Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa

Zakład Studiów Strategicznych

mgr Paweł Luzak

Polityka Chińskiej Republiki Ludowej wobec Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013

Praca doktorska napisana pod kierunkiem:

Prof. zw. dr. hab. Sebastiana Wojciechowskiego

oraz promotora pomocniczego:

Dr. Rafała Wiśniewskiego

Poznań 2020

Spis treści

Wstęp **6**

Rozdział I
Region Azji Południowo-Wschodniej i jego współczesna charakterystyka **25**

1. Geopolityczne znaczenie regionu 28
2. Ekonomiczno-społeczny potencjał państw Azji Południowo-Wschodniej. 42
3. Potencjał militarny państw regionu 53
   - **A.** Czynniki polityczne 58
   - **B.** Czynniki ekonomiczne 59
   - **C.** Bezpieczeństwo militarne i dylemat bezpieczeństwa 60
   - **D.** Uwarunkowania bezpieczeństwa wewnętrznego 62
4. Bezpieczeństwo w regionie i jego główne zagrożenia 63
   - **A.** Bezpieczeństwo militarne i polityczne 67
   - **B.** Terroryzm i piractwo morskie 69
   - **C.** Nietradycyjne aspekty bezpieczeństwa 72

Rozdział II
Założenia polityki ChRL wobec Azji Południowo-Wschodniej i metody ich realizacji **79**

1. Ewolucja chińskiej polityki w regionie na przełomie XX i XXI wieku 79
2. Cele strategiczne chińskiej polityki w Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013 84
3. Metody realizacji polityki ChRL 88
   - **A.** Ekspansja gospodarcza 88
   - **B.** Działania dyplomatyczne i propagandowe 93
   - **C.** Środki militarne 98
   - **D.** Wykorzystanie „soft power” 101
   - **E.** Współpraca multilateralna 105
4. Dywersyfikacja polityki chińskiej w regionie 109
   - **A.** Regionalni „sojusznicy” 110
   - **B.** Regionalni „oponenci” 111

C. Państwa prowadzące „politykę strategicznego manewrowania” 111
D. Gracze zewnętrzni 112
E. Punkty zapalne w regionie 113
5. Możliwości egzekwowania interesów ChRL w regionie Azji Południowo-Wschodniej 114
A. Pierwszy krąg strategicznego oddziaływania 115
B. Drugi krąg strategiczny 118
C. Trzeci obszar oddziaływania 119

Rozdział III
Polityka Chin wobec „sojuszników” w regionie 123
1. Znaczenie i specyfika regionalnych sojuszy 123
2. Istota relacji chińsko-mjanmańskich 131
A. Kontekst historyczny 131
B. Interesy i cele Chin 134
C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania 137
3. Stosunki Chin z Kambodżą 146
A. Kontekst historyczny 146
B. Interesy i cele Chin 148
C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania 151
4. Zaangażowanie ChRL w Laosie 157
A. Kontekst historyczny 157
B. Interesy i cele Chin 159
C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania 160
5. Możliwość reorientacji regionalnych sojuszy 166

Rozdział IV
Polityka chińska względem regionalnych „oponentów” 174
1. Geneza i główne przyczyny regionalnych antagonizmów 174
2. Relacje chińsko-wietnamskie 179
A. Kontekst historyczny 182
B. Interesy i cele Chin 186
C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania 190
3. Stosunki chińsko-filipińskie 204

A. Kontekst historyczny 204
B. Interesy i cele Chin 208
C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania 209
4. Potencjalni antagoniści w regionie 219

Rozdział V
Działania Chin wobec państw prowadzących politykę strategicznego manewrowania 225
1. Charakterystyka polityki strategicznego manewrowania 225
2. Relacje chińsko-indonezyjskie 237
A. Kontekst historyczny 239
B. Interesy i cele Chin 244
C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania 248
3. Stosunki między ChRL a Tajlandią 257
A. Kontekst historyczny 259
B. Interesy i cele Chin 264
C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania 267
4. Polityka ChRL wobec Malezji 276
A. Kontekst historyczny 277
B. Interesy i cele Chin 284
C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania 285
5. Stosunki chińsko-singapurskie 292
A. Kontekst historyczny 293
B. Interesy i cele Chin 296
C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania 300
6. Ewolucja polityki strategicznego manewrowania 305

Rozdział VI
Chiny a zaangażowanie graczy zewnętrznych w Azji Południowo-Wschodniej 319
1. Działania Chin wobec politycznego zaangażowania graczy zewnętrznych 327
2. Reakcja ChRL na ekspansję gospodarczą państw spoza regionu 336
3. Polityka Chin wobec współpracy militarnej państw Azji Południowo-Wschodniej z graczami zewnętrznymi 347

Rozdział VII
Polityka ChRL wobec regionalnych „punktów zapalnych” 367

1. Istota sporów terytorialnych w Azji Południowo-Wschodniej – główne założenia chińskiej polityki 373
2. Status prawny Morza Południowochińskiego i zasoby akwenu 380
   - **A.** Status akwenu 382
   - **B.** Eksploatacja zasobów Morza Południowochińskiego 385
3. Spór o wyspy Spratly 392
   - **A.** Przedmiot sporu i tło historyczne 392
   - **B.** Główne pryncypia i narzędzia realizacji polityki ChRL 401
4. Konflikt o Wyspy Paracelskie 409
   - **A.** Przedmiot sporu i tło historyczne 410
   - **B.** Pryncypia i narzędzia realizacji polityki 418
5. Napięcia wokół płycizny Scarborough 422
   - **A.** Przedmiot sporu i tło historyczne 422
   - **B.** Pryncypia i narzędzia realizacji polityki ChRL 428

Zakończenie 444

Spis tabel **472**
Spis map **476**
Spis schematów **477**
Bibliografia **478**

Wstęp

Istota problemu

Jednym z najistotniejszych procesów kształtujących stosunki międzynarodowe na początku XXI wieku jest wzrost politycznego, ekonomicznego i strategicznego znaczenia kontynentu azjatyckiego. Dynamiczny rozwój gospodarczy i wzrost potęgi politycznej, militarnej czy technologicznej państw azjatyckich sprawia, że to Azja stała się kluczowym obszarem z punktu widzenia formułującego się nowego porządku międzynarodowego. Szczególnie istotnym jest bezprecedensowy wzrost ekonomicznej, politycznej i militarnej potęgi Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL). Chiny, jako „nowe supermocarstwo" o globalnych interesach i wpływach stopniowo przewartościowują dotychczasowe priorytety prowadzonej polityki zagranicznej, redefiniując założenia, cele i sposób ich realizacji zarówno w wymiarze regionalnym, jak i globalnym.

Państwa Azji Południowo-Wschodniej - zróżnicowane pod względem politycznym, ekonomicznym, kulturowym, religijnym czy tradycji historycznej stanowią tradycyjny obszar oddziaływania państwa chińskiego. Już po II wojnie światowej Azja Południowo-Wschodnia była kluczowym polem zimnowojennej rywalizacji między USA, ChRL i ZSRR. Koniec zimnej wojny wiązał się ze stopniowym ograniczeniem zaangażowania Stanów Zjednoczonych w regionie, czego przejawem była między innymi likwidacja amerykańskich baz wojskowych na Filipinach[1]. Powstała „próżnia" geopolityczna stanowiła dla Chin okazję do stopniowego umacniania pozycji w tym regionie. Jednocześnie Azja Południowo-Wschodnia na powrót stała się obszarem mocarstwowej rywalizacji o wpływy między Chinami, a innymi potęgami zaangażowanymi w regionie (przede wszystkim Stanami Zjednoczonymi, ale także m.in. Japonią czy Indiami).

Rosnące znaczenie Azji Południowo-Wschodniej wynika nie tylko z dynamicznego wzrostu gospodarczego[2] państw regionu, ale także ich znaczenia

[1] Baza powietrzna Clark Air i baza morska w Subic Bay zostały przekazane Filipinom w 1992 roku; Zob. Ł. Fijałkowski, A. Polus, *Azja Południowo-Wschodnia i Australazja w stosunkach międzynarodowych*, Wrocław 2006, s. 50.

[2] Według danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego w 2019 r. średni szacowany wzrost gospodarczy państw Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) wyniósł 4,74 % wobec 2,9% wzrostu globalnego. Najwyższy przyrost wskaźnika odnotowały: Kambodża (7 %), Wietnam (7 %), Mjanma (6,5 %)

strategicznego. Przez Cieśninę Malakka i dalej przez Morze Południowochińskie prowadzą istotne z punktu widzenia światowego handlu morskie szlaki komunikacyjne (SLOC - *Sea Lines of Communication*). Znaczna część handlu (w tym transport surowców energetycznych) takich państw azjatyckich, jak: Chiny, Japonia czy Korea Południowa odbywa się właśnie tymi drogami. Stąd bezpieczeństwo SLOC leży w interesie każdego z wyżej wymienionych podmiotów, w szczególności coraz bardziej energochłonnej gospodarki chińskiej. Państwo to dąży do zwiększenia możliwości samodzielnego zapewnienia bezpieczeństwa morskich szlaków komunikacyjnych i umocnienia obecności na Oceanie Indyjskim i Pacyfiku. Efektem tych dążeń są m.in. dalekosiężne plany rozwoju potencjału marynarki wojennej[1], a także polityka państwa chińskiego, dążącego do ustanowienia dominacji na akwenie Morza Południowochińskiego.

Rosnąca gospodarczo-polityczna potęga ChRL niesie ze sobą poważny wzrost wydatków na zbrojenia[2]. Budzi to zaniepokojenie państw Azji Południowo-Wschodniej (z których wiele posiada nierozwiązane spory terytorialne z państwem chińskim). Przyczynia się to również do zwiększonej aktywności w regionie Stanów Zjednoczonych - obawiających się wzrostu chińskiej potęgi, a także potęg regionalnych, takich jak: Japonia, Indie czy Australia. Kluczowym elementem polityki zagranicznej administracji prezydenta Baracka Obamy był tzw. „zwrot ku Azji" („*Pivot to Asia*") i polityka „przywrócenia równowagi" (*rebalancing*), które oznaczały intensyfikację zaangażowania dyplomatycznego USA w regionie Azji. Także dla administracji Donalda Trumpa rywalizacja o wpływy z Chinami pozostała kluczową determinantą polityki USA w Azji. Potwierdzeniem tego jest przedstawiona w 2017 roku koncepcja „wolnego i otwartego Indo-Pacyfiku" (*Free and Open Indo-Pacific*), będąca z jednej strony modyfikacją polityki administracji B. Obamy, z drugiej potwierdzeniem długofalowego zaangażowania USA w rozgrywkę geopolityczną w Azji.

---

i Filipiny (5,9 %). Średnią wartość obniża niski poziom przyrostu PKB w Singapurze (0,7 %); Dane za: Międzynarodowy Fundusz Walutowy, https://www.imf.org (02.08.2020).

[1] Zapowiedzi dalszej rozbudowy potencjału sił morskich znalazły się zarówno w opublikowanych 16.04.2013 roku Białych Księgach Obronności, jak i opublikowanym w maju 2015 roku dokumencie „China's Military Strategy"; zob.: China.org, http://www.china.org.cn/ (23.01.2020), The State Council, The People's Republic of China, http://english.gov.cn (23.01.2020).

[2] Według danych Sztokholmskiego Międzynarodowego Instytutu Badań nad Pokojem w 2019 roku wydatki na obronność równały się 1,9 % PKB Chin, co odpowiadało kwocie ponad 266,44 miliardów USD (według stałego kursu dolara) i stanowiło 5,4 % wydatków rządowych; zob. SIPRI, http://www.sipri.org/ (02.08.2020).

Wyżej wymienione czynniki nadają szczególnego znaczenia studiom nad polityką zagraniczną Chin na kontynencie azjatyckim, a w szczególności w Azji Południowo-Wschodniej. W literaturze przedmiotu najczęściej analizuje się stosunki międzynarodowe w regionie przez pryzmat amerykańskich interesów, zwykle w kontekście strategii „równoważenia" rosnącej potęgi ChRL. Stosunkowo niewielka ilość prac za punkt wyjścia przyjmuje natomiast interesy i cele strategiczne państwa chińskiego. Regionalna polityka Chin obejmuje zarówno współpracę z wykorzystaniem instytucji multilateralnych (Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej - ASEAN, Forum Regionalne ASEAN - ARF, Szczyt Azji Wschodniej - EAS), jak i bilateralne relacje z poszczególnymi państwami. Badacze najwięcej uwagi poświęcają analizie działań ChRL względem ASEAN, a także polityce chińskiej wobec sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim. Strategia polityczna Chin w Azji Południowo-Wschodniej stanowi natomiast znacznie bardziej skomplikowany konstrukt. Składają się nań m.in.: świadome wykorzystanie instytucji multilateralnych i bilateralnych oraz „rozgrywanie" rozbieżności w polityce państw regionu celem realizacji własnych interesów politycznych, ekonomicznych itd.

Przeprowadzone w dysertacji analizy pozwalają w sposób bardziej kompleksowy ukazać przebieg procesów politycznych na kontynencie azjatyckim. Warto zauważyć, że mimo wzrostu zainteresowania tą problematyką, w dalszym ciągu występuje deficyt prac naukowych, dotyczących takiego ujęcia problemu.

Przedmiot pracy

Przedmiotem analizy jest ewolucja polityki Chińskiej Republiki Ludowej wobec Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013. Uwzględnia ona skomplikowane i wieloaspektowe tło procesu formułowania i realizacji chińskiej polityki wobec regionu, obejmując także szerszy - ponadregionalny kontekst polityki zagranicznej ChRL.

Osadzenie rozważań w ramach paradygmatu realistycznego implikuje wykorzystanie właściwej temu nurtowi siatki pojęć. Stąd dla przejrzystości wywodu konieczne jest zdefiniowanie najważniejszych terminów, w tym: „mocarstwo", „mocarstwowość", „hegemonia", „potęga" i „strefa wpływów". Kolejne

uszczegóławiające ustalenia definicyjne towarzyszą rozważaniom w następnych częściach dysertacji.

W odniesieniu do wszystkich wymienionych pojęć w literaturze znaleźć można liczne definicje. Według Czesława Mojsiewicza „mocarstwo" to „państwo zajmujące zwykle kluczową rolę w stosunkach międzynarodowych". W tej roli „mogą występować nieliczne państwa w skali świata lub też w skali regionów". Status mocarstw „wyznaczają różne elementy: wielkość terytorium, liczba ludności, potencjał gospodarczy, techniczny, naukowy, wojskowy oraz rodzaj (charakter) prowadzonej polityki zagranicznej, a najlepiej, gdy wszystkie te składniki występują łącznie". Cz. Mojsiewicz zwraca też uwagę, że „mocarstwo musi być za takie uważane przez społeczność międzynarodową" (…), a jego pozycja „może ulegać zmianom" (…) na co ma wpływ „jakość polityki zagranicznej i wewnętrznej, zachowanie na arenie międzynarodowej (…), a w grę wchodzi również posiadany autorytet"[1]. Teresa Łoś-Nowak zaznacza, że mocarstwo to „państwo, które swą potęgą, a więc zakresem i siłą swych wpływów przewyższa inne. Jego pozycję określa zakres interesów, zakres możliwości uczestnictwa czynnego w polityce światowej (lub sektorowej), możliwość reagowania na sytuacje międzynarodowe, stała dążność do działań o charakterze ekspansywnym itp."[2]. Roman Kuźniar zauważa, że „mocarstwa są koncentratem wielkiej energii pochodzącej ze źródeł materialnych i niematerialnych, która przez nie użyta nie tylko zmienia geopolitykę, systemy instytucjonalne stosunków międzynarodowych, lecz także wywiera wpływ na rozwój porządku międzynarodowego"[3]. Andrzej Gałganek wskazuje, że „mocarstwa dominujące w międzynarodowej hierarchii siły organizują i kontrolują procesy istotnych interakcji między głównymi elementami systemu"[4]. Adekwatnie „mocarstwowość" definiuje się najczęściej przez pryzmat atrybutów posiadanych przez państwa będące mocarstwami, a także przez ich pozycję w systemie międzynarodowym. Na gruncie teorii realistycznych między innymi Kenneth Waltz za podstawę oceny mocarstwowości

[1] Cz. Mojsiewicz, *Mocarstwo*, [w:] Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych, Cz. Mojsiewicz (red.), Wrocław 2004, s. 228.
[2] T. Łoś-Nowak, *Mocarstwo*, [w:] Leksykon politologii, A. Antoszewski, R. Herbut (red.), Wrocław 1999, s. 306-308.
[3] R. Kuźniar, *Porządek międzynarodowy. Perspektywa ontologiczna*, Warszawa 2019, s. 177.
[4] A. Gałganek, *Zmiana w globalnym systemie międzynarodowym. Supercykle i wojna hegemoniczna*, Poznań 1992, s. 13.

uznał skalę rzeczywistego wpływy wywieranego na system międzynarodowy mocno podkreślając przy tym aspekt relatywnej potęgi państw, co oznacza, że mocarstwowość „może być oceniana wyłącznie przez porównanie potęgi kluczowych graczy, ich aspiracji, możliwości rozwojowych i intencji”[1]. T. Łoś-Nowak zwraca uwagę na to, że „mocarstwowość przejawia się zawsze w działaniu państwa i w zakresie jego działania”[2]. John Mearsheimer skupia się na tradycyjnym – militarnym wymiarze mocarstwowości. Stwierdza, że „aby uchodzić za mocarstwo, dane państwo musi dysponować wystarczająco potężnymi siłami zbrojnymi, by skutecznie przeciwstawić się najpotężniejszemu państwu świata w warunkach wojny konwencjonalnej na pełną skalę”. Co więcej, „mocarstwa nieustannie szukają okazji do wzmocnienia siebie kosztem rywali, zaś ostatecznym celem każdego z nich jest hegemonia”[3].

„Hegemonia” i „hegemon” to terminy pochodne do definiowanych wcześniej pojęć. Robert Gilpin wskazuje, ze „system hegemoniczny” to taki, w którym jedno potężne państwo kontroluje słabsze państwa w systemie[4]. Według R. Kuźniara „hegemon na obszarze zasięgu swego wpływu ma potencjał i pozycję dominującą w podstawowych dziedzinach życia międzynarodowego”. Zaznacza przy tym, że poza możliwością wyznaczania reguł gry i zdolnością użycia siły celem egzekucji ich respektowania, musi on być uznawany za państwa pozostające w jego strefie wpływów (dla których jest to korzystne z uwagi na funkcję hegemona, który jest także protektorem i gwarantem „dóbr publicznych”, takich jak: pewność obrotu handlowego czy stosunków finansowych etc.)[5]. W ujęciu J. Mearsheimera „hegemonia” oznacza zdobycie „statusu jedynego mocarstwa w całym systemie”, a osiągnięcie statusu hegemona oznacza uzyskanie „takiej przewagi nad rywalami, w której zagrożenie z ich strony praktycznie zanika”. „Hegemonem” jest więc państwo (mocarstwo), które jest „wyraźnie silniejsze od wszystkich pozostałych mocarstw” (…) i „na tyle potężne, by zdominować wszystkie inne państwa w systemie”. Jest to więc „jedyne mocarstwo w ramach danego systemu”[6].

---

[1] A. Bógdał-Brzezińska, *Mocarstwowość w teorii stosunków międzynarodowych* [w:] Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych, M. Sułek, J. Symonides (red.), Warszawa 2009, s. 96.
[2] T. Łoś-Nowak, *Mocarstwo*…, op. cit.
[3] J. Mearsheimer, *Tragizm polityki mocarstw*, Wyd. elektroniczne, Kraków 2014.
[4] R. Gilpin. *War and Change in World Politics*, Cambridge 1981, s. 29.
[5] R. Kuźniar, *Porządek międzynarodowy*…, op. cit., s. 181.
[6] J. Mearsheimer, *Tragizm polityki mocarstw*, op. cit.

Celem uszczegółowienia wyżej przytoczonych definicji, a zarazem ustalenia tego, co oznacza dominacja w ramach systemu należy uzupełnić powyższy wywód o wyjaśnienie różnic między hegemonią regionalną, a hegemonią globalną, a także możliwego do uzyskania przez państwa statusu w systemie międzynarodowym. J. Mearsheimer zaznacza, że „hegemonia oznacza dominację w danym systemie międzynarodowym, przez który zazwyczaj rozumie się cały świat. Pojęcia systemu można jednak używać także do opisu mniejszych regionów (…). Rozróżniamy więc hegemona globalnego (*global hegemon*), który nie ma konkurentów na całym świecie oraz hegemonów regionalnych (*regional hegemon*), dominujących na określonych obszarach geograficznych. Cytowany autor uważa, że osiągnięcie globalnej hegemonii jest w praktyce niemożliwe (z wyłączeniem sytuacji, w której jedno państwo uzyskuje dominację nuklearną, co jednak jest mało prawdopodobne), ponieważ uniemożliwiają to trudności z projekcją siły przez obszar oceanów na terytoria zdominowane przez inne mocarstwa. Z tego powodu mocarstwa dążą do uzyskania statusu hegemona regionalnego, ewentualnie, uzyskania kontroli nad sąsiednimi regionami, do których mają dostęp drogą lądową. Jednocześnie, osiągnąwszy hegemonię regionalną, mocarstwa dążą do uniemożliwienia pozostałym mocarstwom uzyskania podobnego statusu w innych częściach świata[1].

Ze wszystkimi definiowanymi zjawiskami wiąże się pojęcie „potęgi", stanowiące jednocześnie podstawową kategorię badań w ramach teorii realistycznych. Także w tym przypadku wskazać należy na wielość występujących w literaturze definicji. Część z nich, podobnie jak ma to miejsce w odniesieniu do pojęcia „mocarstwa", „potęgę" definiuje poprzez wskazanie składających się nań elementów. Między innymi Hans Morgenthau jako składniki potęgi wymienia: czynniki geograficzne, zasoby naturalne, potencjał przemysłowy, gotowość militarną, czynniki demograficzne, charakter narodowy, morale narodowe, skuteczność dyplomacji oraz sprawność działań rządu. Z kolei Nickolas Spykman, jako elementy składające się na potęgę państwa wskazuje: wielkość terytorium, charakter granic, liczbę ludności, zasoby naturalne kraju, rozwój

[1] Ibidem.

gospodarczy i technologiczny, siłę finansowa, jednorodność narodowościową, stopień integracji społecznej, stabilność polityczną oraz morale narodu[1].

Część badaczy skupia się na próbie pomiaru potęgi państwa. Najbardziej znanym tego przykładem jest wzór Raya Cline'a, tj. P=(C+E+M) x (S+W) (gdzie P – potęga postrzegana; C – masa krytyczna, będąca wielkością populacji i terytorium; E – siła ekonomiczna; M – możliwości militarne; S – cele strategiczne; W – wola realizacji strategii narodowej)[2]. Niezależnie od przyjętego katalogu elementów, składających się na potęgę państwa istotnym dla przejrzystości wywodu jest podkreślenie jej wieloaspektowego charakteru, obejmującego zarówno czynniki „twardego" (instrumenty np. militarne, gospodarcze), jak i „miękkiego" oddziaływania. W tym drugim przypadku zwraca uwagę sformułowany przez Josepha Nye'a termin „miękkiej siły" (*soft power*) rozumianej, jako: „umiejętność uzyskiwania tego co się chce, dzięki byciu atrakcyjnym, a nie poprzez przymus bądź zapłatę"[3].

Drugim z aspektów „potęgi", występującym w proponowanych definicjach, a istotnym w dysertacji jest cel jej wykorzystania na poziomie instrumentalnym. Potęgę w wymiarze ogólnym definiować można, jako: „zdolność osiągania zamierzonych skutków"[4]. Kenneth Waltz zaznacza, że wykorzystanie potęgi wiąże się z takim wykorzystaniem potencjału, które skutkuje zmianą czyjegoś zachowania. Dany podmiot (aktora) można określić, jako „potężny" wówczas, gdy w pływa na innych w większym zakresie, aniżeli inni wpływają na niego. Potęga, w ujęciu K. Waltza nie daje kontroli *per se*, służy natomiast czterem funkcjom:

1) Zapewnia środki utrzymania autonomii mimo siły innych państw.
2) Większa potęga zapewnia większy wybór instrumentów.
3) Potężniejsze państwa cieszą się większym marginesem bezpieczeństwa w stosunkach ze słabszymi, mają też więcej do powiedzenia w kwestii wyboru gry i sposobu jej prowadzenia.

[1] M. Kleinowski, *Czynniki budujące siłę i potęgę państwa na arenie międzynarodowej*, „Świat idei i polityki", t. 10 (2010), s. 19-20.
[2] R. Łoś, *Potęga – ujęcie teoretyczne: definicja, struktura i oddziaływanie*, [w:] Międzynarodowe studia polityczne i kulturowe wobec wyzwań współczesności, T. Domański (red.), s. 288.
[3] J. Nye, *Soft Power. The Means to Success In World Politics*, New York 2004, s. 11.
[4] L. Freedman, S. Raghavan, *Wymuszenie*, [w:] Studia bezpieczeństwa, P.D. Williams (red.), Kraków 2012, s. 213.

4) Większa potęga wiąże się z większym zaangażowaniem w system i możliwością działania na jego rzecz[1].

J. Mearsheimer określa potęgę jako „walutę polityki międzynarodowej i przedmiot rywalizacji mocarstw", porównując jej funkcję w stosunkach międzynarodowych do roli pieniądza w ekonomii. W związku z tym, jak stwierdza: „rachunek potęgi leży w centrum rozważań każdego państwa nad otaczającym je światem". W konsekwencji każde z państw dąży do maksymalizacji własnej potęgi, co może odbyć się tylko kosztem innych podmiotów w systemie międzynarodowym[2].

Innym istotnym pojęciem z zakresu stosunków międzynarodowych, które znalazło zastosowanie w pracy jest „strefa wpływów". W szerokim ujęciu definiuje się je jako „obszar geograficzny (region), w którym jedno państwo (mocarstwo) dysponuje wyłączną swobodą działania bądź to na podstawie porozumienia międzynarodowego, bądź jednostronnej deklaracji czy też dzięki powściągliwości innych państw". Wskazuje się ponadto na konieczność zaakceptowania tej dominacji (dobrowolnie lub z konieczności) przez inne podmioty, które w świetle tego powstrzymują się od ingerencji w strefie wpływów danego państwa. Także państwa, znajdujące się na obszarze strefy wpływów dobrowolnie lub pod przymusem godzą się na status podporządkowania[3]. Geoffrey Roberts „strefę wpływów" definiuje zwięźlej, jako: „określony region, w ramach którego jedno zewnętrzne mocarstwo posiada dominujący wpływ, który ogranicza niezależność i swobodę działania w ramach tego obszaru[4].

Jednocześnie w ramach prowadzonych badań odwoływano się, zarówno do w kontekście polityki Chin, jak i państw regionu, do pojęcia „kultury strategicznej". Ken Booth, definiuje ten termin jako „zestaw wzorców zachowania narodów w kwestiach wojny i pokoju". W jego ujęciu „kultura strategiczna" pomaga w kształtowaniu sposobu, w jaki dana nacja wchodzi z innymi w interakcje na płaszczyźnie bezpieczeństwa (np. w kwestii: użycia siły w stosunkach międzynarodowych, wrażliwości na zagrożenia zewnętrzne, stosunków cywilno-

[1] K. Waltz, *Struktura teorii stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2010, s. 193-198.
[2] J. Mearsheimer, *Tragizm polityki mocarstw*, op. cit.
[3] J. Bryła, *Strefa wpływów* [w:] Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych, Cz. Mojsiewicz (red.), Wrocław 2004, s.341.
[4] G. Roberts, *Ideology, Calculation, and Improvisation: Spheres of Influence and Soviet Foreign Policy 1939–1945*, „*Review of International Studies"*, No. 25 (1999), s. 657; cytat za: A. Jackson, *Does China Have a Monroe Doctrine? Evidence for Regional Exclusion*, „Strategic Studies Quarterly", Vol. 10, No. 4 (2016), s. 67.

wojskowych czy doktryny strategicznej, nie determinując całkowicie tego sposobu. Thomas Mahnken w swojej definicji odwołuje się w większym stopniu do genezy „kultury strategicznej", wskazując że jest to: „zestaw wierzeń, przekonań oraz sposobów zachowań, wynikających ze wspólnych doświadczeń, poczucia identyfikacji, odrębności od innych grup, które determinują kierunki działań oraz sposoby osiągania celów w polityce zagranicznej". Jakkolwiek w pierwotnym ujęciu „kultura strategiczna" dotyczy wpływu kultury na zachowania i decyzje strategiczne (w klasycznym rozumieniu, odnoszącym się do stosowania przez państwo siły w stosunkach międzynarodowych), łatwo poddaje się recepcji na szerszy grunt analizy polityki państwa[1]. Należy przy tym podkreślić, że pojęcie kultury strategicznej jest niejednoznaczne i znalazło dotychczas wiele, często wykluczających się definicji. Badacze tacy, jak A. Johnston czy J. Glenn wskazują przy tym kolejne różniące się między sobą generacje i kategorie definiowania tego pojęcia. Termin „kultura strategiczna", podkreślając kulturowe determinanty polityki zagranicznej pozycjonuje się w obrębie teorii konstruktywistycznych. W niniejszej pracy znalazł on jednak zastosowanie pomocnicze, pozwalając na wyjaśnienie historycznych uwarunkowań kształtowania polityki państw Azji Południowo-Wschodniej. W ramach dysertacji termin „kultura strategiczna" wykorzystano w rozumieniu tożsamym z przytoczonymi definicjami tzw. pierwszej generacji stworzonymi przez badaczy wywodzących się z nurtu realizmu i stanowiącymi raczej jego uzupełnienie, aniżeli alternatywną, konkurencyjną teorię[2].

Ramy czasowe i terytorialne dysertacji

Zawarta w pracy analiza polityki Chin wobec Azji Południowo-Wschodniej dotyczy procesów, zachodzących w latach 2003-2013. Ich zrozumienie wymagało także wprowadzenia tła historycznego, obejmującego przede wszystkim okres po II wojnie światowej. Praca częściowo odnosi się także do wydarzeń i procesów, które miały miejsce po 2013 roku, a które nadają istotny kontekst analizowanej problematyce.

[1] R. Kuźniar, *Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki*, Warszawa 2005, s. 186-187.
[2] Zob. m.in. R. Wiśniewski, *Kultura strategiczna, czyli o kulturowych uwarunkowań polityki zagranicznej i bezpieczeństwa*, „Przegląd Strategiczny", nr 1 (2012), Ł. Smalec, *Kultura strategiczna a paradygmat realistyczny. Krytyka, rywalizacja i perspektywy współpracy*, „e-Politikon", Nr 11 (2012).

Przyjęta w pracy cezura, pokrywa się z okresem rządów przywódców tzw. „czwartej generacji": przewodniczącego ChRL Hu Jintao i premiera Wen Jiabao. W analizowanym okresie tandem ten wywierał decydujący wpływ na kształtowanie się polityki chińskiej zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Lata 2003 i 2013 stanowią także istotną cezurę z punktu widzenia relacji Chin z regionem Azji Południowo-Wschodniej. W 2003 r. Chiny, jako pierwsze państwo spoza ASEAN, podpisały Traktat o Przyjaźni i Współpracy w Azji Południowo-Wschodniej (Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia – TAC). ChRL i ASEAN ustanowiły ponadto Strategiczne Partnerstwo dla Pokoju i Dobrobytu. Było to zwieńczenie podejmowanych wcześniej inicjatyw służących rozwojowi wzajemnej kooperacji, stanowiło także impuls, który nadał nowej dynamiki relacjom ChRL z państwami Azji Południowo-Wschodniej. Stąd rok 2003 można uznać za symboliczną datę rozpoczęcia tzw. „ofensywy czaru" (*charm offensive*) w polityce Chin wobec regionu. Za koniec tego okresu można natomiast przyjąć rok 2013. Nasilające się problemy we wzajemnych relacjach, w tym przede wszystkim rosnąca asertywność ChRL w odniesieniu do sporów na Morzu Południowochińskim skutkowały wniesieniem przez Filipiny pozwu do Stałego Trybunału Arbitrażowego w Hadze. Państwo filipińskie oskarżyło w nim Chiny o pogwałcenie konwencji o prawie morza, której oba państwa są sygnatariuszami. Zdarzenie to poprzedzone licznymi napięciami w relacjach ChRL z państwami regionu można uznać za otwarcie nowego rozdziału w historii wzajemnych stosunków. Politykę państwa chińskiego pod rządami przywódców tzw. „piątej generacji" (przewodniczący ChRL Xi Jinping, premier Li Keqiang) charakteryzuje duża asertywność i tendencje do forsowania własnych interesów kosztem słabszych państw regionu.

Terytorialne ramy dysertacji obejmują region Azji Południowo-Wschodniej – jako obszar leżący na południe od Chin i na zachód od Indii - od Mjanmy po Archipelag Filipiński wraz z wchodzącymi w jego obszar wodami. Jego instytucjonalną emanacją jest Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej, którego członkami jest dziesięć państw: Brunei, Filipiny, Indonezja, Kambodża, Laos, Malezja, Mjanma, Singapur, Tajlandia oraz Wietnam. W pracy analizie poddano zarówno relacje bilateralne Chin z poszczególnymi państwami, jak i szerszy kontekst regionalnej polityki, w tym: współpracę multilateralną, ale także spory dotyczące statusu akwenu

Morza Południowochińskiej i znajdujących się na nim wysp i obiektów. W dysertacji pominięto kwestie relacji dwustronnych ChRL z Brunei z uwagi na ograniczony zakres stosunków bilateralnych i relatywnie nieduże przełożenie Brunei na politykę w ramach ASEAN.

Problem badawczy

Na problem badawczy pracy składają się dwa, ściśle ze sobą powiązane elementy:
1) Ukazanie polityki ChRL wobec regionu Azji Południowo-Wschodniej, a także analiza celów, metod i form oraz ocena skuteczności tej polityki realizowanej w latach 2003-2013.
2) Zaprezentowanie geopolitycznego, ekonomicznego i militarnego znaczenia regionu Azji Południowo-Wschodniej we współczesnym świecie oraz ukazanie zachodzącej tam ewolucji i wpływających nań czynników.

Hipotezy i pytania badawcze

Analiza polityki Chińskiej Republiki Ludowej wobec Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013 została przeprowadzona w oparciu o trzy główne hipotezy badawcze:
1) Chińska Republika Ludowa, z uwagi na założenia polityki wewnętrznej, a także uwarunkowania geopolityczne i geostrategiczne cały czas dąży do wzmocnienia oraz rozszerzenia swojej strefy wpływów na obszarze Azji Południowo-Wschodniej. Skuteczna realizacja tego celu zmieni układ sił nie tylko na kontynencie azjatyckim, ale także na całym świecie.
2) Sposób kształtowania przez ChRL relacji bilateralnych z niektórymi państwami (np. Wietnam, Filipiny, Kambodża) utrudnia realizację celów polityki chińskiej wobec całego regionu Azji Południowo-Wschodniej, ponieważ zdecydowana obrona przez Chiny własnych interesów powoduje wzrost obaw o rozszerzenie wpływów ChRL.
3) Wzrost potęgi i ekspansja Chin wraz z rosnącym zaangażowaniem innych mocarstw w Azji Południowo-Wschodniej prowadzi do eskalacji sporów, występujących w tym regionie. Mają one nie tylko charakter geopolityczny, ale także ekonomiczny.

Między innymi w celu weryfikacji powyższych hipotez sformułowano następujące pytania badawcze:

1) Jaką rolę odgrywa Azja Południowo-Wschodnia w geopolitycznej strategii Chińskiej Republiki Ludowej?
2) Jakie są najważniejsze strategiczne cele polityki ChRL w regionie?
3) Jakimi metodami i za pomocą jakich narzędzi ChRL realizuje swoją politykę w tym regionie?
4) W jaki sposób Chiny dążą do wykorzystania regionalnych aliansów w celu realizacji swoich strategicznych interesów?
5) W jaki sposób ChRL kształtuje dwustronne relacje z państwami „obawiającymi się" chińskiej hegemonii?
6) Jak zaangażowanie innych mocarstw rzutuje na możliwości realizacji strategicznych założeń polityki chińskiej w regionie Azji Południowo-Wschodniej?
7) W jaki sposób ChRL dąży do osłabienia lub wyparcia wpływów graczy zewnętrznych (w tym przede wszystkim Stanów Zjednoczonych) z regionu Azji Południowo-Wschodniej?
8) Jaką politykę prowadzą Chiny wobec regionalnych „punktów zapalnych"?

Struktura pracy

Praca obejmuje: wstęp, siedem rozdziałów, zakończenie, bibliografię, a także spisy: tabel, map i schematów. W rozdziale pierwszym zatytułowanym: „Region Azji Południowo-Wschodniej i jego współczesna charakterystyka" przedstawiono znaczenie regionu z punktu widzenia Chin, jak i w szerszym wymiarze globalnym. Charakterystyki dokonano w oparciu o aspekty: geopolityczny (wraz ze wskazaniem najbardziej użytecznych elementów analitycznych), gospodarczo-społeczny, militarny, a także kwestie związane ze sferą regionalnego bezpieczeństwa.

Rozdział drugi, pod tytułem „Założenia polityki ChRL wobec Azji Południowo-Wschodniej i metody ich realizacji" przenosi ciężar analizy na ogólne założenia, koncepcje i metody realizacji polityki w regionie przez Chińską Republikę Ludową. Przedstawiony został zarys ewolucji polityki ChRL, od zapoczątkowania reform Deng Xiaopinga na przełomie lat 70. i 80, przez lata 90. i pierwsze lata XXI wieku. Wskazane

zostały główne cele chińskiej strategii w Azji Południowo-Wschodniej, a także metody i środki, którymi ChRL realizowała je w badanym okresie na czterech płaszczyznach: oddziaływania gospodarczego, dyplomacji, wykorzystania narzędzi militarnych, a także elementów *soft power*. Osobnej analizie poddano współpracę ChRL na płaszczyźnie multilateralnej. W rozdziale przedstawiono także element dywersyfikacji polityki chińskiej w regionie poprzez wyodrębnienie grup państw na podstawie ich polityki prowadzonej wobec wzrostu potęgi Chin. Wprowadzono także model trzech kręgów strategicznego oddziaływania, określający możliwości egzekwowania interesów ChRL w Azji Południowo-Wschodniej.

W kolejnych rozdziałach poddano szerszej analizie chińską politykę wobec poszczególnych grup państw. Rozdział trzeci, zatytułowany: „Polityka Chin wobec «sojuszników» w regionie" prezentuje charakter i specyfikę regionalnych „sojuszy" ChRL (które wpisują się w model relacji patron-klient). W rozdziale tym przeanalizowano cele i ewolucję polityki Chin wobec Mjanmy (Birmy)[1], Kambodży i Laosu zarówno na poziomie stosunków bilateralnych, jak i wpływu tych relacji na szerszy wymiar polityki w Azji Południowo-Wschodniej. Rozważania zamykają konkluzje dotyczące ewentualnej reorientacji regionalnych „sojuszy".

Rozdział czwarty pracy: „Polityka chińska względem regionalnych «oponentów»" poświęcony został polityce ChRL wobec Wietnamu i Filipin – państw szczególnie obawiających się wzrostu potęgi gospodarczo-politycznej Chin, co w badanym okresie miało istotne przełożenie na przyjęte pryncypia ich polityki zagranicznej. Analizie poddano zarówno czynniki determinujące kształt relacji bilateralnych ChRL z tymi państwami, jak i potencjalne ich konsekwencje. Istotnym elementem była także ocena na ile asertywne a nawet agresywne działania wobec regionalnych „oponentów" mogą przyczynić się do osłabienia możliwości realizacji założeń chińskiej strategii politycznej w Azji Południowo-Wschodniej.

[1] W 1989 r. władze Mjanmy zmieniły oficjalną międzynarodową nazwę państwa z Birma (Burma) na Mjanma (Myanmar). O kontrowersjach towarzyszących tej decyzji i problemach natury politycznej wokół niej narosłych zob. szerzej: M. Lubina, *Birma*, Warszawa 2014, s. 14-20; W Polsce, zgodnie z zaleceniami Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej, obie formy – tj. Mjanma i Birma są poprawne. W niniejszej pracy zastosowanie znalazła oficjalna nazwa państwa, tj. Mjanma, z wyłączeniem fragmentów odnoszących się do okresu sprzed zmiany nazewnictwa w 1989 r. Zob.: Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej. http://ksng.gugik.gov.pl (02.08.2020).

W rozdziale piątym: „Działania Chin wobec państw prowadzących politykę strategicznego manewrowania" poddano analizie stosunki ChRL z: Indonezją, Tajlandią, Malezją i Singapurem. Przede wszystkim zdefiniowano pojęcie „polityka strategicznego manewrowania", ukazując spektrum złożoności polityki państw, które dostrzegają zarówno korzyści, jakie im niesie wzrost gospodarki chińskiej, jak i zagrożenia z tym związane. Dążą one zatem do wyboru swego rodzaju „trzeciej drogi", równolegle rozwijając wszechstronną współpracę z ChRL, jak i stymulując zaangażowanie innych potęg obecnych w Azji Południowo-Wschodniej (USA, Japonii, Indii). W rozdziale ukazano jaką rolę w kontekście realizacji celów strategii ChRL w regionie odgrywają państwa prowadzące „politykę strategicznego manewrowania", w jaki sposób Chiny budują relacje z nimi, a także jak i z jakim skutkiem dążą do ich „wciągnięcia" w strefę swoich wpływów. Dokonano także oceny ewolucji polityki: Indonezji, Tajlandii, Malezji i Singapuru pod kątem próby określenia ich przyszłej orientacji strategicznej.

Rozdział VI dysertacji: „Chiny a zaangażowanie graczy zewnętrznych w Azji Południowo-Wschodniej" przedstawia szerszy kontekst polityki ChRL wobec aktywności graczy zewnętrznych w regionie, w tym przede wszystkim chińskie inicjatywy ukierunkowane na „wypchnięcie" z regionu obecności i interesów USA (ale także Japonii czy Indii). Analizy tej dokonano na trzech płaszczyznach: politycznej, gospodarczej i militarnej, wskazując „przejściowy" charakter polityki Chin w okresie 2003-2013, a także jej ewolucję od eksponowania „pozytywnej agendy współpracy" po stopniowe przejście do polityki reagowania na inicjatywy stojące w sprzeczności z chińskimi aspiracjami.

Ostatni siódmy rozdział: „Polityka ChRL wobec regionalnych punktów zapalnych" ta analiza chińskiego stanowiska i działań co do sporów, których epicentrum jest akwen Morza Południowochińskiego. W rozdziale odniesiono się do genezy chińskiej polityki oraz bieżącej aktywności, mając na uwadze zarówno stanowisko w sprawie statusu prawnego akwenu i jego zasobów, jak i poszczególnych „punktów zapalnych": sporów o wyspy Spratly, Wyspy Paracelskie, a także Płyciznę Scarborough. W rozdziale uwzględniono ekonomiczny i geopolityczny kontekst istniejących sporów,

a także ich implikacje dla polityki regionalnej i szerszego wymiaru rywalizacji mocarstwowej.

Metody badawcze

W rozdziale pierwszym, celem charakterystyki potencjału poszczególnych państw, jak i regionu jako całości wykorzystane zostały **metody statystyczne** (obliczenia szacunkowe, średnie arytmetyczne) i **metoda porównawcza**[1]. W rozdziale drugim zastosowanie znalazły przede wszystkim: **metoda decyzyjna** (przedstawienie sposobu formułowania interesów i celów polityki ChRL w Azji Południowo-Wschodniej, podejmowanych decyzji politycznych, a także procesu ich implementacji), a także **metoda analizy instytucjonalno-prawnej** (celem przedstawienia instytucjonalno-prawnych podstaw strategii politycznej ChRL)[2]. Metodą pomocniczą w kontekście przedstawienia genezy współczesnych procesów politycznych była **metoda procesualna**[3].

W rozdziałach od trzeciego do piątego wykorzystane zostały podobne metody badawcze. Celem rozdziałów była analiza stosunków dwustronnych ChRL z poszczególnymi państwami Azji Południowo-Wschodniej, stąd zastosowanie w nich znalazły przede wszystkim: **metoda gromadzenia i obserwacji faktów**[4], a także **metoda syntezy i analizy**[5]. Wykorzystana została także **metoda procesualna** w zakresie przedstawienia genezy analizowanych procesów politycznych. Te same metody były podstawą rozważań w rozdziale szóstym, traktującym o polityce Chin względem zaangażowania graczy zewnętrznych w regionie. W tym samym rozdziale istotne zastosowanie znalazła także metoda **instytucjonalno-prawna.**

W rozdziale siódmym wykorzystane zostały metody: **procesualna** (wyjaśnienie genezy sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim), **instytucjonalno-prawna** (analiza norm prawnych odnoszących się do problematyki), **gromadzenia**

[1] A. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk 2004, s. 120-121, 125.
[2] Ibidem, s. 126, 130.
[3] B. Sajduk, *Tradycyjne metody analizy polityki zagranicznej* [w:] Podmiotowość geopolityczna. Studia nad polską polityką zagraniczną, K. Szczerski (red.), Warszawa 2009, s. 63.
[4] M. Sułek, *Metody i techniki badań stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2004, s. 156.
[5] A. Chodubski, *Wstęp do badań…*, op. cit., s. 130-131.

i obserwacji faktów oraz **metoda decyzyjna** (stanowiska poszczególnych państw wobec wybranych „punktów zapalnych").

Literatura przedmiotu

Wykorzystane w dysertacji źródła podzielić można na dwie grupy. Pierwszą z nich są dokumenty, w tym przede wszystkim najważniejsze dokumenty strategiczne, określające pryncypia polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, a także polityki obronnej Chińskiej Republiki Ludowej. Drugą grupą źródeł są opracowania o charakterze naukowym i popularnonaukowym, w tym: monografie, prace zbiorowe, artykuły w czasopismach naukowych i serwisach internetowych. Ten rodzaj źródeł stanowił bazę dla zrozumienia zarówno historycznej genezy badanych zjawisk, jak i ewolucji chińskiej polityki w analizowanym okresie oraz czynników na nią wpływających.

W rozdziale pierwszym dla zrozumienia ewolucji regionalnego ładu instytucjonalnego bardzo przydatna okazała się praca Łukasz Fijałkowskiego, pt. „Regionalny wymiar bezpieczeństwa w Azji Południowo-Wschodniej. Normy-instytucje-ład regionalny". Dla analizy geopolitycznego znaczenia regionu istotne znaczenie miały prace Roberta Kaplana („Monsun. Ocean Indyjski i przyszłość amerykańskiej dominacji"), a także Edwarda Haliżaka („Stosunki międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku"; „Wspólnota Pacyfiku a Wspólnota Azjatycka"). W części poświęconej gospodarczej roli Azji Południowo-Wschodniej wykorzystano między innymi pracę Katarzyny Nawrot pt. „Determinanty rozwoju gospodarczego państw ASEAN". W analizach znaczenia regionu w aspektach militarnym i bezpieczeństwa posiłkowano się artykułami badaczy związanych z S. Rajaratnam School of International Studies: Ralfa Emmersa i Adriana Tana, a także pracami Clarlyle'a Thayera z Australian Defence Force Academy („Southeast Asia. Patterns of Security Cooperation") oraz Amitava Acharyi („Constructing a Security Community in Southeast Asia. ASEAN and the Problem of Regional Order").

W drugim rozdziale na poziomie analizy celów regionalnej polityki ChRL odwołano się do prac Johna Mearsheimera (przede wszystkim „The Tragedy of the Great Powers Politics", ale także artykułów, w tym: „Can China Rise Peacefully ?" i „The Gathering Storm: China's Challenge to US Power in Asia"). Dla zrozumienia

ewolucji polityki ChRL wobec Azji Południowo-Wschodniej, a także metod i środków jej realizacji zastosowanie znalazły przede wszystkim prace: Martina Stuarta-Foxa („A Short History of China and Southeast Asia. Tribute, Trade, and Influence") i Jeana-Pierra Cabestana „Polityka zagraniczna Chin. Między integracją a dążeniem do mocarstwowości"), a także publikacje: „Power Shift. China and Asia's New Dynamics" pod redakcją Davida Shambaugha oraz „China and Southeast Asia in the Xi Jinping Era" pod redakcją Alvina Cheng-Hin Lima, Franka Cibulki.

Analiza polityki ChRL wobec „sojuszników" w regionie przeprowadzona w rozdziale trzecim wymagała zgłębienia specyfiki i charakteru regionalnych sojuszy, w czym wykorzystano prace Stephana Walta („The Origins of Alliances" oraz Johna Shoemakera i Christophera Spaniera („Patron-Client State Relationship: Multilateral Crisis in the Nuclear Age"). Na poziomie analizy relacji ChRL z Mjanmą, Kambodżą i Laosem zastosowanie znalazły publikacje takich autorów, jak: John Ciorciari („China and Cambodia: Patron and Client ?", A Chinese Model for Patron-Client Relations: The Sino-Cambodian Partnership"), Pheakdey Heng („Cambodia-China Relations: A Positive Sum Game ?"), Yun Sun („China's Strategic Misjudgment on Myanmar"), Martin Stuart-Fox („Laos. The Chinese Connection"), Aung Myoe Maung („In the Name of Pauk-Phaw. Myanmar's China Policy Since 1948"), Carlyle Thayer („China Relations with Laos and Cambodia") oraz Danielle Tan („Chinese Engagement in Laos: Past, Present, and Uncertain Future").

Rozpatrując problematykę relacji Chin z regionalnymi „oponentami" w rozdziale czwartym posiłkowano się między innymi pracami: Alexandra Vuvinga („Strategy and Evolution of Vietnam's China Policy", Le Hong Hiepa („The Vietnam-US-China Triangle: New Dynamics and Implications"), Li Jianweia („Managing Tensions in the South China Sea: Comparing the China-Philippines and the China-Vietnam Approaches"), Benito Lima („The Political Economy of Philippines-China Relations"), Josepha Changa („Sino-Vietnamese Relations in the Early Twenty-first Century: Economics in Command ?") oraz Carlyle'a Thayera („The Thyranny of Geography: Vietnamese Strategies to Constrain China in the South China Sea").

W rozdziale piątym wyróżnić należy przede wszystkim liczne publikacje Cheng-Chwee Kuika, które umożliwiły zdefiniowanie pojęcia „polityki strategicznego

manewrowania" („The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to Rising China"; „How do Weaker States Hedge ? Unpacking ASEAN states' alignment behaviour towards China"). W odniesieniu do analizy relacji ChRL z Indonezją, Tajlandią, Malezją i Singapurem szczególnie przydatne były opracowania Rizala Sukmy („Indonesia's Response to the Rise of China: Growing Comfort amid Uncertainties", „Indonesia and China. The Politics of Troubled Relationship"), Grety Nabs-Keller („Growing Convergence, Greater Consequence: The Strategic Implications of Closer Indonesia-China Relations"), Chulacheeba Chinwanno („Thai-Chinese Relationship: Security and Strategic Partnership"), Pongphisoota *Busbarata („"Bamboo Swirling in the Wind": Thailand's Foreign Policy Imbalance between China and United States"), Iana Storeya („Thailand's Post-Coup Relations With China and America"), Johna Fei („Beyond Rivalry and* Camaraderie: Explaining Varying Asian Responses to China"), Poon Kim Shee („The Political Economy of Mahathir's China Policy: Economic Cooperation, Political and Strategic Ambivalence", „Singapore-China Special Economic Relations. In Search of Business Opportunities"), a także prace zbiorowe: „China and East Asia: After the Wall Street Crisis" pod redakcją Pen er Lama, Yaqinga Qina i Mu Yanga, „Middle Powers and the Rise of China" pod redakcją Bruce'a Gilleya i Andrew O'Neila, oraz „The Rise of China: The Responses from Southeast Asia and Japan" pod redakcją Satoshi Tsunakawy.

Analizują politykę ChRL wobec zaangażowania graczy zewnętrznych w rozdziale szóstym dokonano analizy strategicznych dokumentów, dotyczących chińskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, w tym przede wszystkim: Białych Ksiąg Obronności publikowanych w latach 2002, 2004, 2006, 2008, 2010 i 2013, Strategii Wojskowej Chin z 2015 roku, Białych Ksiąg „China Peaceful Development", a także dokumentów: „China Peaceful Development Road" i „China's Policies on Asia-Pacific Cooperation".

W kontekście rozważeń nad polityczną, gospodarczą i militarną płaszczyzną zaangażowania ChRL wykorzystano szereg publikacji, z których wyróżnić należy prace: Josepha Chenga („China's Regional Strategy and Challenges in East Asia"), Shintaro Hamanaki („T*rans-Pacific* Partnership versus Regional Comprehensive Economic Partnership: Control of Membership and Agenda Setting") i Jacka Bartosiaka

(„Pacyfik i Eurazja. O wojnie"), a także prace zbiorowe: „The Asia Pacific: A Region in Transition" pod redakcją Jima Rolfe'a oraz „Strategic Discourse on the People's Republic of China. Military, Power, and Politics" pod redakcją Gautama Banerjee.

Na potrzeby analizowanej w rozdziale siódmym pracy polityki Chin wobec regionalnych „punktów zapalnych", dokonano analizy dokumentów związanych z tym zagadnieniem, w tym przede wszystkim zapisów: Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 1982 roku, a także wyrażających chińskie stanowisko w kwestiach spornych treści not werbalnych kierowanych przez Stałą Misję ChRL przy ONZ do Sekretarza Generalnego tej organizacji. W rozdziale wykorzystano także publikacje, odnoszące się do analizowanej problematyki, w tym prace zbiorowe: „Power Politics in Asia's Contested Waters. Territorial Disputes in the South China Sea" pod redakcją Enrico Felsa i Truong-Minh Vu oraz „Security and International Politics in the South China Sea: Towards a Cooperative Management Regime" pod redakcją Sama Batemana i Ralfa Emmersa. Wyróżnić należy także publikacje: Gregorego Polinga z Center for Strategic and International Studies („South China Sea In Focus. Clarifying the Limits of Maritime Disputes"), Clarence'a Bouchet z U.S. Army War College („Dangerous Ground: The Spratly Islands and U.S. Interests and Approaches"; „The Paracel Islands and the U.S. Interests and Approaches"), M. Taylor Fravela („China's Strategy in the South China Sea") oraz Monique *Chemillier-Gendreau („Sovereignty* over the. Paracel and Spratly Islands").

W całości dysertacji istotne były artykuły publikowane w czasopismach naukowych, z których najważniejszymi były: „Contemporary Southeast Asia", „Asian Survey", „Asian Politics and Policy", „Journal of Contemporary China" oraz „Journal of Current Southeast Asian Affaires", a także „Rocznik Strategiczny. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski". Wyróżnić należy także publikacje w mediach specjalistycznych, w tym przede wszystkim magazynie „The Diplomat", a także cykliczne publikacje ośrodków naukowych, takich jak: S. Rajaratnam School of International Studies, Yusof Ishak Institute czy Center for Strategic and International Studies.

Rozdział I
Region Azji Południowo-Wschodniej i jego współczesna charakterystyka

Azja Południowo-Wschodnia to region obejmujący obszar na kontynencie azjatyckim leżący na południe od Chin i na zachód od Indii, rozciągający się od Mjanmy po Archipelag Filipiński. Obejmuje on ok. 5500 km z zachodu na wschód i ponad 4400 km z północy na południe. 4,5 miliona km^2 powierzchni lądowej stanowi jedynie jedną czwartą ogółu powierzchni regionu, którego znaczną część pokrywa woda[1].

Azja Południowo-Wschodnia historycznie nie stanowiła koherentnego regionu, wyodrębnionego jako osobna jednostka polityczna w stosunkach międzynarodowych[2]. Do drugiej wojny światowej nie istniały przesłanki polityczne czy gospodarcze, pozwalające traktować ją jako odrębny obszar geopolityczny. Jej poszczególne części, stanowiące dominia państw europejskich i Stanów Zjednoczonych, były powiązane z metropoliami, nie istniały jednak znaczące współzależności między nimi. Także przed okresem kolonializmu trudno mówić o spójnych geopolitycznych strukturach, pozwalających wyodrębnić Azję Południowo-Wschodnią jako osobny byt w stosunkach międzynarodowych. Był to raczej zbiór lokalnych organizmów politycznych, definiujących swoje interesy w skali lokalnej, takich jak: Angkor, Majapahit, Ajutthaja czy Pagan (odpowiednio na obszarze dzisiejszych: Kambodży, Indonezji, Tajlandii i Mjanmy)[3].

Sam termin Azja Południowo-Wschodnia po raz pierwszy zastosowany został dopiero w trakcie II wojny światowej, kiedy alianci powołali Dowództwo Azji Południowo-Wschodniej (*South-East Asia Command* - SEAC) celem koordynacji działań wojennych przeciwko Japonii. Siedziba dowództwa znajdowała się w Kandy na Cejlonie, a obszar który mu podlegał nie odpowiadał całkowicie współcześnie definiowanym geograficznym granicom regionu. Istnienie SEAC stanowiło jednak

[1] Ł. Fijałkowski, A. Polus, *Azja Południowo-Wschodnia i Australazja w stosunkach międzynarodowych*, Wrocław 2006, s. 15.

[2] Terminy takie, jak „region" i „regionalizm" w stosunkach międzynarodowych nie są jednoznacznie zdefiniowane. Toczy się debata na temat kryteriów uznania jednostek politycznych, obejmujących obszar kilku państw za „region". Poszczególni badacze kładą przy tym nacisk na odmienne aspekty i czynniki pozwalające analizować określone obszary w kategorii „regionu". Zob. np.: N. Tarling, *Regionalism in Southeast Asia. To Foster the Political Will*, New York 2006, s. 3-16, Ł. Fijałkowski, *Regionalny wymiar bezpieczeństwa w Azji Południowo-Wschodniej. Normy-instytucje-ład regionalny*, Wrocław 2010, s. 19-42.

[3] D. Weatherbee, *International Relations in Southeast Asia*. *The Struggle for Autonomy*, Plymouth 2009, s. 7-8.

ważny kontekst polityczny, który pozwolił na wyodrębnienie tego regionu w późniejszym okresie[4].

W czasach zimnej wojny obszar Azji Południowo-Wschodniej stał się polem geopolitycznej rywalizacji mocarstw, co doprowadziło do jego ostatecznego zdefiniowania w dzisiejszych granicach politycznych (w latach 60. i 70. XX wieku). Należy więc podkreślić, że samo pojęcie Azji Południowo-Wschodniej jako pewnej politycznej idei w znacznej mierze uwarunkowane było zewnętrznie, a decydujący wpływ na procesy „budowy" regionu miały uwarunkowania geopolityczne i polityka wielkich mocarstw[5].

Kluczowe znaczenie dla utrwalenia koncepcji Azji Południowo-Wschodniej, jako odrębnego bytu geopolitycznego miały procesy regionalnej integracji, obejmujące bardzo szeroki horyzont czasowy. Początkowe propozycje współpracy między nowo powstałymi państwami obejmowały dwa główne nurty związane z dekolonizacją oraz rozwojem ruchów komunistycznych. Wśród pierwszych koncepcji szerszej kooperacji między państwami regionu wymienić można ideę Wspólnoty Azjatyckiej przedstawioną w 1947 r. przez Aung Sana, a także utworzoną przez Pridi Phanomyonga Ligę Państw Azji Południowo-Wschodniej (skupiającą nacjonalistów z: Wietnamu, Laosu, Kambodży, ówczesnej Birmy, Indonezji, Malajów i Tajlandii). Obie koncepcje nie znalazły jednak szerszego poparcia, podobnie jak kolejne inicjatywy utworzenia politycznych i wojskowych sojuszy o charakterze antykomunistycznym. Pewien przełom nastąpił w 1961 r. Rozpoczęte w 1958 r. konsultacje przedstawicieli Tajlandii, Filipin i Federacji Malajskiej doprowadziły do utworzenia w 1961 r. Stowarzyszenia Azji Południowo-Wschodniej (*Association of Southeast Asia* – ASA). Działalność ASA zakończyła się już dwa lata później wskutek napięć w stosunkach między Filipinami i Malajami, wynikających z planów włączenia do nowo utworzonego państwa malezyjskiego znajdującego się na północnym Borneo Sabahu. ASA była jednak bezpośrednią poprzedniczką utworzonego 8 sierpnia 1967 r. Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (*Association of Southeast Asian Nations* - ASEAN). Tak zwaną Deklarację z Bangkoku, sankcjonującą powstanie ASEAN podpisało

[4] D. Weatherbee, *International Relations in Southeast*…, op. cit., s. 7.
[5] Ł. Fijałkowski, *Regionalny wymiar bezpieczeństwa*…, op. cit., s. 73-74.

początkowo pięć państw: Filipiny, Indonezja, Malezja, Singapur i Tajlandia. W kolejnych dziesięcioleciach ASEAN przyczyniło się do znacznego rozwoju kooperacji między państwami członkowskimi. Oparty na tzw. „Sposobie ASEAN”[6] model współpracy umożliwił porozumienie między częstokroć skonfliktowanymi ze sobą państwami, a sama organizacja wskazywana jest jako, będący ewenementem w skali Azji, sukces przedsięwzięcia regionalnej integracji[7].

W okresie zimnej wojny Azja Południowo-Wschodnia była jednak *de facto* mocno podzielona, a proces regionalnej integracji nie objął państw dawnych Indochin Francuskich. Wyłączona z nich była także Mjanma. W latach 80. w regionie ukształtował się podział na dwa bloki: państw komunistycznych (Wietnamu, Kambodży i Laosu) popieranych przez ZSRR oraz państw tworzących ASEAN (w 1984 r. po uzyskaniu niepodległości do organizacji dołączyło Brunei) popieranych przez USA i Chińską Republikę Ludową (ChRL)[8]. Procesy regionalnej integracji przez pierwsze dziesięciolecia nie mogły więc objąć całej Azji Południowo-Wschodniej. Dopiero zakończenie rywalizacji zimnowojennej umożliwiło rozszerzenie integracji na pozostałe państwa regionu. W 1995 r. do struktur ASEAN włączono Wietnam, w 1997 r. - Mjanmę i Laos, a w 1999 r. Kambodżę. Od tego momentu organizacja ta stanowi swego rodzaju instytucjonalny wymiar idei „jednej Azji Południowo-Wschodniej”. Działalność ASEAN na przestrzeni lat w dużym stopniu przyczyniła się do ukształtowania regionalnej wspólnoty interesów, a także podłożyła fundament pod procesy budowy regionalnej tożsamości państw Azji Południowo-Wschodniej[9].

Mimo wciąż istniejących podziałów charakteryzujących państwa regionu oraz głębokich różnic na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej, językowej, kulturowej czy religijnej, Azja Południowo-Wschodnia na początku XXI wieku stanowi względnie koherentny region. Poszczególne państwa łączy rozszerzająca się sieć współzależności,

[6] Tzw. „Sposób ASEAN” (*ASEAN Way*) obejmuje zbiór zasad i norm wypracowanych przez państwa regionu przy stosunkowo niskim poziomie instytucjonalizacji współpracy między nimi. To dość płynne i różnie definiowane pojęcie. Łukasz Fijałkowski wskazuje na trzy różne sposoby definiowania „Sposobu ASEAN”: 1) Jako wewnętrzne podejście do zarządzania sporami i budowy zaufania; 2) Jako procedura podejmowania decyzji, oparta na konsultacjach i dochodzeniu do konsensusu; 3) Jako element procesu tworzenia tożsamości; Ł. Fijałkowski, *Regionalny wymiar bezpieczeństwa*…, op. cit., s. 120-124.

[7] Zob. szerzej: Ibidem, s. 95-102; N. Tarling, *Regionalism in Southeast*…, op. cit., s. 95-140.

[8] M. Stuart-Fox, *A Short History of China and Southeast Asia. Tribute, Trade and Influence*, Crows Nest 2003, s. 194.

[9] Ł. Fijałkowski, A. Polus, *Azja Południowo-Wschodnia i Australazja*…, op. cit., s. 32-34.

a sam obszar Azji Południowo-Wschodniej zyskuje na znaczeniu w kontekście geopolitycznej, strategicznej i gospodarczej rywalizacji mocarstw na kontynencie azjatyckim.

1. Geopolityczne znaczenie regionu

Geopolityczne znaczenie konkretnych obszarów geograficznych nie ma charakteru obiektywnego. Koncepcje geopolityczne pełnią zwykle funkcję pomocniczą w procesie określania interesów narodowych i kreowania polityki zagranicznej konkretnych państw, w tym przede wszystkim wielkich mocarstw. Wybór owych interesów i polityki odbywa się zwykle w stosunku do określonego terytorium, postrzeganego jako strefa wpływów lub interesów. Uwarunkowania współczesnej polityki międzynarodowej, proces przeobrażeń globalnego ładu gospodarczego i politycznego wymaga ewolucji i przekształcania wypracowanych wcześniej koncepcji i hipotez geopolitycznych[10].

Wzrost politycznej i gospodarczej potęgi państw azjatyckich, w tym w szczególności ChRL, czyni z Azji swoiste centrum geopolityki na początku XXI wieku. Narastanie rywalizacji chińsko-amerykańskiej, ale także wzrost znaczenia pozostałych państw azjatyckich (np. Indii) sprawia, że kontynent azjatycki można traktować jako pole geopolitycznej rozgrywki, której wynik może określić przyszłość polityczną obecnego stulecia. Naukowcy w odniesieniu do nasilającej się strategicznej rywalizacji na tym rozległym kontynencie posiłkują się różnymi koncepcjami geopolitycznymi. Poszczególne ujęcia za punkt wyjścia do analizy przyjmują szersze konstrukty regionalne. Ich przybliżenie i ocena jest istotna dla określenia miejsca i znaczenia Azji Południowo-Wschodniej jako swoistego pola gry na azjatyckiej „szachownicy" w geopolitycznej rozgrywce XXI wieku[11].

[10] C. Jean, *Geopolityka*, Wrocław 2003, s. 40, 57.

[11] Odwołując się do nomenklatury wykorzystywanej przez Zbigniewa Brzezińskiego w jego najbardziej znanej pracy, pt. „Wielka Szachownica", w której stwierdza on, że „(…) Eurazja jest zatem gigantyczną szachownicą, na której rozgrywa się walka o światową hegemonię. Chociaż geostrategia – strategiczna realizacja interesów geopolitycznych – jest w jakiś sposób podobna do szachów, w grze na owalnej szachownicy euroazjatyckiej uczestniczy nie dwóch, lecz kilku graczy o różnym stopniu potęgi". Zob.: Z. Brzeziński, *Wielka Szachownica*, Warszawa 1999, s. 31.

Kluczową tendencją, którą zaobserwować można w debacie naukowej jest podkreślanie strategicznego znaczenia regionu Oceanu Indyjskiego, obejmującego obszar na wschód od Rogu Afryki, przez Półwysep Arabski, Wyżynę Irańską i subkontynent indyjski po Archipelag Malajski[12]. Podkreśla się, że historycznie to właśnie Ocean Indyjski był akwenem, na którym skupiała się uwaga i zaangażowanie zarówno Azjatów, jak i zainteresowanych rozszerzeniem wpływów na ten kontynent Europejczyków czy Amerykanów. Pogląd taki reprezentuje między innymi Robert Kaplan w opublikowanej w 2010 r. i szeroko komentowanej pracy, pt. „Monsun. Ocean Indyjski i przyszłość amerykańskiej dominacji". W przytoczonej publikacji pisze on, że w jego przekonaniu „mapa Oceanu Indyjskiego okaże się w takim samym stopniu symboliczna dla nowego stulecia, jak mapa Europy dla poprzedniego"[13]. Czyniłoby to właśnie z regionu Oceanu Indyjskiego swoiste centrum geopolityki w XXI wieku. Należy jednak podkreślić, że taka konstatacja nie jest równoznaczna z wyprowadzeniem idei przeciwstawnej wobec koncepcji upatrujących kluczowego z punktu widzenia geopolitycznej rozgrywki obszaru na Pacyfiku. Stanowi raczej próbę przesunięcia środka ciężkości debaty o geopolityce XXI wieku „w głąb" kontynentu azjatyckiego i nadania jej bardziej „azjo-centrycznego" charakteru. Postulat ten podyktowany jest natomiast zmianami w globalnym układzie sił po zimnej wojnie. Od jej zakończenia nastąpił bezprecedensowy wzrost ekonomiczno-politycznej potęgi państw azjatyckich, w tym przede wszystkim Chin i Indii, co przesunęło wektor globalnej potęgi bliżej Azji. Państwa te coraz większe znaczenie przywiązują do bezpieczeństwa handlu morskiego, odbywającego się właśnie wzdłuż południowych wybrzeży Eurazji. Bezpieczeństwo morskich szlaków komunikacyjnych (*Sea Lines of Communication* - SLOC) na tym obszarze stanowi kluczową determinantę ich rozwoju gospodarczego i bezpieczeństwa ekonomicznego[14].

Kaplan podkreśla wprawdzie, że Ocean Indyjski i Zachodni Pacyfik tworzą na swój sposób odseparowane elementy, oddzielone od siebie geograficznie przez Cieśninę Malakka. Wskazuje jednak także na oczywiste powiązania między tymi dwoma

[12] R. Kaplan, *Monsun. Ocean Indyjski i przyszłość amerykańskiej dominacji*, Wołowiec 2012, s. 11.
[13] Ibidem.
[14] Zob. R. Mohan, *Contemporary strategic environment of the Indian Ocean Region: an overview*, [w:] *ASEAN and the Indian Ocean. Key Maritime Links*, S. Bateman, J. Chan, E. Graham (eds.), „RSIS Policy Papers", 11.2011, http://www.rsis.edu.sg (09.07.2020), s. 19.

obszarami morskimi, prognozując, że w przyszłości tworzyć one będą zintegrowaną całość[15].

Zwykle za podstawę analizy azjatyckiej geopolityki (w sensie geograficznym) przyjmuje się region Azji i Pacyfiku, obejmujący znacznie oddalone od siebie i zróżnicowane pod względem tradycji, kultury, historii i rozwoju gospodarczego obszary – Azji Wschodniej oraz Pacyfiku (jako swego rodzaju geopolitycznej przestrzeni, łączącej azjatyckie państwa Zachodniego Pacyfiku z państwami leżącymi na wschodnich krańcach akwenu – przede wszystkim USA, Kanadą, Australią czy Nową Zelandią). Źródeł takiej koncepcji regionalizmu zwykle upatruje się w czynnikach ekonomicznych, a ściślej sukcesach gospodarczych państw azjatyckich – ChRL, Japonii czy państw ASEAN. Pozwala ona traktować rozwinięte państwa wschodniej części Pacyfiku jako integralny element regionu obejmującego rozwijające się gospodarki azjatyckie. Ocean Spokojny pełni w tym przypadku integrującą rolę względem odległych od siebie, ale powiązanych ekonomicznie obszarów. Kryteria wyznaczania granic regionu Azji i Pacyfiku należy przy tym uznać za relatywnie mało precyzyjne, czego dopełnia niski poziom instytucjonalizacji regionalnej współpracy. Dlatego też w zależności od przyjętego kryterium różnie można definiować jego granice[16].

Nie wydaje się przy tym zasadne stosowanie kryterium *stricte* geograficznego. Wówczas region Azji i Pacyfiku obejmowałby subregiony: 1) Azji Północno-Wschodniej (Federacja Rosyjska, Chińska Republika Ludowa, Japonia, Republika Korei, Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna, Mongolia); 2) Azji Południowo-Wschodniej (dziesięć państw – członków ASEAN); 3) Oceanii (Australia, Nowa Zelandia, Papua Nowa Gwinea, wyspy Melanezji, Polinezji i Mikronezji;) 4) Ameryki Północnej (USA, Kanada, Meksyk)[17]. Z geograficznego punktu widzenia do regionu Azji i Pacyfiku zalicza się także pacyficzne państwa Ameryki Środkowej i Południowej. Jednak jedynie w przypadku Chile można mówić o znaczących

[15] R. Kaplan, *Monsun. Ocean Indyjski*…, op. cit., s. 349.
[16] Zob. szerzej: E. Haliżak, *Stosunki międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku*, Warszawa 1999, s. 51-55; E. Haliżak, *Wspólnota Pacyfiku a Wspólnota Wschodnioazjatycka*, Warszawa 2006, s. 25.
[17] E. Haliżak, *Stosunki międzynarodowe w regionie*…, op. cit., s. 53-55.

powiązaniach na płaszczyźnie handlowej i dyplomatycznej. Dlatego najczęściej nie są one brane pod uwagę, jako uczestnicy polityki regionalnej[18].

Jak zauważa Edward Haliżak, region Azji i Pacyfiku nie ma charakteru geograficznego, a określają go przede wszystkim ekonomiczne i polityczne powiązania i interesy państw. Jako najbardziej akceptowalne kryterium przynależności do regionu wskazuje przy tym na członkostwo we Wspólnocie Gospodarczej Azji i Pacyfiku (*Asia-Pacific Economic Cooperation* - APEC), będącej forum współpracy gospodarczej państw (a *de facto* gospodarek[19]) regionu[20].

Na początku drugiej dekady XXI wieku traktowanie APEC jako swego rodzaju instytucjonalnego odbicia regionu Azji i Pacyfiku może być jednak podejściem błędnym (w pracach APEC nie uczestniczą przede wszystkim Indie, a także część państw Azji Południowo-Wschodniej – Kambodża, Laos i Mjanma). Wspomniana tendencja do podkreślania rosnącego geopolitycznego znaczenia Oceanu Indyjskiego sprawia natomiast, że do państw regionu Azji i Pacyfiku zalicza się podmioty nie leżące bezpośrednio nad Oceanem Spokojnym, ale związane z regionem gospodarczo i politycznie, przede wszystkim z uwagi na problematykę bezpieczeństwa. Wydaje się to logicznym następstwem przyjęcia ekonomiczno-politycznych podstaw przy określaniu granic regionu (znaczenie Republiki Indii dla polityki w regionie na płaszczyznach: ekonomicznej, dyplomatycznej i bezpieczeństwa jest bezsporne). Tak rozumiany region Azji i Pacyfiku obejmuje także państwa Azji Południowej i obszaru Oceanu Indyjskiego. Dla przykładu, Centrum Studiów nad Bezpieczeństwem Azji i Pacyfiku[21] za przynależne do regionu uznaje także: Indie, Bangladesz, Sri Lankę, Bhutan, Nepal i Malediwy, a także Madagaskar i Peru.

---

[18] Ibidem.

[19] Członkami APEC, z formalnego punktu widzenia nie są państwa (*member states*), a gospodarki (*member economies*). Rozwiązanie takie sprawia m.in., że w pracach organizacji uczestniczyć mogą na równych prawach przedstawiciele Republiki Chińskiej na Tajwanie. Zob.: Oficjalna strona internetowa APEC: http://www.apec.org (05.07.2020).

[20] E. Haliżak, *Zmiana układu sił USA – Chiny a transformacja porządku międzynarodowego*, Warszawa 2005, s. 12.

[21] Centrum Studiów nad Bezpieczeństwem Azji i Pacyfiku (*Asia-Pacific Center for Security Studies*) - to utworzona w 1995 r. z inicjatywy USA instytucja, której celem jest budowa silnych relacji bilateralnych między U.S Pacific Command i siłami zbrojnymi państw Azji i Pacyfiku poprzez multilateralne podejście do problematyki regionalnego bezpieczeństwa. Jego koncepcja wzorowana była na Europejskim Centrum Studiów nad Bezpieczeństwem im. George'a C. Marshalla; Asia-Pacific Center for Security Studies, http://www.apcss.org/ (05.07.2020).

Podejście takie poszerza geograficzny obszar analizy i pozwala uwzględnić szerszy wymiar rywalizacji politycznej na kontynencie. Nie eliminuje jednak części mankamentów. Koncepcja regionu Azji i Pacyfiku powstała w okresie zimnej wojny, podyktowana była ówczesnymi uwarunkowaniami politycznymi i w założeniu miała stanowić asumpt do współpracy Stanów Zjednoczonych i ich sojuszników w basenie Oceanu Spokojnego w wymiarze ekonomicznym i strategicznym. Bazą tej współpracy stał się tzw. system San Francisco[22], którego głównym celem było powstrzymywanie rozprzestrzeniania się komunizmu i wpływów ZSRR w Azji[23].

Koncepcja Azji i Pacyfiku wydaje się być ideą zachowującą swego rodzaju transpacyficzny charakter. Jako narzędzie narzuca w pewien sposób analizę sytuacji geopolitycznej i stosunków międzynarodowych w Azji z perspektywy interesów amerykańskich. W naturalny sposób obszar Zachodniego Pacyfiku, objęty systemem amerykańskich sojuszy, zyskuje w ten sposób nadrzędność względem bardziej oddalonego geograficznie regionu Oceanu Indyjskiego. O ile z punktu widzenia analizy interesów i polityki USA jest to uzasadnione, a także znajduje potwierdzenie w polityce amerykańskich władz (o czym niżej), o tyle analityczna użyteczność koncepcji Azji i Pacyfiku w pracach, przyjmujących za punkt odniesienia Azję i politykę państw tego kontynentu bywa poddawana w wątpliwość.

Badacze reprezentujący ten pogląd wskazują na błąd jakim jest, w ich przekonaniu, traktowanie geopolitycznej rozgrywki na Pacyfiku i Oceanie Indyjskim jako zjawisk od siebie odseparowanych. Ich zdaniem geopolityka tej części świata wymaga zmiany paradygmatu i przyjęcia za punkt wyjścia do analizy szerszej koncepcji regionu Indo-Pacyfiku – łączącego i integrującego oba akweny jako jeden teatr skonsolidowanych działań. Koncept regionu Indo-Pacyfiku po raz pierwszy

[22] Pod tym pojęciem należy rozumieć system bilateralnych i multilateralnych porozumień o bezpieczeństwie zawartych między USA a państwami regionu w celu powstrzymywania ekspansji ZSRR i ChRL. Dwustronne sojusze i układy o bezpieczeństwie objęły: Filipiny (w 1951 r.), Japonię (w latach: 1951 i 1960), Koreę Południową (1954 r.), Tajwan (1954 r.) oraz Tajlandię (1962 r.). Sojuszami wielostronnymi były istniejący do dziś ANZUS (Australia, Nowa Zelandia, USA – 1951 r.) oraz Traktat o Zbiorowej Obronie Azji Południowo-Wschodniej (*Southeast Asia Treaty Organization* – SEATO z 1954 r.). Umowna nazwa tego systemu traktatów wzięła się z miejsca obrad konferencji pokojowej, na której ustalono kształt i podstawy regionalnego ładu (4-8 września 1951 r. w San Francisco); E. Haliżak, *Stosunki międzynarodowe w regionie*…, op. cit., s. 135.

[23] S. Rajaratnam School of International Studies, E. Chew, *Southeast Asia and the Indian Ocean: Maritime connections across time and space*, [w:] ASEAN and the Indian Ocean. Key Maritime Links, S. Bateman, J. Chan, E. Graham (eds.) „RSIS Policy Papers", 11.2011, http://www.rsis.edu.sg (09.07.2020), s. 17.

pojawił się w debacie naukowej w roku 2007. W artykule pod tytułem. „Security of Sea Lines: Prospects for India-Japan Cooperation" Gurpreet Khurana określił w ten sposób obszar rozciągający się od wybrzeży Afryki Wschodniej i zachodniej Azji, przez Ocean Indyjski i Zachodni Pacyfik po wybrzeża Azji Wschodniej[24]. Geograficznie tak rozumiany region Indo-Pacyfiku byłby podobny do przedstawionego powyżej rozszerzonego rozumienia regionu Azji i Pacyfiku. Zasadnicza różnica między nimi wynika przede wszystkim z rozłożenia akcentów. Region Indo-Pacyfiku to koncepcja, która w centrum analizy stawia kontynent azjatycki z jego terytorium lądowym i otaczającymi go oceanami[25].

Koncepcja Indo-Pacyfiku jest stopniowo adaptowana przez naukowców i polityków. Jej orędownikiem jest między innymi indyjski badacz – C. Raja Mohan, który obszar Indo-Pacyfiku przyjął za punkt wyjścia analizy strategicznej rywalizacji chińsko-indyjskiej w opublikowanej w 2012 r. pracy pt. „Samudra Manthan: Sino-Indian Rivalry in the Indo-Pacific"[26]. Określeniem tym posiłkował się także m.in. obecny premier Japonii – Shinzo Abe. Należy jednak podkreślić, że przykładowo w swoim szeroko komentowanym przemówieniu w Center of Strategic and International Studies (CSIS) używał go jako terminu tożsamego z pojęciem Azji i Pacyfiku[27]. Termin Indo-Pacyfiku pojawiał się jednak także w wypowiedziach polityków azjatyckich (np. byłego ministra spraw zagranicznych Indonezji - Marty Natalegawa czy byłego premiera Indii – Manmohana Singha), a nawet amerykańskich (posiłkowali się nim między innymi byli sekretarze stanu – Hilary Clinton i John Kerry czy były asystent sekretarz stanu ds. Azji Wschodniej – Kurt Cambell). O tym, że koncepcja Indo-Pacyfiku zdobywa coraz większe uznanie, także wśród polityków, świadczy m.in. fakt przyjęcia jej za punkt wyjścia do analizy otoczenia międzynarodowego przez kolejne państwa. Jako pierwsza zrobiła to Australia w opublikowanych w 2013 i 2016 r. przez Departament Obrony Białych Księgach Obronności[28]. Co ważniejsze, tą samą

[24] G. Khurana, *Security of Sea Lines: Prospects for India-Japan Cooperation*, „Strategic Analysis", No. 1, Vol. 31 (2007), s. 139-153.
[25] Zob. szerzej na temat źródeł i przesłanek koncepcji obszaru Indo-Pacyfiku, a także pojawiających się względem niej wątpliwości: The Lowy Institute, R. Medcalf, *The Indo-Pacific: What's in a name ?*, http://lowyinstitute.org (02.11.2020).
[26] R. Mohan, *Samudra Manthan: Sino-Indian Rivalry in the Indo-Pacific*, Washington D.C. 2012, s. 212-216.
[27] Zob. zapis przemówienia premiera Shinzo Abe na oficjalnej stronie Ministerstwa Spraw Zagranicznych Japonii: Ministry of Foreign Affairs of Japan, *Japan is back*, http://www.mofa.go.jp (11.07.2020).
[28] Białe Księgi Obronności Australii 2013, Department of Defence, http://www.defence.gov.au (12.07.2020).

perspektywę, jako fundament regionalnej strategii przyjęły Japonia oraz USA. S. Abe w sierpniu 2016 r. przedstawił koncepcję wolnego i otwartego Indo-Pacyfiku (*free and open Indo-Pacific* - FOIP) w czasie wystąpienia na szóstej edycji Tokyo International Conference on African Development (TICAD) w Kenii, w którym podkreślił, że kluczem dla stabilności i dobrobytu społeczności międzynarodowej jest dynamika procesów na przecięciu: dwóch kontynentów (dynamicznie rozwijającej się Azji i dysponującej dużym potencjał rozwoju Afryki) oraz dwóch oceanów (Pacyfiku i Oceanu Indyjskiego)[29]. Z kolei w listopadzie 2017 r. podczas wizyty w Wietnamie prezydent USA Donald Trump przedstawił wizję FOIP jako osi polityki amerykańskiej w Azji, która powinna być oparta na wolnym i sprawiedliwym handlu, wzajemnym handlu, otwartym środowisku inwestycyjnym, dobrym zarządzaniu i wolności mórz[30]. Narrację opartą na „wolnym, otwartym, dostatnim i inkluzywnym" Indo-Pacyfiku przyjęły także Indie[31]. W maju 2018 r. Stany Zjednoczone zmieniły ponadto oficjalną nazwę dowództwa sił wojskowych w regionie z U.S. Pacific Command (USPACOM) na U.S. Indo-Pacific Command (USINDOPACOM)[32].

Najbardziej kompleksowo koncepcję Indo-Pacyfiku przedstawiają strategiczne dokumenty australijskie. Tezy zawarte w dokumencie z 2013 r. pozwalają odnieść się do „meritum", a więc próby określenia miejsca, jakie zajmuje Azja Południowo-Wschodnia w geopolitycznej rozgrywce na kontynencie azjatyckim na początku XXI wieku. Podkreślono w nim fakt wyłaniania się strategicznego „łuku" – obszaru łączącego region Oceanu Indyjskiego przez Azję Południowo-Wschodnią po Zachodni Pacyfik. Podyktowane jest to przez dwa główne czynniki:

1) Wzrost znaczenia Indii w wymiarze strategicznym, dyplomatycznym i ekonomicznym, a także przesunięcie aktywności politycznej tego państwa na wschód (ku Azji Południowo-Wschodniej) i większe zaangażowanie we współpracę regionalną.

[29] Ministry of Foreign Affairs of Japan, *Towards Free and Open Indo-Pacific*, https://www.mofa.go.jp/ (20.04.2020).
[30] U.S. Department of State, *A Free and Open Indo-Pacific. Advancing a Shared Vision*, https://www.state.gov (20.04.2020).
[31] R. Roy-Chaudhury, K. Sullivan de Estrada, *India, the Indo-Pacific and the Quad*, „Survival", Vol. 60, No. 3 (2018).
[32] A. Jarczewska, *Stany Zjednoczone – dokąd zmierza Ameryka pod przywództwem Donalda Trumpa ?*, „Rocznik Strategiczny", 2018/19, s. 224.

2) Rozwój strumieni handlowych, finansowych i transportu energii przez region, a także występujący w nim wzrost współzależności w dziedzinie gospodarki i bezpieczeństwa. Tak rozumiany obszar Indo-Pacyfiku jest, zdaniem autorów dokumentu, naturalnym rozszerzeniem koncepcji Azji i Pacyfiku z uwzględnieniem współczesnych trendów w polityce globalnej. Azja Południowo-Wschodnia odgrywa natomiast kluczową rolę jako geograficzne centrum wyłaniającego się nowego ładu regionalnego[33]. W Białych Księgach Obronności z 2016 r. znacznie mniej uwagi poświęcono samej koncepcji Indo-Pacyfiku, przyjmując ją po prostu za punkt wyjścia do analizy regionalnego środowiska bezpieczeństwa[34].

Te na pozór oczywiste tezy uwypuklają pewną często pomijaną cechę polityki na kontynencie azjatyckim. Bieżący dyskurs naukowy wykazuje tendencje do analizy strategicznej rywalizacji w regionach Oceanu Indyjskiego i Spokojnego jako odrębnych fenomenów – w przypadku Oceanu Indyjskiego skupiając się na rywalizacji chińsko-indyjskiej, natomiast w przypadku Pacyfiku, podkreślając wagę relacji Chińskiej Republiki Ludowej i Stanów Zjednoczonych. Wydaje się jednak, że jest to podejście błędne. Geopolityczna i geostrategiczna rywalizacja na obu akwenach ma w coraz większym stopniu charakter kompleksowy i zintegrowany, co znajduje odzwierciedlenie w strategii przyjętej przez poszczególnych „graczy" w niej uczestniczących. W tej sytuacji Azja Południowo-Wschodnia stanowi swego rodzaju „pomost" między wodami Oceanu Indyjskiego i Pacyfiku, a także kontynentami Azji i Australii – obszar o strategicznym znaczeniu, kluczowy z punktu widzenia rywalizacji mocarstw na kontynencie[35].

Pochodną tego strategicznego położenia geograficznego jest rosnące znaczenie regionu dla geopolitycznej rozgrywki na obszarze Indo-Pacyfiku. Objawia się to na kilku powiązanych ze sobą płaszczyznach. Po pierwsze, istotnym jest położenie Azji Południowo-Wschodniej na trasie kluczowych z punktu widzenia globalnego handlu morskich szlaków komunikacyjnych. Robert Kaplan podkreśla znaczenie szlaków handlowych biegnących przez Ocean Indyjski i Cieśninę Malakka na wody Morza

[33] Białe Księgi Obronności Australii 2013, op. cit., s. 7-8.
[34] Białe Księgi Obronności Australii 2016, Department of Defence, http://www.defence.gov.au (02.06.2020).
[35] I. Grabowska-Lipińska, *Strategia polityczna Chińskiej Republiki Ludowej wobec krajów Azji Południowo-Wschodniej w latach 1949-1976*, Warszawa 1995, s. 6.

Południowochińskiego i Zachodniego Pacyfiku. Zauważa, że ok. 90% handlu i dwie trzecie transportu ropy naftowej odbywa się drogą morską. 50% światowej floty handlowej przepływa przy tym przez Cieśninę Malakka – przecinające Azję Południowo-Wschodnią (przez linie brzegowe Singapuru, Indonezji i Malezji) „wąskie gardło", będące najbardziej ruchliwym i *de facto* najważniejszym z międzynarodowych szlaków handlowych. Jego zablokowanie w znacznym stopniu uderzyłoby w interesy gospodarcze państw Azji Wschodniej, w tym przede wszystkim Chińskiej Republiki Ludowej[36].

Mapa 1. Szlaki nawigacyjne w regionie Oceanu Indyjskiego

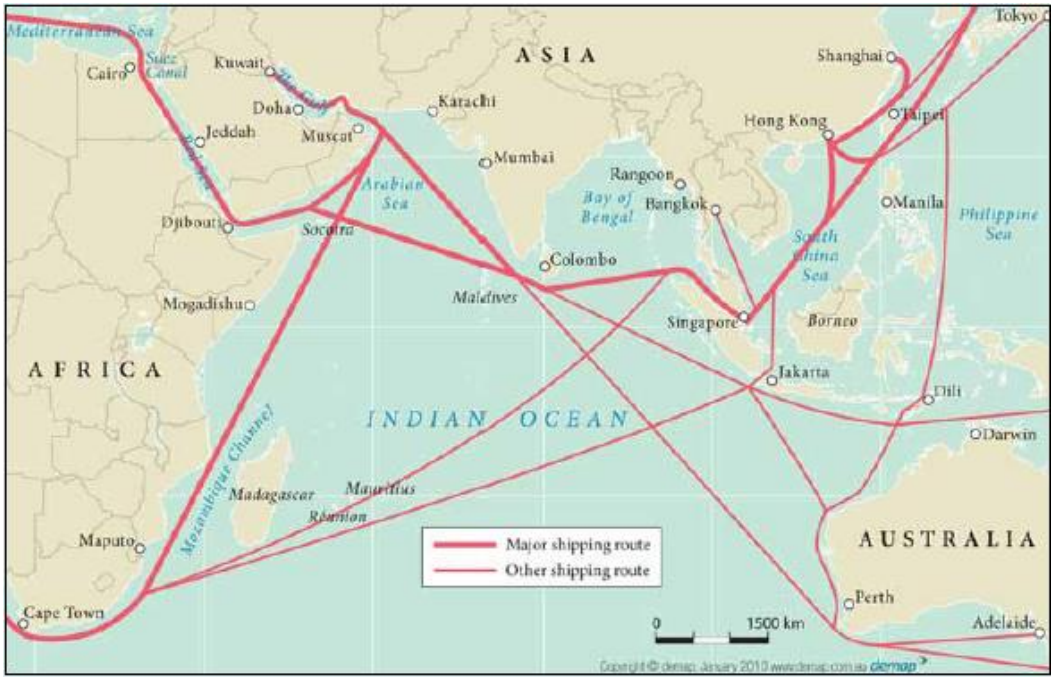

Źródło: S. Rajaratnam School of International Studies, *ASEAN and the Indian Ocean. Key Maritime Links*, S. Bateman, J. Chan, E. Graham (red.), „RSIS Policy Papers", 11.2011, http://www.rsis.edu.sg (09.10.2020), s. 10.

Wydaje się, że jest to jedna z przyczyn rosnącej popularności, jaką wśród azjatyckich polityków i naukowców (przede wszystkim w Chinach i Indiach) cieszą się koncepcje dziewiętnastowiecznego amerykańskiego stratega Alfreda Thayera Mahana. W swojej słynnej pracy pt. „Wpływ potęgi morskiej na historię. 1660-1783" A.T. Mahan wskazuje na znaczenie marynarki wojennej jako kluczowego elementu

[36] M. Lanteigne, *Chinese Foreign Policy. An Introduction*, Abingdon, New York 2009, s. 121; R. Kaplan, *Monsun. Ocean Indyjski*…, op. cit., s. 21.

potęgi państwa. Wynika to z roli handlu morskiego jako źródła bogactwa narodów. Jego bezpieczeństwo wymaga natomiast bezpiecznych portów i ochrony ze strony marynarki wojennej, których zapewnienie leży w najlepszym interesie państwa. Silna flota umożliwia ponadto kontrolę linii zaopatrzeniowych na wypadek konfliktu zbrojnego[37].

Koncepcje te mogą podlegać łatwej recepcji do uwarunkowań chińskich interesów i polityki. ChRL zdaje się adaptować teorie A.T. Mahana do realiów geopolityki XXI wieku. Przejawia się to w dwóch aspektach:

1) zapewnieniu dostępu do bezpiecznych portów;

2) rozbudowie potencjału marynarki wojennej.

Egzemplifikacją pierwszego aspektu jest realizacja tzw. strategii „sznura pereł" (*String of Pearls*). Termin ten odnosi się do obiektów portowych budowanych przez Chińczyków w regionie Oceanu Indyjskiego. Istotne znaczenie w realizacji strategii ma współpraca z częścią państw Azji Południowo-Wschodniej, w tym przede wszystkim Mjanmą (ze względu na port Kyaukpyu)[38]. ChRL zapewnia o swoich pokojowych intencjach i podkreśla, że budowane porty służyć mają jedynie potrzebom floty handlowej, odwołując się do koncepcji „morskiego jedwabnego szlaku XXI wieku" – jako części składowej Inicjatywy Pasa i Szlaku (*Belt and Road Initiative*)[39]. Ma to podkreślić znaczenie interesów handlowych jako determinujących chińskie działania. Realizacja strategii pogłębia jednak nieufność w relacjach Chin z Indiami (które Ocean Indyjski traktują jako strefę swoich wpływów), a także budzi niepokój Stanów Zjednoczonych.

Warto zauważyć, że chińska retoryka w jeszcze większym stopniu uwypukla znaczenie Azji Południowo-Wschodniej jako kluczowego dla bezpieczeństwa morskiej wymiany handlowej obszaru[40]. W samej koncepcji Pasa i Szlaku, przedsięwzięcia będącego kluczowym dla realizacji geopolitycznych interesów Chin, Azja Południowo-Wschodnia zajmuje istotną pozycję. Korytarz Chiny-Półwysep Indochiński jest jednym

[37] A.T. Mahan, *Wpływ potęgi morskiej na historię 1660-1783*, tom I, Oświęcim 2013, s. 28-31.
[38] Ł. Gacek, *Bezpieczeństwo energetyczne Chin*, Kraków 2012, s. 255-264.
[39] Ogłoszona przez Xi Jinpinga w 2013 r. inicjatywa zakładająca wielomiliardowe inwestycje i rozbudowę infrastruktury łączącej Chiny z Azją Centralną, Bliskim Wschodem, Afryką i przede wszystkim z Europą. Chińczycy chcą zainwestować ok. 150 miliardów USD w rozwój infrastruktury w 68 państwach. Sama inicjatywa uchodzi za flagowy projekt administracji Xi Jinpinga. Zob.: The Economist, *What is China's belt and road initiative ?*, http://www.economist.com (02.06.2020).
[40] Zob.: China Daily, *Xi in call for building of new "maritime silk road*", http://usa.chinadaily.com.cn (09.02.2020).

z sześciu gospodarczych korytarzy gospodarczych przewidzianych w programie Pasa i Szlaku, a jego trasa miałaby przebiegać wzdłuż granic z Mjanmą, Laosem i Wietnamem, a także przez terytorium Malezji do Singapuru. Region jest także częścią planowanego korytarza Bangladesz-Chiny-Indie-Mjanma[41].

Mapa 2. Korytarze gospodarcze w ramach Inicjatywy Pasa i Szlaku

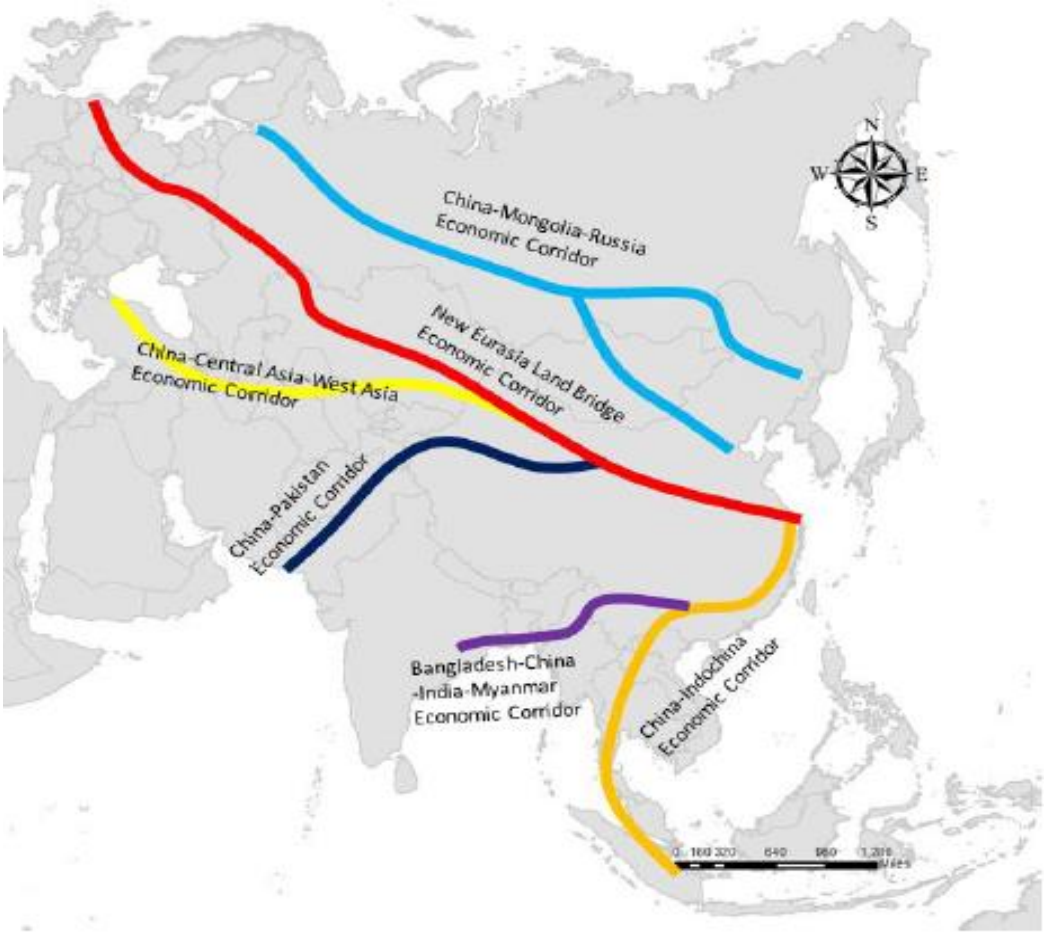

Źródło: World Bank Group, *Connectivity Along Overland Corridors*, „MTI Discussion Paper", No. 6, October 2018, https://www.worldbank.org (01.08.2020), s. 10.

Podkreślanie gospodarczych motywacji prowadzonej polityki nie wystarcza jednak, by ograniczyć obawy związane ekspansją chińskich interesów. Trudno także przypuszczać, by motywacja ekonomiczna była jedynym czynnikiem kształtującym

[41] Inicjatywa Pasa i Szlaku uwzględnia sześć korytarzy ekonomicznych: 1) Korytarz Ekonomiczny Nowego Eurazjatyckiego Mostu Lądowego; 2) Korytarz Gospodarczy Chiny-Mongolia-Rosja; 3) Korytarz Gospodarczy Chiny-Azja Centralna-Azja Zachodnia; 4) Korytarz Gospodarczy Chiny-Półwysep Indochiński; 5) Korytarz Gospodarczy Chiny-Pakistan; 6) Korytarz Gospodarczy Bangladesz-Chiny-Indie-Mjanma. Zob.: Stratfor, *Southeast Asia: A Notch in China's Belt and Road Initiative*, http://www.stratfor.com (29.05.2020); World Bank Group, *Connectivity Along Overland Corridors*, „MTI Discussion Paper", No. 6, October 2018, https://www.worldbank.org (01.08.2020), s. 7-8.

politykę ChRL. Znaczenie SLOCs dla rozwijających się gospodarek azjatyckich, a także globalnej ekonomii wpływa od jakiegoś czasu na stopniowy rozwój geostrategicznej rywalizacji, w której obszar Azji Południowo-Wschodniej odgrywa kluczową rolę. Gwarantem bezpieczeństwa morskich szlaków komunikacyjnych w regionie pozostaje amerykańska flota. Budzi to obawy Chin ze względu na możliwość zablokowania w sytuacji konfliktu regionalnego Cieśniny Malakka (a tym samym 80% importowanej do Chin ropy naftowej) przez siły amerykańskie[42]. Stąd silny nacisk na realizację drugiego z aspektów – sprawnej rozbudowy potencjału morskiego (o czym szerzej w rozdziale VI)[43].

Innym czynnikiem sytuującym Azję Południowo-Wschodnią w centrum chińskiej strategii, a co za tym idzie narastającej rywalizacji mocarstw, jest położenie części państw regionu w strefie tzw. Pierwszego Łańcucha Wysp, obejmującego: część Japonii i wyspy Riukiu, Półwysep Koreański, Tajwan, Filipiny i Indonezję. Ten rozciągający się z północy na południe archipelag, objęty systemem sojuszy amerykańskich, uniemożliwia potencjalną projekcję siły na Oceanie Spokojnym. Stanowi to czynnik hamujący ambitne chińskie plany rozbudowy floty i budowy tzw. *blue water navy*[44]. Ambicją chińskich strategów jest przełamanie tych ograniczeń, między innymi poprzez budowę wpływów w Azji Południowo-Wschodniej i próby rugowania z tego regionu interesów Stanów Zjednoczonych.

[42] K. Kozłowski, *Geopolityka naftowa Chińskiej Republiki Ludowej*, Toruń 2013, s. 172-173.
[43] Zob.: R. Mohan, *Samundra Manthan. Sino-Indian*…, op. cit., s. 56-57.
[44] Zob. szerzej: U.S Naval War College, Xu Qi, *Maritime Geostrategy and the Development of the Chinese Navy in the Early Twenty-First Century*, „Naval War College Review", Vol. 59, No. 4, (2006), http://www.usnwc.edu (14.07.2020).

Mapa 3. „Sznur pereł" - budowane przez Chiny porty na Oceanie Indyjskim

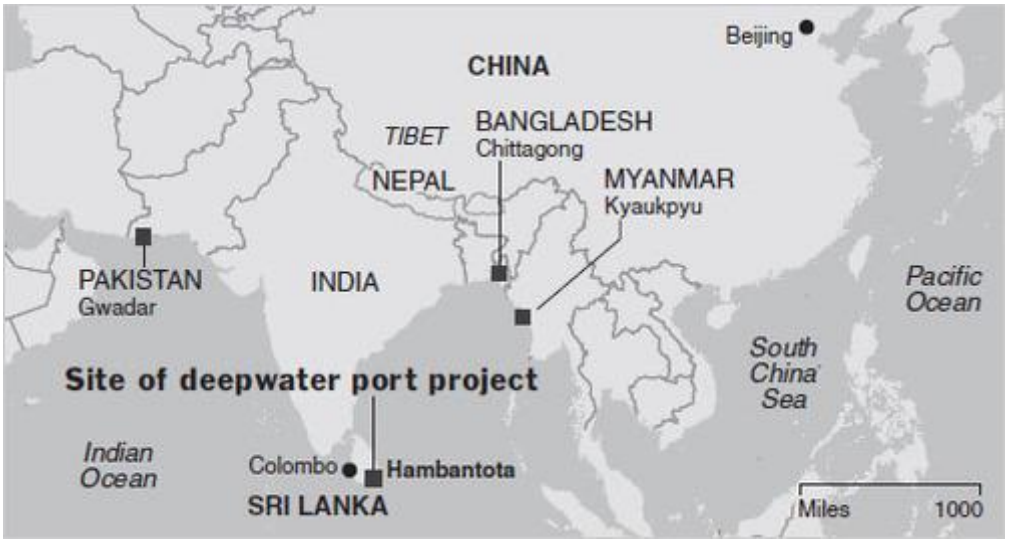

Źródło: Seeking AlFpha, *Problem Neighbors: China's Expansion Efforts Starting to Irk India*, http://seekingalpha.com (15.10.2020).

Działania Chin, zarówno w kontekście planów rozbudowy i modernizacji marynarki wojennej, jak opisanej strategii „sznura pereł" prowadzą do dylematu bezpieczeństwa i sprzężenia zwrotnego w postaci rozbudowy potencjału morskiego przez Republikę Indii. Są także czynnikiem budzącym niepokój Stanów Zjednoczonych, dążących do utrzymania swojej silnej pozycji i wpływów na kontynencie azjatyckim. Konsekwencją tego jest przekierowanie głównego wektora amerykańskiej polityki w kierunku Azji, czego emanacją była polityka „zwrotu ku Azji" (*Pivot to Asia*) i „przywrócenia równowagi" (*rebalancing*) administracji prezydenta Baracka Obamy. Za jej podstawę i źródło można przyjąć opublikowany w magazynie „Foreign Policy" a napisany przez ówczesną sekretarz stanu Hillary Clinton artykuł pt. „America's Pacific Century". H. Clinton postawiła w nim tezę, według której o geopolitycznej rzeczywistości XXI wieku zadecyduje kontynent azjatycki, dlatego też Azja powinna stać się centrum zainteresowania polityki amerykańskiej[45].

Taka deklaracja stanowiła zapowiedź strategicznej rywalizacji między rosnącymi w siłę Chinami i słabnącym mocarstwem, jakim są Stany Zjednoczone. USA podjęły wówczas szereg inicjatyw na płaszczyźnie gospodarczej i politycznej, których celem

[45] W późniejszym okresie administracja i stratedzy amerykańscy częściej niż do terminu „zwrot ku Azji" odwoływali się do pojęcia „przywrócenia równowagi" (*rebalancing*); H. Clinton, *America's Pacific Century*, „Foreign Policy", Nov. 2011, s. 57-63; Foreign Policy, D. Blumenthal, *Pivoting and rebalancing: The good, the bad, and the ugly*, https://foreignpolicy.com (06.02.2019).

było utrzymanie i pogłębienie bliskich kontaktów i współpracy z państwami azjatyckimi. Ich egzemplifikacją był między innymi projekt rozszerzenia i nadania nowej dynamiki tzw. Partnerstwu Transpacyficznemu (*Trans-Pacific Partnership* – TPP). Ratyfikowana 4 lutego 2016 r. umowa stanowić miała istotne narzędzie stymulujące wymianę handlową i współpracę gospodarczą między: USA, Australią, Brunei, Kanadą, Chile, Japonią, Malezją, Meksykiem, Nową Zelandią, Peru, Singapurem i Wietnamem. 23 stycznia 2017 r. nowo zaprzysiężony prezydent USA Donald Trump podpisał dekret o wypowiedzeniu umowy przez Stany Zjednoczone[46]. Choć posunięcie to w opinii wielu komentatorów znacząco naruszyło geoekonomiczne i geopolityczne interesy USA na kontynencie azjatyckim, nie ulega wątpliwości, że także dla administracji D. Trumpa rywalizacja o wpływy z Chinami pozostała kluczową determinantą polityki USA w Azji. Potwierdzeniem tego jest przedstawiona w 2017 r. koncepcja FOIP, będąca z jednej strony modyfikacją polityki administracji B. Obamy, z drugiej potwierdzeniem długofalowego zaangażowania USA w rozgrywkę geopolityczną w Azji[47].

Rekapitulując, region Azji Południowo-Wschodniej stanowi obszar kluczowy z punktu widzenia geopolityki XXI wieku. Strategiczne położenie geograficzne, usytuowanie na trasie newralgicznych z punktu widzenia globalnego handlu morskich szlaków komunikacyjnych, a także czynniki strategiczne pozwalają przypuszczać, że Azja Południowo-Wschodnia może stać się centrum geopolitycznej rozgrywki w obecnym stuleciu[48]. Należy przy tym podkreślić, że czynnikiem kluczowym, determinującym geopolityczne znaczenie regionu jest narastająca rywalizacja mocarstw, angażująca zarówno potęgi globalne (USA, ChRL), jak i regionalne (Japonia, Indie). Zgodnie z założeniami poczynionymi na początku niniejszego podrozdziału znaczenie poszczególnych regionów i subregionów w polityce globalnej nie ma charakteru obiektywnego. Układ uwarunkowań, kształtujących geopolitykę

[46] Raport Congressional Research Service, B. Williams, *Trans-Pacific Partnership (TPP) Countries: Comparative Trade and Economic Analysis*, http://www.fas.org (20.07.2020).
[47] Zob.: The Diplomat, B. Lee, *Trump's First 100 Days in Asia*, http://thediplomat.com (02.06.2020), Foreign Policy, N. Hachigian, *Here's How Trump Can Succeed in Southeast Asia*, http://foreignpolicy.com (02.06.2020).
[48] Zob.: Reuters, *Japan's Abe turns to Southeast Asia to counter China*, http://www.reuters.com (01.08.2020); BBC News, *US President Barack Obama in South East Asia visit*, http://www.bbc.co.uk (01.08.2020).

Indo-Pacyfiku na początku XXI wieku czyni jednak właśnie z Azji Południowo-Wschodniej „serce" geopolitycznej rozgrywki na kontynencie.

2. Ekonomiczno-społeczny potencjał państw Azji Południowo-Wschodniej

Czynniki gospodarcze stanowią drugi, po uwarunkowaniach geopolitycznych, element wzrostu znaczenia regionu Azji Południowo-Wschodniej we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Analiza gospodarczo-społecznego potencjału państw regionu powinna uwzględniać kilka czynników. Po pierwsze, poziom rozwoju gospodarczego, potencjał wzrostu i struktura gospodarek poszczególnych państw regionu są bardzo zróżnicowane. Stąd różne są determinanty ich dalszego rozwoju. Po drugie, analiza taka powinna uwzględniać czynnik społeczny, w tym przede wszystkim populację państw Azji Południowo-Wschodniej, a także poziom wykształcenia ludności. Po trzecie, możliwości rozwojowe państw regionu wynikają zarówno z czynników wewnętrznych (zasoby poszczególnych państw), uwarunkowań regionalnych (proces integracji gospodarczej w ramach ASEAN) oraz globalnych (potrzeby gospodarki światowej i struktura globalnej wymiany handlowej).

Jak już wspomniano, obszar Azji Południowo-Wschodniej nie jest jednolity pod względem poziomu rozwoju gospodarczego. Wysokość wskaźnika PKB *per capita*, a także dynamika wzrostu gospodarczego poszczególnych państw wyraźnie się różnią. W tabelach 1 i 2 uwzględniono poziom wyżej wymienionych wskaźników w latach 2003-2016.

Tabela 1. Poziom PKB *per capita* według parytetu siły nabywczej w państwach Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2019 (w zaokrągleniu do 1 USD; według bieżącego kursu dolara)

Państwo	**Wysokość PKB per capita w poszczególnych latach**								
	2003	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**
Mjanma	1 415	1 664	1 937	2 247	2 580	2 811	2 937	3 106	3 320
Brunei	73 571	73 800	76 650	81 096	82 136	80 982	79 040	80 659	84 000
Filipiny	3 889	4 172	4 429	4 716	5 065	5 293	5 317	5 676	5 919
Indonezja	5 508	5 857	6 294	6 745	7 262	7 842	8 157	8 655	9 213
Kambodża	1 336	1 489	1 712	1 925	2 149	2 305	2 291	2 418	2 599
Laos	2 238	2 426	2 634	2 909	3 168	3 424	3 643	3 917	4 251
Malezja	14 251	15 274	16 176	17 364	18 766	19 692	19 206	20 523	21 701
Singapur	48 756	54 301	58 717	63 910	68 628	67 576	66 148	75 294	80 052
Tajlandia	8 863	9 608	10 256	11 024	11 869	12 244	12 191	13 195	13 519
Wietnam	3 123	3 425	3 763	4 109	4 478	4 778	5 025	5 356	5 759
Państwo	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	
Mjanma	3 654	3 897	4 130	4 224	4 141	4 332	4 684	5 041	
Brunei	88 311	84 019	81 806	62 921	56 638	60 280	59 960	61 032	
Filipiny	5 919	6 359	6 687	7 045	7 278	7 788	8 199	8 794	
Indonezja	9 833	10 188	10 398	10 359	10 618	11 073	11 798	12 483	
Kambodża	2 868	3 045	3 186	3 388	3 674	3 924	4 258	4 570	
Laos	4 841	5 289	5 873	6 168	6 843	7 255	7 776	8 206	
Malezja	22 963	23 224	24 273	24 074	24 779	25 897	27 475	28 990	
Singapur	82 064	8 001	84 423	86 974	89 386	94 940	100 091	101 458	
Tajlandia	14 870	15 407	15 480	15 822	16 618	17 420	18 520	19 240	
Wietnam	6 329	6 688	7 202	7 555	8 232	8 996	9 766	10 537	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego; http://www.imf.org (31.10.2020).

Dane zawarte w tabeli 1 obrazują skalę rozwarstwienia dochodu *per capita* w państwach Azji Południowo-Wschodniej. Widoczna jest różnica między najbardziej zamożnymi państwami, takimi jak: Singapur (101 458 USD w 2019 r.) czy Brunei (61 032 USD w 2019 r.), a tak zwanymi państwami CLMV: Kambodżą (4 570 USD w 2019 r.), Laosem (8 206 USD w 2019 r.), Mjanmą (5 041 USD w 2019 r.) oraz Wietnamem (10 537 USD w 2019 r.).

Tabela 2. Procentowy przyrost PKB w państwach Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2019

Państwo	Procentowy przyrost PKB w poszczególnych latach								
	2003	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**
Mjanma	13.8	13.6	13.6	13.1	12.0	10.3	10.6	9.6	5.6
Brunei	2.9	0.5	0.4	4.4	0.2	-1.9	-1.8	b.d.	3.7
Filipiny	5.1	6.6	4.9	5.3	6.5	4.3	1.4	7.3	3.9
Indonezja	4.8	5.0	5.7	5.5	6.3	6.0	4.6	6.2	6.2
Kambodża	8.5	10.3	13.3	10.8	10.2	6.7	0.1	6.0	7.1
Laos	6.2	7.0	6.8	7.2	9.3	7.8	7.5	8.1	8.0
Malezja	5.8	6.8	5.3	5.6	6.3	4.8	-1.5	7.4	5.3
Singapur	4.5	9.8	7.4	9.0	9.0	1.9	0.1	14.5	6.3
Tajlandia	7.2	6.3	4.2	5.0	5.4	1.7	-0.7	7.5	0.8
Wietnam	7.3	7.8	7.5	7.0	7.1	5.7	5.4	6.4	6.2
Średnia ASEAN	6,61	7,37	6,91	7,29	7,23	4,73	2,57	8,11	5,31
Państwo	**Procentowy przyrost PKB w poszczególnych latach**								
	2012	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2003-2019**
Mjanma	7.3	8.4	8.0	7.0	5.9	5.8	6.4	6.8	9,28
Brunei	0.9	-2.1	-2.5	-0.4	-2.5	1.3	0.1	3.9	0,44
Filipiny	6.9	6.8	6.3	6.3	7.1	6.9	6.3	6.0	5,75
Indonezja	6.0	5.6	5.0	4.9	5.0	5.1	5.2	5.0	5,41
Kambodża	7.3	7.4	7.1	7.0	7.0	7.0	7.5	6.8	7,65
Laos	b.d.	8.0	7.6	7.3	7.0	6.9	6.3	b.d.	7,4
Malezja	5.5	4.7	6.0	5.1	4.4	5.7	4.7	4.3	5,07
Singapur	4.5	4.8	3.9	3.0	3.2	4.3	3.4	0.7	5,31
Tajlandia	7.2	2.7	1.0	3.1	3.4	4.1	4.2	2.4	3,85
Wietnam	5.2	5.4	6.0	6.7	6.2	6.8	7.1	7.0	6,51
Średnia ASEAN	5,64	5,17	4,84	5,0	4,58	5,39	5,12	4,76	5,66

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Azjatyckiego Banku Rozwoju, http://www.adb.org/ (31.10.2020).

Analiza danych zawartych w tabelach 1 i 2 pozwala zauważyć kilka istotnych prawidłowości. Po pierwsze, ukazują one skalę dysproporcji w poziomie rozwoju gospodarczego poszczególnych państw. Szczególnie widoczne są one w przypadku tych podmiotów, które dopiero w drugiej połowie lat 90. dołączyły do procesów regionalnej

integracji w ramach ASEAN – Wietnamu, Laosu, Mjanmy i Kambodży. Potwierdzają to także dane uwzględniające tzw. Wskaźnik Rozwoju Społecznego (*Human Development Index* – HDI). Wśród państw Azji Południowo-Wschodniej znajdują się te o bardzo wysokim (Singapur, Brunei), wysokim (Malezja), średnim (Tajlandia, Filipiny, Indonezja, Wietnam, Kambodża, Laos), a także niskim (Mjanma) wskaźniku HDI. Naturalną tego konsekwencją są różnice w strukturze gospodarek poszczególnych państw. Ich odzwierciedleniem jest udział poszczególnych sektorów w wytwarzaniu PKB, przedstawiony w tabeli 3 (charakterystyczny dla państw najsłabiej rozwiniętych jest wysoki udział sektora rolniczego w wytwarzaniu dochodu narodowego). Duże różnice występują jednak również w państwach znajdujących się na podobnym poziomie rozwoju gospodarczego[49].

Tabela 3. Udział poszczególnych sektorów w wytwarzaniu PKB w państwach Azji Południowo-Wschodniej (stan na 2019 r.)

	Państwo				
Sektor	**Mjanma**	**Brunei**	**Filipiny**	**Indonezja**	**Kambodża**
Rolnictwo	21.4 %	1,0 %	8,8 %	13,3 %	28,2%
Przemysł	38,0 %	61,5 %	30,2 %	40,6 %	29,4%
Usługi	40,7 %	37,5 %	61 %	46,1 %	42,3%
Sektor	**Laos***	**Malezja**	**Singapur**	**Tajlandia***	**Wietnam**
Rolnictwo	17,7 %	7,4 %	0 %	8,0 %	15,5 %
Przemysł	35,5 %	37,8 %	25,8 %	30,9 %	38,3 %
Usługi	46,8 %	54,8 %	74,2 %	61,1 %	46,2 %

***** Dane dla Laosu uwzględniają stan na rok 2018.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Azjatyckiego Banku Rozwoju, http://www.adb.org/ (31.10.2020).

Po drugie, region jako całość rozwija się bardzo dynamicznie. Średnioroczny wzrost PKB dla państw ASEAN wyniósł w latach 2003-2019 5,66%. Gospodarki

[49] Przykładowo, raport Development Bank of Singapore, oceniający potencjał rozwojowy Indonezji, Tajlandii i Filipin, jako główne atuty poszczególnych państw wskazuje: potencjał ludnościowy (Indonezja), rosnący poziom infrastruktury (Tajlandia) oraz duże zasoby wykształconej i znającej język angielski siły roboczej (Filipiny). Różne są też zdaniem autorów raportu wyzwania, którym muszą stawić czoła władze poszczególnych państw: przesunięcie źródeł wzrostu gospodarczego w kierunku drugiego i trzeciego sektora (Indonezja), problemy w sektorze bankowym i starzejące się społeczeństwo (Tajlandia), a także konieczność kreowania odpowiedniej ilości miejsc pracy dla młodych ludzi (Filipiny). Raport Development Bank of Singapore, *Southeast Asia's Growth Potential. Roadmap to 2020*, http://www.dbs.com (04.08.2020).

państw Azji Południowo-Wschodniej relatywnie dobrze poradziły sobie także w czasie globalnego kryzysu finansowego 2008+, bądź podtrzymując wzrost gospodarczy (Mjanma, Filipiny, Indonezja, Kambodża, Laos, Wietnam), bądź odnotowując niewielki spadek PKB (Brunei, Malezja, Singapur, Tajlandia)[50].

Jak już wspomniano, ekonomiczno-społeczny rozwój państw ASEAN ma swoje źródło w czynnikach wewnętrznych, regionalnych oraz globalnych. W tym pierwszym przypadku należy zwrócić uwagę na potencjał demograficzny (patrz dane z tabeli 4).

Tabela 4. Populacja państw Azji Południowo-Wschodniej w latach 2013, 2016 i 2019 (w milionach mieszkańców)

Rok	Państwo				
	Mjanma	**Brunei**	**Filipiny**	**Indonezja**	**Kambodża**
2013	51,4	0,403	98,2	248,8	14,7
2016	52,9	0,417	103,2	258,7	14,9
2019	54,3	0,459	107,3	268,1	15,1
Rok	**Państwo**				
	Laos	**Malezja**	**Singapur**	**Tajlandia**	**Wietnam**
2013	6,3	30,2	5,4	67,2	90,2
2016	6,6	31,6	5,6	68,2	93,3
2019	6,9	32,6	5,7	69,3	96,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Azjatyckiego Banku Rozwoju, http://www.adb.org/ (31.10.2020).

W państwach ASEAN żyje obecnie ok. 658 milionów ludzi, a liczba ta stale rośnie. Tylko w latach 2013-2019 odnotowano wzrost liczby ludności o ponad 44 miliony (z 612,686 do 658,4 miliona). Czyni to z Azji Południowo-Wschodniej bardzo atrakcyjny i perspektywiczny rynek zbytu. Tym bardziej, że stosunkowo niski poziom rozwoju gospodarczego i dochodów generuje dodatkową zachętę do lokowania kapitału w państwach regionu (patrz tabela 5).

[50] Zob. szerzej na temat przyczyn względnej „odporności" państw regionu na kryzys w gospodarce światowej: K. Księżopolski, *Rola Azji Południowo-Wschodniej w gospodarce światowej w dobie kryzysu światowego,* [w:] Azja Wschodnia i Azja Południowa w stosunkach międzynarodowych, J. Nakonieczna, J. Zajączkowski (red.), Warszawa 2011, s. 271-280.

Tabela 5. Poziom płacy minimalnej w państwach Azji Południowo-Wschodniej w przeliczeniu na USD

Państwo	Płaca minimalna
Mjanma	80,28 USD
Brunei	-
Filipiny	172,58-301,57 USD*
Indonezja	99,91-250,63 USD*
Kambodża	140 USD
Laos	110,34 USD
Malezja	218,16-237,13 USD*
Singapur	-
Tajlandia	207,71 USD
Wietnam	147,47-166,57 USD*

* Na Filipinach, w Indonezji i Wietnamie poziom płacy minimalnej różni się w ramach poszczególnych jednostek terytorialnych.

- brak obowiązujących przepisów dotyczących płacy minimalnej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: The ASEAN Post, Minimum wage across Southeast Asia, https://theaseanpost.com/ (01.11.2020).

Dane zawarte w tabeli 5 ukazują jeden z kluczowych czynników ułatwiających ściągnięcie zagranicznego kapitału, tj.: niski poziom płacy minimalnej lub jej brak. Wraz z takimi elementami, jak: niski poziom średniej płacy w sektorze produkcji, a także wysoki udział populacji w wieku produkcyjnym sprawia to, że region jest atrakcyjnym miejscem lokowania inwestycji zagranicznych w sektorze produkcji. Tym bardziej, że w zestawieniu z innymi państwami rozwijającymi się (np. w Azji Południowej) poziom wykształcenia społeczeństw Azji Południowo-Wschodniej jest względnie wysoki, co potwierdzają m.in. wskaźniki skolaryzacji (patrz tabela 6).

Tabela 6. Wskaźniki skolaryzacji w państwach regionu Azji Południowo-Wschodniej

Państwo	Wskaźniki rozwoju edukacji	
	Wskaźnik alfabetyzacji (procent ludności powyżej 15 roku życia)*	Procent absolwentów szkół wyższych**
Mjanma	75,6	16
Brunei	96,1	33
Filipiny	96,4	35

Państwo	Wskaźniki rozwoju edukacji	
	Wskaźnik alfabetyzacji (procent ludności powyżej 15 roku życia)*	**Procent absolwentów szkół wyższych****
Indonezja	95,4	36
Kambodża	80,5	13
Laos	84,7	16
Malezja	93,7	42
Singapur	97,0	84
Tajlandia	92,9	49
Wietnam	93,5	28

* Dane: lata 2008-2018. Podana wartość wskaźnika obejmuje najnowsze dostępne dane we wskazanym czasokresie.

** Dane: lata 2013-2018. Podana wartość wskaźnika obejmuje najnowsze dostępne dane we wskazanym czasokresie.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Human Development Raport, http://hdr.undp.org (31.10.2020).

W odniesieniu do czynników regionalnych, warunkujących możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego państw Azji Południowo-Wschodniej najistotniejszym jest proces regionalnej integracji gospodarczej pod egidą struktur ASEAN. Należy także zwrócić uwagę na stopniowe rozszerzanie owego procesu na podmioty spoza regionu poprzez tworzenie stref wolnego handlu z państwami – partnerami dialogu ASEAN: Chinami, Indiami, Japonią, Koreą Południową, Australią i Nową Zelandią. Od 2013 r. toczą się negocjacje ws. Regionalnego Wszechstronnego Partnerstwa Gospodarczego (*Regional Comprehensive Economic Partnership* – RCEP), którego członkami miałyby zostać wszystkie państwa ASEAN, a także partnerzy dialogu organizacji.

Proces integracji regionalnej, którego zwieńczeniem stało się utworzenie w 2003 r. Strefy Wolnego Handlu ASEAN (*ASEAN Free Trade Area* – AFTA) rozpoczął się w latach 70. od podpisania w 1977 r. przez ministrów spraw zagranicznych ówczesnych członków organizacji Porozumień w sprawie ustaleń o preferencyjnym handlu w ramach ASEAN (*ASEAN Preferential Trading Arrangements* – ASEAN PTA). Niewielka skuteczność ASEAN PTA w intensyfikacji wymiany wewnątrzregionalnej sprawiła, że w 1992 r. na szczycie ASEAN w Bangkoku podjęto decyzję o utworzeniu AFTA. Na podstawie przyjętego Porozumienia o wspólnym

efektywnym planie ceł preferencyjnych (*Common Effective Preferential Tariff Schame* – CEPT) w przeciągu 15 lat miała nastąpić eliminacja taryf celnych w handlu między państwami ASEAN[51].

W ramach porozumienia w handlu między państwami ASEAN-6 (Singapur, Tajlandia, Indonezja, Filipiny, Malezja, Brunei) cła na ponad 99% towarów objętych specjalną listą (*Inclusion List*- IL) zostały zredukowane do poziomu 0-5%. Do procesu liberalizacji wewnątrzregionalnej wymiany handlowej dołączyły także państwa przyjęte do organizacji w drugiej połowie lat 90. Kambodża, Wietnam, Laos i Mjanma umieściły około 80% swoich produktów na odrębnych Ils, z czego taryfy na 66% z nich zostały obniżone do poziomu 0-5%. Wszystkie cztery państwa zobowiązały się przy tym do obniżenia ceł na produkty objęte Ils do poziomu nie wyższego aniżeli 5% do roku 2006 (Wietnam), 2008 (Laos i Kambodża) i 2010 (Mjanma). Średnia stawka taryf celnych na produkty objęte listą spadła dzięki temu z 12,76% w roku 1993 do 1,51% w 2013 r.[52]

Tabela 7. Wysokość intraregionalnej wymiany handlowej między państwami ASEAN (w milionach USD i jako procent ogółu wymiany handlowej) w roku 2000, 2006 oraz w latach 2013-2017

Rok	**2000**	**2006**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
Wymiana handlowa państw ASEAN	807 112	1 436 460	2 515 269	2 524 700	2 267 956	2 230 601	2 564 276
Intraregionalna wymiana handlowa państw ASEAN	191 972	356 712	608 806	607 184	530 502	504 940	574 736
Udział wymiany intraregionalnej w handlu ASEAN	23,79 %	24, 83 %	24,20 %	24,05 %	23,39 %	22,64 %	22,41 %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Asia Regional Integration Center, https://aric.adb.org/ (31.10.2020).

Funkcjonowanie AFTA przyczyniło się do zwiększenia intraregionalnej wymiany handlowej, na co wskazują dane zawarte w tabeli 7. Nastąpił rozwój handlu wewnątrzregionalnego, biorąc pod uwagę jego wartość absolutną (wzrost o 417 405 milionów USD w latach 2000-2011), jak i udział w całości wymiany handlowej

[51] K. Nawrot, *Determinanty rozwoju gospodarczego państw ASEAN*, Warszawa 2008, s. 158-160.
[52] Oficjalna strona internetowa ASEAN, http://www.asean.org (30.08.2020).

(w 1989 r. wynosił on 17%)[53]. Głównym „motorem napędowym" rozwoju państw ASEAN pozostaje jednak handel zewnętrzny. Elementem ułatwiającym i stymulującym wymianę jest w tym przypadku szereg podpisanych umów o wolnym handlu (*Free Trade Agreements* – FTAs). Poza FTSs podpisanymi z partnerami dialogu ASEAN chodzi tu także o porozumienia zawierane przez poszczególne państwa regionu. Listę obowiązujących umów przedstawia tabela 8.

Tabela 8. Umowy o utworzeniu stref wolnego handlu (FTAs) zawarte między ASEAN i poszczególnymi państwami Azji Południowo-Wschodniej z podmiotami zewnętrznymi

Organizacja/państwo	**FTAs**
ASEAN	ASEAN – Chiny (CAFTA) ASEAN – Indie ASEAN – Japonia ASEAN – Korea Południowa ASEAN – Australia – Nowa Zelandia ASEAN - Hongkong
Mjanma	Mjanma – USA
Brunei	Brunei - Japonia TPP* CPTPP*
Filipiny	Filipiny – Japonia Filipiny – EFTA*
Indonezja	Indonezja – Japonia Indonezja – Pakistan Indonezja – Chile Indonezja - Australia TPS-OIC* PTA-D8
Laos	Laos – Tajlandia

[53] K. Nawrot, *Determinanty rozwoju gospodarczego*…, op. cit., s. 159.

Organizacja/państwo	FTAs
Malezja	Malezja – Japonia Malezja – Pakistan Malezja – Nowa Zelandia Malezja – Indie Malezja – Chile Malezja – Australia Malezja - Turcja TPP* CPTPP* TPS-OIC* PTA-D8
Singapur **Singapur**	Singapur – Australia Singapur – Chiny Singapur – Indie Singapur – Japonia Singapur – Korea Południowa Singapur – Nowa Zelandia Singapur – Panama Singapur – Peru Singapur – EFTA TPP* CPTPP* Singapur – USA Singapur – Turcja Singapur – GCC Singapur – Kostaryka Sinagpur – Tajwan Singapur – USA Singapur – Bahrajn Singapur – Jordania Singapur – Unia Europejska Singapur – Sri Lanka Singapur - EAEU
Tajlandia	Tajlandia – Australia Tajlandia – Nowa Zelandia Tajlandia – Peru Tajlandia – Indie Tajlandia – Japonia Tajlandia – Bahrajn Tajlandia – Laos Tajlandia – ChRL Tajlandia – Chile

Organizacja/państwo	FTAs
Wietnam	Wietnam – Japonia Wietnam – Chile Wietnam – Korea Południowa Wietnam – EAEU TPP* CPTPP

EFTA – **Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu**, do którego należą: Islandia, Liechtenstein, Norwegia i Szwajcaria

TPP – **Partnerstwo Transpacyficzne** - Australia, Brunei, Kanada, Chile, Japonia, Malezja, Meksyk, Nowa Zelandia, Peru, Singapur, Wietnam, USA

CPTPP - **Wszechstronne i Progresywne Porozumienie dla Partnerstwa Transpacyficznego** – Australia, Brunei, Kanada, Chile, Japonia, Malezja, Meksyk, Nowa Zelandia, Peru, Singapur

EAEU - Eurazjatycka Unia Gospodarcza, którą tworzą: Rosja, Białoruś, Kazachstan, Armenia i Kirgizja

Rada Współpracy Zatoki Perskiej, którą tworzą: Arabia Saudyjska, Bahrajn, Katar, Oman, Kuwejt i Zjednoczone Emiraty Arabskie

TPS-OIC – **System Preferencyjnego Handlu Organizacji Współpracy Islamskiej** - Bahrajn, Egipt, Indonezja, Jordania, Kuwejt, Liban, Maroko, Nigeria, Pakistan, Arabia Saudyjska, Turcja, Uganda, Bangladesz, Wybrzeże Kości Słoniowej, Gwinea, Iran, Malediwy, Oman, Katar, Senegal, Syria, Tunezja, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Benin, Burkina Faso, Kamerun, Czad, Komory, Dżibuti, Gabon, Gambia, Gwinea Bissau, Irak, Libia, Malezja, Mauretania, Niger, Palestyna, Sierra Leone, Somalia, Sudan

PTA-D8 – **Porozumienie o preferencyjnym handlu 8 państw rozwijających się** - Bangladesz, Indonezja, Malezja, Pakistan, Egipt, Iran, Nigeria, Turcja

* podpisane umowy nie weszły w życie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: Asian Development Bank, https://www.adb.org/ (18.04.2020).

Znaczenie handlu zewnętrznego sprawia, że kluczową determinantą utrzymania wzrostu i rozwoju gospodarczego jest pozycja konkurencyjna poszczególnych państw, ale także potrzeby światowej gospodarki, które stanowią trzeci – globalny czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego regionu Azji Południowo-Wschodniej. Elementem przyciągającym kapitał i bezpośrednie inwestycje zagraniczne jest, jak już wspomniano, duży rynek zbytu i tania siła robocza w większości państw ASEAN. Trendy występujące w międzynarodowym podziale pracy pozwalają jednak przypuszczać, że atuty te na zasadzie synergii korelują z zapotrzebowaniem światowej gospodarki. Chodzi tu przede wszystkim o rosnące płace i koszta produkcji w ChRL, pełniącej przez ostatnie kilkadziesiąt lat rolę „fabryki" w międzynarodowym podziale pracy. Wraz ze wzrostem

kosztów produkcji zagraniczny kapitał będzie najprawdopodobniej poszukiwał rozwiązań alternatywnych, na czym skorzystać powinny państwa Azji Południowo-Wschodniej. W analizie amerykańskiego *think tanku* Stratfor George Friedman wskazuje szesnaście państw, które mogą zastąpić Chiny w roli „globalnej fabryki". Aż sześć z nich stanowią państwa Azji Południowo-Wschodniej – Wietnam, Kambodża, Laos, Indonezja, Filipiny i Mjanma[54].

Przeprowadzona analiza nakazuje wysoko ocenić potencjał ekonomiczno-społeczny i perspektywy rozwoju gospodarczego państw Azji Południowo-Wschodniej. Opisane czynniki wewnętrzne, regionalne i globalne tworzą swego rodzaju efekt synergii, a uwarunkowania światowej gospodarki pozwalają przypuszczać, że występujące trendy sprzyjać będą podnoszeniu gospodarczego znaczenia państw regionu. Sprzyjają temu także inicjatywy państw ASEAN, które w 2015 oficjalnie ogłosiły utworzenie tzw. Ekonomicznej Wspólnoty ASEAN (*ASEAN Economic Community* -AEC). Jej koncepcja po raz pierwszy pojawiła się w tzw. Deklaracji Zgody ASEAN II (*Declaration of ASEAN Concord II* lub *Bali Concord II*), przyjętej na szczycie ugrupowania w Bali w 2003 r. (wówczas wyznaczonym horyzontem czasowym powstania AEC był rok 2020). Państwa regionu zadeklarowały chęć poszerzenia oraz pogłębienia procesów integracji gospodarczej i wyznaczyły sobie cel w postaci utworzenia w Azji Południowo-Wschodniej wspólnego rynku (ze swobodnym przepływem towarów, usług, inwestycji, kapitału i pracy), a także przekształcenia regionu w jedną bazę produkcyjną m.in. poprzez zniesienie ceł w handlu wewnątrzregionalnym, a także eliminację barier pozataryfowych. Utworzenie Ekonomicznej Wspólnoty ASEAN i przekształcenie Azji Południowo-Wschodniej w jednolity rynek to inicjatywa dalece ułatwiająca wykorzystanie potencjału rozwojowego i pozycji państw regionu w strukturze globalnej gospodarki[55].

3. Potencjał militarny państw regionu

Charakteryzując potencjał militarny państw Azji Południowo-Wschodniej należy zwrócić uwagę na duże zróżnicowanie możliwości poszczególnych podmiotów, będące

[54] Stratfor, G. Friedman, *The PC16: Identifying China's Successors*, http://www.stratfor.com (19.08.2020).
[55] Projekt Wspólnoty Gospodarczej ASEAN, http://www.asean.org (23.08.2020).

konsekwencją różnic w poziomie rozwoju gospodarczego, uwarunkowań historycznych, a także wielkości poszczególnych państw i ich gospodarek. Niezależnie od wymienionych czynników niemal wszystkie państwa regionu od kilkudziesięciu lat utrzymują relatywnie stabilny poziom wydatków na zbrojenia (mierzony stosunkiem wydatków wojskowych do PKB). Konsekwencją wzrostu gospodarczego jest przy tym wzrost realnych wydatków na tę sferę, szeroko komentowany w środowiskach politycznych i naukowych. Przy analizie potencjału militarnego państw Azji Południowo-Wschodniej, a także tendencji w polityce poszczególnych podmiotów należy zwrócić uwagę na kilka istotnych aspektów:

1) Zdecydowana większość państw regionu przykłada dużą wagę do stopniowego podnoszenia możliwości i potencjału armii.

2) Konsekwentny wzrost wydatków na cele militarne jest trendem obserwowanym *de facto* już od drugiej połowy lat 70.

3) Trudno wskazać jednoznaczną przyczynę tak długotrwałej i konsekwentnej rozbudowy sił zbrojnych, którą część badaczy określa mianem regionalnego „wyścigu zbrojeń".

Po zakończeniu wojny wietnamskiej i ostatecznym wycofaniu wojsk amerykańskich z dawnych Indochin Francuskich słabe militarnie państwa tworzące wówczas ASEAN (Malezja, Singapur, Indonezja i Filipiny) rozpoczęły proces modernizacji swoich armii. Pewnym wyjątkiem była w tym przypadku jedynie Tajlandia, która jako państwo o strategicznym położeniu już wcześniej mogła liczyć na amerykańską pomoc wojskową i dostawy sprzętu. W tabelach 9 i 10 uwzględniono dane dotyczące wydatków militarnych państw Azji Południowo-Wschodniej w latach 1998-2016 (z uwzględnieniem skali wydatków w 1975, 1985 i 1990 r.)[56].

[56] Z uwagi na metodologię stosowaną przez Sztokholmski Instytut Badań nad Pokojem (SIPRI) dane zawarte w tabelach w kilku przypadkach wymagają objaśnienia: 1) W przypadku Indonezji podane liczby nie obejmują znacznych pozabudżetowych wydatków na armię, na które środki pochodzą z różnych źródeł, w tym z posiadanych przez wojsko fundacji i spółdzielni, a także dzierżawy ziemi dla sektora prywatnego. Dokładna wysokość tych dochodów nie jest znana, ale uważa się ją za niewielką w skali oficjalnych wydatków; 2) Dane Malezji za rok 2015 nie uwzględniają 630 milionów ringgitów z budżetu a także 230 milionów ringgitów od państwowego Petronas przeznaczonych na wydatki wojska i policji w Strefie Bezpieczeństwa Wschodniego Sabah. Dokładne proporcje tych wydatków nie są znane; 3) Wydatki militarne Mjanmy przed 2012 r. podane zostały w lokalnej walucie, z uwagi na ekstremalne wahania kursu kiata mjanmańskiego. Ponadto, jedynie dane z lat 2011-2016 są oficjalnymi danymi rządowymi i nie powinny być porównywane z wcześniejszymi danymi uzyskanymi ze źródeł wtórnych. Należy także zaznaczyć, że zgodnie z zapisami konstytucji z 2011 r. szef sztabu jest upoważniony do pobierania dodatkowych, nielimitowanych środków ze specjalnego funduszu bez zgody

Tabela 9. Wysokość wydatków militarnych państw Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2019 (w milionach USD)

Państwo		Rok										
		1975	1985	1998	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Mjanma	A	138,9	196,8	5873,1	9030,6	24189,1*	29853,9*	32954,3*	-	-	-	-
	B	314	391	489	653	634	708	716	-	-	-	-
Brunei	A	-	101,8	294	244,2	243,4	199,4	248,6	293,4	323,1	362,0	349,8
	B	-	228	386	326	333	263	319	359	371	383	376
Filipiny	A	-	[609,3]	[1225,6]	[1303,1]	1301,3	[1243,2]	1372,7	1607,3	2014,4	2270,9	2115,8
	B	-	[1438]	[2083]	[2173]	2404	[2265]	2308	2387	2614	2615	2515
Indonezja	A	[1063,9]	[1923,3]	972,7	1129,5	2134,7	2428,9	2146,3	2611,9	3348,8	3232,2	3304,5
	B	[1618]	[2495]	2849	2228	3219	3599	3126	3174	3817	3546	3720
Kambodża	A	-	-	83,3	81	67,5	69,2	71,0	75,9	79,0	82,6	136,6
	B	-	-	172	166	138	138	135	136	130	109,1	185
Laos	A	-	-	33,4	13,7	11,0	11,5	12,0	13,4	14,8	16,3	14,0
	B	-	-	100,6	35,1	27,4	26,0	25,4	25,5	25,4	23,6	19,7
Malezja	A	440,7	[1076,9]	1158,7	1533,2	2881,6	2823,2	3120,3	3266,2	3970,5	4411,8	3964,8
	B	950	[1539]	1762	2164	3896	3764	4026	3940	4399	4499	4247
Singapur	A	269,2	1049,6	4466,3	4330,7	4723,7	5043,4	5463,8	5830,5	6518,5	7454,3	7537,8
	B	1124	2890	7501	7391	8057	8209	8720	8799	9138	9201	9508
Tajlandia	A	[416]	[1629,6]	[2110,2]	1881	1891,5	1866,9	1984,5	2441,9	3522,6	4466,0	4799,7
	B	[1450]	[3743]	[4001]	3395	3389	3156	3209	3555	4570	5302	5914
Wietnam	A	-	-	-	-	841,9	915,1	1026,4	1286,5	1784,2	2137,6	2401,5
	B	-	-	-	-	1782	1824	1903	2241	2889	2846	3126

Państwo		Rok									
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Mjanma	A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	B	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Brunei	A	390,7	415,4	411,3	412,1	527,8	424,0	403,4	346,7	357,7	414,7
	B	392	384	377	377	490	429	413	356	358	419
Filipiny	A	2438,2	2701,5	2898,7	3377,0	3103,1	3335,6	3331,5	4096,3	2842,6	3471,6
	B	2641	2684	2725	3111	2886	3158	3251	4125	2843	3327
Indonezja	A	4663,4	5838,0	6531,1	8384,0	6929,2	7595,0	7396,6	8797,5	7556,8	7664,9
	B	4369	5009	5751	7732	6813	7923	7394	8523	7557	7380

parlamentu. Nie wiadomo czy korzystał dotychczas z tej możliwości; 4) Dane dotyczące militarnych wydatków Filipin są nieco zawyżone z racji uwzględnienia w nich wydatków na Fundusz Weteranów w ramach Departamentu Obrony Narodowej. Do 2010 r. wydatki te wynosiły do 1 miliarda pesos, ale w latach 2011 i 2012 wzrosły do odpowiednio 13,9 i 8,3 miliarda pesos; 5) Budżet wojskowy Wietnamu uznany został za tajemnicę państwową. Liczby dot. lat 2012-2016 podane zostały na podstawie źródeł medialnych, których wiarygodność trudno ocenić.

Państwo		Rok									
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Kambodża	A	167,9	192,2	217,3	243,5	278,0	325,2	(382,1)	(463,8)	(543,2)	(604,2)
	B	221	233	254	276	305	355	(404)	(476)	(543)	(593)
Laos	A	15,4	19,0	20,3	22,7	-	-	-	-	-	-
	B	19,8	22,2	22,7	23,3	-	-	-	-	-	-
Malezja	A	3854,3	4692,5	4507,3	4915,7	4919,2	4532,1	4169,4	3494,8	3469,8	3769
	B	3713	4162	3969	4325	4359	4693	4493	3776	3470	3827
Singapur	A	8108,9	8922,3	9171,9	9345,7	9596,6	9383,8	9873,3	10178,7	10835,2	11211,1
	B	9325	8993	8783	8754	9010	9610	10218	10490	10835	11262
Tajlandia	A	4962,4	5513,0	5491,9	5901,3	5729,8	5724,8	5876,3	6320,7	6876,1	7314,9
	B	5473	5637	5557	5776	5818	6185	6531	6733	6876	6970
Wietnam	A	2672,3	2686,5	-	-	-	-	-	-	-	-
	B	3485	3253	-	-	-	-	-	-	-	-

* W tabeli uwzględniono także – dla celów porównawczych – dane z 1975, 1985, 1998 i 2000 r. (lata azjatyckiego kryzysu finansowego)

A – Wydatki przy uwzględnieniu bieżących cen i kursów walutowych

B – Wydatki przy założeniu stałych cen i kursów walutowych (kurs USD z 2018 r.)

* wysokość wydatków podana w mjanmańskich kiatach

() dane niepewne

[] dane oszacowane przez SIPRI

- brak danych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Sztokholmskiego Instytutu Badań nad Pokojem, http://www.sipri.org/ (01.11.2020).

Tabela 9 obrazuje wzrost wydatków na zbrojenia w państwach Azji Południowo-Wschodniej, który był szczególnie widoczny w latach 80. i 90. Także po zakończeniu zimnej wojny i stopniowym włączeniu pozostałych państw regionu w proces regionalnej integracji państwa Azji Południowo-Wschodniej podtrzymały dotychczasową politykę w tej sferze. W tym czasie większość z nich wyraźnie podniosła poziom realnych wydatków na zbrojenia. Świadczy to o tym, że nie tylko rywalizacja dwublokowa była w tym przypadku czynnikiem stymulującym omawiany proces[57]. Po chwilowym osłabieniu tendencji w obliczu azjatyckiego kryzysu finansowego z 1997 r. niemal

[57] A. Collins, *The Security Dilemmas of Southeast Asia*, New York 2000, s. 103-104.

wszystkie państwa regionu powróciły do polityki systematycznej rozbudowy sił zbrojnych[58].

Tabela 10. Procent PKB przeznaczany przez państwa Azji Południowo-Wschodniej na wydatki militarne w latach 2003-2019*

Państwo	**Procent PKB przeznaczony na wydatki militarne w danym roku**										
	1985	1990	1997	1998	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Mjanma	3,0	3,4	2,3	2,0	2,0	1,7	1,7	1,4	-	-	-
Brunei	2,9	6,4	7,2	7,5	4,1	3,7	2,5	2,3	2,3	2,4	2,53
Filipiny	[2,0]	[2,1]	[1,9]	[1,7]	[1,6]	1,6	[1,4]	1,3	1,3	1,3	1,3
Indonezja	[2,2]	[1,4]	1,5	1	0,7	0,9	0,9	0,8	0,7	0,7	0,6
Kambodża	-	[2,1]	3	2,7	2,2	1,4	1,3	1,1	1,0	0,9	0,8
Laos	-	-	3,8	2,6	0,8	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3
Malezja	[3,5]	2,6	2,1	1,6	1,6	2,6	2,3	2,2	2	2,1	1,9
Singapur	5,7	4,6	4,5	5,2	4,5	4,9	4,4	4,3	3,9	3,6	3,9
Tajlandia	[4,2]	[2,6]	[2,2]	[1,9]	1,5	1,3	1,2	1,1	1,2	1,4	1,6
Wietnam	-	7,9	-	-	-	2,1	2,0	1,8	1,9	2,3	2,2
Państwo		**Procent PKB przeznaczony na wydatki militarne w danym roku**									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Mjanma	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Brunei	2,9	2,9	2,2	2,2	2,3	3,3	3,3	3,5	2,9	2,6	3,3
Filipiny	1,3	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,3	0,9	1,0
Indonezja	0,6	0,6	0,7	0,7	0,9	0,8	0,9	0,8	0,9	0,7	0,7
Kambodża	1,3	1,5	1,5	1,5	1,6	1,7	1,8	(1,9)	(2,1)	(2,2)	(2,3)
Laos	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	-	-	-	-	-	-
Malezja	2	1,5	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	1,1	1,0	1,0
Singapur	3,9	3,4	3,2	3,2	3,1	3,1	3,1	3,2	3,1	3,1	3,2
Tajlandia	1,8	1,6	1,6	1,4	1,4	1,4	1,4	1,6	1,6	1,4	1,3
Wietnam	2,3	2,3	2,0	-	-	-	-	-	-	-	-

* W tabeli uwzględniono także – dla celów porównawczych – dane z 1985, 1990, 1997 i 1998 r. (lata azjatyckiego kryzysu finansowego)

() dane niepewne
[] dane oszacowane przez SIPRI
- brak danych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Sztokholmskiego Instytutu Badań nad Pokojem, http://www.sipri.org/ (01.10.2020).

[58] S. Rajaratnam School of International Studies, A. Tan, *Force Modernization Trends in Southeast Asia*, „RSIS Working Papers", No. 58 (2004), s. 1-2.

Przytoczone w tabelach 9 i 10 dane wymagają pewnej interpretacji, która stanowić będzie także asumpt do analizy debaty naukowej, która toczy się wobec widocznego wzrostu wydatków państw Azji Południowo-Wschodniej przeznaczonych na cele militarne. Zdaniem części badaczy wiele wskazuje na to, że proces rozbudowy potencjału militarnego, w szczególności widoczny w przypadku sił morskich, zmierza w kierunku wyścigu zbrojeń[59]. Inni argumentują, że w przypadku zbrojeń morskich, wynikających przede wszystkim z narastających sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim (ich przyczynom, naturze i konsekwencjom więcej uwagi poświęcono w dalszej części pracy), można mówić o posuwającej się coraz dalej militaryzacji, nie noszącej jednak póki co znamion wyścigu zbrojeń[60]. Prawdziwość tezy o regionalnym wyścigu zbrojeń wydaje się być w jeszcze większym stopniu wątpliwa w odniesieniu do ogólnego wzrostu wydatków na zbrojenia, z czym zgadza się większość badaczy problematyki stosunków międzynarodowych na kontynencie azjatyckim[61].

Analiza danych zawartych w tabelach 9 i 10 pozwala zauważyć, że jakkolwiek realne wydatki na zbrojenia państw Azji Południowo-Wschodniej konsekwentnie rosną (tabela 9), procent środków budżetowych przeznaczonych na ten cel utrzymuje się na względnie stałym poziomie (tabela 10). Wzrost wydatków militarnych można więc częściowo tłumaczyć rozwojem gospodarczym i wzrostem zamożności państw (patrz tabela 2), które umożliwiają stałą modernizację sił zbrojnych[62]. Wymienia się także szereg innych czynników, które przyczyniły się do zwiększenia środków przeznaczonych na zbrojenia. Wśród nich można wyodrębnić trzy grupy:

A. Czynniki polityczne

Koniec zimnej wojny poza zanikiem ryzyka wybuchu konfliktu na skalę globalną przyniósł ze sobą także stopniowy spadek amerykańskiego zaangażowania w regionie. Państwa Azji Południowo-Wschodniej, w tym przede wszystkim sojusznicy Stanów

[59] C. Thayer, *Southeast Asia. Patterns of security cooperation*, Barton 2010, s. 10; Council for Security Cooperation in the Asia-Pacific, S. Bateman, *Naval Modernization in the Asia-Pacific: Regional Security Implications*, "CSCAP Regional Security Outlook", 2009-2010, s. 24.
[60] J. Symonides, *Spory terytorialne na Morzu Południowochińskim*, „Armia", Nr 12 (2012), s. 88.
[61] Zob. np.: A. Acharya, *Constructing a Security Community in Southeast Asia. ASEAN and the Problem of Regional Order*, New York 2001, s. 140; A. Tan, *Force Modernization Trends*…, op. cit., s. 37.
[62] Ibidem, s. 29-30.

Zjednoczonych, w znacznie większym stopniu musiały we własnym zakresie zadbać o bezpieczeństwo. Naturalną tego konsekwencją była rozbudowa rodzimego potencjału militarnego. Powstanie rynku nabywcy (o czym poniżej), a także możliwość zakupu używanego sprzętu po atrakcyjnych cenach ułatwiły to zadanie[63].

Wśród aspektów politycznych, wymienić można także tradycyjne czynniki, takie, jak: wzrost prestiżu międzynarodowego państw i armii związany ze wzrostem siły militarnej i pozyskiwaniem zaawansowanego technologicznie sprzętu[64]. Powiązany z tym jest element rywalizacji między poszczególnymi państwami, niemającej przyczyn *stricte* militarnych, czego przykładem może być zakup przez Malezję samolotów Su-30 Flanker w odpowiedzi na kupno przez Singapur myśliwców F-16. Wymienia się także aspekt korupcji stale obecnej w państwach Azji Południowo-Wschodniej, w których przedstawiciele armii czerpali osobiste korzyści z transakcji zakupu sprzętu wojskowego (liczne przypadki w Malezji) lub mogli liczyć na przychylność władz państwowych w konsekwencji udzielonego poparcia politycznego (np. rozbudowa marynarki wojennej w Tajlandii, po tym jak nie poparła ona w latach 90. przewrotu wojskowego)[65].

B. Czynniki ekonomiczne

Poza opisanym już wzrostem gospodarczym, najistotniejszym z nich jest potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa i ochrony wyłącznych stref ekonomicznych (*exclusive economic zones* – EEZs). Wymóg ten dotyczy państw morskich Azji Południowo-Wschodniej, zaangażowanych w spory terytorialne na Morzu Południowochińskim. Podpisanie w 1982 r. Konwencji o prawie morza i wprowadzenie 200-milowych wyłącznych stref ekonomicznych stworzyło potrzebę ochrony zasobnych w surowce wód. Bardzo istotnym czynnikiem jest także konieczność zabezpieczenia SLOCs, których znaczenie dla światowego handlu opisane zostało w poprzedniej części rozdziału i których ochrona leży w interesie zarówno państw regionu, jak i podmiotów zewnętrznych. Wiąże się z tym także przeciwdziałanie

[63] A. Acharya, *Constructing a Security Community*…, op. cit., s. 140.
[64] A. Tan, *Force Modernization Trends*…, op. cit., s. 33.
[65] S. Rajaratnam School of International Studies, R. Bitzinger, *The China Syndrome: Chinese Military Modernization and the Rearming of Southeast Asia*, „RSIS Working Papers", No. 126 (2007), s. 26-27; A. Tan, *Force Modernization Trends*…, op. cit., s. 34.

nietradycyjnym zagrożeniom bezpieczeństwa, takim, jak: piractwo czy przemyt ludzi i kontrabandy, którym z kolei więcej uwagi poświęcono w dalszej części rozdziału[66].

Wśród czynników ekonomicznych wymienia się także fakt ukształtowania rynku nabywcy na światowym rynku zbrojeniowym. W latach 70. był to efekt *detente* w rywalizacji zimnowojennej. Trend ten przybrał jednak na sile po upadku ZSRR i zakończeniu rywalizacji zimnowojennej w latach 90. Koncerny zbrojeniowe z USA, Europy, Rosji, ale także rosnące w siłę przedsiębiorstwa z państw takich, jak: Brazylia, Indie, Chiny, RPA i Izrael poszukiwały nowych rynków zbytu. Oferowały przy tym produkty po niższych, aniżeli dotychczas cenach, z czego korzystały i korzystają państwa Azji Południowo-Wschodniej[67].

C. Bezpieczeństwo militarne i dylemat bezpieczeństwa

W obszarze czynników związanych z bezpieczeństwem militarnym wyróżnić należy dwie odrębne tendencje stymulujące wydatki militarne państw regionu. Pierwszą z nich jest wzrost potęgi militarnej Chińskiej Republiki Ludowej, z którą Wietnam, Malezja, Filipiny i Brunei posiadają spory terytorialne na Morzu Południowochińskim. Rozwój możliwości militarnych Chin, w tym przede wszystkim rozbudowa marynarki wojennej, budzi poważne obawy państw Azji Południowo-Wschodniej, prowadząc do dylematu bezpieczeństwa i odpowiedzi w postaci inwestycji w zbrojenia morskie[68].

Część badaczy wskazuje jednak, że „czynnik chiński" nie jest jedynym, a w większości przypadków nie jest nawet głównym źródłem obaw państw regionu. Podkreśla się zatem znaczenie czynników intra-regionalnych. Należy bowiem zauważyć, że mimo rozwoju procesów integracji regionalnej, a także rosnącej kooperacji na płaszczyźnie bezpieczeństwa, wciąż aktualnym problemem pozostają wzajemne animozje między poszczególnymi państwami. Amitav Acharya dzieli występujące w regionie konflikty na trzy kategorie. Po pierwsze, są to nieporozumienia wynikające z wewnętrznych problemów etnicznych, politycznych i ideologicznych. Działalność ruchów separatystycznych generuje transgraniczne problemy w relacjach między poszczególnymi państwami. W latach 80. i 90. poważnym problemem

[66] Ibidem, s. 30; R. Bitzinger, *The China Syndrome*…, op. cit., s. 25.
[67] A. Tan, *Force Modernization Trends*…, op. cit., s. 32.
[68] C. Thayer, *Southeast Asia Patterns*…, op. cit., s. 10; A. Collins, *The Security Dilemmas*…, op. cit., s. 150-154.

w stosunkach indonezyjsko-malezyjskich był *exodus* ludności z separatystycznego Aceh do Malezji. Władze Filipin obawiają się natomiast wsparcia, jakie z malezyjskiego stanu Sabah otrzymywać mogą separatyści z Islamskiego Frontu Wyzwolenia Moro na Mindanao. Z kolei władze Tajlandii podejrzewają Malezję o wspieranie islamskich separatystów na południu państwa[69]. Najbardziej wyrazistym przykładem opisywanego zjawiska są jednak działania armii mjanmańskiej przekraczającej granice z Tajlandią w pościgu za zbrojnymi grupami separatystycznymi. W lutym 2001 r. siły Mjanmy zajęły Posterunek 9631 na terytorium Tajlandii, co doprowadziło do bitwy granicznej między obu państwami[70].

Druga z kategorii napięć wynika z istniejących sporów terytorialnych. Wśród nich A. Acharya wymienia: wyjaśnione już spory o wyspę Pulau Batu Puteh/Pedra Branca w Cieśninie Singapurskiej i o przynależność wysp Sipadan oraz Litigan na Morzu Sulawesi między Indonezją a Malezją, tajsko-malajski spór o kształt granic, spór między Malezją i Brunei o przynależność Limbang, malezyjsko-filipiński spór o Sabah, a także liczne spory dotyczące granic, wyłącznych stref ekonomicznych, praw do połowu oraz eksploatacji surowców na obszarach morskich[71]. W lutym 2011 r. doszło do poważnych starć granicznych między armiami Tajlandii i Kambodży. W trwających tydzień walkach o sporny odcinek graniczny wokół świątyni Preah Vihear śmierć poniosło 13 żołnierzy[72].

Trzecią z wyróżnionych kategorii są spory o podłożu etnicznym, kulturowym, religijnym i przede wszystkim nacjonalistycznym widoczne np. w kontekście relacji między Malezją a Singapurem, który dopiero w 1965 r. uzyskał niezależność od państwa malezyjskiego[73].

---

[69] A. Acharya, *Constructing a Security Community*…, op. cit., s. 129-130.
[70] A. Collins, *Southeast Asia. Domestic, Regional, And Global Security Issues*, Singapore 2003, s. 100; Australian Mekong Resource Center, D. Ball, *Security Developments in the Thailand-Burma Borderlands*, „AMRC Working Papers", No. 9 (2003), s. 6-7.
[71] A. Acharya, *Constructing a Security Community*…, op. cit., s. 130.
[72] PolskaTimes, *Tajlandia i Kambodża zgodziły się na zawieszenie broni*, http://www.polskatimes.pl (01.09.2020); Zob. szerzej: M. Wegener, *Lessons From Preah Vihear: Thailand, Cambodia and the Nature of Low-Intensity Border Conflicts*, „Journal of Current Southeast Asian Affairs", No. 3 (2011), s. 27-52.
[73] A. Acharya, *Constructing a Security Community…*, op. cit., s.131.

D. Uwarunkowania bezpieczeństwa wewnętrznego

W okresie zimnej wojny, dla większości państw regionu Azji Południowo-Wschodniej najpoważniejsze źródła zagrożeń miały charakter wewnętrzny. Zdaniem części badaczy wewnętrzne uwarunkowania w dalszym ciągu determinują percepcję bezpieczeństwa narodowego państw regionu[74].

Choć po upadku ZSRR stopniowo zanikał problem walki z bojówkami komunistycznymi, aktualne pozostają zagrożenia separatyzmem – szczególnie w przypadku Indonezji, Filipin i Mjanmy. Na początku XXI wieku w takich państwach, jak: Indonezja, Singapur, Filipiny i Malezja wzrosło natomiast zagrożenie islamskim terroryzmem[75]. Problematyce terroryzmu i pojawieniu się nowych zagrożeń w skali bezpieczeństwa regionu więcej uwagi poświęcono w dalszej części rozdziału. Niemniej zasadnym wydaje się stwierdzenie, że dla większości państw Azji Południowo-Wschodniej element bezpieczeństwa wewnętrznego rozumiany przez pryzmat utrzymania stabilności ustroju politycznego oraz przeciwdziałania grupom separatystycznym i terrorystycznym jest jednym z elementów sankcjonujących konieczność stałego rozwijania potencjału sił zbrojnych, a także budujących silną pozycję armii w polityce wewnętrznej.

Konsekwentna modernizacja sił zbrojnych pozostaje zjawiskiem charakterystycznym dla większości państw Azji Południowo-Wschodniej. Wspomniane już różnice między poszczególnymi państwami regionu, wynikające z wielkości ich terytorium, gospodarek, percepcji zagrożeń i interesów stwarzają pewne problemy z oceną potencjału militarnego poszczególnych podmiotów. Tym bardziej, że poza zakupem sprzętu, w różnym stopniu implementują one inne zmiany niezbędne dla właściwego funkcjonowania i skuteczności sił zbrojnych. Dotyczy to między innymi wprowadzenia zintegrowanej logistyki i systemów łączności, wsparcia technologicznego i szkolenia. Istotna jest także implementacja systemów C4ISR i zintegrowanie doktryn działania poszczególnych rodzajów wojsk[76].

Pewnym wyznacznikiem rozkładu militarnej potęgi w regionie może być publikowany corocznie ranking siły militarnej portalu Global Firepower, obejmujący

[74] A. Collins, *The Security Dilemmas*…, op. cit., s. 90-91.
[75] R. Bitzinger, *The China Syndrome…*, op. cit., s. 25.
[76] A. Tan, *Force Modernization Trends*…, op. cit., s. 1.

armie 128 państw. W 2020 r. w pierwszej „dwudziestce" rankingu sklasyfikowana została Indonezja (na miejscu 16). W rankingu uwzględniono także armie: wietnamską (miejsce 22), tajską (miejsce 23), mjanmańską (miejsce 35), malezyjską (miejsce 44), filipińską (miejsce 48), singapurską (miejsce 51), kambodżańską (miejsce 107) oraz laotańską (miejsce 131)[77].

Polityka państw regionu w kontekście budowy potencjału militarnego posiada wiele cech wspólnych. Kształtują ją przede wszystkim czynniki o charakterze intraregionalnym. Nie determinuje jej logika wyścigu zbrojeń - poszczególne państwa, zdając sobie sprawę z własnych ograniczeń, dostrzegają możliwość budowy własnego bezpieczeństwa głównie w polityce równoważenia i rozgrywania wpływów poszczególnych mocarstw. Wydatki na zbrojenia generalnie nie mają na celu budowy przewagi militarnej nad pozostałymi podmiotami regionalnymi, jako środka zapewnienia bezpieczeństwa narodowego. Stanowią one na ogół odpowiedź na zachowania innych państw i wyraz dążenia do równoważenia pojawiających się zagrożeń. W tej sytuacji politykę państw regionu należałoby analizować przez pryzmat teorii związanych z nurtem realizmu defensywnego, w tym przede wszystkim koncepcji „równowagi zagrożeń" Stephena Walta. Także w kontekście współpracy międzynarodowej, w tym zawiązywania formalnych i nieformalnych sojuszy, logika „równowagi zagrożeń" wydaje się najlepiej wyjaśniać zachowanie poszczególnych podmiotów w regionie[78].

4. Bezpieczeństwo w regionie i jego główne zagrożenia

Analizując regionalny wymiar bezpieczeństwa w Azji Południowo-Wschodniej należy mieć na uwadze specyficzne czynniki, warunkujące politykę państw na tej płaszczyźnie. Chodzi tu przede wszystkim o sposób i poziom przeciwdziałania poszczególnym zagrożeniom. W zależności od ich rodzaju przeciwstawienie się im może być bądź wyłączną prerogatywą państwa, bądź wymagać współpracy: bilateralnej

[77] Publikowany corocznie od 2006 r. ranking uwzględnia ponad 40 różnych czynników. Ocenie poddaje się stany osobowe, potencjał wojsk lądowych, sił powietrznych i marynarki wojennej, a także możliwości logistyczne, zasoby surowcowe, potencjał finansowy oraz położenie geograficzne państw. Ranking poddaje ocenie siły konwencjonalne, nie uwzględnia natomiast broni nuklearnej. Global Firepower, http://www.globalfirepower.com (18.04.2020).

[78] Zob.: C. Elman, *Realizm*, [w:] Studia bezpieczeństwa, P. Williams (red.), Kraków 2012, s. 21-22.

lub multilateralnej - obejmującej zarówno państwa regionu, jak i szerszy wymiar bezpieczeństwa regionalnego na kontynencie azjatyckim.

Od zakończenia zimnej wojny w regionalnym środowisku bezpieczeństwa Azji Południowo-Wschodniej, jak i w percepcji postrzegania zagrożeń i wyzwań bezpieczeństwa narodowego przez poszczególne państwa, zaszły daleko idące zmiany. Obejmują one dwa główne trendy:

1) Pojawienie się bądź wzrost znaczenia nietradycyjnych zagrożeń bezpieczeństwa w skali państwowej, transgranicznej i regionalnej, a w konsekwencji przesuwanie się „środka ciężkości" w kierunku innych aniżeli polityczno-wojskowy wymiarów bezpieczeństwa narodowego.

2) Stopniowy rozwój współpracy multilateralnej w dziedzinie bezpieczeństwa przy jednoczesnym przywiązaniu do nieformalnego sposobu wypracowywania konsensusu i niskim poziomie instytucjonalizacji kooperacji w tym obszarze[79].

Mając na uwadze rozszerzenie percepcji bezpieczeństwa narodowego na płaszczyźnie przedmiotowej, należy podkreślić, że większość państw regionu już wcześniej postrzegała problem bezpieczeństwa narodowego dość szeroko, wykraczając poza jego polityczno-militarny wymiar, uwzględniając np. czynniki społeczne, kulturowe czy ekonomiczne. Należy jednak zauważyć, że większość z nich postrzegana była jako problemy *stricte* wewnętrzne (i z reguły takimi była). Pewna jakościowa zmiana wiąże się z drugim z wyszczególnionych trendów i polega na stopniowym zdaniu sobie sprawy z faktu, że niektóre z zagrożeń (np. bezpieczeństwo środowiskowe) nie stanowią problemu jedynie wewnętrznego, lecz mają szerszy transgraniczny lub regionalny charakter[80].

[79] Obie z wymienionych tendencji stanowią odpowiedź na zmiany zachodzące w międzynarodowym środowisku bezpieczeństwa. Jak zauważa Artur Gruszczak cechą charakterystyczną współczesnego bezpieczeństwa jest jego osadzenie w coraz bardziej złożonej – na poziomie politycznym, gospodarczym, społecznym i kulturowym – rzeczywistości, w wymiarze lokalnym, narodowym, regionalnym oraz globalnym. Dochodzi do zacierania się różnic między wewnętrznymi i zewnętrznymi aspektami bezpieczeństwa narodowego, a także pojawienia się nowych wymiarów jego postrzegania. Zob.: A. Gruszczak, *Meandry współczesnego bezpieczeństwa – refleksja nad regionalnymi i globalnymi wyznacznikami ładu międzynarodowego*, [w:] Meandry współczesnego bezpieczeństwa. Między regionalizacją a globalizacją, A. Gruszczak [red.], Kraków 2018, s. 7-8; A. Gruszczak, *Strategiczne aspekty walki z terroryzmem w Unii Europejskiej*, [w:] Współpraca policyjna i sądowa w sprawach karnych w Unii Europejskiej. Geneza, struktury, działania, R. Potorski [red.], Toruń 2011, s. 137-138.

[80] Institute for International Policy Studies, R. Sukma, *ASEAN, Regional Security and the Role of the United States: a View from Southeast Asia*, http://www.iips.org (15.09.2020), s. 2.

W odniesieniu do rozwoju współpracy multilateralnej warto odnieść się do roli, jaką odegrał w tym procesie ASEAN. Organizacja zwiększyła wyraźnie swoją regionalną i międzynarodową aktywność po zakończeniu zimnej wojny, a jednym z jej elementów były postulaty rozszerzenia współpracy między państwami członkowskimi na sprawy związane z bezpieczeństwem[81]. Forum kooperacji na płaszczyźnie bezpieczeństwa, skupiającym państwa ASEAN, a także najważniejsze podmioty zewnętrzne stały się przede wszystkim: Regionalne Forum ASEAN (*ASEAN Regional Forum* - ARF)[82], a także rozszerzona formuła Spotkań Ministrów Obrony ASEAN (*ASEAN Defence Minister's Meeting Plus* – ADMM Plus). Istotne znaczenie ma także współpraca w ramach dialogu ASEAN+3, a także Szczytów Azji Wschodniej (*East Asia Summit* – EAS). W pierwszym przypadku chodzi o odbywające się od 1997 r. cykliczne spotkania przedstawicieli ASEAN, ChRL, Japonii i Korei Południowej, których problematyka obejmuje szerokie spektrum zagadnień ze sfery polityki, bezpieczeństwa, gospodarki, finansów, a także czynników socjo-kulturowych. W drugim o odbywające się od 2005 r. spotkania, w których poza państwami ASEAN uczestniczą: Australia, Nowa Zelandia, Japonia, Korea Południowa, Rosja, Indie oraz Stany Zjednoczone i Chiny (szerzej w rozdziale VI pracy)[83].

Różnie oceniana jest rola i skuteczność regionalnego multilateralizmu na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat. Badacze tej problematyki najczęściej zgadzają się przy tym, że model kooperacji wypracowany w ramach ASEAN i innych struktur z nim związanych uległ wyczerpaniu, a region w obliczu uwarunkowań współczesnych problemów bezpieczeństwa potrzebuje jego redefinicji. Rizal Sukma zauważa, że organizacja początkowo przyjęła dwa współzależne od siebie założenia w odniesieniu do problematyki bezpieczeństwa. Po pierwsze, nietradycyjne zagrożenia bezpieczeństwa narodowego pozostawiono w gestii poszczególnych państw. Po drugie,

[81] Ł. Fijałkowski, *Regionalny wymiar bezpieczeństwa…*, op. cit., s. 134-137.
[82] ARF utworzone zostało na podstawie decyzji 26. Spotkania Ministerialnego ASEAN w Singapurze 23-25 lutego 1993 r., a pierwsze spotkanie odbyło się 25 lutego 1994 r. w Bangkoku. Głównymi zadaniami, jakie stawia przed sobą ARF jest promowanie konstruktywnego dialogu i konsultacji w sferze wspólnych interesów i obaw na płaszczyźnie politycznej i bezpieczeństwa, a także wkład w procesy budowy zaufania i dyplomację prewencyjną w regionie Azji i Pacyfiku. Obecnie w spotkaniach ARF, poza państwami ASEAN, uczestniczą: Australia, Bangladesz, Kanada, Chiny, Korea Północna, Unia Europejska, Indie, Japonia, Mongolia, Nowa Zelandia, Pakistan, Papua Nowa Gwinea, Korea Południowa, Rosja, Sri Lanka, Timor Wschodni, a także Stany Zjednoczone. Oficjalna strona internetowa ARF, http://aseanregionalforum.asean.org (02.02.2020).
[83] Zob. szerzej na temat obu struktur: Oficjalna strona internetowa ASEAN, http://www.asean.org (30.03.2020).

by umożliwić im skuteczne działania skupiono się na rozwoju kooperacji regionalnej jako elemencie niezbędnym do wytworzenia przyjaznego i pokojowego środowiska zewnętrznego. Podejście to ewoluowało później w kierunku strategii budowy „regionalnej odporności" (*regional resilience*) – idei inspirowanej indonezyjską koncepcją „narodowej odporności" (ind. *katehanan nasional*; ang. *national resilience*). Według jej założeń rozwój poszczególnych państw i przezwyciężenie przez nie wewnętrznych problemów bezpieczeństwa skutkować będzie zwiększeniem bezpieczeństwa w regionie. Regionalny multilateralizm powinien bazować na suwerenności narodowej poszczególnych państw, nie może być natomiast czynnikiem, który tę suwerenność w pewnych aspektach ogranicza[84].

Podejście to wypływa, a jednocześnie cementuje założenia, które od początku stały u podstaw regionalnej integracji, a więc przede wszystkim tzw. „Sposób ASEAN'. Opiera się on na dążeniu do budowy konsensusu między państwami z wykorzystaniem nieformalnych kontaktów, przy jednoczesnej niechęci do instytucjonalizacji współpracy. Tworzenie instytucji sprowadza się do budowy elastycznych ram koordynacji i współpracy rządów, bez delegowania suwerenności na organy współpracy regionalnej. Odrzuca się też *de facto* możliwość kooperacji wojskowej na płaszczyźnie multilateralnej[85].

W konsekwencji regionalna architektura bezpieczeństwa stanowi skomplikowany zbiór, obejmujący politykę poszczególnych państw, współpracę bilateralną[86] i kooperację multilateralną o niskim poziomie instytucjonalizacji. Jakkolwiek regionalna współpraca w dziedzinie bezpieczeństwa oparta na „Sposobie ASEAN" przyniosła w latach 80. i 90. niewątpliwe korzyści, przyczyniając się do budowy regionalnej tożsamości w Azji Południowo-Wschodniej, coraz częściej

[84] R. Sukma, *ASEAN, Regional Security*…, op. cit., s. 3.
[85] Ł. Fijałkowski, Regionalny wymiar bezpieczeństwa…, op. cit., s. 133.
[86] Obejmuje ona zarówno współpracę między poszczególnymi państwami regionu, jak i kooperację państw Azji Południowo-Wschodniej z aktorami zewnętrznymi. W tym pierwszym przypadku mowa o bilateralnej współpracy między siłami zbrojnymi państw regionu, dotyczącej takich zagadnień, jak: wymiana informacji, współpraca transgraniczna, wspólne ćwiczenia czy operacje zwalczanie piractwa. W drugim przypadku chodzi m.in. o oparty na Traktacie o Wzajemnej Obronie z 1951 r. sojusz filipińsko-amerykański, nieformalny sojusz między Singapurem i USA, współpracę między Brunei i Wielką Brytanią (na obszarze Brunei stacjonuje batalion brytyjskiej armii), a także porozumienie między Indonezją i Australią. Także Malezja, mimo antyzachodniej retoryki, postrzega obecność USA jako kluczowy element regionalnego bezpieczeństwa. Berkeley APEC Study Center, R. Emmers, *Security Relations and Institutionalism in Southeast Asia*, http://basc.berkeley.edu/ (20.09.2020), s. 11.

krytykowana jest jako czynnik uniemożliwiający rozwiązywanie problemów i wyzwań, przed którymi stoją państwa regionu (przede wszystkim tych o charakterze transnarodowym)[87]. Odpowiedzią na tę krytykę są propozycje modyfikacji dotychczasowego modelu współpracy, których egzemplifikacją jest między innymi tajska koncepcja „elastycznego zaangażowania"[88] z 1998 r. (odrzucona przez państwa ASEAN). Regionalna współpraca w dziedzinie bezpieczeństwa znalazła się więc w stanie swoistego impasu spowodowanego koniecznością zmiany dotychczasowego modelu w obliczu nowych wyzwań, przy jednoczesnym silnym przywiązaniu do zasad narodowej suwerenności poszczególnych członków i nieingerencji w ich wewnętrzne sprawy.

Sytuacja ta stanowi tło dla współczesnych wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwa regionalnego w Azji Południowo-Wschodniej oraz możliwości przeciwdziałania im przez państwa i instytucje współpracy regionalnej. Wśród najważniejszych zagrożeń bezpieczeństwa regionalnego wyszczególnić należy jego tradycyjne i nietradycyjne wymiary. Osobną kategorią są zagrożenia generowane przez terroryzm i piractwo morskie.

A. Bezpieczeństwo militarne i polityczne

W sferze tradycyjnie pojmowanego bezpieczeństwa i jego polityczno-militarnego wymiaru źródła potencjalnych zagrożeń mogą mieć charakter wewnętrzny (wynikać z tendencji regionalnych) lub zewnętrzny (być efektem zaangażowania podmiotów zewnętrznych). W pierwszym przypadku są one związane z występowaniem wzajemnych animozji między podmiotami w regionie, a także ze stopniowym rozwojem potencjałów militarnych, szczególnie widocznym w kontekście rozbudowy marynarek wojennych części państw regionu. Dla definiujących bezpieczeństwo narodowe w kategoriach stabilności reżimu politycznego państw Azji Południowo-Wschodniej bardzo ważny pozostaje także problem potencjalnej niestabilności wewnętrznej. Problematyka ta została już szerzej omówiona w poprzedniej części rozdziału.

[87] Ł. Fijałkowski, *Regionalny wymiar bezpieczeństwa*…, op. cit., s. 135, 139.
[88] Postulowała ona większe otwarcie ASEAN na idee akcji wspólnoty międzynarodowej, obejmujące m.in. akcje humanitarne, a także poparcie praw człowieka i demokracji. Ibidem, s. 162.

Źródła zagrożeń o charakterze zewnętrznym upatruje się natomiast w rosnącej rywalizacji o wpływy w regionie między graczami zewnętrznymi, przede wszystkim USA i ChRL. Regionalna dynamika może mieć jednak w tym przypadku zarówno pozytywny, jak i negatywny wpływ na bezpieczeństwo państw Azji Południowo-Wschodniej. Ralf Emmers zwraca uwagę, że od charakteru polityki Chin, Stanów Zjednoczonych, a także kondycji i rozwoju regionalizmu w Azji Południowo-Wschodniej zależy przyszły obraz bezpieczeństwa regionalnego. Na tej podstawie buduje cztery możliwe scenariusze rozwoju sytuacji. Utrzymanie aktywności politycznej USA w połączeniu z zaangażowaniem zainteresowanych współpracą Chin, a także efektywną współpracą wewnątrzregionalną jest scenariuszem pożądanym przez państwa regionu i w dłuższej perspektywie środkiem *de facto* zwiększającym stabilność i bezpieczeństwo w Azji Południowo-Wschodniej. Najgorszym możliwym wynikiem rozwoju regionalnej dynamiki stosunków międzynarodowych byłby spadek aktywności USA w regionie, wzrost asertywności bardziej pewnych siebie Chin i stopniowe osłabienie procesów współpracy regionalnej. Skutkiem pierwszego ze scenariuszy byłoby wzmocnienie znaczenia ARF, współpracę w ramach którego uzupełniałaby kooperacja na forum ASEAN, ASEAN+3 czy EAS (bardziej ograniczona zarówno pod względem geograficznym, jak i agendy). Z kolei realizacja drugiego z rozważanych scenariuszy prowadziłaby do osłabienia mechanizmów instytucjonalnych, co skutkowałoby nowymi wstrząsami w obszarze bezpieczeństwa regionalnego. Umożliwiłaby także ChRL eskalację asertywnej polityki, poprzez dążność do zwiększenia przez Chiny wpływu na zasady i normy współpracy w regionie, restrykcyjne stanowisko wobec agendy kooperacji, a także nacisk na wyłączenie z niej podmiotów nieazjatyckich (tj. przede wszystkim Stanów Zjednoczonych)[89].

R. Emmers rozważa jeszcze dwa alternatywne scenariusze. W jednym z nich spadek aktywności Stanów Zjednoczonych przy jednoczesnym konstruktywnym zaangażowaniu ChRL i słabej kondycji regionalnej współpracy prowadzić będzie, jego zdaniem, do malejącego znaczenia ARF i rosnącego wpływu Chin na kooperację w ramach ASEAN+3 i EAS. Z kolei efektywny rozwój współpracy regionalnej w połączeniu ze spadkiem zaangażowania USA w tej części świata może być

[89] R. Emmers, *Security Relations and Institutionalism*…op. cit., s. 24.

niewystarczający do powstrzymania asertywnej polityki Chin w regionie. Jest to jednak scenariusz mało prawdopodobny, ponieważ niewielkie jest prawdopodobieństwo niskiej aktywności politycznej USA w obliczu ekspansywnej polityki ChRL[90].

Problem zaangażowania graczy zewnętrznych i jego wpływu na regionalne bezpieczeństwo ma więc charakter ambiwalentny i stanowi wyzwanie dla państw Azji Południowo-Wschodniej. W zależności od przyszłego rozwoju sytuacji może bowiem okazać się zarówno zagrożeniem, jak i szansą na zwiększenie stabilności w regionie. Zdecydowana większość państw Azji Południowo-Wschodniej wydaje się jednak zdawać z tego sprawę. Ich polityka sprzyja obecności USA w regionie, jako elementu balansującego wzrost znaczenia Chin[91].

B. Terroryzm i piractwo morskie

W ostatniej dekadzie dużo uwagi w kontekście regionalnych problemów bezpieczeństwa Azji Południowo-Wschodniej poświęca się zagadnieniom związanym z terroryzmem. Nie jest to problematyka nowa - ugrupowania terrorystyczne, działające z pobudek religijnych, ideologicznych i nacjonalistycznych były już bowiem aktywne w części państw regionu przez cały okres zimnej wojny. Tendencje te uległy wzmocnieniu w latach 90. XX w., jako konsekwencja procesów modernizacyjnych, a także wzrostu politycznego oddziaływania islamu (przede wszystkim w Indonezji, Malezji, na Filipinach i na południu Tajlandii)[92]. Zamachy terrorystyczne na World Trade Center z 11 września 2001 r. i ogłoszenie przez Stany Zjednoczone „wojny z terroryzmem" uczyniły z zagrożeń terrorystycznych kluczowy problem bezpieczeństwa regionalnego na początku XXI wieku. Sama Azja Południowo-Wschodnia określana była przez USA jako „drugi front" walki z międzynarodowym terroryzmem, co przyczyniło się do wzrostu znaczenia regionu w polityce amerykańskiej[93].

[90] Ibidem, s. 24-25.
[91] W. Bert, *The United States, China and Southeast Asian Security. A Changing of the Guard ?*, New York 2003, s. 216; International Political Science Association, J. Lee, *Hedging against Uncertain Future: The Response of East Asian Secondary Powers to Rising China*, http://rc41.ipsa.org/ (23.03.2020).
[92] P. Chalk, A. Rabasa, W. Rosenau, L. Piggot, *The Evolving Terrorist Threat to Southeast Asia. A Net Assessment*, Santa Monica 2009, s. 3.
[93] J. Gershman, *Is Southeast Asia the Second Front ?*, „Foreign Affairs", July/August 2002 .

Zdaniem ekspertów RAND Corporation zagrożenie terrorystyczne w regionie nie wykracza jednak najczęściej poza granice państwowe, a cele poszczególnych ugrupowań mają wymiar przede wszystkim lokalny, co wynika z silnego nacjonalistycznego zabarwienia działalności większości islamskich organizacji terrorystycznych. Co więcej, państwa Azji Południowo-Wschodniej, przy dużym znaczeniu pomocy i zaangażowania Stanów Zjednoczonych, prowadzą z nimi skuteczną walkę[94].

Spośród działających w regionie organizacji terrorystycznych, podmiotem stwarzającym największe zagrożenie dla regionu jako całości jest Dżama'a Islamija. Bazą działalności ugrupowania jest Indonezja, pozostaje ono jednak aktywne na Filipinach, posiada także komórki w: Singapurze, Malezji, Australii, Tajlandii i Pakistanie[95]. Wynika to z panregionalnego charakteru działalności ugrupowania. Jakkolwiek pierwotnie skupiało się ono na utworzeniu państwa islamskiego w Indonezji, jej deklarowanym ostatecznym celem jest utworzenie islamskiego kalifatu w Azji Południowo-Wschodniej. Organizacja, poza granicami Indonezji, przeprowadziła między innymi zamachy terrorystyczne na Filipinach (w roku 2002, 2003 i 2007). Skala działalności Dżama'a Islamija uległa jednak wyraźnemu ograniczeniu w konsekwencji zdecydowanych i skutecznych działań władz indonezyjskich po przeprowadzonych przez ugrupowanie zamachach terrorystycznych na Bali w 2002 r.[96].

Kolejnym z zagrożeń regionalnego bezpieczeństwa, które obecne były w regionie od wielu lat, a których znaczenie rośnie w ostatnim czasie, jest problem piractwa morskiego. Strategiczne położenie morskich państw Azji Południowo-Wschodniej na trasie kluczowych z punktu widzenia globalnej gospodarki morskich szlaków handlowych sprawia, że problem zwalczania piractwa i terroryzmu morskiego stanowi jedno z kluczowych wyzwań regionalnego bezpieczeństwa. Częstotliwość aktów piractwa wyraźnie wzrosła w okresie po zakończeniu zimnej wojny – w latach 90. odnotowano ich wzrost o 70%. Należy przy tym zauważyć, że geograficzny obszar

[94] P. Chalk, A. Rabasa, W. Rosenau, L. Piggot, *The Evolving Terrorist Threat*…, s. 187.
[95] E. Chanlett-Avery, T.Lum, M. Manyin, L. Niksch, B. Vaughn, *Terrorism in Southeast Asia*, New York 2009, s. 9.
[96] Ibidem, s. 89-91; A. Wejkszner, *Oblicza terroryzmu islamskiego w Indonezji na początku XXI wieku. Casus Dżama'a Islamija*, „Przegląd Strategiczny", Nr 2 (2011), s. 254-255, 261-262.

występowania zjawiska ulega zmianom. Na początku lat 90. aktywność piratów koncentrowała się w rejonie Cieśniny Malakka i Cieśniny Singapurskiej. W drugiej części dekady przesunęła się ona w kierunku tzw. trójkąta terroru (Hainan-Hongkong-Luzon), by pod koniec lat 90. skoncentrować się na wodach terytorialnych Indonezji[97]. Niezmiennie obszar Morza Południowochińskiego pozostaje jednak główną areną aktywności piratów morskich w XXI wieku. Jak pokazują dane Międzynarodowej Organizacji Morskiej (tabela 11), w latach 2003-2016 na tym akwenie doszło do 1349 aktów piractwa lub zbrojnej napaści, co czyni go najniebezpieczniejszym obszarem międzynarodowej żeglugi na świecie. Warto także zauważyć, że w rejonie kluczowej z punktu widzenia globalnego handlu Cieśninie Malakka odnotowano w tym czasie aż 450 incydentów, a ich liczba po wyraźnym spadku w latach 2007-2010 ponownie wzrosła w okresie 2011-2016.

Tabela 11. Częstotliwość aktów piractwa i zbrojnych napaści na najbardziej niebezpiecznych akwenach w latach 2003-2019*

Obszar	Liczba incydentów w poszczególnych latach																	Suma
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Morze Arabskie	-	-	-	4	1	1	2	16	28	38	6	12	15	21	21	10	b.d.	175
Afryka Wschodnia	22	13	49	31	27	134	222	172	223	33	20	3	4	4	4	1	4	966
Ocean Indyjski	96	41	51	53	32	26	27	77	63	33	31	44	18	10	18	25	10	655
Cieśnina Malakka	36	60	20	22	6	2	2	3	22	24	17	81	134	21	26	8	45	529
Ameryka Południowa (Atlantyk)	5	9	3	10	12	4	15	20	12	2	1	2	-	-	1	5	3	104
Ameryka Południowa (Karaiby)	57	28	14	10	4	6	6	5	4	8	6	6	4	13	19	17	12	219
Ameryka Południowa (Pacyfik)	10	9	9	11	7	9	15	15	13	11	10	1	1	12	3	8	14	158
Morze Południowo-chińskie	154	113	97	66	55	72	71	134	113	90	142	93	81	68	61	57	34	1501

[97] R. Fijałkowski, *Regionalny wymiar bezpieczeństwa*…, op. cit., s. 152-153.

Obszar	Liczba incydentów w poszczególnych latach																	Suma
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Afryka Zachodnia	67	57	23	31	52	50	46	47	61	92	54	45	35	62	48	81	67	918

* Dane zagregowane obejmujące także podejmowane nieudane próby

\- brak danych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Światowej Organizacji Morskiej, http://www.imo.org (01.10.2020).

Znaczenie bezpieczeństwa morskich szlaków komunikacyjnych sprawia, że pomocą w zwalczaniu tego problemu zainteresowane są podmioty spoza regionu (m.in. Japonia). Należy jednak zauważyć, że większość aktów piractwa lub zbrojnej napaści ma miejsce na wodach terytorialnych poszczególnych państw i w portach[98]. Stąd nadrzędną rolę w przeciwdziałaniu zagrożeniom z tym związanym pełnią działania i polityka państw regionu, w tym przede wszystkim Indonezji, Singapuru i Malezji.

C. Nietradycyjne aspekty bezpieczeństwa

Poza sferą militarną, państwa Azji Południowo-Wschodniej coraz większą uwagę przykładają do gospodarczych aspektów bezpieczeństwa. Dotyczy to zarówno wymiaru *stricte* ekonomicznego, jak i bezpieczeństwa społecznego. Wynika to z opisanych już tendencji do traktowania bezpieczeństwa państwa, jako tożsamego z bezpieczeństwem i stabilnością reżimu. W tym kontekście nagłe pogorszenie kondycji gospodarczej i ewentualny wzrost niezadowolenia społecznego stanowią potencjalny czynniki destabilizacji państwa[99]. Pewnym *novum* w polityce części państw, będącym po części konsekwencją azjatyckiego kryzysu finansowego z lat 1997-98, jest większy nacisk na bezpieczeństwo społeczne (w rozumieniu *human security*). Do tego momentu percepcja bezpieczeństwa narodowego podmiotów w regionie miała państwowo-centryczny charakter i nie uwzględniała interesów jednostek oraz społeczności. Należy

[98] Np. w latach 2011-2012 na 203 incydenty na Morzu Południowochińskim 37 miało miejsce na wodach międzynarodowych, 60 na wodach terytorialnych poszczególnych państw, a 106 na obszarze portów. W przypadku Cieśniny Malakka na 46 incydentów 7 miało miejsce na wodach międzynarodowych, 24 na wodach terytorialnych poszczególnych państw, a 15 na obszarze portów. Międzynarodowa Organizacja Morska, http://www.imo.org (23.09.2020).

[99] Ł. Fijałkowski, *Regionalny wymiar bezpieczeństwa…*, op. cit., s. 151.

jednak podkreślić, że w dalszym ciągu nacisk na bezpieczeństwo społeczne jest w państwach Azji Południowo-Wschodniej wyraźnie mniejszy względem tendencji występujących w rozwiniętych państwach Zachodu[100].

Jak już wspomniano, ilość nietradycyjnych zagrożeń bezpieczeństwa w regionie Azji Południowo-Wschodniej oraz ich znaczenie w ostatnich latach wyraźnie wzrasta. Wśród nich problemem szczególnie wymagającym współpracy na szczeblu międzypaństwowym są bezpieczeństwo żywnościowe i hydrologiczne (Alan Collins analizuje je w szerszym kontekście bezpieczeństwa środowiskowego). Jednym z czynników, generujących zagrożenie dla tej sfery bezpieczeństwa jest wzrost populacji w państwach regionu (patrz tabela 4), niosący za sobą zwiększone zapotrzebowanie i nacisk na regionalne zasoby energii, żywności i wody. Może to prowadzić do niekontrolowanych procesów migracji, a także wewnętrznych i międzynarodowych konfliktów w regionie. Zwiększone zapotrzebowanie na żywność prowadzi także do intensyfikacji rywalizacji na takich płaszczyznach jak: dostęp do obszarów połowowych (np. przypadki naruszenia przez tajskich rybaków wyłącznych stref ekonomicznych Mjanmy, Malezji i Wietnamu), a także dostęp do wody pitnej. W tym drugim przypadku spory toczą przede wszystkim Malezja i Singapur, obejmują one także obszar dorzecza Mekongu. Problemy z dostępem do wody pitnej w mniejszym lub większym stopniu dotyczą jednak całego regionu[101].

Kolejnym z obszarów bezpieczeństwa o szerszym znaczeniu regionalnym jest bezpieczeństwo ekologiczne i problemy związane z degradacją środowiska oraz zmianami klimatycznymi – często wykraczające poza granice państwowe. Największym zagrożeniem jest w tym przypadku zanieczyszczenie powietrza, w tym przede wszystkim smog, będący efektem wypalania lasów m.in. na indonezyjskiej Sumatrze. Protesty i nacisk państw ASEAN na Indonezję skutkowały szerszą kooperacją w sferze ochrony środowiska i podpisaniem w 2002 r. specjalnego porozumienia (*ASEAN Agreement on Transboundary Haze Pollution*). Państwa regionu

[100] M. Caballero-Anthony, *Nontraditional Security, Regionalism, And the State in Southeast Asia*, [w:] Transnational Trends: Middle Eastern and Asian Views, A. Pandya, E. Laipson (eds.), Washington 2008, s. 140.
[101] Szerzej na ten temat: A. Collins, *Security and Southeast Asia*…, op. cit., s. 104-105; Ł. Fijałkowski, *Regionalny wymiar bezpieczeństwa*…, op. cit., s. 148-149; S. Rajaratnam School of International Relations, Y. Kog, *Natural Resource Management and Environmental Security in Southeast Asia: Case Study of Clean Water Supplies in Singapore*, „RSIS Working Papers", No. 15 (2001), http://www.rsis.edu.sg (29.09.2020).

nie są jednakowo skłonne do współpracy wobec problemu zmian klimatycznych. Rozwijające się gospodarki regionu wyraźny nacisk kładą na wzrost gospodarczy i trudno spodziewać się by w najbliższym czasie były one skłonne podjąć inicjatywy za cel mające np. zmniejszenie emisji dwutlenku węgla do atmosfery[102].

Zagrożenia wypływające ze środowiska naturalnego są nie tylko skutkiem działalności człowieka, ale także samej natury. Państwa Azji Południowo-Wschodniej są szczególnie narażone na skutki katastrof naturalnych, czego przykładem było trzęsienie ziemi i tsunami z 2004 r. Przeciwdziałanie efektom tego rodzaju zdarzeń wymaga szybkich i skoordynowanych działań państw i podmiotów niepaństwowych. Wydarzenia z 2004 r. ukazały nieprzygotowanie państw regionu (w tym przypadku Indonezji) do tego typu wyzwań. Kluczowa okazała się być wówczas natychmiastowa pomoc innych podmiotów regionalnych, Stanów Zjednoczonych i organizacji humanitarnych. Był to jednak także asumpt do bardziej skoordynowanej współpracy regionalnej. Między innymi w 2005 r. państwa ASEAN zadeklarowały zwiększenie współpracy w zakresie pomocy humanitarnej, odbudowy, zapobiegania i łagodzenia skutków tego rodzaju katastrof[103].

Ostatnim z wyszczególnionych nietradycyjnych zagrożeń bezpieczeństwa istotnych dla regionu Azji Południowo-Wschodniej jest bezpieczeństwo zdrowotne. Podobnie, jak w przypadku zagrożenia skutkami katastrof naturalnych rozwój debaty wokół tego problemu, a w konsekwencji podjęcie skoordynowanych działań podyktowane były doświadczeniem - w tym przypadku epidemią SARS z 2003 r. Zdaniem ekspertów Światowej Organizacji Zdrowia Azja Południowo-Wschodnia jest regionem szczególnie zagrożonym wybuchem nowej epidemii wirusa H5N1, co wiąże się z potrzebą wdrożenia specjalnych planów, a także systemów nadzorowania sytuacji. W następstwie epidemii SARS z 2003 r. państwa Azji Południowo-Wschodniej zacieśniły współpracę regionalną w zakresie zdrowia publicznego. W 2004 r. w ramach ASEAN powołano specjalną grupę zadaniową ds. przeciwdziałania rozszerzeniu się epidemii ptasiej grypy w regionie (podjęło się tego pięć państw – pierwotnych członków organizacji). W 2005 r. inicjatywa została wznowiona, powołano przy tym specjalny

[102] M. Caballero-Anthony, *Nontraditional Security, Regionalism*…, op. cit., s. 145-146.
[103] Ibidem, s. 143.

fundusz na cel walki z ptasią grypą, a także opracowano trzyletni plan działań. Szereg inicjatyw wraz z przyjęciem specjalnych programów wymiany informacji, podjęto także w szerszym wymiarze azjatyckim – w ramach ASEAN+3 oraz EAS. Problemem pozostaje natomiast fakt słabości systemów ochrony zdrowia na poziomie państwowym, co w dużej mierze obniża skuteczność proponowanych i stopniowo implementowanych rozwiązań o zasięgu regionalnym[104].

Przedstawiona charakterystyka bezpieczeństwa regionalnego Azji Południowo-Wschodniej i jego zagrożeń rodzi pytania o sposób w jaki państwa regionu mogą i powinny odpowiadać na ewolucję środowiska bezpieczeństwa w XXI w. Panuje powszechne przekonanie o konieczności zmian w regionalnej architekturze bezpieczeństwa, obejmujących większy nacisk na instytucje współpracy multilateralnej. Istotnym pytaniem jest na ile w świetle występujących trendów ASEAN, jako organizacja zrzeszająca państwa regionu, jest w stanie zachować swoją kluczową pozycję, a co za tym idzie utrzymać podmiotowość państw Azji Południowo-Wschodniej w decydowaniu o wewnętrznych sprawach regionu. Obecny impas w rozwoju współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa skutkuje pojawieniem się inicjatyw, których celem jest bądź przebudowa regionalnej architektury bezpieczeństwa, bądź odpowiedź na pojawiające się nowe wyzwania. Carl Thayer odnosi się do tego problemu, wyszczególniając w ramach istniejących modeli współpracy cztery grupy:

1) Multilateralną współpracę w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności między państwami Azji Południowo-Wschodniej, a zewnętrznymi potęgami. Egzemplifikacją tego rodzaju kooperacji jest podpisane w 1971 r. Five Power Defense Arrangement (FPDA) między: Wielką Brytanią, Australią, Nową Zelandią, Singapurem i Malezją, a także japońskie inicjatywy w obszarze walki z piractwem, których rezultatem jest podpisane w 2004 r. Regional Cooperation Agreement on Combating Piracy and Armed Robbery Against Ships in Asia (ReCAAP). Sygnatariuszami tej umowy, poza państwami ASEAN, są także: Chiny, Japonia, Indie, Korea Południowa, Bangladesz i Sri Lanka.

[104] Ibidem, s. 144-145.

2) Amerykańskie sojusze w sferze bezpieczeństwa i obronności obejmujące sojuszników traktatowych, strategicznych partnerów, a także inne państwa w regionie Azji i Pacyfiku, np. sojusze z Filipinami i Tajlandią, strategiczne partnerstwo z Singapurem, Indonezją i Malezją (a potencjalnie być może z Wietnamem) oraz szereg mniej istotnych inicjatyw amerykańskich, obejmujących multilateralną współpracę w dziedzinie szeroko pojętej obronności.
3) Inicjowane przez Chiny działania, mające na celu włączenie państw Azji Południowo-Wschodniej w szersze struktury współpracy multilateralnej w Azji Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem nietradycyjnych wymiarów bezpieczeństwa.
4) Inicjatywy ASEAN celujące w rozwój kooperacji multilateralnej pomiędzy członkami organizacji, partnerami dialogu ASEAN, a także państwami uczestniczącymi w spotkaniach ARF. Ich efektem są między innymi spotkania na szczeblu ministerialnym – the ASEAN Ministerial Meeting on Transnational Crime (AMMTC), the ASEAN Chiefs of National Policy (ASEANAPOL - zajmujące się szerokim spektrum problemów: od przemytu narkotyków przez przemyt broni, pranie brudnych pieniędzy, nielegalną migrację po piractwo i terroryzm), ASEAN Officials on Drugs Matters i ASEAN Finance Ministers Meeting. Do tej grupy inicjatyw C. Thayer zalicza także ARF, proces tworzenia Wspólnoty ASEAN, cykliczne spotkania ministrów obrony państw ASEAN (ASEAN Defence Ministers' Meeting) oraz szereg inicjatyw *ad hoc*[105].

Ideą, która w założeniu ma być odpowiedzią na zarysowane problemy, a także *panaceum* na ryzyko utraty przez państwa regionu decydującego wpływu na kształt współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa regionalnego jest deklaracja utworzenia do 2020 r. Wspólnoty ASEAN. Jej polityczną podstawą jest wspomniana już Deklaracja Zgody ASEAN II z 2003 r. Wspólnota ASEAN opierać się ma na trzech filarach: Wspólnocie Politycznej i Bezpieczeństwa, Wspólnocie Gospodarczej (utworzonej w 2015 r.) oraz Wspólnocie Społeczno-Kulturowej[106].

[105] C. Thayer, *Southeast Asia. Patterns*…, op. cit., s. 13-28.
[106] R. Fijałkowski, *Regionalny wymiar bezpieczeństwa*…, op. cit., s. 180-183.

Proces realizacji celów założonych w Deklaracji Zgody ASEAN II napotkał dotychczas liczne problemy związane z konsekwentnym podtrzymywaniem przez poszczególne państwa nacisku na respektowanie zasad narodowej suwerenności, w szczególności w odniesieniu do problematyki bezpieczeństwa. Warto także zauważyć, że fundamentem realizacji planów w niej zawartych ma pozostać „Sposób ASEAN". Pozwala to przypuszczać, że charakter regionalnej architektury bezpieczeństwa w najbliższych latach pozostanie niezmieniony. W dalszym ciągu opierać się ona będzie na sieci powiązań bilateralnych i słabo zinstytucjonalizowanej współpracy multilateralnej przy silnym respektowaniu suwerenności poszczególnych państw i braku możliwości wpływania przez instytucje międzyrządowe na ich politykę.

***

Region Azji Południowo-Wschodniej z racji swojego znaczenia gospodarczego i strategicznego jest kluczowym obszarem rywalizacji o wpływy i potęgę w XXI wieku. Przebieg i efekty tej rywalizacji, której preludium zaobserwować można obecnie, w dużej mierze zależeć będą od rozwoju dynamiki procesów współpracy regionalnej i realizacji koncepcji utworzenia Wspólnoty ASEAN.

Przedstawione w niniejszym rozdziale czynniki obejmujące geopolitykę, potencjał gospodarczy, militarny oraz uwarunkowania bezpieczeństwa regionalnego stanowią bowiem zbiór elementów, w ramach którego odbywa się proces definiowania polityki i strategii mocarstw w Azji Południowo-Wschodniej. Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej stanowi przykład bezprecedensowego w skali Azji sukcesu regionalnej inicjatywy integracyjnej. Dopóki jednak obejmuje ona przede wszystkim wymiar ekonomiczny, z wyraźnymi ograniczeniami i trudnymi do pokonania barierami w sferze polityki i bezpieczeństwa, słabości te są w stanie rozgrywać na swoją korzyść podmioty zewnętrzne zainteresowane ekspansją swoich wpływów i interesów w regionie.

Także analiza polityki mocarstw w Azji Południowo-Wschodniej, wbrew tendencjom występującym w pracach zachodnich analityków, powinna się opierać na badaniu relacji bilateralnych między poszczególnymi podmiotami. Polityka ASEAN i w ramach ASEAN stanowi przy tym ważny czynnik regionalnej rozgrywki geopolitycznej. Pozostaje jednak wtórna względem interesów poszczególnych państw,

co wykorzystują w swojej strategii politycznej podmioty, takie jak Chińska Republika Ludowa. W dalszej części pracy analizie poddane zostaną: proces formułowania przez to państwo celów polityki w regionie, metody i koncepcje działań oraz siły, środki i zasoby, za pomocą których ChRL dąży do realizacji wyznaczonych celów. Przedstawiona w niniejszym rozdziale charakterystyka samego regionu stanowi natomiast tło dla formułowanych tez, a także tworzonych prognoz i scenariuszy rozwoju sytuacji.

Rozdział II
Założenia polityki ChRL wobec Azji Południowo-Wschodniej i metody ich realizacji

1. Ewolucja chińskiej polityki w regionie na przełomie XX i XXI wieku

Na przestrzeni kilkudziesięciu lat od momentu utworzenia Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL) polityka państwa chińskiego w regionie Azji Południowo-Wschodniej przeszła daleko idącą ewolucję. Po okresie sukcesów dyplomatycznych w latach 50. XX wieku, w niektórych publikacjach nazywanym „złotą erą chińskiej dyplomacji[1], główną determinantą polityki Chin w regionie, a zarazem źródłem największych obaw państw Azji Południowo-Wschodniej było chińskie wsparcie dla lokalnych ruchów i bojówek komunistycznych[2]. Szczyt tej tendencji miał miejsce w okresie Rewolucji Kulturalnej (1966-1976)[3]. Kres rządów Mao Zedonga w pierwszej połowie lat 70., a także krótki okres władzy „Bandy Czworga" charakteryzowały się w dalszym ciągu dominacją w polityce czynnika ideologicznego, którego emanacją była sformułowana w 1973 r. „teoria trzech światów"[4]. Jednocześnie nawiązanie relacji dyplomatycznych z Malezją (w 1974 r.), a następnie z Filipinami i Tajlandią (w 1975 r.) otworzyło możliwości stopniowej normalizacji wzajemnych relacji. Przejawem tego był także szerszy kontekst działań dyplomatycznych, w tym nowe otwarcie w stosunkach z USA[5].

Szczególnie istotna dla analizy współczesnych relacji Chin z państwami Azji Południowo-Wschodniej jest ewolucja polityki ChRL w okresie post-ideologicznym, a więc od objęcia władzy w państwie przez Deng Xiaopinga. Podobnie jak w sferze gospodarczej, tak również na poziomie polityki zagranicznej okres rządów Denga

[1] Między innymi z uwagi na przebieg i decyzje Konferencji Genewskiej w 1954 r., a także Konferencji w Bandungu w 1955 r. Zob.: F. Cibulka, *In Search of the Relevant Past. China and Southeast Asia Fourty Years Ago*, [w:] China and Southeast Asia in the Xi Jinping Era, A. Cheng-Hin Lim, F. Cibulka (eds.), London 2019, s. 3; I. Grabowska-Lipińska, *Strategia polityczna Chińskiej Republiki Ludowej wobec krajów Azji Południowo-Wschodniej w latach 1949-1976*, Warszawa 1995, s. 88-96.

[2] Raport Congressional Research Service, K. Dumbaugh, *China's Foreign Policy: What Does it Mean for U.S. Global Interests ?*, https://fas.org (28.03.2020), s. 1-2.

[3] Warto podkreślić, że jakkolwiek okres ten charakteryzował się znacznym zmniejszeniem chińskiej aktywności na arenie międzynarodowej, w najmniejszym stopniu dotyczyło to regionu Azji Południowo-Wschodniej. Zob. I. Grabowska-Lipińska, *Strategia polityczna*…, op. cit., s. 119-120.

[4] Szerzej na temat „teorii trzech światów": Ibidem, s. 125-127.

[5] M. Stuart-Fox, *A Short History of China and Southeast Asia: Tribute, Trade and Influence*, Crows Nest 2003, s. 193-197; F. Cibulka, *In Search of the Relevant*…, op. cit., s. 3.

wiązał się z zasadniczą zmianą kursu. Na przełomie lat 70. i 80. odejście od prymatu ideologii przy równoczesnym wycofaniu się Stanów Zjednoczonych Ameryki z kontynentalnej Azji Południowo-Wschodniej (po drugiej wojnie indochińskiej), a także nawiązaniu wymierzonej w Wietnam kooperacji z państwami Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (*Assocciation of Southeast Asian Nations* – ASEAN) sprzyjało stopniowej odbudowie chińskich wpływów. W tym czasie, a także w latach 80. regionalna polityka ChRL w znacznej mierze determinowana była z jednej strony przez czynniki o charakterze globalnym, w tym rywalizację chińsko-radziecką, z drugiej przez czynniki regionalne: przede wszystkim sytuację w dawnych Indochinach Francuskich i dążenie do wycofania wietnamskich wojsk z Kambodży[6]. Jednocześnie, jak zauważa Michael Yahuda, dla chińskiej polityki – zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej – charakterystyczne były w tamtym okresie sprzeczności i dysonans między samoidentyfikacją ChRL jako mocarstwa rewolucyjnego i modernizującego się[7].

Rozwiązanie problemu kambodżańskiego na początku lat 90. stanowiło preludium do najistotniejszych z punktu widzenia badanego okresu zmian w polityce zagranicznej ChRL. W tym czasie Chiny uregulowały kwestię stosunków dyplomatycznych z pozostałymi państwami regionu, nawiązując oficjalne relacje z Indonezją i Singapurem (w 1990 r.) oraz Brunei (w 1991 r.). Kolejny etap reform gospodarczych, tym razem ściśle powiązanych z budową gospodarki eksportowej w ramach tzw. „polityki otwartych drzwi" (*Open Door policy*)[8], przesunął punkt ciężkości chińskiej polityki w stronę interesów gospodarczych. W latach 90. jednym z kluczowych kierunków napływu kapitału inwestycyjnego do ChRL były państwa Azji Południowo-Wschodniej i inwestycje przedstawicieli chińskiej diaspory. Tendencję tę

[6] Regionalna rywalizacja z Wietnamem była pochodną stosunków ChRL z ZSRR, który był wówczas postrzegany jako główny rywal i zagrożenie bezpieczeństwa Chin. Po drugiej wojnie indochińskiej wpływy Związku Radzieckiego znacznie wzrosły, a wobec nasilającej się rywalizacji w bloku państw komunistycznych Wietnam opowiedział się po stronie ZSRR. Efektem tej rywalizacji była między innymi wojna chińsko-wietnamska (trzecia wojna indochińska) w 1979 r. (szerzej na ten temat w rozdziale IV dysertacji). Zob.: M. Stuart-Fox, *A Short History*..., op. cit., s. 200-204; F. Cibulka, *In Search of the Relevant*…, op. cit., s. 3-4.

[7] M. Yahuda, *China and the Region*, „Southeast Asian Affairs", 1985, s. 54-68.

[8] W rozumieniu polityki otwarcia na zagraniczny kapitał i bezpośrednie inwestycje zagraniczne w okresie reform końca XX wieku, bez konotacji z terminem określającym politykę USA wobec Chin, której podstawy sformułowane zostały na przełomie XIX i XX wieku.

wzmacniało okresowe wstrzymanie inwestycji z państw zachodnich w następstwie masakry na placu Tiananmen w czerwcu 1989 r[9].

Chiny stopniowo modyfikowały także w latach 90. swoją politykę względem ASEAN i podejście do regionalnej współpracy multilateralnej w ogóle. Jak zauważa Martin Stuart-Fox, ewolucja chińskiej polityki objęła przejście od „ideologicznego potępienia", przez „pragmatyczną akceptację", po „przyjaźń i współpracę"[10]. Podobnie proces zmian w polityce zagranicznej ChRL przedstawia Cheng-Chwee Kuik, który wskazuje na to, że od początku lat 90. ewoluowała ona od „pasywnego zaangażowania" (*passive involvement*; od wczesnych lat 90. do 1995 r.), przez „aktywną partycypację" (*active participation*; lata 1996-1999), po „proaktywną inicjatywę (*proactive proposition*; od 2000 r.)[11]. Podobne czasokresy wyznaczają Tai-Ting Liu i Tung-Chieh Tsai, wyróżniając cztery etapy odznaczające się jakościowymi zmianami w regionalnej polityce ChRL: 1) okres „ostrożnej partycypacji" (*cautious participation*; lata 1991-1996); 2) okres „aktywnej partycypacji" (*active participation*; 1997-2000); 3) okres „dobrowolnej inicjatywy" (*voluntary initiative*; 2001-2008) oraz okres „rywalizującego przywództwa" (*competing leadership*; od 2009 r.). Należy odnotować, że pierwsze trzy etapy wyróżnione przez Tai-Ting Liu i Tung-Chiech Tsai w znacznej mierze pokrywają się co do ram czasowych i charakterystyki z periodyzacją proponowaną przez Cheng-Chwee Kuika, który sformułował ją w 2005 r., nie mając wiedzy na temat dalszej ewolucji polityki ChRL[12].

Emanacją wyżej wskazanych tendencji był wzrost aktywności Chin na forum instytucji multilateralnych. W 1991 r. chiński minister spraw zagranicznych Qian

[9] W reakcji na wydarzenia na placu Tiananmen w 1989 r., w przeciwieństwie do państw Zachodu, żadne z państw Azji Południowo-Wschodniej nie zdecydowało się na wprowadzenie sankcji wobec ChRL. Większość z nich w ogóle nie odniosła się do wydarzeń. Część – jak Tajlandia i Malezja – podkreśliło jedynie, że stanowią one „wewnętrzną sprawę" Chin. Jedynie Singapur publicznie skrytykował działania chińskich władz. M. Stuart-Fox, *A Short History*…, op. cit., s. 209-211, D. Shambaugh, *Return to the Middle Kingdom ? China and Asia in the Early Twenty-First Century*, [w:] Power Shift. China and Asia's New Dynamics, D. Shambaugh (ed.), London 2005, s. 27-28; J. Yu-Shek Cheng, *China's ASEAN Policy in the 1990s: Pushing for Regional Multipolarity*, [w:] Multilateral Approach in China's Foreign Policy, J. Yu-Shek Cheng (ed.), Singapore 2017, s. 175-176; S. Hung, *China in ASEAN-Led Multilateral Forums*, „Maryland Series in Contemporary Asian Studies", No. 2 (2006), s. 14-18.

[10] M. Stuart-Fox, *A Short History*..., op. cit., s. 214-215.

[11] Cheng-Chwee Kuik, *Multilateralism in China's ASEAN Policy: Its Evolution, Characteristics, and Aspiration*, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 27, No. 1 (2005), s. 103-111.

[12] T. Tai-Ting Liu, Tsai Tung-Chiech*, Swords into plougshares ? China's Soft Power strategy in Southeast Asia and its challenges*, „Revista Brasileira de Política Internacional", No. 57 (2014), s. 34-37.

Qichen po raz pierwszy wziął udział w spotkaniu ministerialnym ASEAN. W 1993 r. ChRL dołączyła do Wspólnoty Gospodarczej Azji i Pacyfiku (*Asia-Pacific Economic Cooperation* – APEC). Z własnej inicjatywy przystąpiła także w 1994 r. do Forum Regionalnego ASEAN (*ASEAN Regional Forum* – ARF)[13]. W 1996 r. Chiny stały się partnerem dialogu ASEAN, a rok później odbyły się pierwsze – nieformalne – spotkania Szczytu ASEAN-Chiny i ASEAN+3[14].

Jednocześnie polityka ChRL znajdowała się wówczas w fazie nowego formowania. Z punktu widzenia państw regionu ekonomicznym korzyściom ze współpracy towarzyszyły kontrowersje wokół „uśpionych" sporów w kwestii przynależności terytorialnej wysp i obiektów na Morzu Południowochińskim (m.in. starcia z Wietnamem o Rafę Johnsona w 1988 r., a także kontrowersje wokół budowy infrastruktury na Mischief Reef, generujące spór z Filipinami w 1995 i 1998 r.). Ich wynikiem były między innymi rosnące obawy państw Azji Południowo-Wschodniej o konsekwencje wzrostu gospodarczej i politycznej potęgi ChRL, co znalazło efekt w debacie wokół tzw. „teorii chińskiego zagrożenia" (*China Threat Theory* - CTT)[15]. Na przełomie XX i XXI wieku, po objęciu władzy w KPCh przez „trzecią generację chińskich przewódców" i Jiang Zemina, w chińskiej polityce zagranicznej dominować zaczęły idee „dyplomacji i strategii wielkiego państwa", których częścią było silne eksponowanie elementów nacjonalistycznych, a także woluntarystyczna i konfrontacyjna polityka – w szczególności w odniesieniu do USA[16]. To wówczas doszło do wspomnianych incydentów na Mischief Reef, a także kryzysu w Cieśninie

[13] Należy zaznaczyć, że zaangażowanie ChRL we współpracę w ramach ARF miało w znacznej mierze „defensywny" charakter. Chiny nie miały zamiaru angażować się aktywnie we współpracę w ramach instytucji, którą postrzegały jako potencjalny obszar wpływów USA, a także w obawie przed włączeniem w zakres jej zainteresowań kwestii Tajwanu czy sporów na Morzu Południowochińskim. Finalnie ChRL jako bardziej ryzykowane uznała pozostanie poza strukturami ARF, bez możliwości wpływu na jego agendę. Zob.: Cheng-Chwee Kuik, *Multilateralism in China's*…, op. cit., s. 106-107; S. Hung, *China in ASEAN-Led*…, op. cit., s. 43-45.

[14] Cheng-Chwee Kuik, *Multilateralism in* China's…, op. cit., s. 102-108.

[15] O czym szerzej w rozdziale IV dysertacji. Inną z przyczyn rozwoju debaty wokół CTT był kryzys w Cieśninie Tajwańskiej w 1996 r. Zob. także: J-P. Cabestan, *Polityka Zagraniczna Chin. Między integracją a dążeniem do mocarstwowości*, Wyd. elektroniczne, Warszawa 2015; J. Cheng, *China's Regional Strategy and Challenges in East Asia*, „China Perspectives", No. 2 (2013), s. 53; S. Hung, *China in ASEAN-Led*…, op. cit., s. 18-19.

[16] Za szczytowy moment polityki konfrontacji z USA należy uznać zbombardowanie przez siły NATO zaangażowane w konflikt w Kosowie Ambasady ChRL w Belgradzie w 1999 r. i będące tego konsekwencją protesty w Pekinie i Chengdu, podczas których spalono amerykański konsulat. Zob. CNN, *Chinese in Belgrade, Beijing protest NATO embassy bombing*, http://edition.cnn.com (15.01.2020).

Tajwańskiej w 1996 r. Chiny zamiast mitygować zakres i efekty oddziaływania CCT, pogłębiały tylko niekorzystne dla nich tendencje w polityce państw Azji Południowo-Wschodniej[17].

Między innymi w odpowiedzi na CCT, przy świadomości braku skuteczności konfrontacyjnej polityki zagranicznej, kształtowały się od końca lat 90. fundamenty regionalnej polityki zagranicznej ChRL, które miały stać się jej podstawą w badanym okresie. Punktem wyjścia dla ich sformułowania było nadanie absolutnego priorytetu rozwojowi gospodarczemu, a także przyjęcie założenia, że w gruncie rzeczy słabe gospodarczo Chiny dla stabilnego rozwoju potrzebują pokojowego i stabilnego środowiska międzynarodowego, co dotyczy w szczególności ich najbliższego otoczenia[18].

Kwestią dyskusyjną jest to, kiedy dokładnie można mówić o realnych przewartościowaniach w chińskiej polityce, skutkujących przyjęciem nowej jakościowo strategii polityki zagranicznej. W odniesieniu do Azji Południowo-Wschodniej istotną cezurą był już azjatycki kryzys finansowy w latach 1997-1998. Polityka ChRL w dobie kryzysu, pomoc finansowa udzielona państwom regionu, ale także decyzja o braku dewaluacji renminbi, znacznie poprawiły wizerunek i pozycję Chin w Azji Południowo-Wschodniej. Przyczyniło się to do ograniczenia siły oddziaływania CTT i wzmocnienia chińskiej narracji na arenie międzynarodowej, tworząc korzystne warunki dla dalszej ekspansji politycznej i gospodarczej[19]. Poprzedziło to procesy, które miały miejsce później na poziomie wyznaczania doktrynalnych podstaw polityki zagranicznych ChRL w kolejnej dekadzie. Jean-Pierre Cabestan zauważa, że debata na ten temat, angażująca przedstawicieli rządu i najważniejszych ośrodków analitycznych, rozpoczęła się w październiku 1999 r. W 2000 r. dostrzegalne było już odejście od konfrontacji chińsko-amerykańskiej jako osi polityki ChRL i silne eksponowanie potrzeby współpracy. Finalnie główne założenia nowej polityki państwa chińskiego przyjęte zostały w 2001 r[20].

[17] J-P. Cabestan, *Polityka Zagraniczna Chin*…, op. cit.
[18] M. Stuart-Fox, *A Short History...*, op. cit., s. 222-223; J. Yu-Shek Cheng, *China's ASEAN Policy*…, op. cit., s. 176-178.
[19] J. Cheng, *China's Regional Strategy*…, op. cit., s. 53; J. Yu-Shek Cheng, Huangao Shi, *From the Path of Least Resistance to Increasing Assertiveness: China's Way of Engagement in Southeast Asia*, [w:] Multilateral Approach in China's Foreign Policy, J. Yu-Shek Cheng (ed.), Singapore 2017, s. 221-224.
[20] J-P. Cabestan, *Polityka Zagraniczna Chin*…, op. cit.

Za pierwsze efekty ich operacjonalizacji i preludium dla działań stanowiących *clue* chińskiej polityki regionalnej w badanym okresie można uznać dwa istotne wydarzenia, które miały miejsce w 2002 r.: podpisanie umowy o wolnym handlu Chiny-ASEAN (*China-ASEAN Free Trade Agreement* – CAFTA) oraz Deklaracji o Postępowaniu Stron na Morzu Południowochińskim (*Declaration on the Conduct of the Parties in the South China Sea* - DOC)[21].

2. Cele strategiczne chińskiej polityki w Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013

Skutkiem zarysowanych w poprzednim podrozdziale przewartościowań w chińskiej polityce zagranicznej przełomu XX i XXI wieku była debata dotycząca faktycznych celów polityki zagranicznej ChRL zarówno w wymiarze globalnym, jak i regionalnym. Wielu badaczy za wiarygodną przyjmowało przy tym chińską narrację opartą na podkreślaniu znaczenia pokojowego środowiska międzynarodowego dla dalszego rozwoju Chin – jako elementu, który stanowi faktyczny cel polityki państwa chińskiego w długim okresie. W ten sposób tezy zawarte w oficjalnych dokumentach państwowych oraz wypowiedzi chińskich oficjeli służyły do formułowania diagnozy celów polityki regionalnej ChRL.

Były one *de facto* zbieżne z założeniami stanowiącymi fundament „polityki dobrosąsiedztwa", a wśród nich wskazywano przede wszystkim: utrzymanie pokoju w najbliższym otoczeniu, dążenie do obopólnych korzyści i wzajemne zaufanie jako cele chińskiej polityki *per se*. David Shambaugh w opublikowanej w 2005 r. pracy „Power Shift. China and Asia's New Dynamics" przekonuje, że w wielu kwestiach rzutujących na polityczną przyszłość Azji Chiny i USA mają zbieżne interesy, co generuje przestrzeń do współpracy. Dla obu mocarstw, jak i dla innych państw azjatyckich owocna współpraca w regionie może być grą o sumie dodatniej (*positive-sum game*)[22].

[21] Zob. szerzej o politycznym i historycznym tle podpisania DOC: S. Hung, *China in ASEAN-Led*…, op. cit., s. 33-37.
[22] D. Shambaugh, *Return to the Middle Kingdom*…, op. cit., s. 41-43.

W tej samej publikacji Zhang Yinling oraz Tang Shiping wskazywali na główne idee, determinujące chińską strategię regionalną. Wśród nich wymieniali następujące założenia:

1) Chiny akcentują celowość poszukiwania wszechstronnej współpracy i partnerskich relacji ze wszystkimi państwami w regionie.

2) Państwo chińskie podejmuje obowiązki wynikające z regionalnej roli i demonstruje dobre intencje poprzez powściągliwość i eksponowanie woli działania w sposób odpowiedzialny (czego przykładem jest między innymi polityka w okresie azjatyckiego kryzysu finansowego).

3) Dopóki USA nie naruszają żywotnych interesów ChRL, Chiny mogą koegzystować z „hegemonicznym państwem" (nie akceptując przy tym „hegemonicznego zachowania"). Co więcej, regionalna obecność USA jest pod pewnymi względami korzystna, mając na uwadze także gwarancje bezpieczeństwa dla państw regionu, które w ten sposób czują się bardziej komfortowo w kontaktach z Chinami.

4) Strategia rozwoju gospodarczego ChRL zakłada otwarcie chińskiej gospodarki na inwestycje zagraniczne z państw regionu i będącą tego konsekwencją rosnącą współzależność.

5) Chiny angażują się w regionalną współpracę multilateralną, a rosnące zaangażowanie na forum regionalnych instytucji świadczy o dobrych intencjach i woli narzucenia ograniczeń własnej potęgi[23].

Część badaczy słusznie wskazuje na wątpliwości dotyczące tego na ile wiarygodne są eksponowane przez chińskich decydentów i wciąż obecne w polityce zagranicznej ChRL idee. Pytania o faktyczne cele polityki regionalnej ChRL zyskują na znaczeniu wraz z reewaluacją znaczenia Azji Południowo-Wschodniej w polityce USA i narastającą chińsko-amerykańską rywalizacją o potęgę i wpływy na Zachodnim Pacyfiku. Jean-Pierre Cabestan wskazuje, że zmiany w polityce zagranicznej ChRL przełomu XX i XXI nie miały charakteru strategicznej wolty, a były jedynie taktycznym przedsięwzięciem[24]. W tym ujęciu są one odpowiedzią na bieżące uwarunkowania międzynarodowe, w tym relatywną słabość wobec potęgi Stanów Zjednoczonych,

[23] Zhang Yunling, Tang Shiping, *China's Regional Strategy*, [w:] Power Shift. China and Asia's New Dynamics, D. Shambaugh (ed.), London 2005, s, 52-54.
[24] J-P. Cabestan, *Polityka Zagraniczna Chin*…, op. cit.

a także debatę wokół CCT i rosnące obawy państw Azji Południowo-Wschodniej co do skutków wzrostu potęgi ChRL. Podobnie chińską politykę, jeszcze na etapie wdrażania koncepcji „pokojowego rozwoju", oceniał Robert Sutter, który zwracał uwagę na to, że postawa ChRL ma niepewny i raczej taktyczny charakter, a wynika przede wszystkim z oceny rozkładu sił i relatywnej słabości względem potęgi USA[25].

Wskazywanie budowy pokojowego otoczenia międzynarodowego, polityki wzajemnego zaufania i osiągania wspólnych korzyści gospodarczych jako faktycznych celów chińskiej strategii regionalnej wydaje się być myleniem celu i metod służących jego osiągnięciu. Wymienione analizy pomijają strategiczne tło polityki ChRL, a także szerszy kontekst znaczenia Azji Południowo-Wschodniej w strategii wschodzącego mocarstwa. Jak wskazano w rozdziale I, to przede wszystkim rywalizacja mocarstwowa stanowi zarówno element określający rolę regionu Azji Południowo-Wschodniej w stosunkach międzynarodowych, jak i czynnik budujący jego znaczenie w polityce ChRL.

Amerykański badacz John Mearsheimer w sformułowanej na początku XXI wieku teorii realizmu ofensywnego[26] wskazuje na główne pryncypia, którymi kierują się państwa aspirujące do roli regionalnego hegemona[27]. Odnosi się on przy tym bezpośrednio do kontekstu stosunków chińsko-amerykańskich. W rywalizacji ze Stanami Zjednoczonymi dążące do maksymalizacji własnej potęgi – jako jedynego środka, który zwiększa poczucie bezpieczeństwa państwa w anarchicznym z natury systemie międzynarodowym - Chiny zmierzają do realizacji dwóch celów:

1) Ustanowienia hegemonii we „własnym" regionie – jako celu „bliższego" i warunku *sine qua non* podjęcia z USA realnej rywalizacji o „przywództwo" w systemie międzynarodowym.

2) Uniemożliwienia innemu państwu adekwatnej dominacji w „jego" regionie – jako celu długofalowego. Jest to w ujęciu J. Mearsheimera naturalne dla państwa, które uzyskawszy dominację we własnym regionie przeciwdziała osiągnięciu bądź

[25] R. Sutter, *China's Regional Strategy and Why it May Not Be Good for America*, [w:] Power Shift. China and Asia's New Dynamics, D. Shambaugh (ed.), London 2005, s. 292, 299-300.
[26] Na poziomie analizy odwołującej się do roli Chin i kontynentu azjatyckiego.
[27] Kwestie definicyjne wyjaśniono we wstępie pracy.

utrzymaniu podobnego statusu przez państwo – rywala o przywództwo w systemie międzynarodowym[28].

Dokonując dekompozycji celów chińskiej polityki w odniesieniu do regionu Azji Południowo-Wschodniej należy wskazać jej dwa główne cele:

1) Ograniczenie obecności Stanów Zjednoczonych na kontynencie azjatyckim, w tym całkowita atrofia obecności strategicznej USA w Azji Południowo-Wschodniej;

2) Ustanowienie strefy chińskich wpływów w Azji Południowo-Wschodniej, w tym przede wszystkim w jej części kontynentalnej.

Dla Chin Azja Południowo-Wschodnia stanowi historyczną strefę wpływów, które państwo chińskie najpierw utraciło w okresie „stulecia narodowego poniżenia", a następnie z różnych przyczyn nie było w stanie odbudować w warunkach rywalizacji zimnowojennej w pierwszych dekadach istnienia ChRL. Dopiero wspomniane wycofanie się USA z kontynentalnej Azji Południowo-Wschodniej w latach 70., a następnie opuszczenie regionu w latach 90. XX wieku przez ZSRR i Rosję stworzyło geopolityczną „lukę", którą stopniowo wypełniała ChRL.

Długofalowym celem Chin jest więc w pierwszej kolejności ustanowienie dominacji w regionie Azji Południowo-Wschodniej przez zwiększenie przewagi nad państwami sąsiednimi: Rosją, Indiami czy Japonią, a przede wszystkim wyparcie interesów i obecności mocarstwa „zewnętrznego" i głównego rywala, jakim są Stany Zjednoczone. Dominacja jest w tym przypadku rozumiana jako możliwość wyznaczania państwom regionu akceptowalnych granic zachowań i wyborów – tak by nie mogły one kolidować z istotnymi interesami ChRL[29].

Dokładnie takie same cele mają więc Stany Zjednoczone, które są siłą dominującą w zachodniej hemisferze, a wraz z zaostrzeniem rywalizacji mocarstwowej coraz bardziej zdecydowanie dążą do utrzymania obecności i wpływów w bezpośrednim sąsiedztwie Chin – to jest w Azji Północnowschodniej (sojusze z Japonią, Koreą

[28] J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York 2001, wersja elektroniczna; The University of Chicago, J. Mearsheimer, *Why China's Rise Will Not Be Peaceful ?*, http://mearsheimer.uchicago.edu/ (18.04.2020); The National Interest, J. Mearsheimer, *Can China Rise Peacefully ?*, https://nationalinterest.org (03.03.2019).

[29] J. Mearsheimer, *Why China's Rise*…, op. cit.; J. Mearsheimer, *The Gathering Storm: China's Challenge to US Power in Asia*, „The Chinese Journal of International Politics", Vol. 3 (2010), s. 387-388.

Południową oraz Tajwanem), a także Azji Południowo-Wschodniej[30]. Wspierają przy tym także dążenia innych podmiotów zainteresowanych osłabieniem regionalnych wpływów ChRL – w tym przede wszystkim Indii i Japonii[31].

3. Metody realizacji polityki ChRL

Regionalna strategia ChRL w badanym okresie obejmowała wykorzystanie szerokiego spektrum instrumentów politycznych, gospodarczych i militarnych, ale także oddziaływanie w sferze szeroko rozumianego *soft power* oraz zwiększoną aktywność na forum instytucji multilateralnych.

Specyficznym dla okresu 2003-2013 elementem było wyraźne osłabienie czynnika militarnego kosztem narzędzi dyplomatycznych i przede wszystkim ekonomicznych. To przede wszystkim ekspansja gospodarcza miała stać się głównym instrumentem umacniającym wpływy ChRL. Działania dyplomatyczne miały natomiast przyczynić się do budowy korzystnych uwarunkowań politycznych dla realizacji tego celu[32].

A. Ekspansja gospodarcza

Głównym narzędziem ekspansji i budowy przez ChRL wpływów gospodarczych w regionie było wykorzystanie przewag komparatywnych i wzrost udziału w regionalnej wymianie handlowej. Na przestrzeni dekady Chiny zdominowały handel międzynarodowy w Azji Południowo-Wschodniej, choć jeszcze w pierwszej części tego okresu ich udział w wymianie z państwami ASEAN był mniejszy aniżeli w przypadku Japonii, USA czy Unii Europejskiej.

Dane zawarte w tabeli 12 wskazują, że dopiero w 2009 r. ChRL z wolumenem wymiany handlowej na poziomie 178,049 miliarda USD stała się głównym partnerem handlowym ASEAN, wyprzedzając UE (171,317 miliarda USD), Japonię (160,956 miliarda USD) i USA (148,668 miliarda USD). Do 2013 r. udział Chin w handlu z ASEAN był już niemal dwukrotnie wyższy, osiągając wielkość 351,583 miliarda

[30] J. Mearsheimer, *The Gathering Storm*…, op. cit., s. 390-391.
[31] Zob.: P. Godwin, *China As Regional Hegemon ?*, [w:] The Asia Pacific: The Region in Transition, J. Rolfe (ed.), Honolulu 2004, s. 100-101.
[32] Zob.: B. Gill, *China's Evolving Regional Security Strategy*, [w:] Power Shift. China and Asia's New Dynamics, D. Shambaugh (ed.), London 2005, s. 259-260.

USD. Dla porównania wartość ta wyniosła w 2013 r. 246,543 miliarda USD w przypadku UE, 240,431 miliarda USD w przypadku Japonii oraz 205,313 miliarda USD w przypadku USA.

Tabela 12. Wzrost udział Chin w regionalnej wymianie handlowej w latach 2004-2013 (w miliardach USD)

Państwo	**Rok**				
	2004	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Chiny	89,158	113,427	140,180	171,102	196,706
USA	136, 022	**153,965**	161,196	178,178	185,203
UE	132,120	140,776	161,011	**187,333**	207,831
Japonia	**143,355**	153,867	**161,873**	173,268	**214,725**
Korea Południowa	40,617	48,024	56,229	61,250	78,313
Indie	17,758	23,052	29,037	38,399	49,304
Państwo	**Rok**				
	2009	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**
Chiny	**178,049**	**235,514**	**294,989**	**319,390**	**351,583**
USA	148,668	181,241	198,110	199,803	205,313
UE	171,317	203,935	240,119	242,680	246,534
Japonia	160 956	218 927	256 411	264 459	240 431
Korea Południowa	74,722	101,999	124,750	131,468	134,864
Indie	39,171	56,726	74,232	71,252	68,269

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ASEAN: ASEAN Stats, https://data.aseanstats.org (02.01.2020).

Regionalna ekspansja gospodarcza ChRL obejmowała także wzrost aktywności chińskiego kapitału inwestycyjnego, a także pomoc gospodarczą dla państw Azji Południowo-Wschodniej. Należy jednak zaznaczyć, że ten element zaangażowania zyskał na znaczeniu dopiero w późniejszych czasie, ze szczególnym uwzględnieniem okresu od zainicjowania Inicjatywy Pasa i Szlaku (*Belt and Road Initiative* – BRI).

Jakkolwiek w latach 2003-2013 odnotować należy wzrost zaangażowania kapitału inwestycyjnego z ChRL w państwach Azji Południowo-Wschodniej (szczególnie widoczny od 2011 r.), znacznie bardziej aktywne w tym aspekcie były gospodarki rozwinięte: Japonia, państwa zrzeszone w Unii Europejskiej czy Stany

Zjednoczone. Wysoki był także wskaźnik inwestycji intraregionalnych w ramach ASEAN (patrz dane zawarte w tabeli 13).

Tabela 13. Wzrost aktywności kapitału inwestycyjnego z Chin w państwach ASEAN w latach 2003-2013 (w milionach USD) oraz procentowy udział inwestycji z poszczególnych państw

Państwo	**Rok**							
	2004		**2005**		**2006**		**2007**	
ASEAN	3 516,6	8,9	4 210,6	9,9	8 641,9	13,6	9 113,0	10,8
Chiny	**743,0**	1,9	**615,6**	1,4	**1 938,5**	3,0	**2 069,2**	2,5
USA	4 343,8	11	3 262,6	7,7	2 971,4	4,7	10 391,6	12,3
Japonia	5 764,8	14,6	6 581,7	15,5	10 758,7	16,9	8 723,5	10,4
UE	**11 434,8**	29	**11 722,3**	27,5	**15 808,2**	24,8	**21 902,1**	26
Korea Południowa	887,6	2,3	528,7	1,2	1 290,3	2,0	2 444,9	2,9
Hong Kong	390,7	1	536,9	1,3	1 360,1	2,1	1 904,6	2,3
Państwo	**Rok**							
	2008		**2009**		**2010**		**2011**	
ASEAN	**9 728,9**	19,7	6 300,2	13,4	14 322,7	15,5	15 228	23
Chiny	**1 208,4**	2,5	**1 852,6**	4,0	**2 784,6**	3,0	**6 034,4**	5,3
USA	3 259,1	6,6	5 704,3	12,2	12 771,6	13,8	5 782,7	5,1
Japonia	4 335,5	8,8	3 789,9	8,1	10 756,4	11,7	15 015,1	13,2
UE	8 871,7	18	**8 063,1**	17,2	**17 012,1**	18,4	18 240,5	16
Korea Południowa	1 550,8	3,1	1 794,0	3,8	3 764,2	4,1	2 138,3	1,9
Hong Kong	1 710,3	3,5	5 667,4	12,1	344,0	0,4	4 095,6	3,6
Państwo	**Rok**							
	2012		**2013**		**2004-2013**			
ASEAN	**20 658,0**	18,1	**18 209,3**	15,2	109 929,2			
Chiny	5 377	4,7	6 353,5	5,3	28 976,8			
USA	11 080	9,7	11 179,5	9,3	70 746,6			
Japonia	23 777	20,8	24 358,6	20,3	113 861,2			
UE	18 085	15,8	19 656,3	16,4	150 796,1			
Korea Południowa	1 708,0	1,5	4 252,9	3,5	20 359,7			
Hong Kong	5 030,	4,4	4 517	4,4	25 556,6			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: ASEAN Investment Report 2014: http://investasean.asean.org (02.02.2020); ASEAN Statistical Yearbook 2012; ASEAN

Statistical Yearbook 2014; ASEAN Statistical Yearbook 2016-2017, https://www.aseanstats.org (04.02.2020).

ChRL w latach 2004-2013 zainwestowała na rynkach państw Azji Południowo-Wschodniej blisko 30 miliardów USD wobec 150,79 miliarda USD inwestycji z UE, 113,86 miliarda USD z Japonii, 109,93 miliarda USD z państw ASEAN oraz 70,5 miliarda USD z USA. Należy jednak zaznaczyć, że chińskie zaangażowanie inwestycyjne miało często „punktowy" charakter i koncentrowało się na branżach strategicznych – zarówno z punktu widzenia ChRL, jak i państw – odbiorców inwestycji (o czym szerzej w kolejnych rozdziałach dysertacji).

Także pomoc rozwojowa nie była w badanym okresie kluczowym narzędziem ekspansji gospodarczej Chin. Widać to wyraźnie przy porównaniu chińskiego zaangażowania w tym obszarze z aktywnością Japonii czy USA. W latach 2003-2013 ChRL przekazała państwom ASEAN 697,19 miliona USD w formie pomocy rozwojowej, pożyczek i pomocy humanitarnej. Dla porównania pomoc i pożyczki japońskie warte były ok. 9,83 miliarda USD, a wsparcie USA szacowane jest na 8,74 miliarda USD (patrz tabela 14). Należy jednak podkreślić, że z uwagi na poziom rozwoju gospodarczego, Chiny w badanym okresie były przede wszystkim odbiorcą międzynarodowej pomocy rozwojowej z państw rozwiniętych, a nie jej donatorem.

Tabela 14. Chińska pomoc zagraniczna dla państw ASEAN w zestawieniu z zaangażowaniem Japonii i USA (w milionach USD) w latach 2003-2013

Państwo	**Rok**					
	2003	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Japonia*	1488,93	897,04	1968,40	703,54	612,11	-356,06
USA**	523,9	463,922	568,589	656,645	716,3	777,462
Chiny***	26,84	63,93	25,24	149,26	3,47	8,43
Państwo	**Rok**					
	2009	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2003-2013**
Japonia	881,60	901,54	-169,46	406,54	2499,16	9 833,34
USA	670,2	857,109	1153,267	905,938	1448,608	8 741,94
Chiny	12,15	255,91	17,68	30,9	103,38	697,19

* Oficjalne dane Ministerstwa Spraw Zagranicznych Japonii obejmują dotacje oraz pożyczki, uwzględniając przy tym spłatę wcześniej udzielonych pożyczek. Stąd ujemne wartości w latach 2008 i 2011.

** Dane United States Agency for International Development (USAID) obejmują zarówno pomoc gospodarczą, jak i militarną.

*** Dane AID Data – w ramach projektu Global Research Institute obejmują oficjalną pomoc finansową przekazywaną w interesie politycznym. W tabeli uwzględniono dane obejmujące umorzone długi, wsparcie finansowe, a także pomoc humanitarną. Nie uwzględniono inwestycji w infrastrukturę, które w przypadku Chin mają swoją specyfikę i stanowią przede wszystkim wsparcie gospodarczych interesów ChRL.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: USAID, https://www.usaid.gov/ (15.02.2020); Ministry of Foreign Affairs of Japan, https://www.mofa.go.jp/ (15.02.2020); AID Data, https://www.aiddata.org/ (15.02.2020).

Elementem, który w badanym okresie, a w szczególności po 2010 r. pomagał gospodarczej ekspansji ChRL było wsparcie inicjatyw liberalizacji wymiany handlowej, w tym przede wszystkim umów o wolnym handlu (*Free Trade Agreement* – FTA). Kluczowa w tym kontekście była zawarta w 2002 r. CAFTA[33]. Chiny celem wsparcia interesów handlowych negocjowały jednak także bilateralne FTA z państwami ASEAN. Od 2012 r. uczestniczą również w oficjalnych negocjacjach w sprawie Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP; patrz: tabela 15).

Tabela 15. Podpisane i negocjowane porozumienia o wolnym handlu z udziałem ChRL

Inicjatywa	**Stan**
CAFTA	- Umowa podpisana w 2003 r. - Weszła w życie w 2010 r.
Chiny-Singapur FTA	- Umowa podpisana w 2008 r.
RCEP	- W trakcie negocjacji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Handlu ChRL: Ministry of Commerce of People's Republic of China, http://www.mofcom.gov.cn/ (17.02.2020).

[33] Umowa CAFTA stanowi przy tym ważną cezurę czasową. Jest to pierwszy konkretny przykład inicjatywy politycznej wskazującej na to, że płaszczyzna stosunków multilateralnych pełnić może rolę komplementarną, a nie uzupełniającą względem relacji bilateralnych z państwami regionu. Zob.: Cheng-Chwee Kuik, *Multilateralism in China's*…, op. cit., s. 110-111.

B. Działania dyplomatyczne i propagandowe

Aktywność dyplomatyczna w rozumieniu zarówno klasycznej dyplomacji, jak i dyplomacji publicznej stanowi najczęściej narzędzie otwierające państwu możliwości zwiększenia zaangażowania na innych płaszczyznach. W przypadku ChRL chodziło przede wszystkim o „udrożnienie" kanałów ekspansji gospodarczej.

Nie było to jednak jedyne wyzwanie przed jakim w latach 2003-2013 stanęły Chiny. Równie istotne, jak już wspomniano w pierwszej części rozdziału, było: przeciwdziałanie CTT, mitygowanie zagrożeń związanych ze skutkami istniejących sporów terytorialnych, a także budowa zaufania w regionie. Wszystkie te elementy były zresztą warunkiem koniecznym dla niezakłóconej ekspansji gospodarczej.

Podstawę doktrynalną chińskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, a także swego rodzaju paradygmat chińskiej dyplomacji stanowiły następujące koncepcje:

1) Nowa Koncepcja Bezpieczeństwa (*New Security Concept* - NSC)

Jej założenia po raz pierwszy przedstawione zostały przez ówczesnego ministra spraw zagranicznych i wicepremiera ChRL Qian Qichena w 1996 r. Pojęcie to pojawiło się następnie w 1997 r. podczas szczytu ASEAN-Chiny, a od 1999 r. odwoływał się do niego ówczesny przewodniczący ChRL Jiang Zemin. NSC w dużej mierze odwołuje się do koncepcji „pięciu zasad pokojowego współistnienia"[34], podkreślając znaczenie pokojowego środowiska międzynarodowego dla rozwoju dobrobytu państwa, sprzeciwiając się przy tym hegemonii, polityce siły, sojuszom wymierzonym w państwa trzecie i wyścigowi zbrojeń. W 2002 r. Chiny oficjalnie opublikowały dokument przedstawiający założenia NSC. Podkreślono w nim znaczenie wzajemnego zaufania (jako antytezy mentalności zimnowojennej), wspólnych korzyści, równości i współpracy. Wskazane priorytety w dużej mierze pokrywały się z ideami

[34] „Pięć Zasad Pokojowego Współistnienia" zawartych zostało w 1954 r. w chińsko-indyjskiej umowie o handlu i komunikacji między chińskim regionem Tybetu a Indiami. Obejmowały one zasady: 1) wzajemnego szacunku dla suwerenności i integralności terytorialnej; 2) wzajemnej nieagresji; 3) nieingerowania w wewnętrzne sprawy państw; 4) równości i wspólnych korzyści; 5) pokojowego współistnienia. Rok później podczas konferencji w Bandungu zasady te stały się podstawą formującego Ruchu Państw Niezaangażowanych (*Non-Alignment Countries*). Na poziomie retoryki – mając na uwadze zarówno wypowiedzi chińskich polityków, jak i treść oficjalnych dokumentów – do dnia dzisiejszego Chiny odwołują się do idei „pięciu zasad pokojowego współistnienia". United Nations, *Agreement on trade and intercourse between Tibet Region of China and India*, „United Nations Treaty Series", Vol. 299 (1958), s. 47-81; Bandung, [w:] Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych, C. Mojsiewicz [red.], Wrocław 2004, s. 38; The Diplomat, A. Panda, *Reflecting on China's Five Principles, 60 Years Later*, https://thediplomat.com (20.12.2019).

konstytuującymi politykę „pokojowego rozwoju', stanowiąc podstawę polityki zagranicznej i bezpieczeństwa ChRL w badanym okresie[35].

2) Koncepcja „pokojowego wzrostu"/„pokojowego rozwoju"

Założenia polityki zagranicznej ChRL oparte zostały na przesłankach podobnych do tych, który stały się podstawą NSC, a ich fundamentem był imperatyw utrzymania pokoju, jako warunku *sine qua non* dalszego rozwoju gospodarczego. Proces formułowania doktrynalnych podstaw nowej polityki zagranicznej był przy tym bardziej złożony, na co wpływ miały uwarunkowania polityki wewnętrznej i podziały wewnątrz Komunistycznej Partii Chin (KPCh). Najpierw – z końcem 2003 r. - po raz pierwszy w wypowiedziach najbliższych doradców Hu Jintao pojawiła się koncepcja „pokojowego wzrostu" (*peaceful rise*). Zakładała ona, że Chiny dla utrzymania wzrostu gospodarczego w zglobalizowanym świecie i ustanowienia „społeczeństwa względnego dobrobytu" potrzebują pokojowego otoczenia, co z kolei stanowi szansę rozwojową także dla państw azjatyckich[36].

Wewnętrzne spory w KPCh związane były między innymi z wykorzystaniem terminu „wzrost", który w zbyt dużym stopniu miał eksponować element umacniania chińskiej potęgi – co byłoby sprzeczne z przesłankami nowej koncepcji[37]. Od 2004 r. Chińczycy na poziomie stosowanej nomenklatury odnosili się do pojęcia „pokojowego rozwoju" (*peaceful development*). Jego główne założenia określone zostały w opublikowanym w 2005 r. przez Radę Państwa dokumencie „China's Peaceful Development Road". Podkreślono w nim znaczenie pokojowego środowiska międzynarodowego jako warunku koniecznego dla dalszego rozwoju gospodarczego ChRL. Wartości takie, jak: pokój, otwarcie, współpraca, harmonia, a także dążenie do

[35] Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, *China's Position Paper on the New Security Concept*, https://www.fmprc.gov.cn (18.06.2019); J. Cheng, *China's Regional Strategy*…, op. cit., s. 54.
[36] Po raz pierwszy koncepcja „pokojowego wzrostu" została przedstawiona oficjalnie przez bliskiego doradcę Hu Jintao Zhang Bijiana na Boao Forum for Asia w październiku 2003 r. Należy przy tym podkreślić, że w wystąpieniu Zhanga problem pokojowego otoczenia międzynarodowego stanowił jedynie jeden z wątków szerszej koncepcji, w głównej mierze odnoszącej się do diagnozy obecnej sytuacji ekonomicznej i priorytetów rozwojowych ChRL w zglobalizowanym świecie. W kolejnym miesiącu do „pokojowego wzrostu" odwoływał się w swoim wystąpieniu także ówczesny premier Wen Jiabao podczas wykładu na Uniwersytecie w Harwardzie. Zob.: The Brookings Institution, *China's Peaceful Rise: Speeches of Zheng Bijian 1997-2004*, https://www.brookings.edu (17.01.2020), s. 13-17; Foreign Policy, Elizabeth Economy, *The End of The Peaceful Rise ?*, https://foreignpolicy.com (09.03.2020); Council on Foreign Relations, E. Pan, *The Promise and Pitfalls of China's 'Peaceful Rise'*, https://www.cfr.org (09.03.2020).
[37] J-P. Cabestan, *Polityka Zagraniczna Chin*…, op. cit.

obopólnych korzyści wskazano jako fundamenty polityki państwa chińskiego. Polityka zagraniczna ChRL w wymiarze regionalnym i globalnym miała być oparta na pryncypiach: demokracji, harmonii, sprawiedliwości i tolerancji[38].

3) Koncepcja „harmonijnego świata" (*harmonious world*)

Termin ten po raz pierwszy pojawił się w wypowiedzi Hu Jintao w 2005 r. podczas przemówienia wygłoszonego na Szczycie Azja-Afryka w Dżakarcie. W tym samym roku podczas wystąpienia z okazji 60. rocznicy utworzenia Organizacji Narodów Zjednoczonych ówczesny przewodniczący ChRL wskazał elementy, które składają się na wizję „harmonijnego świata". Wśród nich wymienił: przywiązanie Chin do multilateralizmu i wspólnego bezpieczeństwa, dążenie do wspólnych korzyści ze współpracy, a także budowy wspólnego dobrobytu oraz dążność do utrzymania ducha przystosowania i wspólnej budowy harmonijnego świata[39].

W kolejnych latach pojęcie „harmonijnego świata" jako główny paradygmat polityki zagranicznej pojawiało się zarówno w publikowanych dokumentach, jak i wypowiedziach chińskich polityków. Występowało przy tym równolegle do opisanej koncepcji „pokojowego rozwoju". Koncept „harmonijnego świata" odnosił się przede wszystkim do chińskiej wizji stosunków międzynarodowych i ładu międzynarodowego, będąc w mniejszym aniżeli „pokojowy rozwój" stopniu ukierunkowanym na najbliższe otoczenie ChRL. Jakkolwiek koncepcja, jak i jej polityczne implikacje nie zostały precyzyjnie zdefiniowane, ma ona stanowić – na poziomie narracji - wyraz chińskiego przywiązania do idei globalnego pokoju i stabilizacji, a także dążenia do bardziej sprawiedliwego systemu międzynarodowego[40].

[38] China.org.cn, China Peaceful Development Road, http://www.china.org.cn (01.03.2019).
[39] T. Tai-Ting Liu, Tung-Chieh Tsai, *Sword into ploughshares*…, op. cit., s. 32-33; Netherlands Institute of International Relations, I. d'Hooghe, *The Rise of China's Public Diplomacy*, „Clingendael Diplomacy Papers", No. 12 (2007), https://www.clingendael.org (12.03.2020), s. 10-11.
[40] Pojęcie „sprawiedliwego" systemu międzynarodowego nie zostało przez Chiny zdefiniowane *explicite*. Niemniej na przestrzeni kilkudziesięciu lat było stałym elementem retoryki chińskich przywódców, przede wszystkim w konotacji z ideami niezależności i sprzeciwu wobec hegemonizmu rozumianego jako amerykańska chęć zdominowania świata oraz dążenia do demokratyzacji i wielobiegunowości w stosunkach międzynarodowych, jak również budowy „sprawiedliwego" i opartego na równości porządku międzynarodowego. Zob.: Center for Strategic and International Studies, *Chinese Foreign Policy. What Are the Main Tenets of China's Foreign Policy ?*, https://www.csis.org/ (28.03.2020); J-P. Cabestan, *Polityka Zagraniczna Chin*…, op. cit.

4) Polityka dobrosąsiedzka (*good neighbour policy*)

Pojęcie to stanowi swego rodzaju operacjonalizację polityki „pokojowego rozwoju" i koncepcji „harmonijnego świata" w odniesieniu do najbliższego otoczenia geograficznego ChRL, jednocześnie wykraczając poza ich założenia. Należy przy tym zaznaczyć, że założenia polityki dobrosąsiedzkiej wyprzedzają na osi czasu obie wyżej wymienione koncepcje. Polityka dobrosąsiedzka stała się bowiem istotnym wektorem regionalnej aktywności ChRL już na początku lat 90., jako reakcja na międzynarodowy ostracyzm ze strony państw zachodnich po masakrze na Placu Tiananmen w 1989 r., będąc próbą przełamania politycznej izolacji[41].

Jak zauważa J-P Cabestan, w ramach polityki dobrosąsiedzkiej Chiny dążyły do zwiększenia swojego uczestnictwa w regionalnych mechanizmach współpracy gospodarczej i w obszarze bezpieczeństwa. W ten sposób ChRL dąży do ustanowienia „wyjątkowych relacji" (chiń. *mulin yuahao*) ze wszystkimi państwami granicznymi w szerokim rozumieniu tego pojęcia (obejmującym zarówno sąsiadów kontynentalnych, jak i morskich)[42].

W praktyce implementacja przedstawionych powyżej teoretycznych konstruktów skutkowała zwiększeniem dyplomatycznej aktywności Chin, co objawiało się rosnącą liczbą spotkań chińskich oficjeli z decydentami państw Azji Południowo-Wschodniej. W latach 2003-2013 przedstawiciele ChRL na szczeblu centralnym i prowincji odbyli w sumie 964 oficjalne podróże do państw regionu. Największą intensywność wizyt odnotowano przy tym do roku 2007, a więc w okresie, w którym Chiny realizowały tak zwaną „ofensywę czaru" w regionie (patrz: dane tabela 16).

Tabela 16. Liczba wizyt przedstawicieli ChRL na szczeblu rządowym w państwach ASEAN w latach 2003-2013*

Rok	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Liczba oficjalnych wizyt	82	86	103	112	100	72
Rok	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2003-2013**
Liczba oficjalnych wizyt	88	98	68	85	70	964

[41] S. Hung, *China in ASEAN-Led*…, op. cit., s. 114-118.
[42] J-P. Cabestan, *Polityka Zagraniczna Chin*…, op. cit.; T. Tai-Ting Liu, Tung-Chieh Tsai, *Sword into ploughshares*…, op. cit., s. 33-34.

* Dane uwzględniają wizyty przedstawicieli władz centralnych, jak i prowincji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: AID Data, https://www.aiddata.org/ (15.02.2020).

Ważne, także jako element tworzenia środków budowy zaufania, było również otwarcie się na formy instytucjonalizacji współpracy bilateralnej i multilateralnej (szerzej na ten temat w osobnym podpunkcie). W tym kontekście należy odnotować istotny trend w polityce regionalnej ChRL, jakim jest tak zwana „dyplomacja partnerstw strategicznych" (*strategic partnership diplomacy*). Od wczesnych lat pierwszej dekady XXI wieku Chińczycy podnosili rangę relacji bilateralnych z poszczególnymi państwami, podpisując umowy: wszechstronnego partnerstwa, partnerstwa strategicznego, wszechstronnego partnerstwa strategicznego i wszechstronnego kooperatywnego partnerstwa strategicznego[43].

Tabela 17. Porozumienia o partnerstwie podpisane z państwami regionu w latach 2003-2013

L.p.	Rok	Państwo/organizacja	Forma partnerstwa
1.	2003	ASEAN	Partnerstwo strategiczne dla pokoju i współpracy
2.	2005	Indonezja	Partnerstwo strategiczne
3.	2006	Kambodża	Wszechstronne partnerstwo
4.	2007	Tajlandia	Partnerstwo strategiczne
5.	2008	Wietnam	Wszechstronne strategiczne kooperatywne partnerstwo
6.	2009	Laos	Wszechstronne strategiczne partnerstwo dla współpracy
7.	2010	Kambodża	Partnerstwo strategiczne
8.	2011	Mjanma	Wszechstronne strategiczne kooperatywne partnerstwo
9.	2012	Tajlandia	Wszechstronne strategiczne kooperatywne partnerstwo
10.	2013	Indonezja	Wszechstronne partnerstwo strategiczne
11.	2013	Malezja	Wszechstronne partnerstwo strategiczne

Źródło: Opracowanie własne.

[43] South China Morning Post*, Quick guide to China's diplomatic levels*, https://www.scmp.com (28.02.2020).

C. Środki militarne

Wskazane w rozdziale priorytety chińskiej polityki wobec regionu w naturalny sposób zwiększają rolę pozamilitarnych narzędzi oddziaływania na otoczenie międzynarodowe. Niemniej potencjał militarny pozostał elementem wzmacniającym siłę regionalnego oddziaływania i uzupełniającym wykorzystanie „miękkich" mechanizmów gospodarczych czy politycznych. Potęga militarna jest bowiem kluczową determinantą, wpływającą na postrzeganie przez państwa środowiska bezpieczeństwa[44].

Wykorzystywane środki miały przy tym dwojaką naturę. Z jednej strony elementem wspierającym politykę ChRL była sama konsekwentna modernizacja i rozwój sił zbrojnych. Poprzez inwestycje w armię Chiny wzmacniały swoją pozycję wobec państw Azji Południowo-Wschodniej. Rosnąca potęga wojskowa czyniła przy tym z biegiem lat zaangażowanie podmiotów w regionie we współpracę z zewnętrzną potęgą militarną (przede wszystkim USA) coraz bardziej ryzykownym. Przy założeniu stałego kursu USD Chiny zwiększyły poziom wydatków militarnych w latach 2003-2013 z 62,509 miliarda USD do 176,476 miliarda USD (patrz: tabela 18).

Tabela 18. Poziom wydatków militarnych ChRL w latach 2003-2013

Rok	Wydatki (obecny kurs USD)*	Wydatki (stały kurs USD)*	Udział w PKB	Udział w wydatkach rządowych
2003	35126,3	62509	2,1%	11,63%
2004	40352,7	69162	2,1%	11,58%
2005	45918,9	76558	2,0%	10,98%
2006	55337,5	88317	2,0%	10,96%
2007	68011,6	98805	1,9%	10,54%
2008	86362,1	108187	1,9%	8,38%
2009	105644,2	131063	2,1%	8,09%
2010	115711,8	137890	1,9%	7,64%
2011	137967,3	148656	1,8%	6,79%

[44] M. Swaine, *China's Regional Military Posture*, [w:] Power Shift. China and Asia's New Dynamics, D. Shambaugh (ed.), London 2005, s. 266.

Rok	Wydatki (obecny kurs USD)*	Wydatki (stały kurs USD)*	Udział w PKB	Udział w wydatkach rządowych
2012	157390,4	161441	1,8%	6,55%
2013	179880,5	176476	1,9%	6,54%

* w milionach USD

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Sztokholmskiego Instytutu Badań nad Pokojem: SIPRI, https://www.sipri.org (20.02.2020).

Poza wzmacnianiem sił zbrojnych ChRL angażowała się także w tworzenie i rozwój środków budowy zaufania w obszarze militarnym. Było to niezbędne wobec konieczności przeciwdziałania CTT. Podjęte środki obejmowały między innymi dyplomację wojskową (wzrost liczby wizyt chińskich wojskowych w państwach regionu), a także angażowanie się we wspólne treningi i ćwiczenia wojskowe (patrz dane zawarte w tabelach 19 i 20.

Tabela 19. Liczba wizyt wojskowych przedstawicieli ChRL na szczeblu rządowym w państwach ASEAN w latach 2003-2013*

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Liczba oficjalnych wizyt	9	10	4	16	15	10
Rok	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2003-2013**
Liczba oficjalnych wizyt	16	7	8	6	8	109

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: AID Data, https://www.aiddata.org/ (15.02.2020).

W latach 2003-2013 miało miejsce aż 109 wizyt wojskowych przedstawicieli ChRL na szczeblu rządowym w państwach ASEAN, z czego w 2006 i 2009 r. miało miejsce 16 takich wizyt, a w 2007 r. – 15. Jednocześnie Chiny od 2005 r. uczestniczyły we wspólnych ćwiczeniach wojskowych z państwami regionu, takimi jak: Tajlandia, Indonezja czy Singapur (czemu więcej uwagi poświęcono w kolejnych rozdziałach).

Tabela 20. Udział ChRL we wspólnych treningach i ćwiczeniach wojskowych z państwami Azji Południowo-Wschodniej

Rok	Ćwiczenia	Państwa uczestniczące	Charakter udziału ChAL-W
2005	Wspólne chińsko-tajskie ćwiczenia w zakresie SAR na morzu	Chiny, Tajlandia	Wspólne ćwiczenia marynarek wojennych Chin i Tajlandii
2007	Strike 2007	Chiny, Tajlandia	Wspólne ćwiczenia sił specjalnych Chin i Tajlandii
2008	Strike 2008	Chiny-Tajlandia	Wspólne ćwiczenia sił specjalnych Chin i Tajlandii
2009		Chiny-Singapur	Wspólne ćwiczenia jednostek antyterrorystycznych z Chin i Singapuru
2010	Blue Strike 2010	Chiny-Tajlandia	Wspólny trening jednostek marynarki wojennej ChRL i Tajlandii
2011	Sharp Knife 2011	Chiny, Indonezja	Wspólny trening sił specjalnych Chin i Indonezji
2012	Blue Strike 2012	Chiny, Tajlandia	Wspólny trening jednostek marynarki wojennej ChRL i Tajlandii
2012	Sharp Knife 2012	Chiny, Indonezja	Wspólny trening sił specjalnych Chin i Indonezji
2013	Sharp Knife 2013	Chiny, Indonezja	Wspólny trening sił specjalnych Chin i Indonezji

Źródło: Opracowanie własne.

Odnosząc się do wykorzystania przez ChRL narzędzi militarnych w polityce zagranicznej należy także zwrócić uwagę na fakt, że budowa wizerunku „pokojowego" i „odpowiedzialnego" mocarstwa nie była równoznaczna z rezygnacją z użycia lub groźby użycia siły w relacjach z państwami Azji Południowo-Wschodniej. Co więcej elementy te pozostawały istotnym narzędziem polityki regionalnej ChRL, szczególnie w drugiej części badanego okresu (o czym szerzej w kolejnych rozdziałach dysertacji).

D. Wykorzystanie „soft power"

Elementem stanowiącym integralną składową chińskiej strategii politycznej w Azji Południowo-Wschodniej jest wykorzystanie narzędzi tzw. *soft power*[45]. W badanym okresie ChRL w pełni zdała sobie sprawę ze znaczenia tego instrumentu polityki zewnętrznej państwa w procesie budowy wpływów politycznych i gospodarczych. Nieprzypadkowo początek XXI w. w relacjach Chin z państwami Azji Południowo-Wschodniej określa się jako chińską „ofensywę czaru" (*charm offensive*). Dla ChRL wykorzystanie *soft power* było przy tym narzędziem przeciwdziałania CTT, jak i budowy fundamentów polityki wyparcia wpływów USA.

Istotnym elementem „miękkiego oddziaływania" Chin jest instrumentarium wchodzące w zakres dyplomacji publicznej[46]. Należy przy tym zaznaczyć państwowo-centryczny charakter dyplomacji publicznej ChRL i dużą kontrolę władz nad tą sferą aktywności. W chińskiej literaturze rozróżnia się przy tym zwykle pojęcia dyplomacji publicznej, rozumianej przez pryzmat działań rządu ukierunkowanych na odbiorców zagranicznych (chiń. *gonggong waijiao*) i dyplomacji międzyludzkiej (*people-to-poeple diplomacy*; chiń. *minjian waijiao*), rozumianej przez pryzmat kontaktów między obywatelami i społeczeństwem obywatelskim różnych państw[47].

---

[45] Definiowanego za twórcą tego pojęcia - Josephem Nye'em jako „umiejętność uzyskiwania tego co się chce dzięki byciu atrakcyjnym, a nie poprzez przymus bądź zapłatę". Trzema głównymi źródłami „miękkiej siły" państw są w tym ujęciu: kultura (atrakcyjna z punktu widzenia innych państw), polityczne wartości oraz polityka zagraniczna (kiedy są postrzegane jako słuszne i wynikające z moralnego autorytetu). J. Nye, *Soft Power. The Means to Success In World Politics*, New York 2004, s. 11.
Duża część prac dotyczących polityki ChRL przyjmuje rozszerzoną definicję *soft power*, uwzględniając jako jej składowe wszystkie elementy spoza tradycyjnie rozumianej sfery bezpieczeństwa (a więc przede wszystkim potęgi militarnej). Często analizują one chińską „miękką siłę" przez pryzmat ekspansji gospodarczej, co stoi w pewnym stopniu w sprzeczności z koncepcjami formułowanymi przez J. Nye'a. W niniejszej dysertacji za punkt wyjścia przyjęto interpretację J. Nye, atuty gospodarcze traktując jako odrębną sferę politycznego oddziaływania ChRL.

[46] W ujęciu J. Nye'a rozumianej jako „instrument używany przez rządy do mobilizacji zasobów (…) celem komunikowania i przyciągania obywateli innych państw (…). Jako zasoby J. Nye rozumie przy tym wymienione wcześniej źródła *soft power*. Zwraca też uwagę (co uwzględnia także klasyczne ujęcie E. Gulliona), że „odbiorcą" komunikacji w ramach dyplomacji publicznej są obywatele innych państw, nie ich rządy; Zob.: J. Nye, *Public Diplomacy and Soft Power*, „Annals of American Academy of Political and Social Science", Vol. 616 (2008), „Public Diplomacy in a Changing World", s. 95.

[47] Przy czym sfera dyplomacji międzyludzkiej nie jest bytem niezależnym od polityki państwa. Co więcej historycznie odgrywała ona w polityce ChRL istotną rolę, czego przykładem jest między innymi „dyplomacja pingpongowa" z 1971 r. i jej rola w ewolucji stosunków chińsko-amerykańskich w dobie zimnej wojny. Mimo zwiększonej roli instytucji formalnie niezależnych od władz (instytucje edukacyjne, kulturalne, media, organizacje zrzeszające kobiety i młodych, instytucje akademickie i branżowe) większość inicjatyw wymaga jakiejś formy akceptacji ze strony władz; Zob.: I. d'Hooghe, *The Rise of China's*…, op. cit., s. 5-8.

Działania Chin w obszarze *soft power* eksponują z jednej strony narracje zbudowane przez pryzmat obopólnie korzystnej współpracy gospodarczej, z drugiej bogatą spuściznę chińskiej kultury i cywilizacji – w obu przypadkach jako przeciwwagę dla „teorii chińskiego zagrożenia". W pierwszym przypadku główne idee, na których Chińczycy usiłowali budować regionalny wizerunek to wymienione już koncepcje „pokojowego wzrostu/rozwoju", a także „harmonijnego świata"[48]. Warto także zwrócić uwagę na eksponowanie sukcesu chińskiego modelu gospodarczego jako alternatywy dla forsowanego przez kojarzone z polityką USA instytucje z Bretton Woods (Międzynarodowy Fundusz Walutowy i Bank Światowy) „konsensusu waszyngtońskiego". Należy jednak zaznaczyć, że ten czynnik był przede wszystkim obiektem debaty w zachodnich kręgach naukowych, w mniejszym stopniu narzędziem polityki zagranicznej Chin[49].

W drugim przypadku ChRL dąży do zagospodarowania wartości, jaką są chińskie historia i kultura. O świadomym, metodycznym i instytucjonalnym podejściu do tej kwestii świadczy między innymi fakt inwestowania przez Chiny w globalną sieć Klas i Instytutów Konfucjusza – instytucji wzorowanych na brytyjskim British Council, francuskim Alliance Francaise czy niemieckich Instytutach Goethego. Ich zadaniem jest przede wszystkim nauka i krzewienie języka i kultury chińskiej. W latach 2005-2013 Hanban otworzyło w państwach Azji Południowo-Wschodniej 42 Klasy i Instytuty Konfucjusza (patrz: dane tabela 21)[50].

---

[48] Nieprzypadkowo za istotną cezurę stanowiącą początek świadomych działań w zakresie wykorzystania *soft power* w polityce ChRL wobec Azji Południowo-Wschodniej uważa się azjatycki kryzys finansowy z 1997 r. Regionalna polityka Chin w dobie kryzysu pozwoliła wówczas na wykreowanie i wzmocnienie narracji podkreślającej obopólne korzyści ze współpracy, które stały u podstaw definiujących chińską politykę w latach 2003-2013 koncepcji NSC, pokojowego rozwoju czy harmonijnego świata. Zob.: J. Kurlantzick *China's Charm Offensive in Southeast Asia*, „Current History", Vol. 105, Is. 692 (2006), http://www.currenthistory.com (15.03.2020), s. 272.

[49] W literaturze zachodniej często odwoływano się do pojęcia „Konsensusu z Pekinu". Warto zaznaczyć, że pojęcie to nie pojawiało się w pracach chińskich naukowców, nie było także wykorzystywane retorycznie przez władze ChRL. Trudno także wskazać jakie elementy składają się na „chiński model gospodarczy" w rozumieniu koherentnej i jasnej polityki rozwojowej, choć część badaczy – w tym Joshua Cooper Ramo jako pierwszy - podejmowała próby ich określenia. Na gruncie polskiej nauki interesującą próbę opisania elementów chińskiego paradygmatu rozwojowego podjął Bogdan Góralczyk. Zob.: The Foreign Policy Centre, J. Ramo, *The Beijing Consensus*, https://fpc.org.uk (10.03.2020); B. Góralczyk, *Wielki Renesans. Chińska Transformacja i Jej Konsekwencje*, wyd. elektroniczne, 2018; A. Berndzen, *„The Asia-Pacific Dream": Is China Using Economic Integration Initiatives as Ideological Weapons ? – On the Link Between Free Trade Agreements, Soft Power and 'Universal Values'*, „Journal of China and International Relations", Vol. 5, No. 1.

[50] Instytuty i Klasy Konfucjusza podlegają Chińskiemu Państwowemu Biuru Międzynarodowej Promocji Języka Chińskiego (Hanban). Ich oficjalnym celem jest „promowanie przyjaznych relacji z innymi państwami oraz

Tabela 21. Liczba Instytutów i Klas Konfucjusza w państwach Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013, a także w 2020 r.

Państwo	**Rok**											
	2003	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2020**
Brunei	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Filipiny	-	-	-	1	2	2	3	3	3	3	3	5
Indonezja	-	-	-	-	-	-	-	6	6	6	6	8
Kambodża	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	2
Laos	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	3
Malezja	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	6
Mjanma	-	-	-	-	-	2	2	2	2	2	3	3
Singapur	-	-	1	1	2	2	2	2	2	3	3	3
Tajlandia	-	-	3	13	13	23	23	23	23	23	23	27
Wietnam	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
	-	-	4	15	17	29	33	39	39	40	42	58

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: Confucius Institute, hanban.org (22.02.2020).

W badanym okresie znacznie wzrosła także liczba zagranicznych studentów na chińskich uczelniach, w tym przede wszystkim z Tajlandii, Indonezji i Wietnamu[51]. Oba elementy świadczą o tym, że ChRL, podobnie jak historycznie inne mocarstwa, dąży do kształcenia elit państw azjatyckich familiarnych z kulturą chińską i posługujących się chińskim językiem[52].

zwiększanie zrozumienia kultury i języka chińskiego wśród nauczycieli chińskiego na świecie"; J. Cheng, *China's Regional Strategy*…, op. cit., s. 59-60; d'Hooghe, *The Rise of China's*…, op. cit., s. 15-16, 29-30.

[51] Zob.: M. Shuto, *Patterns and views of China's public diplomacy in ASEAN countries: focusing on Confucius Institutes*, „Journal of Contemporary East Asia Studies", Vol. 7, No. 2 (2017), s. 143.

[52] D. Shambaugh, *Return to the Middle*…, op. cit., s. 25-26; I. d'Hooghe, *The Rise of China's*…, op. cit., s. 15-16, 30-31.

Tabela 22. Liczba studentów z państw Azji Południowo-Wschodniej kształcących się na chińskich uniwersytetach w latach 2003-2013

Państwo	**Rok**											
	2003	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2003-2013**
Brunei	4	6	7	10	13	36	22	31	36	44	29	238
Filipiny	602	1375	2176	1512	1335	2363	2273	2989	2662	2642	2917	22845
Indonezja	2563	3750	4616	5652	6590	7084	7926	27539	10957	13144	13492	103313
Kambodża	139	180	188	221	225	299	406	972	775	1336	1390	5661
Laos	403	509	569	833	943	1161	1557	1859	2395	2773	3999	17001
Malezja	841	1241	1589	1743	1908	2114	2792	3885	4259	6045	6126	32543
Mjanma	232	397	494	538	645	652	1026	972	1529	1872	2299	10656
Singapur	551	929	1322	1392	1480	2155	3198	3608	4483	4250	5290	28658
Tajlandia	1554	2371	3594	5522	7306	8476	11379	13177	14145	16675	20106	104305
Wietnam	3487	4382	5834	7310	9702	10396	12247	13018	13549	13038	12799	105777
	10376	15140	20389	24733	30147	34736	42826	69050	54790	61819	68477	430997

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: AID Data, https://www.aiddata.org/ (15.02.2020).

Poza otwarciem na współpracę o charakterze międzypaństwowym Chiny zaangażowały się także w procesy w ramach tzw. ścieżki II (*Track II*), to jest instytucje i organizacje pozarządowe, które nawiązują i rozwijają sieć kontaktów poza oficjalnymi kanałami. W badanym okresie ChRL zainicjowała między innymi coroczne spotkania w ramach Forum dla Azji w Boao, stanowiącego azjatycki odpowiednik forum w Davos czy szanghajskie forum „Economic Globalisation and the Choice of Asia", grupujące naukowców, ekspertów, przedsiębiorców i polityków z państw azjatyckich. Chiny uczestniczą także w poświęconym problematyce bezpieczeństwa i organizowanym co roku przez International Institute for Strategic Studies w kooperacji z ministerstwem obrony Singapuru Dialogu Shangri-La[53].

[53] J. Kurlantzick, *China's Charm Offensive*…, op. cit., s. 273; J. Cheng, *China's Regional Strategy*…, s. 59.

E. Współpraca multilateralna

Zaangażowanie we współpracę multilateralną stanowiło istotne *novum* w polityce ChRL, która – pomijając krótki okres w latach 50. XX wieku - z dużą podejrzliwością i niechęcia podchodziła do tej formuły kooperacji międzynarodowej. Państwo chińskie instytucje multilateralne traktowało przede wszystkim jako obszar wpływów obcych mocarstw i narzędzie polityki antagonistycznej względem jego interesów[54]. Miało to przy tym swoje historyczne uzasadnienie, mając na uwadze fakt, że u podstaw utworzenia w 1967 r. ASEAN stało poczucie zagrożenia (w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym) komunizmem. Stopniowy rozwój współpracy Chin i państw regionu na płaszczyźnie multilateralnej miał miejsce dopiero w drugiej połowie lat 90. Pierwszym krokiem ku temu było zaangażowanie ChRL we współpracę w ramach ARF w 1994 r. Z kolei w 1997 r. w Kuala Lumpur odbył się pierwszy nieformalny Szczyt ASEAN-Chiny, który zapoczątkował proces rozwoju instytucjonalnej współpracy ze strukturami Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo Wschodniej[55].

Fora multilateralne i współpraca z ASEAN były w badanym okresie istotną składową implementacji „polityki dobrosąsiedztwa". Podpisanie w 2002 r. umowy CAFTA było elementem wsparcia politycznej inicjatywy instrumentami ekonomicznymi. Przyniosło to przede wszystkim intensyfikację współpracy z ASEAN i instytucjami powiązanymi. Już w 2003 r. Chiny – jako pierwsze państwo spoza organizacji – podpisały Traktat o Przyjaźni i Współpracy w Azji Południowo-Wschodniej (*Treaty of Amity and Cooperation* – TAC). W tym samym roku na Bali ChRL i ASEAN sygnowały Wspólną Deklarację Szefów Państw i Rządów ws. Strategicznego Partnerstwa dla Pokoju i Dobrobytu (*Joint Declaration of the Heads of State/Government on Strategic Partnership for Peace and Prosperity*), określającą szerokie spektrum współpracy, w tym kooperację w kwestiach politycznych,

[54] Cheng-Chwee Kuik, *Multilateralism in China's*…, op. cit., s. 105-106.
[55] Wcześniej, bo od 1995 r., odbywały się spotkania na szczeblu wyższych urzędników (ASEAN-China Senior Officials' Meeting). Zob. C. Astarita, *China's Role in the Evolution of Southeast Asian Regional Organizations*, „China Perspectives", No. 3 (2008), s. 78-79; Chien-Peng Chung, *China Approaches to the Institutionalization of Regional Multilateralism*, „Journal of Contemporary China", No. 17 (57), 2008, s. 757-758.

gospodarczych, społecznych i w sferze bezpieczeństwa[56]. Od 2020 r. Chiny i ASEAN ustalają w perspektywie pięcioletniej plany działań w zakresie implementacji założeń partnerstwa. Dotychczas obie strony podpisały trzy takie dokumenty, poczynając od zawartego w 2005 r. Planu Działań na lata 2005-2010[57].

Tabela 23. Współpraca ASEAN-ChRL w latach 2003-2013 - kalendarium

Rok	Wydarzenie
2003	Podpisanie przez ChRL TAC – Chiny stają się pierwszym Partnerem Dialogu ASEAN
2003	Podpisanie Wspólnej Deklaracji Szefów Państw i Rządów ws. Strategicznego Partnerstwa dla Pokoju i Dobrobytu
2004	Podpisanie Memorandum of Understanding między ASEAN i Chinami w sprawie współpracy na polu nietradycyjnych zagrożeń bezpieczeństwa
2004	Organizacja pierwszego China-ASEAN Expo, które od tej pory odbywa się co roku w chińskim Nanning
2009	Odnowienie MoU ws. współpracy na polu nietradycyjnych zagrożeń bezpieczeństwa z 2004 r.
2010	Wejście w życie Ramowego Porozumienia o Wszechstronnej Współpracy Gospodarczej podpisanego w 2002 r. – utworzenie CAFTA
2010	Ustanowienie współpracy w formule ADMM+
2011	Utworzenie Centrum Chiny-ASEAN w Pekinie – jako instytucji o charakterze informacyjnym, promującej współpracę w dziedzinach: handlu, turystyki, edukacji i kultury.
2012	Chiny i ASEAN podpisują Wytyczne ws. implementacji Deklaracji o Postępowaniu Stron na Morzu Południowochińskim z 2002 r.
2012	Chiny otwierają oficjalną misję dyplomatyczną przy siedzibie ASEAN w Dżakarcie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ASEAN, https://asean.org (15.02.2020).

Bieżąca współpraca z ASEAN na poziomie instytucjonalnym opiera się na pięciu mechanizmach: Wspólnym Komitecie Współpracy ASEAN-Chiny (*ASEAN-China Joint Cooperation Committee* – ACJCC), Konsultacjach Politycznych Wyższych Urzędników (*ASEAN-China Senior Officials Political Consultations*), Wspólnym Komitecie ds. Współpracy Gospodarczej i Handlowej ASEAN-Chiny (*ASEAN-China*

[56] Sun Xuefeng, *The efficiency of China's multilateral policies in East Asia (1997-2007)*, „International Relations in the Asia-Pacific", Vol. 10 (2010), s. 520; D. Shambaugh, *Return to the Middle Kingdom*…, op. cit., s. 31-32; B. Gill, *China's Evolving Regional*…, op. cit., s. 256-257.
[57] M. Shuto, *Patterns and views*…, op. cit., s. 127-128.

Joint Committee on Economic and Trade Cooperation), Wspólnym Komitecie ds. Nauki i Technologii (*ASEAN-China Joint Committee on Science and Technology*) oraz Centrum Chiny-ASEAN w Pekinie[58].

ChRL konsekwentnie dąży do zacieśnienia kooperacji z państwami regionu poprzez zaangażowanie w inne mechanizmy współpracy, bazujące na centralnej roli ASEAN (tzw. ASEAN Centrality), w tym przede wszystkim: ASEAN+1 (ASEAN-Chiny) i ASEAN+3 (ASEAN-Chiny-Japonia-Korea Południowa), ale także EAS, ARF czy ADMM+ (patrz: tabela 24).

Tabela 24. Fora współpracy multilateralnej z udziałem Chin i państw Azji Południowo Wschodniej

Lp.	Organizacja	Uczestnictwo ChRL	Charakter i efektywność współpracy
1.	ASEAN+1	- od 1997 r.	- Mechanizm instytucjonalnej współpracy z ASEAN. - Spotkania ASEAN+1 odbywane przy okazji corocznych Szczytów ASEAN na szczeblu szefów państw i rządów (ChRL reprezentuje zwykle premier), z udziałem Sekretarza Generalnego ASEAN.
2.	ASEAN+3	- od 1997 r.; - instytucjonalizacja współpracy od 1999 r.;	- Mechanizm instytucjonalnej współpracy z państwami Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) i Azji Wschodniej (Japonia, Korea Południowa). - Szeroki zakres współpracy obejmujący m.in. coroczne Szczyty ASEAN+3 odbywane przy okazji Szczytów ASEAN na szczeblu szefów państw i rządów (ChRL reprezentuje zwykle premier) z udziałem Sekretarza Generalnego ASEAN, dialogi na szczeblu ministerialnym, spotkania wysokich rangą urzędników oraz dialogi techniczne. - Preferowana przez Chiny formuła rozwoju kooperacji, której celem powinno być utworzenie Wspólnoty Azji Wschodniej.

[58] Chien-Peng Chung, *China Approaches*…, op. cit., s. 757.

Lp.	Organizacja	Uczestnictwo ChRL	Charakter i efektywność współpracy
3.	Forum Regionalne ASEAN	- od 1994 r.	- Zakres współpracy: środki budowy zaufania, mechanizmy dyplomacji prewencyjnej, mechanizmy rozwiązywania sporów. - Coroczne spotkania na szczeblu ministerialnym (ministrowie spraw zagranicznych). - Niska efektywność współpracy z uwagi na brak realnego przełożenia na procesy decyzyjne.
4.	ASEAN Defence Ministers Meeting Plus	- od 2010 r.	- Współpraca w obszarze bezpieczeństwa. - Coroczne (od 2017 r.) spotkania na szczeblu ministerialnym (ministrowie obrony) z udziałem państw ASEAN oraz partnerów dialogu organizacji: Chin, Japonii, Korei Południowej, Indii, Australii, Nowej Zelandii, USA i Rosji (formuła ASEAN+8).
5.	Szczyt Azji Wschodniej	- od 2005 r.	- Rozwijana od 2005 r. formuła skupiająca obecnie państwa ASEAN, a także partnerów dialogu organizacji. - Coroczne szczyty na szczeblu szefów państw i rządów (ChRL reprezentuje zwykle premier) z udziałem Sekretarza Generalnego ASEAN. - Formuła konkurencyjna względem ASEAN+3 jako alternatywna droga budowy Wspólnoty Azji Wschodniej.
6.	APEC	- od 1991 r.	- Formuła współpracy gospodarczej Azji i Pacyfiku (członkami APEC są formalnie gospodarki, nie państwa) istniejąca od 1989 r. i grupująca 21 gospodarek z Azji, a także Ameryki Północnej i Południowej. - W spotkaniach APEC nie uczestniczą Kambodża, Laos i Mjanma.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: ASEAN, https://asean.org (20.03.2020).

Analizując kontekst chińskiego zaangażowania we współpracę multilateralną w Azji Południowo-Wschodniej należy zwrócić uwagę na dwa istotne elementy. Po pierwsze, w ramach inicjatyw o realnym wpływie na stan stosunków regionalnych ChRL zdecydowanie preferuje kooperację na płaszczyźnie ekonomicznej, zachowując sceptycyzm wobec współpracy politycznej, a przede wszystkim na płaszczyźnie bezpieczeństwa (stąd dążność do utrzymania luźnej formuły współpracy i braku decyzyjności ARF). Te obszary pozostają dla Chin źródłem obaw co do

możliwych konsekwencji ograniczenia suwerenności i ingerencji w kwestie istotne z punktu widzenia żywotnych interesów państwowych (w tym m.in. spory na Morzu Południowochińskim)[59].

Po drugie, otwarcie a następnie rosnące zaangażowanie we współpracę multilateralną nie oznacza całkowitego przewartościowania w tradycyjnie opartej na relacjach dwustronnych regionalnej polityce zagranicznej ChRL. Kooperacja multilateralna pozostała funkcją tradycyjnej polityki zagranicznej. Zaangażowanie na forach wielostronnych jest przy tym często okazją do realizacji inicjatyw o charakterze bilateralnym[60]. Co więcej, instytucje multilateralne stanowiły nie tylko dodatkowe forum realizacji celów polityki dobrosąsiedztwa, rozszerzania instytucjonalnej bazy współpracy gospodarczej czy budowy elementów *soft power*. Zacieśniając współpracę z ASEAN, przy równoległym rozwoju relacji bilateralnych z państwami regionu, Chiny tworzyły instrumentarium, pozwalające na wykorzystanie wewnętrznych podziałów i różnic w polityce państw ASEAN, prowadząc w sprzyjających okolicznościach politykę „dziel i rządź". Poprzez swoich „sojuszników" ChRL była bowiem w stanie wpływać na agendę ASEAN i osłabiać pozycję państw, z którymi prowadziła spory. Ten element widoczny był przede wszystkim w schyłkowej fazie badanego okresu.

4. Dywersyfikacja polityki chińskiej w regionie

Rosnące zaangażowanie we współpracę na forach multilateralnych generuje tendencję do analizowania polityki ChRL przez pryzmat relacji z ASEAN. Tymczasem wykorzystanie instytucji wielostronnych stanowi tylko jedno z narzędzi chińskiej strategii regionalnej. Część badaczy podkreśla przy tym, że polityka multilateralna jest jedynie elementem uzupełniającym w regionalnej strategii Chin, dla której esencjonalne pozostają przede wszystkim stosunki dwustronne.

Naturalną tego konsekwencją jest bardzo istotna, a często pomijana dywersyfikacja regionalnej polityki ChRL. Państwa Azji Południowo-Wschodniej znacząco różnią się bowiem na poziomie historycznych doświadczeń, a także bieżących oczekiwań i obaw związanych ze wzrostem polityczno-gospodarczej potęgi Chin. Ma

[59] Cheng-Chwee Kuik, *Multilateralism in* China's…, op. cit., s. 111-113.
[60] Ibidem, s. 114-115.

to przełożenie na politykę państwa chińskiego. Na potrzeby niniejszej pracy stosunki ChRL z państwami regionu podzielono na relacje z regionalnymi „sojusznikami", regionalnymi „oponentami", a także państwami prowadzącymi „politykę strategicznego manewrowania". Osobne, choć powiązane obszary analizy stanowią także działania wobec zaangażowania graczy zewnętrznych, a także postawa w kwestii uregulowania regionalnych „punktów zapalnych".

A. Regionalni „sojusznicy"

Odnosząc się do relacji ChRL z regionalnymi „sojusznikami" należy zaznaczyć, że ideologiczne i koncepcyjne podstawy polityki zagranicznej Chin odrzucają możliwość zawierania klasycznych sojuszy, w tym przede wszystkim sojuszy w rozumieniu militarnym[61].

W związku z tym punktem wyjścia do wyodrębnienia kategorii regionalnych „sojuszników" nie są czynniki o charakterze formalnym i analiza instytucjonalno-prawna, a przede wszystkim czynniki procesualne – w tym przede wszystkim ocena skłonności państw regionu do wsparcia interesów ChRL na forum międzynarodowym. Na tej podstawie analizie poddano relacje Chin z trzema państwami Azji Południowo-Wschodniej: Mjanmą, Kambodżą oraz Laosem – podmiotami szczególnie podatnymi na chińskie instrumentarium oddziaływania.

Należy przy tym zaznaczyć, że relacje wymienionych państw z ChRL nie pozwalają zaklasyfikować ich jako sojuszu sensu *stricto*. Stosunki z Mjanmą, Kambodżą i Laosem mają raczej charakter instrumentalny i charakteryzują się silną asymetrią potencjału, a także znacznymi różnicami na poziomie motywacji i korzyści. Wobec powyższego zastosowanie znajdują alternatywne koncepcje kształtowania się relacji *quasi*-sojuszniczych, w tym przede wszystkim specyficzne formy sojuszy asymetrycznych ze szczególnym uwzględnieniem modelu relacji patron-klient.

[61] European Strategic Partnerships Observatory, Feng Zhongping, Huang Jing, *China's strategic partnership diplomacy: engaging with a changing world*, „EPSO Working Paper", No. 8 (2014), http://www.eufp.eu (18.04.2020), s. 17.

B. Regionalni „oponenci”

Na przeciwległym biegunie polityki ChRL w Azji Południowo-Wschodniej znajdują się relacje tego państwa z regionalnymi „oponentami”. Chodzi w tym przypadku o stosunki Chin z Wietnamem i Filipinami.

Podobnie jak w przypadku regionalnych „sojuszników”, kategoria ta wymaga pewnego uściślenia na poziomie stosowanej siatki pojęciowej. Wszystkie państwa w regionie Azji Południowo-Wschodniej zdają sobie sprawę z konieczności uwzględnienia w procesie kształtowania polityki zagranicznej roli potężniejszego sąsiada, jakim są Chiny. Większość z nich dąży bowiem do mitygowania w różnym zakresie zagrożeń związanych ze wzrostem gospodarczo-politycznej potęgi ChRL.

Elementem wyróżniającym Wietnam i Filipiny na tle innych państw regionu jest fakt posiadania nierozwiązanych sporów terytorialnych z ChRL (co jeszcze nie odróżnia ich od części państw prowadzących politykę „strategicznego manewrowania”), które cyklicznie powodują poważne sytuacje konfliktowe we wzajemnych relacjach, mające przełożenie na stosunki ekonomiczne i polityczne, a także generujące ryzyko starcia militarnego (co jest już zmienną odróżniającą je na tle państw regionu). W ten sposób w ramach dyskusji nt. „teorii chińskiego zagrożenia” mogą one definiować je literalnie, wzrost potęgi ChRL traktując w kategoriach bezpośredniego zagrożenia żywotnych interesów oraz integralności terytorialnej państwa. Konsekwencją sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim jest więc w ich przypadku bardziej zdecydowana polityka wobec silniejszego sąsiada.

C. Państwa prowadzące „politykę strategicznego manewrowania”

O ile w przypadku regionalnych „sojuszników” i „oponentów” polityka ChRL jest w pewnym stopniu formowana przez obiektywne uwarunkowania (bliska współpraca polityczna z „sojusznikami”, bądź spory terytorialne stanowiące fundament animozji z regionalnymi „oponentami”), o tyle bardziej skomplikowanym jest budowa strategii politycznej wobec pozostałych państw Azji Południowo-Wschodniej.

Cechą charakterystyczną dla większości z nich jest dążenie do równoważenia wpływu potęg wobec narastającej rywalizacji mocarstwowej między Chinami i USA. Ich polityka nie odpowiadała żadnemu z dwóch najczęściej wykorzystywanych modeli

„reagowania" na dynamiczny wzrost potęgi jednego z państw w systemie międzynarodowym, znajdujących zastosowanie w okresie zimnej wojny – to jest: modelu „równowagi sił" i modelu *bandwagonningu* (szerzej w rozdziale V dysertacji).

Indonezja, Tajlandia, Malezja i Singapur w swojej polityce dążą do utrzymania własnej podmiotowości przez świadome i celowe angażowanie potęg w politykę regionalną w sposób umożliwiający równoważenie ich wpływów. „Dyfuzja" potęgi w Azji Południowo-Wschodniej i jej rozłożenie między kilka państw ma pozwolić na utrzymanie stabilnego środowiska międzynarodowego, maksymalizację zysków z handlu i napływ inwestycji, a jednocześnie zabezpieczać je przed ryzykiem narzucenia przez regionalnego hegemona pełnej dominacji. Podejście takie, w literaturze anglosaskiej określane często jako *hedging*, w niniejszej pracy zdefiniowane zostało jako „polityka strategicznego manewrowania".

Państwa, przyjmujące ją za fundament relacji z Chinami zachowują przy tym dużą elastyczność, będąc w stanie relatywnie łatwo modyfikować jej aktualne priorytety. Podstawowe założenia polityki Indonezji, Tajlandii, Malezji i Singapuru również różnią się między sobą, co jest warunkowane zarówno bieżącą sytuacją polityczną, jak i czynnikami, takimi jak: uwarunkowania historyczne i powiązana z nimi kultura strategiczna, priorytety polityki zagranicznej czy sytuacja gospodarcza państwa.

Wobec tego także Chiny muszą w przypadku państw prowadzących „politykę strategicznego manewrowania" przyjmować bardziej elastyczną postawę. Najważniejszym celem chińskiej polityki wobec tych państw pozostaje dążenie do przyciągnięcia ich do własnej strefy wpływów, tak by prowadzona przez nie polityka w coraz większym stopniu oparta była na akceptacji mocarstwowej pozycji ChRL i zmierzała w stronę właściwego (w optyce Chin) stosunkom międzynarodowym w Azji modelu *bandwagonningu*.

D. Gracze zewnętrzni

Z uwagi na silną koncentrację w Azji Południowo-Wschodniej interesów potęg, polityka Chin wobec zaangażowania graczy zewnętrznych stanowi bardzo ważną zmienną, często definiującą stan bilateralnych i multilateralnych stosunków ChRL z państwami regionu.

W tym kontekście należy zwrócić uwagę na kilka elementów. Po pierwsze, rywalizacja o wpływy w regionie stanowi bardzo istotny element polityki ChRL, a szczególnie ważne są w tym kontekście relacje Chin z USA. Po drugie, finalnym celem polityki ChRL, jako wschodzącego mocarstwa, jest ustanowienie regionalnej dominacji w najbliższym otoczeniu, co musi być równoznaczne z wyeliminowaniem poważnych wpływów głównego konkurenta.

Po trzecie, w badanym okresie elementy te nie były zwykle bezpośrednio werbalizowane przez chińskich decydentów. Nie zawsze znajdowały też przełożenie na bieżącą politykę zagraniczną. ChRL koncentrowała się na budowie korzystnych uwarunkowań dla ekspansji gospodarczej, której naturalną konsekwencją jest wzrost możliwości oddziaływania politycznego. W oficjalnej retoryce Chińczycy odnosili się jedynie do potępienia hegemonii, a także polityki sojuszy – uznając je za elementy konfrontacyjne i grożące eskalacją sporów (co miało odnosić się do aktywności USA).

Po czwarte istotną pochodną polityki wobec graczy zewnętrznych była w przypadku ChRL zmiana podejścia do współpracy multilateralnej i stopniowe rozwijanie relacji z ASEAN, a także instytucjami powiązanymi, gdzie Chiny mogły mitygować negatywne w swojej ocenie konsekwencje rozwoju kooperacji państw Azji Południowo-Wschodniej z USA, ale także Japonią, Indiami, jak i również innymi państwami obecnymi w regionalnej polityce.

E. Punkty zapalne w regionie

Jak zauważono w punkcie dotyczącym relacji z regionalnymi „oponentami", istniejące punkty zapalne miały istotne przełożenie na proces budowy relacji z dużą częścią państw Azji Południowo-Wschodniej. Pośrednio dotyczyły one całego regionu, wpływając także na całościowy kontekst chińsko-amerykańskiej rywalizacji hegemonicznej w Azji Południowo-Wschodniej.

Warto zaznaczyć, że o ile na poziomie metodyki zasadnym jest osobna analiza istniejących sporów, o tyle polityka Chin miała w tym wymiarze raczej całościowy charakter. Wszystkie kwestie konfliktowe dotyczą bowiem kluczowego z geopolitycznego i geoekonomicznego punktu widzenia Morza Południowochińskiego. Wymienić należy w tym kontekście spory o charakterze terytorialnym (status wysp

i obiektów znajdujących się na akwenie) oraz prawno-ekonomicznym (status akwenu, a także kwestia wykorzystania jego żywych i nieożywionych zasobów).

Wśród sporów terytorialnych odróżnić należy konflikty o charakterze multilateralnym i bilateralnym – w rozumieniu ilości zaangażowanych w nie państw, a nie charakteru działań ukierunkowanych na załagodzenie lub rozwiązanie istniejących sporów. Konfliktem angażującym aż sześć państw jest spór o status terytorialny Wysp Spratly. Roszczenia terytorialne do całości lub części obiektów archipelagu mają: ChRL, Wietnam, Filipiny, Malezja, Brunei, a także Republika Chińska na Tajwanie. Z kolei konflikty dwustronne obejmują spór o przynależność Wysp Paracelskich (o które Chiny spierają się z Wietnamem), a także konflikt o Płyciznę Scarborough (w który poza ChRL zaangażowane są Filipiny).

5. Możliwości egzekwowania interesów ChRL w regionie Azji Południowo-Wschodniej

Złożoność relacji międzynarodowych w regionie Azji Południowo-Wschodniej, a także zróżnicowanie państw regionu według kryterium reakcji na wzrost polityczno-gospodarczej potęgi Chin sprawiają, że realizacja przez ChRL strategicznych celów w regionie jest procesem złożonym. Skuteczność chińskiej polityki zależy bowiem każdorazowo od wielu zmiennych – od obiektywnych uwarunkowań, wśród których wymienić należy potencjał gospodarczy i militarny, ale także geografię, po czynniki historyczne i kulturę strategiczną poszczególnych państw.

Funkcją tych zmiennych jest możliwość egzekwowania interesów państwa chińskiego w regionie. Najczęściej stosowanym kryterium klasyfikacji państw Azji Południowo-Wschodniej pozostaje podział na państwa kontynentalne (Mjanma, Tajlandia, Wietnam, Kambodża, Laos, częściowo Malezja) oraz morskie (Indonezja, Filipiny, Singapur, Brunei, częściowo Malezja), ze wskazaniem na relatywnie większą trudność wpływania przez ChRL na politykę tych drugich – przede wszystkim z uwagi na obiektywne uwarunkowania geograficzne, to jest duży dystans i naturalne bariery w postaci wód Morza Południowochińskiego.

Taka klasyfikacja wydaje się jednak stanowić pewne uproszczenie. O ile należy zgodzić się z tym, że morskie państwa Azji Południowo-Wschodniej w największym

stopniu są w stanie swobodnie kształtować swoją politykę zagraniczną bez obawy o reakcję ChRL, o tyle wśród państw kontynentalnej części regionu widać pewną dysproporcję w tym zakresie, warunkowaną zarówno czynnikami geograficznymi (zabezpieczenie granic), jak i historyczno-kulturowymi (wpływ chińskiej kultury, a także historyczne kontakty z Chinami). Dopiero na te uwarunkowania nakładają się elementy wskazane powyżej w ramach opisu dywersyfikacji polityki ChRL w regionie, a także instrumentarium oddziaływania państwa chińskiego.

Na podstawie powyższego i na potrzeby niniejszej pracy sformułowano model trzech kręgów strategicznego oddziaływania – jako bardziej użyteczny w analizie polityki ChRL w regionie i lepiej oddający możliwości egzekwowania interesów w złożonym – pod względem politycznym, gospodarczym i kulturowym - środowisku międzynarodowym, jakim jest region Azji Południowo-Wschodniej. Należy przy tym zaznaczyć, że zaproponowany model nie ma charakteru stałego. W naturalny sposób wzrost potęgi państwa wiąże się z geograficznym rozszerzeniem jego wpływów. Dobrym tego przykładem jest Malezja, która do zakończenia zimnej wojny bliższa była państwom trzeciego kręgu strategicznego oddziaływania. Ekspansja polityczno-gospodarczych wpływów Chin wiązała się natomiast ze stopniowym „dryfem" tego państwa w stronę drugiego obszaru odziaływania ChRL.

A. Pierwszy krąg strategicznego oddziaływania

W regionalnej polityce ChRL szczególną rolę pełni bezpieczeństwo granic. Czynnik ten obecny był w polityce państwa chińskiego historycznie. Jego emanacją na wcześniejszym etapie były obawy o granicę zachodnią i najazdy Mongołów, czego efektem była budowa Wielkiego Muru Chińskiego[62]. Wrażliwość na punkcie bezpieczeństwa granic wzmacniają dodatkowo reminiscencje okresu „stulecia narodowego poniżenia", podczas którego Chiny nie były w stanie obronić się przed ekspansją mocarstwa zachodnich[63].

[62] V. Savage, *China's Ascendency: ASEAN States Belt Up and Adapt for the Geopolitical Roller Coaster Ride*, [w:] China and Southeast Asia in the Xi Jinping Era, A. Cheng-Hin Lim, F. Cibulka (eds.), London 2019, s. 237.
[63] D. Lampton, *China's Rise in Asia Need Not to Be at America's Expense*, [w:] Power Shift. China and Asia's New Dynamics, D. Shambaugh (ed.), London 2005, s. 306-307; M. Stuart-Fox, *A Short History...*, op. cit., s. 228-229.

Victor Savage podkreśla, że to wynikiem wspomnianej kulturowej „obsesji" było między innymi zaangażowanie ChRL, po jej ustanowieniu w 1949 r., w wojny w państwach ościennych: konflikt koreański (1950-1955) i wojnę wietnamską (drugą wojnę indochińską; 1965-1973), zajęcie Tybetu (1951 r.), a także starcia graniczne z Indiami (1962 r.), ZSRR (1969 r.) oraz Wietnamem (trzecią wojnę indochińską; 1979 r.)[64]. Historia relacji Chin z państwami, z którymi graniczą one od południa znacznie różni się od obecnej w chińskiej retoryce wizji pokojowego mocarstwa, a także Azji Południowo-Wschodniej jako regionu zorganizowanego w ramach systemu trybutarnego, w którym „Państwo Środka"[65] pełni centralną rolę, szanując przy tym suwerenne wybory państw ościennych[66]. W istocie po skonsolidowaniu władzy na granicach prowincji Junnan Chiny w XVIII i XIX wieku wywierały zdecydowaną presję na graniczące z nimi Birmę i Wietnam, pozostając w istocie względnie pasywne wobec innych podmiotów regionalnych[67].

Wang Gongwu zauważa, że Chiny do dnia dzisiejszego traktują Azję Południowo-Wschodnią jako niejednolity twór, składający się z trzech części: Wietnamu i graniczących z nim państw, Mjanmy – graniczącej ze strategiczną prowincją Junnan i Tybetem, a także „płynny" obszar państw morskich[68].

Powyższe czynniki historyczno-geograficzne wzmacniają aspekty kulturowe. Jak zauważa Benjamin Reilly wszystkie państwa, z którymi ChRL graniczy na południu wykształciły formy systemów autorytarnych bardziej (Wietnam, Laos) lub mniej podobne do reżimu chińskiego (Mjanma). Tyczy się to także Kambodży, w której mimo fasady demokracji elektoralnej wykształciła się forma rządów jednej partii[69].

---

[64] V. Savage, *China's Ascendency: ASEAN…,* op. cit.

[65] Określenie „Państwo Środka" stanowi bezpośrednie tłumaczenie chińskiej terminologii i historycznej nazwy państwa (Zhongguo). Wykorzystywane jest w polskiej literaturze przede wszystkim w wymiarze publicystycznym. Na potrzeby dysertacji będzie ono używane w celach stylistycznych, pozwalając na uniknięcie powtórzeń – w kontekście odwołania się do historycznego tła chińskiej polityki.

[66] Warto podkreślić – za Romanem Kuźniarem – że tak zwany „system trybutarny", funkcjonujący od czasów dynastii Tang i VII w.n.e., mimo zorganizowania na poziomie formalnym, nie implikował określonego porządku regionalnego *per se*. Podmioty składające daninę zachowywały dużą autonomię, a nawet niepodległość. Zdarzało się, że same dążyły one do uczestnictwa w systemie trybutarnym ponieważ był to warunek *sine qua non* dostępu do handlu na rynku chińskim. Zob.: R. Kuźniar, *Porządek międzynarodowy. Perspektywa ontologiczna*, Warszawa 2019, s. 39.

[67] Wang Gungwu, *China and Southeast Asia. The Context of a New Beginning*, [w:] Power Shift. China and Asia's New Dynamics, D. Shambaugh (ed.), London 2005, s. 189-190.

[68] Wang Gungwu, *China and Southeast Asia*…, op. cit., s. 188.

[69] B. Reilly, *Southeast Asia: In the Shadow of China*, „Journal of Democracy", Vol. 24, No. 1 (2013), s. 158-159.

To właśnie państwa graniczne: Wietnam, Laos i Mjanma, a także Kambodża stanowią pierwszy krąg strategicznego oddziaływania Chin. ChRL jest w ich przypadku w największym stopniu skłonna do podjęcia nawet radykalnych środków dla obrony swoich strategicznych interesów na tym obszarze, w tym przede wszystkim uniemożliwienia głębszej jego penetracji przez inne mocarstwa[70]. Bliskość geograficzna znacznie silniejszego sąsiada przekłada się także na ograniczoną swobodę manewru tych państw, które niezależnie od często trudnych relacji (dotyczy to przede wszystkim Wietnamu) muszą brać pod uwagę chińskie interesy w swojej polityce zagranicznej. Próby ich ignorowania kończyły się dotychczas zdecydowaną, w tym zbrojną interwencją ChRL (*vide* trzecia wojna indochińska w 1979 r.)[71]. Także reakcja Chin na odwilż polityczną w Mjanmie w 2010 r. i szybkie działania ukierunkowane na powstrzymanie i tak ostrożnego kursu tego państwa na poprawę relacji ze światem zachodnim świadczą o tym, że podobna wolta może mieć miejsce jedynie w zakresie możliwym do zaakceptowania przez ChRL.

Czwartym z państw znajdujących się w pierwszym obszarze oddziaływania Chin jest Kambodża. Jako część dawnych Indochin Francuskich państwo to było obiektem starcia regionalnych interesów Chin i Wietnamu od końca lat 70. XX w. To właśnie subregionalna rywalizacja z Wietnamem, której elementem stała się Kambodża sprawiła, że sytuacja tego państwa, mimo oddalenia od południowej granicy ChRL, zbliżona jest do położenia Wietnamu, Laosu czy Mjanmy. Lata 80. i pierwsza połowa lat 90. w regionalnej polityce ChRL zdominowane były przez kwestię kambodżańską, a ChRL angażowała się w konflikt między innymi przez czynne wsparcie oddziałów Czerwonych Khmerów[72]. W późniejszym okresie Chińczycy konsekwentnie forsowali i utrwalali korzystne z punktu widzenia własnych interesów tendencje w polityce Kambodży (szerzej w rozdziale III dysertacji).

[70] W przypadku Wietnamu czynnikiem dodatkowym jest fakt, że państwo to – jako jedyne w Azji Południowo-Wschodniej – znajdowało się pod bezpośrednim panowaniem chińskim (o czym szerzej w rozdziale IV). W chińskiej kulturze strategicznej istotny jest natomiast element odzyskania kontroli nad „utraconymi ziemiami". O ile w debacie częściej odnosi się tę kwestię do Tajwanu i Morza Południowochińskiej, a w mniejszym stopniu terenów rosyjskiego Dalekiego Wschodu i Mongolii, o tyle także w przypadku Wietnamu jest to czynnik odróżniający to państwo od pozostałych podmiotów w Azji Południowo-Wschodniej; Zob. M. Stuart-Fox, *A Short History*..., op. cit., s. 226-228.
[71] Ibidem, s. 202-203.
[72] Ibidem, s. 203-204.

B. Drugi krąg strategiczny

Między państwami pierwszego kręgu strategicznego oddziaływania i morskimi państwami Azji Południowo-Wschodniej znajdują się obszary środkowej części Półwyspu Indochińskiego oraz Półwysep Malajski, zajmowane przez terytoria dwóch państw: Tajlandii i Malezji. Obszar ten, a w szczególności geopolityczna orientacja Tajlandii z historycznego punktu widzenia stanowi kluczowy czynnik, determinujący kształt relacji międzynarodowych w regionie.

Jak zauważa Wang Gongwu dotychczasowe badania wykazują kluczowe znaczenie obszarów lądowych między Mekongiem a rzeką Saluin. Zdaniem badacza, nieprzypadkowo Francja i Wielka Brytania w XIX wieku uznały, że obszar ten powinien stać się strefą buforową między ich koloniami w Azji Południowo-Wschodniej, Japończycy dążyli skutecznie do uzyskania wsparcia rządzących ówczesnym Syjamem wojskowych w czasie drugiej wojny światowej, a dla Stanów Zjednoczonych Tajlandia była kluczowym sojusznikiem w czasie drugiej wojny indochińskiej. Podkreśla on, że od zakończenia II wojny światowej polityka Tajlandii stanowiła swego rodzaju probierz tego, w którym kierunku ewoluować będzie polityka państw regionu. Od lat 70. przekładało się to na zwiększone zainteresowanie ChRL budową dobrych relacji z państwem tajlandzkim[73].

Malezja ze względu na uwarunkowania geograficzne znajduje się pomiędzy drugim a trzecim kręgiem strategicznego oddziaływania. Z jednej strony Półwysep Malajski uznawany jest przez ChRL za strefę historycznych wpływów (znalazł się między innymi na opublikowanej w 1954 r. mapie, uwzględniającej dawne chińskie terytoria), a wielowiekowe tradycje wymiany handlowej między Malajami i Chinami skutkują wysokim procentowo udziałem etnicznych Chińczyków w społeczeństwie Malezji. Z drugiej strony znaczną część Malezji tworzą wyspy Archipelagu Malajskiego. Malajowie zachowali przy tym silną odrębność kulturową, co potęgują różnice religijne i wpływy politycznego islamu w Malezji[74].

Ze względu na naturalną tendencję do ekspansji interesów chińskich w kierunku południowym dualny charakter geopolitycznej tożsamości Malezji w coraz większym

[73] Wang Gungwu, *China and Southeast Asia*…, op. cit., s. 193-194.
[74] M. Stuart-Fox, *A Short History*..., op. cit., s. 239-240.

stopniu zdominowany jest przez jej kontynentalny komponent. Rosnące możliwości skutecznego wpływania przez ChRL na politykę Malezji wynikają także z historycznie ukształtowanego merkantylnego i handlowego charakteru państwa, co czyni je szczególnie podatnym na absorpcję możliwości wynikających ze współpracy gospodarczej z Chinami. W przeciwieństwie do państw trzeciego obszaru oddziaływania Malezja zdecydowanie przedkłada interes gospodarczy ponad kalkulacje o charakterze politycznym i politykę bezpieczeństwa.

Z punktu widzenia regionalnej ekspansji ChRL, ale także w kontekście ścierania się interesów chińskich i amerykańskich, państwa drugiego kręgu strategicznego oddziaływania mają charakter piwotalny. Dotyczy to przede wszystkim kluczowej dla regionu Tajlandii, która w regionalnej rozgrywce pełni funkcję sworznia geopolitycznego[75]. Finalne włączenie ich w sferę bezpośrednich wpływów ChRL równoznaczne będzie z ustanowieniem dominacji w kontynentalnej części Azji Południowo-Wschodniej i co za tym idzie *de facto* odtworzeniem tradycyjnej strefy wpływów w Azji Południowo-Wschodniej.

C. Trzeci obszar oddziaływania

Wyspiarskie państwa Azji Południowo-Wschodniej wyróżniają w regionie niewielkie historyczne tradycje kontaktów z Chinami, a także ograniczone, w porównaniu do państw kontynentalnych, wpływy kultury chińskiej. Dzisiejsze Filipiny, Borneo i wyspy na wschód od Jawy opisywane były jako część „Oceanu Wschodniego", podczas gdy pozostała część Archipelagu Malajskiego klasyfikowana była jako część „Oceanu Zachodniego"[76]. Według Wang Gungwu morskie państwa Azji Południo-Wschodniej z geopolitycznego punktu widzenia stanowią „rozszerzone peryferia" i część łuku rozpoczynającego się od Japonii i obejmującego wszystkie nacje Archipelagu Malajskiego – przez Cieśniny Malakka i Sunda po Ocean Indyjski. Historycznie Chińczycy w niewielkim stopniu zainteresowani byli politycznie państwami morskimi. Także chińskie wpływy kulturowe na tym obszarze były znacznie

[75] B. Reilly, *Southeast Asia*…, op. cit., s. 159.
[76] Wang Gungwu, *China and Southeast Asia*…, op. cit., s. 187-188.

ograniczone, co umożliwiło między innymi relatywnie szybszą ekspansję europejskich mocarstw kolonialnych na tym obszarze[77].

Martin Stuart Fox zauważa, że morskie obszary Azji Południowo-Wschodniej (badacz włącza do nich również Półwysep Malajski) historycznie były znacznie mniej podatne na wpływy państwa chińskiego. Relacje między Chinami, a tą częścią regionu opierały się właściwie na aktywności malajskich kupców i chińskich migrantów, którzy nie mieli żadnych oficjalnych związków z Chinami[78]. Państwa „wyspiarskie" – to jest Indonezja, Filipiny, ale także Singapur i Malezja – w sposób najbardziej zdecydowany zwalczały także w okresie zimnej wojny wspieranych przez ChRL miejscowych komunistów[79].

Spośród państw Azji Południowo-Wschodniej to Indonezja jest w najmniejszym stopniu podatna na polityczne wpływy ChRL. Państwo to – jako stosunkowo nowy twór utworzony na obszarze, który do okresu kolonizacji europejskiej składał się z niewielkich królestw i tworów *quasi* państwowych – nie posiada tradycji kontaktów bilateralnych z Chinami. Współcześnie Indonezja postrzega siebie jako regionalnego lidera. Jako państwo zainteresowane budową i rozszerzaniem własnych wpływów dąży do budowy strategicznej niezależności i jako takie zachowuje asertywność, w ograniczonym zakresie uwzględniając chińskie interesy regionalne w swojej polityce[80].

Brak historycznej tradycji kontaktów jest jeszcze bardziej widoczny w przypadku Filipin, które istotne relacje handlowe z Chinami nawiązały dopiero po hiszpańskiej kolonizacji. Na kulturę polityczną Filipin większy wpływ wywarły państwa europejskie i USA[81]. Warto także zauważyć, że w okresie po uzyskaniu niepodległości w filipińskiej polityce wobec ChRL zachodziły częste zmiany, na które Chiny nie miały decydującego wpływu (niezależnie czy były one dla nich korzystne czy też nie).

Jako państwa wchodzące w obszar trzeciego kręgu strategicznego oddziaływania zaklasyfikowano także Singapur oraz Brunei. Należy przy tym zaznaczyć, że drugie z tych państw ze względu na wielkość, jak i charakter gospodarki w bardzo

[77] Ibidem, s. 194-195.
[78] M. Stuart-Fox, *A Short History*..., op. cit., s. 237.
[79] B. Reilly, *Southeast Asia*…, op. cit., s. 162-163.
[80] M. Stuart-Fox, *A Short History*..., op. cit., s. 237-238.
[81] Ibidem, s. 239.

ograniczonym zakresie jest uczestnikiem geopolitycznej rywalizacji na kontynencie. W przypadku Singapuru, jakkolwiek znajduje się on formalnie w kontynentalnej części Azji Południowo-Wschodniej, jego położenie na południowym krańcu Półwyspu Malajskiego, a także charakter handlowego państwa-miasta determinują polityczną orientację. Państwo singapurskie, mimo że zdominowane jest przez etnicznych Chińczyków, zachowuje dużą swobodę strategicznego manewru, wspierając regionalną obecność USA, a nawet zachowując istotny wymiar relacji z Tajwanem.

***

Zawarte w rozdziale rozważania uwypuklają złożoność chińskiej polityki w regionie Azji Południowo-Wschodniej. Wynika ona zarówno z ewolucji polityki ChRL na przestrzeni dekad, jak i zróżnicowania środowiska międzynarodowego Azji Południowo-Wschodniej. W badanym okresie strategia polityczna państwa chińskiego musiała uwzględniać szereg czynników: począwszy od bieżącego stanu stosunków bilateralnych z poszczególnymi państwami, przez możliwości egzekwowania interesów ChRL w relacjach z poszczególnymi podmiotami, po ingerencję podmiotów zewnętrznych, w tym przede wszystkim USA.

Efektem tego jest szerokie instrumentarium polityki zagranicznej ChRL. Państwo chińskie, przyznając zdecydowany priorytet rozwojowi gospodarczemu, wykorzystywało przede wszystkim niemilitarne metody oddziaływania w sferze dyplomacji i ekspansji ekonomicznej. Jednocześnie dążyło do rozszerzenia spektrum oddziaływania przez zaangażowanie elementów tzw. *soft power*, jak i zwiększoną aktywność na forum instytucji multilateralnych.

Należy przy tym podkreślić, że eksponowane na poziomie oficjalnej retoryki, jak i doktrynalnych podstaw polityki zagranicznej idee (budowa pokojowego otoczenia międzynarodowego, wzajemne zaufanie, obopólnie korzystna współpraca) stanowiły nie tyle faktyczne cele, co raczej środki służące taktycznemu wzmocnieniu politycznej i gospodarczej pozycji Chin wobec narastającej rywalizacji mocarstwowej z USA. Faktycznym celem polityki regionalnej ChRL pozostaje bowiem odbudowa tradycyjnej strefy wpływów i ustanowienie regionalnej hegemonii w Azji Południowo-Wschodniej Warunkiem *sine qua non* realizacji tego celu jest natomiast wyparcie z regionu

wpływów Stanów Zjednoczonych i innych mocarstw, co pozwoli narzucić podmiotom w regionie dominację rozumianą jako możliwość wyznaczania akceptowalnych granic zachowań i wyborów strategicznych w sposób zbieżny z istotnymi interesami ChRL.

Rozdział III
Polityka Chin wobec „sojuszników" w regionie

1. Znaczenie i specyfika regionalnych sojuszy

Strategia polityczno-gospodarcza Chińskiej Republiki Ludowej w relacjach bilateralnych z państwami regionu Azji Południowo Wschodniej zawiera elementy stałe. Generuje to pewną tendencję do całościowej analizy chińskiej polityki w regionie z pominięciem jej specyfiki w odniesieniu do poszczególnych państw. Proces budowy relacji z podmiotami, które postrzegane są jako chińscy sojusznicy w regionie posiada jednak cechy charakterystyczne, wyróżniające go na tle polityki ChRL w Azji Południowo-Wschodniej.

Państwo chińskie w swojej polityce korzysta zwykle ze stosunkowo jednolitego instrumentarium środków oddziaływania. Różnice jakościowe wynikają przy tym przede wszystkim ze skali oddziaływania stosowanych narzędzi na poszczególne państwa, a także tego jakich rezultatów oczekuje ChRL. Wśród państw Azji Południowo-Wschodniej szczególnie podatnych na chińskie oddziaływanie, a w konsekwencji w największym stopniu wspierających linię polityczną Chin na arenie międzynarodowej wymienia się: Mjanmę, Kambodżę i Laos. Wspólnym mianownikiem polityki ChRL wobec tych państw jest szerokie i ekspansywne wykorzystanie narzędzi oddziaływania gospodarczego: handlu, inwestycji zagranicznych, pomocy rozwojowej (*Overseas Development Aid* - ODA) i kredytów. Zaangażowanie to ma przy tym, jak już wspomniano, charakter ekspansywny. Ze względu na nieporównywalnie większy potencjał ekonomiczny Chińczycy nie mają problemów ze zdominowaniem znacznie mniejszych gospodarek, co stanowi punkt wyjścia do bliższej kooperacji na płaszczyźnie politycznej. Oczekują przy tym także konkretnych profitów ekonomicznych, przede wszystkim w rozumieniu uprzywilejowanego dostępu do złóż surowców[1].

Dzieje się tak m.in. dlatego, że Chiny traktują wymienione państwa jako strefę wpływów, oczekując podporządkowania się linii politycznej ChRL na arenie

[1] J. Reeves, *China's Unraveling Engagement Strategy*, „The Washington Quarterly", Vol. 36, No. 4 (2013), s. 140.

międzynarodowej. Mimo częściowo negatywnych konsekwencji (degradacja środowiska naturalnego, negatywny wpływ na funkcjonowanie lokalnych społeczności) chińskie zaangażowanie było i jest elementem stymulującym wzrost gospodarczy w Mjanmie, Kambodży i Laosie. Dzięki temu Chińczycy przez wiele lat utrwalali (Mjanma), bądź stopniowo budowali (Kambodża, Laos) szczególną pozycję w tych państwach, co bezpośrednio przekładało się na wzrost możliwości politycznego oddziaływania. W szczególności Mjanma i Kambodża są w optyce państwa chińskiego tymi podmiotami, poprzez które może ono pośrednio wpływać na proces decyzyjny w ramach Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (*The Association of Southeast Asian Nations* – ASEAN), ze szczególnym uwzględnieniem możliwości blokowania niekorzystnych dla siebie inicjatyw. Czynnikami ułatwiającymi ChRL realizację tej strategii są: niski poziom rozwoju gospodarczego państw (patrz: szczegółowe dane na temat PKB i PKB *per capita* zawarte w rozdziale I), a także ich względna izolacja na arenie międzynarodowej, co Chiny starają się konsekwentnie wykorzystywać (dot. to przede wszystkim Mjanmy i Kambodży).

Regionalne „sojusze" mają więc dla Chin charakter instrumentalny i cechują się silną asymetrycznością potencjałów, motywacji i korzyści. Istotnym jest przy tym zdefiniowanie pojęcia „sojuszu" w kontekście aktywności Chin w Azji Południowo-Wschodniej. Przyjmuje się najczęściej, że pojęcie to nie ma uniwersalnego charakteru, nie można więc wskazać jego powszechnie przyjętej definicji[2]. Sojusz w tradycyjnym ujęciu można definiować jako: „przymierze (…) między państwami utrzymywane na podstawie umowy międzynarodowej, której sygnatariusze zobowiązują się do współpracy wojskowej, politycznej i gospodarczej oraz obrony wspólnych interesów i udzielenia pomocy wzajemnej (…)[3]. Trudno nazwać więc relacje Chin z państwami takimi, jak: Mjanma, Kambodża i Laos sojuszem w ścisłym, „tradycyjnym" rozumieniu tego pojęcia. Podkreśla ono przede wszystkim formalny wymiar sojuszu, a więc oparcie aliansu na umowie międzynarodowej. Andrzej Dybczyński w swojej pracy „Sojusze międzynarodowe" podjął próbę stworzenia uniwersalnej definicji „sojuszu", konstatując że: „sojusz międzynarodowy jest to utworzony przez autonomicznych aktorów

[2] A. Dybczyński, *Sojusze międzynarodowe*, Warszawa 2014, s. 56-57.
[3] *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, C. Mojsiewicz (red.), Wrocław 2004, s. 329.

międzynarodowych związek, gwarantujący agregację zasobów aktorów przyczyniającą się do wzrostu ich potencjału militarnego; podstawą związku jest wspólny interes aktorów oraz antycypacja rzeczywistości międzynarodowej”[4]. Definicja A. Dybczyńskiego podparta szeroką analizą problemu od strony metodologicznej pozwala stwierdzić, że relacje ChRL z państwami takimi, jak: Mjanma, Kambodża czy Laos nie mają charakteru klasycznego sojuszu. By zrozumieć istotę tych relacji, bardziej adekwatnym jest odwołanie się do definicji, w mniejszym stopniu eksponujących znaczenie formalnych porozumień, pozwalających przy tym wyjść poza imperatyw współpracy militarnej jako warunku *sine qua non* istnienia sojuszu. Stephen Walt szeroko definiuje sojusz jako formalny, bądź nieformalny układ dwóch lub większej ilości suwerennych państw dot. współpracy na płaszczyźnie bezpieczeństwa[5]. I w tym przypadku dyskusje może rodzić, w kontekście polityki Chin w regionie Azji Południowo-Wschodniej, z jednej strony wyraźny prymat polityki bezpieczeństwa nad innymi elementami współpracy (przede wszystkim kooperacją gospodarczą), z drugiej charakter definicji implikujący element symetryczności zaangażowania i korzyści. W swojej pracy pt. „The Origins of Alliances” S. Walt rozwija jednak to zagadnienie, przedstawiając przy tym różne modele kształtowania się sojuszy na arenie międzynarodowej i wymieniając wśród nich:

1) Sojusz, jako reakcję na zagrożenie (dążenie do równowagi sił lub dołączanie do silniejszego).
2) Solidarność ideologiczną.
3) Wykorzystanie pomocy rozwojowej (jako istotne zmienne wymieniając w tym przypadku: monopol na dostawy istotnych zasobów, asymetryczną zależność, asymetrię motywacji oraz autonomię decyzyjną).
4) Czynniki ponadnarodowe (funkcjonariusze publiczni sprzyjający bliższej kooperacji państw, lobbyści, zagraniczna propaganda skierowana do elit i mas)[6].

Charakter relacji ChRL z państwami takimi, jak: Mjanma, Kambodża i Laos zawiera w sobie elementy wszystkich powyższych modeli, ze szczególnym uwzględnieniem wykorzystania pomocy rozwojowej przy asymetrycznej zależności

[4] A. Dybczyński, *Sojusze międzynarodowe*…, op. cit., s. 83.
[5] S. Walt, *The Origins of Alliances*, New York 1990, s.12
[6] Zob. szerzej: Ibidem, s. 17-49.

w ramach kooperacji gospodarczej (z punktu widzenia ChRL) oraz sojuszu budowanego jako reakcja na zagrożenie (z punktu widzenia mniejszych państw Azji Południowo-Wschodniej – chodzi przede wszystkim o Mjanmę i Kambodżę, które w badanym czasokresie w „sojuszu" z ChRL dostrzegały remedium na presję państw Zachodu związaną między innymi z brakiem poszanowania praw człowieka i niedemokratycznym ustrojem państwa).

Widoczna dysproporcja potencjałów sprawia, że część badaczy stosunki Chin z Mjanmą, a w ostatnim czasie także z Kambodżą i Laosem analizuje przez pryzmat relacji patron-klient. Termin ten na potrzeby nauk politycznych zaczerpnięty został z socjologii, gdzie definiuje się go podkreślając nieformalny charakter tego rodzaju relacji, poprzez wskazanie jej charakterystycznych elementów[7]:

1) Są to nieformalne relacje między dwoma partnerami o nierównej sile i statusie. Bazują one na wzajemności i odnoszą się do wymiany dóbr materialnych oraz protekcji w zamian za usługi, lojalność i szacunek dla patrona. Zwykle relację tę charakteryzuje brak równowagi, stawiający w lepszej pozycji patrona, mimo wpisanej w model wzajemności.

2) Współpraca jest obustronnie korzystna. Przymus, manipulacja i władza mogą funkcjonować w sposób dyskretny w tle, ale nie są elementem dominującym. Nierównowaga sił nie jest na tyle duża, by pozwalać na to silniejszej ze stron. Zamiast tego występuje swego rodzaju równowaga między przymusem a dobrowolnością.

3) Patron dysponuje większymi możliwościami negocjacyjnymi. Zasoby, które posiada i protekcja, którą jest w stanie zaoferować dają mu pewien monopol. Patron gromadzi klientów wykorzystując własne możliwości udzielenia im wsparcia.

4) Klient najczęściej ma umowne bądź moralne zobowiązania wiążące go z patronem. Jego pozycja jest określona przez: a) możliwości innych potencjalnych patronów, którzy są gotowi zaoferować podobny poziom ochrony lub wsparcia materialnego dla klienta, a także „mobilność" klienta pod kątem możliwości wyboru patrona; b) poziomu uzależnienia patrona od „usług", które oferuje mu klient.

[7] M. Handel, *Weak States in the International System*, London 1990, s.132-133.

Powyższe założenia, będące przedmiotem badań w dziedzinie socjologii łatwo przetransponować na sferę stosunków międzynarodowych. Podobnie jak w przypadku stosunków między jednostkami, także międzypaństwowe relacje patron-klient charakteryzować się mogą różnym stopniem intensywności, zależności i wykorzystania[8].

Problematykę tę w odniesieniu do sfery stosunków międzynarodowych badali Christopher Shoemaker i John Spanier wskazując cztery typowe elementy, które wyróżniają relację patron-klient spośród innych form występujących w stosunkach międzynarodowych[9]:

1) Klientelizm jest definiowany poprzez dysproporcję w potencjale militarnym państw. Główną motywacją stojącą za wykorzystaniem takiego rozwiązania jest potrzeba zagwarantowania bezpieczeństwa, którego klient nie jest w stanie zapewnić sobie własnymi środkami.

2) Relacja jest elementem systemu powiązań międzypaństwowych w szerszym rozumieniu. Motywacja patrona wynika po części z roli, jaką może odegrać klient w kontekście jego rywalizacji z państwami o podobnym potencjale. Bliższa współpraca z klientem generuje duże korzyści dla patrona, stanowiąc przy tym stratę dla innych państw, które mogłyby pełnić tę rolę.

3) Ważnym elementem relacji patron-klient jest jej postrzeganie przez inne państwa. Musi być dla nich jasnym, że patron i klient są ze sobą ściśle powiązani. Ma to zwykle miejsce, kiedy taka forma relacji dwustronnych obejmuje dłuższy okres czasu.

4) Interakcje między państwami nie są skonkretyzowane, jeśli chodzi o kształt i materię współpracy. Określa się je raczej jako płynne i niezidentyfikowane. Wyjątek stanowią w tym przypadku okresy kryzysowe, kiedy przyjmują one bardziej konkretny i zdefiniowany kształt. Ich uszczegółowienie i konkretyzacja odnosi się więc zwykle do danego wydarzenia lub kwestii.

C. Shoemaker i J. Spanier charakteryzują także ew. przesłanki towarzyszące państwom zaangażowanym w relację patron-klient. Celem patrona może być[10]:

[8] M. Handel, *Weak States*…, op. cit.
[9] C. Shoemaker, J. Spanier, *Patron-Client State Relationship: Multilateral Crisis in the Nuclear Age*, New York 1984, s. 13.
[10] C. Shoemaker, J. Spanier, *Patron-Client State*…, op. cit., s. 13.

1) Sojusz ideologiczny – w tym kontekście patron oczekuje m.in. wprowadzenia podobnych rozwiązań w odniesieniu do systemu politycznego i instytucjonalnego, a także orientacji politycznej w szerszym znaczeniu. Taki model relacji był szczególnie istotny w okresie rywalizacji zimnowojennej, kiedy konfrontacja dwóch wielkich mocarstw identyfikowana była z rywalizacją między dwoma różnymi systemami polityczno-gospodarczymi.
2) Solidaryzm międzynarodowy – patron oczekuje, by klient był postrzegany przez społeczność międzynarodową jako sojusznik. Ma być uznawany za element skupionej wokół niego koalicji państw, a w najgorszym razie w żaden sposób nie być identyfikowany jako element konkurencyjnego bloku.
3) Strategiczna przewaga – odnosi się do uzyskiwania kontroli nad strategicznymi obszarami bądź zasobami. Dyktowane jest to bądź chęcią posiadania baz wojskowych lub strategicznej obecności na danym terytorium, bądź utrzymania ekonomicznej przewagi nad rywalami.

Każdy z opisanych przypadków charakteryzuje się przy tym różnym zakresem kontroli patrona nad państwem-klientem. Największa kontrola występuje w przypadku sojuszu ideologicznego, najmniejszym stopniem kontroli charakteryzuje się natomiast sytuacja, w której główną przesłanką kooperacji ze strony patrona jest dążenie do uzyskania strategicznej przewagi. Zależność tę przedstawia schemat 1.

Schemat 1. Zależność między głównymi celami państwa-patrona, a możliwościami kontroli przez niego kształtu relacji z państwem-klientem

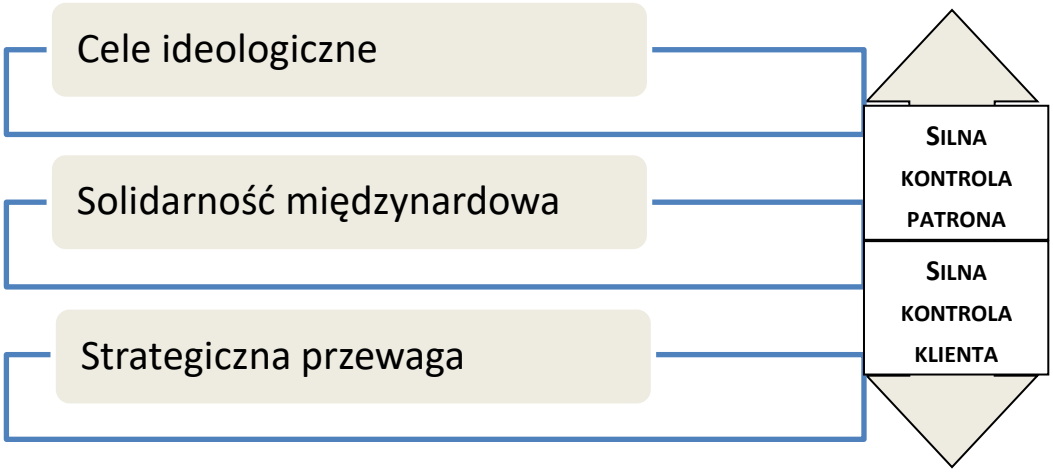

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: C. Shoemaker, J. Spanier, *Patron-Client State Relationship: Multilateral Crisis in the Nuclear Age*, New York 1984, s. 17.

Celami, które za punkt wyjścia przyjmuje państwo-klient mogą być natomiast:
1) Bezpieczeństwo państwa i niezależność od wrogich państw. Percepcja skali zagrożeń w odniesieniu do powyższych elementów determinuje stopień podporządkowania się państwa-klienta. Wraz ze wzrostem poczucia zagrożenia rośnie skala podporządkowania się, co obrazuje wykres 1.
2) Wewnętrzna autonomia polityczna – odnosi się do reżimu i legitymacji władzy. Czynnik ten jest o tyle istotny, że wiąże się z dążeniem przez państwo-klienta do równowagi między autonomią a podporządkowaniem się interesom państwa-patrona. Ograniczenie autonomii prowadzić może do utraty legitymacji społecznej i poparcia ludności, a w konsekwencji generować zagrożenie dla bezpieczeństwa i przetrwania reżimu, które traktowane są jako priorytetowe.

Wykres 1. Wpływ percepcji skali zagrożeń w najbliższym otoczeniu państwa-klienta na możliwości kontroli przez nie kształtu relacji z państwem-patronem

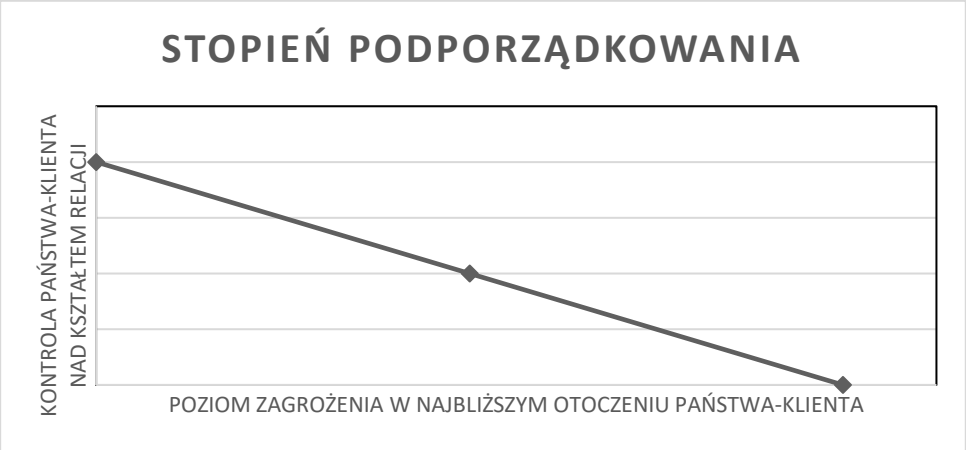

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: C. Shoemaker, J. Spanier, „Patron-Client State Relationship: Multilateral Crisis in the Nuclear Age, New York 1984, s. 17.

Do powyższych elementów jako istotny, choć w pewnym sensie wtórny czynnik, dodać należy wzrost gospodarczy. Element ten w kontekście analizy relacji amerykańsko-kanadyjskich, traktowanych jak przykład stosunków asymetrycznych wymieniają Michael Dolan, Harald von Riekhoff, Brian Tomlin i Maureen Appel Molot. W ich analizie jest to obok politycznej autonomii drugi z czynników determinujących kształt asymetrycznych relacji bilateralnych[11]. W kontekście polityki ChRL względem

[11] M. Dolan, H. Von Riekhoff, B. Tomlin, M. Appel Molot, *Asymmetrical Dyads and Foreign Policy: Canada-U.S. Relations*, „The Journal of Conflict Resolution", Vol. 26, No. 3 (1982), s. 393.

państw Azji Południowo-Wschodniej i przy adaptacji do modelu relacji patron-klient element ten ma istotne znaczenie i definiowany powinien być przez pryzmat pomocy gospodarczej. Występują tu pewne podobieństwa do modelu budowy sojuszy przez wykorzystanie pomocy gospodarczej i rozwojowej zaproponowanego przez S. Walta, co zostało opisane we wcześniejszej części rozdziału.

Wartościowym uzupełnieniem koncepcji C. Shoemakera i J. Spaniera są obserwacje Johna Ravenhilla. W odniesieniu do wskazanych czterech aspektów relacji patron-klient (status międzynarodowy, stabilność i występowanie zagrożeń, zasoby i siła, nastawienie społeczeństwa państwa-klienta wobec państwa-patrona) wskazuje on na czynniki budujące silne bądź słabe więzi (rozumiane nie jako pragmatyczna konieczność, ale wyraz pewnej sympatii - ang. *affectivity*) między państwem-patronem a państwem klientem. Obserwacje J. Ravenhilla zawiera tabela nr 25.

Tabela 25. Elementy budujące silne bądź słabe więzi między państwem-patronem a państwem-klientem

Aspekty relacji patron-klient	Niski stopień powiązań	Wysoki stopień powiązań
Status międzynarodowy	Mała różnica w statusie – na poziomie politycznym i dyplomatycznym	Duża różnica w statusie – na poziomie politycznym i dyplomatycznym
Stabilność/zagrożenia	Wysoki poziom stabilności/ niewielki poziom zagrożeń w bezpośrednim otoczeniu	Niski poziom stabilności/ wysoki poziom zagrożeń w bezpośrednim otoczeniu
Zasoby i potęga	Względna równość	Duże dysproporcje
Nastawienie społeczeństwa państwa-klienta wobec państwa-patrona	Wrogość	Obojętność

Źródło: J. Ravenhill, *Collective Clientelism, the Lome Convention and North-South Relations*, New York 1985, s. 31.

Wskazane w tabeli aspekty relacji patron-klient stanowić mogą punkt wyjścia do analizy ewolucji stosunków Chin z Mjanmą, Kambodżą i Laosem w badanym czasokresie, a także oceny perspektyw ich rozwoju. Stosunki te zawierają szereg elementów charakteryzujących relację patron-klient, stanowiącą specyficzną formę asymetrycznego sojuszu. Dla potrzeb ujednolicenia stosowanej w rozdziale

terminologii, w dalszej jego części określenie „sojusz" wykorzystywane będzie w wyżej przytoczonym kontekście.

2. Istota relacji chińsko-mjanmańskich

A. Kontekst historyczny

Mjanma przez wielu badaczy i ekspertów traktowana jest (a przynajmniej do pewnego momentu była) jako chiński „satelita" w regionie i państwo politycznie zależne od ChRL. Stosunki chińsko-mjanmańskie ze względu na ich charakter określane są przez Mjanmańczyków jako *Pauk-Phaw*, co oznacza „krewnych" bądź „kuzynów". Chińczycy także odwołują się do tej terminologii w opisie stosunków bilateralnych[12]. Dla zrozumienia istoty relacji dwustronnych między Mjanmą i ChRL, które w rzeczywistości mają bardzo złożony charakter, a także ich ewolucji na przestrzeni lat konieczna jest analiza ich historycznego kontekstu.

Jakkolwiek ówczesna Birma była pierwszym niesocjalistycznym krajem, który uznał w 1949 r. Chińską Republikę Ludową, zwraca się uwagę na to, że decyzja ta była częściowo podyktowana obawami przed ewentualną chińską inwazją. Historia relacji między tymi państwami obejmuje spory terytorialne dotyczące ziem przygranicznych[13]. Rządzący wówczas w Birmie U Nu obawiał się, że Chiny mogą wykorzystać argument pościgu za pozostałościami sił Kuomintangu w prowincji Shan do zaatakowania państwa birmańskiego[14].

Tym bardziej, że w pierwszych latach po utworzeniu ChRL utrzymywała wrogą retorykę względem państw spoza obozu socjalistycznego. Dopiero od połowy lat 50., Chiny złagodziły swoją politykę wobec Birmy na kanwie realizacji założeń „teorii trzech światów", a także aktywności w ramach Ruchu Państw Niezaangażowanych.

[12] Termin ten pojawił się w narracji dyplomatycznej w latach 50. XX wieku w okresie rozwoju współpracy ChRL i ówczesnej Birmy, obejmującej przede wszystkim Ruch Państw Niezaangażowanych. Zob.: The Diplomat, E. Albert, *Xi Seeks to Boost Belt and Road With Myanmar Visit*, https://thediplomat.com/ (24.04.2020); Maung A.M., *In the Name of Pauk-Phaw. Myanmar's China Policy Since 1948*, Singapore 2011, s. 8-9; R. Narayanan, *China and Myanmar: Alternating between „Brothers" and „Cousins"*, „China Report", Vol. 46, No. 3 (2010), s. 259.

[13] Między innymi w XIII wieku Chiny (rządzone przez mongolską dynastię Yuan) najechały tereny dzisiejszej Mjanmy. Do chińskiej agresji doszło także w czasach panowania dynastii Qing w XVIII wiek. Raport United States Institute of Peace, *China's Role in Myanmar's Internal Conflicts*, https://www.usip.org/ (23.04.2020).

[14] W 1950 r. część pokonanych sił Kuomintangu schroniła się w północno-wschodniej Birmie, gdzie utworzyła Antykomunistyczną Armię Zbawienia Junnanu. Formacja ta w latach 50. przeprowadziła liczne ataki na terytorium prowincji Junnan. Fan Hongwei, *China-Burma Geopolitical Relations in the Cold War*, „Journal of Current Southeast Asian Affairs", Vol. 31, No. 1 (2012), s. 8-9, 14.

W 1960 r. Chiny i Birma podpisały, przy okazji wizyty premiera U Nu w Pekinie, układ graniczny, a także Traktat o Przyjaźni i Wzajemnej Nieagresji[15].

Obawy władz Birmy wiązały się także ze stałym wsparciem ChRL dla Birmańskiej Partii Komunistycznej (*Burma Communist Party* – BCP). Jeszcze w 1967 r., podczas gdy w Chinach trwała Rewolucja Kulturalna, w Birmie wybuchły antychińskie protesty. Spowodowane one były m.in. nasileniem się militarnego i logistycznego wsparcia dla BCP. W następstwie zamieszek doszło do zawieszenia relacji dyplomatycznych między państwami, po tym jak zaatakowana została chińska ambasada w Rangunie. Ponadto 1 stycznia 1968 r. wspierane i wyposażone przez ChRL oddziały BCP Naw Senga przekroczyły granicę chińsko-birmańską. Zostały ostatecznie rozbite przez birmańską armię (bir. *Tatmadaw*) w Górach Pegu[16].

Relacje dyplomatyczne między Chinami i Mjanmą zostały wznowione w 1971 r. Dopiero w 1985 r. Chińczycy zaprzestali wsparcia birmańskich komunistów. Do tego momentu prowadzili dwutorową politykę, w ramach której wsparciu BCP towarzyszyło utrzymanie oficjalnych stosunków z władzami państwa. Władze Birmy, łącząc partię komunistyczną z antyrządowymi bojówkami w regionach zamieszkanych przez mniejszości etniczne przy granicy z ChRL, ciągle obawiają się chińskiego wsparcia dla powstańców[17].

We wrześniu 1988 r. po zamachu stanu, będącym następstwem długotrwałych strajków i protestów, do władzy w Birmie doszła wojskowa Państwowa Rada Przywrócenia Prawa i Porządku (*State Law and Order Restoration Council* –

[15] Spór graniczny między państwami dotyczył obszaru 2100 km^2; Zob. szerzej: M. Lubina, *Birma*, Warszawa 2014, s. 155-159; Fan Hongwei, *China-Burma Geopolitical*…, op. cit., s. 19-20.

[16] Do zamachu stanu w 1962 r. i przejęcia władzy przez *juntę* wojskową i Ne Wina wsparcie ChRL dla birmańskich komunistów miało raczej symboliczny charakter. Tendencja ta uległa zmianie po 1962 r., osiągając apogeum w okresie Rewolucji Kulturalnej. Zob. M. Lubina, *Birma*, op. cit., s. 232-234; B. Lintner, *The Rise and Fall of the Communist Party of Burma (CPB)*, New York 1990, s. 25-26; Poon Kim Shee, *The Political Economy of China-Myanmar Relations: Strategic and Economic Dimensions*, „Ritsumeikan Annual Review of International Studies', Vol. 1 (2002), s. 38-39.

[17] W istocie część ugrupowań, w tym przede wszystkim: Zjednoczona Armia Narodową Wa i Narodowa Demokratyczna Sojusznicza Armia Mjanmy (z regionu Kokang) utworzone została przez byłych członków BCP. P. Lee, G. Chan, Lai-Ha Chan, *China's „Realpolitik" Engagement with Myanmmar*, „China Security", Vol. 5, No. 1 (2009), s. 106-107; T. Kudo, *Myanmar's Economic Relations With China: Who Benefits and Who Pays ?*, [w:] Dictatorship, Disorder and Decline in Myanmar, M. Skidmore, T. Wilson [eds.], Canberra 2008, s. 88-89; D. Arnott, *China-Burma Relations*, [w:] Challenges to Democratization in Burma. Perspectives on multilateral and bilateral responses, Stockholm 2001, s. 69.

SLORC)[18]. Efektem tych wydarzeń stała się rosnąca międzynarodowa izolacja Birmy (Mjanmy) i sankcje ze strony państw zachodnich nakładane ze względu na rażące przypadki łamania praw człowieka i prześladowanie opozycji[19]. W 1989 r. rezerwy walutowe Mjanmy spadły do poziomu dziewięciu milionów USD. Chiny wykorzystały tę sytuację, wypełniając powstałą „lukę" geopolityczną i budując silną pozycję w państwie, którego reżim potrzebował wsparcia finansowego i militarnego. Konwergencja interesów wynikała także z tego, że po masakrze na placu Tiananmen 4 czerwca 1989 r. również ChRL zmagała się z międzynarodową izolacją, będącą wynikiem polityki państw Zachodu. Intensyfikacja aktywności dyplomatycznej w Azji była elementem przeciwdziałania negatywnym konsekwencjom tej sytuacji[20].

Na przestrzeni kilku lat Mjanma z podmiotu niezaangażowanego stała się bliskim sojusznikiem Chin. W listopadzie 1989 r. oba państwa zawarły porozumienie, w ramach którego Chińczycy na przestrzeni następnych pięciu lat sprzedali juncie uzbrojenie, amunicję i szkolenia warte dwa miliardy USD. W tym czasie rozwijała się wymiana handlowa, wzrastała także aktywność inwestycyjna ChRL w północnej Mjanmie. Chińskie firmy były zaangażowane m.in. w projekty infrastrukturalne, takie jak budowa dróg i mostów. Konsekwentna polityka wzmacniania wpływów i ścisłego wiązania interesów rządzącej junty z Chinami stopniowo spychała Mjanmę w strefę wpływów ChRL[21]. Rozwijała się przede wszystkim kooperacja polityczna, współpraca gospodarcza odgrywała drugorzędną rolę. Sytuacja ta odwróciła się około 2000 r. Chiny w swojej polityce skupiły się na poszukiwaniu dostępu do surowców i nowych rynków zbytu dla własnej produkcji. Elementy te zdominowały wówczas także strategię polityczną ChRL wobec Mjanmy, co stanowi istotny czynnik w analizie relacji bilateralnych w badanym czasokresie[22].

[18] Choć mówimy w kontekście tych wydarzeń o „zamachu stanu" należy podkreślić, że władza w Birmie pozostała wówczas w rękach armii. Po długoletnim okresie rządów Ne Wina (1962-1988 r.) w Mjanmie wybuchły protesty społeczne nazywane Ruchem 88, a na scenie politycznej pojawiła się Aung San Suu Kyi. Władza została jednak wówczas przejęta przez nową frakcję w wojsku – tzw. „nową juntę". W 1990 r. nie uznała ona wyników demokratycznych wyborów wygranych przez Narodową Ligę na Rzecz Demokracji Aung San Suu Kyi. Zob. szerzej: M. Lubina, *Birma,* op. cit., s. 249.

[19] A. Fiori, A. Passeri, *Hedging in Search for a New Age of Non-Alignment: Myanmar between China and the USA*, „The Pacific Review", Vol. 28, Iss. 5 (2015), s. 3.

[20] Fan Hongwei, *China-Burma Geopolitical*…, op. cit., s. 24.

[21] D. Arnott, *China-Burma…*, op. cit., s. 71.

[22] Yun Sun., *China's Strategic Misjudgment on Myanmar*, „Journal of Current Southeast Asian Affairs", Vol. 31, No. 1 (2012), s. 79.

B. Interesy i cele Chin

Zaangażowanie ChRL w Mjanmie zarówno w przedstawionym w skrócie szerszym kontekście historycznym, jak i w latach 2003-2013 podyktowane było interesami w sferze ekonomii (w tym energetyki), polityki oraz bezpieczeństwa. Mjanma z uwagi na swoja położenie geograficzne ma także dla ChRL duże znaczenie strategiczne.

Interesy bezpieczeństwa, obejmują w tym przypadku przede wszystkim stabilność obszarów przygranicznych. Chodzi tu o graniczący z chińską prowincją Junnan region Kokang. Konflikt etniczny i starcia *Tatmadaw* z Armią Wyzwolenia Kaczinu (*Kachin Independence Army* – KIA) oraz Zjednoczoną Armią Narodową Wa (*United Wa State Army* – UWSA) w 2009 r. doprowadziły do masowego napływu uchodźców do Junnan. Granicę mjanmańsko-chińską przekroczyło wówczas około 37 tysięcy ludzi[23]. Postawa Chin wobec konfliktów etnicznych w Mjanmie podyktowana jest przede wszystkim dbałością o stabilność i bezpieczeństwo granic. Polityka ta ewoluowała. Do 2011 r. Chińczycy starali się przede wszystkim odgrywać rolę pośrednika i rozjemcy między *Tatmadaw* a KIA. Już w okresie odwilży politycznej i początku przemian demokratycznych w Mjanmie, którym towarzyszyły kolejne starcia w regionach przygranicznych, Chińczycy wzmocnili ochronę granic, ograniczając swoją aktywność do oficjalnych wezwań do powściągliwości i rozpoczęcia negocjacji. Powrócili jednak do aktywnego zaangażowania w mitygowanie konfliktów w późniejszym okresie[24].

Konflikty etniczne stanowią jednak tylko element szerszego obrazu, obejmującego szereg czynników destabilizujących chińsko-mjanmańskie pogranicze. Stanowi ono (wraz z terenami przygranicznymi Laosu i Tajlandii) część tzw. „Złotego Trójkąta", jednego z największych na świecie obszarów produkcji i szlaku przemytu narkotyków, z których coraz większa część trafia do Chin. 80% produkcji odbywa się przy tym na terytorium północnej Mjanmy (stanowiąc istotne źródło finansowania etnicznych bojówek). Jest to także destynacja, z której pochodzi nawet 90% heroiny

[23] Zob. R. Narayanan, *China and Myanmar*…, op. cit., s. 259.

[24] Część badaczy zwraca przy tym uwagę, że zaangażowanie ChRL ma bardziej ambiwalentny charakter, a Chiny mogą wykorzystywać wpływ na część ugrupowań partyzanckich nie tylko w wymiarze pozytywnym, ale też negatywnym (m.in. poprzez ich dozbrajanie i utrzymywanie niestabilnej sytuacji na peryferiach Mjanmy). Zob. szerzej: Yun Sun, *China's Strategic Misjudgment*…, op. cit., s. 75-77; *China's Role in Myanmar's*…, op. cit.

przechwytywanej w Chinach. Poważnym problemem w strefie przygranicznej są także takie kwestie, jak: handel ludźmi, hazard czy rozprzestrzenianie się AIDS[25].

W odniesieniu do Mjanmy, podobnie jak ma to miejsce w przypadku większości państw Azji Południowo-Wschodniej, dominuje prymat interesów ekonomicznych. Od 1988 r. odnotowuje się dynamiczny wzrost wzajemnej wymiany handlowej. Chińczycy są także największym inwestorem zagranicznym w Mjanmie. Większość chińskich inwestycji koncentruje się przy tym na sektorach strategicznych z punktu widzenia interesów ChRL i jest ukierunkowana między innymi na rozwój energetyki wodnej, co docelowo ma zapewnić dostawy energii elektrycznej dla cierpiących na jej niedobór południowo-zachodnich prowincji Chin. Najbardziej kontrowersyjnym projektem w sektorze hydroenergetyki jest projekt budowy tamy Myitsone, którego zawieszenie stanowi istotną cezurę w analizie relacji ChRL-Mjanma (o czym szerzej w dalszej części rozdziału). Choć większość badaczy zauważa negatywne z punktu widzenia interesów Chin konsekwencje przemian politycznych rozpoczętych w 2011 r., część ekspertów zwraca uwagę na to, że dla ChRL nowy cywilny rząd Mjanmy stanowi na polu gospodarczym szansę. Musi on dążyć do wzmocnienia swojej legitymizacji, w czym niezbędne będzie otwarcie na inwestycje i rozwój gospodarczy. Może stanowić to szansę dla chińskich przedsiębiorców i jednocześnie element kontynuacji polityki „wypełniania" luki wytworzonej przez nieobecność zachodniego kapitału w nowych warunkach politycznych[26].

Z interesami *stricte* gospodarczymi powiązana jest aktywność w sektorze energetycznym. Poza budową elektrowni i wykorzystaniem energii wodnej istotne znaczenie w optyce chińskiej miała także budowa rurociągów transportujących węglowodory z Mjanmy do prowincji Junnan, gdzie ambicją lokalnych polityków jest stworzenie w prowincji hubu energetycznego[27] oraz węzła handlowego dla południowo-zachodnich Chin. Dla ChRL budowa rurociągów miała bardzo istotny wymiar geopolityczny. Była elementem polityki ukierunkowanej na niwelowanie uzależnienia

[25] Szerzej na temat samych problemów, a także chińsko-mjanmańskiej kooperacji ukierunkowanej na ich zwalczanie: Xiaolin Guo, *Towards Resolution. China in the Myanmar Issue*, Washington 2007, s. 61-66; D. Arnott, *China-Burma…*, op. cit., s. 74-77; Maung A.M., *In the Name…,* op. cit., s. 137-144.
[26] D. Arnott, *China-Burma…*, op. cit., s. 77-78.
[27] Między innymi w 2017 r. PetroChina zakończyło budowę rafinerii o mocach przerobowych 13 milionów ton ropy naftowej rocznie. The China Daily, *PetroChina Yunnan refinery to be operational in June*, https://www.chinadaily.com.cn (23.04.2020).

ChRL od transportu surowców energetycznych przez Cieśninę Malakka (tzw. „dylemat Malakki"). Jednocześnie możliwość wykorzystania strategicznego położenia Mjanmy i jej portów ma otworzyć Chinom dostęp do Oceanu Indyjskiego i stać się istotnym elementem realizacji „strategii dwóch oceanów" (o czym szerzej w rozdziale I)[28].

Powyższy kontekst buduje także strategiczną wartość Mjanmy dla państwa chińskiego. Obok dążenia do przełamania uzależniania od transportu surowców przez Cieśninę Malakka i realizacji „strategii dwóch oceanów" warto wymienić opisaną w poprzednim rozdziale strategię „sznura pereł" opartą na wykorzystaniu obiektów portowych budowanych przez Chińczyków w państwach regionu Oceanu Indyjskiego. Możliwość wykorzystania infrastruktury portowej w mjanmańskim Kyaukpyu pełni w niej istotną rolę[29].

Na płaszczyźnie politycznej Mjanma traktowana jest także przez Chińczyków jako potencjalne wsparcie na forach multilateralnych. Dla ChRL szczególne znaczenie ma członkostwo Mjanmy w ASEAN, a także uczestnictwo w forach współpracy wielostronnej, takich jak: ASEAN+3, ASEAN-Chiny czy Współpraca Gospodarcza Subregionu Wielkiego Mekongu (*Greater Mekong Subregional Economic Cooperation* - GMSEC). Część badaczy zwraca przy tym uwagę, że stopniowe reformy polityczne i wychodzenie przez Mjanmę z międzynarodowej izolacji są Chinom na rękę. Po latach międzynarodowej protekcji, jaką Chińczycy oferowali rządzącej państwem juncie, teraz to Mjanma, niepełniąca już roli „pariasa" w systemie międzynarodowym, byłaby w stanie wesprzeć istotne interesy ChRL w regionie. Najbardziej wyrazistym przykładem kwestii, w której państwo chińskie może oczekiwać mjanmańskiego poparcia są spory wokół wysp i obiektów na Morzu Południowochińskim. Przed szczytem ASEAN na Bali w 2011 r. Chińczycy jasno dali do zrozumienia przedstawicielom Mjanmy, że oczekują od nich poparcia postulatów rozwiązania problemu na płaszczyźnie bilateralnej. Można jednak wskazać także inne przypadki poparcia politycznych interesów ChRL w kwestiach budzących spory (np. problem wspólnych patroli na Mekongu organizowanych przez Mjanmę, Laos, Tajlandię i ChRL

[28] Maung A.M., *In the Name…,* op. cit., s. 78; P. Lee P., G. Chan, Lai-Ha Chan, *China's „Realpolitik" Engagement*…, op. cit., s. 103.
[29] Zob. szerzej: Strategic Studies Institute, C. Pehrson*, String of Pearls: Meeting the Challenge of China's Rising Power Across the Asian Littoral*, http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil (14.11.2020).

postulowanych przez Chiny po śmierci 11 chińskich marynarzy w 2011 r.; propozycja ta spotkała się bowiem pierwotnie z dużym oporem Tajlandii)[30]. Chińczycy mogą także oczekiwać mjanmańskiego wsparcia dyplomatycznego w szerszym kontekście, także w odniesieniu do kwestii Tajwanu. Przykładowo, w marcu 2005 r., tuż po uchwaleniu przez ChRL tzw. Ustawy Antysecesyjnej Ministerstwo Spraw Zagranicznych Mjanmy wydało oświadczenie jednoznacznie popierające ten krok i podkreślające pełne poparcie dla polityki „Jednych Chin". Podobne oświadczenie mjanmański MSZ wydał w 2008 r., udzielając pełnego poparcia władzom ChRL w kontekście mających wówczas miejsce zamieszek w Tybecie[31].

C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania

Strategia polityczna ChRL wobec Mjanmy nastawiona jest na realizację wskazanych w poprzedniej części rozdziału celów. Chińczycy wykorzystują przy tym szereg posiadanych możliwości politycznego, militarnego i przede wszystkim gospodarczego oddziaływania. Warto podkreślić, że bliskie relacje chińsko-mjanmańskie mniej więcej do końca XX wieku obejmowały przede wszystkim płaszczyznę polityczną. Na początku XXI wieku wraz z dynamicznym rozwojem ekonomicznym i postępującą ekspansją interesów gospodarczych ChRL kluczowego znaczenia w chińskiej strategii nabrała współpraca ekonomiczna. Istotna była w tym kontekście kwestia dostępu do mjanmańskich surowców – minerałów, drewna, jadeitu i energii wodnej[32].

Ważny był także aspekt polityczny. W 2003 r. podczas wizyty przywódcy wojskowej *junty* - generała Than Shwe w Pekinie podpisano umowę o preferencyjnym kredycie wartości 200 milionów USD i dotacji w kwocie 6,25 miliona USD udzielonych Mjanmie przez państwo chińskie. Niedługo potem, w maju 2003 r., po kolejnych represjach względem mjanmańskiej opozycji Stany Zjednoczone nałożyły całkowite embargo na import produktów z Mjanmy. Chińczycy wykorzystali tę sytuację do pogłębienia zależności tego państwa w warunkach swego rodzaju próżni geopolitycznej, którą mogli wypełnić.[33] W rozwijaniu dobrych relacji i ściślejszej kooperacji na polu

[30] Yun Sun, *China's Strategic Misjudgment*…, op. cit., s. 82.
[31] Maung A.M., *In the Name…,* op. cit., s. 125-126, 129.
[32] Yun Sun, *China's Strategic Misjudgment*…, op. cit., s. 79.
[33] T. Kudo, *Myanmar's Economic Relations*…, op. cit., 97-98.

gospodarczym pomagała polityka generała Khin Nyunta, od sierpnia 2003 r. pełniącego funkcję premiera Mjanmy. Poparcie ChRL i nacisk na rozwój współpracy gospodarczej skutkowały zacieśnieniem kooperacji na tej płaszczyźnie[34]. Rozwój handlu początkowo rozumiany przede wszystkim jako intensyfikacja handlu przygranicznego, po krótkim czasie został zdominowany przez chińskie przedsiębiorstwa państwowe (*State-Owned Enterprises* – SOE's). Do 2010 r. Chiny zostały największym inwestorem i drugim (biorąc pod uwagę wielkość wolumenu handlu) partnerem handlowym Mjanmy. Jednocześnie Mjanma, z uwagi na zasoby surowcowe, stała się istotnym partnerem gospodarczym ChRL[35].

Głównym narzędziem umacniania silnej pozycji w Mjanmie jest ekspansja gospodarcza, obejmująca wzrost wymiany handlowej oraz napływ chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych. W latach 2003-2013 wartość wymiany handlowej wzrosła z ok. 1, 079 miliarda USD do ponad 10 miliardów USD (dane te ilustruje tabela 26)[36]. Poza surowcami naturalnymi, Chińczycy importują z Mjanmy, produkty takie jak: drewno, kamienie szlachetne, owoce i orzechy. Eksportują natomiast m.in. tekstylia, maszyny i sprzęt do wytwarzania energii elektrycznej, pojazdy drogowe, a także specjalistyczne wyposażenie dla poszczególnych gałęzi przemysłu[37].

Tabela 26. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Mjanmą w latach 2003-2013 (w 10000 USD)

Rok	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Import	16 952	20 694	27 440	25 265	37 814	64 755
Eksport	91 022	93 844	93 485	120 742	169 970	197 777
Wymiana handlowa	107 973	114 538	120 925	146 007	207 784	262 532

[34] Przykładowo podczas wizyty wicepremier ChRL Wu Yi w Mjanmie w marcu 2004 r. podpisano w sumie 21 umów, memorandów i porozumień. Premier Wu towarzyszyła wówczas 40-osobowa delegacja chińskich biznesmenów. W tym samym roku podpisano dwanaście umów, kontraktów i memorandów podczas wizyty w Pekinie Khin Nyunta. Premier Mjanmy utworzył też w kraju Komitet Wiodący ds. Implementacji Porozumień Gospodarczych między Mjanmą a Chinami. Zob. szerzej: Maung A.M., *In the Name…,* op. cit., s. 115-120.

[35] Yun Sun, *China's Strategic Misjudgment*…, op. cit., s. 79.

[36] Warto zaznaczyć, że oficjalne statystyki nie uwzględniają nielegalnego handlu granicznego, który według różnych szacunków może stanowić nawet równowartość 50% oficjalnej wymiany. Zob. m.in.: The Asan Institute for Policy Studies, J. Chow, L-E. Easley, *Upgrading Myanmar-China Relations to International Standards*, http://en.asaninst.org/ (25.04.2020), s. 8-9.

[37] Szerzej nt. struktury wymiany handlowej Chin z Mjanmą: T. Kudo, *Myanmar's Economic Relations*…, op. cit., s. 91-95.

Rok	2009	2010	2011	2012	2013
Import	64 613	96 655	167 990	129 823	285 687
Eksport	225 399	347 552	482 150	567 371	733 869
Wymiana handlowa	290 012	444 207	650 140	697 194	1 019 556

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: National Bureau of Statistics of China, http://www.stats.gov.cn (17.05.2020).

Warto podkreślić, że dla Chin handel z Mjanmą nie jest tylko elementem realizacji celów polityki regionalnej i ekspansji gospodarczej. Wymiana handlowa z Mjanmą odgrywa także istotną rolę w polityce niwelowania różnic w poziomie rozwoju gospodarczego między „pasem pacyficznym" wschodnich Chin a znacznie biedniejszymi zachodnimi prowincjami państwa. Mjanma jest największym partnerem handlowym dla prowincji Junnan. W latach 1996-2005 handel graniczny stanowił 55% całkowitej wymiany handlowej Mjanmy, ponad 80% eksportu tego państwa do Chin, a także ok. 40% importu z ChRL[38]. Budowa tzw. południowozachodniego korytarza lądowego z wykorzystaniem Mjanmy jako „lądowego pomostu" do Oceanu Indyjskiego może stanowić istotny impuls rozwojowy dla zacofanych gospodarczo południowo-zachodnich prowincji ChRL[39]. Projekt ten jako Korytarz Gospodarczy Chiny-Mjanma, będący częścią Korytarza Gospodarczego Bangladesz-Chiny-Indie-Mjanma, został pierwotnie uznany za ściśle powiązany z chińską Inicjatywą Pasa i Szlaku (*Belt and Road Initiative*). Obejmuje on budowę portu dalekomorskiego w Kyaukhpyu w stanie Rakhine, specjalnej strefy ekonomicznej, a także szybkiej kolei do granicy z Chinami[40].

Poza wymianą handlową istotnym elementem chińskiej polityki w Mjanmie są kierowane do tego państwa bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Do początku XXI wieku chińskie zaangażowanie na tej płaszczyźnie było mocno ograniczone. Istotną cezurą w tym kontekście jest rok 2002, kiedy firmy z ChRL rozpoczęły

[38] B. Tea, *China and Myanmar. Strategic Interests, Strategies and the Road Ahead*, „IPCS Research Papers", No. 26 (2010), s. 5-6; P. Lee P., G. Chan, Lai-Ha Chan, *China's „Realpolitik" Engagement*…, op. cit., s. 104. Szerzej na temat roli i skali handlu granicznego: T. Kudo, *Myanmar's Economic Relations*…, op. cit., s. 95-97.
[39] R. Narayanan, *China and Myanmar*…, op. cit., s. 260.
[40] W 2019 r. Korytarz Gospodarczy Bangladesz-Chiny-Indie-Mjanma został skreślony z listy projektów objętych BRI z uwagi na odmowę udziału w nim Indii. Nie miało to wpływy na realizację koncepcji budowy Korytarza Gospodarczego Chiny-Mjanma. Zob. E. Albert, *Xi Seeks to Boost*…, op. cit.

w Mjanmie realizację ok. 800 projektów wartych w sumie ok. 2,1 miliarda USD. Było to następstwem wcześniejszej wizyty w tym państwie ówczesnego przewodniczącego ChRL Jiang Zemina[41]. W tabeli 27 przedstawiono oficjalne chińskie dane dot. napływu chińskich BIZ do Mjanmy w latach 2004-2013. Warto podkreślić, że jakkolwiek zaangażowanie inwestycyjne firm z ChRL pozostaje relatywnie małe, aktywność ta koncentruje się na kilku strategicznych sektorach (m.in. górnictwo, węglowodory, energetyka, w tym przede wszystkim energetyka wodna), nadając znaczenie tej formie współpracy gospodarczej[42].

Tabela 27. Napływ chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Mjanmy w latach 2004-2013 (w milionach USD)*

Rok	**2004-2005**	**2005-2006**	**2006-2007**	**2007-2008**
BIZ	126.550	0.700	281.222	-

Rok	**2008-2009**	**2009-2010**	**2010-2011**	**2011-2012**	**2012-2013**
BIZ	855.996	2.500	8269.229	4345.728	231.773

* W Mjanmie oficjalne statystyki roczne liczy się do kwietnia każdego roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: Directorate of Investment and Company Administration http://www.dica.gov.mm/en (17.05.2020).

W celu pobudzenia kooperacji gospodarczej przygranicznych prowincji i Mjanmy Chińczycy konsekwentnie inwestują w Mjanmie pieniądze i kierują do tego państwa pomoc rozwojową. Chińska ODA ukierunkowana jest przede wszystkim na rozbudowę infrastruktury. Wsparcie finansowe ChRL pozwoliło zrealizować szereg projektów od budowy mostów po budowę naziemnych stacji telewizji satelitarnej i naziemnej stacji łączności satelitarnej. Zaangażowanie w rozwój infrastruktury przy ograniczonych możliwościach inwestycyjnych rządu mjanmańskiego w tej sferze jest przy tym kolejnym istotnym czynnikiem w relacjach Chiny-Mjanma. Firmy z ChRL budują drogi, tamy i porty korzystając z niskooprocentowanych pożyczek i kredytów

[41] Warto podkreślić symboliczny wymiar tej wizyty. Jiang był wówczas (w 2001 r.) pierwszym od szesnastu lat (i wizyty Li Xianniana) Przewodniczącym ChRL, który odwiedził Mjanmę. Jego podróż interpretowana jest także jako próba odbudowy bliskich relacji z mjanmańskim reżimem w obliczu niechętnej mu polityki premiera Zhu Rongji (pełniącego stanowisko w latach 1998-2003). R. Narayanan, *China and Myanmar*…, op. cit., s. 256; Maung A.M., *In the Name…,* op. cit., s. 113-114.
[42] Zob. szerzej: Ibidem, s.158-162.

eksportowych[43]. Zbudowane przez chińskie firmy hydroelektrownie, w tym największe: Yeywa, Shweli i Paunglaung, odpowiadają za dużą część zapotrzebowania na energię elektryczną w Mjanmie. Innym przykładem chińskiego zaangażowania jest projekt transportowy Irawadi obejmujący: budowę portu kontenerowego w pobliżu Bhamo, modernizację drogi z portu do Muse/Lwejel na granicy chińskiej oraz pogłębienie koryta Irawadi, tak by umożliwiało ono bezpieczną żeglugę[44].

Chińczycy zarówno w przypadku bezpośrednich inwestycji zagranicznych, jak i pomocy rozwojowej lokują pieniądze w sposób zgodny z ich interesami gospodarczymi. Beneficjentami tej polityki są równolegle chińskie firmy realizujące projekty. Dla ChRL jest to także sposób na zabezpieczenie dostaw półproduktów dla własnej gospodarki, a także - w szerszym wymiarze - element zabezpieczenia interesów geopolitycznych w regionie Oceanu Indyjskiego (o czym szerzej w dalszej części rozdziału)[45]. Istotnym jest przy tym sposób realizacji inwestycji przez przedsiębiorstwa z ChRL, które najczęściej zatrudniają chińskich pracowników, nie dostosowując się przy tym do lokalnych przepisów i regulacji, co było jednym z elementów generujących poważne konsekwencje po 2011 r[46].

ChRL konsekwentnie buduje dostęp do mjanmańskich surowców energetycznych. Chińczycy inwestują w górnictwo, ropę i gaz, ale także w energetykę wodną. Silne zaangażowanie ChRL w sektor węglowodorów, którego zwieńczeniem była budowa ropociągu i gazociągu z Mjanmy do Chin, charakteryzuje politykę tego państwa dopiero w pierwszej dekadzie XXI wieku. W latach 2004-2005 China National Offshore Oil Corporation (CNOOC) podpisało z Myanmar Oil and Gas Enterprise (MOGE) sześć kontraktów na wspólne wydobycie ropy naftowej. Z kolei chiński SINOPEC i jego filia Dian Quantum Petroleum Exploration również eksploatują lądowe złoża surowca. Ponadto CNOOC i jego filia Chimney Assets uzyskały możliwość wydobycia z czterech kolejnych złóż ropy[47]. W 2005 r. Mjanma pozwoliła chińskim

[43] B. Tea, *China and Myanmar…*, op. cit., s. 7-8.
[44] T. Kudo, *Myanmar's Economic Relations*…, op. cit., 98-99.
[45] B. Tea, *China and Myanmar…*, op. cit., s. 7-8.
[46] C. Li, J. Char, *China-Myanmar Relations Since Naypyidaw's Political Transition: How Beijing Can Balance Short-term Interests and Long-term Values*, „RSIS Working Papers", No. 288 (2015), s. 4-5.
[47] T. Kudo, *Myanmar's Economic Relations*…, op. cit., 101-102; Xiaolin Guo, *Towards Resolution, China…*, op. cit., s. 59-60. Szerzej o zakresie, głównych kierunkach i kryteriach lokowania inwestycji zagranicznych, przekazywania pomocy rozwojowej, jak i pojawiających się wokół tej problematyki wątpliwościach: J. Reilly,

firmom na eksploatację swoich złóż gazu w Zatoce Bengalskiej. W grudniu tego samego roku osiągnięto także porozumienie w sprawie sprzedaży mjanmańskiego gazu rurociągiem do Kunming. Z kolei w 2008 r. władze Mjanmy podpisały kontrakt z China National Petroleum Corporation (CNPC) dopuszczający przedsiębiorstwo z ChRL do wydobycia gazu z trzech morskich bloków na zachodnim wybrzeżu państwa. Z kolei w maju i czerwcu tego samego roku CNPC wespół z koreańskim Deawoo International nabyło prawa do wspólnej eksploatacji bloku na złożu Shwe na zachodzie Mjanmy, a także dalszej sprzedaży surowca do Chin[48].

Najszerzej dyskutowanym i jednocześnie najważniejszym efektem kooperacji energetycznej między ChRL i Mjanmą są rurociągi transportujące węglowodory z obszarów nadbrzeżnych stanu Rakhine do chińskiej prowincji Junnan. Pod koniec 2008 r. CNPC i MOGE podpisały porozumienie dot. budowy ropociągu i gazociągu. Od 2009 r. projekty te były realizowane przez dwie spółki *joint venture* – The Southeast Asia Oil Pipeline Co Ltd. i The Southeast Asia Gas Pipeline Co. W obu Chińczycy posiadali większościowe udziały. Ropociągiem o długości 771 kilometrów (po opóźnieniach w budowie oddanym do użytku w lutym 2015 r.), którego budowa kosztowała ok. 2,5 miliarda USD, możliwy jest transport 22 milionów ton surowca w ciągu roku z portu Kyaukpyu na Wyspie Maday (gdzie będzie on dostarczany tankowcami z regionu Bliskiego Wschodu i Afryki) do znajdującego się na granicy ChRL i Mjanmy Ruili i dalej do Kunming. Magistrala w Chinach ma długość 1 630 kilometrów. Z kolei uruchomiony na przełomie 2013 i 2014 r. równoległy gazociąg może transportować 12 miliardów m^3 surowca rocznie. Transportuje gaz z Kyaukpyu do Ruili i dalej Nanning w prowincji Junnan, gdzie łączy się z chińskim gazociągiem Zachód-Wschód. Długość rurociągu na obszarze Mjanmy wynosi 793 kilometry, magistrala na terytorium Chin liczy natomiast całościowo 1 727 kilometra[49].

China and Japan in Myanmar: Aid, Natural Resources and Influence, „Asian Studies Review", Vol. 37, No. 2 (2013), s. 149-153.

[48] P. Lee P., G. Chan, Lai-Ha Chan, *China's „Realpolitik" Engagement*…, op. cit., s. 103; A. Srinivas, *Sino-Myanmar Oil & Gas Pipelines and their Implications for India*, „Global Journal of Finance and Management", Vol. 6, No. 9 (2014), s. 952-953.

[49] Myanmar Times, Aung Shin, *Launch imminent for crude oil pipeline*, http://www.mmtimes.com (12.06.2020). CNPC, *Myanmar Section of the Myanmar-China Oil Pipeline Starts Trial Operation*, http://www.cnpc.com.cn (12.06.2020); OilPrice.com, D. Forest, *This New Project Changes The Global Oil Market*, www.oilprice.com

Mapa 4. Przebieg rurociągów z Mjanmy do Chiny

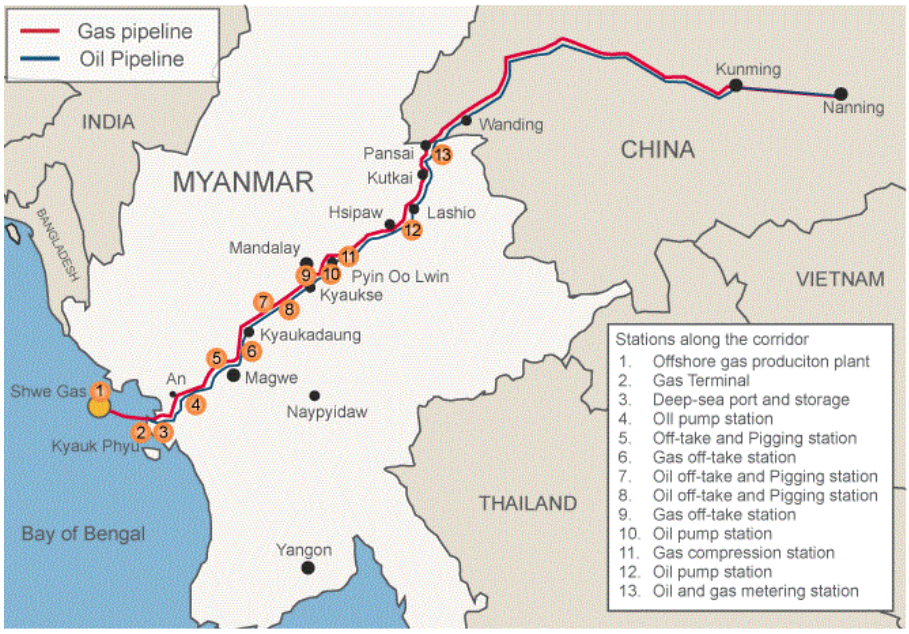

Źródło: Reuters, *China takes risky step with Myanmar pipelines*, www.reuters.com (02.06.2020).

Instrumentem oddziaływania ChRL na władze Mjanmy w badanym czasokresie był także transfer uzbrojenia dla rządzącej państwem wojskowej junty. Był to trwały element wpływu na izolowane na arenie międzynarodowej państwo, wykorzystywany od końca lat 80. Chińczycy w formie transakcji barterowych i nieoprocentowanych kredytów przekazywali Mjanmie czołgi, transportery opancerzone, haubice, a także pociski przeciwpancerne i przeciwlotnicze[50]. Zapewniali także mjanmańskiej armii szkolenie w zakresie obsługi dostarczanego sprzętu i systemów uzbrojenia, co było bardzo istotne w kontekście dążenia do budowy faktycznej kontroli *Tatmadaw* na terenach przygranicznych[51]. Szkolenia i kursy w ChRL przechodzi wciąż duża część mjanmańskich wojskowych – przede wszystkim kadry oficerskiej (jakkolwiek od początku XXI wieku coraz częściej szkolą się oni w Rosji)[52].

Dyskusyjną kwestią jest szersza chińska obecność militarna w Mjanmie. Przez wiele lat wskazywano na możliwość wydzierżawienia (od początku lat 90.) ChRL

(12.06.2020); CPPE, *Myanmar-China Oil and Gas Pipelines Project*, http://www.cppe.com.cn (12.06.2020); Financial Times, L. Hook, *China Starts Importing Natural Gas From Myanmar*, http://www.ft.com (12.06.2020).

[50] Zob. szerzej na temat specyfikacji pozyskiwanego przez Mjanmę uzbrojenia: Maung A.M., *In the Name…,* op. cit., s. 148-151.

[51] Ibidem, s. 8., D. Arnott, op. cit., s. 72-73.

[52] Maung A.M., *In the Name…,* op. cit., s. 148.

Wielkiej Wyspy Kokosowej w archipelagu Andamanów. Miałyby się tam znajdować instalacje wywiadu elektronicznego wykorzystywane przez Chińczyków do monitorowania indyjskiej aktywności na Oceanie Indyjskim. Inną z lokalizacji wykorzystywanych przez Chińczyków może być baza marynarki na wyspie Hainggyi w ujściu rzeki Bassein w delcie Irawadi. Według niepotwierdzonych informacji baza miała być wspólnie użytkowana przez *Tatmadaw* oraz marynarkę wojenną Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej. Wymienia się także w tym kontekście mniejsze instalacje nabrzeżne, w tym stacje nasłuchowe usytuowane wzdłuż wybrzeża Zatoki Bengalskiej. Jakkolwiek władze obu państw konsekwentnie zaprzeczają informacjom o wykorzystaniu przez Chińczyków infrastruktury wojskowej na terenie Mjanmy, w dalszym ciągu jest to przedmiot analizy w badaniu relacji bilateralnych między tymi podmiotami[53].

Przed rozpoczęciem przemian politycznych w Mjanmie w 2011 r. istotnym elementem bilateralnej współpracy były także gwarancje ochrony rządzącej w tym państwie junty na arenie międzynarodowej. Chińczycy udzielili Mjanmie między innymi zdecydowanego poparcia dyplomatycznego (m.in. poprzez bojkot obrad ARF w lipcu 2005 r.) po tym jak ASEAN zadecydował o odebraniu temu państwu przewodnictwa w pracach Stowarzyszenia w 2006 r[54]. Kluczowym jest jednak przede wszystkim fakt posiadania przez ChRL statusu stałego członka Rady Bezpieczeństwa ONZ, co umożliwiało blokadę rezolucji wymierzonych w autorytarny wojskowy reżim. Przykładowo w 2007 r. Chińczycy zablokowali rezolucję Rady Bezpieczeństwa potępiającą łamanie praw człowieka w Mjanmie i umożliwiająca organizacjom humanitarnym nieograniczoną działalność w tym państwie, a także wzywająca reżim do rozpoczęcia dialogu z politycznymi przeciwnikami. Jednocześnie Chińczycy dążą do uzyskania własnych korzyści politycznych poprzez budowanie na arenie

[53] Zob. np.: D. Chang, *China's View of South Asia and the Indian Ocean*, „Heritage Lectures", No. 1163 (2010), s. 8; R. Narayanan, *China and Myanmar*…, op. cit., s. 262. W 2005 r. także Przewodniczący Komitetu Szefów Sztabu Sił Zbrojnych Indii i Szef Sztabu Marynarki Wojennej Arun Prakash stwierdził, że według jego wiedzy ChRL nie posiada baz wojskowych na terenie Mjanmy. Nie można wykluczyć obecności chińskich wojskowych w Mjanmie, ani szerszej kooperacji np. w zakresie wymiany informacji wywiadowczych, bądź wsparcia technicznego. Mało prawdopodobna jest jednak chińska obecność militarna w takim wymiarze, w jakim część badaczy opisywała to na początku lat 90. Wyczerpującą analizę tej problematyki przedstawił w swoim artykule Andie Selth z Griffith Asia Institute: A. Selth, *Chinese Military Bases in Burma: The Explosion of a Myth*, „Regional Outlook Paper", No. 10 (2007).

[54] Maung A.M., *In the Name…,* op. cit., s. 121.

międzynarodowej wizerunku państwa-mediatora w kontekście wewnętrznych konfliktów w Mjanmie[55].

W maju 2011 r. podczas wizyty premiera Thein Seina w Pekinie poinformowano o podniesieniu rangi stosunków bilateralnych do wszechstronnego kooperatywnego partnerstwa strategicznego (*Comprehensive Strategic Cooperative Partnership*). Na tym etapie wzajemne relacje i ścisła współpraca między państwami osiągnęły swój szczytowy moment. Jesienią 2011 r. decyzja premiera Thein Seina o zawieszeniu realizacji projektu budowy tamy Myitsone rozpoczęła jednak proces redefinicji stosunków chińsko-mjanmańskich, któremu towarzyszyła ożywiona dyskusja na temat całokształtu wzajemnych stosunków, skuteczności stosowanych przez ChRL narzędzi oddziaływania, a także swego rodzaju mispercepcji w ocenie stanu i perspektyw relacji bilateralnych Chin i Mjanmy[56].

Równolegle do debaty wokół tamy Myitsone miały miejsce protesty dot. realizowanego przez spółkę *joint venture* chińskiego Wanbao oraz mjanmańskiego UMEHL (Union of Myanmar Economic Holdings – będącego *de facto* ekonomiczną reprezentacją *junty*) projektu budowy kopalni miedzi Letpadaung. Od 2011 r. inwestycji towarzyszyły przymusowe wysiedlenia miejscowej ludności. W 2012 r. doszło do protestów zakończonych siłowo przez mjanmańskie siły bezpieczeństwa, które do ich stłumienia użyły prawdopodobnie białego fosforu. Do kolejnych protestów doszło w 2014 r. Wówczas do protestujących otworzono ogień w wyniku czego zginęła jedna osoba[57]. Kontrowersje wokół kopalni Letpadaung wzmocniły narracje wskazujące na negatywne skutki chińskiego modelu zaangażowania inwestycyjnego w Mjanmie. Problematyka ta zostanie szerzej umówiona w podrozdziale dotyczącym perspektyw ewolucji regionalnych sojuszy ChRL.

[55] Ibidem, s. 6.
[56] Ibidem, s. 80-81, 86-87.
[57] Zob.: Southeast Asian Studies at the University of Freiburg, N. Ganesan, *Bilateral Issues in Myanmar's Policy towards China*, www.southeastasianstudies.uni-freiburg.de (25.04.2020), s. 12-13.

3. Stosunki Chin z Kambodżą

A. Kontekst historyczny

Ewolucja bilateralnych relacji chińsko-kambodżańskich w latach 90. i przede wszystkim w pierwszej dekadzie XXI wieku[58] stanowi przykład sukcesu postzimnowojennej strategii politycznej ChRL w Azji Południowo-Wschodniej. Na przestrzeni dwóch dekad Kambodża z państwa zależnego od Wietnamu stała się jednym z głównych sojuszników ChRL w regionie. Część badaczy charakteryzuje obecny asymetryczny charakter relacji między tymi państwami jako stosunki patron-klient[59].

W okresie zimnej wojny relacje chińsko-kambodżańskie miały sinusoidalny charakter. Oficjalne stosunki dyplomatyczne ustanowiono w 1958 r. Już wcześniej, to jest od 1955 r. i Konferencji w Bandungu, oba państwa utrzymywały jednak nieformalne relacje. Kambodża, podobnie jak część państw regionu, budowała wówczas fundamenty swojej polityki zagranicznej na założeniach niezaangażowania i neutralności[60].

W latach 50. i 60. XX wieku ChRL utrzymywała dobre stosunki bilateralne z Kambodżą między innymi ze względu na relacje przedstawicieli chińskiego reżimu (w tym przede wszystkim Zhou Enlaia) z księciem Norodomem Sihanoukiem, a także prochińską politykę księcia w drugiej połowie lat 60[61]. Chińczycy od początku lat 70. i wojny domowej w Kambodży byli jednocześnie głównymi sojusznikami Czerwonych Khmerów, którzy objęli władzę w tym państwie po przewrocie w 1975 r. Swoje wpływy utracili jednak po 1979 r., interwencji militarnej i ustanowieniu w Kambodży reżimu

[58] Chińsko-kambodżańskie stosunki dyplomatyczne, z uwagi na położenie Kambodży i tradycję funkcjonującego w Azji Południowo-Wschodniej systemu trybutarnego, mają naturalnie głębsze historyczne korzenie, sięgając XIII wieku i podróży misyjnej Zhao Daguana w latach 1296-1297. S.A. Chen, *The Development of Cambodia – China Relations and Its Transition under the OBOR Initiative* „The Chinese Economy", No. 51 (2018), s. 371.

[59] J. Ciorciari, *China and Cambodia: Patron and Client ?*, „IPC Working Paper Series", No. 121, s. 4.

[60] Wcześniej – od 1947 r. w Phnom Penh funkcjonował konsulat Republiki Chińskiej na obszarze Indochin Francuskich. Został on zamknięty wraz z oficjalnym nawiązaniem stosunków dyplomatycznych między Chińską Republiką Ludową a Królestwem Kambodży. S.A. Chen, *The Development of Cambodia*…, op. cit., s. 371-372.

[61] W 1965 r. Norodom Sihanouk zerwał stosunki dyplomatyczne z USA, które zostały wznowione dopiero w 1969 r. Gdy w 1970 r. książę został odsunięty od władzy przez konserwatywny rząd Lon Nola, udał się na emigrację do Pekinu, gdzie utworzył Zjednoczony Front Narodowy Kambodży i udzielił poparcia Czerwonym Khmerom. Należy przy tym zaznaczyć, że ówczesna polityka Kambodży kształtowała się w złożonym i turbulentnym środowisku międzynarodowym. Dotyczyło to także politycznego dryfu w stronę ChRL, której polityka zagraniczna w dobie Rewolucji Kulturalnej zdominowana została przez czynnik ideologiczny i „eksport" komunizmu. Przez władze Kambodży traktowane było to jako realne zagrożenie i miało przełożenie na uwarunkowania polityki wewnętrznej. The Diplomat, C. Bong, *Cambodia's Disastrous Dependence on China: A History Lesson,* https://thediplomat.com/ (26.04.2020).

zależnego od Wietnamu, czemu towarzyszyła obecność militarna tego państwa do początku lat 90. XX wieku[62].

Po wycofaniu wojsk wietnamskich, wdrożeniu postanowień konferencji paryskiej w sprawie Kambodży i nadzorowanych przez ONZ wyborach w 1993 r. władzę w Kambodży objęła koalicja rządowa zrzeszająca partię FUNCINCPEC (fran. *Front Uni National pour un Cambodge Indépendant, Neutre, Pacifique, et Coopératif* - Zjednoczony Narodowy Front dla Niepodległej, Neutralnej, Pokojowej i Kooperatywnej Kambodży) księcia[63] Norodoma Sihanouka, a także Kambodżańską Partię Ludową pod przewodnictwem Hun Sena (pełniącego od 1985 r. funkcję premiera w prowietnamskim rządzie Ludowej Republiki Kampuczy). Na czele rządu stanęli Hun Sen i syn księcia – Norodom Ranaridh. Początkowo Chiny popierały FUNCINPEC, postrzegając Hun Sena jako reprezentanta interesów wietnamskich. W roku 1996 polityka ta zaczęła ulegać stopniowej ewolucji (początkowo w odpowiedzi na politykę FUNCINPEC przychylną Tajwanowi). W 1997 r., po dokonanym przez Hun Sena zamachu stanu, Kambodża znalazła się w międzynarodowej izolacji. Szansę tę wykorzystali Chińczycy udzielając władzom Kambodży wsparcia dyplomatycznego (byli pierwszym państwem, które uznało nowy reżim), pomocy finansowej (w postaci pożyczki wartej 10 milionów USD) i militarnej (w postaci sprzętu wojskowego o wartości 2,8 miliona USD). Chiny stały się głównym partnerem Kambodży na płaszczyźnie politycznej i ekonomicznej, w latach 1997-2005 dostarczając temu państwu ok. 600 milionów USD w postaci inwestycji i pomocy rozwojowej[64].

Krótko po objęciu pełni władzy Hun Sen oskarżył przedstawicieli Biura Gospodarczego i Kulturalnego Tajpej (*Taipei Economic and Cultural Representative Office* – TECO) o pomoc FUNCINPEC w zakupie uzbrojenia, doprowadził do zamknięcia TECO w Kambodży i wydalenia wszystkich tajwańskich dyplomatów. Kambodża stała się państwem jednoznacznie wspierającym koncepcję „Jednych Chin".

[62] W tym okresie, mimo będącej pochodną sytuacji w Kambodży wojny z Wietnamem w 1979 r., Chińczycy stracili realny wpływ na Kambodżę, koncentrując się na wsparciu antyreżimowych ugrupowań partyzanckich aktywnych przy granicy z Tajlandią (szerzej w rozdziale V pracy), w tym przede wszystkim oddziałów Czerwonych Khmerów. Zob. ISEAS – Yusof Ishak Institute, E. Pang, "*Same-Same but Different": Laos and Cambodia's Political Embrace of China*, „ISEAS Perspective", No. 66 (2017), https://www.iseas.edu.sg/ (26.04.2020).

[63] Norodom Sihanouk w 1993 r. został ponownie (wcześniej w latach 1941-1955) królem Kambodży.

[64] I. Storey, *China's Tightening Relationship with Cambodia*, http://www.asianresearch.org/ (23.10.2020); J. Ciorciari, *China and Cambodia…*, op. cit., s. 8.

Khmerscy urzędnicy otrzymali oficjalny zakaz podróżowania do Tajwanu, odwiedzania wydarzeń sponsorowanych przez Tajwańczyków i spotykania się z tajwańskimi politykami. W 2000 r. Jiang Zemin, jako pierwsza głowa państwa chińskiego w historii, złożył oficjalną wizytę w Kambodży, a jej efektem było m.in. podpisane Wspólne Oświadczenie ws. Ram Współpracy Bilateralnej między Chińską Republiką Ludową a Królestwem Kambodży[65].

B. Interesy i cele Chin

Chińskie zaangażowanie w Kambodży wynika z szeregu interesów, jakie państwo to posiada w skali lokalnej, regionalnej i globalnej. Heng Pheakdey wymienia najważniejsze z nich, wskazując aspekty: ekonomiczne, polityczne, strategiczne i ideologiczne (zostały one przedstawione w tabeli 28). Należy przy tym zauważyć, że priorytetyzacja interesów ChRL ulega ewolucji. W badanym okresie warto odnotować między wzrost znaczenia czynnika, jakim jest możliwość wsparcia przez Kambodżę interesów Chin na arenie międzynarodowej. Ten aspekt relacji z Kambodżą zyskiwał z punktu widzenia państwa chińskiego na wadze i jego priorytet należy określić jako wysoki.

Tabela 28. Chińskie interesy w Kambodży

Interesy		**Priorytet**
Ekonomiczne	Zabezpieczenie dostępu do surowców naturalnych	Średni
	Poszerzanie rynków zbytu	Niski
Polityczne	Wzrost poziomu bezpieczeństwa regionalnego	Wysoki
	Wsparcie polityki „Jednych Chin”	Wysoki
Strategiczne	Wsparcie na arenie międzynarodowej	Średni
	Równoważenie wpływów amerykańskich	Wysoki
Ideologiczne	Rozpowszechnianie chińskiej kultury	Wysoki

Źródło: P. Heng, *Cambodia-China Relations: A Positive-Sum Game ?*, „Journal of Current Southeast Asian Affairs”, No. 2 (2012), s. 72.

[65] C. Thayer, *China's Relations with Laos and Cambodia*, [w:] China's Internal and External Relations and Lessons for Korea and Asia, Jung-Ho Bae, Jae H. Ku, [eds.], Seul 2014, s. 226-229.

Z gospodarczego punktu widzenia Chińczycy oczekują dostępu do kambodżańskich surowców, w tym przede wszystkim do złóż węglowodorów (ropy naftowej i gazu) w Zatoce Tajlandzkiej. W 2007 r. chińskie CNOOC uzyskało wyłączne prawa do eksploatacji jednego z sześciu kambodżańskich bloków *offshore*[66]. W grudniu 2012 r. zawarto ponadto porozumienie, na podstawie którego chińskie Sinomach China Perfect Machinery Industry Corp. w kooperacji z Cambodian Petrochemical Group wybuduje w prowincji Kampot pierwszą w tym państwie rafinerię ropy naftowej. Wartość inwestycji wyniesie 2,3 miliarda USD[67]. Wiele chińskich firm inwestuje ponadto w sektory górnictwa (wydobycie surowców mineralnych) i energetyki wodnej. Istotne są także inwestycje w sektor rolniczy, w tym przede wszystkim dostęp do ziemi uprawnej celem zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego ChRL[68]. Chiny inwestują także w energetykę wodną. W 2008 r. Chińczycy ogłosili pakiet inwestycji wartych miliard USD, przeznaczonych na budowę tam i w dalszej kolejności rozbudowę potencjału wytwarzania energii elektrycznej[69].

Z punktu widzenia poruszanej problematyki istotniejsze wydają się jednak strategiczne i polityczne profity, jakie państwo chińskie czerpie z rozwoju bilateralnych relacji z Kambodżą. Z uwagi na swoje położenie geograficzne Kambodża pełni istotną rolę w chińskiej strategii „sznura pereł", w ramach której ChRL pragnie zwiększyć bezpieczeństwo kluczowych z punktu widzenia interesów handlowych morskich szlaków komunikacyjnych (*Sea Lines of Communication* - SLOC) poprzez dostęp do położonych wzdłuż SLOC portów. Dostęp do portu w Sihanouk jest jednym z istotnych elementów tej strategii. Chiny sfinansowały ponadto renowacje obiektów portowych Sihanouk i Ream. Możliwość wykorzystania tej infrastruktury potencjalnie dawałaby chińskiej marynarce wojennej wyjście na wody Zatoki Tajlandzkiej i Cieśninę Malakka[70].

---

[66] J. Ciorciari, *China and Cambodia…*, op. cit., s. 24.

[67] Obecnie, po licznych opóźnieniach, planuje się realizację inwestycji w 2021 r. Zob.: The Cambodia Daily, *Construction of Cambodia's First Oil Refinery to Start Next Year*, http://www.cambodiadaily.com (25.05.2020); Khmer Times, C. Vannak, *Oil refinery construction pushed to 2021,* https://www.khmertimeskh.com (17.04.2020).

[68] P. Heng, *Cambodia-China Relations: A Positive-Sum Game ?,* „Journal of Current Southeast Asian Affairs", No. 2 (2012), s. 73.

[69] C. Thayer, *China's Relations with Laos*…, op. cit., s. 236.

[70] P. Heng, *Cambodia-China Relations*…, op. cit., s. 73-74; I. Storey, *China's Tightening Relationship*…, op. cit.

Silny priorytet dla rozwoju infrastruktury jako głównego obszaru lokowania chińskich inwestycji wzmocnił projekt BRI i lokalizacja Kambodży w obszarze Korytarza Gospodarczego Chiny-Półwysep Indochiński (*China-Indochina Peninsula Economic Corridor*). Za element jego realizacji uznaje się projekty, takie jak: budowa sieci transportu kolejowego obejmującego cztery główne ośrodki miejskie, rozbudowa sieci autostrad[71] i systemu kolei miejskich, a także państwowej sieci zaopatrzenia w energię, a przede wszystkim projekty Specjalnej Strefy Ekonomicznej Sihanoukville[72] oraz Eksperymentalnej Strefy Wszechstronnego Rozwoju Kok Kong[73].

Reżim Hun Sena wspiera także polityczne interesy ChRL. Jak już wspomniano, jest jednym z głównych „adwokatów" polityki „Jednych Chin" na arenie międzynarodowej. Podobnie jak władze Mjanmy, rząd Kambodży jednoznacznie poparł przyjęcie przez ChRL w 2005 r. tzw. Ustawy Antysecesyjnej. W tym samym roku Kambodża pod naciskiem Chin wycofała także swoje poparcie dla członkostwa Japonii w Radzie Bezpieczeństwa ONZ. W 2002 r. władze Kambodży odmówiły przyznania wizy Dalajlamie, starającemu się wziąć udział w Trzecim Światowym Szczycie Buddyjskim w Phnom Penh. W 2008 r. jednoznacznie potępiły zamieszki w Lhasie i ograniczyły możliwość działalności przedstawicieli Falun Gong na terenie Kambodży. Symboliczne było także wydalenie w 2009 r. dwudziestu ujgurskich azylantów mimo presji wywieranej przez społeczność międzynarodową[74].

W kontekście polityki regionalnej i interesów Chin w Azji Południowo-Wschodniej istotne jest członkostwo Kambodży w strukturach ASEAN. Szeroko komentowana, także w środowiskach naukowych, była postawa państwa kambodżańskiego w trakcie odbywającego się w lipcu 2012 r. w Phnom Penh 20. Szczytu ASEAN. Na cztery miesiące przed szczytem (w marcu 2012 r.), któremu

[71] Najważniejsza w tym kontekście jest budowa autostrady z Phnom Penh do Sihanoukville, gdzie trafia 90% transportu kontenerowego Kambodży. Wart 1,9 miliarda USD projekt realizuje chińskie China Communications Construction Company, a prawo do pobierania opłat za przejazd posiadać będzie jej spółka-córka - China Road and Bridge Corporation. The Diplomat, Sok Kha, *The Belt and Road in Cambodia: Successes and Challenges*, https://thediplomat.com (27.04.2020).

[72] W strefie około 100 fabryk zatrudnia 10 000 khmerskich pracowników, co stanowi istotny czynnik stymulujący lokalny rozwój. Według założeń SSE powinna generować nawet 10 000 miejsc pracy w 300 fabrykach, produkujących głównie na eksport.

[73] Oba projekty rozbudowy stref ekonomicznych kontrolowane są przez chińskie firmy. S.A. Chen, *The Development of Cambodia*…, op. cit., s. 376-377.

[74] C. Thayer, *China's Relations with Laos*…, op. cit., s. 228-230.

przewodniczyła Kambodża, prezydent Hu Jintao zapowiedział w czasie oficjalnej wizyty (pierwszej tego typu od dwunastu lat) przekazanie państwu kambodżańskiemu ok. 600 milionów USD w formie pomocy i pożyczek[75]. W czasie szczytu delegacja Kambodży blokowała próby odniesienia się przez organizację do problematyki sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim. Reprezentując *de facto* stanowisko ChRL (postulującej rozwiązanie sporów na płaszczyźnie bilateralnej) nie tylko przyczyniła się do fiaska szczytu (państwom ASEAN po raz pierwszy w historii nie udało się sformułować komunikatu końcowego), ale wzbudziła uśpione obawy państw Azji Południowo-Wschodniej o konsekwencje wzrostu polityczno-gospodarczej potęgi Chin[76].

Wykorzystanie politycznych wpływów w jednym z państw członkowskich celem zakłócenia prac ASEAN było bowiem ewenementem w dotychczasowych stosunkach między organizacją i ChRL. Dla ASEAN, przy uwzględnieniu sposobu w jaki podejmowane są decyzje na łamach tej organizacji, instrumentalne wykorzystanie bliskich stosunków łączących Chiny z państwami, takimi jak: Kambodża, Mjanma czy Laos wydaje się być poważnym zagrożeniem dla całego procesu regionalnej integracji.

C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania

Fundamentem i najważniejszym elementem instrumentarium polityki ChRL wobec Kambodży jest zaangażowanie gospodarcze i inwestycyjne. Istotną cezurą i swego rodzaju podsumowaniem wieloletniej kooperacji między państwami są kolejne podpisywane porozumienia: o Wszechstronnym Partnerstwie dla Współpracy w 2006 r., o Wszechstronnym Strategicznym Partnerstwie dla Współpracy w 2010 r. oraz o Rozwiniętym Strategicznym Partnerstwie w 2012 r.[77]

Chiny wykorzystują szereg instrumentów, z których najważniejszym jest pomoc rozwojowa. Chińczycy od wielu lat są największym zagranicznym inwestorem i donatorem większości inwestycji infrastrukturalnych w Kambodży - w latach

[75] Ibidem, s. 71-72.
[76] The Wall Street Journal, *Sea Dispute Upends Asian Summit*, http://online.wsj.com (01.05.2020); J. Ciorciari, *China and Cambodia…*, op. cit., s. 35; Obserwator finansowy, B. Góralczyk, *Kambodża: chińskie pole doświadczalne*, http://www.obserwatorfinansowy.pl (10.10.2020); C. Thayer, *China's Relations with Laos*…, op. cit., s. 232.
[77] Ibidem, s. 230.

1994-2011 zainwestowali w tym państwie ok. 8,8 miliarda USD (inne źródła mówią o kwocie 8,6 miliarda USD – patrz tabela 29). W samym 2011 r. było to natomiast 1,9 miliarda USD (w państwie o PKB wysokości 13 miliardów USD), co stanowi niemal dwukrotność całości inwestycji państw ASEAN i dziesięciokrotność inwestycji amerykańskich[78].

Inwestycje z ChRL w znacznej mierze odpowiadają potrzebom kambodżańskiej gospodarki, cierpiącej z powodu braku rozwiniętej infrastruktury. W 2008 r. rząd Kambodży zatwierdził inwestycje chińskie warte 4,3 miliarda USD. Projekty inwestycyjne koncentrowały się na branży tekstyliów, górnictwie, energetyce wodnej, rolnictwie i handlu detalicznym[79]. Warto odnotować zaangażowanie przedsiębiorstw z ChRL w sektor hydroenergetyki i powiązaną z nim budowę zapór wodnych. To szczególnie istotny obszar dla cierpiącej na niedobory energii gospodarki Kambodży (istniejące siłownie wodne odpowiadają za około 50% całkowitej produkcji energii elektrycznej w tym państwie). Sześć z siedmiu dużych elektrowni wodnych w Kambodży zostało zbudowanych przez firmy z Chin przy pełnym finansowaniu kredytami z chińskich banków i instytucji finansowych[80].

Przedsiębiorstwa z ChRL rzadko zwracają uwagę na takie kwestie, jak: ochrona środowiska, prawa pracownicze czy prawa człowieka, co jest korzystne z punktu widzenia interesów autorytarnego reżimu Kambodży. Chińskie firmy inwestują przede wszystkim w projekty infrastrukturalne, wykorzystując model podobny do tego, który sprawnie funkcjonuje m.in. w Afryce (wykonawcą projektów są najczęściej chińskie podmioty zatrudniające pracowników z ChRL)[81].

[78] J. Ciorciari, *China and Cambodia…*, op. cit., s.12.
[79] C. Thayer, *China's Relations with Laos*…, op. cit., s. 236.
[80] Jedynym wyjątkiem jest projekt Lower Sesan 2 na rzece Se San w północnowschodniej Kambodży. Zob.: ISEAS – Yusof Ishak Institute, T. Chong, *The Politics behind Cambodia's' Embrace of China*, „ISEAS Perspective", No. 59 (2017), https://www.iseas.edu.sg/ (26.04.2020), s. 3.
[81] J. Ciorciari, *China and Cambodia…*, op. cit., s. 12-13.

Tabela 29. Inwestycje zagraniczne w Kambodży w latach 1994-2011 według państwa pochodzenia

Główni inwestorzy		Wartość inwestycji (w miliardach USD)
1.	Chińska Republika Ludowa	8,606
2.	Korea Południowa	4,040
3.	Unia Europejska	3,641
4.	Malezja	2,614

Źródło: The Council of Development of Cambodia, http://www.cambodiainvestment.gov.kh (27.04.2020).

Chińska pomoc rozwojowa przybiera zróżnicowaną formę. W 2004 r. podczas wizyty ówczesnego premiera Zhu Rongji w Kambodży Chiny ogłosiły umorzenie kambodżańskich długów. Z kolei w trakcie wizyty Hun Sena w Pekinie w 2005 r. ChRL ogłosiła przyznanie Kambodży wartego 400 milionów USD pakietu dotacji, kredytów i inwestycji. W 2006 r., przy okazji podpisywania umowy o Wszechstronnym Partnerstwie dla Współpracy, rząd chiński zobowiązał się do przekazania w sumie 600 milionów USD pomocy finansowej na przestrzeni czterech lat. Ostatecznie w latach 2006-2010 Chiny przekazały Kambodży w formie dotacji i pożyczek pomoc w wysokości co najmniej dwóch miliardów USD, z czego 1,2 miliarda stanowiła pomoc i dotacje przyznane bezpośrednio po decyzji o przekazaniu Chinom dwudziestu ujgurskich azylantów. W 2007 r. ChRL dołączyła także do Forum Współpracy dla Rozwoju Kambodży, stając się od tego momentu głównym donatorem w ramach tej instytucji. Pomoc finansowa państwa chińskiego ukierunkowana była na realizację projektów infrastrukturalnych, w tym: budowę dróg, mostów i budynków rządowych. Chińczycy finansowali między innymi budowę Drogi Krajowej nr 7 ze Stung Treng/Kratie do Laosu. W 2011 r. Chiny zobowiązały się do budowy 1 500 kilometrów dróg i mostów wartych w sumie ok. jednego miliarda USD[82].

Równolegle dynamicznie rozwijała się wymiana handlowa między Kambodżą i Chinami. Nie jest to najważniejsza płaszczyzna kooperacji obu państw (co obrazują

[82] Ten obszar zaangażowania chińskich firm odpowiada żywotnym potrzebom kambodżańskiej gospodarki, która cierpi z powodu braku infrastruktury komunikacyjnej. Stąd elementem priorytetowym jest m.in. budowa sieci autostrad między prowincjami. Chińskie firmy zrealizowały także inwestycje budowy siedmiu mostów o łącznej wartości 220 milionów USD; C. Thayer, *China's Relations with Laos*…, op. cit., s. 234-235; T. Chong, *The Politics behind*…, op. cit., s. 3.

dane przedstawione w tabeli 30), niemniej Chińczycy podejmują działania mające na celu stymulację wymiany handlowej. Przykładem takiej inicjatywy jest utworzenie w 2008 r. specjalnej strefy ekonomicznej w Sihanoukville, w której produkuje się towary przeznaczone na eksport (bezcłowy) do ChRL. W tym samym roku Chińczycy zobowiązali się do zniesienia ceł na import 400 produktów z Kambodży[83].

Tabela 30. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Kambodżą w latach 2003-2013 (w 10000 USD)

Rok	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Import	2600	2993	2731	3509	5107	3883
Eksport	29465	45177	53603	69776	88293	109554
Wymiana handlowa	32065	48171	56334	73286	93399	113437
Rok	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	
Import	3689	9363	18430	21532	36 364	
Eksport	90726	134734	231481	270811	340 951	
Wymiana handlowa	94415	144097	249911	292343	377 314	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: National Bureau of Statistics of China, http://www.stats.gov.cn (17.05.2020).

W latach 2003-2013 wartość wymiany handlowej między ChRL a Kambodżą wzrosła ponad dziesięciokrotnie z 320,65 miliona USD do ~3,773 miliarda USD. Wzrósł przede wszystkim chiński eksport do Kambodży (z 294,65 miliona USD do ~3,409 miliarda USD), czyniąc z ChRL jednego z głównych partnerów handlowych państwa kambodżańskiego (patrz tabela 31). Dla Chin import kambodżańskich produktów stanowił niewielki wolumen, wzrastając w latach 2003-2013 z 2,6 miliona USD do 36,364 miliona USD.

[83] Ibidem, s. 238-239.

Tabela 31. Główni partnerzy handlowi Kambodży w latach 2007-2010

Główni partnerzy handlowi – Eksport		**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2007-2010**
1.	USA	2 363,1	1 970,9	1 552,8	2 183,6	8 070,4
2.	Hong Kong	17,1	839,9	1 646,3	20,4	2 523,6
3.	Kanada	189,2	292,0	195,8	346,6	1 023,6
4.	Niemcy	298,3	138,1	108,8	294,6	839,8
Główni partnerzy handlowi - Import		**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2007-2010**
1.	Tajlandia	1 491,1	696,9	464,8	2 574,4	5 227,2
2.	Chiny	969,4	934,9	881,3	1 482,0	4 267,6
3.	Singapur	482,2	303,8	209,0	2 436,1	3 431,0
4.	Hong Kong	673,3	589,6	484,2	645,4	2 392,5

Źródło: Heng, P., *Cambodia-China Relations: A Positive-Sum Game ?*, „Journal of Current Southeast Asian Affairs", nr 2 (2012), s. 62.

Obok ekspansji gospodarczej drugim z komponentów, na których opiera się chińska polityka jest poparcie tego państwa dla autorytarnych rządów Hun Sena i Kambodżańskiej Partii Ludowej. Chińskie wsparcie pozwala kambodżańskim decydentom ignorować pretensje i zastrzeżenia Zachodu, koncentrujące się na takich problemach, jak: łamanie praw człowieka, wszechobecna korupcja, czy nadużycia i opresyjność władzy. Pomoc ChRL, nieobwarowana warunkami natury politycznej, pozwala bowiem kambodżańskim władzom nie zważać na konsekwencje ewentualnego wstrzymania pomocy przez państwa i instytucje zachodnie. Dotyczy to także współpracy z Azjatyckim Bankiem Rozwoju, który w ramach realizowanych programów wymaga zwykle spełnienia pewnych wymogów co do skutków społecznych (np. tworzenie miejsc pracy, rozwój kompetencji, równość płci)[84]. Elity polityczne Kambodży czerpią ponadto bezpośrednie korzyści z gospodarczego zaangażowania Chin. Powiązania między politykami z premierem Hun Senem na czele, a środowiskami biznesowymi są w tym państwie bardzo silne, co pozostawia decyzyjność w stosunkowo niedużym kręgu urzędników i przedsiębiorców[85].

[84] Zob.: T. Chong, *The Politics behind*…, op. cit.

[85] Zob. szerzej: J. Ciorciari, *China and Cambodia…*, op. cit., s. 14-19. W 2019 r. w publikowanym corocznie przez Transparency International Indeksie Percepcji Korupcji Kambodża zajęła 162 miejsce na liście 180 państw (im wyższa pozycja tym mniejszy wskaźnik korupcji). To czyni ją najbardziej skorumpowanym państwem w regionie

Warto zauważyć, że kształtując relacje z Kambodżą Chiny w znacznie większym zakresie niż ma to miejsce w przypadku polityki wobec Mjanmy korzystają z narzędzi tzw. *soft power*. Od końca lat 60. Chińczycy są największą mniejszością narodową w Kambodży i stanowią ok. 500 tys. populacji tego państwa (biorąc pod uwagę zarówno etnicznych Chińczyków, jak i osoby o mieszanej chińsko-kambodżańskiej narodowości), odgrywając bardzo istotną rolę w sektorze biznesowym. Mandaryński jest po języku angielskim drugim najpopularniejszym językiem obcym w Kambodży, w całym państwie funkcjonuje 56 szkół z klasami chińskojęzycznymi dla ok. 30 tys. uczniów. By wykorzystać i wesprzeć te tendencje Chińczycy utworzyli m.in. w Phnom Penh Instytut Konfucjusza, oferujący specjalne kursy dla nauczycieli języka chińskiego, a także programy nauki języka dla uczniów. Popularność języka i kultury (jedzenia, świąt, wierzeń, mediów, rozrywki) chińskiej w Kambodży to fenomen znacznie przewyższający swoją skalą podobne tendencje w jakimkolwiek innym państwie Azji Południowo-Wschodniej[86].

Należy podkreślić, że coraz ściślejszym powiązaniom gospodarczym i kooperacji na płaszczyźnie politycznej i dyplomatycznej (których egzemplifikacją jest także dwustronne porozumienie o nawiązaniu rozwiniętego strategicznego partnerstwa z 2012 r.[87]) nie towarzyszy formalny sojusz między państwami. Wzajemne powiązania w sferze bezpieczeństwa rząd Kambodży równoważy między innymi poprzez kooperację na tej płaszczyźnie ze Stanami Zjednoczonymi[88].

Bezpośredni sojusz byłby bowiem niekorzystny zarówno dla Chin (w kontekście opisanej w rozdziale II „polityki dobrego sąsiedztwa" w regionie Azji Południowo-Wschodniej), jak i dla Kambodży (mogłoby to stanowić podważenie autonomii i niezależności tego państwa na arenie międzynarodowej). Stale rozwija się jednak współpraca na płaszczyźnie militarnej, która nabrała większej dynamiki po podpisaniu w 2006 r. umowy o Wszechstronnym Partnerstwie dla Współpracy. Oba państwa zwiększyły częstotliwość delegacji przedstawicieli wojska, a także zakres współpracy przy zwalczaniu nietradycyjnych zagrożeń bezpieczeństwa (nielegalna migracja,

i jednym z najbardziej skorumpowanych państw na świecie; Transparency International, http://www.transparency.org (02.08.2020).

[86] P. Heng, *Cambodia-China Relations*…, op. cit., s. 74-75.

[87] Obserwator finansowy, B. Góralczyk, *Kambodża: chińskie pole*…, op. cit..

[88] Zob. szerzej: C. Thayer, *The Tug War Over Cambodia*, USNI News, http://news.usni.org (10.10.2020).

przestępczość transgraniczna, przemyt narkotyków, zagrożenia terroryzmem). Chiny dostarczyły Kambodży m.in. 60 milionów USD nisko oprocentowanego kredytu na zakup dziewięciu łodzi patrolowych, sfinansowały modernizację bazy marynarki wojennej Ream Naval Base, a także udzieliły 195 milionów USD pożyczki na zakup lekkich śmigłowców Z-9. W 2010 r. po wspomnianym wydaleniu ujgurskich azylantów USA zawiesiły realizację umowy na dostawę do Kambodży 200 ciężarówek wojskowych. Miesiąc później Hu Jintao zobowiązał się do sprzedaży państwu kambodżańskiemu 255 tego typu pojazdów. Wreszcie w 2012 r. oba państw podpisały porozumienie o dwustronnej współpracy militarnej, przewidujące między innymi szkolenia dla personelu kambodżańskiej armii[89].

Powyższe przykłady są egzemplifikacją faktu, że dla ChRL polityka wobec Kambodży w kontekście całego regionu Azji Południowo-Wschodniej jest również elementem rozgrywki o regionalne i globalne wpływy. Chiny wykorzystują każdą możliwość wzmocnienia swojej pozycji kosztem interesów innych potęg, w tym przede wszystkim Stanów Zjednoczonych. Dobrym tego przykładem w badanym okresie jest zwiększenie pomocy rozwojowej adresowanej do Kambodży po tym jak w 2007 r. doszło do starć khmersko-tajskich o świątynię Preah Vihear, w konsekwencji których swoją pomoc ograniczyły USA[90]. W kontekście regionalnym dobre relacje z Kambodżą pozwalają Chinom pośrednio wpływać na procesy decyzyjne ASEAN (tak jak miało to miejsce w 2012 r.), co wobec ryzyka ponownego osłabienia chińskich wpływów w Mjanmie stanowi istotny element politycznej strategii wobec regionu.

4. Zaangażowanie ChRL w Laosie

A. Kontekst historyczny

W perspektywie historycznej Chiny i Laos utrzymywały dobre relacje[91]. W XX wieku, po ponownym ukonstytuowaniu się w formie niepodległych organizmów państwowych, nie utrzymywały stosunków dyplomatycznych do początku lat 60. XX

[89] J. Ciorciari, *China and Cambodia…*, op. cit., s. 20-21; C. Thayer, *China's Relations with Laos…*, op. cit., s. 241-242.
[90] T. Chong, *The Politics behind*…, op. cit., s. 4.
[91] W XV wieku przez terytorium laotańskiego Królestwa Lan Xang przebiegał szlak handlowy, którym transportowali swoje towary chińscy kupcy, co znacząco stymulowało gospodarkę państwa. Okres ten jest uznawany za szczyt laotańskiej państwowości. Zob. szerzej: D. Tan, *Chinese Engagement in Laos: Past, Present, and Uncertain Future*, „Trends in Southeast Asia", No. 7 (2015), s. 4.

wieku. Było to spowodowane ówczesną sytuacją geopolityczną (rywalizacja zimnowojenna) i wewnętrzną sytuacją polityczną w Laosie (wojna domowa zakończona *de facto* dopiero utworzeniem Laotańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej w 1975 r.). W trakcie obrad Konferencji Genewskiej ds. Laosu (między 12 maja 1961 r. a 23 lipca 1962 r.), w okresie czasowej stabilizacji politycznej w Laosie, państwo to uznało w 1961 r. ChRL[92].

W następstwie Chiny zaznaczyły swoją obecność w Laosie poprzez zaangażowanie w liczne projekty rozbudowy infrastruktury drogowej. Za ich realizację odpowiadała Chińska Armia Ludowo-Wyzwoleńcza (ChAL-W), stąd towarzyszył temu procesowi napływ żołnierzy ChAL-W, z których część została później w Laosie.

W 1979 r. LRL-D udzieliła politycznego poparcia Wietnamowi po inwazji tego państwa na Kambodżę i odsunięciu od władzy reżimu Czerwonych Khmerów. Polityka ta, uderzająca w interesy ChRL, doprowadziła do znacznego ochłodzenia stosunków bilateralnych. Już wcześniej – od 1975 r. – Laos opuściła spora część przedstawicieli dyskryminowanej mniejszości chińskiej, utożsamianej przez nowe komunistyczne władze z wysoką pozycją społeczną i politycznymi koneksjami z Tajwanem[93].

Normalizacja wzajemnych relacji nastąpiła po 1989 r. i wycofaniu wojsk wietnamskich z Kambodży. Chińczycy stopniowo odbudowywali swoją obecność gospodarczą w LRL-D. W latach 1997-1998 r. ChRL udzieliła Laosowi wsparcia w trakcie azjatyckiego kryzysu finansowego. W 2000 r. podpisano także długoterminowe porozumienie o współpracy bilateralnej, co otworzyło drogę do znaczącego wzrostu chińskiej aktywności ekonomicznej w Laosie w XXI wieku[94]. Warto przy tym podkreślić, że budowa gospodarczych i politycznych wpływów Chin nie wynikała, tak jak to miało miejsce w przypadku Mjanmy i Kambodży, z wykorzystania sprzyjającej sytuacji geopolitycznej i izolacji międzynarodowej tamtejszych rządów. W tym przypadku Chińczycy w naturalny, ewolucyjny sposób wykorzystali swój potencjał gospodarczy, umacniając pozycję w niewielkim (biorąc

[92] Zob. szerzej: I. Grabowska-Lipińska, *Strategia polityczna Chińskiej Republiki Ludowej wobec krajów Azji Południowo-Wschodniej w latach 1949-1976*, Warszawa 1995, s. 104-109, 134-142.
[93] C. Thayer, *China's Relations with Laos*…, op. cit., s. 201; D. Tan, *„Small is beautiful": Lessons from Laos for the Study of Chinese Overseas*, „Journal of Current Chinese Affairs", Vol. 41, No. 2, s. 66-67.
[94] C. Thayer, *China's Relations with Laos…*, op. cit., s. 201-202.

pod uwagę powierzchnię i ludność) oraz relatywnie słabym (gospodarczo i politycznie) państwie sąsiadującym.

B. Interesy i cele Chin

Zaangażowanie i rozwój kontaktów bilateralnych ChRL z Laotańską Republiką Ludowo-Demokratyczną motywowane są przede wszystkim czynnikami ekonomicznymi. Podobnie jak ma to miejsce w przypadku Mjanmy i Kambodży Chińczycy oczekują także pewnych korzyści politycznych, choć wydaje się, że część analityków nieco na wyrost stawia Laos w jednym rzędzie z tymi państwami w kontekście egzekwowania interesów politycznych Chin w skali regionalnej i międzynarodowej.

Martin Stuart-Fox wskazuje korzyści, jakich ChRL oczekuje w konsekwencji rozwijającej się współpracy i dużego wpływu na rozwój gospodarczy Laosu w ostatnich latach. Po pierwsze, Chińczycy żądają bezwzględnego poparcia politycznego na arenie międzynarodowej, w tym wsparcia w kwestiach szczególnie dla siebie istotnych, m.in. Tybetu i Tajwanu. Po drugie, oczekują możliwości wydobycia laotańskich surowców przez chińskie przedsiębiorstwa państwowe. LRL-D, w przeciwieństwie do Mjanmy i Kambodży, nie posiada złóż węglowodorów. Państwo to dysponuje jednak zasobami m.in. drewna, kamieni szlachetnych, energii wodnej i minerałów (złota, miedzi, rudy żelaza, potasu, boksytu)[95]. Po trzecie, ChRL zależy na budowie linii komunikacyjnych łączących przez Laos Chiny i Tajlandię w ramach będącego częścią BRI Korytarza Gospodarczego Chiny-Półwysep Indochiński (przed zainaugurowaniem BRI określanego, jako Korytarz Północ-Południe)[96].

Poza trzema wymienionymi aspektami interesy Chin w kontekście kooperacji z LRL-D uzupełniają kwestie związane z bezpieczeństwem. Podobnie jak ma to miejsce w przypadku Mjanmy, dotyczą przede wszystkim bezpieczeństwa chińsko-laotańskiego pogranicza, w tym: walki z przemytem narkotyków, ludzi i towarów. Działania w tym zakresie opierają się na bilateralnych konsultacjach, m.in. w ramach chińsko-laotańskiej wspólnej komisji granicznej, a także kooperacji multilateralnej w ramach Skoordynowanej Inicjatywy Ministerialnej Przeciwko Przemytowi w Regionie

[95] Ibidem, s. 106.
[96] M. Stuart-Fox, *Laos. The Chinese Connection*, „Southeast Asian Affairs", 2009, s. 147-148.

Mekongu (wespół z Kambodżą, Mjanmą, Tajlandią i Wietnamem)[97]. Niewielkie znaczenie w kontekście relacji chińsko-laotańskich (przede wszystkim ze względu na położenie geograficzne Laosu, a także politykę LRL-D) ma natomiast wymiar strategiczny i kooperacja na płaszczyźnie militarnej.

C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania

W badanym okresie zaobserwować można wyraźne zwiększenie aktywności Chin w Laosie. Trend ten dotyczy zarówno płaszczyzny ekonomicznej, jak i politycznej. Mniejsze znaczenie w przypadku relacji chińsko-laotańskich ma wymiana handlowa, choć w latach 2003-2013 wzrosła ona (według danych National Bureau of Statistics of China) z ok. 109 milionów USD do 2,732 miliarda USD (patrz dane z tabeli 32). Fundamentem rosnących wpływów politycznych ChRL jest więc zaangażowanie inwestycyjne chińskich przedsiębiorstw państwowych – przede wszystkim w górnictwie i rolnictwie, ale także w sektorach produkcji energii, telekomunikacji i materiałów budowlanych. Dla Laosu – jednego z najuboższych państw regionu o ograniczonym potencjale rozwojowym - chiński kapitał jest istotnym komponentem napędzającym rozwój gospodarki[98].

Tabela 32. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Laosem w latach 2003-2013 (w 10000 USD)

Rok	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Import	1120	1265	2555	4965	8592	13426
Eksport	9824	10088	10338	16872	17794	26811
Wymiana handlowa	10944	11354	12893	21836	26386	40237
Rok	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	
Import	37463	60149	82461	78663	101008	
Eksport	37717	48362	47627	93414	172258	
Wymiana handlowa	75180	108512	130088	172078	273266	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: National Bureau of Statistics of China, http://www.stats.gov.cn (17.05.2020).

[97] C. Thayer, *China's Relations with Laos…*, op. cit., s. 216-217.
[98] M. Stuart-Fox, *Laos. The Chinese…*, op. cit., s. 144.

Chiny sfinansowały kilka prestiżowych projektów, będących swego rodzaju manifestacją ich zaangażowania w LRL-D. Należą do nich: budowa Laotańskiej Narodowej Hali Kultury w Wientianie, budowa głównego stadionu na Igrzyska Azji Południowo-Wschodniej i rekonstrukcja Alei Lan Xang oraz ogrodów wokół monumentu Patouxai w Wientianie[99].

Jednym z najważniejszych obszarów zaangażowania inwestycyjnego i finansowego ChRL jest infrastruktura transportowa. Aktywność ta jest ściśle skorelowana z chińskimi interesami ekonomicznymi. Warto przy tym odnotować konwergencję zaangażowania Chin w obszarze rozbudowy infrastruktury z priorytetami rozwojowymi państwa laotańskiego, których fundamentem jest koncepcja przekształcenia Laosu z zamkniętego państwa bez dostępu do morza (*landlocked country*) w hub transportowy (*land-linked country*).

Chińska aktywność koncentruje się na: rozbudowie infrastruktury łączącej Laos z prowincją Junnan, modernizacji wewnętrznego systemu transportu wodnego i drogowego, a także rozbudowie sieci dróg prowadzących do Mekongu - celem budowy połączeń infrastrukturalnych z Tajlandią. Całokształt zaangażowania ChRL w tym zakresie ma stanowić element stymulujący rozwój południowo-zachodnich prowincji Chin (przede wszystkim Junnanu) w formule podobnej do tej, którą Chińczycy wykorzystują m.in. w Mjanmie. W badanym czasokresie efektem tych starań było m.in. oddanie w 2008 r. do użytku zmodernizowanego za fundusze z ChRL, Tajlandii i Azjatyckiego Banku Rozwoju 360-kilometrowego odcinka Drogi Krajowej nr 3, łączącej granicę chińsko-laotańską w Boten z portem Huayxia nad Mekongiem, przy granicy z Tajlandią. Chiny wspomogły także realizację projektu rozbudowy infrastruktury informacyjnej Subregionu Wielkiego Mekongu (realizacja w 2008 r.) oraz kilka projektów rozbudowy infrastruktury drogowej w prowincji Udomxai. W 2010 r. podczas wizyty Xi Jinpinga (wówczas wiceprzewodniczącego ChRL) podpisano umowy na budowę dwóch mostów na Mekongu i wsparcie Laosu kredytem wysokości 50 milionów USD na realizację tego przedsięwzięcia. Ukończenie budowy mostów będzie równoznaczne z realizacją drogowego komponentu koncepcji Korytarza Północ-Południe, łączącego Junnan z Tajlandią. Umożliwi także bezpośredni przejazd

[99] C. Thayer, *China's Relations with…*, op. cit., s. 209.

z Pekinu do Singapuru[100]. Całość opisanych przedsięwzięć wpisuje się w realizowany pod patronatem Azjatyckiego Banku Rozwoju od 1992 r. (przy kluczowej inicjatywie Tajlandii) program Subregionu Wielkiego Mekongu (*Greater Mekong Subregion* – GMS), w który zaangażowane są, poza ChRL (prowincja Junnan a od 2004 r. także Autonomiczny Region Guangxi) i Laosem, Mjanma, Wietnam i Tajlandia. Projekty te po zainaugurowaniu Inicjatywy Pasa i Szlaku stały się jej częścią jako element budowy wspomnianego już Korytarza Gospodarczego Chiny-Półwysep Indochiński[101].

Mapa 5. Projekty infrastrukturalne realizowane w ramach programu Subregionu Wielkiego Mekongu, w tym Korytarz Północ-Południe

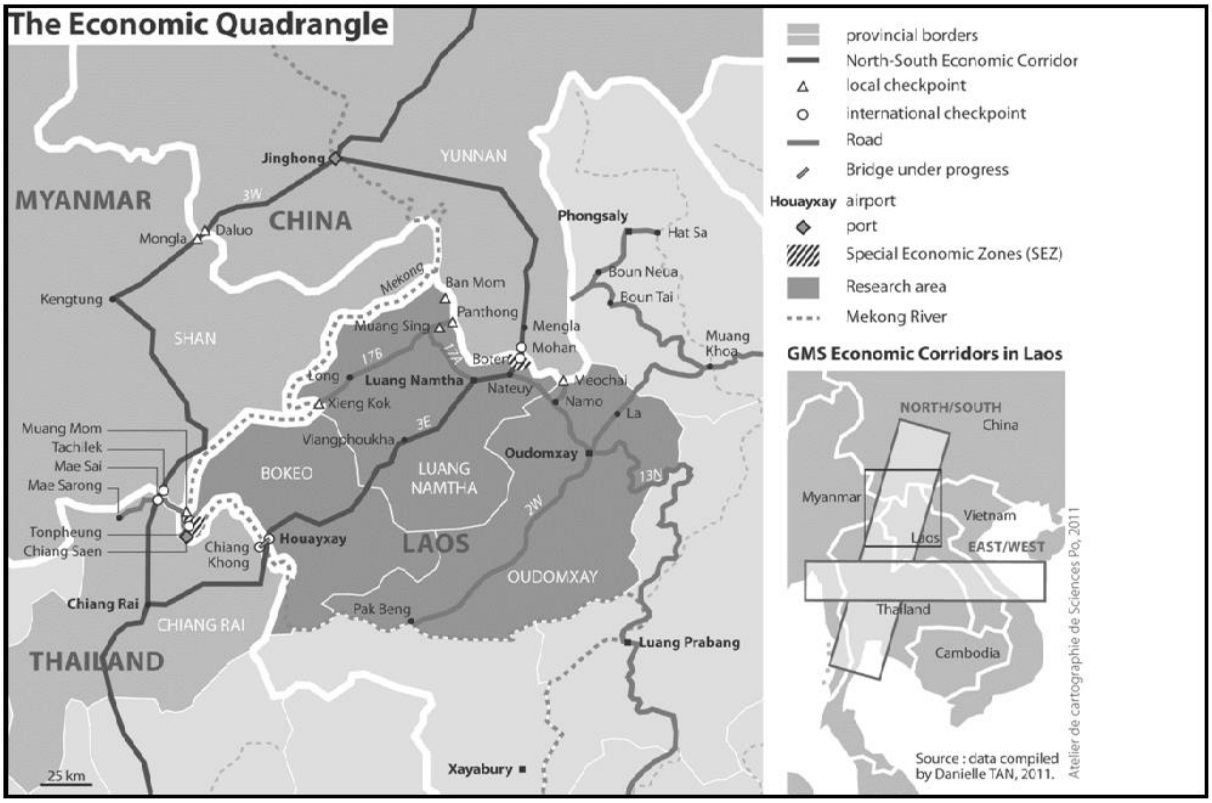

Źródło: D. Tan, *„Small is beautiful": Lessons from Laos for the Study of Chinese Overseas*, „Journal of Current Chinese Affairs", Vol. 41, No. 2, s. 63.

Istotnym elementem chińskiego zaangażowania są także inwestycje w sektor energetyki wodnej. W Laosie ta gałąź gospodarki uznawana jest za kluczową w strategii rozwoju państwa. Do 2020 r. Laotańczycy uruchomili 29 dużych elektrowni wodnych,

[100] Ibidem, s. 209-210.
[101] Korytarz Północ-Południe ma w założeniu stymulować przepływ towarów, pracowników i technologii od Kunming do Bangkoku. Składają się nań elementy infrastruktury drogowej, kolejowej i wodnej. Zob. szerzej: D. Tan, *„Small is beautiful"*…, op. cit., s. 62; Eurasia Review, A. Cheng-Hin Lim, *Laos and the Silk Road Economic Belt – Analysis*, https://www.eurasiareview.com/ (20.04.2020).

budują 22, a budowa 26 kolejnych jest już zaplanowana. Możliwości te uzupełnia 39 funkcjonujących małoskalowych elektrowni wodnych, 24 podobne obiekty w fazie budowy oraz 291 projektów w fazie studium wykonalności[102]. Docelowo Laos chce by energetyka wodna stała się narzędziem generowania zysków ze sprzedaży energii elektrycznej do wszystkich państw Azji Południowo-Wschodniej[103]. Chińczycy oferują natomiast preferencyjne kredyty, oczekując przy tym kontraktów na realizację projektów dla rodzimych firm. W ten sposób ChRL finansowała budową trzech hydroelektrowni na rzekach w północnym Laosie. W latach 2001-2010 około jednej trzeciej chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych skierowana była do sektora energetyki wodnej[104].

Bardzo dużym zainteresowaniem państwowych przedsiębiorstw z ChRL cieszy się sektor górniczy, w tym przede wszystkim dostęp do złóż surowców mineralnych. Chińskie firmy angażują się w prace poszukiwawcze, wydobywają także m.in. wapień i potaż, produkują cement oraz aluminium. Konsorcjum, w którym większościowe udziały mają przedsiębiorstwa z Chin uzyskało także prawa do eksploatacji ogromnych złóż boksytu w południowym Laosie[105].

Rosnącą atencją Chińczyków cieszy się laotański sektor rolniczy oraz leśny. Zapotrzebowanie m.in. na produkty żywnościowe czy kauczuk napędzają chińskie inwestycje w tych branżach, a wyraźne nasilenie tego procesu obserwuje się od lat 2003-2004[106]. Podobnie jak ma to miejsce w przypadku Kambodży, jednym z czynników napędzających zaangażowanie w sektor rolnictwa jest potrzeba zapewnienia sobie bezpieczeństwa żywnościowego. Chińczycy inwestują w plantacje kauczuku, kukurydzy, manioku, cukru, bananów, sezamu, soi, drewna agarowego i dekowego oraz dzierżawę ziemi przeznaczonej pod uprawę w północnym Laosie. Poza aspektem bezpieczeństwa żywnościowego istotna jest także możliwość zagwarantowania dostaw surowców dla chińskich fabryk[107].

[102] International Construction, J. Sargent, *Laos to boost power infrastructure*, https://www.khl.com (17.04.2020).
[103] Laotańczycy eksportują dwie trzecie wyprodukowanej energii – przede wszystkim do Tajlandii; D. Tan, *„Small is beautiful"*…, op. cit.,. 17; J. Sargent, *Laos to boost*…, op. cit.
[104] C. Thayer, *China's Relations with Laos…*, op. cit., s. 211-212.
[105] M. Stuart-Fox, *Laos. The Chinese…*, op. cit., s. 144.
[106] D. Tan, *Chinese Engagement in Laos*…, op. cit., s. 17.
[107] C. Thayer, *China's Relations with Laos…*, op. cit., s. 212-213.

Tabela 33 przedstawia dane dotyczące bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Laosie w latach 2000-2009 oraz 2009-2011. Z danych Ministerstwa Planowania i Inwestycji Laotańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej wynika, że Chiny były w tym okresie (obok Tajlandii i Kambodży) jednym z trzech głównych inwestorów w Laosie. Przedsiębiorstwa chińskie angażowały się przy tym w największą liczbę projektów spośród wszystkich podmiotów zagranicznych, działających w tym państwie.

Tabela 33. Główni inwestorzy zagraniczni w Laotańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej

Główni inwestorzy					
2000-2009		Wartość (w miliardach USD) i liczba inwestycji	2000-2011		Wartość (w miliardach USD) i liczba inwestycji
1.	Tajlandia	**2,650** (241)	1.	Wietnam	**4,770** (410)
2.	Chiny	2,586 (**340**)	2.	Chiny	3,439 (**721**)
3.	Wietnam	2,163 (211)	3.	Tajlandia	2,854 (519)

Źródło: Ministerstwo Planowania i Inwestycji LRL-D, http://www.investlaos.gov.la (24.08.2020).

Kolejną płaszczyzną chińskiego zaangażowania gospodarczego jest pomoc rozwojowa. Miała ona szczególne znaczenie w czasie azjatyckiego kryzysu finansowego w latach 1997-1998, pomagając budować pozytywny obraz Chin i ułatwiając realizację gospodarczych, politycznych i strategicznych celów polityki ChRL w wymiarze długofalowym. Także w badanym czasokresie strumień pomocy rozwojowej kierowany do Laosu był istotnym czynnikiem wspierającym realizację strategii politycznej państwa chińskiego. Pomoc finansowa Chin przyjmuje formę dotacji, nieoprocentowanych kredytów na projekty zatwierdzone przez laotański rząd, a także innych kredytów preferencyjnych oraz kredytów udzielanych chińskim przedsiębiorstwom realizującym projekty w Laosie. Chińczycy umarzają ponadto część kredytów, co również można traktować, jako formę pomocy finansowej (do 2009 r. umorzyli kredyty warte 1,8 miliarda USD)[108].

Tak jak w przypadku Kambodży, poza zaangażowaniem inwestycyjnym ChRL udziela Laosowi wsparcia politycznego, co dla rządzącej tym państwem partii

[108] C. Thayer, *China's Relations with Laos*…, op. cit., s. 207-208.

komunistycznej jest bardzo istotne. Chińskie wsparcie dyplomatyczne, a także zaangażowanie inwestycyjne pozwalają laotańskim decydentom ignorować presję państw zachodnich, oczekujących reform politycznych i gospodarczych[109]. Na poziomie politycznym kooperacja chińsko-laotańska nie opiera się na mechanizmach instytucjonalnych, a jej podstawowym wyrazem są przede wszystkim bieżąca współpraca i cykliczne wizyty przedstawicieli partii komunistycznych obu państw i państwowych oficjeli. Efektem coraz bliższych relacji łączących oba państwa jest podpisana 2009 r. umowa o wszechstronnym partnerstwie strategicznym[110].

Wsparcie wojskowe ChRL dla Laosu jest ograniczone w porównaniu z zaangażowaniem we współpracę militarną z Mjanmą i Kambodżą. Ogranicza się ono głównie do konsultacji dwustronnych, co wynika między innymi z pacyfistycznej polityki Laosu - uznawanego za państwo o najniższej percepcji zagrożeń zewnętrznych w regionie i wydającego zdecydowanie najmniejsze pieniądze na wojsko.

ChRL punktowo korzysta natomiast z narzędzi tzw. *soft power*. Od 1991 r. corocznie Chińczycy przyznają stypendia dla laotańskich studentów podejmujących studia w Chinach. Fundują także kursy zarządzania i szkolenia dla przedstawicieli rządu, partii i wojska. Narzędziem, które ma pozwolić stopniowo wypierać silnie zakorzenione wpływy polityczne Wietnamu w Laosie[111] są dla ChRL m.in. organizowane ideologiczne, edukacyjne i zawodowe szkolenia dla młodych kadr partyjnych Laotańskiej Partii Ludowo-Rewolucyjnej. Do Laosu przyjeżdżają także chińscy wolontariusze, m.in. w celu prowadzenia szkoleń językowych i w zakresie IT[112].

Tak jak Kambodża, Laos nie jest państwem mogącym pozwolić sobie na ryzyko utraty korzyści, płynących z rosnącego od ponad dekady zaangażowania gospodarczego

[109] M. Stuart-Fox, *Laos. The Chinese…*, op. cit., s. 147.
[110] C. Thayer, *China's Relations with Laos…*, op. cit., s. 203-205; Xinhua, *China, Laos establish strategic partnership*, http://news.xinhuanet.com (24.10.2020).
[111] Korzenie bliskiej współpracy komunistów wietnamskich i laotańskich sięgają okresu walki partyzanckiej obu ugrupowań. W okresie wojny wietnamskiej przez kontrolowane przez partyzantkę Pathet Lao północno-wschodnie obszary Laosu prowadził tzw. Szlak Ho Chi Minha – bardzo istotny szlak zaopatrzeniowy Wietkongu. Po przejęciu władzy przez Laotańską Partię Ludowo-Rewolucyjną i utworzeniu Laotańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, Wietnam udzielił temu państwu pomocy gospodarczej i wsparcia dyplomatycznego. Znaczna część ówczesnych liderów LPL-R przeszła szkolenia ideologiczne w Wietnamie. Część liderów laotańskich komunistów miała wietnamskie korzenie lub wietnamskie żony. Większość z nich doskonale władała językiem wietnamskim. Wietnamczycy nadzorowali również szkolenie kadr, a także doradzali nowej administracji. Wietnamski model komunizmu był więc dla Laotańczyków swego rodzaju wzorem. Zob. szerzej: G. Evans, *A Short History of Laos. The Land in Between*, Crows Nest 2002, 146-149, 187-190.
[112] C. Thayer, *China's Relations with Laos…*, op. cit., s. 208.

ChRL. Mimo większego zrównoważenia zagranicznych wpływów gospodarczych i politycznych (między Chiny, Wietnam i Tajlandię), tak jak południowy sąsiad państwo to wydaje się coraz głębiej tkwić w orbicie wpływów chińskich.

5. Możliwość reorientacji regionalnych sojuszy

Analiza relacji bilateralnych ChRL z państwami uważanymi za regionalnych sojuszników Chin w latach 2003-2013 pozwala wskazać, przy uwzględnieniu specyfiki relacji z Mjanmą, Kambodżą i Laosem, kilka prawidłowości. Po pierwsze, Chińczycy w procesie budowy swoich wpływów stosują podobne instrumentarium oparte na zaangażowaniu gospodarczym, inwestycjach zagranicznych, pomocy rozwojowej, a także wsparciu politycznym na arenie międzynarodowej. Po drugie, państwa utrzymujące bliskie relacje z Chinami to reżimy niedemokratyczne, często oskarżane o łamanie praw człowieka, w związku z czym wspomniane polityczne poparcie ChRL pozwala im uniknąć negatywnych konsekwencji międzynarodowych (przede wszystkim w przypadku Mjanmy i Kambodży). Chińskie zaangażowanie gospodarcze stanowi przy tym czynnik stabilizujący sytuację wewnętrzną i utrwalający władzę rządzących elit. Po trzecie, w zamian za pomoc gospodarczą i protekcję polityczną Chiny oczekują konkretnych ekonomicznych i politycznych profitów.

John Ciorciari w swojej analizie relacji chińsko-kambodżańskich wskazuje wykorzystywane przez ChRL instrumentarium oddziaływania i korzyści, jakich państwo chińskie oczekuje od swoich „sojuszników". Wśród form oddziaływania wymienia: odziaływanie gospodarcze, polityczną protekcję, cykliczne wsparcie militarne. W tym ostatnim przypadku chodzi o kooperację na płaszczyźnie wojskowej w momencie, kiedy dane państwo postrzega otoczenie międzynarodowe jako wrogie. J. Ciorciari odnosi się tu do izolacji międzynarodowej Kambodży w 1997 r. (przy jednoczesnym postrzeganiu Wietnamu i Tajlandii jako potencjalnego zagrożenia). Ten sam mechanizm można jednak łatwo przełożyć na współpracę militarną Chin z Mjanmą[113].

[113] J. Ciorciari, *A Chinese Model for, Patron-Client Relations ? The Sino-Cambodian Partnership*, „International Relations of the Asia-Pacific" (2014), s. 8-13.

W swojej analizie J. Ciorciari wskazuje także na to, czego Chiny oczekują od swoich „sojuszników". W kontekście Kambodży wymienia on: dostęp do zasobów (przede wszystkim surowców) i taniej siły roboczej, a także dyplomatyczne i polityczne wsparcie (w kontekście polityki „Jednych Chin"). Jako osobny przypadek analizuje opisany w niniejszym rozdziale przykład wykorzystania dobrych relacji z Kambodżą celem rozgrywania interesów politycznych wewnątrz ASEAN[114]. Także w tej sytuacji mechanizm ten można łatwo przenieść na analizę relacji z Mjanmą i Laosem.

Ocena możliwości reorientacji regionalnych sojuszy wymaga analizy charakteru istniejących aliansów pod kątem czynników sprzyjających budowie bliskich relacji politycznych, trwałości badanych sojuszy, a także możliwości przeniesienia opisywanych mechanizmów na relacje z innymi państwami.

Wszelkie analizy stosunków ChRL z państwami uznawanymi za regionalnych „sojuszników" muszą uwzględniać jednoznacznie asymetryczny charakter tej współpracy. Odnosząc analizowane przypadki do przytoczonych na wstępie rozdziału modeli teoretycznych w każdym przypadku właściwym punktem wyjścia do budowy prognoz jest sojusz asymetryczny, odpowiadający w swojej specyfice relacjom patron-klient. Stanowisko takie reprezentuje znaczna część badaczy analizujących stosunki ChRL z Mjanmą, Kambodżą i Laosem[115].

Relacje patron-klient w stosunkach międzynarodowych opierają się zwykle na dowolności. Wśród przytoczonych na początku pracy czynników sprzyjających kształtowaniu tego typu relacji szczególnie istotne w analizowanych przypadkach wydają się elementy solidaryzmu społecznego i strategicznej przewagi (po stronie ChRL), a także bezpieczeństwa państwa i niezależności od jego „wrogów" oraz wewnętrznej autonomii politycznej (po stronie państw „sojuszniczych"). Stosunkowo luźny i pragmatyczny charakter budowania stosunków patron-klient generuje możliwość stopniowej atrofii czynników za nimi stojących. Fenomen taki na przestrzeni ostatnich lat obserwować można było przez pewien okres w odniesieniu do relacji Chiny-Birma.

---

[114] Ibidem, s. 13-23.

[115] Zob. J. Ciorciari, *China and Cambodia…*, op. cit., J. Ciorciari, *A Chinese Model*…, op. cit., s. 2-6; Maung A.M., *In the Name…,* op. cit., s. 189-190; D. Tan, *„Small is beautiful"*…, op. cit., s. 86.

W marcu 2011 r. wraz z rozwiązaniem rządzącej państwem *junty* i utworzeniem formalnie cywilnego rządu Thein Seina rozpoczął się proces nazwany „birmańską odwilżą". Oznaczał on reformy polityczne obejmujące demokratyzację systemu i dopuszczenie do wewnętrznej polityki sił opozycji. Władze Mjanmy w nowych okolicznościach politycznych podjęły dalece niekorzystne dla Chin decyzje wewnętrzne i zewnętrzne. W pierwszym przypadku 30 września 2011 r. zdecydowały o anulowaniu budowy wartej 3,5 miliarda USD tamy Myitsone na Irawadi. Projekt, za którym silnie lobbowali i który finansować mieli Chińczycy budził duży sprzeciw lokalnej ludności. W wymiarze zewnętrznym Mjanmańczycy rozpoczęli proces normalizacji stosunków ze światem zachodnim, czego wyrazem była m.in. wizyta w Mjanmie na przełomie listopada i grudnia 2012 r. ówczesnej sekretarz stanu USA Hillary Clinton. W opinii analityków głównym powodem nagłej wolty politycznej, która dokonała się w Mjanmie było postępujące uzależnienie od Chin. Tym samym sojusz, który dotychczas stanowił remedium na międzynarodowy ostracyzm reżimu, gwarancję utrzymania władzy i odpowiedź na zagrożenia dla rządzących Mjanmą wojskowych został uznany przez juntę (o silnie nacjonalistycznym nastawieniu) za zagrożenie *per se*[116].

Wydaje się, że Chińczycy nie docenili znaczenia rozpoczętych w marcu 2011 r. przemian. W opinii Yun Suna popełnili oni kilka znaczących błędów. Po pierwsze, źle ocenili znaczenie samych przemian demokratycznych, mylnie zakładając, że rządząca junta nie odda realnej władzy w państwie, a zapowiadane zmiany będą mieć charakter fasadowy. Po drugie, Chiny uznały, że Mjanma rozpoczęła powolny proces przemian politycznych i gospodarczych, które sprzyjać będą ich ekonomicznym i strategicznym interesom (o czym więcej we wcześniejszej części rozdziału). Po trzecie i najważniejsze, ChRL znacznie przeszacowała swój ekonomiczny i polityczny wpływ na politykę Mjanmy i nie doceniła antychińskiego resentymentu w społeczeństwie mjanmańskim. Efektem tego była „ślepa" pewność siebie w strategii politycznej wobec tego państwa[117].

Jeffrey Reeves analizuje tę problematykę w szerszym kontekście, wskazując błędy w polityce ChRL wobec słabszych państw, które Chińczycy są w stanie

[116] M. Lubina, *Birma*, op. cit., s. 346-347, 352-353.
[117] Yun Sun., *China's Strategic Misjudgment*…, op. cit., s. 74-75.

zdominować gospodarczo (Mjanma, Kambodża, Laos). Zwraca on uwagę, że ekspansywny rozwój obecności gospodarczej, obok korzyści w postaci wzrostu gospodarczego, generuje dla tych państw problemy na płaszczyźnie społeczno-ekonomicznej[118].

W Mjanmie chińska ekspansja gospodarcza wywołała społeczną reakcję, której katalizatorem były kontrowersje wokół projektu budowy tamy Myitsone (w kontekście strat środowiskowych i planowanych przesiedleń), a także wysiedlenia mieszkańców wiosek wokół kopalni miedzi Letpadaung. Ich efektem była natomiast redefinicja polityki Mjanmy ukierunkowana na ograniczenie zależności od Chin[119].

W nawiązaniu do przedstawionego we wstępie rozdziału modelu J. Ravenhilla należy zauważyć, że reorientacja polityki Mjanmy spowodowana była z jednej strony zmianą percepcji otoczenia zewnętrznego (zależność od Chin uznana została za większe zagrożenie aniżeli naciski polityczne ze strony Zachodu), z drugiej funkcjonującymi w społeczeństwie mjanmańskim antychińskimi resentymentami, które nie miały znaczenia dopóty dopóki *junta* rządziła państwem autorytarnymi metodami. Na początku obecnej dekady nastąpiła natomiast zmiana postrzegania zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa, a także ostateczne zredefiniowanie akceptowalnych ograniczeń wewnętrznej autonomii politycznej (izolowana na arenie międzynarodowej Mjanma w coraz większym stopniu zależna była od Chin).

J. Reeves zwraca uwagę, że podobny proces może wystąpić także w przypadku Kambodży i Laosu. W Kambodży od 2009 r. coraz częściej dochodzi do antychińskich protestów spowodowanych przede wszystkim polityką dzierżawienia Chińczykom ziemi uprawnej, postępującą degradacją środowiska i polityczną korupcją, której sprzyja model chińskiej pomocy gospodarczej. Wskazuje się także na negatywny wpływ, jaki ekspansywne zaangażowanie ChRL ma na życie i funkcjonowanie lokalnych społeczności wiejskich. W przypadku Kambodży tendencje te ograniczają się jednak do poziomu społeczeństwa, władze państwa podtrzymują jednoznacznie pozytywne nastawienia do kontynuacji bliskich relacji politycznych z ChRL[120].

[118] J. Reeves, *China's Unraveling Engagement*…, op. cit., s. 144-145.
[119] Ibidem, s. 145-146.
[120] Ibidem, s. 145.

W odniesieniu do Laosu, inaczej niż ma to miejsce w przypadku Mjanmy i Kambodży, reakcja na rosnącą obecność polityczną Chin ma swoje źródła w rządzących elitach, nie w społeczeństwie. Egzemplifikacją tego była m.in. rezygnacja z realizacji przez ChRL Projektu Rozwoju Nowego Miasta na przedmieściach Wientianu po tym jak wśród miejscowej ludności pojawiły się plotki informujące o planach zakwaterowania w nim 50 tysięcy Chińczyków, a także niezadowoleniu miejscowej ludności z poziomu rekompensat udzielanych za przesiedlenie[121]. Skala reakcji społecznej nie uzasadniała jednak stanowczości decyzji. Warto przy tym podkreślić, że mimo tych elementów i wątpliwości związanych z degradacją środowiska przy realizacji projektów wydobywczych czy warunków kredytowania, Laos pozostaje konsekwentny w swojej polityce „zmiany ziemi w kapitał", a także dążności do przekształcenia państwa w regionalny hub transportowy, w których korzyści gospodarcze ze współpracy z ChRL odgrywają kluczową rolę (należy nadmienić, że Laos chińską obecność gospodarczą równoważy współpracą z Tajlandią i Wietnamem)[122]. Wobec tego kontynuowane są rozmowy w kwestii realizacji megaprojektów rozbudowy regionalnej infrastruktury, w tym przede wszystkim budowy szybkiej kolei między Kunming w prowincji Junnan i Wientianem. Celem ich realizacji chiński Fudian Bank utworzył *joint venture* z laotańskim Bankiem Handlu Zagranicznego, swoje oddziały w Laosie otworzyły Industrial & Commercial Bank of China, a także Bank of China, a przedstawicielstwo China Development Bank[123].

Mając na uwadze wyżej opisane czynniki oraz charakter sojuszy asymetrycznych i ich specyficznej formy, jaką są relacje patron-klient warto zauważyć, że Chiny mają ograniczone szanse na budowę szerszej kooperacji politycznej (posiadającej cechy „sojuszu") z innymi, aniżeli wskazane w rozdziale, państwami regionu Azji Południowo-Wschodniej. Pozostali aktorzy rozgrywki regionalnej postrzegają dynamiczny wzrost politycznego i gospodarczego znaczenia ChRL jako jedno z głównych zagrożeń w najbliższym otoczeniu międzynarodowym. Logika równowagi

[121] C. Thayer, *China's Relations with Laos…*, op. cit., s. 208.
[122] D. Tan, *Chinese Engagement in Laos*…, op. cit., s. 13-14.
[123] Budowa odcinka z Kunming do Wientanu wymaga zbudowania 154 mostów, 76 tuneli i 51 stacji kolejowych. Koszt realizacji projektu to ok. 7 miliardów USD. Zostanie on sfinansowany preferencyjnymi pożyczkami przez chińskie podmioty w zamian m.in. za dostęp do laotańskich złóż surowców mineralnych. A. Cheng-Hin Lim, *Laos and the Silk*…, op. cit; China Economic Information Service. Xinhua Silk Road Department, *Report on China-Laos Cooperation Opportunities under the Belt and Road Initiative in 2018*, silkroad.news.cn (25.04.2020).

zagrożeń generuje w tym przypadku tendencję do ścisłej kooperacji ukierunkowanej na niwelowanie ryzyka w bezpośrednim otoczeniu państwa. W polityce państw Azji Południowo-Wschodniej dominującą odpowiedzią jest realizacja „polityki strategicznego manewrowania", w której państwa regionu nie tyle dążą do „powstrzymywania" Chin, co do równoważenia wpływów potęg celem zagwarantowania własnej niezależności. Wbrew koncepcjom części badaczy państwa Azji Południowo-Wschodniej nie wykazują tendencji do realizacji polityki „dołączania do silniejszego", choć pewne jej elementy można odnotować w każdym z analizowanych w rozdziale przypadków. Pewnym wyjątkiem w skali regionu wydaje się być Tajlandia, której polityka w coraz większym stopniu zbieżna jest z interesami ChRL. Warto odnotować, że podobnie jak w analizowanych przypadkach, istotną zmienną, która zbliża Tajlandię do ChRL są autorytarne rządy, będące przeszkodą we współpracy z państwami zachodnimi. Podobnie jak ma to miejsce w przypadku Mjanmy, Kambodży i Laosu, Chiny potrafią przy tym sprawnie wykorzystać uwarunkowania polityczne celem zacieśnienia relacji na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i bezpieczeństwa (o czym szerzej w rozdziale V pracy).

Analizując *casus* Mjanmy, Kambodży i Laosu należy zauważyć, że długofalowy dryf dotychczasowych aliantów w stronę polityki „strategicznego manewrowania" jest relatywnie mało prawdopodobny, zarówno ze względu na kumulację czynników utrudniających sprawną budowę politycznej alternatywy (uzależnienie gospodarcze, ograniczone możliwości reorientacji sojuszy), jak i determinację ChRL, która chce utrzymać silne wpływy w państwach pierwszego kręgu strategicznego oddziaływania. Jest to dobrze widoczne na przykładzie Mjanmy. „Birmańska odwilż" 2011 r. i widoczne zbliżenie Mjanmy z Zachodem zakończyły się szybko w związku z czystkami etnicznymi, jakie mjanmańska armia przeprowadzała od 2012 r. w stanie Rakhine na muzułmańskiej ludności Rohingja i którego kulminacją był kryzys uchodźczy z 2017 r.

Podobnie jak w analizowanych historycznych przypadkach, Chiny szybko wykorzystały sytuację, udzielając Mjanmie wsparcia dyplomatycznego i zwiększając zaangażowanie gospodarcze. Podejmowane kroki, uwzględniają redefinicję relacji na szczeblu politycznym (nawiązanie relacji z opozycją demokratyczną) i szersze

wykorzystanie mechanizmów *soft power* ukierunkowanych na rozpoznanie potrzeb i budowę pozytywnego wizerunku Chin wśród lokalnych społeczności (m.in. wdrażanie mechanizmów społecznie odpowiedzialnego biznesu wśród chińskich firm, bezpośrednie kontakty z aktorami niepaństwowymi i grupami reprezentującymi społeczeństwo obywatelskie)[124].

Wskutek tego na przestrzeni kilku lat od rozpoczęcia debaty na temat możliwej reorientacji polityki zagranicznej Mjanmy państwo to – mimo kontynuowania przemian demokratycznych – ponownie znalazło się w orbicie silnych wpływów politycznych ChRL[125]. Oba podmioty kontynuują współpracę, której osią jest obecnie projekt Korytarza Gospodarczego Chiny-Mjanma. Egzemplifikacją opisanych tendencji jest także powrót do rozmów na temat realizacji projektu budowy tamy Myitsone.

Jeszcze bardziej widoczne jest utrwalenie zależności od ChRL Kambodży. Także w tym przypadku Chińczycy konsekwentnie wykorzystują sytuację wewnętrzną w państwie i względną izolację międzynarodową reżimu Hun Sena, widoczną w szczególności po 2017 r.[126] Chiny zwiększają uzależnienie państwa kambodżańskiego od inwestycji i pomocy rozwojowej z ChRL, pozwalając sobie przy tym na coraz bardziej asertywne działania[127]. Niezweryfikowane pozostają m.in. opublikowane przez The Wall Street Journal informacje o tajnym chińsko-kambodżańskim porozumieniu, pozwalającym ChAL-W na wyłączne użytkowanie przez 30 lat (z możliwością przedłużenia o kolejnych 10 lat) części bazy morskiej Ream w Zatoce Tajlandzkiej na potrzeby chińskiej marynarki wojennej, a także wykorzystaniu budowanego przez

[124] C. Li, J. Char, *China-Myanmar Relations*…, op. cit., S. 10-17.
[125] Zob. The Diplomat, H. Marston, *Has the US lost Myanmar to China ?*, https://thediplomat.com (25.04.2020).
[126] Sytuacja ta jest efektem podjętych przez reżim Hun Sena działań, w tym przede wszystkim delegalizacji, wyrokiem Sądu Najwyższego Kambodży, największej opozycyjnej partii – Partii Ocalenia Narodowego Kambodży, a także aresztowania jej przywódcy Kem Sokha. Towarzyszyła temu zmiana konstytucji, a także zamknięcie biur: amerykańskiej NGO – Narodowego Instytutu Demokratycznego oraz rozgłośni: Radia Wolna Azja, Voice of America, Voice of Democracy, a także niezależnej gazety Cambodia Daily. W następstwie tych działań, a także kontrowersyjnych wyborów parlamentarnych w 2018 r. Stany Zjednoczone nałożyły sankcje wizowe i finansowe na wysokich rangą przedstawicieli kambodżańskiego establishmentu, a także wycofały wsparcie w ramach pomocy rozwojowej. Unia Europejska ograniczyła natomiast zakres obowiązywania preferencyjnych taryf w handlu z Kambodżą w ramach systemu Everything But Arms. Rzeczpospolita, *Kambodża: Partia rządząca zdobyła 100 proc. miejsc w parlamencie*, https://www.rp.pl (15.03.2020); Komisja Europejska, *Trade/Human Rights: Commission decides to partially withdraw Cambodia's preferential access to the EU market*, https://ec.europa.eu (23.03.2020).
[127] Czego przykładem może być aktywność powiązanych z chińskim reżimem hakerów, którzy w 2018 r. zaatakowali khmerskich lokalnych polityków, dyplomatów, obrońców praw człowieka i instytucje publiczne, ingerując w odbywające się wówczas wybory parlamentarne; C. Bong, *Cambodia's Disastrous Dependence…*, op. cit.

Chińczyków w prowincji Koh Kong turystycznego resortu w Zatoce Tajlandzkiej na potrzeby militarne. W tym drugim przypadku obawy wzbudza między innymi budowa pasa startowego nieadekwatnie dużego dla potrzeb ruchu turystycznego[128].

***

Rekapitulując, współwystępowanie sprzyjających czynników gospodarczych (zapotrzebowanie na kapitał i inwestycje) oraz politycznych (dążność do utrzymania władzy autorytarnych reżimów) stanowi dla ChRL dogodne tło wzmacniania asymetrycznego uzależnienia Mjanmy, Kambodży i Laosu. Trzeba zauważyć, że po II wojnie światowej każde z tych państw dążyło na pewnym etapie do oparcia swojej polityki zagranicznej na pryncypiach neutralności i niezaangażowania (co pozostaje najbardziej widoczne we współczesnej polityce Laosu). Geograficzna bliskość, ale też względy geopolityczne i ekonomiczne (w tym: obiektywne zapotrzebowania) uniemożliwiają jednak realne zrównoważenie chińskich wpływów.

[128] Wcześniej Kambodża zrezygnowała z odbywających się co roku wspólnych ćwiczeń z amerykańską marynarką wojenną oraz lądowego komponentu współpracy w postaci ćwiczeń Angkor Sentinel, a także odrzuciła ofertę wyremontowania części infrastruktury bazy Ream. The Wall Street Journal, J. Page, G. Lubold, *Deal for Naval Outpost in Cambodia Furthers China's Quest for Military Network*, https://www.wsj.com (26.04.2020); Rzeczpospolita, A. Łomanowski, *Chiny szykują kolejną bazę wojskową za granicą*, https://radar.rp.pl/ (20.04.2020).

Rozdział IV
Polityka chińska względem regionalnych „oponentów”

1. Geneza i główne przyczyny regionalnych antagonizmów

Dokonana w poprzednim rozdziale analiza polityki ChRL wobec państw uznawanych za regionalnych „sojuszników” i wnioski z niej płynące mogą być punktem wyjścia do usytuowania strategii politycznej Chin wobec regionalnych „oponentów”. Pokazują one, że państwa regionu - także te blisko kooperujące z ChRL - dostrzegają zagrożenia generowane przez zbyt silne uzależnienie od znacznie potężniejszego (pod względem politycznym, gospodarczym, militarnym itp.) państwa chińskiego. Problematyka zagrożeń, jakie z perspektywy interesów państw regionu generuje rosnąca potęga Chin, a także wpływu jaki ma to na obieraną przez nie długofalową strategię jest jednak znaczenie szersza.

Nieprzypadkowo na wiele lat dyskusję wokół ewolucji stosunków międzynarodowych w regionie zdominowała debata wokół tzw. „teorii chińskiego zagrożenia” (*China Threat Theory* - CTT). Mimo stosowanej nazwy trudno koncepcję tę traktować jako spójną, koherentną teorię. Jest to raczej szerokie pojęcie kanalizujące dyskurs wokół potencjalnych negatywnych konsekwencji dynamicznego rozwoju gospodarczego ChRL, jaki miał miejsce od początku lat 90[1]. W równym stopniu obejmuje ono przy tym perspektywę leżących w najbliższym otoczeniu ChRL państw azjatyckich, co państw zachodnich interpretujących „teorię chińskiego zagrożenia” z zupełnie innej perspektywy. Pewna dywersyfikacja sposobów rozumienia CTT ma także miejsce na poziomie regionalnym. Państwa posiadające niezakończone spory terytorialne z Chinami (przede wszystkim Japonia, Wietnam, Filipiny) definiują „chińskie zagrożenie” literalnie jako zagrożenie dla integralności państwa. Pozostali gracze regionalni ryzyka upatrują natomiast „jedynie” w możliwym narzuceniu regionalnej dominacji na płaszczyźnie gospodarczej i politycznej.

[1] Zob. np. analizę dyskursu wokół „China Threat Theory” z perspektywy teorii liberalnych i realistycznych, a także charakterystykę debaty w odniesieniu do różnych wymiarów zagrożeń, które generować może wzrost potęgi ChRL: Jiang Ye, *Will China be a „Threat” to Its Neighbours and the World in the Twenty First Century ?*, „Ritsumeikan Annual Review of International Studies”, Vol. 1 (2002), s. 55-68; E. Broomfield, *Perceptions of Danger: The china threat theory*, „Journal of Contemporary China”, No. 12 (35), 2003, s. 265-284.

Za Herbertem Yee i Ianem Storey'em wskazać można pięć czynników składających się na całokształt debaty wokół „teorii chińskiego zagrożenia"[2]:

1) Dynamiczny wzrost gospodarczy ChRL, który z jednej strony pozwala dostrzegać w tym państwie potężnego konkurenta na światowych rynkach, z drugiej umożliwia Chinom skierowanie znacznie większych środków na zbrojenia.

2) Autorytarny system polityczny, który w opinii części reprezentantów liberalnych teorii stosunków międzynarodowych oznacza większą skłonność państwa do prowadzenia wojen (co za tym idzie rosnące w siłę i niedemokratyzujące się Chiny stanowią zagrożenie dla regionalnego i światowego pokoju).

3) Rosnące możliwości militarne i ich wpływ na stabilność regionalną. H. Yee i I. Storey wskazują na pięć przejawów wzrostu regionalnej potęgi ChRL: a) wzrost udziału w gospodarce regionu, a co za tym idzie wpływu na jego rozwój; b) intensyfikacja sporów terytorialnych w regionie z udziałem Chin; c) będące konsekwencją rozwoju gospodarczego przyspieszenie modernizacji Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej (ChAL-W); d) nadanie przez ChRL wyższego priorytetu kwestii „reunifikacji" z Tajwanem po tym, jak integralną częścią Chin stały się oficjalnie Hongkong i Makau. Wszystkie te elementy ze szczególnym uwzględnieniem wzrostu asertywności w kontekście regionalnych sporów terytorialnych i rosnącymi wydatkami na zbrojenia mają być, zdaniem części analityków, przejawem strategicznej ekspansji państwa chińskiego - przede wszystkim w Azji Wschodniej i Azji Południowo-Wschodniej.

4) Strach przed polityczną i ekonomiczną destabilizacją, a w konsekwencji upadkiem ChRL, który mógłby prowadzić do politycznego podziału i walk wewnętrznych w Chinach, a także napływu uchodźców do państw sąsiadujących.

5) Wzrost znaczenia chińskiego nacjonalizmu obserwowany zarówno w polityce wewnętrznej, jak i przede wszystkim zewnętrznej ChRL.

Wyżej opisane czynniki stanowią trzon dyskusji dotyczącej teorii „chińskiego zagrożenia". W Azji Południowo-Wschodniej większość państw dąży do balansowania nieuniknionego wzrostu wpływów chińskich wykorzystaniem i stymulowaniem obecności oraz zaangażowania innych mocarstw (o czym szerzej w rozdziale V). Mimo

[2] Zob. szerzej: *The China Threat: Perceptions, Myths and Reality,* M. Yee, I. Storey (eds.), New York 2005, s. 2-6.

elementów wspólnych (widocznych także w analizowanych już przypadkach chińskich „sojuszników" w regionie – Mjanmy, Kambodży i Laosu) wskazać można wśród nich te, które wzrost potęgi ChRL traktują w kategoriach bezpośredniego zagrożenia żywotnych interesów państwa. Państwami tymi są Wietnam i Filipiny. W ich przypadku konsekwencją sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim, a uściślając polityki Chin w kwestii przynależności wysp i obiektów na tym akwenie, jest bardziej zdecydowana polityka wobec znacznie silniejszego sąsiada. Analiza relacji bilateralnych w latach 2003-2013, a także późniejszych konsekwencji wydarzeń, które miały miejsce w badanym czasokresie pozwala ponadto sformułować hipotezę, że polityka ChRL wobec Wietnamu i Filipin jest nie tylko polityką wobec regionalnych „oponentów", ale także polityką „antagonizującą" wymienione państwa. To działania i sposób realizacji polityki zagranicznej przez Chiny były elementami budującymi i wzmacniającymi antagonizmy, w znacznej mierze przy tym podważającymi konkretne osiągnięcia regionalnej strategii politycznej realizowanej przez ChRL od początku XXI w.

Na spory terytorialne stanowiące, jak już wspomniano, punkt wyjścia i główną przyczynę antagonizującą relacje Chin z Wietnamem i Filipinami nakładają się dodatkowe czynniki. Są one różne w przypadku obu państw i szczególnie istotne dla analizy relacji chińsko-wietnamskich, na które duży wpływ mają uwarunkowania historyczne i zbudowana na nich kultura strategiczna.

Przez tysiąc lat swojej historii – między 111 r. p.n.e. (kiedy tereny dzisiejszego północnego Wietnamu zostały włączone do imperium dynastii Han) a 939 r. n. e. Wietnam był chińską prowincją. Mimo tak długiej dominacji, Wietnamczycy zachowali silną odrębność, czego egzemplifikacją były liczne powstania przeciw chińskiej władzy, m.in. w latach 39-42 p.n.e., roku 248, 544, 550, 687, 722 oraz 791. Wystąpienia te były krwawo tłumione, a dopiero rozpoczęte w 907 r. powstanie pod dowództwem rodziny Khuc pozwoliło Wietnamczykom uzyskać w 939 r. niezależność od Chin, zmagających się wówczas z problemami wewnętrznymi i rozbiciem dzielnicowym po upadku panującej dynastii Tang. Względną niezależność od potężnego północnego sąsiada, zwykle w ramach funkcjonującego systemu trybutarnego, Wietnamczycy, z wyłączeniem krótkich epizodów (dwudziestoletnie panowanie chińskie na początku

XV wieku), zachowali do okresu rozwoju europejskiego kolonializmu w Azji, kiedy to w ramach Indochin znaleźli się z końcem XIX wieku pod panowaniem francuskim[3].

Wyżej przedstawiony rys historyczny, sięgający czasów starożytnych, ma na celu wyeksponowanie ważnej cechy definiującej relacje współczesnych ChRL i Wietnamu. Proces formowania wietnamskiej świadomości i odrębności narodowej jest ściśle związany z Chinami postrzeganymi jako główne zagrożenie dla państwowości Wietnamu. Jak podkreślają Alexander Vuving i Jorn Dosch, przez 900 lat od uzyskania niezależności władcy Wietnamu skupieni byli na powstrzymaniu państwa chińskiego przed ponownym zdominowaniem rządzonych przez nich terenów. W ten sposób, zdaniem wymienionej dwójki badaczy, Wietnam na długo przed innymi organizmami państwowymi Azji Południowo-Wschodniej i jeszcze przed rozpoczęciem kolonialnej ekspansji Europejczyków wytworzył w swojej kulturze politycznej elementy charakterystyczne dla „państwa narodowego". Wietnamska tożsamość narodowa powstała więc w opozycji do Chin i w tradycji oporu wobec potężniejszego sąsiada. W społeczeństwie wietnamskim, na długo przed pojawieniem się tych tendencji wśród innych ludów Azji Południowo-Wschodniej, funkcjonował nurt, który A. Vuving i J. Dosh nazywają „proto-nacjonalizmem"[4].

Jednocześnie tysiąclecia chińskiej dominacji i wpływów odcisnęły znaczne piętno na kulturze i państwowości Wietnamu[5]. Należy także podkreślić, że państwo wietnamskie, mimo daleko idącej autonomii, było powiązane z Chinami politycznie

[3] Nie oznaczało to jednak zakończenia historii konfliktów chińsko-wietnamskich. Chińczycy ponownie zaatakowali południowego sąsiada w 1077 r. (szybko się wycofując). W 1084 r. przywrócone zostało, w ramach systemu trybutarnego, chińskie zwierzchnictwo nad Wietnamem. W XIII wieku Chiny rządzone przez mongolską dynastię Yuan trzykrotnie najeżdżały Wietnam. W 1257 r. zdobyły Hanoi. Od 1261 r. Wietnam płacił Chinom daninę, czego nie przerwało także zwycięstwo wietnamskiej armii nad liczącą 500 tys. żołnierzy armią cesarza Kubiłaja. Kolejna chińska inwazja miała miejsce na początku XV wieku. Zwycięzcy Chińczycy usunęli wówczas z tronu wietnamskiego króla, na dwadzieścia lat przywracając swoje panowanie. Ucisk miejscowej ludności, wysokie podatki oraz eksploatacja surowcowa doprowadziły do ludowego powstania. Wietnam wyparł chińskie wojska, ale w dalszym ciągu król Wietnamu konsekwentnie za inwestyturę płacił chińskiemu cesarzowi daninę. I. Grabowska-Lipińska, *Strategia polityczna Chińskiej Republiki Ludowej wobec krajów Azji Południowo-Wschodniej w latach 1949-1976*, Warszawa 1995, s. 33-35.

[4] J. Dosch, A. Vuving, *The Impact of China on Governance Structure in Vietnam*, Bonn 2008, s. 6.

[5] Z Chin Wietnamczycy przejęli między innymi instytucje, prawo, organizację państwową (konfucjanizm stał się ideologią państwową), kalendarz, pismo (do końca XIX chiński był językiem urzędowym i literackim) i obyczaje. Na poziomie ludowym popularny był „zaimportowany" z Chin taoizm. Z kolei konfucjanizm stał się podstawą wzorowanego na chińskim wietnamskiego modelu rodziny, struktur biurokratycznych i społecznych oraz form rządów. I. Grabowska-Lipińska, *Strategia polityczna…,* op. cit., s. 33-34; J. Dosch, A. Vuving, *The Impact of China*…, op. cit., s. 6.

i militarnie[6]. Chiny były więc dla Wietnamu sąsiadem trudnym, generującym zagrożenie, z którym jednak państwo wietnamskie musiało układać relacje w sposób racjonalny. Stosunki chińsko-wietnamskie zawsze charakteryzowała znaczna asymetria na korzyść Chin, w związku z czym Wietnamczycy postrzegali je przez pryzmat takiego wykorzystania narzędzi dyplomatycznych, gospodarczych i militarnych, które pozwoli zachować ich państwu autonomię[7]. Carlyle Thayer zauważa, że „teorię chińskiego zagrożenia" z perspektywy Wietnamu należy opisywać i definiować w zupełnie odmienny sposób. Jest to fundament polityki zagranicznej o korzeniach sięgających znacznie dalej niż dynamiczny rozwój gospodarczy ChRL końca XX wieku[8].

W porównaniu z relacjami chińsko-wietnamskimi, stosunki Chin z Filipinami nie są w takim stopniu determinowane przez trudną historię i historycznie ukształtowaną kulturę strategiczną. Brak w tym przypadku silnych resentymentów i „naturalnego" traktowania ChRL jako zagrożenia dla suwerenności państwa. W przypadku Filipin na „antagonizujący" efekt sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim nakłada się współpraca i gwarancje bezpieczeństwa ze strony sojusznika traktatowego – USA[9]. Pozwala to filipińskim decydentom w obliczu zagrożenia przyjąć bardziej zdecydowaną postawę wobec Chin, włącznie ze wsparciem regionalnej strategii „powstrzymywania" ChRL pod przywództwem Stanów Zjednoczonych. Temu, że dla władz Filipin jest to przede wszystkim możliwość i instrument wykorzystywany w polityce zagranicznej więcej uwagi poświęcono w dalszej części rozdziału. Także dla państwa chińskiego bieżący stan relacji filipińsko-amerykańskich jest bardzo istotnym czynnikiem

[6] W 1788 r. Chiny udzieliły Le Thieu Thongowi, wspieranemu przez wojska tajskie, pomocy w tłumieniu powstania tajsonów. Jeszcze w 1874 r., po zawarciu przez Wietnam nierównoprawnego traktatu z Francją (ustanawiającego francuski protektorat), rząd chiński - uznając się za suwerena Wietnamu - skierował do tego państwa pomoc finansową i wojskową. I. Grabowska-Lipińska, *Strategia polityczna…,* op. cit., s. 33-34, 46-48.

[7] Phuc Thi Tran, A. Vysotskaya, L. Ferreira-Pereira, *Vietnam's Strategic Hedging vis-a-vis China: the Roles of the European Union and Russia*, „Revista Brasileira De Politica Internacional", No. 56 (1), 2013 r., s. 168.

[8] C. Thayer, *Vietnamese Perspectives of the „China Threat",* [w:] The China Threat: Perceptions, Myths and Reality, H. Yee, I. Storey [eds.], New York 2002, s. 270.

[9] Podpisany w 1951 r. traktat o wzajemnej obronie (*Mutual Defense Treaty*) uzupełniał zawarte w 1947 roku umowy umożliwiające Amerykanom utworzenie baz na terenie Filipin, a także zobowiązujące USA do pomocy przy szkoleniu i rozwijaniu możliwości armii filipińskiej. Traktat zobowiązuje obie strony do kolektywnej obrony w przypadku zaatakowania terytorium któregoś z nich, choć niejasnym jest w tym kontekście status wysp archipelagu Spratly, do których roszczenia zgłaszają Filipiny. W świetle opisanych w niniejszej pracy czynników oba państwa podpisały w 2014 r. obowiązujące przez 10 lat porozumienie o wzmocnionej współpracy (*Enhanced Defense Cooperation Agreement* – EDCA). Zob. szerzej: Council on Foreign Relations, E. Albert, *The U.S.-Philippines Defense Alliance*, http://www.cfr.org (17.10.2020); R. Cruz de Castro, *The U.S.-Philippine Alliance: An Evolving Hedge against an Emerging China Challenge*, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 31, No. 3, (2009).

w procesie kształtowania stosunków bilateralnych. Świadczą o tym między innymi „dopasowania" w realizowanej koncepcji polityki zagranicznej w zależności od aktualnego stanu relacji Filipin z USA.

2. Relacje chińsko-wietnamskie

Stosunki bilateralne między ChRL a Socjalistyczną Republiką Wietnamu stanowią wypadkową wielu czynników, wśród których poza elementami stałymi takimi, jak: resentymenty historyczne, bliskość geograficzna, niewyjaśnione spory terytorialne czy kształtowana przez nie kultura strategiczna dużą rolę odgrywają czynniki zmienne, w tym przede wszystkim dominujące w danym okresie w Komunistycznej Partii Wietnamu (*Communist Party of Vietnam* – CPV) koncepcje polityki zagranicznej. Relacje między ChRL a Wietnamem na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci były bardzo turbulentne – począwszy od realnego sojuszu dwóch państw socjalistycznych, przez okres wrogości i walk zbrojnych, po „trudne sąsiedztwo" w XXI wieku.

Opisany powyżej fenomen w sposób kompleksowy przedstawia Alexander Vuving, opisując politykę Wietnamu wobec Chin jako wypadkową czterech strategii: „równowagi sił" (*balancing*), „szacunku" (*deference*), „solidaryzmu" (*solidarity*) i „wiązania" (*enmechment*). Od 1954 r., tj. od zakończenia obrad paryskiej konferencji pokojowej, których skutkiem było utworzenie dwóch państw wietnamskich (w tym przypadku relacje ChRL-Wietnam odnosi się do stosunków Chin z Demokratyczną Republiką Wietnamu) poszczególne okresy charakteryzowała mniej lub bardziej wyraźna w polityce zagranicznej Wietnamu dominacja jednej z czterech wymienionych strategii (patrz: schemat 2)[10]. Duża zmienność w formułowaniu głównych wytycznych polityki zewnętrznej widoczna jest zwłaszcza po normalizacji wzajemnych stosunków na początku lat. 90. Polityka zagraniczna SRW szczególnie w pierwszym okresie po normalizacji relacji odznaczała się silnie ideologicznym podejściem, a jej pryncypia w większym stopniu uzależnione były od poglądów dominującej w CPV w danym momencie frakcji, aniżeli od obiektywnej oceny środowiska międzynarodowego. W sposób kompleksowy przedstawia to zjawisko A. Vuving. W latach 1990-1991,

[10] A. Vuving, *Strategy and Evolution of Vietnam's China Policy*, „Asian Survey", Vol. 46, No. 6 (2006), s. 806-810.

a więc w okresie odbudowy wzajemnych relacji, *idee fixe* wietnamskiej polityki była ochrona idei socjalizmu i próba rewitalizacji sojuszu z Chinami w świetle osłabienia pozycji i stopniowego wycofywania się z regionu ZSRR. W latach 1991-1998 władze wietnamskie, widząc brak możliwości kontynuacji polityki zagranicznej opartej na ideologicznym podobieństwie, postawiły na podejście wielowektorowe, w ramach którego starały się rozwijać kontakty nie tylko z Chinami, ale także z innymi istotnymi graczami polityki międzynarodowej, przy dużej koncentracji na kooperacji regionalnej (była to strategia „budowy przyjacielskich relacji ze wszystkimi – „being-a-friend-to-all"[11]). W latach 1998-2003 pod wpływem sekretarza generalnego Le Kha Phieu Wietnam powrócił do polityki opartej w dużej mierze na czynnikach ideologicznych. Następnie od 2003 r. państwo wietnamskie zdecydowanie postawiło na politykę realistyczną, opartą na kalkulacji możliwości, interesów i zagrożeń[12].

Schemat 2. Dominujące tendencje w polityce zagranicznej Wietnamu od 1954 r.

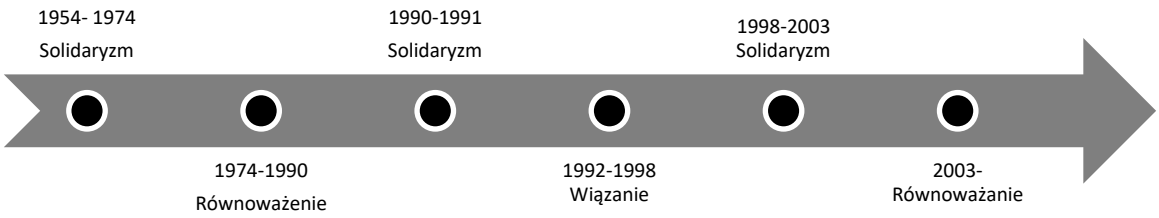

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: A. Vuving, *Strategy and Evolution of Vietnam's China Policy*, „Asian Survey", Vol. 46, No. 6 (2006).

Celem właściwej analizy relacji chińsko-wietnamskich powyższy syntetyczny opis ewolucji polityki zagranicznej Wietnamu uzupełnić musi kilka elementów. Po pierwsze, stosunki ChRL-SRW zarówno z punktu widzenia Chin, jak i z perspektywy Wietnamu w znacznej mierze uwarunkowane są przez elementy stałe. Mimo pozornego „chaosu" i pewnej dowolności w ustalaniu głównych wektorów polityki zagranicznej Wietnamu, strategia tego państwa wynika z historycznie

[11] Zob.: Phuc Thi Tran, A. Vysotskaya, L. Ferreira-Pereira, *Vietnam's Strategic Hedging*…, op. cit., s.167-168.
[12] A. Vuving, *Strategy and Evolution*…, op. cit., s. 812-817; C. Thayer, *Vietnamese Perspectives of*…, op. cit., 275-276.

ukształtowanej kultury strategicznej. „Stałość" głównych tendencji w kształtowaniu relacji dwustronnych w oparciu o kulturę strategiczną jest jeszcze bardziej widoczna w przypadku ChRL. Chodzi przede wszystkim o wizję Chin jako „Państwa Środka", którego potęga i siła musi być respektowana przez mniejsze państwa azjatyckie. Dotyczy to w szczególności państwa pierwszego kręgu strategicznego oddziaływania, którym jest Wietnam. Przed podjęciem decyzji o zaatakowaniu w 1979 r. SRW Deng Xiaoping mówił o konieczności „udzielenia Wietnamowi lekcji" – co na poziomie retoryki w większym stopniu nawiązywało do tradycji cesarskich Chin niż idei „wspólnoty państw socjalistycznych". Swego rodzaju symbolicznym zakończeniem „ofensywy czaru" początku XXI w. i zapowiedzią nowej, asertywnej polityki ChRL w regionie była natomiast w 2010 r. wypowiedź chińskiego ministra spraw zagranicznych Yanga Jiechi. Podczas spotkania Regionalnego Forum ASEAN w Hanoi zirytowany licznymi głosami zachęcającymi USA do większego zaangażowania się w rozwiązanie kwestii spornych na Morzu Południowochińskim, Jiang w swojej wypowiedzi wymierzonej w dużej mierze w stronę gospodarzy spotkania stwierdził, że „Chiny są dużym państwem, inne państwa są natomiast małe i to jest fakt"[13].

Po drugie, czynniki „miękkie" – takie jak wspólna tożsamość ideologiczna i poczucie zagrożenia ze strony państw kapitalistycznych stopniowo tracą na znaczeniu jako elementy warunkujące politykę zagraniczną Wietnamu. Rozwój sytuacji międzynarodowej w regionie, wzrost asertywności w polityce zewnętrznej ChRL, a także stopniowe ograniczenie wpływu „konserwatywnego" skrzydła wietnamskiego komunistycznego establishmentu sprawiają, że Wietnamczycy w coraz większym stopniu analizują środowisko międzynarodowe przez pryzmat gry interesów i zagrożeń. Opisana na schemacie 2 ewolucja polityki zagranicznej SRW wskazuje na dominację od 2003 r. elementów strategii dążenia do „równowagi sił". Tendencje te wraz z odejściem od ideologii i wzrostem znaczenia tradycyjnie rozumianej *realpolitik* w sposób wyraźny się pogłębiają. Pozwala to założyć, że istotna wolta w polityce

[13] Zob.: King Chen, *China's War With Vietnam, 1979. Issues, Decisions, and Implications*, Stanford 1987, s. 92; O. Hensengerth, *Regionalism in China-Vietnam Relations. Institution-building in the Greater Mekong Subregion*, New York 2010, s. 57-58; The National Interest, Miles Maochun Yu, *South China Sea: Beijing's Strategic Culture is Shaped by History*, http://nationalinterest.org (18.10.2020); Washington Post, J. Pomfret, *U.S. takes a tougher tone with China*, http://www.washingtonpost.com (18.10.2020).

zagranicznej Wietnamu jest mało prawdopodobna i ten element - jako kluczowy dla kształtowania relacji ChRL-Wietnam - pozostanie niezmienny w długim okresie.

Celem niniejszej pracy jest przede wszystkim analiza polityki zagranicznej ChRL, dlatego całość analizy za punkt wyjścia przyjmuje optykę chińską. Należy przy tym podkreślić, że polityka państwa chińskiego na poziomie pryncypiów od początku charakteryzuje się dużą stałością. Tak jak w przypadku Wietnamu, wynika z ukształtowanej i uwarunkowanej historycznie kultury strategicznej. Objawia się to zarówno na płaszczyźnie formułowania konkretnych celów polityki zagranicznej, jak i sposobu ich realizacji. W dalszej części podrozdziału pokazane zostanie zarówno tło (historia, interesy, cele), jak i proces kształtowania przez ChRL stosunków bilateralnych z państwem wietnamskim.

A. Kontekst historyczny

Przedstawiony w pierwszej części rozdziału rys historyczny pozwala na lepsze zrozumienie zarówno burzliwych relacji chińsko-wietnamskich w okresie zimnej wojny, jak i współczesnych stosunków ChRL z Socjalistyczną Republiką Wietnamu. Po drugiej wojnie światowej w obu państwach toczyły się wojny. Po ostatecznym zwycięstwie Komunistów Mao Zedonga w 1949 r. i proklamowaniu ChRL państwo to rozpoczęło dostawy sprzętu i specjalistów do walczącej z Francuzami Demokratycznej Republiki Wietnamu. W styczniu 1950 r. w Pekinie podpisano umowę o współpracy wojskowej między Chinami a Wietnamem, a ponadto ChRL uznała DRW na arenie międzynarodowej. Wsparcie militarne i finansowe było stałym elementem zaangażowania chińskiego zarówno podczas pierwszej, jak i drugiej wojny indochińskiej[14].

Istotne nieporozumienia w relacjach chińsko-wietnamskich pojawiły się już w trakcie wojny wietnamskiej (drugiej wojny indochińskiej)[15]. Nasilenie tendencji

[14] K. Kościelniak, *Stosunki chińsko-wietnamskie po 1945 roku i ich wpływ na bezpieczeństwo wewnętrzne Wietnamu w XXI wieku,* [w:] Ewolucja Azjatyckiej Polityki Bezpieczeństwa, J. Marszałek-Kawa [red.], wersja elektroniczna.

[15] Od połowy lat 50. ChRL dostarczała DRW znaczne ilości uzbrojenia, a także pomoc finansową. W 1965 r. do Wietnamu skierowane zostały m.in. chińskie wojska inżynieryjne i obrona przeciwlotnicza. Z biegiem czasu narastały jednak problemy, będące pochodną rozłamu w obozie państw komunistycznych i narastającego konfliktu między ChRL a ZSRR. Chiny negatywnie oceniały bliską kooperacją Wietnamu ze Związkiem Radzieckim, coraz bardziej widoczną w trakcie wojny. Na ten element nałożyła się radykalizacja polityki zagranicznej ChRL

konfrontacyjnych miedzy ChRL a Wietnamem (początkowo Demokratyczną Republiką Wietnamu, a od 1976 r. zjednoczoną Socjalistyczną Republiką Wietnamu) widoczne było od 1974 r.. Jego przejawem były m.in. liczne incydenty graniczne. 18 stycznia 1974 r. eskadra okrętów ChAL-W przeprowadziła operację desantową na wyspy grupy Crescent w archipelagu Paracelskim na Morzu Południowochińskim. Należące wówczas do Wietnamu Południowego (Republiki Wietnamu) Wyspy Paracelskie zostały zdobyte w ciągu dwóch dni. Chińczycy do dnia dzisiejszego faktycznie kontrolują archipelag, do którego pretensje zgłasza także Wietnam (zostanie to szerzej przedstawione w rozdziale VII pracy)[16].

Od połowy lat 70. coraz wyraźniejsza była subregionalna rywalizacja między Chinami a Wietnamem o dominację na obszarze dawnych Indochin Francuskich (Kambodża, Laos). W Laosie Wietnam zacieśniał przyjazne relacje z rządzącymi od 1977 r. komunistami z Laotańskiej Partii Ludowo-Rewolucyjnej. Z kolei w 1978 r. wojska wietnamskie, na prośbę walczącego z reżimem Czerwonych Khmerów Zjednoczonego Frontu Ocalenia Narodowego, wkroczyły do Kambodży i ustanowiły w Phnom Penh prowietnamski reżim. Rok później oba państwa zawarły Układ o Pokoju, Przyjaźni i Współpracy, na podstawie którego usankcjonowano stacjonowanie wojsk SRW w Kambodży. Wcześniej 3 listopada 1978 r. Wietnam podpisał traktat o przyjaźni i współpracy z ZSRR[17]. W percepcji Chin, uznających wówczas Związek Radziecki za głównego przeciwnika na arenie międzynarodowej, był to element strategii „okrążania" ChRL. W odpowiedzi na te wydarzenia, a także na prześladowania przez rząd wietnamski mniejszości chińskiej (ok. 200 000 wietnamskich Chińczyków zostało zmuszonych do opuszczenia tego państwa) 17 lutego 1979 r. wojska chińskie wkroczyły do Wietnamu. Po trwających do 16 marca działaniach wojennych mających na celu „ukaranie" państwa wietnamskiego, Chiny

w okresie „rewolucji kulturalnej". Zob. szerzej: Chen Jian, *China Involvement in the Vietnam War, 1964-69*, „The China Quarterly", No. 142 (June 1995), s. 356-387.

[16] K. Kościelniak, *Stosunki chińsko*-wietnamskie…, op. cit.

[17] Zawierał on zapis o natychmiastowych konsultacjach w razie ataku lub groźby ataku na jego sygnatariuszy. Miesiąc później nastąpiła ostateczna normalizacja stosunków chińsko-amerykańskich, na co duży wpływ miała nasilająca się rywalizacja między ChRL a ZSRR. M. Stuart-Fox, *A short history of China and Southeast Asia. Tribute, Trade and Influence*, Crows Nest 2003, s. 200; I. Grabowska-Lipińska, *Strategia polityczna Chińskiej…*, op. cit., s. 158-159.

rozpoczęły wycofywanie swoich wojsk. Wietnam zachował jednak swoje wpływy w Laosie i Kambodży[18].

Konflikt z 1979 r. doprowadził do zerwania na wiele lat relacji dwustronnych między Chinami a Wietnamem. Cyklicznie dochodziło przy tym do incydentów i walk granicznych. M.in. w 1984 r. doszło do starć granicznych przy wiejskim dystrykcie Vi Xuyen (w wietnamskiej prowincji Ha Giang). ChRL zaatakowała wówczas Wietnam, zajmując wzgórza Laoshan. W 1988 r. marynarki wojenne obu państw starły się w potyczce o należącą do archipelagu Spratly South Johnson Reef. W wyniku walk, które doprowadziły do ustanowienia chińskiej kontroli nad rafą zginęło 64 wietnamskich żołnierzy[19].

Stopniowa normalizacja wzajemnych stosunków miała miejsce dopiero pod koniec lat 80. i na początku lat 90. Wskutek zmieniającej się sytuacji międzynarodowej (normalizacja relacji chińsko-radzieckich oraz ograniczenie pomocy gospodarczej i militarnej ze strony ZSRR) Wietnamczycy zgodzili się na wycofanie swoich wojsk z Kambodży i Laosu[20] do końca 1989 r., a także na rozpoczęcie negocjacji pokojowych w sprawie przyszłości Kambodży. Punktem zwrotnym we wzajemnych stosunkach było tajne spotkanie w Chengdu we wrześniu 1990 r. (dopiero w 1999 r. ujawniono informacje na ten temat). Sekretarz Generalny VCP Do Muoi i premier Vo Van Kiet zostali wówczas zaproszeni do Chin przez Sekretarza Generalnego Jiang Zemina i premiera Li Penga. W 1991 r. Wietnam i Chiny wznowiły stosunki dyplomatyczne[21].

Pozwoliło to na rozwój wzajemnych relacji na dwóch poziomach. Z jednej strony intensywnie rozwijała się współpraca transgraniczna, z drugiej strony oba państwa dość szybko zrewitalizowały stosunki zarówno na płaszczyźnie międzypaństwowej, jak i w relacjach partia-partia. Egzemplifikacją tego były zarówno podpisane porozumienia, jak i szereg wzajemnych wizyt przedstawicieli wysokiego szczebla władzy[22].

---

[18] M. Stuart-Fox, *A short history…,* op. cit., s. 200-206; K. Kościelniak, *Stosunki chińsko*-wietnamskie…, op. cit.

[19] ISEAS- Yusof Ishak Institute, Le Hong Hiep, *The Vietnam-US-China Triangle: New Dynamics and Implications*, „ISEAS Perspective", No. 45 (2015), s. 6.

[20] Do tego momentu w Laosie przebywało ok. 45 000 żołnierzy wietnamskich. G. Evans, *A Short History of Laos. The Land in Between*, Crows Nest 2002, s. 199.

[21] Gu Xiaosong, B. Womack, *Border Cooperation between China and Vietnam in the 1990s*, „Asian Survey", Vol. 40, No. 6, Berkeley 2000, s. 1044-1045; M. Stuart-Fox, *A short history of China…*, op. cit., s. 206-207.

[22] Już 7 listopada 1991 r. podpisano porozumienie o wymianie handlowej, a w kolejnych latach szereg umów ukierunkowanych na zdynamizowanie chińsko-wietnamskiej współpracy gospodarczej. Porozumienia te objęły umowy o: współpracy gospodarczej (14 lutego 1992 r.), ochronie inwestycji (grudzień 1992 r.), o współpracy

Jednocześnie tworzono instytucjonalne podstawy kooperacji (o czym szerzej w dalszej części rozdziału). M.in. w 1994 r. utworzono Wspólny Komitet ds. Współpracy Gospodarczej. Bardzo istotnym elementem chińsko-wietnamskich relacji bilateralnych w latach 90. było także uregulowanie sporów granicznych w odniesieniu do granicy lądowej i wód Zatoki Tonkińskiej (chiń. *Beibu Wan*). 30 grudnia 1999 r. w Hanoi podpisano traktat o granicy lądowej, w którym ustalono, że proces delimitacji granicy lądowej zostanie zakończony do końca 2008 r. Z kolei 25 grudnia 2000 r. w Pekinie zawarto porozumienie o podziale wód Zatoki Tonkińskiej i współpracy w zakresie rybołówstwa[23].

Co ważne, polityka ChRL była już w tym okresie wypadkową racjonalnej, wpisującej się w kanony *realpolitik* strategii, co stanowi swego rodzaju antytezę dla opisanych wcześniej częstych zmian głównych wektorów polityki zewnętrznej Wietnamu. Stąd między innymi jednoznacznie sygnalizowany zarówno w latach 1990-1991, a następnie 1998-2003 brak możliwości powrotu do ideologicznego sojuszu państw socjalistycznych, mimo dążności Wietnamu do odbudowy formalnego aliansu[24]. Wietnam w optyce Chin był już w latach 90. elementem regionalnej rozgrywki, w której nie było miejsca na ideologię i „braterstwo", a która zdominowana była przez grę interesów i walkę o wpływy. Centralnym punktem tej polityki były spory terytorialne na Morzu Południowochińskim. ChRL realizując politykę normalizacji stosunków z Wietnamem konsekwentnie utrzymywała asertywną postawę w kwestii sporów o Wyspy Paracelskie i wyspy Spratly[25].

---

między bankami państwowymi obsługującymi wymianę gospodarczą (26 maja 1993 r.), o unikaniu podwójnego opodatkowania (17 maja 1995 r.) i o handlu granicznym (19 października 1995 r.). Zob. szerzej: C. Thayer, *Vietnamese Perspectives of*…, op. cit.; K. Kościelniak, *Stosunki chińsko*-wietnamskie…, op. cit.

[23] Ibidem.

[24] A. Vuving, *Strategy and Evolution*…, op. cit., s. 812-817; C. Thayer, *Vietnamese Perspectives of*…, op. cit., s. 275-276.

[25] W lutym 1992 r. Chińczycy uchwalili ustawę o morzu terytorialnym i przyległej strefie, w której roszczą sobie prawo do całości akwenu Morza Południowochińskiego, a także użycia siły w przypadku naruszenia ich suwerenności na akwenie. W tym samym miesiącu chińskie oddziały zajęły Da Ba Dau (Three Headed Rock) – niezajmowaną przez nikogo wysepkę w archipelagu Spratly. W maju tego samego roku ChRL przyznała amerykańskiej firmie Crestone Energy Corporation koncesję na poszukiwanie ropy na spornym obszarze znajdującym się granicach wietnamskiego szelfu kontynentalnego. W sierpniu 1992 r. dwa chińskie okręty zainstalowały platformę wiertniczą na spornych wodach Zatoki Tonkińskiej, co do których obie strony zdecydowały wcześniej nie podejmować żadnych działań. Napięcie w relacjach bilateralnych trwało do końca 1992 r., kiedy to Chińczycy zdecydowali się m.in. wycofać platformy wiertnicze ze spornych wód Zatoki Tonkińskiej i zwolnić skonfiskowane wietnamskie statki cargo. W październiku 1993 r. obie strony podpisały Porozumienie o Podstawowych Zasadach Rozwiązywania Kwestii Terytorialnych (*Agreement on the Basic Principles for the Settlement of Border Territory Issues*). Miało ono wyznaczać ramy dyskusji dot. Sporów

Szeroko scharakteryzowany kontekst historyczny pozwala wskazać prawidłowości właściwe także dla polityki zagranicznej ChRL w latach 2003-2013. Przede wszystkim pokazuje pewien dysonans między podejmowanymi inicjatywami dyplomatycznymi, oficjalną retoryką i deklaracjami, zaangażowaniem w instytucjonalizację współpracy a asertywnym, konsekwentnym działaniem w kwestii sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim. W badanym okresie tendencje te były stale obecne - także w latach 2003-2007 kiedy Chińczycy dużą wagę przykładali do budowy dobrych relacji z państwami regionu.

B. Interesy i cele Chin

Relacje chińsko-wietnamskie w XXI wieku rozpatrywać należy przede wszystkim przez pryzmat szerszego wymiaru interesów Chin w regionie Azji Południowo-Wschodniej. J. Dosch i A. Vuving analizują je, odnosząc się do dwóch podstawowych determinantów chińskiej strategii w regionie: po pierwsze dążności do ustanowienia dominacji ChRL w Azji Południowo-Wschodniej, po drugie zapewnienia bezpiecznych dostaw surowców dla rozwijającej się chińskiej gospodarki. Dlatego znaczenie SRW w polityce zagranicznej Chin buduje ich zdaniem z jednej strony szerszy wymiar regionalnej strategii, z drugiej interesy bezpieczeństwa energetycznego i surowcowego[26].

W odniesieniu do pierwszego z elementów wskazuje się na rolę budowy korzystnych relacji z Wietnamem jako warunku *sine qua non* w strategii budowy regionalnej dominacji i rugowania interesów amerykańskich z Azji Południowo-Wschodniej. Wietnam to trzecie pod względem populacji państwo regionu, geograficznie stanowiące dla ChRL „bramę" do państw (i na rynki) Azji Południowo-Wschodniej. To także państwo pierwszego kręgu strategicznego oddziaływania. Opisane wcześniej uwarunkowania historyczne sprawiają, że może ono być traktowane

terytorialnych. Mimo unormowania sytuacji i politycznych deklaracji współpracy, a także licznych oficjalnych wizyt przedstawicieli obu państw, w marcu 1997 r. chińska platforma wiertnicza rozpoczęła wiercenia na wietnamskim szelfie kontynentalnym, 65 mil morskich od wybrzeży Wietnamu. Bilateralne i multilateralne (na forum ASEAN, co stanowiło ważny precedens w kontekście sporów na Morzu Południowochińskim) działania SRW sprawiły, że na początku kwietnia Chińczycy wycofali platformę. C. Thayer, *Vietnamese Perspectives of*…, op. cit., 277-283; C. Thayer, *Not Too Hot, Not Too Cold: A Vietnamese Perspective on China-U.S. Relations*, Paper presented on the International Conference on China-US Relations in Global Perspective, Wellington 2015, s. 3-5;

[26] J. Dosch, A. Vuving, *The Impact of*…, op. cit., s. 12.

jako potencjalny „bastion" przeciw ustanowieniu przez Chiny regionalnej dominacji. Państwo chińskie jest przy tym skłonne do podjęcia zdecydowanych działań w przypadku ryzyka zawiązania się bliższej współpracy Wietnamu z inną potęgą[27].

W odniesieniu do drugiego i najważniejszego z czynników na pierwszy plan wysuwa się znaczenie Wietnamu w polityce zagranicznej Chin w kontekście sporów terytorialnych dotyczących akwenu Morza Południowochińskiego. Czynnik ten ma wymiar zdecydowanie negatywny, bo spośród wszystkich państw, z którymi ChRL toczy spór odnośnie przynależności wysp i obiektów akwenu, Wietnam kontroluje i rości sobie prawa do największej ich ilości (o czym szerzej w rozdziale VII). Ponadto poza wyspami archipelagu Spratly, państwo to ciągle zgłasza pretensje terytorialne do Wysp Paracelskich[28]. Dla Chin znaczenie tych wysp wynika nie tylko bezpośrednio z możliwości wydobycia surowców naturalnych, ale także ze strategicznego znaczenia samego akwenu Morza Południowochińskiego. Buduje to w geopolitycznej optyce ChRL znaczenie Wietnamu jako państwa „stojącego na przeszkodzie" ustanowieniu przez nią pełnej kontroli nad jego wodami. Dominacja na Morzu Południowochińskim pozwoliłaby z jednej strony kontrolować kluczowe dla światowego handlu szlaki handlowe (przebiegające wzdłuż wietnamskiego wybrzeża), z drugiej realizować strategię budowy *blue water navy* i strategicznego wyjścia poza „pierwszy łańcuch wysp" (o czym pisano w rozdziale I)[29]. Na ten element zwraca uwagę między innymi Jason Blazevic plasując politykę Chin w ramach ewolucji koncepcji obrony witalnych interesów państwowych – od „obrony przybrzeżnej" (*offshore defence*) do „obrony dalekomorskiej" (*far sea defence*). Ewolucja ta wymaga z jednej strony wzmocnienia zdolności A2/AD (*anti-acces/area-denial*) i zamknięcia dostępu do Morza Południowochińskiego i Morza Wschodniochińskiego obcym potęgom morskim, z drugiej zabezpieczenia dostępu do surowców Bliskiego Wschodu i Afryki poprzez projekcję siły na Cieśninę Malakka i Ocean Indyjski. Stoi to w wyraźnej sprzeczności z polityką Wietnamu, dążącego do ochrony wolności żeglugi i handlu na Morzu Południowochińskim w ramach realizacji własnych interesów geostrategicznych. Dla

[27] Ibidem, s. 14.
[28] Ibidem.
[29] Ibidem, s. 15.

ChRL państwo wietnamskie stanowi więc istotną przeszkodę na drodze do ustanowienia faktycznej regionalnej dominacji w Azji Południowo-Wschodniej[30].

W wymiarze subregionalnym chińsko-wietnamskie stosunki dwustronne to także rywalizacja o dominację na obszarze dawnych Indochin Francuskich (Laos, Kambodża). Ten element stracił na znaczeniu wraz ze wzrostem potęgi gospodarczo-politycznej ChRL, ustanowieniem dominacji politycznej nad Kambodżą i zrównoważeniem wpływów wietnamskich w Laosie. Przewaga potencjału gospodarczego, militarnego i politycznego sprawia, że Chiny relacji z Kambodżą i Laosem nie analizują już w takim stopniu przez pryzmat subregionalnej walki o wpływy z SRW (szerzej w rozdziale III). Rosnąca obecność chińskich interesów w tych państwach budzi jednak niepokój władz wietnamskich, dla których silna pozycja ChRL w Laosie i Kambodży oznacza wzrost zagrożenia na zachodniej granicy lądowej[31].

Znacznie mniejsze są gospodarcze interesy Chin w Wietnamie. Państwo wietnamskie nie posiada surowców naturalnych, na których mogłoby zależeć Chińczykom (z wyłączeniem zasobów Morza Południowochińskiego, a także bogatych złóż boksytów[32]). Tak, jak w przypadku pozostałych państw regionu widoczny jest dynamiczny wzrost wymiany handlowej. Znaczenie Wietnamu może wzrosnąć w przypadku włączenia tego państwa w szerszym zakresie w realizację budowy „Morskiego Jedwabnego Szlaku XXI wieku", będącego składową Inicjatywy „Pasa i Szlaku" (*Belt and Road Initiative* - BRI)[33]. W 2017 r. SRW oficjalnie dołączyła do inicjatywy, podpisując z Chinami memorandum łączące BRI z projektem „dwóch korytarzy, jednego kręgu" (*two corridors, one circle*), o czym szerzej w dalszej części

[30] Zob. szerzej: J. Blazevic, *Navigating the Security Dillema: China, Vietnam, and the South China Sea*, „Journal of Current Southeast Asia Affairs", No. 4 (2012), s. 88-89.

[31] Center For Strategic & International Studies, M. Hiebert, *China's Relations with Burma, Malaysia, and Vietnam*, Testimony before the U.S.-China Economic and Security Review Commission, https://www.csis.org (02.09.2020), s. 6.

[32] Wietnam posiada czwarte co do wielkości zasoby boksytu na świecie, nie przekłada się to jednak na wielkość wydobycia. Zob.: Statista. The Statistics Portal, https://www.statista.com (20.10.2020), Engineering and Mining Journal, *Bauxite and Alumina: Growth Maintained*, http://www.e-mj.com (20.10.2020).

[33] Mimo oficjalnie deklarowanej chęci udziału w BRI polityka Wietnamu wobec inicjatywy pozostaje ambiwalentna, a państwo to obawia się chińskich pożyczek i ekspansywnego zaangażowania inwestycyjnego. M. Hiebert, *China's Relations with*…, op. cit., s. 10; ISEAS- Yusof Ishak Institute, Le Hong Hiep, *The Belt and Road Initiative in Vietnam: Challenges and Prospects*, „ISEAS Perspective", No. 18 (2018), s. 3-6.

rozdziału[34]. Inicjatywa, której promocji władze ChRL poświęcają wiele wysiłków dyplomatycznych wykracza poza cezurę czasową niniejszej pracy, stąd wątek ten nie będzie dokładnie analizowany.

Innym obszarem, w którym Wietnam odgrywa istotną rolę z punktu widzenia polityki zagranicznej ChRL jest kooperacja subregionalna w Dolinie Mekongu. Głównym forum tej współpracy jest opisany w poprzednim rozdziale, realizowany pod auspicjami Azjatyckiego Banku Rozwoju program Subregionu Wielkiego Mekongu (*Greater Mekong Subregion* - GMS). J. Dosch i A. Vuving podkreślają, że znaczenie Mekongu dla Chin wynika z interesów polityki wewnętrznej i zagranicznej. W pierwszym przypadku chodzi o rozwój pozbawionych dostępu do morza prowincji Junnan i Guanxi, między innymi poprzez stymulowanie handlu granicznego. Wpisuje się to także w politykę niwelowania różnic w poziomie życia między Chińczykami Han a przedstawicielami mniejszości etnicznych, a także ograniczenia migracji ludności z chińskiego interioru do rozwiniętego gospodarczo „pasa pacyficznego". W szerszym kontekście współpraca w subregionie Mekongu stanowi element strategii „wypychania" interesów amerykańskich z Azji Południowo-Wschodniej. W tym znaczeniu udana, korzystna dla wszystkich stron kooperacja pozwala na budowę politycznych podstaw dla tej strategii. Chińczycy realizują w regionie między innymi szereg projektów energetycznych, przede wszystkim w zakresie budowy połączeń między Junnanem a państwami subregionu[35]. Rozwijają także infrastrukturę. W 2004 r. zwiększyli środki na modernizację linii kolejowej Kunming-Hanoi. Rok później otworzona została nowa autostrada, łącząca Nanning z Drogą Krajową nr 1 w Wietnamie. W 2007 r. oba państwa osiągnęły porozumienie w kwestii utworzenia strefy współpracy gospodarczej na granicy w mieście Pingxiang – w prowincjach Guanxi (Chiny) i Lang Son (Wietnam). W 2008 r. podpisane zostało natomiast memorandum, na podstawie którego włączono korytarz Nanning-Hanoi oraz punkt graniczny Youyiguan-Huu Nghi do współpracy w ramach Porozumienia o Transporcie Transgranicznym GMS[36].

[34] Le Hong Hiep, *The Belt and Road*…, op. cit., s. 3.
[35] J. Dosch, A. Vuving, *The Impact of*…, op. cit., s. 15-17; C. Thayer, *The Structure of Vietnam-China Relations, 1991-2008*, Paper for the 3rd International Conference on Vietnamese Studies, Hanoi 2008, s. 15-16.
[36] C. Thayer, *The Structure of*…, op. cit., s. 17.

Wietnam rozpatrywany jest także przez część badaczy jako „brama" poprzez którą produkty, przede wszystkim z Junnanu i Guanxi (*vide* wyżej wskazana kooperacja subregionalna) trafiać mogą na rynki państw Azji Południowo-Wschodniej. Operacjonalizacją tej koncepcji jest ustanowiona w 2004 r. współpraca w ramach programu „dwóch korytarzy, jednego kręgu", której inicjatorem był Wietnam. W 2006 r. podpisano memorandum określające zakres i główne obszary współpracy[37].

W tym przypadku Wietnam jest jednak tylko jednym z państw (obok Tajlandii i Laosu), które w polityce ekspansji gospodarczej ChRL mogą pełnić tę rolę. Co więcej główny punkt ciężkości w tym aspekcie położony jest na współpracę z Laosem i Tajlandią w ramach realizowanego pod auspicjami GMS projektu Korytarza Północ-Południe (o czym szerzej w rozdziale III)[38].

C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania

Jak już wspomniano, cele i interesy polityki ChRL względem Wietnamu sytuują się w szerszym regionalnym kontekście geopolitycznym. Swoje cele Chińczycy realizują poprzez oddziaływanie na płaszczyźnie bilateralnej, jak i multilateralnej. Obie płaszczyzny oddziaływania wzajemnie się przy tym przenikają i uzupełniają. Relacje Chiny-Wietnam jako głęboko powiązane ze strategicznymi interesami ChRL w regionie mogą służyć w badanym okresie za swego rodzaju punkt odniesienia do analizy polityki regionalnej. Poziom asertywności polityki ChRL wobec SRW odpowiadał wówczas tendencjom do eksponowania bądź dobrej woli i korzyści z „pokojowego rozwoju", bądź asertywnego podejścia i zdecydowanej obrony narodowych interesów.

Na podstawie powyższego założenia relacje ChRL z Wietnamem w badanym okresie podzielić można na dwa etapy: pierwszy obejmujący lata 2003-2007 i drugi, mający początek w 2007 r. i *de facto* wykraczający poza cezurę 2013 r[39]. Warto także

[37] „Dwa korytarze" odnoszą się do: 1) korytarza ekonomicznego Nanning-Long Son-Hanoi-Haiphong; 2) korytarza ekonomicznego Kunming-Lao Chai-Hanoi-Haiphong. Oba mają stymulować kooperację między północnymi prowincjami wietnamskimi a prowincjami Guanxi i Junnan w Chinach. „Krąg" dotyczy natomiast współpracy na obszarze Zatoki Tonkińskiej. Zob. Więcej: Gu Xiaosong, *The Planning and Challenges of the Pan-Beibu Gulf Economic Cooperation*, [w:] China-ASEAN Sub-regional Coooperation. Progress, Problems and Prospect, M. Li, C.G. Kwa [eds.], Singapore 2011, s. 52-53.

[38] Zob. szerzej: O. Hensengath, *Regionalism and Foreign Policy*…, op. cit.

[39] Część badaczy zajmujących się tematyką (np. Ramses Amer) jako cezurę początkową nowej asertywnej polityki wskazuje rok 2009. Zdaniem autora pracy wydarzenia roku 2009 były już jednak pochodną procesu zapoczątkowanego wcześniej przede wszystkim opisywaną decyzją Ogólnochińskiego Zgromadzenia

zauważyć, że pod wieloma względami również w okresie pozbawionym większych tarć w relacjach dwustronnych mechanizm realizacji polityki zagranicznej Chin odpowiadał wzorcom wykorzystywanym już po normalizacji stosunków bilateralnych z Wietnamem na początku lat 90. Budowie instytucjonalnych podstaw współpracy i aktywnej kooperacji na płaszczyźnie dyplomatycznej odpowiadały cykliczne kryzysy związane ze sporami wokół Morza Południowochińskiego.

Analizowany okres był początkiem nowej, nastawionej na kooperację polityki chińskiej względem regionu. Objęcie w 2003 r. władzy przez przywódców tzw. „czwartej generacji" (przewodniczący ChRL Hu Jintao i premier Wen Jiabao) zbiegło się w czasie z zapoczątkowaniem ofensywy dyplomatycznej w regionie ukierunkowanej na przeciwdziałanie „teorii chińskiego zagrożenia". Chińska „ofensywa czaru" i towarzysząca jej koncepcja „pokojowego wzrostu" (przemianowana później na pojęcie „pokojowego rozwoju") znalazły odzwierciedlenie w relacjach ChRL z państwami Azji Południowo-Wschodniej – zarówno w wymiarze multilateralnym, jak i bilateralnym[40].

Chiny prowadziły politykę łączącą deklarowaną i podpartą politycznymi gestami gotowość do współpracy i pokojowego wyjaśniania sporów z asertywnymi a momentami agresywnymi działania na Morzu Południowochińskim. Na płaszczyźnie dyplomacji trudno odmówić stosunkom ChRL-SRW dużej dynamiki i efektów w postaci zawartych porozumień międzynarodowych regulujących różne sfery współpracy bilateralnej. W latach 2003-2007 dotyczyło to także sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim[41]. Przede wszystkim w marcu 2005 r. państwowe przedsiębiorstwa z Chin, Wietnamu i Filipin podpisały porozumienie o wspólnych badaniach sejsmicznych na akwenie (*Joint Marine Seismic Undertaking* – JMSU). W tym przypadku Wietnam, czując się zagrożony zawiązaniem kooperacji między

Przedstawicieli Ludowych ChRL z grudnia 2007 r.. Zob. np.: R. Amer, *China, Vietnam, and the South China Sea: Disputes and Dispute Management*, „Ocean Development & International Law", No. 45 (2014), s. 20.

[40] D. Roy, *Southeast Asia and China: Balancing or Bandwagoning ?*, „Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs", Vol. 27, No. 2 (2005), s. 309-310.

[41] Przykładowo, we wrześniu 2003 r. Wu Bannguo – ówczesny przewodniczący Stałego Komitetu Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych zaproponował wspólne poszukiwania i wydobycie surowców na obszarach spornych Morza Południowochińskiego. W kolejnym roku ChRL i ASEAN podjęły decyzję o utworzeniu Wspólnej Grupy Roboczej ds. Implementacji DOC. W listopadzie tego samego roku ówczesny premier ChRL Wen Jiabao w trakcie obrad ósmego Szczytu Chiny-ASEAN powtórzył propozycję „odłożenia" sporów terytorialnych i wspólnej eksploatacji usytuowanych na akwenie złóż. C. Thayer, *The Structure of*…, op. cit., s. 10-11.

Filipinami i ChRL *de facto* dołączył do podpisanego rok wcześniej między tymi państwami porozumienia. W tym samym roku Chiny i ASEAN oficjalnie utworzyły Wspólną Grupę Roboczą ds. Deklaracji Postępowania Stron na Morzu Południowochińskim[42]. W październiku 2005 r. ministrowie obrony Chin i Wietnamu podpisali także porozumienie o prowadzeniu wspólnych patroli na wodach Zatoki Tonkińskiej (pierwszy z nich miał miejsce w kwietniu następnego roku)[43].

W listopadzie 2006 r. Vietnam Petroleum Corporation (PetroVietnam) i China National Offshore Oil Corporation (CNOOC) porozumiały się w kwestii wspólnego wydobycia surowców w Zatoce Tonkińskiej (przez Wietnam zostało ono zatwierdzone w styczniu 2007 r.). W 2008 r. zakończył się proces delimitacji granicy lądowej między Chinami i Wietnamem, obie strony rozpoczęły natomiast proces demarkacji granicy morskiej na Zatoce Tonkińskiej. Z kolei w listopadzie tego samego roku w Hanoi miało miejsce pierwsze spotkanie w ramach Komitetu Sterującego Chińsko-Wietnamskich Relacji Bilateralnych (*Steering Committee on China-Vietnam Bilateral Relations*). W tym samym miesiącu podczas wizyty przewodniczącego ChRL Hu Jintao w Wietnamie podpisano ramowe porozumienie o współpracy gospodarczej i handlowej, a także memorandum w sprawie współpracy w ramach projektu „dwa korytarze, jeden krąg". W sierpniu 2008 r. ministrowie spraw zagranicznych obu państw zawarli porozumienie o współpracy ws. ochrony granic[44].

Powyższej aktywności towarzyszyły liczne wizyty polityków na różnych szczeblach władzy. C. Thayer podkreśla, że do 2008 r. (począwszy od normalizacji kontaktów w 1991 r.) Chiny podpisały z Wietnamem czterdzieści cztery umowy międzypaństwowe i pięćdziesiąt dziewięć porozumień bilateralnych. W tym czasie zrealizowano ponad sto wizyt przedstawicieli oby państw na różnych szczeblach władzy, z uwzględnieniem regularnych wizyt liderów partyjnych, szefów rządów i ministrów kluczowych resortów[45].

Chiny „w tle" kontynuowały jednak konsekwentną politykę w odniesieniu do sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim. O ile do 2007 r. ChRL starała

[42] C. Thayer, *The Structure of*…, op. cit., s. 11; J. Cheng, *Sino-Vietnamese Relations in the Early Twenty First Century. Economics in Command ?*, „Asian Survey", Vol. 51, No. 2 (2011), s. 389.
[43] C. Thayer, *The Structure of*…, op. cit., s. 17-18.
[44] Ibidem, s. 5, 10-17.
[45] Ibidem, s. 7.

się eksponować swoją dobrą wolę i unikać bezpośredniego starcia interesów, o tyle po 2007 r. obserwować można konsekwentny wzrost asertywności państwa chińskiego. Początkowo tarcia interesów wokół spornego akwenu miały incydentalny charakter. M.in. w październiku 2004 r. chińskie ministerstwo spraw zagranicznych wyraziło zaniepokojenie ogłoszeniem przez Wietnam oferty współpracy z zagranicznymi podmiotami pod kątem eksploatacji złóż surowców wzdłuż szelfu kontynentalnego. Poważne problemy w relacjach bilateralnych miały miejsce na przełomie 2007 i 2008 r., po tym jak brytyjski koncern BP zaproponował Wietnamczykom warte dwa miliardy USD inwestycje, obejmujące zaangażowanie w sektor gazowy i energetyczny na przestrzeni kolejnej dekady. Inwestycje miały objąć między innymi budowę przynajmniej dwóch gazociągów umożliwiających dostarczenie surowców z dwóch nowo odkrytych złóż Moc Tinh i Hai. Oba znajdują się na Morzu Południowochińskim w granicach wyłącznej strefy ekonomicznej Wietnamu i są przyległe do pola gazowego Lan Tay-Lan, na którym BP operowało już od 2000 r. Opisane plany wywołały ostrą reakcję Chin, które jednoznacznie podkreśliły swoją suwerenność nad wyspami Spratly, wodami przyległymi i sąsiednimi obszarami morskimi. W tle toczącego się sporu dyplomatycznego w kwietniu 2007 r. okręty marynarki wojennej ChRL zatrzymały cztery wietnamskie łodzie rybackie operujące w okolicach wysp Spratly i ukarały grzywnami załogę. W czerwcu tego roku BP poinformowało o wycofaniu się z prac sejsmicznych na południu Wietnamu do momentu zakończenia chińsko-wietnamskich sporów. W lipcu sprawy przyjęły jeszcze poważniejszy obrót kiedy w incydencie z udziałem okrętu ChAL-W i wietnamskich łodzi rybackich w pobliżu Wysp Paracelskich doszło do zatopienia jednej z łodzi i śmierci wietnamskiego rybaka[46].

Chiny, choć formalnie deklarowały koncyliacyjną postawę, w praktyce w sposób jednoznaczny broniły swoich interesów na Morzu Południowochińskim. Na początku XXI wieku przejawiało się to głównie na dwóch płaszczyznach. Po pierwsze, ChRL wywierała presję na firmy, które były zainteresowane współpracą z Wietnamczykami, sugerując że dalsza kooperacja może zagrozić ich interesom w Chinach. Poza opisanym przypadkiem BP, między innymi w 2008 r. ExxonMobile ujawnił, że Chińczycy

[46] Ibidem, s. 18-20; Phuc Thi Tran, A. Vysotskaya, L. Ferreira-Pereira, *Vietnam's Strategic Hedging*…, op. cit., s. 164-165.

wywierali na koncern nacisk, żądając odstąpienia od wstępnego porozumienia ws. wydobycia surowców we współpracy z PetroVietnam[47]. Po drugie, Chiny „zabezpieczały" sobie możliwość eskalacji konfliktu, między innymi przy wykorzystaniu wprowadzanego co roku zakazu połowów[48]. Zwraca przy tym uwagę także względnie reaktywny charakter chińskiej polityki, która zwykle stanowiła reakcję na podejmowane przez państwa regionu, często we współpracy z podmiotami zachodnimi, inicjatywy.

Opisany incydent z 2007 r. można uznać za początek powrotu ChRL do konfrontacyjnej polityki względem Wietnamu w kwestii sporów terytorialnych. Stopniowo przechodziła ona także z fazy reaktywnej w aktywną. Pod koniec 2007 r. chińska marynarka wojenna przeprowadziła ćwiczenia w pobliżu spornych Wysp Paracelskich, co spotkało się z ostrą reakcją SRW zarówno na płaszczyźnie dyplomatycznej, jak i społecznej (antychińskie protesty). Co więcej w grudniu tego roku Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych podjęło decyzję o utworzeniu miasta Sansha w prowincji Hainan, obejmującego terytorialnie trzy archipelagi wysp na Morzu Południowochińskim: Spratly, Wyspy Paracelskie i Wyspy Zhongshsa[49]. Decyzji tej towarzyszyły gwałtowne protesty wietnamskiego ministerstwa spraw zagranicznych i antychińskie protesty na ulicach Hanoi i Ho Chi Minh City, co z kolei spotkało się z reakcją dyplomatyczną ze strony ChRL. Na początku 2008 r. Chiny oskarżyły wietnamskich rybaków o ostrzelanie dziesięciu chińskich trawlerów w Zatoce Tonkińskiej[50].

[47] C. Thayer, *The Structure of*…, op. cit., s. 19.

[48] Od 1999 r. ChRL wprowadza corocznie w okresie letnim zakaz połowów na północno-zachodnich wodach Morza Południowochińskiego - najczęściej w okresie od maja do sierpnia. Zakaz ten obejmuje zwykle obszar do 12 równoleżnika szerokości geograficznej północnej i do 143 południka długości geograficznej wschodniej (w 2012 r. w obszar zakazu weszła także Płycizna Scarborough). Obowiązywanie zakazu jest zwykle wykorzystywane jako przesłanka do generowania incydentów z udziałem jednostek wietnamskich, a także filipińskich (o czym w dalszej części rozdziału). Przykładowo, według informacji mediów wietnamskich w samym 2009 r. Chińczycy zajęli 33 wietnamskie łodzie, aresztując 433 członków załogi. Hai Dang Vu, *A Bilateral Network of Marine Protected Areas Between Vietnam and China: An Alternative to the Chinese Unilateral Fishing Ban in the South China Sea*, „Ocean Development & International Law", No. 44 (2013), s. 146; C. Thayer, *The Tyranny of Geography: Vietnamese Strategies to Constrain China in the South China Sea*, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 33, No. 3 (2011), s. 357.

[49] Obejmujące podwodne wzgórza i mielizny w tym przede wszystkim będącą przedmiotem sporu z Filipinami Płyciznę Scarborough.

[50] C. Thayer, *The Structure of*…, op. cit. s. 21.

Dopiero drugie w historii spotkanie Komitetu Sterującego Chińsko-Wietnamskich Relacji Bilateralnych, które odbyło się Pekinie między 23 a 25 stycznia 2008 r. doprowadziło do uspokojenia napiętej sytuacji politycznej. Na przełomie maja i czerwca tego samego roku oficjele z obu państw spotkali się dodatkowo na szczycie liderów partii komunistycznych w Pekinie. Podjęto wówczas istotne zobowiązania o ostatecznym zakończeniu delimitacji granicy morskiej w Zatoce Tonkińskiej do końca 2008 r. Przede wszystkim zdecydowano jednak o wyniesieniu relacji bilateralnych do rangi strategicznego partnerstwa, a także o utworzeniu „gorącej linii" między liderami obu państw. Nieprzypadkowo niewiele uwagi w oficjalnych komunikatach po obu wydarzeniach poświęcono kwestii sporów na Morzu Południowochińskim. Chiny realizowały już wówczas w pełni dwutorową politykę, w której koncyliacyjnym działaniom dyplomatycznym towarzyszyła realizacja polityki „faktów dokonanych". Przykładowo, zaraz po podjęciu istotnych ustaleń dotyczących strategicznego partnerstwa i uruchomienia „gorącej linii" w mediach pojawiły się zdjęcia satelitarne ilustrujące budowę przez ChRL dużej bazy morskiej na wyspie Hainan, a także lotniska na Woody Island, należącej do archipelagu Wysp Paracelskich. Chińczycy rozbudowywali także instalacje na należących do archipelagu Spratly Fiery Cross Reef (do której pretensje roszczą sobie Wietnam, Filipiny i Tajwan), a także Mischief Reef (będącej przedmiotem sporu z Filipinami). W ten sposób ChRL skokowo zwiększyła swoje możliwości projekcji siły w granicach akwenu. W części chińskich mediów internetowych pojawił się plan domniemanego ataku na Wietnam. O ile informacje te nie znalazły pokrycia w rzeczywistości, trudno przypuszczać by w ściśle kontrolowanych mediach chińskich pojawiły się one bezcelowo i bez przyzwolenia ze strony władz[51].

Symbolicznym jest swego rodzaju „przeplatanie" gestów współpracy z asertywnymi, a momentami agresywnymi działaniami na Morzu Południowochińskim. Bardzo dobrze obrazuje to opisywaną „dwutorowość" polityki ChRL. Na poziomie dyplomacji i symboliki – w 2009 r. relacje chińsko-wietnamskie podniesiono do rangi strategicznego kooperatywnego partnerstwa. W maju tego samego roku relacje dwustronne po raz kolejny zaogniła aktywność Chińczyków na Morzu

[51] Ibidem, s. 21-24.

Południowochińskim. Wietnam przedłożył wówczas do Komisji Granic Szelfu Kontynentalnego ONZ (*Commission on the Limits of the Continental Shelf* – CLCS) częściowy wniosek w sprawie rozszerzonego szelfu kontynentalnego w północnej strefie Morza Południowochińskiego, a także wspólny (wespół z Malezją) wniosek odnoszący się do statusu południowej części akwenu. Chiny zdecydowanie zaprotestowały, publikując oświadczenie, w którym wezwały komisję do niezajmowania się wnioskami przed wniesieniem przez ChRL własnego wniosku[52]. Zdecydowane protesty chińskich decydentów poprzedziły okres licznych incydentów na wodach akwenu w latach 2009-2010, obejmujących przede wszystkim aresztowania wietnamskich rybaków przez chińskie jednostki. Chińczycy utrzymywali, przy protestach Wietnamu, okresowy zakaz połowu na wodach, które uważają za część swojego terytorium. W 2011 r. doszło do dalszej eskalacji sporów. Tym razem dotyczyły one poszukiwań przez Wietnamczyków złóż znajdujących się (zgodnie ze stanowiskiem SRW) w granicach EEZ i szelfu kontynentalnego Wietnamu. SRW w maju i lipcu oskarżała ChRL o celowe przecięcie kabli wietnamskich statków poszukiwawczych, na co Chińczycy odpowiedzieli oskarżeniem o nielegalne działania w strefie znajdującej się pod chińską jurysdykcją. Jednocześnie w lipcu oskarżyli Wietnam o przepędzenie chińskich łodzi rybackich[53].

W ramach właściwego wcześniej opisywanym sytuacjom mechanizmu doszło wówczas do stopniowego wygaszenia sporów, czemu towarzyszył szereg inicjatyw dyplomatycznych i podpisane umowy. Wietnam skierował do Pekinu specjalnego wysłannika, którego zadaniem było poszukiwanie porozumienia z chińskimi władzami. 11 października 2011 r. obie strony podpisały „Porozumienie o podstawowych zasadach rozstrzygania kwestii morskich pomiędzy Wietnamem a Chinami". Umowę sygnowano przy okazji pierwszego od 2008 r. spotkania na szczycie liderów obu państw podczas wizyty sekretarza generalnego VCP Nguyena Phu Tronga w Chinach. Z kolei w lutym 2012 r. podczas rozmów wiceministra spraw zagranicznych ChRL Zhang Zhijuna z jego wietnamskim odpowiednikiem Ho Xuanem w Pekinie podjęto decyzje o utworzeniu grup roboczych na szczeblu departamentów, których zadaniem byłyby bieżące

[52] J. Cheng, *Sino-Vietnamese Relations*…op. cit., s. 391.
[53] Li Jianwei, *Menaging Tensions in the South China Sea: Comparing the China-Phillipines and the China-Vietnam Approaches*, „RSIS Working Papers", No. 273 (2014), s. 7-8.

negocjacje w sprawie wyznaczenia granic obszarów morskich poza Zatoką Tonkińską i współpracy na wspólnie rozwijanych obszarach. Podobne grupy robocze miały zająć się „mniej wrażliwymi problemami" takimi, jak: ochrona środowiska, morskie badania naukowe, akcje SAR, a także minimalizowanie skutków katastrof naturalnych. Co istotniejsze, politycy ogłosili ustanowienie „gorącej linii" pomiędzy ministerstwami spraw zagranicznych obu państw. Nowa i druga już „gorąca linia" (po wcześniej ustanowionym systemie komunikacji między liderami państw) została uruchomiona 2 marca. W maju 2012 r. odbyły się w Hanoi pierwsze spotkania grup roboczych. W dalszym ciągu faktyczne działania na akwenie Morza Południowochińskiego odbiegały od deklaracji na poziomie dyplomatycznym. Chińczycy utrzymali formalny zakaz połowów na wodach, które uznają za część swojego terytorium. Czynnikiem zaogniającym relacje były także cykliczne incydenty, obejmujące m.in. aresztowania wietnamskich rybaków. Dalsza eskalacja nastąpiła w odpowiedzi na uchwalenie w 2012 r. przez wietnamski parlament ustawy „Prawo Morskie" (*Law of the Sea*), w którym SRW potwierdza roszczenia do wysp Spratly i Wysp Paracelskich[54]. W lipcu tego samego roku Chińczycy utworzyli dystrykt administracyjny Sansha na wyspie Hainan, obejmujący Wyspy Paracelskie i Spratly[55].

Zgodnie z opisaną logiką „dwutorowości" 2013 r. można uznać za „małe detente" we wzajemnych relacjach. Spotkania na wysokim szczeblu (szóste spotkanie Komitetu Sterującego Chińsko-Wietnamskich Relacji Bilateralnych, wizyta prezydenta Truong Tan Sanga w Chinach i premiera Li Keqianga w Wietnamie) skutkowały podpisaniem umów międzynarodowych i rozwojem instytucjonalnych mechanizmów współpracy bilateralnej, w tym: ustanowieniem „gorącej linii" między ministrami obrony Chin i Wietnamu, podwojeniem wielkości wspólnie eksploatowanego obszaru Zatoki Tonkińskiej, utworzeniem „gorącej linii" na wypadek incydentów z udziałem łodzi rybackich, a także sformowaniem trzech grup roboczych ds.: polityki morskiej, współpracy na lądzie (transport, gospodarka, zarządzania granicą) oraz kwestii monetarnych. „Odwilż" we wzajemnych relacjach była jednak krótka, o czym świadczą wydarzenia z roku 2014 i incydent z platformą HYSY 981, który doprowadził do

[54] Li Jianwei, *Menaging Tensions in*…, op. cit., s. 8-10.
[55] Phuc Thi Tran, A. Vysotskaya, L. Ferreira-Pereira, *Vietnam's Strategic Hedging*…, op. cit., s. 165.

najpoważniejszego od wielu lat kryzysu w stosunkach między Chinami a Wietnamem[56]. W tabeli 34 zagregowano informacje dotyczące współpracy i sporów w relacjach chińsko-wietnamskich w badanym czasokresie. Dane zawarte w tabeli obrazują jednocześnie charakter chińskiej polityki w latach 2002-2007 (dążność do unikania sporów w relacjach z sąsiadami), jak i „dwutorowość" polityki ChRL w latach 2007-2013.

Tabela 34. Relacje Chiny Wietnam w latach 2003-2013. „Dwutorowość" chińskiej polityki wobec Wietnamu

Relacje ChRL-Wietnam w latach 2003-2013	
Przykłady kooperacji	**Kwestie sporne**
2003 r. – Przystąpienie przez Chiny do TAC (wymiar multilateralny).	
2004 r. – Współpraca w ramach programu „dwóch korytarzy, jednego kręgu".	
2005 r. – Podpisanie JMSU. – Porozumienie o prowadzeniu wspólnych patroli w Zatoce Tonkińskiej.	
2006 r. – Porozumienie PetroVietnam i CNOOC w sprawie wspólnego wydobycia surowców na wodach Zatoki Tonkińskiej.	
	2007 r. – Początek sporu w związku z planowaną współpracą między Wietnamem i BP. – Ćwiczenia chińskiej marynarki wojennej w pobliżu Wysp Paracelskich. – Utworzenie miasta Sansha w dystrykcie Hainan.

[56] C. Thayer, *Not Too Hot*…, op. cit., s. 9-11.

Relacje ChRL-Wietnam w latach 2003-2013	
Przykłady kooperacji	**Kwestie sporne**
2008 r. – Pierwsze spotkanie Komitetu Sterującego Chińsko-Wietnamskich Relacji Bilateralnych. – Zakończenie procesu delimitacji granicy morskiej w Zatoce Tonkińskiej. – Wyniesienie relacji bilateralnych do poziomu strategicznego partnerstwa. – Utworzenie „gorącej linii" między przywódcami ChRL i Wietnamu.	**2008 r.** – ExxonMobile informuje o presji wywieranej na firmę przez rząd chiński w kwestii odstąpienia od wstępnej umowy z PetroVietnam w sprawie wspólnego wydobycia surowców. – Incydent na Morzu Południowochińskim. Zatopienie wietnamskiej jednostki, śmierć wietnamskiego marynarza. – Budowa lotniska na Woody Island, instalacji na Fiery Cross Reef i Mischief Reef, a także budowa bazy morskiej na Hainan.
2009 r. – Relacje bilateralne podniesione do rangi strategicznego kooperatywnego partnerstwa.	**2009 r.** – Zaognienie relacji po przedłożeniu przez Wietnam wniosków do Komisji Granic Szelfu Kontynentalnego ONZ. W konsekwencji liczne przypadki aresztowania wietnamskich rybaków w latach 2009-2010.
2011 r. – Podpisanie „Porozumienia o podstawowych zasadach rozstrzygania kwestii morskich pomiędzy Wietnamem a Chinami".	**2011 r.** – Chiny protestują przeciwko prowadzeniu przez Wietnam prac poszukiwawczych na wodach uważanych przez to państwo za część EEZ. Wietnam dwukrotnie oskarża Chiny o przecięcie kabli wietnamskich statków poszukiwawczych.
2012 r. – Utworzenie specjalnych grup roboczych na szczeblu departamentów MSZ. – Ustanowienie „gorącej linii" między ministrami spraw zagranicznych.	**2012 r.** – Uchwalenie przez wietnamski parlament ustawy „Prawo Morskie". – Utworzenie przez ChRL dystryktu administracyjnego Sansha na wyspie Hainan.
2013 r. – Ustanowienie „gorącej linii" między ministrami obrony Chin i Wietnamu. – Podwojenie wielkości wspólnie eksploatowanego obszaru Zatoki Tonkińskiej. – Utworzenie „gorącej linii" na wypadek incydentów z udziałem łodzi rybackich. – Utworzenie trzech grup roboczych ds.: polityki morskiej, współpracy na lądzie oraz kwestii monetarnych.	**2014 r.*** – **S**pór wokół platformy HYSY 981.

* Wyjście poza cezurę 2003-2013. Incydent wokół HYSY 981 jest dobrą egzemplifikacją opisywanej „dwutorowości" chińskiej polityki.

Źródło: Opracowanie własne.

W celu skutecznej realizacji przedstawionych wyżej celów politycznych Chiny konsekwentnie budują możliwość oddziaływania na Wietnam na płaszczyźnie politycznej i ekonomicznej. W pierwszym przypadku zwraca uwagę wspomniany już wysoki poziom instytucjonalizacji współpracy bilateralnej, tworzenie formalnych mechanizmów, a także liczne kontakty między decydentami, partiami oraz ekspertami. W drugim przypadku chodzi o stopniowe uzależnianie Wietnamu pod względem gospodarczym, przede wszystkim z wykorzystaniem rosnącej wymiany handlowej, ale także szerszej kooperacji ekonomicznej regionów przygranicznych.

Liczne powiązania na płaszczyźnie politycznej obejmują spotkania między przedstawicielami obu państw na najwyższym szczeblu (wizyty prezydentów, premierów i sekretarzy generalnych KPCh oraz VCP), między ministrami spraw zagranicznych, a także na szczeblach rządowym i eksperckim[57]. Istotne pozostają ponadto relacje na linii partia-partia, obejmujące częste wizyty delegacji przedstawicieli obu partii komunistycznych. Wizyty odbywają się na różnym szczeblu: od departamentów komitetów centralnych, przez jednostki administracyjne, po indywidualne wizyty partyjnych ideologów. W 2005 r. KPCh i VCP zapoczątkowały cykl corocznych seminariów poświęconych ideologii komunistycznej[58].

Poza cyklicznymi spotkaniami przedstawicieli obu państw utworzono formalne instytucje dedykowane rozwijaniu współpracy i wyjaśnianiu kwestii spornych. Szczególnie istotne było w tym kontekście utworzenie w 2006 r. Komitetu Sterującego Chińsko-Wietnamskich Relacji Bilateralnych, który rozpoczął funkcjonowanie w 2008 r. Komitet spotyka się celem omówienia najważniejszych kwestii we wzajemnych relacjach. W spotkaniach, które odbywają się raz do roku na zmianę w stolicach obu państw, uczestniczą przedstawiciele Chin i Wietnamu w randze wiceministrów[59]. Za inny przykład instytucjonalizacji współpracy służyć może opisane w rozdziale utworzenie w 2011 r. specjalnych grup roboczych na szczeblu departamentów, a także ustanowienie tzw. „gorących linii" – najpierw pomiędzy przywódcami obu państw, a następnie pomiędzy ministrami spraw zagranicznych i obrony. Instytucjonalizacja kooperacji obejmuje stopniowo także obszary dedykowane

[57] R. Amer,, *China, Vietnam, and*…, op. cit., s. 18.
[58] C. Thayer, *The Tyranny of Geography*…, op. cit., s. 351.
[59] Ibidem.

dotychczas dla współpracy *ad hoc*, takie jak problematyka bezpieczeństwa. Przykładowo, w kwietniu 2005 r. oba państwa zainaugurowały doroczne konsultacje w sprawie bezpieczeństwa i obronności. Z kolei w 2010 r. w Hanoi odbyło się pierwsze spotkanie w ramach Strategicznego Dialogu ws. Obronności i Bezpieczeństwa (*Strategic Defence Security Dialogue*)[60].

Generowana „gęsta" siatka kanałów komunikacji przez bliskie geograficznie i mające za sobą trudną historię państwa zwykle wiąże się z dążnością do tworzenia środków budowy zaufania[61]. W przypadku Chin polityka ta przyjmuje jednak specyficzną formę. Jest to element koherentnej dwutorowej strategii politycznej wobec SRW. Formowane instytucje, a także regularne spotkania na różnych szczeblach umożliwiają z jednej strony łagodzenie wzajemnych animozji w sytuacji, kiedy leży to w interesie ChRL (tzw. prewencyjna funkcja procesów instytucjonalizacji[62]), z drugiej pozwalają na tworzenie pozorów koncyliacyjnego podejścia jako tła do realizacji asertywnej polityki na Morzu Południowochińskim. Chiny zapewniają sobie przy tym także narzędzia pozwalające na cykliczną demonstrację siły w stosunku do południowego sąsiada, czego przykładem jest wprowadzany od 1999 r. zakaz połowów na północno-zachodnich obszarach Morza Południowochińskiego.

W celu zwiększenia efektywności takiej polityki Chiny konsekwentnie rozszerzają zakres i skalę współpracy gospodarczej, co należy uznać za element rozwinięcia możliwości chińskiego oddziaływania na politykę SRW. Od 2003 r. do 2013 r. wartość wzajemnej wymiany handlowej wzrosła z 4,6 miliarda USD do 65,4 miliarda USD. Wyraźny jest przy tym zdecydowanie korzystny dla ChRL bilans handlowy. W 2003 r. Chiny sprzedały do Wietnamu towary warte 3,1 miliarda USD, importując produkty warte 1,4 miliarda USD (różnica 1,7 miliarda USD na korzyść ChRL). W 2013 r. wartość chińskiego eksportu do Wietnamu wyniosła 48,5 miliarda USD, podczas gdy import do ChRL wyniósł 16,8 miliarda USD (31,7 miliarda USD

[60] Ibidem.
[61] Zob.: R. Kuźniar, *Porządek międzynarodowy. Perspektywa ontologiczna*, Warszawa 2019, s. 129-130.
[62] Ibidem, s. 131.

różnicy na korzyść ChRL – patrz dane zawarte w tabeli 35). Już w 2004 r. ChRL stała się głównym partnerem handlowym SRW, wyprzedzając w tej statystyce Japonię[63].

Tabela 35. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Wietnamem w latach 2003-2013 (w 10000 USD)

Rok	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Import	145671	248199	255284	248608	322628	433632
Eksport	318274	426003	564390	746336	1189130	1512213
Wymiana handlowa	463945	674202	819674	994943	1511758	1945845
Rok	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	
Import	474753	698454	1111770	1623129	1689189	
Eksport	1629765	2310154	2909014	3420811	4858630	
Wymiana handlowa	2104518	3008608	4020784	5043941	6547819	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: National Bureau of Statistics of China, http://www.stats.gov.cn (17.05.2020).

Chińczycy w znacznie mniejszym stopniu aniżeli w analizowanych wcześniej przypadkach aktywni są w Wietnamie na płaszczyźnie inwestycji. Z jednej strony, jak już wspomniano, SRW nie posiada zasobów, na dostępie do których szczególnie zależałoby ChRL. Z drugiej strony państwo wietnamskie, choć w pewnym zakresie widzi w chińskich inwestycjach między innymi sposób na zmniejszenie deficytu handlowego, obawia się reakcji społecznych (silne antychińskie resentymenty), eliminacji nieprzygotowanych na konkurencję rodzimych producentów, a także zwiększenia możliwości wykorzystania przez Chiny wpływów gospodarczych celem narzucenia interesów politycznych[64]. Mimo to, jak pokazuje tabela 36, skala chińskich inwestycji w Wietnamie rośnie.

[63] Chiny eksportowały do Wietnamu przede wszystkim: wyposażenie do fabryk cementu i cukru, maszyny, urządzenia mechaniczne, pojazdy, sprzęt medyczny, ropę i inne surowce, produkty żywnościowe i produkty konsumpcyjne (medykamenty, elektronika, tekstylia, zabawki). Importowały natomiast surowce (węgiel, ropę, kauczuk, rudę żelaza), produkty rolne, świeże i mrożone owoce morza oraz dobra konsumpcyjne (rękodzieło, działa sztuki, buty, artykuły gospodarstwa domowego). Zob. szerzej: Bangkok Research Center Research Report, Ha Thi Hong Van, Do Tien Sam, *Vietnam-China Trade, FDI and ODA Relations (1998-2008) and the Impacts upon Vietnam*, [w:] A China-Japan Comparison of Economic Relationship with the Mekong River Basin Countries, M. Kagami [ed.], No. 1 (2009), s. 372-374; J. Cheng, *Sino-Vietnamese Relations*…, op. cit., s. 392.

[64] Dobrym przykładem ilustrującym pewne obawy a nawet niechęć przed napływem chińskiego kapitału mogą być protesty i debata polityczna, które miały miejsce w 2009 r. po tym jak chińskie przedsiębiorstwo Aluminium Corporation of China (Chinalco) uzyskało kontrakt na wydobycie wespół z wietnamskim Vietnam Coal and Mining Industry Group 5,4 miliarda ton boksytu ze złóż w Regionie Płaskowyżu Centralnego. Zob. szerzej: Phuc

Tabela 36. Napływ chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Wietnamu w latach 2003-2013 (w milionach USD)

Rok	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
FDI	b.d.	b.d.	120,7	401,3	572,5	373,5
Rok	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	
FDI	b.d.	7846,0	4338,4	4697,2	7551,2	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: General Statistics Office of Vietnam, http://www.gso.gov.vn (20.10.2020).

W 2013 r. Chińczycy zainwestowali w SRW w sumie 755,1 milionów USD, będąc piątym największym inwestorem. Warto jednak zauważyć, że najwięcej kapitału inwestycyjnego (blisko 3,5 miliarda USD) pochodziło z należącego do Chin Hongkongu (patrz tabela 37). Relatywnie niewielkie znaczenie inwestycji z ChRL wynikało także z faktu, że były to przede wszystkim inwestycje na niewielką skalę, generujące niewiele miejsc pracy i związane z prostą, niskotechnologiczną produkcją. Za stosunkowo niedużą uznaje się także skalę chińskiej pomocy rozwojowej (*Official Development Assistance* – ODA). W tym przypadku brak jednak oficjalnych statystyk dotyczących ODA[65].

Tabela 37. Główne źródła inwestycji w Wietnamie w 2011 r., a także w latach 1988-2011*

1988-2011				**2011**			
L.p.	**Państwo**	**Liczba projektów**	**Wartość inwestycji**	**L.p.**	**Państwo**	**Liczba projektów**	**Wartość inwestycji**
1.	Japonia	1555	**24381,7**	1.	Hong Kong	53	**3460,7**
2.	Korea Południowa	**2960**	23695,9	2.	Japonia	227	2622,0
3.	Tajwan	2223	23638,5	3.	Singapur	113	2306,4
4.	Singapur	1008	22960,2	4.	Korea Południowa	**288**	1540,2
5.	Wyspy Dziewicze	503	15456,0	**5.**	**ChRL**	85	757,7
6.	Hong Kong	658	11311,1	6.	Tajwan	69	579,0

Thi Tran, A. Vysotskaya, L. Ferreira-Pereira, *Vietnam's Strategic Hedging*…, op. cit., s. 171; Berkeley, University of California, J. Morris, *The Vietnamese Bauxite Mining Controversy: the Emergence of a New Oppositional Conflict*, Praca doktorska obroniona przez autora na Uniwersytecie Berkeley, http://www.berkeley.edu (30.10.2020); The Economist, *Bauxite bashers*, http://www.economist.com (30.10.2020).

[65] Ha Thi Hong Van, Do Tien Sam, *Vietnam-China Trade*…, op. cit., s. 395-396.

1988-2011				2011			
7.	Malezja	398	11074,7	7.	Wyspy Dziewicze	21	496,8
8.	USA	609	10431,6	8.	Malezja	23	458,3
9.	Kajmany	53	7501,8	9.	Luksemburg	3	398,1
14.	**ChRL**	833	43384	10.	Holandia	15	394,2

* Wartość inwestycji w milionach USD

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: General Statistics Office of Vietnam, http://www.gso.gov.vn (06.11.2020).

3. Stosunki chińsko-filipińskie

A. Kontekst historyczny

W przeciwieństwie do relacji chińsko-wietnamskich stosunki między ChRL a Republiką Filipin nie są w takim stopniu determinowane przez czynnik historyczny. Filipiny jako państwo wyspiarskie nie znajdowały się pod tak silnym wpływem politycznym i kulturowym Chin. Co więcej, same znacznie szybciej aniżeli państwa kontynentalnej Azji stały się obiektem kolonizacji mocarstw europejskich, w związku z czym *de facto* nie prowadziły przez kilka stuleci własnej polityki zagranicznej[66].

Z uwagi na długotrwałą kolonialną zależność Filipin początki chińsko-filipińskich relacji bilateralnych datuje się dopiero na okres po uzyskaniu przez państwo filipińskie niepodległości w 1946 r. W okresie zimnej wojny, co typowe dla kontynentu azjatyckiego, były one wypadkową globalnej rywalizacji między mocarstwami. Od przejęcia w 1949 r. władzy w ChRL przez komunistów Filipiny, jako sojusznik USA, nie uznawały komunistycznego państwa chińskiego, utrzymując oficjalne stosunki dyplomatyczne z Republiką Chińską na Tajwanie. Filipińczycy zablokowali imigrację

[66] Relacje między filipińskimi wodzami i Chinami datuje się już na X wiek. Miały one przede wszystkim charakter handlowy. Kupcy z Mindoro, chcąc trafić z towarami bezpośrednio na rynek chiński z pominięciem Wietnamu (Champy), musieli złożyć trybut chińskiemu cesarzowi. Handel był na tyle lukratywny, że w 972 r. pierwszy władca dynastii Sung utworzył w Guangzhou, Hangzhou i Minzhou biura ds. handlu morskiego z osobną funkcją komisarza ds. Mindoro. Z kolei w okresie rządów dynastii Yuan (XIV-XV wiek) istotną rolę w handlu morskim odgrywali kupcy z Sulu, które było wówczas międzynarodowym portem handlowym o znaczeniu porównywalnym z Malakką. Z kolei władcy królestwa Butuan jako pierwsi posiadali swoje przedstawicielstwa handlowe. W XVI wieku, kiedy Filipiny stały się obiektem kolonizacji hiszpańskiej, kontakty handlowe miejscowych władców były rozwinięte. W kolejnych stuleciach w naturalny sposób stały się one wypadkową relacji Chin najpierw z Hiszpanią, a następnie ze Stanami Zjednoczonymi. Zob. szerzej: Philippine APEC Study Center Network, B. Lim, *The Political Economy of Philippines-China Relations*, „PASCN Discussion Paper", No. 99-16, s. 4-8; Asia-Pacific Center for Security Studies, C. Baker, *China-Philippines Relations: Cautious Cooperation*, http://apcss.org (01.10.2020).

z ChRL, a także zakazali podróży z i do komunistycznych Chin. W 1956 r. prezydent Carlos Garcia otworzył filipińską ambasadę na Tajwanie. Sytuacja ta zaczęła zmieniać się dopiero po objęciu władzy na Filipinach przez Ferdinando Marcosa[67].

W 1975 r. Filipiny oficjalnie uznały ChRL, co było elementem polityki poszukiwania potencjalnych nowych partnerów handlowych w efekcie problemów w relacjach gospodarczych z głównym partnerem, tj. USA. Ambasada Tajwanu na Filipinach została przemianowana na Centrum Gospodarcze i Kulturalne Pacyfiku (*Pacific Economic and Cultural Center*), a Filipiny wsparły forsowaną przez ChRL politykę „Jednych Chin". Już wcześniej – w 1966 r. - F. Marcos zniósł zakaz podróżowania obywateli Filipin do państw socjalistycznych. Po wprowadzeniu stanu wojennego w 1972 r. i ustanowieniu dyktatury zainicjował on także politykę rozwijania relacji handlowych z państwami komunistycznymi, z których większa część (mimo braku formalnego uznania ChRL) obejmowała handel z Chinami. Jeszcze w 1974 r. Chiny i Filipiny podpisały porozumienie, w ramach którego Chińczycy eksportowali ropę w zamian za takie produkty, jak: olej kokosowy, drewno, sklejki, koncentrat miedzi i cukier[68].

W kolejnych latach oba państwa zawarły szereg porozumień dotyczących przede wszystkich współpracy gospodarczej, ale także naukowej i technologicznej. W sierpniu 1981 r. doszło do pierwszej w historii relacji bilateralnych wizyty chińskiej delegacji z premierem Zhao Zhiyangiem na czele. Chińczycy rozwijali stosunki handlowe z Filipinami, stając się dla nich jednym z ważniejszych partnerów handlowych, podkreślając przy tym nieingerencję w wewnętrzne sprawy państwa. Ograniczało to ewentualne obawy Filipińczyków przed wsparciem, jakiego ChRL mogła udzielić miejscowej Komunistycznej Partii Filipin (*Communist Party of the Philippines* – CPP, tag. *Partido Komunista ng Pilipinas* - PKP)[69].

[67] Center for People Empowerment in Governance, B. Tuazon, *The Highs and Lows of Philippines-China Relations: Current Situation and Prospects*, Paper from a Lecture for the Guanxi Academy of Social Sciences, Institute of Southeast Asian Studies, April 18, 2014, Nanning, www.cenpeg.org (28.10.2020), s. 4.
[68] B. Lim, *The Political Economy*…, op. cit., s. 7-10; B. Tuazon, *The Highs and Lows*…, op. cit., s. 4-5.
[69] Należy przy tym dodać, że rozwój kontaktów handlowych podlegał pewnym ograniczeniom wynikającym zarówno z oddziaływania czynników rynkowych, jak i instytucjonalnych. Te pierwsze związane były z permanentnym deficytem handlowym po stronie Filipin i ograniczonymi możliwościami eksportu, obejmującymi przede wszystkim towary niskoprzetworzone, na które zapotrzebowanie na rynku chińskim nie było wysokie. Czynniki instytucjonalne wiązały się z koniecznością corocznego ustalenia przez Chińsko-Filipińską

Upadek dyktatury F. Marcosa i objęcie władzy przez prezydent Corazon Aquino doprowadziły do kolejnego zwrotu w stosunkach chińsko-filipińskich. Chińczycy dążyli początkowo do utrzymania dobrych relacji z Filipinami, przejmując dyplomatyczną inicjatywę[70]. Zabiegi te nie przyniosły jednak oczekiwanych rezultatów, a nowe władze filipińskie zdecydowanie postawiły na rozwój politycznych i gospodarczych stosunków z Tajwanem. Efektem tego był dyplomatyczny sprzeciw ChRL, zarzucającej Filipinom odejście od polityki „Jednych Chin". Ucierpiał także handel, między innymi z powodu rosnącego zaangażowania inwestycyjnego Tajwanu, który rozwój relacji bilateralnych z Filipinami traktował jako istotny element „dyplomacji dolarowej" ukierunkowanej na wykorzystanie pomocy gospodarczej dla uzyskania uznania na arenie międzynarodowej[71].

Kolejna zmiana w dynamice relacji chińsko-filipińskich rozpoczęła się wraz z objęciem rządów przez prezydenta Fidela Ramosa w 1992 r[72]. Celem F. Ramosa była budowa dobrych relacji z Chinami zarówno na płaszczyźnie gospodarczej (wzrost wymiany handlowej), jak i politycznej (uregulowanie sporów na Morzu Południowochińskim). Chińczycy zapewniali ze swojej strony o braku ekspansjonistycznych ambicji i pokojowym charakterze programu zbrojeń. Podczas wizyty F. Ramosa w ChRL na przełomie kwietnia i maja 1992 r. znalazło to potwierdzenie w podpisanej deklaracji, w której obie strony zobowiązały się do „odłożenia" dyskusji wokół przynależności terytorialnej wysp Spratly, a także rozwiązywania sporów na drodze pokojowej (zgodnie z założeniami podpisanej w tym samym roku Deklaracji ASEAN dotyczącej Morza Południowochińskiego)[73].

Warto zauważyć, że wyżej opisane wydarzenia zbiegły się w czasie z procesem „poluzowania" amerykańsko-filipińskiego sojuszu po zakończeniu zimnej wojny, czego

Komisję Handlu wolumenu i przedmiotu handlu między obu państwami. Zob. szerzej: B. Lim, *The Political Economy*…, op. cit., s. 10-13; , C. Baker, *China-Philippines Relations*…, op. cit., s. 2-3.

[70] Miesiąc po objęciu rządów przez C. Aquino, podczas wizyty chińskiego ministra kultury podpisano porozumienie dotyczące kooperacji na płaszczyźnie kulturalnej. W tym samym roku Chińczycy umorzyli także część filipińskiego długu, a także odnowili wartą 20 milionów USD linię kredytową w Bank of China. B. Lim, *The Political Economy*…, op. cit. 14.

[71] Ibidem, s. 13-19.

[72] Na przełomie kwietnia i maja F. Ramos odbył pięciodniową wizytę w ChRL. W jej trakcie ogłoszono zawieszenie programu równoważenia handlu filipińsko-chińskiego, a także podpisano 14 umów joint ventures. Chińczycy zaoferowali 25 milionów USD kredytu na konstrukcję minihydroelektrowni, a także komercyjny kredyt na budowę dwóch konwencjonalnych elektrowni węglowych. Ibidem, s. 19-20.

[73] Ibidem.

efektem była likwidacja w 1992 r. amerykańskich baz i obecności amerykańskich żołnierzy na Filipinach. Zdaniem części badaczy był to czynnik, który w dużym stopniu stymulował wzrost asertywności w polityce ChRL na Morzu Południowochińskim począwszy od połowy lat 90.[74]. Chińczycy dokonali wówczas znacznej wolty w polityce zagranicznej. Za jej symboliczny początek należy uznać zajęcie przez chińską marynarkę oddalonej o 135 mil na zachód od Palawan Mischief Reef i budowę na niej instalacji militarnych. Wydarzenia te znacząco wpłynęły na sposób postrzegania przez Filipiny chińskiej polityki wobec sporów na akwenie i wiarygodności zapewnień o braku ekspansjonistycznych planów[75].

Jednocześnie w polityce Chin wobec Filipin dostrzec można „dwutorowość" podobną do tej, która charakteryzuje stosunki ChRL z Wietnamem. W listopadzie 1996 r. Jiang Zemin jako pierwszy najwyższy przedstawiciel państwa chińskiego złożył oficjalną wizytę na Filipinach. Niezależnie od sporów terytorialnych w drugiej połowie lat 90. rozwijała się wymiana handlowa, a także rosła ilość chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych na Filipinach. Tendencji tej nie zakłócił nawet azjatycki kryzys finansowy z 1997 r[76]. Mimo drobnych incydentów na Morzu Południowochińskim Chiny konsekwentnie dążyły do wyeksponowania pokojowych intencji i gotowości do współpracy. W trakcie wizyty prezydenta Josepha Estrady w Chinach w 2000 r. obie strony podpisały Wspólne Oświadczenie ws. Ram Współpracy Dwustronnej (*Joint Statement on the Framework of Bilateral Cooperation*), w którym wyznaczono ramy kooperacji na płaszczyźnie handlu, inwestycji, bezpieczeństwa, nauki, technologii, rolnictwa, edukacji, kultury, sądownictwa, a także w innych obszarach. Ze strony Chin tak wyraźne eksponowanie gotowości do współpracy było w dużej części reakcją na szybką „rewitalizację" sojuszu filipińsko-amerykańskiego, a także obawy, że inne państwa Azji Południowo-Wschodniej

[74] C. Baker, *China-Philippines Relations*…, op. cit., s. 3-4.
[75] W reakcji Filipińczycy rozpoczęli konsekwentną realizację dwutorowej polityki, w której budowie środków zaufania poprzez intensyfikację kontaktów i rozmów bilateralnych towarzyszyły próby „internacjonalizacji" sporów na Morzu Południowochińskim poprzez przeniesienie debaty na ten temat na forum ONZ, ARF (z niewielkim skutkiem) i ASEAN (przy większej skuteczności). Jednocześnie Filipiny, krótko po likwidacji amerykańskich baz na terytorium tego państwa rozpoczęli dążenia do „odnowienia" sojuszu z USA. Zob. szerzej: H. Zhao, *Sino-Philippines Relations: Moving Beyond South China Sea Dispute ?*, „The Journal of East Asian Affairs", Vol. 26, No. 2 (2012), s. 67; C. Baker, *China-Philippines Relations*…, op. cit., s. 5; R. Cruz de Castro, *The U.S.-Philippine Alliance*…, op. cit., s. 405-406.
[76] B. Lim, *The Political Economy*…, op. cit., s. 20-22.

w odpowiedzi na asertywną politykę ChRL i rosnące „chińskie zagrożenie" szukać będą bliższej kooperacji z USA[77].

B. Interesy i cele Chin

Podobnie jak w przypadku Wietnamu interesy i cele chińskiej polityki wobec Filipin determinowane są przede wszystkim przez szerszy kontekst geopolityczny i geostrategiczny, a centralnym ich punktem są spory terytorialne na Morzu Południowochińskim.

Z punktu widzenia interesów Chin Filipiny to przede wszystkim państwo leżące w „pierwszym łańcuchu wysp" i sojusznik traktatowy USA. Stanowi to szerszy kontekst sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim (przez Filipiny nazywanego oficjalnie od 2011 r. Morzem Zachodniofilipińskim), gdzie przedmiotem sporu, poza przynależnością części wysp archipelagu Spratly (przez Filipińczyków nazywanych wyspami Kalayaan), jest Płycizna Scarborough (nazywana przez Chińczyków Huangyan Dao, a przez Filipińczyków również Baje de Masinloc lub Panatag Shoal) ulokowana czternaście mil morskich na zachód od wybrzeży Filipin. Z punktu widzenia geopolitycznego i geostrategicznego interesu ChRL w grę wchodzą te same przesłanki, które w kontekście sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim determinują relacje Chin z Wietnamem. Chodzi tu zarówno o kluczowe znaczenie akwenu Morza Południowochińskiego i przebiegających przez nie szlaków handlowych, chińską strategię antydostępową (A2/AD), jak i dążenie do „wyjścia" poza „pierwszy łańcuch wysp" i powiązaną z tym ewolucję koncepcji obronnej (opisane wcześniej przejście od „obrony przybrzeżnej" do „obrony dalekomorskiej"). Do elementów tych odniesiono się już w podrozdziale dotyczącym relacji chińsko-wietnamskich. W znacznie szerszym stopniu zostaną przeanalizowane w rozdziale VII niniejszej pracy, dotyczącym *stricte* problematyki sporów na Morzu Południowochińskim.

Innym istotnym czynnikiem kształtującym relacje ChRL z Filipinami są stosunki państwa filipińskiego z Tajwanem. Jakkolwiek Chińczycy oczekują od wszystkich państw regionu bezwarunkowego wsparcia polityki „Jednych Chin", w przypadku Filipin jest to czynnik o tyle istotny, że historycznie i współcześnie państwo filipińskie

[77] R. Cruz de Castro, *The U.S.-Philippine Alliance*…, op. cit., s. 408-409.

utrzymuje bliskie relacje gospodarcze z Tajwanem. Egzemplifikacją problemu była między innymi polityka prowadzona w latach 80. i na początku lat 90. przez C. Aquino. Na Filipinach nie brakowało wówczas zwolenników uznania podmiotowości międzynarodowej Republiki Chińskiej, a politycy wysokiego szczebla z obu państw składali oficjalne wizyty. Carl Baker zwraca uwagę, że istnieją przesłanki pozwalające przypuszczać, że kwestia ta pozostanie elementem kształtującym stosunki chińsko-filipińskie. Wśród nich wymienia on: dalsze próby umocnienia przez Tajwan międzynarodowej pozycji przy wykorzystaniu silnego na Filipinach zapotrzebowania na rozwój gospodarczy, obecność wśród filipińskich elit politycznych (przede wszystkim w Senacie) osób, które z przyczyn ekonomicznych bądź ideologicznych silnie wspierają rozwój kooperacji z Tajwanem, a także odnawiany sojusz Filipin ze Stanami Zjednoczonymi, który może „wciągnąć" to państwo w konflikt w Cieśninie Tajwańskiej[78].

Filipiny w mniejszym stopniu aniżeli w dotychczas analizowanych przypadkach (także *casus* relacji chińsko-wietnamskich) odgrywają istotną rolę w chińskiej zagranicznej polityce ekonomicznej. Potencjalnie są wprawdzie dużym rynkiem zbytu z populacją przekraczającą 109 milionów osób[79]. Nie posiadają jednak (poza „problematycznymi" zasobami Morza Południowochińskiego) zasobów, które w sposób szczególny mogłyby interesować Chińczyków. Jako państwo wyspiarskie nie mają także znaczenia dla rozwoju przygranicznych prowincji Chin (*casus* Wietnamu czy Mjanmy).

C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania

Ewolucja polityki ChRL wobec Filipin w badanym czasokresie wpisuje się w realizowaną wówczas regionalną strategię i w swoim ogólnym schemacie jest w dużej mierze podobna do polityki prowadzonej przez Chiny względem Wietnamu. Jej początek wyznacza tzw. „ofensywa czaru" i wydarzenia takie, jak przystąpienie przez Chiny w 2003 do TAC, czy poprzedzające je podpisanie w 2002 r. porozumienia

[78] C. Baker, *China-Philippines Relations*…, op. cit., s. 2-3.
[79] Dane na lipiec 2020 r. za The World Factbook; The World Factbook, https://www.cia.gov (01.08.2020).

o utworzeniu CAFTA oraz Deklaracji ws. Postępowania Stron na Morzu Południowochińskim[80].

Także stosunki bilateralne z Filipinami w tym okresie charakteryzuje nacisk na współpracę i osiąganie wzajemnych korzyści – przede wszystkim na płaszczyźnie gospodarczej. W części publikacji, a także w wypowiedziach polityków ówczesne relacje Chin z Filipinami określane były jako „złota era partnerstwa"[81]. W odniesieniu do państwa filipińskiego istotnym elementem kształtującym wzajemne stosunki był czynnik osobowy (w tabeli 38 przedstawiono tendencje w relacjach ChRL-Filipiny w okresie sprawowania władzy przez kolejnych filipińskich prezydentów; celem wyeksponowania tendencji odniesiono się także do prezydentur przed badanym czasokresem). Do 2010 r., tj. do zakończenia okresu rządów przychylnej wobec ChRL administracji prezydent G. Arroyo, Chiny realizowały politykę utrzymaną w ramach koncepcyjnych „pokojowego rozwoju". Chińczycy intensyfikowali także działania dyplomatyczne wobec okresowych nieporozumień w relacjach Filipin ze Stanami Zjednoczonymi[82], dążąc do ich wykorzystania celem wyparcia interesów amerykańskich poprzez bliższe polityczne oraz gospodarcze związanie Filipin z ChRL. W 2004 r. G. Arroyo złożyła oficjalną wizytę w Chinach, podczas której spotkała się z premierem Wen Jiabao. W trakcie rozmów obie strony zadeklarowały gotowość do rezygnacji z roszczeń terytorialnych i rozpoczęcia wspólnej eksploatacji surowców na akwenie Morza Południowochińskiego. W efekcie we wrześniu 2004 r. CNOOC i Philippines National Oil Company podpisały JMSU, do którego rok później dołączył Wietnam. Oba państwa kontynuowały dobre relacje, rozwijając kooperację w sferze gospodarczej, społeczno-kulturowej, a także bezpieczeństwa. W 2005 r. podczas wizyty Hu Jintao w Manili podpisano dziesięć umów międzyrządowych, a także cztery umowy business-to-business o całościowej wartości 1,7 miliarda USD (na które składały się chińskie inwestycje, dotacje i pożyczki na finansowanie inwestycji infrastrukturalnych na Filipinach). Na poziomie retoryki Chińczycy podkreślali wówczas znaczenie JMSU i możliwość przekształcania akwenu Morza Południowochińskiego z „obszaru

[80] C. Baker, *China-Philippines Relations*…, op. cit., s. 5; R. Cruz de Castro, *The U.S.-Philippine Alliance*…, op. cit., s. 409-410.
[81] Zob.: E. Palanca, *Philippines-China Relations: „Golden Age of Partnership"*, [w:] Harmony and Development. ASEAN-China Relations, Lai Hongyi, Lim Tin Seng [eds.], Singapore 2007, s. 149.
[82] Zob. szerzej: R. Cruz de Castro, *The U.S.-Philippine Alliance*…, op. cit., 407.

konfliktu" w „obszar współpracy", która będzie akceleratorem rozwoju obu państw. Hu podkreślał znaczenie relacji opartych na pokoju i współpracy ekonomicznej, proponując wzrost częstotliwości wzajemnych wizyt oficjeli państwowych, zwiększenie wymiany handlowej, wspólne poszukiwania i wydobycie surowców na Morzu Południowochińskim, rozwój współpracy ukierunkowanej na zwalczanie międzynarodowego terroryzmu i przestępczości transgranicznej, a także koordynację wdrażania założeń CAFTA[83]. W 2006 r. obie strony podpisały memorandum dotyczące współpracy w takich sektorach, jak: turystyka, rolnictwo, rybołówstwo, górnictwo, infrastruktura czy budownictwo mieszkalne. Chiny zobowiązały się przekazać na ten cel 32 miliardy USD[84]. W kolejnych latach Chińczycy starali się kontynuować ten kierunek polityczny, jednoznacznie deklarując gotowość zaangażowania inwestycyjnego w planowane projekty infrastrukturalne (takie jak rozbudowa infrastruktury kolejowej w Północnym Luzon). W styczniu 2007 r. przy okazji Szczytu Azji Wschodniej w Cebu Wen Jiabao spotkał się z G. Arroyo i czołowymi przedstawicielami filipińskiego parlamentu, czego efektem było piętnaście porozumień w zakresie przedsięwzięć gospodarczych i wymiany kulturowej. Liderzy oby państw upoważnili ministrów spraw zagranicznych do prac nad sformułowaniem wspólnego planu działań ukierunkowanych na rozwój zaufania i umacnianie stosunków bilateralnych w XXI wieku[85]. W 2007 r. wizytę na Filipinach złożył także były chiński minister obrony Cao Gangchuan. Zadeklarował on możliwość przekazania Filipinom wartego 6,6 miliona USD sprzętu, a także chęć dalszego rozwoju kooperacji i pomocy w sferze bezpieczeństwa oraz współpracy między ChAL-W a filipińskimi siłami zbrojnymi[86].

Tabela 38. Zmiany w stosunkach Chiny-Filipiny a czynnik osobowy

Okres rządów	Prezydent	Tendencje w relacjach ChRL-Filipiny
1965-1986	F. Marcos	- Nawiązanie stosunków dyplomatycznych i wsparcie przez Filipiny polityki „Jednych Chin". - Rozwój wymiany handlowej i współpracy gospodarczej.

[83] R. Cruz de Castro, *Twenty First Century Philippines' Policy Toward an Emergent China: From Equi-Balancing to Strategic Balancing*, „Asian Politcs and Policy", Vol. 8, No. 2 (2016), s. 305-306, 311.
[84] E. Palanca, *Philippines-China Relations*…, op. cit., s. 152; H. Zhao, *Sino-Philippines Relations*…, op. cit., 69-70.
[85] R. Cruz de Castro, *Twenty First Century*…, op. cit., s. 311.
[86] H. Zhao, *Sino-Philippines Relations*…, op. cit., 70-71.

Okres rządów	Prezydent	Tendencje w relacjach ChRL-Filipiny
1986-1992	C. Aquino	- Osłabienie relacji politycznych i handlowych. - Bliska współpraca gospodarcza Filipin i Tajwanu. - Obawy ChRL związane z możliwym odejściem Filipin od wsparcia polityki „Jednych Chin".
1992-1998	F. Ramos	- Odbudowa dobrych relacji ChRL i Filipin na poziomie politycznym i gospodarczym. - Okres osłabienia filipińsko-amerykańskiego sojuszu po zimnej wojnie; likwidacja amerykańskich baz Subic Bay i Clark Air Base;
1998-2001	J. Estrada	- „Rewitalizacja" sojuszu filipińsko-amerykańskiego. - Koncyliacyjna postawa ChRL obawiającej się konsekwencji asertywnej polityki i reakcji pozostałych państw regionu – w tym umocnienia pozycji USA w najbliższym otoczeniu.
2001-2010	G. M. Arroyo	- Przychylna wobec ChRL polityka administracji G.M. Arroyo. - Okres „ofensywy czaru" w regionalnej polityce ChRL. - Okresowe nieporozumienia w relacjach USA-Filipiny (mimo „powrotu" USA na Filipiny w związku z „wojną z terroryzmem".
2010-2016	B. Aquino III	- Incydent przy Płyciźnie Scarborough. - Znaczne pogorszenie relacji dwustronnych i rosnąca asertywność w polityce ChRL. - Znaczne zacieśnienie relacji filipińsko-amerykańskich (podpisania EDCA).

Źródło: Opracowanie własne.

W polityce wobec Filipin Chiny dłużej aniżeli w przypadku Wietnamu utrzymywały koncyliacyjną postawę, mimo okresowych kontrowersji w dwustronnych stosunkach, związanych najczęściej z aktualnymi sporami terytorialnymi. Ich konsekwencje nie wykraczały jednak zwykle poza sferę dyplomacji, między innymi w 2009 r. kiedy filipiński parlament uchwalił ustawę nr 9522, nazywaną także Ustawą o Nowych Granicach Morskich. Część badaczy upatruje w tej decyzji Filipin jednej z przyczyn późniejszych decyzji politycznych ChRL[87]. Znacznemu pogorszeniu relacje chińsko-filipińskie uległy dopiero po objęciu prezydentury przez Beningno Aquino III w 2010 r. Należy przy tym zauważyć, że nowy prezydent początkowo kontynuował

[87] R. Cruz de Castro, *The U.S.-Philippine Alliance*…, op. cit., s. 417-418.

przychylną Chinom politykę poprzedniczki, czemu towarzyszyły istotne gesty polityczne[88].

Sytuacja uległa zmianie po tym, jak w marcu 2011 r. doszło do incydentu, w czasie którego dwa chińskie statki próbowały zablokować jednostkę badawczą wysłaną przez Departament Energii Filipin celem zbadania możliwości wydobycia ropy przy Reed Bank – 250 kilometrów na zachód od Palawan i 150 kilometrów na wschód od wysp Spratly – w granicach wyłącznej strefy ekonomicznej Filipin. Obie jednostki opuściły ten obszar przed przybyciem dwóch filipińskich samolotów zwiadowczych. Incydent ten, a także towarzysząca mu mocna retoryka chińskiej dyplomacji zainicjowały zmiany w polityce zagranicznej Filipin. W konsekwencji ponownie doszło do zacieśnienia wielopłaszczyznowej współpracy z USA, a także przesunięcia głównego obszaru zainteresowania filipińskich sił zbrojnych z problemów wewnętrznych (walka z islamistycznymi ugrupowaniami na południu kraju) na obronę wybrzeża i aktywność morską. W lipcu 2011 r. Filipińczycy wprowadzili własne alternatywne nazewnictwo Morza Południowochińskiego, które odtąd oficjalnie nosi nazwę Morza Zachodniofilipińskiego[89]. Szybko okazało się, że wydarzenia z 2011 r. nie były pojedynczym incydentem, w większym stopniu wskazywały natomiast na zmiany w polityce Chin. W 2012 r. doszło do znacznie poważniejszego incydentu przy Płyciźnie Scarborough. W kwietniu chińskie jednostki zablokowały filipiński okręt wojenny, który pojawił się na spornym obszarze w celu aresztowania chińskich rybaków oskarżonych o nielegalny połów korali, małż i rekinów. Impas trwał blisko dwa miesiące, a obie strony znalazły się na granicy konfrontacji militarnej. Do załagodzenia sytuacji doszło dopiero po tym, jak Filipińczycy wycofali swoje jednostki, tłumacząc to zbliżającym się tajfunem. Ze spornego obszaru wycofały się wówczas chińskie łodzie rybackie, pozostały natomiast jednostki wojskowe[90]. Konsekwencją opisanych wydarzeń była decyzja państwa filipińskiego dot. przeniesienia sporu o przynależność

[88] Pod koniec 2010 Filipiny zbojkotowały wręczenie Pokojowej Nagrody Nobla chińskiemu dysydentowi Liu Xiaobo. W lutym 2011 r. prezydent Aquino podjął natomiast decyzję o ekstradycji czternastu Tajwańczyków oskarżanych w ChRL o oszustwa wobec obywateli chińskich. R. Cruz de Castro, *Twenty First Century*…, op. cit., s. 315.

[89] Zob. Centrum Studiów Polska-Azja, *Filipiny przechrzciły „Morze Południowochińskie" na „Morze Zachodniofilipińskie"*, http://www.polska-azja.pl (26.10.2020).

[90] Szerzej: H. Zhao, *Sino-Philippines Relations*…, op. cit., s. 60-61; R. Cruz de Castro, *Twenty First Century*…, op. cit., s. 318-319.

wysp Morza Południowochińskiego na forum Stałego Trybunału Arbitrażowego w Hadze (w lipcu 2016 r. Trybunał wydał ostatecznie wyrok potwierdzający roszczenia Filipin, co spotkało się z ostrą reakcją Chin)[91].

Wydarzenia te były także swego rodzaju akceleratorem zdarzeń, których skutkiem było znaczne zacieśnienie sojuszu filipińsko-amerykańskiego (podpisane w 2014 r. Porozumienie o Wzmocnionej Współpracy w Dziedzinie Obronności – EDCA) oraz wzmocnienie relacji filipińsko-japońskich[92]. Należy przy tym podkreślić, że od przełomu 2012 i 2013 r. odnotować można wyraźną zmianę w polityce zagranicznej Chin. Jej egzemplifikacją było nie tylko zachowanie wokół sporu o Płyciznę Scarborough (niedługo po wycofaniu jednostek obu państw chińskie łodzie patrolowe zainstalowały na wysokości ujścia płycizny bariery łańcuchowe, uniemożliwiając dostęp Filipińczykom i ustanawiając *de facto* chińską kontrolę nad sporną płycizną), ale także agresywna retoryka jaka towarzyszyła tym wydarzeniom ze strony chińskich decydentów. Przykładowo, w październiku 2012 r. w trakcie wizyty w Manili, której celem była dyskusja na temat Płycizny Scarborough chiński minister spraw zagranicznych Fu Ying w sposób zdecydowany ostrzegł Filipińczyków przed konsekwencjami: odwołania się w kwestii przynależności płycizny do ONZ, umiędzynarodowienia sporu i prób przenoszenia go na forum ASEAN, współpracy z innymi państwami w tym przede wszystkim USA, a także przygotowania jakichkolwiek komunikatów prasowych dotyczących sporu[93].

Narzędzia typowe dla polityki ChRL w badanym czasokresie są w pewnym zakresie podobne do tych, które wskazać można przy charakterystyce relacji z Wietnamem. Zarówno w szczytowym momencie tzw. „ofensywy czaru", jak i po 2010 r. odnotowuje się tendencję do intensyfikacji kontaktów dyplomatycznych. Przykładowo w latach 2003-2007 doszło do czterech wizyt na najwyższym szczeblu, z czego dwukrotnie prezydent Gloria Macapagal Arroyo odwiedzała Chiny (raz w ramach rotacyjnego przewodnictwa Filipin w ASEAN), a po jednej wizycie na

[91] Permanent Court of Arbitration, *The South China Sea Arbitration (The Republic of Philippines v. The People's Republic of China). Press Release*, https://pca-cpa.org (05.10.2020); The Economist, *Courting trouble*, http://www.economist.com (05.10.2020).
[92] R. Cruz de Castro, *Twenty First Century*…, op. cit., s. 306.
[93] Ibidem, s. 320.

Filipinach odbyli prezydent Hu Jintao i premier Wen Jiabao[94]. Jednocześnie relacje Chiny-Filipiny odznaczały się znacznie niższym poziomem instytucjonalizacji aniżeli w przypadku stosunków ChRL-Wietnam[95]. Ponadto, jak pokazano we wcześniejszej części rozdziału, polityka państwa chińskiego w pewnym stopniu stanowi odpowiedź na bieżący stan relacji USA-Filipiny i gotowość wsparcia przez Amerykanów polityki sojusznika.

Istotnym elementem realizacji celów polityki ChRL wobec Filipin w badanym czasokresie było wykorzystanie instrumentów gospodarczych. W relacjach z Filipinami miało to zarówno wymiar pozytywny (rozwój handlu, inwestycje, pomoc rozwojowa), jak i negatywny (nałożenie na Filipiny *quasi* sankcji po incydencie na Płyciźnie Scarborough w 2012 r.).

W latach 2003-2013 odnotowano bezprecedensowy wzrost handlu między Chinami a Filipinami. W tym okresie wartość wymiany handlowej między tymi państwami wzrosła z ok. 9,4 miliarda USD do blisko 36,4 miliardów USD. Warto przy tym podkreślić, że (co nietypowe dla relacji handlowych Chin z państwami Azji Południowo-Wschodniej) Chińczycy jeszcze w 2012 r. importowali towary o większej wartości (blisko 19,6 miliardów USD), aniżeli sami eksportowali do Filipin (16,7 miliarda USD). Dopiero w 2013 r. wartość chińskiego eksportu (19,8 miliarda USD) przewyższyła wartość towarów importowanych (18,1 miliarda USD). 85% importu półprzewodników do ChRL pochodzi właśnie z Filipin. Ponadto Filipiny przez wiele lat ściśle kontrolowały zagraniczną wymianę handlową, chcąc uniknąć niekorzystnego dla nich bilansu handlowego. Dane dotyczące chińsko-filipińskiej wymiany handlowej zawarte zostały w tabeli 39.

Tabela 39. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Filipinami w latach 2003-2013 (w 10000 USD)

Rok	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Import	630683	905944	1286969	1767456	2311784	1950474
Eksport	309269	426872	468763	573813	749792	913223
Wymiana handlowa	939952	1332816	1755732	2341270	3061576	2863698

[94] E. Palanca, *Philippines-China Relations*…, op. cit., s. 149.
[95] Li Jianwei, *Menaging Tensions in*…, op. cit., s. 16.

Rok	2009	2010	2011	2012	2013
Import	1194841	1622197	1799166	1964413	1818181
Eksport	859059	1154026	1425538	1673133	1986813
Wymiana handlowa	2053900	2776223	3224704	3637546	3804994

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: National Bureau of Statistics of China, http://www.stats.gov.cn (02.10.2020).

Mimo relatywnie niskiego wskaźnika inwestycji (zob. tabela 40), także ten obszar był istotnym elementem polityki ChRL wobec Filipin. Chiny zainteresowane były przede wszystkim inwestycjami w rolnictwo i górnictwo. Zainwestowały między innymi 8,75 miliarda USD w Chińsko-Filipińskie Centrum Technologii Rolniczych w prowincji Nueve Ecija, która odpowiada za większą część filipińskich upraw ryżu. Ponadto Chińczycy finansowali Philippine-Fuhua Sterling Agricultural Technology Development Corporation. W 2005 r. ChRL dofinansowała kwotą 450 milionów USD odnowę sieci kolejowej w Północnym Luzon. Kolejne 500 milionów USD zostało przeznaczone w formie niskooprocentowanych pożyczek na budowę tamy, autostrady i lotniska. Państwo chińskie stało się wówczas dla Filipin głównym dostarczycielem preferencyjnych pożyczek, zastępując w tej roli Japonię[96].

Zaangażowanie inwestycyjne ChRL stało się jednak także elementem negatywnie oddziałującym na relacje bilateralne, po tym jak w latach 2007-2008 na Filipinach toczyła się ożywiona debata wokół finansowych z chińskich pieniędzy inwestycji infrastrukturalnych, w tym przede wszystkim udzielonego filipińskiemu rządowi, wartego 329 milionów USD kredytu na stworzenie systemu Narodowej Sieci Szerokopasmowej (National Broadband Network – NBN), która miała zapewnić łączność instytucjom rządowym w całym państwie. Projekt finansować miał Export-Import Bank of China, a jego wykonawcą miało być chińskie ZTE. Kontrowersje budził fakt negocjowania umowy przez przewodniczącego Filipińskiej Komisji ds. Wyborów – Benjamina Abalosa, jej rzekoma niezgodność z prawem, wysokie koszty i towarzysząca zawieraniu umowy korupcja. W świetle prowadzonego przez Senat śledztwa i antyrządowych protestów także w przypadku innych chińskich inwestycji

[96] R. Cruz de Castro, *The U.S.-Philippine Alliance*…, op. cit., s. 410-411.

infrastrukturalnych pojawiły się oskarżenia o korupcję. Rząd G. Arroyo był krytykowany, a opozycja zarzucała mu między innymi legitymizację chińskich pretensji terytorialnych na Morzu Południowochińskim poprzez podpisanie JMSU w zamian za wielomiliardowe pożyczki na finansowanie kontrowersyjnych projektów. Pod wpływem wewnętrznych nacisków rząd filipiński zrezygnował z realizacji uzgodnionych inwestycji, w tym projektu NBN, a w 2008 r. zdecydował się na nieprzedłużenie JSMU. Wydarzenia te negatywnie wpłynęły na stan relacji bilateralnych, a przede wszystkim w naturalny sposób ograniczały pozytywne efekty realizacji chińskiej „ofensywy czaru"[97].

Tabela 40. Napływ chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych na Filipiny w latach 2003-2013 (w milionach USD)

Rok	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
FDI	0,02	-	-	2,26	-	-
Rok	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2012**	
FDI	-	-	0,78	0,06	6,00	

- brak danych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: Bangko Sentral NG Pilipinas, http://www.bsp.gov.ph (21.10.2020).

Jak już wspomniano, w relacjach z Filipinami Chiny wykorzystywały zaangażowanie gospodarcze także w negatywnym wymiarze. Chodzi o *quasi* sankcje gospodarcze nałożone na Filipiny w konsekwencji opisanego sporu o Płyciznę Scarborough w 2012 r. W trakcie dwumiesięcznego impasu Chińczycy nałożyli embargo na import filipińskich bananów, będących drugim pod względem wolumenu artykułem rolniczym eksportowanym przez to państwo do ChRL i podstawą gospodarki regionu Davao. W maju 2012 r. Chiny poinformowały, że filipińskie banany nie spełniają chińskich norm fitosanitarnych. Wprowadzone sankcje uderzały selektywnie w gospodarkę filipińską, nie generując szkód dla ChRL – państwo chińskie import z Filipin zastąpiło zwiększonymi zakupami w Ekwadorze. Celem Chin było wygenerowanie na Filipinach wewnętrznej presji na złagodzenie postawy wobec ChRL

[97] Ibidem, s. 413-414.

z wykorzystaniem grup bezpośrednio dotkniętych wprowadzonymi restrykcjami. Poziom importu bananów z Filipin powrócił do wcześniejszego poziomu, po tym jak Filipińczycy wycofali swoje jednostki z Płycizny Scarborough[98].

Poza ograniczeniami nałożonymi na eksport bananów 10 maja 2012 r. chińskie władze, z uwagi na antychińskie wystąpienia, przestrzegły obywateli ChRL przed podróżami na Filipiny, a także wezwały agencje turystyczne do odwołania planowanych wycieczek do tego państwa. Przekaz ten został wzmocniony po tym jak na ulicach Manili i innych filipińskich miast odbyły się antychińskie protesty. Od 16 maja China National Tourist Administration wprowadziło zakaz organizacji wycieczek grupowych na Filipiny, który obowiązywał przez pięć miesięcy. Na Filipinach turystyka odpowiada za ok. 6% PKB, a Chiny były wówczas czwartym co do wielkości rynkiem sprzedaży usług w tym sektorze. Wprowadzone sankcje miały wygenerować efekt podobny do tego, który uzyskano poprzez zakaz importu bananów[99].

Relacje na płaszczyźnie bezpieczeństwa nie odpowiadały w badanym czasokresie intensywnością stosunkom gospodarczym czy politycznym. Podczas prezydentury G. Arroyo Chińczycy dążyli także do rozwinięcia tej płaszczyzny współpracy. Był to element długofalowej strategii eliminowania obecności amerykańskiej na kontynencie azjatyckim. Istotna była częściowa instytucjonalizacja współpracy, której wyrazem jest stworzenie mechanizmu konsultacji bilateralnych w obszarze obronności i bezpieczeństwa[100]. Ten aspekt kooperacji był szerzej eksponowany w momencie nieporozumień w relacjach filipińsko-amerykańskich. Wówczas podczas wizyty prezydent G. Arroyo w Chinach w listopadzie 2004 r. podpisano memorandum w sprawie współpracy na płaszczyźnie bezpieczeństwa, w którym deklarowano gotowość do zwiększenia częstotliwości wymian, stworzenie wspomnianego mechanizmu konsultacji, a także zwiększenie współpracy w obszarze zwalczania terroryzmu i innych zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego oraz wspólne ćwiczenia. W maju 2005 r. w Manili odbyło się pierwsze spotkanie w ramach Chińsko-

[98] O.O. Zachrisen, *China's political use of economic ties in territorial disputes. A comperative case study of Japan's and the Philippines' reactions*, Trondheim 2015, s. 83-93; M.S. Ravindran, *China's Potential for Economic Coercion in the South China Sea Disputes: A Comparative Study of the Philippines and Vietnam*, „Journal of Current Southeast Asian Affairs", Vol. 31, No. 3 (2012), s. 109-110.
[99] O.O. Zachrisen, *China's political use*…, op. cit., s. 93-104; M.S. Ravindran, *China's Potential for*…, op. cit., s. 109-110.
[100] E. Palanca, *Philippines-China Relations*…, op. cit., s. 150.

Filipińskiego Corocznego Dialogu w obszarze Obronności i Bezpieczeństwa (*China-Philippines Annual Defence and Security Dialogue*). Obie strony podjęły decyzję o utworzeniu mechanizmów budowy zaufania w obszarze rybołówstwa i ochrony środowiska morskiego, wymiany informacji dotyczących zagrożeń terrorystycznych, chińskich syndykatów narkotykowych działających na terenie Filipin, a także przypadków piractwa na Morzu Południowochińskim. Coroczne spotkania w ramach dialogu odbywały się do 2010 r.[101].

4. Potencjalni antagoniści w regionie

Przeprowadzona w rozdziale analiza pozwala na pozytywną weryfikację postawionej w jego wstępie hipotezy, w ramach której polityka ChRL wobec Wietnamu i Filipin jest nie tylko polityką wobec regionalnych „oponentów", ale także polityką „antagonizującą" wymienione państwa. Ocena działań podejmowanych przez Chiny pozwala stwierdzić, że to przede wszystkim polityczno-militarne posunięcia państwa chińskiego były czynnikiem antagonizującym Filipiny i Wietnam. W przypadku SRW współczesne animozje nakładały się na negatywne resentymenty historyczne i skomplikowane relacje w okresie zimnej wojny. Filipiny natomiast wzmacniały współpracę z traktatowym sojusznikiem, ułatwiając Stanom Zjednoczonym rozszerzenie obecności w regionie.

Warto zwrócić uwagę, że ChRL znajduje się w tym przypadku w sytuacji typowej dla rosnących potęg globalnych. Na początku XXI wieku dążyła do „taktycznej" poprawy wizerunku i „wygaszenia" obaw państw regionu, co wynikało z ówczesnej oceny środowiska międzynarodowego. Wraz ze wzrostem ekonomiczno-politycznej potęgi Chiny w coraz większym stopniu chce prowadzić politykę mocarstwową, której elementem jest egzekwowanie interesów w regionie, który uważa za swoją strefę wpływów. ChRL stoi przy tym przed swoistym dylematem. Z jednej strony prowadzona przez nią polityka antagonizuje państwa Azji Południowo-Wschodniej i zachęca je do szerszej współpracy z innymi potęgami, w tym przede wszystkim USA (ale także Indiami, Japonią czy Rosją). Z drugiej strony główna przyczyna konfliktów, a więc

[101] R. Cruz de Castro, *The U.S.-Philippine Alliance*…, op. cit., 411-412 ; R. Cruz de Castro, *Twenty First Century*…, op. cit., s. 312-313.

status Morza Południowochińskiego oraz przynależność znajdujących się na nim wysp i obiektów wiąże się ściśle ze strategicznymi interesami państwa, których Chiny jako mocarstwo muszą bronić. Jak zauważają w swoim artykule Adam Liff i John Ikenberry, powściągliwość nie jest elementem polityki państw w szybkim tempie zwiększających swoje zasoby materialne. W przypadku ChRL nakłada się na to postrzeganie prowadzonej polityki jako reaktywnej i defensywnej, ukierunkowanej na odzyskanie należnej pozycji[102]. W ten sposób Chińczycy, dążąc do ochrony własnych żywotnych interesów, paradoksalnie prowokują państwa regionu do poszukiwania „równowagi sił" poprzez angażowanie innych mocarstw, w tym przede wszystkim USA. Generuje to wzrost regionalnej niestabilności i zagrożenie dla bezpieczeństwa samych Chin. Jest to więc typowy przykład oddziaływania „dylematu bezpieczeństwa"[103].

W efekcie, poza „rewitalizacją" sojuszu filipińsko-amerykańskiego, polityka ChRL sprowokowała także rozwój relacji wietnamsko-amerykańskich, obejmujący kooperację na płaszczyźnie bezpieczeństwa – w tym wspólne ćwiczenia marynarek wojennych obu państw[104]. Efekty asertywnej polityki Chin były jeszcze bardziej widoczne poza badaną cezurą 2003-2013. W przypadku Filipin eskalacja sporów doprowadziła do podpisania Porozumienia o Wzmocnionej Współpracy w Dziedzinie Obronności z USA, wzmocnienia relacji filipińsko-japońskich i wygranej przed Stałym Trybunałem Arbitrażowym w Hadze.

Kwestią sporną jest to w jakim zakresie te negatywne tendencje odmieni kontrowersyjna prezydentura Rodrigo Duterte, którego silnie antyamerykańska retoryka zbliża Filipiny do Chin. Z jednej strony w rozdziale wykazano, że czynnik osobowy zawsze miał duży wpływ na kształtowanie relacji w trójkącie ChRL-Filipiny-USA, a obecna wolta R. Duterte nie stanowi historycznego precedensu. Prochińską politykę prowadzili już bowiem wcześniej m.in. F. Marcos, F. Ramos, G. M. Arroyo. Część badaczy zwraca ponadto uwagę, że krótko po zapowiedzi budowy bliższych relacji z ChRL R. Duterte podkreślał, że nie odbędzie się to kosztem ustępstw na Morzu

[102] A.P. Liff, G.J. Ikenberry, *Racing toward Tragedy ? China's Rise, Military Competiton in the Asia Pacific, and the Security Dillema*, „International Security", Vol. 39, No. 2 (2014), s. 56.
[103] A.P. Liff, G.J. Ikenberry, *Racing toward Tragedy ?...*, op. cit., s. 56-58; Le Hong Hiep, *The Vietnam-US-China*…, op. cit., s. 8.
[104] A.P. Liff, G.J. Ikenberry, *Racing toward Tragedy ?...*, op. cit., s. 80-82; Le Hong Hiep, *The Vietnam-US-China*…, op. cit., s. 6.

Południowochińskim. Ponadto w oderwaniu od pogarszających się relacji z USA, Filipiny konsekwentnie rozbudowują współpracę na płaszczyźnie bezpieczeństwa z Japonią[105].

Faktem jest natomiast, że podobnie jak miało to miejsce historycznie, Chiny dążą do maksymalnego wykorzystania nadarzającej się okazji i wypełnienia geopolitycznej próżni wobec postępującej atrofii sojuszu filipińsko-amerykańskiego[106]. W 2016 r. podczas wizyty R. Duterte w ChRL, Chińczycy zaoferowali Filipinom wsparcie w wysokości 24 miliardów USD (w pożyczkach, kredytach i inwestycjach), a dwa lata później oba państwa osiągnęły porozumienie w sprawie utworzenia wspólnego komitetu sterującego i grupy roboczej ds. wydobycia ropy i gazu. Stworzono także bilateralny mechanizm konsultacji ws. Morza Południowochińskiego[107]. Narzędziem realizacji chińskiej polityki są między innymi inwestycje w ramach inicjatywy BRI, w tym projekty rozwoju infrastruktury kolejowej czy budowy mostów, co odpowiada założeniom flagowego projektu rozbudowy filipińskiej infrastruktury „Build, Build, Build" przedstawionym przez R. Duterte w 2017 r[108].

W przypadku stosunków Chiny-Wietnam problemy we wzajemnych relacjach także miały swoją kontynuacją po 2013 r. Przede wszystkim w 2014 r. doszło do poważnego incydentu w związku z wysłaniem przez China National Petroleum Corporation (CNPC) platformy wiertniczej Hai Yang Shi You (HYSY) 981 na wody,

---

[105] Zob. The Diplomat, P. Parameswaran, *Why the Philippines' Rodrigo Duterte Hates America ?*, http://thediplomat.com (16.10.2020); The Diplomat, P. Parameswaran, *The Limits of Duterte's US-China Rebalance*, http://thediplomat.com (16.10.2020); The Diplomat, *Philippine President Rodrigo Duterte Meets Xi Jinping: First Takeaways*, http://thediplomat.com (16.10.2020); The Diplomat, P. Parameswaran, *Japan-Philippines Defense Relations Under Duterte: Full Steam Ahead*, https://thediplomat.com (16.10.2020); Reuters, B. Blanchard, *Duterte aligns Philippines with China, says U.S. has lost*, http://www.reuters.com (16.10.2020); GMA News Online, *Duterte: Sea dispute will be discussed, but no bargaining in China visit*, http://www.gmanetwork.com (16.10.2020).

[106] Czego ostatnim i być może najpoważniejszym efektem była próba wypowiedzenia przez Filipiny umowy o siłach wizytujących (*Visiting Forces Agreement*) z 1998 r., regulującej status amerykańskich żołnierzy przebywających rotacyjnie na terytorium Filipin. W czerwcu 2020 r. Filipińczycy zdecydowali się jednak cofnęli wcześniej ogłoszoną decyzję w tej sprawie. The Diplomat, A. Panda, *Duterte's Gamble on the US-Philippines Alliance*, https://thediplomat.com (14.04.2020), The Diplomat, P. Paramewsaran, *The Significance of Ending the US-Philippines Visitng Forces Agreement*, https://thediplomat.com (14.04.2020).

[107] ISEAS-Yusof Ishak Institute, Lye Liang Fook, *China-Philippine Relations: Duterte's China Visit and Prospects for Oil and Gas Exploration*, „ISEAS Perspective", No. 80 (2019), https://www.iseas.edu.sg (14.04.2020); ISEAS-Yusof Ishak Institute, Lye Liang Fook, *China-Philippine Relations and Xi Jinping's State Visit: Context, Significance and Challenges*, „ISEAS Perspective", No. 81 (2018), https://www.iseas.edu.sg (14.04.2020).

[108] Zob.: R. Mendoza, M. Banaag, J. Cruz, I. Uy, *The Philippines' China Pivot: Yield and Risks*, „Ateneo School of Government Working Paper Series", No. 18-009.

które Wietnam uważa za część swojego terytorium. W związku z incydentem stanęły naprzeciwko siebie siły marynarek wojennych i straży przybrzeżnej obu państw, a w Wietnamie wybuchły antychińskie protesty. Impas trwał przez sześć tygodni[109].

Zmiana przywódców VCP w 2016 r. nie odwróciła konfrontacyjnych tendencji w stosunkach chińsko-wietnamskich[110]. Tym bardziej, że również ChRL nie dążyła do deeskalacji problemów we wzajemnych relacjach, czego egzemplifikacją była konfrontacja straży przybrzeżnych obu państw przy Vanguard Bank w 2019 r., po tym jak chiński statek badawczy Haiyang Dizhi 8 (HD8) wpłynął na wody w pobliżu kontrolowanego przez Wietnam obiektu w archipelagu Spratly. Wielotygodniowy spór doprowadził do znacznego pogorszenia i tak trudnych stosunków między Chinami a SRW[111].

Podobnie jak miało to miejsce w przypadku relacji z regionalnymi „sojusznikami", także stosunki z regionalnymi „oponentami" ChRL postrzega jako relacje z mniejszymi państwami, które powinny podporządkować się politycznej woli ChRL. Jest to element historycznie ukształtowanej kultury strategicznej, której znamiennym wyrazem była wypowiedź ministra spraw zagranicznych Yanga Jiechi na forum ARF w 2010 r. W związku z tym należy zakładać utrzymanie przez Chiny obranej strategii politycznej.

Kwestią dyskusyjną jest to na ile kontynuacja takiej polityki może skłonić pozostałych regionalnych graczy do silniejszego wsparcia polityki „równoważenia" potęgi Chin. Dotychczas większość państw regionu realizuje politykę „strategicznego manewrowania" opartą na angażowaniu w regionalną rozgrywkę pozostałych potęg w celu ograniczania ewentualnego zagrożenia ze strony ChRL. Ewolucja relacji chińsko-wietnamskich i chińsko-filipińskich, a także wcześniej analizowany *casus* Mjanmy wskazują na to, że państwa regionu stać na bardziej zdecydowane działania ukierunkowane na przeciwstawienie się chińskim interesom[112]. W tym kontekście

[109] Council on Foreign Relations, J. Kurlantzick, *A China-Vietnam Military Clash*, „Contingency Planning Memorandum", No. 26., s. 1-2; ; C. Thayer, *Not Too Hot*…, op. cit., s. 12-14.
[110] Zob.: Time, *Vietnam Approves New Prime Minister to Complete Leadership Trio*, http://time.com (16.10.2020).
[111] Zob.: The Interpreter, *The Vanguard Bank stand-off shows China remains undeterred*, https://www.lowyinstitute.org (14.04.2020); The Diplomat, C. Sharman, *After a China-Vietnam Standoff, Expect a Turn to the US*, https://thediplomat.com (14.04.2020).
[112] *Southeast Asia: China-Vietnam Confrontation Grows Ever More Apparent*, „East Asian Strategic Review 2015", s. 144.

podkreśla się między innymi zacieśnienie relacji dwustronnych między USA a Singapurem jako proces stymulowany m.in. asertywną regionalną polityką Chin”[113].

***

Polityka ChRL wobec regionalnych „oponentów” wpisywała się w realizowaną w badanym czasokresie strategię polityczną wobec regionu. W pierwszej fazie była ona odpowiedzią na dyskusję wokół „teorii chińskiego zagrożenia”, co świadczy o tym, że władze Chin poważnie traktowały ryzyko ogólnej antagonizacji najbliższego otoczenia regionalnego jako zagrożenie dla długofalowych perspektyw wzrostu siły gospodarczej i politycznej. Obawy państw regionu Azji Południowo-Wschodniej napędzała przede wszystkim asertywna polityka ChRL względem sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim. Wobec tego celem chińskiej dyplomacji stało się większe zaangażowanie w Azji, m.in. poprzez uspokojenie sporów terytorialnych i wykreowanie obrazu Chin, jako mocarstwa zainteresowanego przede wszystkim rozwojem obopólnie korzystnej współpracy[114].

Stabilizacja i pokój w najbliższym otoczeniu były warunkami *sine qua non* utrzymania wzrostu gospodarczego, które stało się nadrzędnym celem w polityce ChRL. W przypadku państw Azji Południowo-Wschodniej elementem tej polityki było także wyraźne zwiększenie roli współpracy na płaszczyźnie multilateralnej. „Ofensywa czaru”, jak często określa się ówczesną politykę Chin w Azji Południowo-Wschodniej, odniosła niewątpliwie duże sukcesy, znacznie umacniając pozycję ChRL w najbliższym otoczeniu regionalnym. Istniejące w regionie konflikty, jakkolwiek „zamrożone”, pozostały jednak aktualne. Od około 2007 r. wyraźny był wzrost asertywności, a także częstotliwości działań agresywnych w polityce Chin. Chińska polityka wobec regionalnych „oponentów” – Wietnamu i Filipin - w coraz większym stopniu wpisywała się w schemat polityki uwzględniającej gotowość do współpracy na poziomie deklaratywnym z asertywnymi działaniami w praktyce.

„Dwutorowość” polityki chińskiej, łączącej utrzymywanie dialogu politycznego, tworzenie środków budowy zaufania i instytucjonalnych podstaw kooperacji z „polityką

[113] A.P. Liff, G.J. Ikenberry, *Racing toward Tragedy ?...*, op. cit., s. 78-79.
[114] M. Lanteigne, *Chinese Foreign Policy. An Introduction*, New York 2009, s. 109-110, 121.

faktów dokonanych" i asertywną (a momentami konfrontacyjną) polityką na Morzu Południowochińskim należy analizować jako przemyślaną i celową strategię (co potwierdzają późniejsze wydarzenia i rozwój relacji bilateralnych poza badaną cezurą 2003-2013). W wypowiedziach polityków zarówno filipińskich, jak i wietnamskich celem podkreślenia intencyjnego działania ChRL polityka ta określana jest niekiedy jako strategia „mów i bierz" (*talk and take*)[115]. Chiny stopniowo dążą do tego aby respektowanie ich interesów i przyjęcie za punkt wyjścia ich poglądu na temat przynależności terytorialnej wysp i obiektów Morza Południowochińskiego stały się koniecznością dla państw: a) związanych z Chinami ekonomicznie w stopniu uniemożliwiającym bezpośrednią konfrontację z ChRL bez ryzyka poniesienia poważnych szkód gospodarczych (*vide quasi* sankcje gospodarcze nałożone na Filipiny w związku z incydentem przy Płyciźnie Scarborough w 2012 r.); b) nie posiadających możliwości przeciwstawienia się asertywnej polityce ChRL obecnie, a tym bardziej w przyszłości kiedy Chiny w jeszcze większym stopniu zaznaczać będą swoją obecność na wodach akwenu.

[115] Sfomułowania tego, podobnie jak pojęcia „pełzającej asertywności" po raz pierwszy użył były minister obrony Filipin – Orlando Mercado, J. Cheng, *Sino-Vietnamese Relations*…, op. cit., s. 386.

Rozdział V
Działania Chin wobec państw prowadzących politykę strategicznego manewrowania

1. Charakterystyka polityki strategicznego manewrowania

Od początku lat 90. XX wieku, równolegle z dyskusją na temat fenomenu rozwoju gospodarczego Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL), toczyła się debata na temat regionalnego porządku na kontynencie azjatyckim, który może się wyłonić w efekcie wzrostu gospodarczo-politycznej potęgi Chin. Jej przebieg w pierwszej fazie zdominował tradycyjny dychotomiczny podział uwzględniający dwa alternatywne modele – typowy dla świata zachodniego model „równowagi sił" (*balance of power*), a także zakorzeniony w kulturze azjatyckiej model „dołączania do silniejszego" (*bandwagoning*)[1].

Koncepcja „równowagi sił" na poziomie refleksji o stosunkach między państwami (lub organizmami *quasi*-państwowymi) pojawiła się już w starożytności (czego najbardziej znanym przykładem jest „Wojna Peloponeska" Tukidydesa). W Europie XVIII i XIX w. zyskała wymiar normatywny w ramach pokoju utrechckiego (1713 r.) oraz postanowień kongresu wiedeńskiego (1815 r.)[2]. W XX w. pojęcie „równowagi sił" stało się obiektem zainteresowania przede wszystkim badaczy szkoły realistycznej, w tym: Hansa Morgenthaua i Kennetha Waltza. Jako teoria systemowa zdefiniowana została przez K. Waltza, który zauważył, że polityka na niej oparta znajduje zastosowanie zawsze (co do skutku, nie intencji), kiedy spełnione są dwa warunki: ład międzynarodowy jest anarchiczny, a jego poszczególne elementy (państwa) dążą do przetrwania[3]. Według K. Waltza „(…) równowaga sił" jest stałym elementem polityki międzynarodowej (...)"[4], natomiast państwa, dla których

[1] Zob.: Cheng-Chwee Kuik, *The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China*, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 30, No. 2 (2008), s. 160.
[2] Nigdy później „równowaga sił" nie zyskała już wymiaru normatywnego na co wpływ ma m.in. względny charakter pojęcia, a także dynamika relacji międzynarodowych i wpisana w nią zmienność rozkładu sił i konfiguracji relacji między mocarstwami. Zob.: R. Kuźniar, *Porządek międzynarodowy. Perspektywa ontologiczna*, Warszawa 2019, s. 126-127.
[3] K. Waltz, *Struktura teorii stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2010, s. 124.
[4] Ibidem, s. 126.

w warunkach anarchii najwyższym celem jest bezpieczeństwo, wolą dołączać do słabszej ze stron, co naturalnie skutkuje odbudową równowagi w systemie[5].

Teoria „równowagi sił" na przestrzeni lat rozwijana była przez takich badaczy, jak: Stephen Walt czy Randall Schweller. R. Walt w swojej pracy pt. „The Origins of the Alliances", odnosząc się przede wszystkim do prac K. Waltza, sformułował koncepcję „równowagi zagrożeń", podkreślając że wybór między strategią „równoważenia" a „dołączaniem do silniejszego" opisuje w gruncie rzeczy zachowanie państw w obliczu zewnętrznego zagrożenia. „Równoważenie" to w tym ujęciu budowanie z innymi państwami sojuszu wymierzonego w państwo stanowiące zagrożenie. Nie musi to być słabsza ze stron, a kluczową zmienną jest to w jaki sposób państwo definiuje zagrożenia dla swoich żywotnych interesów. Państwo może więc budować sojusze w ramach „równowagi zagrożeń" z relatywnie silniejszym z mocarstw (i nie stanowi to polityki *bandwagonningu*), jeśli uważa mocarstwo relatywnie słabsze za większe zagrożenie dla swoich interesów[6]. Poza rozkładem potęgi w systemie państwa biorą więc pod uwagę inne istotne czynniki, w tym między innymi: bliskość geograficzną, potęgę ofensywną czy intencje poszczególnych graczy. Państwa częściej decydują się przy tym na wybór tej strategii aniżeli „konkurencyjnej" (w ujęciu S. Walta) strategii „dołączania do silniejszego"[7].

Dla odmiany model „dołączania do silniejszego" aplikuje się do sytuacji, w której państwo w obliczu zagrożenia zewnętrznego decyduje się na sojusz z podmiotem stanowiącym największe zagrożenie[8]. W modelu S. Walta zachowanie takie może przybierać dwie formy. Pierwszą z nich jest polityka *appeasementu*, w której dany podmiot decyduje się na sojusz z dominującym państwem lub koalicją, mając nadzieję na uniknięcie bycia zaatakowanym i „przekierowanie" ew. agresji na inne podmioty. Druga dotyczy dołączania do sojuszu z dominującym państwem w trakcie wojny celem zapewnienia sobie uczestnictwa w podziale zysków z wygranej[9]. R. Schweller przeciwstawia modelowi S. Walta - przedstawiającemu wybór strategii „dołączania do silniejszego" jako formę kapitulacji państwa - koncepcję „*bandwagonningu* dla

[5] Ibidem, s. 129.
[6] Region Azji Południowo-Wschodniej jest tego dobrym przykładem.
[7] S. Walt, *The Origins of Alliances*, New York 1990, s.17, 32.
[8] S. Walt, *The Origins of*…, op. cit., s. 32.
[9] Ibidem, s. 21-26.

korzyści". Odrzuca on w swoim modelu „równowagi interesów" dychotomiczny podział bazujący na traktowaniu koncepcji „równowagi sił" i *bandwagoningu* jako przeciwstawnych. W jego ujęciu są to modele alternatywne, a państwa dokonują wyboru, który w ich optyce lepiej służy ich interesom. „Dołączanie do silniejszego" podyktowane może być chęcią uzyskania wymiernych korzyści i to aspekt pozytywny jest najważniejszy dla państw decydujących się na tę strategię polityki. Państwa wybierające model „równowagi sił" skupiają się dla odmiany na aspekcie bezpieczeństwa i muszą liczyć się z kosztami (a przynajmniej utratą potencjalnych zysków), jakie polityka ta implikuje[10].

Poszczególni badacze budując prognozy ewolucji sytuacji w regionie Azji Południowo-Wschodniej opierali się zwykle na modelach bądź „równowagi sił", bądź *bandwagonningu*. Dobrym przykładem tej tendencji są koncepcje Samuela Huntingtona, który w szeroko komentowanej na przełomie XX i XXI wieku pracy „Zderzenie Cywilizacji i nowy kształt ładu światowego" na wskazanym dychotomicznym podziale oparł swoje prognozy ewolucji ładu regionalnego na kontynencie azjatyckim. Wskazywał przy tym, że dla państw (cywilizacji) azjatyckich to *bandwagonning* jest historycznie modelem preferowanym[11]. Także David Kang zaznacza, że zarówno analiza historyczna relacji międzynarodowych na kontynencie azjatyckim, jak i fenomen wzrostu gospodarczego Chin wskazują na to, że państwa azjatyckie nie wykazują tendencji do równoważenia potęgi ChRL przez budowę systemu sojuszy w nią wymierzonych. Zamiast tego liczą one przede wszystkim na korzyści, jakie generuje dla nich rozwój Chin, w związku z czym bliższy jest im model *bandwagoningu*[12].

Z kolei model „równowagi sił" – w klasycznym rozumieniu przedstawionym przez K. Waltza - stanowi także fundament teorii realizmu ofensywnego Johna Mearsheimera, której autor odwołuje się do rywalizacji chińsko-amerykańskiej i która znajduje zastosowanie w dysertacji (o czym szerzej w ostatniej części rozdziału).

[10] R. Schweller, *Bandwagoning for Profit. Bringing the Revisionist State Back In*, „International Security", Vol. 19, No. 1 (1994), s. 89-90, 106-107.
[11] Zob.: S. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 2011, s. 103, 112-113.
[12] Zob.: D. Kang, *Getting Asia Wrong. The Need for New Analytical Framework*, „International Security", Vol. 27, No. 4, s. 57-85.

Schemat 3. Strategie państwa w obliczu rywalizacji mocarstw – ujęcie tradycyjne

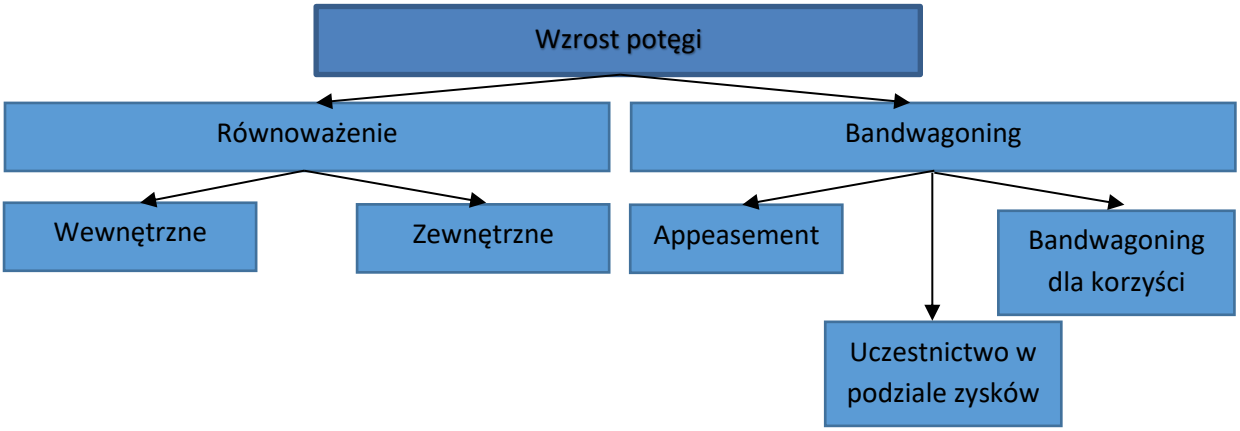

Źródło: Opracowanie własne.

W ostatnich latach wyżej opisaną debatę *stricte* w odniesieniu do relacji międzynarodowych na kontynencie azjatyckim uzupełniły koncepcje alternatywne. Ich autorzy podkreślają, że rozważania na temat „równowagi sił" i „dołączania do silniejszego" – oparte na teoriach realistycznych – miały miejsce po charakteryzującej okres zimnej wojny debacie skoncentrowanej wokół pojęcia sojuszy i mechanizmów ich tworzenia, a także zjawisk, takich jak: „neutralizm", „neutralność" czy „niezaangażowanie"[13].

W przypadku Azji Południowo-Wschodniej w okresie postzimnowojennym, ze szczególnym uwzględnieniem XXI wieku powyższe podejście badawcze okazało się być w ich opinii błędne. W badanym okresie większość państw regionu unikała wyboru jednej z dwóch prostych alternatyw. Ich polityka była i pozostaje znacznie bardziej zniuansowana. Głównym jej imperatywem jest brak jednoznacznego oparcia na wschodzącej (Chiny - przez pryzmat *bandwagonningu*) bądź dotychczasowej (USA jako aktor zewnętrzny i potencjalny główny ośrodek budowy „równowagi sił") potędze, uzupełniony o próbę wielopłaszczyznowego „wciągnięcia" (w wymiarze politycznym, gospodarczym i militarnym) w regionalną politykę także innych istotnych graczy (np. Japonia, Indie, Australia czy Rosja). Dowodzić ma tego między innymi reakcja państw regionu na ogłoszony przez Stany Zjednoczone w 2011 r. „zwrot ku Azji" i politykę „przywrócenia równowagi"[14]. Państwa Azji Południowo-Wschodniej

[13] Cheng-Chwee Kuik, *How do Weaker States Hedge ? Unpacking ASEAN states' alignment behavior towards China*, „Journal of Contemporary China", March 2016, s. 1-2.
[14] Jako pojęcie, które zastąpiło pierwotnie eksponowany termin „zwrotu ku Azji" (*pivot to Asia*).

z zadowoleniem przyjęły deklarację wzrostu obecności amerykańskiej w regionie, upatrując w tym szansy na ograniczenie ryzyk związanych z dynamicznym wzrostem potęgi gospodarczo-politycznej Chin. Nie oznaczało to jednak chęci zawiązania formalnego sojuszu wymierzonego w ChRL, w czym państwa zrzeszone w Stowarzyszeniu Narodów Azji Południowo-Wschodniej (*Association of the South East Asian Nations* – ASEAN) upatrują raczej czynnika ryzyka i działania prowadzącego do destabilizacji polityki regionalnej, a także utraty korzyści ze współpracy gospodarczej[15].

Państwa regionu nie chcą wybierać w związku z tym żadnej z dwóch „skrajnych" alternatyw. Klasyczne „równoważenie" interpretują jako potencjalnie niebezpieczne, a z politycznego punktu widzenia prowokacyjne i kontrproduktywne. Prawdopodobna wroga reakcja Chin mogłaby bowiem zamienić zagrożenie antycypowane w realne, generując przy tym – jak już wspomniano – utratę szans gospodarczych. Z kolei *bandwagonning* w swojej „czystej" formie, jakkolwiek potencjalnie atrakcyjny gospodarczo (przy założeniu, że ChRL dążyłaby do „wynagrodzenia" sprzyjającej im polityki), w oczywisty sposób generowałby negatywne konsekwencje oraz ryzyka na płaszczyznach politycznej i strategicznej. Ograniczałby przy tym swobodę państw w decydowaniu o kierunkach rozwoju własnej polityki i uzależniał je od interesów chińskich[16]. Wspierana przez państwa Azji Południowo-Wschodniej „dyfuzja" potęgi w regionie i jej rozłożenie między kilku graczy ma dla odmiany pozwolić na utrzymanie stabilnego środowiska zewnętrznego, pozwalającego na maksymalizację zysków z handlu i napływ inwestycji przy jednoczesnym ograniczeniu ryzyka narzucenia przez regionalnego hegemona niekorzystnej dominacji. W ten sposób państwa takie, jak: Indonezja, Tajlandia, Malezja czy Singapur dążą do utrzymania podmiotowości w ramach regionalnych stosunków, a także niezależności, autonomii polityki zagranicznej oraz możliwości wzrostu gospodarczego w pokojowym otoczeniu międzynarodowym[17].

---

[15] Zob.: Cheng-Chwee Kuik, N.A. Idris, A.R Md Nor, *The China Factor in the U.S. „Reengagement" With Southeast Asia: Drivers and Limits of Converged Hedging*, „Asian Politics and Policy", Vol. 4, No. 3 (2012), s. 317, 337-340.

[16] Cheng-Chwee Kuik, *The Essence of Hedging*…, op. cit., s. 161.

[17] C.P. Chung, *Southeast Asia-China Relations. Dialectics of „Hedging" and „Counter-Hedging"*, „Southeast Asian Affairs", 2004, s. 35.

W literaturze jako narzędzie opisu i analizy wyżej opisanej polityki rosnącą popularnością cieszy się pojęcie tzw. *hedging strategy*. Zostało ono zaczerpnięte z języka finansów, gdzie hedging definiuje się jako „proces zmniejszania ekspozycji na zdarzenia, które mogą być kosztowne dla firmy”[18]. Bezpośrednie przełożenie terminu, który w finansach definiuje się przez instrumenty służące realizacji procesu, na grunt stosunków międzynarodowych nie jest jednak łatwe. Należy zwrócić uwagę, że to termin szeroki i niejednoznaczny. W poszczególnych pracach określenia *hedging strategy* używa się przy tym zarówno do określenia polityki mocarstw (USA, Chiny)[19], mocarstw regionalnych (Japonia)[20] jak i mniejszych państw w obliczu rywalizacji mocarstwowej (państwa Azji Południowo-Wschodniej)[21].

Wymienione prace, jakkolwiek odwołujące się do tego samego terminu, a niekiedy przytaczające te same jego definicje, w opinii autora odnoszą się do różnych zjawisk. Evan Medeiros wykorzystuje termin *hedging strategy* w analizie relacji amerykańsko-chińskich, skupiając się na uzupełniających się i przenikających elementach współpracy i strategicznej rywalizacji[22]. Mohammad Salman, przyjmując za punkt wyjścia jednobiegunowy charakter systemu międzynarodowego (co samo w sobie jest polemiczne), przez pryzmat *hedgingu* opisuje strategiczne założenia polityki ChRL jako mocarstwa wschodzącego w kontekście budowania relacji z mocarstwem dominującym, jakim są USA. W jego rozumieniu *hedging* objawia się bądź dążnością mocarstwa wschodzącego do zwiększenia potencjału militarnego przy unikaniu budowania sojuszy w ramach klasycznie rozumianej „równowagi sił”, bądź wykorzystywaniem przez mocarstwo dominujące instrumentów gospodarczych celem utrzymania w orbicie wpływów mniejszych graczy[23]. W części prac *hedging* rozumiany jest wyłącznie jako forma pośrednia w polityce wobec wschodzącego mocarstwa, która może przyjmować formę bliższą „równoważeniu” (*hard hedging*) lub „dołączaniu do silniejszego” (*soft hedging*). Przykładem takiego rozumienia pojęcia są próby analizy

[18] J. Rymarczyk, *Hedging w zarządzaniu ryzykiem finansowym w korporacjach transnarodowych przemysłu wydobywczego*, „Studia prawno-ekonomiczne”, t. CVI, 2018, s. 321.
[19] E. Medeiros, *Strategic Hedging and the Future of Asia-Pacific Stability*, „The Washington Quarterly”, Winter 2005-2006.
[20] Zob.: J. Hornung, *Japan's Growing Hard Hedge Against China*, „Asian Security”, Vol. 10, No. 2 (2014).
[21] Zob.: E. Goh, *Understanding „hedging” in Asia-Pacific security*, „PacNet”, No. 43, August 2006.
[22] E. Medeiros, *Strategic Hedging*…, op. cit.
[23] Zob.: M. Salman, *Strategic Hedging and Unipolarity's Demise: The Case of China's Strategic Hedging*, „Asian Politics and Policy”, Vol. 9, No. 3 (2017), s. 355-358.

ewolucji polityki japońskiej podjęte przez Jeffreya Hornunga[24]. Wreszcie *hedging* służy jako podstawa analizy polityki mniejszych państw w obliczu odbywającej się w dużej mierze poza ich kontrolą rywalizacji mocarstwowej. Przykładem takiej perspektywy są m.in. cytowane w dalszej części rozdziału prace Cheng-Chwee Kuika z Uniwersytetu Malajskiego, poświęcone polityce państw Azji Południowo Wschodniej.

W świetle powyższego nie jest łatwym określenie ram definicyjnych pojęcia, które w poszczególnych ujęciach odwołuje się do zróżnicowanego spektrum zjawisk zachodzących w polityce regionalnej i międzynarodowej. Najczęściej przytaczaną „wyjściową" definicją jest ta sformułowana przez Evelyn Goh, która *hedging* (w swojej analizie odwołując się do polityki USA) definiuje jako „zestaw strategii, których celem jest uniknięcie (lub planowanie na ewentualność) sytuacji, w której państwa nie mogą zdecydować się na wybór prostszych alternatyw, takich jak: równoważenie, *bandwagonning* czy neutralność. Zamiast tego wybierają rozwiązania pośrednie, zapobiegając bądź unikając konieczności wyboru jednej strony (lub jednoznacznego politycznego stanowiska) wyraźnym kosztem drugiej"[25].

Przytoczona definicja odnosi się do istoty problemu, wskazując przede wszystkim to czego państwa nie robią i czym *hedging* nie jest (wymiar negatywny). Wskazuje także cel takiego działania, a także oddaje złożoność zjawiska. *Hedging* w wymiarze pozytywnym precyzyjniej definiuje Cheng-Chwee Kuik, odnosząc się przy tym, jak już wspomniano, przede wszystkim do polityki państw słabszych w obliczu rywalizacji potęg. Zaznacza on, że strategię tę wyróżnia spośród innych jej niejednoznaczność, złożoność i łączenie przeciwstawnych elementów. Cheng-Chwee Kuik wskazuje, że tak rozumiana strategia *hedgingu* zawiera w sobie zarówno przejawy „akceptacji potęgi" (*power-acceptance*), jak i jej odrzucenia (*power-rejection*). Państwa jednocześnie wdrażają przy tym oba elementy – np. różne formy selektywnego partnerstwa, współpracy, a nawet politycznej uległości (*deference*) – jako przykłady „akceptacji potęgi" oraz formy selektywnego oporu lub niepodporządkowania – jako przykłady „odrzucenia potęgi"[26]. *Hedging* jest więc: „zachowaniem ukierunkowanym na poszukiwanie zabezpieczenia w sytuacjach charakteryzujących się dużą stawką oraz

[24] J. Hornung, *Japan's Growing Hard*…, op. cit.
[25] E. Goh, *Understanding „hedging"*…, op. cit., s. 2.
[26] Cheng-Chwee Kuik, *How do Weaker States*…, op. cit., s. 3.

wysoką niepewnością, w którym suwerenni aktorzy prowadzą politykę stanowiącą pakiet przeciwstawnych i celowo niejednoznacznych polityk w odniesieniu do rywalizujących potęg w celu przygotowania „rozwiązania awaryjnego" w przypadku zmiany w otoczeniu. Celem tych przeciwstawnych działań jest maksymalizacja korzyści, jakie państwo może uzyskać od zaangażowanych potęg, kiedy relacje z nimi są dobre, przy jednoczesnym dążeniu do neutralizowania w długim terminie ryzyk, które mogą wystąpić w przypadku materializacji negatywnego scenariusza rozwoju wzajemnych stosunków[27].

Powyższa definicja, w przeciwieństwie do tej zaproponowanej przez E. Goh uwzględnia istotny element, jakim jest wyeksponowanie elementu świadomego wyboru dwutorowej, ale spójnej koncepcyjnie strategii, która jest czymś więcej niż tylko „rozwiązaniem pośrednim" między „równoważeniem" a „dołączaniem do silniejszego". Na ten sam aspekt zwraca uwagę Van Jackson, który odnosząc się do regionu Azji Południowo-Wschodniej wskazuje, że *hedging* (a właściwie jedna z dwóch jego form[28]) oznacza świadomy wybór dwutorowej strategii opartej na proporcjonalnym angażowaniu dwóch regionalnych potęg poprzez wspieranie zacieśniania dyplomatycznych i gospodarczych więzi w wymiarze intraregionalnym, a także na linii Chiny-ASEAN oraz na jednoczesnym rozwijaniu przez państwa militarnej kooperacji ze Stanami Zjednoczonymi[29].

Definicja Cheng-Chwee Kuika stanowi podstawę analizy zachowań państw w niniejszym rozdziale. W okresie 2003-2013 żadne z nich nie opierało bowiem swojej polityki zagranicznej na jednoznacznym wsparciu interesów jednego z mocarstw, w różnym stopniu i przy wykorzystaniu różnych narzędzi dążąc do wyboru opcji pośrednich. Jednocześnie w dysertacji anglojęzyczna nazwa zastąpiona została polskim terminem „polityki strategicznego manewrowania". Dosłowne tłumaczenie („strategia zabezpieczania się") nie oddawałoby precyzyjnie istoty polityki państw regionu, podobnie jak zachowanie jego anglojęzycznej formy, bezpośrednio odwołującej się do

[27] Ibidem, s. 5.
[28] Druga z analizowanych przez Vana Jacksona form *hedgingu* opiera się na kontrastujących ze sobą tendencjach do wzmacniania własnego potencjału militarnego (co może być rozumiane jako działania wymierzone w inne państwa regionu lub Chiny) przy jednoczesnym rozwijaniu regionalnej współpracy w ramach ASEAN. V. Jackson, *Power, trust, and network complexity: three logics of hedging in Asian security*, „International Relations of the Asia-Pacific", Vol. 14 (2014), 334-335.
[29] V. Jackson, *Power, trust, and network*…, op. cit., s. 335.

ekonomii i finansów. Określenie „polityka strategicznego manewrowania”[30] implikuje konieczność elastycznego i aktywnego kształtowania przez państwa regionu swojej strategii w środowisku „przecięcia”, a niekiedy konfrontacji interesów i inicjatyw rywalizujących potęg. W tym rozumieniu opisuje politykę państw, które potencjałem (politycznym, gospodarczym, militarnym, ludnościowym) odstają od regionalnych mocarstw, niemniej posiadają zasoby pozwalające na utrzymanie podmiotowej pozycji w relacjach z nimi. Tym samym „polityka strategicznego manewrowania” wraz z całym spektrum narzędzi, które mogą się nań składać, a także wpisaną w nią elastycznością i zmiennością możliwie najlepiej opisuje politykę państw Azji Południowo-Wschodniej takich, jak: Indonezja, Tajlandia, Malezja czy Singapur – z których każde formułuje i realizuje swoją politykę w innych specyficznych warunkach (politycznych, gospodarczych, kulturowych czy historycznych).

Cheng-Chwee Kuik zaznacza, że politykę „strategicznego manewrowania” charakteryzują dwie najważniejsze zmienne, którymi są: jej „pośredni” charakter, a także wbudowany w nią element pozornej sprzeczności wykorzystywanych narzędzi. Proponuje on przyjęcie modelu, w którym poszczególne wymiary polityki „strategicznego manewrowania” odnoszą się do spektrum zachowań „pomiędzy” polityką „równowagi sił” a *bandwagonningiem*. Wspomniane rozwiązania pośrednie obejmować mogą: „pośrednie równoważenie” (*indirect-balancing*), „odrzucenie dominacji” (*dominance-denial*), „gospodarczy pragmatyzm” (*economic pragmatism*), „gospodarczą dywersyfikację” (*economic diversification*) „wiążące angażowanie” (*binding engagement*) czy „ograniczony *bandwagonning*” (*limited-bandwagonnig*)[31].

Jednocześnie w zależności od bieżącej sytuacji politycznej, aktualnych potrzeb i stanu relacji z potęgami państwa regionu mogą modyfikować swoja politykę, akcentując bądź elementy współpracy z potęgą w regionie (Chiny), bądź skupiając się na ograniczeniu jej wpływu (bliższa kooperacja z USA i innymi graczami obecnymi w regionie). Jak zauważa Vibhanshu Shekhar, na taką politykę składają się w uproszczeniu dwa elementy:

[30] Równie adekwatne w opinii autora niniejszej dysertacji sformułowanie, jakim jest „polityka strategicznego balansowania”, jakkolwiek oddaje istotę problemu w języku polskim, jednoznacznie kojarzy się z angielskim „balancing” – opisującym zachowania państwa w klasycznym modelu „równowagi sił”.
[31] Cheng-Chwee Kuik, *The Essence of Hedging*…, op. cit., s. 165-171.

1) włączanie do regionalnej rozgrywki potęg spoza Azji Południowo-Wschodniej – zarówno globalnych, jak i azjatyckich – jako forma pośredniego równoważenia;
2) angażowanie Chin przez wykorzystanie rozwijającej się złożonej sieci regionalnych zinstytucjonalizowanych forów współpracy, co określić można za Amitavem Acharyą jako politykę „wplątywania" (*enmeshing*) bądź „podwójnego wiązania" (*double-binding*)[32].

Ji Yun Lee, opierając się na podobnym podziale i dekompozycji elementów składających się na „politykę strategicznego manewrowania", wskazuje na możliwość wyodrębnienia kilku różniących się od siebie jej form. W wersji „miękkiej" (*soft hedging*) występuje kiedy państwa (w analizie Lee tzw. „średnie potęgi", ang. *middle powers*) dążą do zwiększenia wpływu na wielkie potęgi i kreowania regionalnej stabilności przez wykorzystanie zaangażowania innych wielkich potęg. W wersji „twardej" (*hard hedging*) państwa w większym stopniu opierają się na „pośrednim równoważeniu" aniżeli „miękkim równoważeniu". Jest to strategia, w której dany podmiot rozważa tradycyjną formę „równowagi sił" jako przygotowanie na najgorszy możliwy scenariusz rozwoju sytuacji (*worst-case scenerio*). Z kolei w formule „podwójnej" (*double hedging*), w rozumieniu Ji Yun Lee, państwa dążą do kreowania środowiska międzynarodowego, w którym mają możliwość równoległego maksymalizowania korzyści na płaszczyźnie bezpieczeństwa i utrzymania regionalnej stabilności przez systemowe balansowanie[33]. W tym ujęciu „polityka strategicznego manewrowania" odpowiada w dużym stopniu konceptualizacji pojęcia w rozumieniu Cheng-Chwee Kuika, które przedstawiono wcześniej.

[32] V. Shekhar, *ASEAN's Response to the Rise of China: Deploying a Hedging Strategy*, „China Report", Vol. 48, No. 3 (2012), s. 262.
[33] Ji Yun Lee, *Hedging Strategies of the Middle Powers in the East Asian Security: The Cases of South Korea and Malaysia*, „East Asia" (2017), s. 30.

Tabela 41. Wymiary polityki strategicznego balansowania

Rodzaj polityki	Cechy charakterystyczne
Cel nadrzędny: Maksymalizacja korzyści	
Gospodarczy pragmatyzm (*economic pragmatism*)	- Pragmatyczne dążenie do maksymalizacji korzyści gospodarczych ze współpracy z potęgą/ami.
Wiążące angażowanie (*binding-engagement*)	- Polityka ukierunkowana na maksymalizację korzyści dyplomatycznych poprzez angażowanie i wiązanie potęg w ramach zinstytucjonalizowanych forów kooperacji bilateralnej i multilateralnej. - Tworzenie kanałów komunikacji i dążenie do umocnienia w polityce potęg tendencji do zachowania *status quo.*
Ograniczony bandwagonning (*limited bandwagonning*)	- Dążenie do maksymalizacji politycznych korzyści poprzez tworzenie partnerstwa z wielkimi potęgami dzięki selektywnym ustępstwom bądź selektywnej współpracy w kluczowych obszarach. - Brak akceptacji jednoznacznie podrzędnej pozycji.
Cel nadrzędny: Ograniczenie ryzyk	
Gospodarcza dywersyfikacja (*economic diversification*)	- „Rozszerzona" forma gospodarczego pragmatyzmu. - Poszukiwanie dywersyfikacji na płaszczyźnie wymiany handlowej i inwestycji w celu uniknięcia zależności.
Odrzucenie dominacji (*dominance-denial*)	- Minimalizacja ryzyk geopolitycznych, związanych z pojawieniem się dominującej potęgi poprzez wykorzystanie narzędzi nie-militarnych w celu utrzymania równowagi wpływów między potęgami
Pośrednie równoważenie (indirect-balancing)	- Minimalizacja zagrożeń w sferze bezpieczeństwa z wykorzystaniem instrumentów wojskowych poprzez tworzenie partnerstwa w obszarze bezpieczeństwa i rozwijanie potencjału własnego – bez kierunkowania ich bezpośrednio przeciw jakiemukolwiek państwu.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Cheng-Chwee Kuik, *How do Weaker States Hedge ? Unpacking ASEAN states' alignment behavior towards China*, „Journal of Contemporary China", March 2016, s. 1-2.

Schemat 4. Modele polityki zagranicznej państw według kryterium ustosunkowania do rosnącej regionalnej potęgi

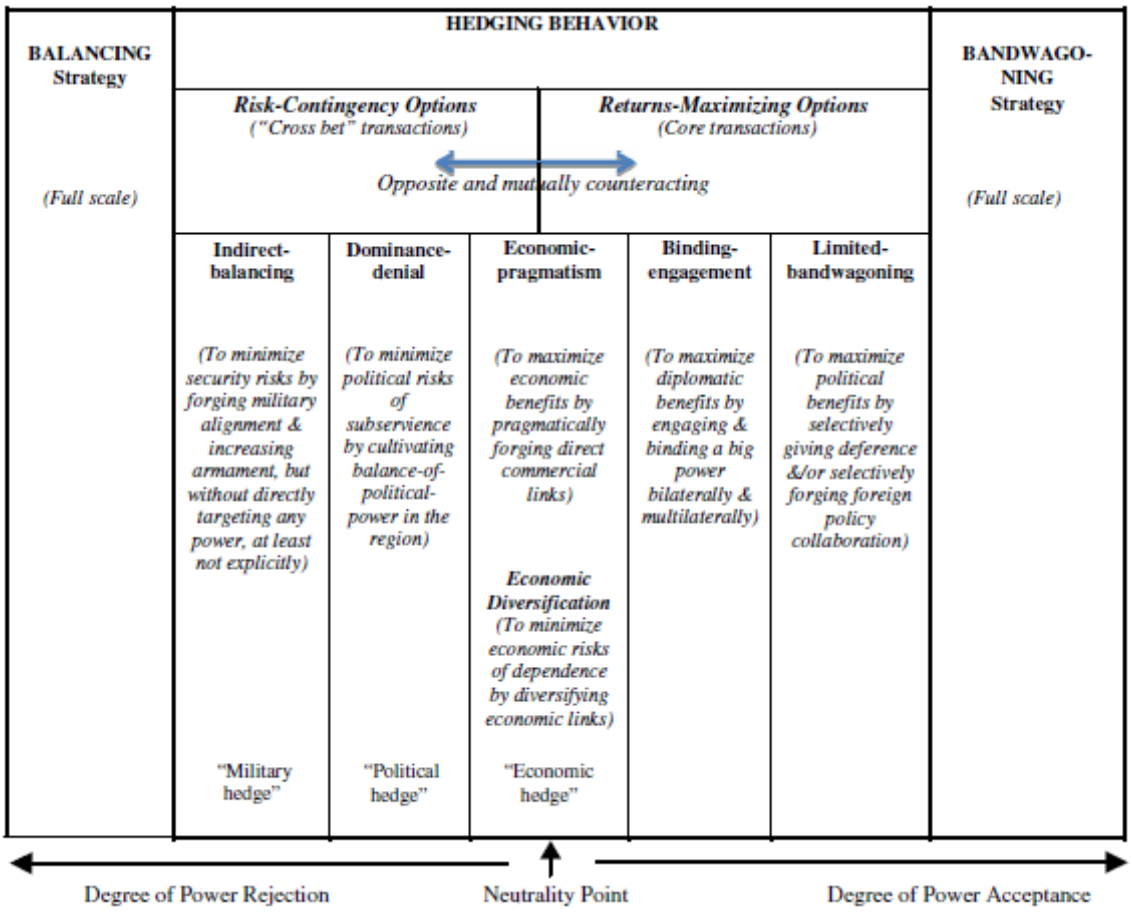

Źródło: Cheng-Chwee Kuik, *How do Weaker States Hedge ? Unpacking ASEAN states' alignment behavior towards China*, „Journal of Contemporary China", March 2016, s. 1-2.

Należy zaznaczyć, że jakkolwiek idea „polityki strategicznego manewrowania" opiera się na umiejętnym wykorzystaniu rywalizacji potęg, z punktu widzenia teleologicznego punktem wyjścia do formułowania jej pryncypiów jest obawa przed konsekwencjami zmiany w systemie międzynarodowym - w tym przypadku rosnącej potęgi ChRL. Faktem jest, że model *bandwagonningu* okazał się być nieadekwatny jako narzędzie analizy stosunków międzynarodowych w Azji Południowo-Wschodniej na początku XXI wieku. Państwa regionu nie zdecydowały się „dołączyć do silniejszego". Dotyczy to nawet regionalnych sojuszników ChRL. Na przykład tendencje w polityce zagranicznej Mjanmy (co opisano w rozdziale III) wskazują raczej na poszukiwanie

większej równowagi w polityce zagranicznej w obliczu zbyt dużego uzależnienia od Chin.

Trzeba wziąć pod uwagę fakt, że „polityka strategicznego manewrowania" jest domeną państw leżących w geograficznym centrum, które zainicjowały i rozwijały procesu regionalnej integracji w ramach ASEAN, posiadając także często decydujący wpływ na kluczowe decyzje podejmowane w organizacji. Tym samym w żywotnym interesie ChRL, w kontekście rywalizacji mocarstwowej, leży prowadzenie polityki wobec nich w taki sposób, by w ramach modelu Cheng-Chwee Kuika realizowana przez nie linia polityczna znajdowała się jak najbliżej kategorii pełnego (co jak wskazano jest mało prawdopodobne) bądź ograniczonego *bandwagonningu*.

Osobną kwestią, która zostanie rozwinięta w dalszej części pracy jest to, czy „polityka strategicznego manewrowania" może zostać zaaplikowana do analizy regionalnej polityki w długim terminie. Jej płynny charakter i silne zróżnicowanie w przypadku poszczególnych państw uzasadnia bowiem postawienie tezy, że stanowi ona przede wszystkim etap pośredni i model możliwy do wdrożenia w pokojowym otoczeniu międzynarodowym (co miało miejsce w Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013). Niekoniecznie jednak możliwy do utrzymania wobec zaostrzającej się rywalizacji i konfrontacji mocarstw.

2. Relacje chińsko-indonezyjskie

Stosunki z Indonezją odgrywają bardzo istotną rolę w chińskiej strategii politycznej w Azji Południowo-Wschodniej. Indonezja jako największe i najludniejsze państwo regionu, silnie zaangażowane i wspierające procesy multilateralne w ramach struktur ASEAN stanowi w naturalny sposób przedmiot geopolitycznej rozgrywki o wpływy między potęgami.

Tym bardziej, że opisane założenia „polityki strategicznego manewrowania" od dziesięcioleci wpisane są w kulturę strategiczną państwa indonezyjskiego, czego emanacją jest stałe określenie jej pryncypiów jako polityki *bebas den aktif* („neutralnej i aktywnej")[34]. *Clue* polityki zagranicznej określanej tym terminem była odmowa

[34] Jej założenia określił pierwszy premier Indonezji – Mohammad Hatta w 1948 r. - jeszcze przed uzyskaniem przez państwo niezależności. Mimo wyraźnej tendencji do wsparcia bloku państw komunistycznych w czasach

wsparcia którejkolwiek ze stron zimnowojennego konfliktu przy utrzymaniu proaktywnej polityki zewnętrznej i zaangażowania w regionie[35].

Założenia polityki *bebas den aktif* miały współczesne przełożenie na tak zwaną „doktrynę Natalegawy", której nazwa wywodzi się od nazwiska jej twórcy – ministra spraw zagranicznych Indonezji w latach 2009-2014. Podstawę doktryny, widoczną w polityce zagranicznej Indonezji do dziś, stanowiła koncepcja tzw. „dynamicznej równowagi" (*dynamic equilibrium*). Zakładała ona brak dominacji którejkolwiek z wielkich potęg, a także angażowanie państw we współpracę multilateralną - co ma mieć przełożenie na stabilność i pokój w regionie. Centralnym punktem „doktryny Natalegawy" było ASEAN i inne powiązane fora regionalnej kooperacji multilateralnej: ASEAN+3, Regionalne Forum ASEAN (*ASEAN Regional Forum* – ARF) czy Szczyt Azji Wschodniej (*East Asia Summit* – EAS). Indonezja zdaje sobie przy tym sprawę z wyzwań, jakie stawia przed państwami regionu narastająca rywalizacji chińsko-amerykańska. Ówczesny prezydent Susilo Yudhoyono, mając na uwadze zarówno ten czynnik, jak i szereg innych wyzwań w sferze bezpieczeństwa, w 2005 r. określił kontekst prowadzenia indonezyjskiej polityki zagranicznej jako „żeglowanie przez wzburzony ocean" (*navigating a turbulent ocean*)[36].

Powyższe czynniki opisujące kulturę strategiczną Indonezji, jak i historyczny kontekst relacji z ChRL (o czym poniżej) tworzą bazowe uwarunkowania realizacji celów chińskiej polityki zagranicznej wobec tego państwa w badanym okresie. Z jednej strony Chiny mają świadomość kluczowej roli Indonezji w Azji Południowo-Wschodniej, przez co relacje z tym państwem silnie definiują ich pozycję w regionie. Z drugiej zdają sobie sprawę, że element „strategicznego manewrowania" jest

---

rządów Sukarno i bliższej współpracy z państwami zachodnimi w erze Suharto (o czym dalej), autonomia, neutralność, brak formalnych sojuszy i aktywne podejście do kształtowania otoczenia międzynarodowego pozostawały stałą składową indonezyjskiej polityki zagranicznej. Przejawem tego była między innymi aktywność w ramach Ruchu Państw Niezaangażowanych. S. Hadi, *Defending ASEAN's „Centrality": Indonesia and the Politics of East Asian Regional Architecture in the Post-American Financial Crisis Era*, [w:] China and East Asia: After the Wall Street Crisis, Peng Er Lam, Yaqing Qin, Mu Yang [eds.], Singapore 2013, s. 201-202.

[35] Co określone zostało przez M. Hattę jako „wiosłowanie pomiędzy dwiema rafami" (*rowing between two reefs*). Zob.: M. Kosandi, *Shifting Paradigms and Dynamics of Indonesia-China Relations: Towards the Best Use of Theoretical Eclecticism*, „Asian Politics and Policy", Vol. 5, No. 2 (2013), s. 197-198; A.M. Murphy, *Indonesia Responds to China's Rise*, [w:] Middle Powers and the Rise of China, B. Gilley, A. O'Neil (eds), Washington 2014, s. 129.

[36] S. Hadi, *Defending ASEAN's „Centrality"*…, op. cit., s. 199-200; M. Kosandi, *Shifting Paradigms and Dynamics*…, op. cit., s. 197-201.

historycznie wpisany w indonezyjski sposób myślenia o kształtowaniu otoczenia międzynarodowego. ChRL wie, że nie jest w stanie pozyskać w Indonezji – największym państwie regionu – sojusznika. Pryncypia jej polityki w latach 2003-2013 skupiały się w związku z tym na odbudowie wzajemnych relacji politycznych i gospodarczych (w pierwszym okresie), a także „wygrywaniu" neutralności Indonezji w kluczowych obszarach (takich jak implementacja CAFTA czy zaangażowanie w spory terytorialne na Morzu Południowochińskim). Równolegle Chiny dążyły do wykorzystania i wsparcia idei „azjatyzacji" polityki zagranicznej Indonezji, co samo w sobie oddalało to państwo od zacieśniania współpracy z Zachodem i Stanami Zjednoczonymi, będąc zbieżnym z interesami ChRL.

A. Kontekst historyczny

Indonezja była pierwszym z państw Azji Południowo-Wschodniej, który uznał Chińską Republikę Ludową. Rząd Mohammada Hatty nawiązał relacje dyplomatyczne z ChRL w styczniu 1950 r., niedługo po uzyskaniu niezależności od Holendrów w grudniu 1949 r[37]. Do końca lat dziewięćdziesiątych relacje chińsko-indonezyjskie kształtowane były przez kontekst rywalizacji zimnowojennej, a następnie jej konsekwencje.

W początkowym okresie wzajemne stosunki charakteryzowała podejrzliwość podbudowana agresywną polityką ChRL, dążącej do uzyskania wpływu na przedstawicieli chińskiej mniejszości w Indonezji. Dotyczyło to przede wszystkim wsparcia udzielanego przez Chiny Komunistycznej Partii Indonezji (ind. *Partai Komunis Indonesia* – PKI) i stałych obaw indonezyjskich polityków przed ingerencją ChRL w politykę wewnętrzną nowo utworzonego państwa[38].

W połowie lat 50. Chiny i Indonezja rozpoczęły konstruktywną współpracę, czego efektem był między innymi znaczący wzrost obrotów handlowych, wyjaśnienie istotnych kwestii spornych (między innymi problem obywatelstwa indonezyjskich

[37] R. Sukma, *Indonesia and China. The Politics of a Troubled Relationship*, New York 1999, s. 20-21.
[38] R. Sukma, *Indonesia's Response to the Rise of China: Growing Comfort amid Uncertainties*, [w:] The Rise of China: responses from Southeast Asia and Japan, J. Tsunekawa [ed.], Tokyo 2009, s. 140-141; R. Sukma, *Indonesia-China Relations. The Politics of Re-engagement*, „Asian Survey", Vol. 49, No. 4 (2009), s. 591-592.

Chińczyków), a także kooperacja w ramach Ruchu Państw Niezaangażowanych[39]. Tendencje te wzmocnione zostały w okresie tzw. „demokracji kierowanej" w Indonezji i rządów prezydenta Sukarno w latach 1957-1965. Rewolucyjna retoryka Sukarno i jego współpraca z PKI - jako elementem balansującym wpływy armii i ugrupowań islamskich, a także radykalizacja indonezyjskiej polityki (w oparciu antyzachodnie i antyamerykańskie fundamenty) pozwoliła ChRL na nawiązanie ścisłych relacji z Indonezją w okresie, w którym czynnik ideologiczny odgrywał kluczową rolę w chińskiej polityce zagranicznej. Szczyt tej tendencji nastąpił w sierpniu 1965 r. kiedy prezydent Indonezji ogłosił powstanie osi Pekin-Dżakarta[40].

Negatywny przełom w relacjach Chin z państwem indonezyjskim nastąpił we wrześniu 1965 r. po nieudanej próbie zamachu stanu przeprowadzonej przez część kadry oficerskiej, która miała być aktywnie wspierana przez PKI[41]. Zamach został szybko stłumiony przez żołnierzy z Dowództwa Rezerwy Strategicznej z generałem Suharto na czele. Kryzysowi we wzajemnych stosunkach, który nastąpił po faktycznym przejęciu władzy w Indonezji przez generała Suharto, towarzyszyły wystąpienia studenckie skierowane przeciw PKI oraz delegalizacja partii w marcu 1966 r. W pogromach śmierć poniosły dziesiątki tysięcy rzeczywistych lub domniemanych członków PKI (głównie narodowości chińskiej). Zdewastowana została także chińska ambasada. Również

[39] R. Sukma, *Indonesia and China*…, op. cit., s. 24-29; R. Mason, *The United States, the Cold War and Indonesia - People's Republic of China Relations, 1950-1955*, „Kemanusiaan", Vol. 23, No. 1 (2016).

[40] Było to istotne także z uwagi na postępujący proces pogarszania relacji i narastającego konfliktu z ZSRR. W połowie lat 60., znajdująca się jeszcze poza strukturami ONZ ChRL była jednym z trzech państw (obok Korei Północnej i Demokratycznej Republiki Wietnamu), które wsparły nieudaną inicjatywę utworzenia przez Sukarno Konferencji Nowych Wschodzących Sił (*The Conference of the New Emerging Forces* - CONEFO) jako alternatywy dla ONZ reprezentującej interesy państw rozwijających się (w 1965 r. Indonezja zdecydowała się m.in. na wystąpienie z Organizacji Narodów Zjednoczonych, do której powróciła rok później). Zob.: R. Sukma, *Indonesia and China*…, op. cit., s. 24-32; L. Suryadinata, *Indonesia-China Relations. A Recent Breakthrough*, „Asian Survey", Vol. 30, No. 7 (1990), s. 682; Asia-Pacific Center for Security Studies, A. Smith, *From Latent Threat to Possible Partner: Indonesia's China Debate*, https://apcss.org/ (05.10.2020), s. 2-3.

[41] Tak zwany Ruch 30 Września (ind. *Gestapu*), na którego czele stanął podpułkownik Untung Syamsuri. Do dziś niejasny pozostaje rzeczywisty udział w zamachu stanu PKI. Dla obejmującego władzę generała Suharto i jego ruchu wskazanie głównego wroga, którym stał się komunizm w wersji wewnętrznej (PKI) oraz zewnętrznej (ChRL) było warunkiem *sine qua non* konsolidacji zdobytej władzy i ideologiczną podbudową „Nowego Porządku". Faktem jest jednak, że w Gestapu – w tym także w zamordowanie sześciu generałów oraz jednego porucznika armii indonezyjskiej - zaangażowani byli przedstawiciele organizacji powiązanych z PKI, jak: Indonezyjski Ruch Kobiet (ind. *Gerakan Wanita Indonesia-Gerwani*) czy Młodość Ludu (ind. *Pemuda Rakjat*). Ponadto organ prasowy PKI – Harian Rakjat – w wydaniu z 2 października poparł Ruch 30. Września. Jeszcze trudniejsze jest określenie rzeczywistego zaangażowania w przedsięwzięcie ChRL. Wiadomo, że przywódca PKI D.N. Aidit, na krótko przed zamachem stanu przebywał w Pekinie. Nie ma jednak twardych dowodów na bezpośrednie zaangażowanie w ruch Gestapu państwa chińskiego. Zob. szerzej: L. Suryadinata, *Indonesia-China Relations*…, op. cit., 684-685 ; R. Sukma, *Indonesia and China*…, op. cit., s. 47.

w Chinach, wchodzących wówczas w trudny okres Rewolucji Kulturalnej doszło do anty-indonezyjskich wystąpień, a także zaatakowania i spalenia indonezyjskiej ambasady[42]. Finalnie w październiku 1967 r. władze Indonezji ogłosiły oficjalnie „zamrożenie" stosunków dyplomatycznych z Chinami, czemu towarzyszyła podobna deklaracja ze strony ChRL. Zablokowana została także bezpośrednia wymiana handlowa między państwami[43].

Rządy Suharto i okres tak zwanego „Nowego Porządku" oznaczały największy w historii kryzys wzajemnych relacji, stanowiąc jednocześnie ich istotny kontekst do dziś. ChRL – jako siła wspierająca PKI i w konsekwencji oskarżona o ingerencję w wewnętrzną politykę Indonezji oraz próbę obalenia rządu - uznana została przez rządzących wojskowych za główne zewnętrzne zagrożenie bezpieczeństwa narodowego Indonezji[44]. Przez blisko ćwierć wieku oba państwa nie utrzymywały oficjalnych stosunków dyplomatycznych, podejmując jedynie ograniczone inicjatywy, zwykle na polu gospodarczym i handlowym[45]. Unikały także nieformalnych rozmów na poziomie politycznym[46].

---

[42] Ibidem, s. 32-33.

[43] Warto zaznaczyć, że nieprzypadkowo obie strony informowały o „zamrożeniu" a nie „zerwaniu" relacji dyplomatycznych. Oba państwa pozostawiły sobie pole do ewentualnego szybkiego wznowienia stosunków w sytuacji, kiedy okoliczności na to pozwolą (istotna była między innymi bardzo silna presja wewnętrzna ze strony indonezyjskiego społeczeństwa, a także armii oraz organizacji islamskich – domagających się zerwania wzajemnych relacji). Jednocześnie używając takiej nomenklatury władze indonezyjskie (ośrodkiem dążącym do ograniczenia radykalnych działań było przede wszystkim ministerstwo spraw zagranicznych z ministrem Adamem Malikiem na czele) ograniczały możliwość realizacji postulatów nawiązania stosunków dyplomatycznych z Republiką Chińską na Tajwanie. W tym kontekście warto zaznaczyć, że mimo „zamrożenia" wzajemnych relacji Indonezja utrzymała na forum ONZ poparcie dla uznania ChRL jako reprezentanta Chin w Radzie Bezpieczeństwa. Ibidem, s. 33-34, 47, 57-58.

[44] I główne zagrożenie bezpieczeństwa narodowego obok brutalnie zwalczanej PKI, a także zamieszkujących Indonezję etnicznych Chińczyków. Antychińską narrację ułatwiała polityka ChRL, która po nieudanej próbie zamachu stanu udzieliła politycznego azylu indonezyjskim komunistom. W Pekinie schronienie znalazł m.in. członek Politbiura PKI – Jusuf Adjitorop, który z Chin koordynował działania grupy PKI o nowym maoistowskim programie. Władze ChRL pozwoliły także na utworzenie w Chinach samozwańczego indonezyjskiego rządu na uchodźctwie, składającego się z przedstawicieli PKI. Chińskie media – zarówno radio, jak i prasa – konsekwentnie rozpowszechniały treści wymierzone w rząd Suharto – określany jako „reakcjonistyczny" i „faszystowski", a także nawoływały do jego obalenia. W trudnym do określenia zakresie ChRL wspierała także komunistyczne bojówki działające na terenie Indonezji – przede wszystkim na granicy malezyjskiego stanu Sarawak i indonezyjskiej części Borneo (Kalimantan). Ibidem, s. 49-51; R. Sukma, *Indonesia's Response*.., op. cit., s. 141-142; A.M. Murphy, *Indonesia Responds*…, op. cit., s. 129-130.

[45] Czego przykładem może być udział delegacji Indonezyjskiej Izby Przemysłowo-Handlowej (ind. *Kamar Dagang dan Industri* – KADIN) na targach handlowych w chińskim Guangdong w listopadzie 1977 r. W kolejnym roku do Pekinu przybyła inna delegacja KADIN, co umożliwiło podjęcie pierwszych rozmów o wznowieniu bezpośredniego handlu między Chinami a Indonezją. R. Sukma, *Indonesia and China*…, op. cit., s. 45, 87-88

[46] ChRL odrzuciła między innymi indonezyjską propozycję udziału w rozmowach na temat napiętej sytuacji w Kambodży, które odbyły się w Dżakarcie w 1970 r. – choć w tym czasie, na kanwie ocieplenia w relacjach chińsko-amerykańskich, odbudowywała relacje dyplomatyczne z innymi państwami regionu: Malezją, Tajlandią

Dopiero pod koniec 1984 r. władze Indonezji w osobie ówczesnego ministra spraw zagranicznych – Mochtara dopuściły możliwość wznowienia bezpośredniej wymiany handlowej z Chinami. Rok później chiński minister spraw zagranicznych Wu Xueqian jako pierwszy oficjalny przedstawiciel ChRL odwiedził Indonezję w ramach konferencji zorganizowanej w celu upamiętnienia trzydziestej rocznicy konferencji państw niezaangażowanych w Bandungu z 1955 r. 5 lipca 1985 r. KADIN i Chińska Rada Promocji Handlu Międzynarodowego (*China Council for the Promotion of International Trade* – CCPIT) podpisały w Singapurze memorandum sankcjonujące wznowienie bilateralnego handlu. Niedługo potem nastąpiła wymiana oficjalnych delegacji handlowych[47].

Powrót relacji handlowych otworzył możliwości poprawy stosunków na płaszczyźnie politycznej, o czym świadczyły między innymi wzajemne wizyty oficjeli obu państw[48]. W lutym 1989 r. prezydent Suharto i chiński minister spraw zagranicznych Qian Qichen zdecydowali w Tokio (przy okazji uroczystości pogrzebowych cesarza Hirohito) o wznowieniu stosunków dyplomatycznych. Memorandum w tej sprawie zostało podpisane 8 sierpnia w Dżakarcie między Qian Qichenem a ówczesnym ministrem spraw zagranicznych Indonezji Ali Alatasem[49].

W latach 90., mimo przywrócenia stosunków dyplomatycznych, relacje między ChRL a Indonezją charakteryzowała w dalszym ciągu duża rezerwa – przede wszystkim ze strony władz indonezyjskich, dla których antychińska retoryka stanowiła istotny fundament funkcjonowania reżimu Suharto, co ograniczało także pole manewru dyplomacji chińskiej[50]. Jednocześnie rozwijała się współpraca gospodarcza, choć

---

i Filipinami. Natomiast Chiny oficjalnie informowały wówczas o wycofaniu wsparcia dla PKI. L. Suryadinata, *Indonesia-China Relations*…, op. cit., s. 685.

[47] W następstwie podpisanego memorandum w latach 1985-1988 wolumen chińsko-indonezyjskiej wymiany handlowej poza sektorem ropy i gazu wzrósł z 232,1 miliona USD do 1,4 miliarda USD (Dane nie uwzględniają ciągle wówczas dominującego handlu z wykorzystaniem podmiotów trzecich – przede wszystkim Singapuru i Hongkongu), choć handel między państwami napotykał liczne trudności na poziomie biurokratycznym, logistycznym i politycznym. Indonezja nie zgodziła się na przykład na otwarcie chińskiego przedstawicielstwa handlowego w Dżakarcie. R. Sukma, *Indonesia and China*…, op. cit., s. 112-115; L. Suryadinata, *Indonesia-China Relations*…, op. cit., s. 688-689.

[48] Ibidem, s. 689.

[49] R. Sukma, *Indonesia and China*…, op. cit., s. 120-121.

[50] Indonezja w dalszym ciągu z podejrzliwością odnosiła się do rosnącego potencjału polityczno-militarnego ChRL, mając także na uwadze asertywne działania na Morzu Południowochińskim. Między innymi w odpowiedzi na działania Chin na Mischief Reef (szerzej w rozdziałach: IV i VII) w 1996 r. marynarka wojenna Indonezji przeprowadziła duże manewry wojskowe w pobliżu Wysp Natuna. R. Sukma, *Indonesia's Response*.., op. cit.,

również na tym polu wzrost wolumenu wymiany handlowej, a także skala inwestycji były relatywnie niskie, jeśli porównać je ze skalą chińskiej aktywności w innych państwach Azji Południowo-Wschodniej[51].

Przełom we wzajemnych relacjach nastąpił dopiero z końcem lat 90. i był pośrednio skutkiem azjatyckiego kryzysu finansowego, który rozpoczął się w czerwcu 1997 r. W przypadku wielu państw Azji Południowo-Wschodniej, w tym Indonezji, kryzys stanowił moment zwrotny w procesie kształtowania polityki wobec Chin. Co istotne, zwrot ten poprzedziły intensywne i brutalne antychińskie demonstracje, które wybuchły w Indonezji w maju 1998 r. i które doprowadziły do upadku reżimu Suharto. ChRL, mimo ataków na ludność chińską i spowodowanego nimi *exodusu* setek tysięcy Chińczyków[52], wstrzymała się przed podejmowaniem dyplomatycznych kroków wymierzonych w Indonezję. Chiny wyraziły swoje obawy i niezadowolenie w związku z zaistniałą sytuacją, podkreślając jednak, że jej rozwiązanie stanowi wewnętrzną sprawę Indonezji[53]. ChRL wykorzystała także ten okres w procesie kreowania i wzmacniania swojego wizerunku jako odpowiedzialnej regionalnej potęgi. Chiny nie zdewaluowały renminbi, co uderzyłoby w dotkniętą już kryzysem indonezyjską gospodarkę. Co więcej, zaoferowały wówczas potrzebne Indonezji pakiety pomocowe i nisko oprocentowane kredyty[54].

Zmiany polityczne w Indonezji, upadek reżimu Suharto i rozpoczęcie procesu demokratyzacji otworzyły możliwości rozwoju wzajemnej kooperacji, a nowo wybrany prezydent Indonezji Abdurrahman Wahid swoją pierwszą wizytę zagraniczną złożył

---

s. 142; R. Sukma, *Indonesia-China Relations…*, op. cit., s. 595; A.M. Murphy, *Indonesia Responds*…, op. cit., s. 131.

[51] Niemniej w 1994 r. oba państwa podpisały dwustronne porozumienie w kwestii inwestycji, które stało się później podstawą współpracy w tym obszarze. R. Sukma, *Indonesia's Response*.., op. cit., s. 142-143; Raport The United States Studies Centre at the University of Sydney, M. Hamilton-Heart, D. McRae, *Indonesia: Balancing the United States and China, Aiming for Independence*, ttps://www.ussc.edu.au/ (02.10.2020), s. 10.

[52] W konsekwencji ataków życie straciło kilkuset etnicznych Chińczyków. Dochodziło ponadto do gwałtów na Chinkach, a chińskie sklepy i domy były dewastowane i palone. Poza *exodusem* ludności chińskiej, Indonezję opuścił także chiński kapitał o szacowanej wartości kilku miliardów USD. R. Sukma, *Indonesia-China Relations*…, op. cit., s. 597-598.

[53] Ibidem, s. 598-599; R. Mishra, I. Puspita Sari, *Indonesia-China Relations: Challenges and Opportunities*, „IDSA Issue Brief" (November 2010), s. 7.

[54] Objęły one kwotę 500 milionów USD kredytu jako udział w wartym 43 miliardy USD pakiecie pomocowym Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW), ale także indywidualne wsparcie w postaci kredytów eksportowych o wartości 500 milionów USD oraz dostawy 50 tysięcy ton ryżu i leków o wartości 3 milionów USD. R. Sukma, *Indonesia's Response*..., op. cit., s. 150; A.M. Murphy, *Indonesia Responds*…, op. cit., s. 132-133; G. Nabs-Keller, *Growing Convergence, Greater Consequence: The Strategic Implications of Closer Indonesia-China Relations*, „Security Challenges", Vol. 7, No. 3 (2011), s. 27-29.

w Chinach. Chińczycy wyrazili wówczas swoje wsparcie dla integralności terytorialnej Indonezji. Było to istotne w świetle narastających problemów związanych z działalnością ruchów separatystycznych w prowincji Aceh, a także wcześniejszego wsparcia, jakiego część państw zachodnich udzieliła separatystom z Timoru Wschodniego. Podobne deklaracje padły z ust ówczesnego wiceprezydenta ChRL Hu Jintao w trakcie jego wizyty w Dżakarcie w lipcu 2000 r[55]. Wcześniej, w 1999 r., oba państwa sygnowały Wspólne Oświadczenie w sprawie wzmocnienia współpracy i wymiany[56].

Okres prezydentury Megawati Sukarnoputri, która funkcję objęła w 2001 r., wiązał się z utrwaleniem i pogłębieniem pozytywnych tendencji w zakresie rozwoju wzajemnych stosunków. W czasie jej wizyty w Pekinie w marcu 2002 r. Chiny i Indonezja ogłosiły zamiar rozwoju współpracy bilateralnej we wszystkich sektorach, ze szczególnym uwzględnieniem energetyki i rolnictwa. Stopniowo ChRL rozszerzała także możliwości oddziaływania w sferze politycznej, co miało przełożenie na mocniejsze akcentowanie przez Indonezję wsparcia polityki „Jednych Chin". Przykładowo, w 2002 r. indonezyjski minister spraw zagranicznych Hassan Wirayuda odrzucił propozycję złożenia wizyty przez prezydenta Republiki Chińskiej Chen Shui-biana[57].

B. Interesy i cele Chin

Indonezja jako największe terytorialnie i ludnościowo państwo regionu, posiadające istotny wpływ na politykę ASEAN to podmiot kluczowy dla powodzenia regionalnej strategii ChRL w Azji Południowo-Wschodniej. Z tego powodu część badaczy pozycjonuje Indonezję jako państwo piwotalne, o decydującym wpływie na

[55] Chińskie władze oficjalnie dystansowały się także w maju 2001 r. od wizyty w Pekinie aktywistów walczących o niezależność indonezyjskiej Papui, podkreślając pełne wsparcie dla integralności terytorialnej Indonezji. R. Sukma, *Indonesia's Response*.., op. cit., s. 145-146; A. Smith, *From Latent Threat*…, op. cit., s. 6-7.

[56] G. Nabs-Keller, *Growing Convergence*…, op. cit., s. 30.

[57] Dla Chin priorytetem był wówczas rozwój współpracy w obszarze energetyki. W marcu 2002 r. oba państwa utworzyły forum ds. energetyki, które po raz pierwszy spotkało się w październiku tego samego roku. W kwietniu 2002 r. PetroChina nabyło od Devon Energy prawo do eksploatacji sześciu pól roponośnych w Indonezji. Aktywa wydobywcze w indonezyjskim sektorze ropy i gazu kupiło także China National Offshore Oil Corporation – CNOOC. R. Sukma, *Indonesia's Response*.., op. cit., s. 147; R. Sukma, *Indonesia-China Relations*…, op. cit., s. 596; Wu Chongbo, *Forging Closer Sino-Indonesia Economic Relations and Policy Suggestions*, „Ritsumeikan International Affairs, Vol. 10 (2011), s. 122.

kształtujący się układ sił w regionie Indo-Pacyfiku, a także chińsko-amerykańską rywalizację o wpływy. Jego strategiczne wybory mogą w znacznej mierze określić przyszły regionalny układ sił[58].

Przedstawiony rys historyczny wskazuje na dużą tego świadomość po stronie władz ChRL. Normalizacja relacji bilateralnych z Indonezją stanowiła punkt wyjścia, a zarazem warunek *sine qua non* efektywnej implementacji założeń tak zwanej „polityki dobrosąsiedztwa" i realizacji „ofensywy czaru" w regionie. Jednocześnie inicjatywy chińskie muszą uwzględniać specyfikę indonezyjskiej polityki i zasad na których się ona opiera. Leżące u jej podstaw założenia polityki *bebas den aktif* silnie kierują państwo indonezyjskie w stronę wyborów i rozwiązań pośrednich, uwzględniających podmiotowość, inicjatywę i sprawczość państwa na arenie międzynarodowej[59].

Dla Chin Indonezja to przede wszystkim główny partner i kluczowy gracz na forum ASEAN, a także instytucji powiązanych, takich jak: ASEAN+3, ARF czy EAS. Wpływ na to mają zarówno czynniki obiektywne (takie jak: terytorium, ludność czy wielkość gospodarki), jak i towarzysząca polityce indonezyjskiej od utworzenia organizacji w 1967 r. duża aktywność i wola odegrania roli nieformalnego lidera procesów regionalnej integracji. Jako zdecydowanie największe państwo regionu Indonezja stanowi swego rodzaju masę krytyczną, utrzymującą integralność ASEAN[60]. Tradycyjna rola regionalnego mediatora, w której od lat 60. XX wieku pozycjonuje się to państwo, sprawia że jego polityka ma istotne przełożenie na kluczowe z punktu widzenia ChRL procesy regionalne. W badanym czasokresie dotyczyło to między innymi negocjacji w sprawie implementacji Porozumienia o Wolnym Handlu Chiny-ASEAN (CAFTA). Chiny potrzebowały także indonezyjskiej neutralności w kwestii konfliktów terytorialnych na Morzu Południowochińskim. W związku z tym budowa relacji z Indonezją jest warunkiem koniecznym w procesie ustanawiania regionalnej

[58] Zob. m.in.: G. Nabs-Keller, *Growing Convergence*…, op. cit., s. 39.
O ile trudno polemizować z tezami o dużym wpływie Indonezji na politykę regionalną o tyle wskazywanie Indonezji jako państwa piwotalnego w kontekście polityki zagranicznej Chin w regionie jest już polemiczne – o czym szerzej między innymi w rozdziale II dysertacji.
[59] „Wolna" polityka implikuje brak formalnych sojuszy militarnych. „Aktywność" oznacza w tym przypadku dążenie do wywierania wpływu na system międzynarodowy, a nie jedynie akceptację zasad nim rządzących. A.M. Murphy, *Indonesia Responds*…, op. cit., s. 128-129.
[60] Zob.: M. Kosandi, *Shifting Paradigms and Dynamics*…, op. cit., s. 185-186, 200-201.

dominacji i wypierania interesów innych mocarstw, w tym przede wszystkim Stanów Zjednoczonych[61].

Także dlatego, że poza rolą w ASEAN znaczenie Indonezji wzmacnia członkostwo w grupie G-20. Jako jedyny przedstawiciel Azji Południowo-Wschodniej jest ona dla ChRL potencjalnym sojusznikiem w procesie reformowania globalnych instytucji finansowych z uwzględnieniem interesów nowych azjatyckich potęg, a także ochrony interesów państw rozwijających się[62].

Rolę Indonezji w polityce ChRL kształtuje także potencjał gospodarczy tego państwa, a także zasoby surowców energetycznych. Z siódmą pod względem wielkości gospodarką świata (3,25 biliona USD - przy uwzględnieniu PKB według parytetu siły nabywczej[63]), populacją szacowaną na ponad 267 milionów ludzi[64] (co czyni z Indonezji czwarte najludniejsze państwo świata) i dużym potencjałem wzrostu gospodarczego (PKP *per capita* na poziomie 12 400 USD[65]) Indonezja odpowiada za około 40% PKB państw zrzeszonych w ASEAN i jedną trzecią ludności regionu. To potencjalny rynek zbytu dla towarów i usług z Chin, szczególnie jeśli wziąć pod uwagę ograniczony dotychczas w przypadku Indonezji zakres chińskiej ekspansji gospodarczej. Otwiera to duże możliwości dla firm z ChRL zainteresowanych eksportem towarów, ale także inwestycjami i przenoszeniem produkcji do państwa o niższych jednostkowych kosztach pracy.

Państwo indonezyjskie posiada także bogate złoża surowców energetycznych, co ma duże znaczenie z punktu widzenia energochłonnej gospodarki Chin. Indonezyjskie rezerwy ropy naftowej szacuje się na około 9 miliardów baryłek, a potencjał wydobywczy państwa uzupełniają zasoby węgla (9,3 miliarda ton) oraz gazu ziemnego (188 miliardów m^3). Indonezja, ze względu na braki technologiczne i kapitałowe ma przy tym ograniczone możliwości produkcji, co tworzy niszę dla zainteresowanych zaangażowaniem w indonezyjski sektor *upstream* firm chińskich. Na rynku obecne są już największe przedsiębiorstwa z ChRL: CNOOC (od 1993 r.;

[61] Wu Chongbo, *Forging Closer Sino-Indonesia*…, op. cit., s. 129-130; G. Nabs-Keller, *Growing Convergence*…, op. cit., s. 37-38.
[62] Ibidem, s. 31-32.
[63] Dane na 2017 r.; The World Factbook; The World Factbook, https://www.cia.gov (02.04.2020).
[64] Dokładnie 267 026 366 – dane na lipiec 2020 r.; Ibidem.
[65] Dane na 2017 r.; Ibidem.

w 2008 r. posiadała 420 szybów naftowych, z których wydobywała 43 000 baryłek ropy oraz 153 miliony m^3 gazu dziennie), China National Petroleum Corporation – CNPC (na rynku od 2002 r.; potencjał wydobywczy na poziomie 200 tysięcy baryłek ropy dziennie) oraz SINOPEC (na rynku od 2005 r.; szacowany potencjał wydobywczy na poziomie 200 tysięcy baryłek ropy dziennie)[66].

Znaczenie Indonezji w polityce ChRL uzupełniają czynniki geopolityczne i strategiczne usytuowanie tego państwa na trasie kluczowych z punktu widzenia interesów Chin morskich szlaków komunikacyjnych (*Sea Lines of Communication – SLOC*). Wyspiarskie państwo, na które składa się ponad 17 tysięcy wysp i wysepek znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie strategicznych cieśnin: Malakka, Sundajskiej oraz Lombok. Wszystkie trzy stanowią „przejście" między wodami Oceanu Indyjskiego i Morza Południowochińskiego. Przepływa przez nie rocznie ponad połowa morskiej floty handlowej, a ich znaczenie dla silnie uzależnionej od handlu oraz importu surowców naturalnych z Bliskiego Wschodu ChRL należy określić jako krytyczne[67].

W tym kontekście warto zauważyć, że jakkolwiek oba państwa nie posiadają oficjalnie nierozwiązanych sporów terytorialnych, niewyjaśniona pozostaje kwestia wytyczenia i wykorzystania obszarów tzw. wyłącznej strefy ekonomicznej (*Exclusive Economic Zone* - EEZ). Część obszarów morskich w pobliżu Wysp Natuna - które Indonezja uważa za przynależne do swojej EEZ i które uznawane są za bogate w złoża gazu ziemnego - znajduje się w sferze objętej tzw. *U-Shaped Line*, to jest linii, która według ChRL wyznacza historyczne prawa Chin do wód i obiektów Morza Południowochińskiego (o czym szerzej w rozdziale VII dysertacji). Generuje to cykliczne problemy w relacjach bilateralnych. Jakkolwiek występujące incydenty mają ograniczoną skalę, wpływają na skuteczność chińskiej polityki „przyciągania" Indonezji jako najważniejszego państwa – członka ASEAN[68].

[66] Ibidem, s. 129-130; M. Kosandi, *Shifting Paradigms and Dynamics*…, op. cit., s. 194-195.
[67] G. Nabs-Keller, *Growing Convergence*…, op. cit., s. 33-34.
[68] Zob. szerzej: Raport The United States Studies Centre at the University of Sydney, M. Hamilton-Heart, D. McRae, *Indonesia: Balancing the United States*…, op. cit., s. 4, 16-17.

Tabela 42. Znaczenie Indonezji z punktu widzenia interesów ChRL

Polityczne	Znaczenie w strukturach ASEAN
	Współpraca na forum G-20
Gospodarcze	Potencjalny rynek zbytu i obszar ekspansji inwestycyjnej chińskich firm
	Współpraca na płaszczyźnie energetycznej – dostęp do złóż surowców energetycznych
Strategiczne	Strategiczne usytuowania na trasie kluczowych SLOC's
	Kontekst regionalnej rywalizacji o wpływy ze Stanami Zjednoczonymi

Źródło: Opracowanie własne.

C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania

Świadomość znaczenia relacji z Indonezją w kontekście strategii budowy wpływów w regionie zarówno w wymiarze pozytywnym (ekspansja wpływów politycznych i gospodarczych), jak i negatywnym (wypieranie z regionu Stanów Zjednoczonych) przełożyła się w badanym czasokresie na realizowane przez ChRL inicjatywy. Wpisywały się one z jednej strony w szerszy kontekst regionalnej „ofensywy czaru", z drugiej uwzględniały trudny wymiar historyczny i świadomość wciąż obecnych w Indonezji antychińskich resentymentów.

W latach 2003-2013 Chiny dążyły do wszechstronnego rozwoju współpracy bilateralnej, obejmującej wymiar polityczny (dyplomatyczny), gospodarczy, a także sferę bezpieczeństwa. Zmiana optyki i dynamizacja wzajemnych powiązań widoczna była przede wszystkim na polu dyplomatycznym – zarówno na poziomie intensyfikacji wzajemnych relacji, jak i dążności do przeniesienia ich na wyższy poziom jakościowy.

ChRL starała się przy tym wykorzystać szansę jaką był negatywny odbiór przez polityków i społeczeństwo indonezyjskie polityki państw zachodnich w trakcie azjatyckiego kryzysu finansowego i werbalizowane postulaty „azjatyzacji" polityki zagranicznej Indonezji po zakończeniu wieloletnich rządów Suharto. Wykorzystując swego rodzaju niszę Chiny kontynuowały zapoczątkowane w 1998 r. działania ukierunkowane na budowę wizerunku odpowiedzialnego regionalnego mocarstwa. Chińską politykę analizować należy właśnie przez pryzmat dwóch elementów: wykorzystywania pojawiających się szans, a także konsekwentnego wzmacniania instytucjonalnych fundamentów współpracy.

Przykładem pierwszego było między innymi udzielenie przez ChRL Indonezji znacznej pomocy w celu likwidacji skutków tsunami, które dotknęło to państwo w grudniu 2004 r. Chiny zareagowały szybko, oferując pomoc ofiarom kataklizmu, a także natychmiastowe wsparcie finansowe w wysokości 3 milionów USD. W styczniu 2005 r. podczas odbywającego się w Dżakarcie Specjalnego Spotkania Przywódców ASEAN w kwestii następstw trzęsienia ziemi i tsunami (*Special ASEAN Leaders' Metting on the Aftermath of the Eartquake and Tsunami*) uczestniczący w nim premier ChRL Wen Jiabao zobowiązał się do przekazania 60 milionów USD pomocy państwom, które ucierpiały w wyniku kataklizmu. Chodziło przede wszystkim o Indonezję. Wen zaoferował ponadto pomoc w odbudowie infrastruktury i długoterminowe wsparcie rozwojowe dla najbardziej dotkniętych obszarów państwa. ChRL wysłała także do Indonezji personel medyczny, a także udzieliła dodatkowego wsparcia przez budowę tymczasowych ośrodków medycznych i pomoc w usuwaniu ciał ofiar tsunami. W kwietniu 2005 r. ówczesny minister handlu Bo Xilai poinformował o przekazaniu Indonezji dodatkowo 2 milionów USD. Chińczycy zobligowali się także do uzyskania kolejnych 30 milionów USD od chińskich prywatnych przedsiębiorstw, NGO's i organizacji społecznych. Inicjatywy te znacznie wpłynęły na postawę polityków indonezyjskich i poprawę stosunków bilateralnych. ChRL podobne działania, choć na adekwatnie mniejszą skalę podjęła w 2006 r., w reakcji na trzęsienie ziemi na Jawie. Chiny dostarczyły wówczas pomoc w wysokości 2 milionów USD, a także wysłały 44 ekspertów: medyków i specjalistów od przeciwdziałania skutkom trzęsień ziemi[69].

Wyżej opisane działania przyniosły konkretne efekty na polu polityczno-gospodarczym, pozwalając na realizację drugiego z podstawowych komponentów polityki ChRL, a więc instytucjonalizacji współpracy. Już w kwietniu 2005 r. prezydent ChRL Hu Jintao oraz prezydent Indonezji Susilo Yudhoyono podpisali w Indonezji umowę o partnerstwie strategicznym. Oba państwa zadeklarowały między innymi chęć zwiększenia wzajemnych obrotów handlowych do 30 miliardów USD rocznie w 2010 r. (co udało osiągnąć się nawet wcześniej). W lipcu tego samego roku podczas wizyty

[69] R. Sukma, *Indonesia-China Relations…*, op. cit., s. 596-597, 603.

S. Yudhoyono w Pekinie podpisano szereg umów obejmujących sferę handlu i inwestycji, ale także współpracę w zakresie rozwoju technologii obronnych[70].

Od podpisania umowy o partnerstwie strategicznym w 2005 r. kontakty dyplomatyczne i wzajemne wizyty przedstawicieli wysokiego szczebla nabrały nowej dynamiki. Rok później Chiny i Indonezja podpisały memoranda ws. współpracy w obszarze energetyki i wydobycia[71]. Z kolei w 2007 r. nowo zaprzysiężony minister spraw zagranicznych ChRL Yang Jiechi swoją pierwszą podróż zagraniczną odbył do Indonezji[72].

W 2010 r. przedstawiciele obu państw spotkali się w celu ratyfikacji pięcioletniego Planu Działań na rzecz rozwoju Partnerstwa (*Plan of Action to develop the Partnership*), obejmującego dwustronny dialog techniczny, a także plany inwestycyjne. Podczas kolejnej wizyty Wen Jiabao w Dżakarcie w kwietniu 2011 r. ministrowie spraw zagranicznych Chin i Indonezji podpisali memorandum, na podstawie którego ustanowiono „gorącą linię" między przedstawicielami MSZ obu państw na różnych szczeblach[73]. W 2012 r. sygnowano sześć memorandów dotyczących: współpracy morskiej, przedsięwzięć antynarkotykowych, nauki i technologii, bezpieczeństwa żywnościowego, a także wymiany danych statystycznych. W październiku 2013 r. podpisano umowę rozszerzającą dotychczasową formułę współpracy i ustanawiającą wszechstronne strategiczne partnerstwo (*Comprehensive Strategic Partnership*), obejmujące szerokie spektrum obszarów kooperacji: od edukacji po sferę militarną[74]. W tym samym roku przedstawiciele obu państw sygnowali także memoranda dotyczące współpracy w obszarze ochrony własności intelektualnej oraz rybołówstwa[75].

Konsekwentna akceleracja kontaktów dyplomatycznych wsparta została kluczowym dla ChRL rozwojem kooperacji gospodarczej. Według danych National

[70] R. Sukma, *Indonesia-China Relations…*, op. cit., s. 601-603; Wu Chongbo, *Forging Closer Sino-Indonesia*…, op. cit., s. 124.
[71] Raport U.S.-China Economic and Security Review Commission, N. Salidjanova, I. Koch-Weser, *China's Economic Ties With ASEAN: A Country-by-Country Analysis*, March 2017, s. 19.
[72] R. Mishra, I. Puspita Sari, *Indonesia-China Relations*…, op. cit., s. 3.
[73] G. Nabs-Keller, *Growing Convergence*…, op. cit., s. 30-31.
[74] M. Hamilton-Heart, D. McRae, *Indonesia: Balancing the United States*…, op. cit., s. 8; A.M. Murphy, *Indonesia Responds*…, op. cit., s. 133-134.
[75] N. Salidjanova, I. Koch-Weser, *China's Economic Ties*…, op. cit., s. 19.

Bureau of Statistics of China w latach 2003-2013 poziom wzajemnej wymiany handlowej wzrósł z blisko 10,23 miliarda USD do około 68,35 miliarda USD. W tym czasie ChRL zwiększyła wolumen eksportu z 4,48 miliarda USD do 36,93 miliarda USD, przy wzroście importu z poziomu ok. 5,75 miliarda USD do 31,42 miliarda USD (patrz: tabela 43). Warto zauważyć, że jeszcze w 2006 r. Chiny odnotowywały co roku ujemny bilans handlu z Indonezją. W 2013 r. uzyskiwały w nim już około 5,5 miliarda USD rocznej nadwyżki. ChRL od 2009 r. (i wyprzedzeniu pod tym względem USA) jest dla Indonezji drugim (po Japonii) rynkiem zbytu dla towarów eksportowych. Jeszcze wcześniej – na początku XXI wieku - stała się głównym źródłem importu. Przez cały ten okres zachowała się podobna struktura handlu. Chiny eksportują do Indonezji przede wszystkim maszyny i sprzęt elektryczny, elektronikę, sprzęt AGD, chemikalia, tekstylia i motocykle. Importują natomiast głównie surowce: węgiel, olej palmowy, gaz ziemny, ropę naftową oraz miał gumowy[76].

Należy przy tym odnotować, że wolumen wzajemnych obrotów handlowych nie był duży, biorąc pod uwagę wielkość obu gospodarek i porównując go z obrotami uzyskiwanymi przez ChRL w handlu z innymi państwami regionu. Wynika to po części z bardzo niskiego początkowego pułapu wymiany handlowej, a po części z wciąż obecnych w Indonezji obaw o skutki chińskiej ekspansji ekonomicznej. Wyrazem tego było między innymi dążenie przez państwo indonezyjskie do renegocjacji części zapisów umowy CAFTA, która weszła w życie w 2010 r.[77].

[76] Zob. szerzej: Wu Chongbo, *Forging Closer Sino-Indonesia*…, op. cit., s. 125; International Institute for Sustainable Development, A. Chandra, L. Lontoh, *Indonesia - China Trade Relations: The deepening of economic integration amid uncertainty ?*, https://www.iisd.org/ (11.12.2020), s. 2-3; A. Booth, *China's Economic Relations With Indonesia: Threats and Opportunities*, „Journal of Current Southeast Asian Affairs", Vol. 30, No. 2 (2011), s. 148-150; N. Salidjanova, I. Koch-Weser, *China's Economic Ties*…, op. cit. s. 19.

[77] Wcześniej – od 2005 r. w przypadku wymiany towarów i od 2007 r. w przypadku usług - weszły w życie tzw. programy przyspieszonej realizacji (*Early Harvest Programme* - EHP), pozwalające na otwarcie rynku chińskiego dla części towarów z ASEAN, bez adekwatnych działań ze strony państw – członków Stowarzyszenia. W obawie przed skutkami pełnej implementacji CAFTA (patrz: między zmiana bilansu handlowego na korzyść Chin mimo funkcjonowania EHP) jeszcze w 2009 r. Indonezyjczycy, przy nacisku przedstawicieli biznesu i organizacji społecznych, dążyli do renegocjacji warunków umowy. W bezpośrednich rozmowach z ChRL, które odbyły się w Yogyakarcie w ramach Dziesiątego Spotkania Wspólnej Komisji ChRL-Indonezja w kwietniu 2010 r. (a więc już po wejściu w życie CAFTA) Chińczycy, biorąc pod uwagę obawy Indonezji, zobowiązali się do skierowania do 2 miliardów USD na rozwój infrastruktury, a także wsparcie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw w Indonezji poprzez odnowę wyposażenia, promocję inwestycji i stymulowanie handlu. Zdecydowano także o utworzeniu wspólnej grupy roboczej ds. przeciwdziałania negatywny skutkom implementacji CAFTA. Zob.: A. Chandra, L. Lontoh, *Indonesia - China Trade*…, op. cit., s. 1-2, 5, 7-12; A. Booth, *China's Economic Relations*…, op. cit., s. 152-154.

By stymulować wzrost handlu oba państwa utworzyły Grupę Roboczą ds. Bilateralnych Rozwiązań Handlowych, która spotyka się przynajmniej raz w roku – naprzemiennie w ChRL i Indonezji[78]. Jednocześnie Chiny stanowczo broniły swoich interesów handlowych, nie unikając także działań asertywnych. Przykładowo, w kwietniu 2007 r., po tym jak władze indonezyjskie ostrzegały przed zagrożeniem bezpieczeństwa w związku z importem żywności i zabawek z ChRL, Chiny natychmiast nałożyły zakaz importu owoców morza z Indonezji[79].

Tabela 43. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Indonezją w latach 2003-2013 (w 10000 USD)

Rok	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Import	574697	721567	843696	960574	1239508	1432293
Eksport	448189	625642	835037	944971	1260133	1719311
Wymiana handlowa	1022886	1347209	1678733	1905546	2499641	3151605
Rok	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	
Import	1366823	2079672	3133738	3195070	3142426	
Eksport	1472053	2195357	2921724	3428338	3693049	
Wymiana handlowa	2838876	4275028	6055462	6623408	6835475	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: National Bureau of Statistics of China, http://www.stats.gov.cn (17.05.2020).

W tym samym czasie przedsiębiorstwa chińskie zwiększały także swoje zaangażowanie inwestycyjne na rynku indonezyjskim. Według danych Indonesia Investment Coordinating Board latach 2003-2013 poziom inwestycji z ChRL wzrósł z 83 milionów USD do 297 milionów USD. W tym czasie chińskie firmy zainwestowały w Indonezji łącznie ponad 1,206 miliarda USD[80].

Mając na uwadze wielkość chińskiej gospodarki i możliwości w zakresie zaangażowania kapitałowego, skalę zaangażowania inwestycyjnego należy uznać za

[78] Wu Chongbo, *Forging Closer Sino-Indonesia*…, op. cit., s. 126-127.
[79] R. Sukma, *Indonesia's Response*.., op. cit., s. 155.
[80] Należy zaznaczyć, że dane IICB nie uwzględniają między innymi inwestycji w sektory: górnictwa, energii i finansów. Tymczasem te właśnie sektory od początku XXI wieku cieszyły się największym zainteresowaniem ze strony chińskich firm. Według danych China Global Investment Tracker prowadzonego przez The Heritage Foundation chińskie inwestycje w latach 2005-2014 powinny wynieść około 31 miliardów USD. Zob. A. Booth, *China's Economic Relations*…, op. cit., s. 151-152; N. Salidjanova, I. Koch-Weser, *China's Economic Ties*…, op. cit. s. 18-19.

niewielką. W istocie zainteresowanie Chin w tej sferze miało punktowy charakter i obejmowało przede wszystkim sektory strategiczne z punktu widzenia interesów ChRL. Duże zainteresowanie rynkiem Indonezji w badanym okresie wykazywały firmy sektora ropy i gazu, który nabyły liczne aktywa. Ekspansja w tym segmencie była o tyle istotna, że z jednej strony odpowiadała na zapotrzebowanie energochłonnej gospodarki ChRL, z drugiej wzmacniała wpływy gospodarcze przez kapitałowe i technologiczne zaangażowanie w kluczowym dla ekonomii Indonezji sektorze[81].

Poza sektorem energetycznym Industrial and Commercial Bank of China (ICBC) nabyło w 2007 r. 90% udziałów prywatnego indonezyjskiego banku Halim. Chińskie firmy inwestowały także w sektorach: samochodowym (produkcja komponentów przez Chery i Geely, zakład produkcji samochodów ciężarowych przez spółkę joint venture z udziałem chińskiego Foton, zakład produkcji motocykli i części zapasowych chińskiego Jia Ling) oraz elektronicznym (Cang Hung, Kang Cia, TCL)[82].

ChRL, przy dużych staraniach władz indonezyjskich, wspierała szereg inwestycji kapitałowo. Między innymi w 2007 r., w czasie wizyty wiceprezydenta Jusufa Kalli w Chinach, Indonezja otrzymała zgodę na kredyt w wysokości 800 milionów USD celem wsparcia projektów inwestycyjnych w zakresie rozbudowy infrastruktury

[81] W 2003 r. CNPC nabyło 30% udziałów w bloku Jabung (wcześniej firma posiadała 15% własności). W 2004 r. Petrochina (spółka zależna CNPC) nabyło 25% własności złóż ropy naftowej Sukowati. W 2005 r. CNPC kupiło 25% udziałów w bloku Bangko od amerykańskiej firmy El Paso. Firma posiada obecnie udziały w złożach Jabung, West Jambi II, Bangko, Madura, Kepala Burung (Salawati) oraz Tuban (na Wschodniej Jawie), a od 2009 r. 80% udziałów w bloku Madura. W 2007 r. CNOOC w spółce z indonezyjskim PT SMART oraz Hong Kong Energy Ltd. zapowiedziało inwestycję 5,5 miliarda USD w produkcję biopaliw. CNOOC nabyło także od kanadyjskiej Husky Energy 40% udziałów w polu gazowym Madura BD na Wschodniej Jawie. Firma posiada udziały w czterech blokach, była także operatorem na bloku gazowym Southeast Sumatra. Jest właścicielem 13,90% udziałów w projekcie Tanguh LNG, z którego transportowany jest do chińskiej prowincji Fujian indonezyjski gaz skroplony. Z kolei Sinopec przez swoją spółkę córkę Sinopec International Petroleum E&P Co. jest stroną umowy o podziale wpływów z wydobycia (*Production Sharing Contract* – PSC) na bloku Binjai na Północnej Sumatrze. W 2010 r. firma przejęła od Chevrona 18% udziałów w głębokomorskim projekcie w basenie Kutei, obejmującym jedno złoże ropy oraz pięć mieszanych złóż ropy i gazu (W 2008 r. wraz z pozostałymi udziałowcami Sinopec zapowiedział wycofanie się z projektu, który uznano za nieekonomiczny). W 2012 r. przedsiębiorstwo podpisało także wartą 850 milionów USD umowę na budowę największego w Indonezji magazynu ropy w Batan. Inną istotną inwestycją zrealizowaną przez podmiot z ChRL jest zawarty w 2008 r. przez Sinohydro Corporation z indonezyjskim PLN Company kontrakt na budowę elektrowni węglowej o mocy 200 MW w prowincji Nanngroe Aceh Darussalam. CNPC in Indonesia, https://www.cnpc.com.cn/en/ (01.10.2020); CNOOC, http://www.cnoocltd.com (20.10.2020); Oil & Gas Journal, *CNOOC gas project off Indonesia starts flow*, https://www.ogj.com (20.10.2020); Reuters, *China's CNOOC in $5,5 bln Indonesian biofuel deal*, https://uk.reuters.com (20.10.2020); The Jakarta Post, S.R. Sulaiman, *Chevron withdraws from Makassar Strait*, https://www.thejakartapost.com/ (20.10.2020).

[82] P. Gammeltoft, L. Tarmidi, *Chinese foreign direct investment in Indonesia: Trends, drivers and impacts*, „International Journal of Technological Learning, Innovation and Development", Vol. 6, Iss. 1-2 (2013); Wu Chongbo, *Forging Closer Sino-Indonesia*…, op. cit., s. 127.

i wydobycia surowców[83]. Z kolei w 2008 r. delegacja około tysiąca chińskich biznesmenów, którzy odwiedzili Dżakartę skutkowała zawarciem umów, których sumaryczna wartość miała wynieść (według danych przedstawionych przez Ambasadę ChRL) nawet 1,859 miliarda USD. Należy jednak zaznaczyć, że chińskie inwestycje w Indonezji napotykają liczne przeszkody. Znaczna ich część nie jest finalnie realizowana, a całościowy udział inwestycji z Chin w badanym okresie był niższy w porównaniu z wielkością kapitału inwestycyjnego napływającego z Singapuru, Japonii czy USA (obecnie ChRL wyprzedziła pod tym względem Stany Zjednoczone)[84]. Chiny kontynuują jednak wysiłki mające na celu „otworzenie" rynku indonezyjskiego dla inwestycji z ChRL. Na kanwie zawarcia umowy o Wszechstronnym Partnerstwie Strategicznym z 2013 r. ogłoszono podpisanie licznych umów, których całkowita wartość wahała się według różnych szacunków od 28 do 33 miliardów USD[85].

Tabela 44. Napływ chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Indonezji w latach 2003-2013 (w milionach USD)

Rok	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
FDI	83	81	37	31,5	28,9	139,6
Rok	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	
FDI	65,5	173,6	128,2	141	297	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: Indonesia Investment Coordinating Board, https://www3.bkpm.go.id (15.10.2020).

Wykorzystując powodzenie działań dyplomatycznych i zacieśnianie kooperacji gospodarczej ChRL podejmowała także inicjatywy w sferze rozwoju i instytucjonalizacji współpracy wojskowej. W 2006 r. podjęto decyzję o utworzeniu Forum Konsultacji w dziedzinie Obronności (*Defence Consultation Forum*), co pozwoliło na odbywanie regularnych spotkań przedstawicieli wysokiego szczebla obu państw odpowiedzialnych ze sferę wojskowości i obronności. W 2011 r. osiągnięto porozumienie w kwestii rozwoju współpracy przemysłów obronnych Chin i Indonezji.

[83] 250 milionów USD przeznaczonych miało zostać na budowę tamy Jatigede na Zachodniej Jawie. Pozostała część na budowę 517 kilometrowego odcinka szybkiej kolei na Środkowym Kalimantan, transport 2,6 ton LNG z Papui do chińskiej prowincji Fujian, a także budowę elektrociepłowni i dróg.
[84] Zob.: M. Hamilton-Heart, D. McRae, *Indonesia: Balancing the United States*…, op. cit., s. 10.
[85] Ibidem.

W tym samym roku w Bandungu doszło do pierwszych wspólnych ćwiczeń jednostek specjalnych oby państw pod nazwą *Sharp Knife 2011*. Od tego czasu podobne ćwiczenia, przy konsekwentnie rozszerzanej formule, odbywają się co roku – na przemian w ChRL i Indonezji. Z kolei w 2013 r., po podpisaniu wspomnianej umowy o Wszechstronnym Partnerstwie Strategicznym, w Dżakarcie doszło do spotkania ministra obrony ChRL Chang Wanquana z jego indonezyjskim odpowiednikiem Purnomo Yusgiantoro. W tym samym roku P. Yusgiantoro poinformował o planowanych ćwiczeniach marynarek wojennych obu państw na Morzu Południowochińskim, a także planowanych szkoleniach indonezyjskich pilotów w Pekinie[86].

Innym obszarem chińskiego zaangażowania jest szeroko rozumiana sfera *soft power*. Efekty polityki ChRL na tej płaszczyźnie pozostają ograniczone, choć jako jej element traktować można opisaną w rozdziale kwestię wsparcia i pomocy udzielanej w sytuacji wystąpienia kataklizmów, takich jak: tsunami w 2004 r., czy trzęsienie ziemi w 2006 r. Szersze pole do podjęcia współpracy w „miękkich" obszarach, takich jak: edukacja czy kultura generuje umowa o Wszechstronnym Partnerstwie Strategicznym z 2013 r. Chiny sponsorują także stypendia i programy wymiany studentów oraz sieć Instytutów Konfucjusza. Znacząco wzrasta liczba Indonezyjczyków kończących studia wyższe na chińskich uczelniach[87].

Do 2010 r. ChRL w sposób konsekwentny realizowała politykę, która pozwoliła nie tylko zrewitalizować, ale także wynieść relacje z Indonezją na wyższy jakościowo poziom - co sprzyjało osiąganiu celów całościowej regionalnej strategii. Istotnym elementem chińskiej polityki była budowa wizerunku odpowiedzialnego regionalnego mocarstwa (kontekst wsparcia udzielonego w czasie kryzysu finansowego i wobec klęsk żywiołowych). W ten sposób Chiny torowały sobie drogę do ekspansji gospodarczej – naturalnego narzędzia wzmacniania regionalnych wpływów. Były także w stanie „wygrywać" neutralność Indonezji w kontekście sporów na Morzu Południowochińskim.

[86] Ibidem, s. 8-9.
[87] Istotne w tym obszarze było ściągnięcie przez Indonezję na początku XXI wieku licznych restrykcji: zniesiono zakaz podróży obywateli Indonezji do ChRL, a także zakaz nauczania języka chińskiego. Chiński Nowy Rok ogłoszono ponadto świętem narodowym. A.M. Murphy, *Indonesia Responds* …, op. cit., s. 132-133; M. Hamilton-Heart, D. McRae, *Indonesia: Balancing the United States*…, op. cit., s. 11.

Uzyskawszy zakładane cele Chiny, podobnie jak miało to miejsce (w różnych cezurach czasowych) w kontekście relacji z innymi państwami regionu, stopniowo przeszły do realizacji bardziej asertywnej polityki. Egzemplifikacją tego była zmiana polityki ChRL w kontekście wspomnianych w rozdziale kontrowersji wokół wykorzystania wód w pobliżu Wysp Natuna. Na przestrzeni kolejnych lat ChRL znacznie zaostrzyła stanowisko, „wciągając" niejako Indonezję na bardziej bezpośrednie pole rozgrywki wokół wykorzystania zasobów Morza Południowochińskiego.

Jak już wspomniano, Indonezja nie uznaje się ze stronę w sporach terytorialnych o przynależność obiektów na Morzu Południowochińskim. Wody wokół Wysp Natuna, znajdujące się w indonezyjskiej EEZ, wchodzą natomiast w obszar objęty tzw. *U-Shaped Line*, będącą podstawą chińskich roszczeń do wód akwenu. Skutkuje to między innymi dużą aktywnością chińskich rybaków, którzy bez odpowiednich pozwoleń prowadzą połów w tym obszarze. W czerwcu 2009 r. indonezyjska marynarka wojenna zatrzymała 75 Chińczyków, co spotkało się z natychmiastowym żądaniem ich uwolnienia ze strony ChRL. Eskalacja sporu nastąpiła między majem a lipcem 2010 r., kiedy marynarki wojenne obu państw zajmowały łodzie rybackie, oskarżając wykorzystujących je rybaków o nielegalne połowy. W czerwcu 2010 r. doszło do konfrontacji, po tym jak indonezyjska łódź patrolowa przechwyciła chińską jednostkę rybacką w EEZ Indonezji. Na miejscu zdarzenia pojawiły się chińskie jednostki podległe Biuru Zarządzania Rybołówstwem (*Fisheries and Law Enforcement Command* – FLEC; więcej: rozdział VII) – Yuzheng 301 i Yuzheng 302. Zagroziły one użyciem broni Indonezyjczykom, co skutkowało uwolnieniem chińskich rybaków. Podobna sytuacja nastąpiła w 2013 r., podczas transportu na ląd dziewięciu chińskich rybaków prowadzących nielegalny połów w okolicach Wysp Natuna. Również wówczas ich zwolnienie wymusiła jednostka FLEC. Oba incydenty, jak i ich kontynuacja w okresie po 2013 r. wskazują na brak przypadkowości i świadomą zmianę *modus operandi* ChRL[88].

[88] Van Pham, *The Use or Threat of Force in the South China Sea Disputes Since 1945: A Timeline*, [w:] Power Politics in Asia's Contested Waters. Territorial Disputes in the South China Sea, E. Fels, Truong-Minh Vu [eds.], New York 2016, s. 523-537, The Diplomat, P. Parameswaran, *China's Maritime Confrontation With Indonesia Is Not New*, https://thediplomat.com (21.10.2020), The Strategist, S. Bentley, *Shaping the narrative: new Chinese documentary revisits Indonesia and the South China Sea*, https://www.aspistrategist.org.au (21.10.2020).

Pozwala to stwierdzić, że intensyfikacja kontaktów politycznych i gospodarczych w latach 2003-2013 nie doprowadziła do atrofii problemów we wzajemnych relacjach. Co więcej, podobnie jak miało to miejsce w przypadku innych państw regionu, postępująca instytucjonalizacja współpracy nie spełniła swego podstawowego celu, to jest nie pozwoliła poddać polityki ChRL regionalnej kontroli. Chiny traktują bowiem proces instytucjonalizacji kooperacji z państwami ASEAN instrumentalnie, w obliczu problemów ignorując ustanowione kanały komunikacji i realizując swoje interesy z ich pominięciem.

3. Stosunki między ChRL a Tajlandią

Podstawowe zmienne rzutujące na stan i ewolucję stosunków bilateralnych między Chinami a Tajlandią znacząco różnią się od tych, które występują w kontekście relacji ChRL z Indonezją. Tak jak w przypadku Indonezji, Tajlandia posiada historycznie ukształtowane tradycje elastycznej i pragmatycznej polityki zagranicznej wobec wielkich mocarstw i ich rywalizacji. Podkreśla się, że jest to czynnik, który pozwolił temu państwu – jako jedynemu w Azji – na uniknięcie zachodnich wpływów kolonialnych i utrzymanie formalnej niezależności w XIX wieku, uniknięcie japońskiej okupacji w czasie drugiej wojny światowej, a także umiejętne rozgrywanie własnych interesów w okresie zimnej wojny[89].

Tajowie prowadzoną przez siebie politykę odnoszą obrazowo do łodyg bambusa uginających się wraz z wiatrem, ale trwale zakorzenionych w ziemi (*bamboo bending with the wind*). Polityka ta implikuje konieczność sprawnego antycypowania wydarzeń

Co interesujące, incydent z 2010 r. nastąpił krótko po tym jak Indonezja wysłała do Sekretarza Generalnego ONZ Ban Ki Moona notę werbalną kontestującą chińskie roszczenia do akwenu Morza Południowochińskiego oparte na tzw. *U-Shaped Line*.

[89] Wszystkie wymienione elementy wymagały dużej elastyczności w polityce Tajlandii. W okresie kolonializmu państwo to umiejętnie „rozgrywało" rywalizujące za sobą potęgi Francji i Wielkiej Brytanii. W czasie drugiej wojny światowej Tajlandia po krótkich walkach umożliwiła wojskom japońskim przejście przez jej terytorium i stała się *de facto* japońskim państwem satelitarnym. Po wojnie uniknęła jednak negatywnych konsekwencji sojuszu z przegraną Japonią, stając się kluczowym elementem amerykańskiej polityki powstrzymywania (*containment*) w regionie. Tajlandia uniknęła także konsekwencji przegranej przez USA wojny w Wietnamie i skutecznie przeciwdziałała zagrożeniu, jakim była dla niej okupacja Kambodży przez wojska zjednoczonego Wietnamu. Zob. P. Thepchatree, *The Rise of China and India and its Implications for Southeast Asia: The Thai Perspective*, [w:] The Rise of China and India. A New Asian Drama, Lam Peng Er, Lim Tai Wei [eds.], Singapore 2009, s. 127-128; K. Jackson, *Changing Relations in the Brave New Asia: China, Thailand, and the US*, Wystąpienie przed US-China Economic and Security Commission, Czerwiec 2017, https://www.uscc.gov/ (20.10.2020); C. Chinwanno, *Thai-Chinese Relationship: Security and Strategic Partnership*, „RSIS Working Papers", No. 155 (2008), https://www.rsis.edu.sg (11.10.2020), s. 2-3.

i umiejętnego rozgrywania interesów wobec toczącej się rywalizacji mocarstwowej. Pongphisoot Busbarat porównuje pryncypia tajskiej polityki do hinduistyczno-buddyjskiej koncepcji *mandala*, która określała przez wieki relacje między bytami politycznymi kontynentalnej Azji Południowo-Wschodniej. W ramach specyficznego systemu trybutarnego mniejsze i słabsze podmioty uznawały zwierzchnictwo potężniejszych sąsiadów. Nie było przy tym niczym nietypowym składanie trybutu dwóm rywalizującym potęgom[90].

O ile jednak w politykę Indonezji wpisane są elementy neutralności, odrzucenia formalnych sojuszy i utrzymania dystansu od bezpośredniej rywalizacji mocarstw, o tyle Tajlandia nie identyfikuje elastyczności polityki zagranicznej przez pryzmat jej neutralności. Tajowie historycznie redefiniowali sojusze, w sposób który uznawali za najkorzystniejszy dla własnych interesów[91]. Nie odrzucali także możliwości zawierania formalnych aliansów. Stąd „polityka strategicznego manewrowania" w tajskiej kulturze strategicznej nie jest tak silnie określona przez imperatyw zachowania stosunkowo „równego" dystansu między potęgami. Jej głównymi imperatywami są: uniknięcie bezpośredniego zaangażowania w rywalizację mocarstw, a także utrzymanie *status quo* w rozumieniu trwałej suwerenności i bezpieczeństwa państwa, przy zachowaniu jego konserwatywnego rozumienia przez pryzmat fundamentów: narodu, religii (buddyzmu) i króla (co przejawiało się między innymi w zdecydowanie antykomunistycznej polityce początku okresu zimnej wojny)[92].

W badanym okresie odzwierciedlał to proces równoległego rozwoju stosunków bilateralnych z rywalizującymi potęgami: Chinami i Stanami Zjednoczonymi. Należy przy tym zaznaczyć, że z punktu widzenia ChRL realizacja celów politycznych wobec Tajlandii była procesem stosunkowo łatwym. Brak sporów terytorialnych, negatywnego wpływu historii, a także pozytywne postrzeganie silnie zasymilowanej mniejszości chińskiej w Tajlandii[93] sprawiał, że państwo chińskie, kontynuując inicjatywy zapoczątkowane na wcześniejszym etapie skutecznie realizowało nakreślone cele –

[90] P. Busbarat, *„Bamboo Swirling in the Wind": Thailand's Foreign Policy Imbalance between China and the United States*, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 38, No. 2 (2016), 233-235. Zob. także: C. Baker, P. Phongpaicht, *Dzieje Tajlandii*, Warszawa 2019, s. 22-26.
[91] K. Jackson, *Changing Relations*…, op. cit.
[92] P. Busbarat, *„Bamboo Swirling*…, op. cit., s. 236-237.
[93] Asia Pacific Center for Security Studies, B. Mathews, *Bangkok's Fine Balance: Thailand's China Debate*, https://apcss.org/ (27.10.2020), s. 2.

przyciągając Tajlandię na płaszczyznach politycznej i bezpieczeństwa, a także rozszerzając bardzo ważną dla Tajlandii obecność gospodarczą.

A. Kontekst historyczny

Relacje chińsko-tajskie nie są obarczone - tak jak ma to miejsce w przypadku wielu państw regionu – trudną historią[94], choć po zakończeniu drugiej wojny światowej, aż do połowy lat 70. Tajlandia nie utrzymywała oficjalnych stosunków dyplomatycznych z ChRL po tym jak w 1945 r. formalnie uznała nacjonalistyczny rząd w Nankinie. Aktywna polityka ChRL, która wspierała siły komunistyczne w państwach regionu (w tym: Komunistyczną Partię Tajlandii – ang. *Communist Party of Thailand* – CPT) uważana była przez władze Tajlandii za poważne zagrożenie bezpieczeństwa narodowego i podstaw tajskiej państwowości. Tajlandia stała się w latach 50. XX wieku istotnym elementem amerykańskiej polityki w regionie, podpisując traktat z Manili i stając się członkiem Organizacji Paktu Azji Południowo-Wschodniej (*South East Asia Treaty Organization* – SEATO)[95].

Dopiero w latach 70. uwarunkowania międzynarodowe[96], jak i zmiany w polityce wewnętrznej oby państw[97] umożliwiły rozpoczęcie procesu normalizacji wzajemnych relacji. Inicjatywę w tym zakresie wykazywały przede wszystkim Chiny, a pierwsze nieformalne negocjacje odbyły się już w 1972 r. w ramach tajskiej wersji „dyplomacji pingpongowej" i zaproszenia przez ChRL delegacji z Tajlandii na odbywające się w Pekinie Azjatyckie Mistrzostwa Tenisa Stołowego[98].

---

[94] Już władcy królestw Sukhotai (1237-1350) i Ajutthaja (1350-1767) utrzymywali dobre polityczne i ekonomiczne stosunki z Chinami rządzonymi przez dynastie Yuan i Qing, budując pozycję w systemie trybutarnym, którego centrum było Cesarstwo Chińskie. Ostatnia misja trybutarna króla Ramy IV z dynastii Czakri dotarła do Chin w 1853 r. Zob. szerzej nt. uwarunkowań historycznych: C. Chinwanno, *Thai-Chinese Relationship*…, op. cit., s. 2.

[95] W latach 1955-1957 na kanwie nieformalnych kontaktów nawiązanych w czasie konferencji w Bandungu, a także rozgoryczenia Tajlandii w związku z nieformalnymi rozmowami chińsko-amerykańskimi w sprawie przyszłości Indochin w Genewie – oba państwa sondowały możliwość nawiązania relacji w nieoficjalnych, utajnionych rozmowach. Proces ten przerwał jednak wojskowy zamach stanu w Tajlandii i antykomunistyczny kurs nowego rządu generała Sarita Thanawata. C. Chinwanno, *Thai-Chinese Relationship*…, op. cit., s. 3-4.

[96] W tym przede wszystkim zakończenie wojny w Wietnamie, w której Tajlandia wspierała Stany Zjednoczone (które siłą rzeczy ograniczyły obecność w regionie), normalizacja stosunków chińsko-amerykańskich, „przejęcie" przez ChRL należącego dotychczas do Republiki Chińskiej na Tajwanie miejsca w Radzie Bezpieczeństwa ONZ, ale także wygrana sił komunistycznych w państwach dawnych Indochin Francuskich (co traktowane było w Tajlandii jako poważne zagrożenie bezpieczeństwa państwa).

[97] Obalenie dyktatury wojskowej i demokratyzacja rządów w Tajlandii, ale przede wszystkim koniec Rewolucji Kulturalnej i odejście od „ideologicznej" polityki zagranicznej w ChRL.

[98] Choć Chińczycy podkreślali brak wsparcia dla komunistycznej partyzantki w Tajlandii i zbieżne z tajskimi oczekiwaniami stanowisko w sprawie obywatelstwa chińskiej diaspory, nie osiągnięto wówczas porozumienia

W sierpniu 1972 r. Tajlandia dopuściła możliwość handlu z Chinami za pośrednictwem agendy rządowej. Intensyfikacji nabrały także nieformalne rozmowy między przedstawicielami ministerstw spraw zagranicznych obu państw. W grudniu 1973 r. Chińczycy w ramach pomocy udzielonej w związku z kryzysem naftowym zdecydowali się na sprzedaż Tajlandii 50 000 ton ropy naftowej po atrakcyjnej cenie. Władze Tajlandii zniosły także ograniczenia we wzajemnym handlu. Po wyborach parlamentarnych w Tajlandii w 1975 r. rząd premiera Kukrita Pramoja przyspieszył proces normalizacji. 1 lipca tego roku w czasie spotkania w Pekinie ówczesny premier ChRL Zhou Enlai i K. Pramoj podpisali wspólne oświadczenie w sprawie ustanowienia stosunków dyplomatycznych. Jednocześnie Tajlandia zadeklarowała wsparcie dla polityki „Jednych Chin", wycofując międzynarodowe uznanie dla Republiki Chińskiej na Tajwanie[99]. Wcześniej, bo w marcu 1975 r., oba państwa zdecydowały o utworzeniu Tajlandzko-Chińskiego Komitetu ds. Współpracy Gospodarczej (*Thailand-China Joint Committee on Economic Cooperation*)[100].

Po ustanowieniu stosunków dyplomatycznych w 1975 r. doszło do zwrotu w relacjach chińsko-tajlandzkich, co spowodowane było przede wszystkim atakiem i okupacją Kambodży przez Wietnam w grudniu 1978 r. ChRL dążyła wówczas do zatrzymania regionalnej ekspansji Socjalistycznej Republiki Wietnamu (SRW) i wsparcia kambodżańskiej partyzantki (w tym: Czerwonych Khmerów), do czego potrzebowała tajskiej pomocy logistycznej. Tajlandia zgodziła się na wykorzystanie swojego terytorium w dostawach uzbrojenia dla Czerwonych Khmerów, którzy przez granicę kambodżańsko-tajską mieli też możliwość opuszczania Kambodży. W zamian Chiny bombardowały granicę lądową z Wietnamem w przypadku naruszania przez wietnamskie wojska granicy z Tajlandią. Chińczycy zamknęli także nadającą z terytorium Junnanu propagandową rozgłośnię radiową, wspierającą komunistyczne bojówki, a także ograniczyli wsparcie materialne dla CPT[101]. Oba państwa stopniowo

w sprawie ustanowienia relacji dyplomatycznych. Dopuszczono możliwość kooperacji na polu kultury, sportu i gospodarki. C. Chinwanno, *Thai-Chinese Relationship*…, op. cit., s. 6-9.

[99] Ibidem.

[100] Institute of Developing Economies – Japan External Trade Organization, S. Manarungsan, *Thailand-China Cooperation in Trade, Investment and Official Development Assistance*, *www.ide.go.jp* (20.10.2020), s. 4.

[101] Dla Tajlandii, która w trakcie drugiej wojny indochińskiej aktywnie wspierała wojska amerykańskie oznaczało to bezpośrednie zagrożenie na wschodniej granicy państwa. ChRL, skonfliktowana z Wietnamem – jako sojusznikiem ZSRR – była dla państwa tajlandzkiego naturalnym sojusznikiem wobec ograniczenia obecności USA w regionie. Należy zaznaczyć, że działania Wietnamu zostały potępione przez wszystkie państwa ASEAN,

otwierały się także na kooperację gospodarczą. W 1978 r. podpisały pierwsze porozumienie handlowe, w tym samym roku zdecydowano także o utworzeniu Tajlandzko-Chińskiego Komitetu ds. Handlu (*Thailand-China Joint Trade Committee*)[102].

Powyższe czynniki doprowadziły w latach 80. do bezprecedensowej współpracy bliskiego sojusznika USA z komunistycznymi Chinami, będącej *de facto* nieformalnym sojuszem wojskowym[103]. Oba państwa podjęły bliską kooperację na polu bezpieczeństwa i obronności. Intensyfikacji uległy kontakty między oficjelami[104], a co istotniejsze rozwijała się ścisła współpraca między Królewskimi Tajskimi Siłami Zbrojnymi a Chińską Armią Ludowo-Wyzwoleńczą (ChAL-W). Spotkania najwyższych dowódców wojskowych oraz ministrów obrony pozwalały na rozwój strategicznej współpracy wojskowej. W 1983 r. Szef Sztabu Generalnego ChAL-W Yang Dezhi zadeklarował w czasie wizyty w Tajlandii, że w razie ataku ze strony Wietnamu, chińska armia wesprze wojska tajlandzkie[105].

Chiny rozpoczęły także dostawy broni dla tajskiej armii, z których duża część dostarczana była bezpłatnie lub po symbolicznych cenach, z atrakcyjnymi - nawet dziesięcioletnimi - terminami płatności (część z nich rozliczano w ramach barteru, na przykład w formie dostaw żywności). W pewnym stopniu rekompensowało to niską – w porównaniu do dotychczas wykorzystywanego amerykańskiego sprzętu - jakość dostarczanego uzbrojenia[106].

---

które rozpoczęły politykę izolowania SRW na arenie międzynarodowej. Jedynie Chiny były jednak wówczas siłą, będącą w stanie udzielić bezpośrednich gwarancji bezpieczeństwa Tajlandii. Szczególnie, że już w lutym 1979 r. państwo to stoczyło z Wietnamem krótką wojnę, której celem było „udzielenie lekcji" i ograniczenie ekspansjonistycznych ambicji Wietnamczyków w regionie. Zob. szerzej: rozdział IV dysertacji; C. Chinwanno, *Thai-Chinese Relationship*…, op. cit., s. 10-12; ISEAS Yusof Ishak Institute, I. Storey, *Thailand's Post-Coup Relations With China and America: More Beijing, Less Washington*, „Trends in Southeast Asia", No. 20 (2015), https://www.iseas.edu.sg/ (21.10.2020), s. 19-20.

[102] S. Manarungsan, *Thailand-China Cooperation*…, op. cit., s. 4.

[103] P. Busbarat, *„Bamboo Swirling*…, op. cit., s. 237.

[104] Ze strony ChRL jako pierwszy wizytę w Tajlandii złożył jeszcze w listopadzie 1978 r. Deng Xiaoping. Kolejne wizyty w Bangkoku składali: premier Zhao Ziyang w 1981 r., przewodniczący ChRL Li Xiannan w 1985 r. oraz premier Li Peng w 1988 r. (w tym przypadku była to pierwsza zagraniczna podróż nowo zaprzysiężonego premiera Chin). Z kolei tajscy premierzy zwykli wybierać ChRL jako cel swojej pierwszej podróży po objęciu urzędu. Prem Tinsulanonda odwiedził Chiny w 1980 i 1982 r. Jego następca - generał Chatichai Choonhavan gościł w ChRL w 1988 i 1989 r. C. Chinwanno, *Thai-Chinese Relationship*…, op. cit., s. 12.

[105] Ibidem, s. 13.

[106] Jeszcze w 1982 r. ChRL dostarczyła karabinki AK-47, wyrzutnie RPG i amunicję. W 1985 r. dostawy objęły natomiast szesnaście 130 mm armat polowych wraz z amunicją, a także 24 czołgi T-59. Dwa lata później tajlandzka armia nabyła z ChRL 30 czołgów T-69-II, 400 transporterów opancerzonych, a także 10 baterii artylerii przeciwlotniczej wraz z amunicją. W 1988 r. kolejna tura zakupów objęła: 23 czołgi T-69-II, 360 transporterów

W latach 80. i na początku lat 90. Tajlandia odgrywała z punktu widzenia ChRL rolę pośrednika w kontaktach z ASEAN, wspierając w istotnych obszarach – w tym przede wszystkim w kontekście Kambodży – chińskie stanowisko. Jeszcze w 1985 r. oba państwa podpisały Porozumienie o Promocji i Ochronie Wzajemnych Inwestycji, a także umowę o unikaniu podwójnego opodatkowania[107]. Po sygnowaniu Porozumienia Paryskiego i zakończeniu przez Wietnam okupacji Kambodży współpraca militarna między Chinami a Tajlandią uległa rozluźnieniu, niemniej państwo tajlandzkie pozostało w tamtym okresie dla Chin najważniejszym partnerem w ASEAN. Zmiany w systemie międzynarodowym, zakończenie zimnej wojny i bezprecedensowy rozwój gospodarczy ChRL sprawiły, że w latach 90. ciężar relacji chińsko-tajlandzkich przesunął się ze współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa w kierunku partnerstwa gospodarczego. Przejawem tego był przede wszystkim dynamiczny wzrost wolumenu wzajemnej wymiany handlowej. Tajlandia jednoznacznie wspierała także politykę „Jednych Chin", a także polityczną linię ChRL w sprawie Tybetu[108].

Z końcem lat 90. miały miejsce kolejne kluczowe, po kryzysie kambodżańskim, wydarzenia określające późniejsze relacje chińsko-tajlandzkie. W 1997 r. w Tajlandii miał początek tzw. azjatycki kryzys finansowy. Podobnie jak miało to miejsce w przypadku Indonezji, ChRL wykorzystała stabilność własnej gospodarki dla budowy wizerunku „odpowiedzialnego mocarstwa", wykorzystując przy tym bierną postawę USA i utożsamianych z Zachodem instytucji takich, jak MFW. Chińczycy nie zdewaluowali renminbi, a także szybko zaoferowali ponadto miliard USD, jako wkład do pakietu pomocowego MFW - co zostało pozytywnie odebrane w Tajlandii[109].

---

opancerzonych i amunicję do armat polowych. W tym samym roku Tajska Królewska Marynarka Wojenna zamówiła cztery chińskie fregaty klasy Jianghu, które dostarczono w latach 1991-1992. Kolejne zamówienie na dwie dodatkowe fregaty zostało zrealizowane w 1993 r. W 1995 r. Chińczycy dostarczyli także tajskiej armii okręt zaopatrzeniowy. Tajlandia kupowała również w ChRL przenośnie wyrzutnie rakiet ziemia-powietrze HY-5, mobilne wyrzutnie rakiet ziemia-powietrze HQ-2J, systemy artylerii rakietowej, a także pociski przeciwokrętowe C-801 oraz pociski powietrze-powietrze. C. Chinwanno, *Thai-Chinese Relationship*…, op. cit., s. 14; I. Storey, *Thailand's Post-Coup Relations*…, op. cit., s. 20.

[107] S. Manarungsan, *Thailand-China Cooperation*…, op. cit., s. 315.

[108] P. Busbarat, *„Bamboo Swirling*…, op. cit., s. 239; A. Freedman, *Malaysia, Thailand, and the ASEAN Middle Power Way*, [w:] Middle Powers and the Rise of China, B. Gilley, A. O'Neil (eds.), Washington 2014, s. 110-111; RAND Corporation, J. Fei, *Beyond Rivalry and Camaraderie. Explaining Varying Asian Responses to China*, https://www.rand.org/ (20.10.2020), s. 235.

[109] Tajlandzcy politycy i społeczeństwo poczuli się w pewnym stopniu „zdradzeni" przez Stany Zjednoczone, które nie udzieliły w ich opinii odpowiedniego wsparcia Tajlandii, choć wcześniej szybko zareagowały wobec

Inicjatywa i działania podjęte w okresie azjatyckiego kryzysu finansowego pozwoliły ChRL na wzmocnienie wizerunku odpowiedzialnego regionalnego gracza, którego rosnąca potęga nie stanowi zagrożenia dla bezpieczeństwa samej Tajlandii[110]. Oba państwa kontynuowały w związku z tym zacieśnianie relacji politycznych i gospodarczych. W 1999 r. chiński minister spraw zagranicznych Tang Jiasuan i jego tajski odpowiednik Surin Pitsuwan podpisali Wspólne Oświadczenie w sprawie Planu Współpracy w XXI wieku, który obejmował zapowiedź wielopłaszczyznowej kooperacji. Państwa zgodziły się na kontynuowanie corocznych konsultacji ministerstw spraw zagranicznych, a także zapowiedziały wzmocnienie współpracy w sferze bezpieczeństwa. Warto zaznaczyć, że Tajlandia była pierwszym państwem regionu, które podpisało z Chinami podobny dokument[111]. Dynamikę współpracy między obiema stronami obrazuje liczba delegacji na wszystkich szczeblach, która w latach 1998-2000 wyniosła około 1500 – przekraczając pod tym względem intensywność stosunków ChRL z jakimkolwiek innym państwem[112].

W 2001 r. pozytywne dla ChRL tendencje wzmocniła jeszcze wygrana w wyborach parlamentarnych w Tajlandii partii Thai Rak Thai Thaksina Shinawatry. Nowy premier za najważniejszy wyznacznik swoich rządów uznał rozwój gospodarczy, a za klucz do niego budowę relacji ekonomicznych z Chinami. Przed złożeniem wizyty w Waszyngtonie, odbył dwie oficjalne wizyty w ChRL[113]. Konsekwencją negatywnych doświadczeń azjatyckiego kryzysu finansowego była także przyjęta przezeń strategia „zaangażowania wyprzedzającego" (*Forward Engagement Strategy*), w ramach której nastąpiła „azjatyzacja" polityki Tajlandii i skupienie się na promocji forów współpracy regionalnej i subregionalnej[114]. W 2001 r. w czasie spotkania ministrów obrony obu

problemów gospodarczych Korei Południowej. Wzmocniło to antyzachodnie resentymenty w społeczeństwie tajskim, ułatwiając osiągnięcie i wykorzystanie korzyści wizerunkowych przez ChRL. Zob. P. Busbarat, *„Bamboo Swirling*…, op. cit., s. 240, 245-246; B. Mathews, *Bangkok's Fine Balance*…, op. cit. s. 3-4; C. Chinwanno, *Thai-Chinese Relationship*…, op. cit., s. 17; T. Pongsudhirak, *An Unaligned Alliance: Thailand-U.S. Relations in the Early 21st Century*, „Asian Politics & Policy", Vol. 8, No. 1 (2016), s. 67-68; J. Fei, *Beyond Rivalry and Camaraderie*…, op. cit., s. 222-223.

[110] Pod tym względem Tajlandia różni się od większości państw Azji Południowo-Wschodniej, które we wzroście potęgi gospodarczo-politycznej ChRL dostrzegają zagrożenie dla stabilności regionalnego ładu i własnego bezpieczeństwo, czego konceptualizacją stała się tzw. „teoria chińskiego zagrożenia" (szerzej w rozdziale IV niniejszej dysertacji).

[111] C. Chinwanno, *Thai-Chinese Relationship*…, op. cit., s. 19-20.

[112] J. Fei, *Beyond Rivalry and Camaraderie*…, op. cit., s. 213.

[113] A. Freedman, *Malaysia, Thailand*…, op. cit., s. 111.

[114] P. Busbarat, *„Bamboo Swirling*…, op. cit., s. 245; B. Mathews, *Bangkok's Fine Balance*…, op. cit., s. 5-6.

państw, już po objęciu władzy przez T. Shinawatrę, ChRL porozumiała się z Tajlandią w sprawie corocznych rozmów dotyczących bezpieczeństwa i obronności (Tajlandia była pierwszym z państw ASEAN, z którym Chiny ustanowiły podobną formułę konsultacji). W tym samym roku władze tajlandzkie zdecydowały się na zakup w Chinach wyrzutni RPG. W 2002 r., na zaproszenie Tajlandii, ChRL po raz pierwszy przysłała swoich obserwatorów na coroczne ćwiczenia Cobra Gold[115]. Również w 2002 r. Tajlandczycy zdecydowali się na zamówienie dla marynarki wojennej dwóch łodzi patrolowych produkcji chińskiej[116].

B. Interesy i cele Chin

Opisany powyżej kontekst historyczny tworzy ramy dla formułowania celów i realizacji polityki ChRL wobec Tajlandii w latach 2003-2013. Tajlandia nie posiada istotnych zasobów *per se* (mając na uwadze na przykład złoża surowcowe). Jej położenie geograficzne także nie jest dla ChRL tak ważne, jak było w okresie kryzysu kambodżańskiego i subregionalnej rywalizacji z Wietnamem. Interesy ChRL w relacjach z Tajlandią kształtują się natomiast wokół aspektów o charakterze: globalnym, regionalnym i lokalnym.

Tabela 45. Znaczenie Tajlandii z punktu widzenia interesów ChRL

Wymiar	
Strategiczny	- Geopolityczna rywalizacja ze Stanami Zjednoczonymi: „przyciąganie" Tajlandii i „wypychanie" USA z kontynentalnej części Azji Południowo-Wschodniej.
Regionalny	- Współpraca w ramach ASEAN i struktur powiązanych.
Subregionalny (lokalny)	- Korytarz Północ-Południe: rozwój południowych prowincji ChRL i budowa infrastruktury transportowej łączącej je z kontynentalną Azją Południowo-Wschodnią.

Źródło: Opracowanie własne.

W wymiarze globalnym i strategicznym należy mieć na uwadze kontekst geopolitycznej rywalizacji ze Stanami Zjednoczonymi, z punktu widzenia której region

[115] J. Fei, *Beyond Rivalry and Camaraderie…*, s. 232.
[116] I. Storey, *Thailand's Post-Coup Relations*…, op. cit., s. 20-21.

Azji Południowo-Wschodniej ma kluczowe znaczenie. Dla USA Tajlandia to sojusznik traktatowy, a historia bliskiej współpracy między tymi państwami sięga XIX wieku i podpisanego w 1833 r. bilateralnego porozumienia o współpracy handlowej, które było pierwszym traktatem podpisanym przez Stany Zjednoczone z państwem azjatyckim. Przede wszystkim Tajlandia była jednak kluczowym elementem amerykańskiej polityki powstrzymywania komunizmu w okresie zimnej wojny, sygnatariuszem paktu z Manili z 1954 r. i członkiem SEATO. Mimo rozwiązania sojuszu w 1977 r.[117] zawarte w artykule IV umowy[118] zapisy o kolektywnej obronie pozostają w mocy, wzmocnione podpisanym w 1962 r. oświadczeniem Thanat-Rusk, które nadaje aliansowi amerykańsko-tajskiemu bilateralnego wymiaru[119].

W zgodnej opinii amerykańskich analityków i wojskowych sojusz militarny z Tajlandią stanowi ważny element amerykańskiej polityki „przywracania równowagi"[120]. Tajlandia to jedyny traktatowy sojusznik USA w kontynentalnej części Azji Południowo-Wschodniej, którego infrastruktura – w tym strategicznie położone i dobrze wyposażone lotnisko U-Tapao - stanowić mają kluczowy element amerykańskiej obecności w regionie, ale także w szerszym kontekście indo-pacyficznego teatru działań[121].

---

[117] Sojusz, którego członkami były USA, Australia, Nowa Zelandia, Francja (do 1974 r.), Wielka Brytania, Filipiny, Tajlandia, Bangladesz oraz Pakistan (do 1973 r.).

[118] Zob.: Southeast Asia Collective Defense Treaty, The Avalon Project, http://avalon.law.yale.edu (20.10.2020).

[119] Od nazwisk ówczesnego ministra spraw zagranicznych Tajlandii Thanata Khomana i sekretarza stanu USA Deana Ruska, którzy we wspólnym oświadczeniu zapewnili, że zobowiązanie do kolektywnej obrony obu stron w przypadku „komunistycznego ataku zbrojnego" ma wymiar zarówno wielostronny (Pakt z Manili), jak i dwustronny. W sferze treści oświadczenie nie wykracza poza zobowiązania zawarte w Pakcie z Manili. Zob.: D. Weatherbee, *Historical Dictionary of United States - Southeast Asia Relations*, Lanham 2008, s. 308-309. W latach 50. i 60. XX wieku USA udzieliły państwu tajlandzkiemu istotnego wsparcia militarnego i gospodarczego. W efekcie tajscy żołnierze brali między innymi udział w konflikcie koreańskim. Stany Zjednoczone miały także możliwość wykorzystania terytorium Tajlandii i dostępnej infrastruktury lądowej (przede wszystkim lotniska U-Tapao) oraz morskiej (port Sattahip) w czasie wojnie wietnamskiej, w której udział wzięło także 10 000 tajskich żołnierzy. Tajlandia wysłała również do Iraku kontyngent żołnierzy jednostek medycznych i inżynieryjnych. USA stale mogły liczyć na wykorzystanie tajskiej infrastruktury wojskowej. Oba państwa utrzymały także ścisłą współprace w obszarze obronności, czego egzemplifikacją są między innymi realizowane od 1981 r. coroczne ćwiczenia wojskowe Cobra Gold, a także odbywające się co roku od 1995 r. ćwiczenia marynarek wojennych w ramach programu *Cooperation Afloat Readiness and Training* (CARAT), w których poza wojskami amerykańskimi i tajlandzkimi biorą obecnie udział także, w mniejszej liczbie, żołnierze z innych państw, w tym: Indonezji, Malezji, Singapuru, Japonii czy Korei Południowej. A. Freedman, *Malaysia, Thailand, and the ASEAN*…, op. cit., s. 110-111; T. Pongsudhirak, *An Unaligned Alliance*…, op. cit., s. 68-69; I. Storey, *Thailand's Post-Coup Relations*…, op. cit., s. 9.

[120] Szerzej: rozdziały I i VI.

[121] Przykładowo, w 2004 r. na U-Tapao Amerykanie zlokalizowali centrum dowodzenia działaniami w ramach operacji ratunkowych po tsunami, które uderzyło w państwa regionu. I. Storey, *Thailand's Post-Coup Relations*…, op. cit., s. 12-13.

Jednocześnie opisane wcześniej czynniki sprawiają, że w badanym okresie wzrost potęgi ChRL nie stanowił w optyce Tajlandii zagrożenia bezpieczeństwa państwa – zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Trzy dekady pozytywnych doświadczeń, począwszy od końca lat 70. - w tym współpraca w okresie kryzysu kambodżańskiego i postawa Chin w czasie azjatyckiego kryzysu finansowego budowały pozycję ChRL jako wiarygodnego partnera na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i bezpieczeństwa[122]. Dla Chin stanowiło to dogodny punkt wyjścia do kontynuowania polityki „przyciągania" Tajlandii, a co za tym idzie „rozluźniania" sojuszu z USA i pozbawiania głównego rywala jedynego w regionie wiarygodnego sojusznika w bezpośredniej bliskości chińskiej granicy lądowej. Pełne wciągnięcie Tajlandii w strefę wpływów gospodarczych, politycznych i kulturowych ChRL byłoby ważnym krokiem w realizacji tego celu[123].

W wymiarze regionalnym Tajlandia to dla Chin państwo, mogące w korzystny dla ChRL sposób współkształtować agendę i kierunki rozwoju ASEAN. W przeciwieństwie do Mjanmy, Kambodży czy Laosu nie jest ona uznawana za państwo-klienta Chin, mając przy tym istotne przełożenie na funkcjonowanie organizacji. Nie jest także zaangażowana w sposób bezpośredni (jak Wietnam, Filipiny, Malezja czy Brunei) bądź pośredni (jak Indonezja) w konflikty terytorialne z ChRL. Tajlandia sprzyja ekonomicznej ekspansji Chin w regionie, postrzegając ją w kategoriach szans rozwojowych, co miało wpływ na negocjacje w sprawie CAFTA. Tajowie wspierali także chińskie koncepcje ewolucji forów współpracy regionalnej, takich jak EAS.

Na poziomie lokalnym znaczenie Tajlandii w polityce ChRL wiąże się z polityką rozwoju gospodarczego południowych chińskich prowincji, w tym przede wszystkim prowincji Junnan. Od lat 90. Chińczycy rozwijają koncepcję budowy infrastruktury transportowej, która połączyłaby południowe prowincje z kontynentalną częścią Azji Południowo-Wschodniej w ramach tak zwanego Korytarza Północ-Południe[124]. Tajlandia miałaby odegrać w urzeczywistnieniu tej koncepcji kluczową rolę. W 1993 r. oba państwa utworzyły subregionalne struktury współpracy w ramach tzw. *Quadriangle*

[122] Ibidem, s. 1-2.
[123] K. Jackson, *Changing Relations*…, op. cit.
[124] O czym także w rozdziale III dysertacji.

Economic Cooperation. Następnie, z końcem lat 90., zostały one włączone pod kontrolę Azjatyckiego Banku Rozwoju (*Asian Development Bank* - ADB) jako część szerszej inicjatywy Współpracy Gospodarczej Subregionu Wielkiego Mekongu (*Greater Mekong Subregional Economic Cooperation* - GMSEC). Efektem chińsko-tajskiego zaangażowania na tej płaszczyźnie było między innymi ukończenie w 2010 r. tak zwanego zachodniego subkorytarza w postaci odcinka Drogi Krajowej nr 3, łączącej Kunming z Chiang Rai (północna Tajlandia) przez terytorium Laosu i Mjanmy[125].

Od momentu ogłoszenia Inicjatywy Pasa i Szlaku (co wykracza poza badaną cezurę czasową) Chińczycy zwiększyli zaangażowanie polityczne w projekty rozbudowy subregionalnej infrastruktury transportowej, przenosząc przy tym priorytety przede wszystkim na rozwój infrastruktury kolejowej[126].

C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania

Przedstawiony wcześniej kontekst historyczny stanowił dla ChRL dogodny punkt wyjścia do realizacji w latach 2003-2013 celu, jakim był wszechstronny rozwój relacji z Tajlandią, a poprzez to konsekwentne osłabianie amerykańsko-tajskiego sojuszu. Brak istotnych punktów spornych we wzajemnych stosunkach pozwalał na sukcesywny rozwój relacji chińsko-tajlandzkich na wszystkich płaszczyznach, w tym także próbę „zastąpienia" USA jako głównego partnera Tajlandii na polu bezpieczeństwa[127]. Podejmowane działania obejmowały szerokie spektrum inicjatyw na poziomie: politycznym, gospodarczym i bezpieczeństwa, a także aktywność w sferze *soft power*.

[125] *ISEAS* – Yusof Ishak Institute, P. Busbarat, *China's 'Shame Offensive": The Omission of Thailand's Prime Minister from the Belt and Road Initiative Summit 2017*, „ISEAS Perspective", No. 54 (2017), https://www.iseas.edu.sg/ (25.10.2020), s. 4; L. Grinter, *China, the United States, and Mainland Southeast Asia: Opportunism and the Limits of Power*, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 28, No. 3 (2006), s. 458-459.
[126] P. Busbarat, *China's "Shame Offensive"*…, op. cit., s. 4.
[127] Jednocześnie początek badanego okresu stanowił istotne wyzwanie dla chińskiej strategii wobec okresowego zacieśnienia tajsko-amerykańskich relacji w sferze bezpieczeństwa. W związku ze wsparciem i pomocą udzielonym USA w ramach tzw. „wojny z terrorem" nastąpił w krótkim terminie renesans współpracy tajsko-amerykańskiej, a Tajlandia w 2003 r. uzyskała status Głównego Sojusznika Spoza NATO (*Major Non-NATO Ally* – MNNA), zawierając w tym czasie z USA szereg umów dotyczących zarówno sfery bezpieczeństwa, jak i współpracy gospodarczej[127]. Należy jednak zaznaczyć, że już na początku XXI wieku Tajlandia z ostrożnością podchodziła do aliansu z USA, starając się uwzględnić ewentualne obawy i reakcje Chin, co miało także przełożenie na proces decyzyjny w opisanych powyżej kwestiach. Rząd T. Shinawatry pierwotnie dążył do zachowania neutralności i dopiero po ostrzejszych naciskach administracji G.W. Busha zdecydował się na wsparcie polityki amerykańskiej w pełnej skali. Zob.: P. Busbarat, *„Bamboo Swirling*…, op. cit., s. 243-244.

Na płaszczyźnie politycznej Chiny, podobnie jak miało to miejsce w przypadku Indonezji, dążyły do dyskontowania pozytywnych tendencji i korzyści wizerunkowych uzyskanych dzięki polityce w czasie azjatyckiego kryzysu finansowego. W badanym okresie intensyfikacji uległy chińsko-tajlandzkie relacje dyplomatyczne. ChRL podejmowała także inicjatywy mające na celu zacieśnienie współpracy z Tajlandią na polu instytucjonalnym. Dotyczyło to szerokiego spektrum kooperacji politycznej, gospodarczej, wojskowej, kulturalnej i w dziedzinie obronności. Istotnym elementem chińskiej polityki w tym okresie było zachowanie ciągłości przyjętej linii polityki zagranicznej niezależnie od rozwoju sytuacji politycznej w Tajlandii. Skutkowało to wzmocnieniem wizerunku i pozycji Chin nawet w sytuacji na pozór niekorzystnej, jaką był wojskowy zamach stanu kończący rządy przychylnego ChRL T. Shinawatry[128].

Opisane wydarzenia miały miejsce we wrześniu 2006 r., a Chiny uznały je za wewnętrzny problem Tajlandii, kontynuując negocjacje zapoczątkowane w okresie rządów T. Shinawatry. Zaoferowały także Tajlandii 49 milionów USD kredytu na zakup uzbrojenia (państwo to kupiło za nie między innymi chińskie rakiety przeciwokrętowe C-802), co było szczególnie istotne wobec wstrzymania, po zamachu stanu, pomocy wojskowej z USA[129]. Dzięki temu w 2007 r. sfinalizowano rozpoczęte dwa lata wcześniej negocjacje w sprawie Wspólnego Planu Działań na Rzecz Strategicznej Współpracy Między Tajlandią a Chinami (*Joint Action Plan on Strategic Cooperation between Thailand and China*)[130]. Należy zauważyć, że w zestawieniu z podobnymi porozumieniami zawieranymi z innymi państwami regionu ChRL i Tajlandia podpisały umowę o partnerstwie strategicznym, obejmującą cele współpracy na okres pięciu lat, przy założeniu ewaluacji stopnia ich realizacji i aktualizacji założeń w kolejnych dokumentach przyjmowanych w tej perspektywie czasowej. Z żadnym innym państwem Chiny nie podpisały tak szczegółowej umowy o partnerstwie strategicznym.

Sygnowane przez premiera ChRL Wena Jiabao i nowego premiera Tajlandii Sarayuda Chulanonta porozumienie dotyczyło lat 2007-2011 i obejmowało 15 obszarów współpracy, w tym kooperacji: politycznej, wojskowej, przemysłowej, kulturalnej,

[128] A. Freedman, *Malaysia, Thailand*…, op. cit., s. 111-112.
[129] USA zawiesiły wówczas między innymi przekazanie 24 milionów USD pomocy wojskowej. I. Storey, *Thailand's Post-Coup Relations*…, op. cit., s. 21-22; J. Fei, *Beyond Rivalry and Camaraderie*…, op. cit., s. 243-244.
[130] C. Chinwanno, *Thai-Chinese Relationship*…, op. cit., s. 21-22.

a także w obszarze: bezpieczeństwa, handlu i inwestycji, rolnictwa, transportu, energetyki, turystyki, edukacji, zdrowia i nauk medycznych, nauki, technologii i innowacji, informatyki i technologii IT oraz kooperacji regionalnej i multilateralnej. Podpisana umowa wprowadzała więc kontekst ścisłej i wszechstronnej współpracy obu państw. Duży nacisk położono na kooperację w obszarze bezpieczeństwa, w tym: przeciwdziałanie tak zwanym nietradycyjnym zagrożeniom, takim jak: terroryzm, przemyt narkotyków, handel ludźmi, pranie brudnych pieniędzy, przemyt broni, piractwo morskie, międzynarodowa przestępczość gospodarcza czy cyberprzestępczość. W celu lepszej koordynacji działań w tej sferze utworzono wspólną tajlandzką-chińską grupę roboczą ds. współpracy w obszarze nietradycyjnych zagrożeń bezpieczeństwa (*Thailand-China Joint Working Group on Non-Traditional Security Cooperation* – Thailand-China JWG)[131].

Chińska polityka ciągłości współpracy z Tajlandią niezależnie od wewnętrznych zmian politycznych w tym państwie okazała się kluczowa w procesie zacieśniania relacji w drugiej części badanego okresu. W 2011 r., po wygranej w wyborach partii Phau Thai i objęciu stanowiska premiera przez siostrę Thaksina Shinawatry – Yingluck Shinawatrę, Chiny udzieliły nowemu tajskiemu rządowi pełnego poparcia. Mogły przy tym liczyć, tak jak w okresie 2001-2006, na sprzyjającą im politykę Y. Shinawatry, co miało przełożenie na zawierane istotne umowy i inicjatywy w sferze polityki, obronności i gospodarki[132]. W kwietniu 2012 r. podczas wizyty premier Y. Shinawatry w Pekinie podpisano drugi Plan Działań na Rzecz Strategicznej Współpracy Między Tajlandią a Chinami, obejmujący lata 2012-2016. Podobnie jak pierwszy dokument, bardzo kompleksowo wyznaczał on zakres i cele bilateralnej współpracy, został przy tym uzupełniony o istotne porozumienie dotyczące *stricte* sfery gospodarczej. Oba państwa ogłosiły również podniesienie statusu wzajemnych relacji do wszechstronnego partnerstwa strategicznego[133].

Poza wymiarem instytucjonalnym Chiny i Tajlandia utrzymywały intensywną kooperację na polu dyplomatycznym, obejmującą zarówno sferę *stricte* polityczną

[131] Ibidem.
[132] A. Freedman, *Malaysia, Thailand*…, op. cit., s. 112.
[133] Shen Hongfang, *The Economic Relations between China and Thailand under the Context of CAFTA: An Assessment*, „Chinese Studies", Vol. 2, No. 1 (2013), s. 52, 58.

(około 1000 delegacji przedstawicieli obu państw rocznie od momentu uregulowania stosunków dyplomatycznych), w tym: wizyty najwyższych przedstawicieli państwowych, jak i wymiar symboliczny, np. wizyty w ChRL członków tajskiej rodziny królewskiej[134].

Bardzo ważnym w kontekście „przyciągania" Tajlandii w sferę wpływów ChRL i „rozluźnienia" relacji tego państwa z USA było konsekwentne rozwijanie współpracy na polu militarnym i bezpieczeństwa. Jeszcze w okresie rządów T. Shinawatry i przed podpisaniem Wspólnego Planu Działań na rzecz Strategicznej Współpracy (co istotne w kontekście wcześniej opisanego rozwoju relacji tajsko-amerykańskich na początku XXI wieku) oba państwa zacieśniały współpracę wojskową. Poza dotychczasowymi obszarami kooperacji, dotyczyło to także udziału przedstawicieli obu państw w ćwiczeniach wojskowych, a wreszcie organizację i realizację wspólnych chińsko-tajskich ćwiczeń. Od 2002 r. chińscy żołnierze brali udział w roli obserwatorów w corocznych amerykańsko-tajskich ćwiczeniach Cobra Gold. Od 2003 r. tajscy żołnierze, również w roli obserwatorów, uczestniczyli w odbywających się w prowincji Mongolia Wewnętrzna ćwiczeniach ChAL-W o nazwie Northern Sword. W 2005 r. obserwatorzy z Tajlandii ponownie partycypowali w ćwiczeniach. W tym samym roku tajska armia - jako historycznie pierwsza z państw Azji Południowo-Wschodniej - przeprowadziła wspólne ćwiczenia z ChAL-W w zakresie odminowywania terenów na granicy tajsko-kambodżańskiej. Ponadto w grudniu 2005 r. marynarki wojenne Chin i Tajlandii odbyły pierwsze w historii wspólne ćwiczenia, obejmujące działania typu *search-and-rescue* (SAR). W lipcu 2007 r. jednostki specjalne obu państw uczestniczyły w Guangzhou we wspólnych ćwiczeniach Strike 2007, które przybrały formę cykliczną (rok później ćwiczenia odbyły się w Chiang Mai). W 2010 r. miały miejsce połączone ćwiczenia marynarek wojennych ChRL i Tajlandii w Zatoce Tonkińskiej. Kolejne tego typu ćwiczenia zrealizowano w 2012 r. w Guangdong[135]. W tym samym roku osiągnięto również porozumienie dotyczące wspólnych ćwiczeń sił powietrznych (które odbyły się w listopadzie 2015 r. pod nazwą Falcon Strike). Poza organizacją wspólnych ćwiczeń,

[134] Shen Hongfang, *The Economic Relations*…, op. cit., s. 58.
[135] Kolejne z cyklu ćwiczeń Strike odbyły się w Chiang Mai w 2008 r. i w Gulin 2010 r. C. Chinwanno, *Thai-Chinese Relationship*…, op. cit., s. 22-23; I. Storey, *Thailand's Post-Coup Relations*…, op. cit., s. 20-21; A. Freedman, *Malaysia, Thailand*…, op. cit., s. 111; J. Fei, *Beyond Rivalry and Camaraderie*…, op. cit., s. 233.

oba państwa w ograniczonym wymiarze dyskutowały, także od 2007 r., możliwości związane ze współpracą przemysłów obronnych. Skutkowało to podjęciem w 2012 r. decyzji o wspólnej produkcji wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych[136].

ChRL skutecznie angażowała także swój rosnący potencjał gospodarczy. Podobnie jak miało to miejsce w odniesieniu do innych państw regionu, duży nacisk kładła na „otwarcie" tajskiego rynku na chińskie produkty i inwestycje. Konwergencja dążeń z oczekiwaniami Tajlandii skutkowała przyspieszeniem tych procesów na tle regionu. W czerwcu 2003 r. oba państwa podpisały umowę o wolnym handlu (*Free Trade Agreement* – FTA), znosząca cła w handlu owocami i warzywami. Było to porozumienie o przyspieszonej realizacji (EHP) na poziomie relacji bilateralnych części postanowień uwzględnionych rok wcześniej w umowie CAFTA. FTA weszło w życie w październiku 2003 r[137].

Istotny komponent gospodarczy zawarty został w podpisanych odpowiednio w 2007 i 2012 r. dokumentach „Wspólnego Planu Działań na Rzecz Strategicznej Współpracy". W międzyczasie, w 2009 r. podczas wizyty premiera Tajlandii Abhisita Vejjajivy w Chinach podpisano po raz pierwszy Porozumienie o Rozszerzeniu i Pogłębieniu Współpracy Gospodarczej i Handlowej, które objęło szerokie spektrum obszarów kooperacji gospodarczej i handlowej, w tym: rolnictwo, żywność, energetykę, logistykę, turystykę, przemysł restauracyjny, a także współpracę małych i średnich przedsiębiorstw. Podobne porozumienie podpisano w 2012 r. przy okazji zawierania drugiego Wspólnego Planu Działań. Podobnie jak główny dokument, uwzględnia ono plany na lata 2012-2016. W 2012 r. sygnowano także memorandum o współpracy handlowej w obszarze rolnictwa. Podpisane umowy kładły nacisk na rozwój wzajemnej wymiany handlowej (celem było osiągnięcie wolumenu 100 miliardów USD do 2015 r.), a także kooperację w obszarach: morskim, technologicznym, telekomunikacji, energetyki i rolnictwa[138].

---

[136] I. Storey, *Thailand's Post-Coup Relations*…, op. cit., s. 22.

[137] Wbrew oczekiwaniom polityków tajlandzkich, w tym silnie lobbującego za umową T. Shinawatry, porozumienie nie przyniosło korzyści, a doprowadziło do problemów wielu lokalnych producentów owoców i warzyw z północy Tajlandii. Wiązało się to z utrzymaniem *de facto* przez ChRL licznych barier pozataryfowych, utrudniających sprzedaż tajlandzkiej produkcji na rynku chińskim. C. Chinwanno, *Thai-Chinese Relationship*…, op. cit., s. 20-21; Shen Hongfang, *The Economic Relations*…, op. cit., s. 56-57; S. Chirathivat, *Thailand's Economic Relations With China and Japan*, [w:] New Dynamics between China and Japan in Asia: How to Build the Future from the Past ?, G. Faure [ed.], Singapore 2010, s. 39-310, 318.

[138] Shen Hongfang, *The Economic Relations*…, op. cit., s. 52, 55, 58.

W latach 2003-2013 wolumen handlu między ChRL a Tajlandią wzrósł z 12,65 miliarda USD do 71,24 miliarda USD. Z ~3,83 miliarda USD do ~32,72 zwiększył się eksport z Chin. Z kolei chiński import z Tajlandii wzrósł w tym okresie z ~8,83 miliarda USD do 38,52 miliarda USD (patrz: dane zawarte w tabeli 46).

Tabela 46. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Tajlandią w latach 2003-2013 (w 10000 USD)

Rok	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Import	882684	1154051	1399189	1796243	2266469	2565674
Eksport	382791	580158	781930	976406	1197343	1563635
Wymiana handlowa	1265475	1734208	2181119	2772649	3463812	4129309
Rok	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	
Import	2490531	3319594	3903910	3855466	3852265	
Eksport	1328551	1974108	2569475	3119620	3271790	
Wymiana handlowa	3819082	5293702	6473385	6975086	7124055	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: National Bureau of Statistics of China, http://www.stats.gov.cn (17.05.2020).

Należy zwrócić uwagę, że mimo wejścia w życie CAFTA Tajlandii udało zachować się dodatni bilans handlu z ChRL. W liczbach absolutnych oba państwa zwiększyły wolumen eksportu swoich towarów o ok. 29 miliardów USD. Chiny są dla Tajlandii drugim najważniejszym partnerem handlowym po Japonii i największym rynkiem zbytu. Tajlandia to natomiast dla ChRL 15. największy partner handlowy. Czyni to z tego państwa głównego w ASEAN, obok Malezji, eksportera na rynek chiński. Wzmacnia również przekonanie establishmentu i biznesu tajlandzkiego, że wzrost gospodarczy Chin to szansa rozwojowa, a nie zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa[139].

Tym bardziej, że strukturalnie bardziej rozwinięta gospodarka Tajlandii pozwala na uniknięcie właściwej dla części państw regionu sytuacji, w której stają się one dostarczycielem surowców i nabywcą bardziej zaawansowanych produktów. Struktura chińskiego importu z Tajlandii była i pozostaje stosunkowo zdywersyfikowana.

[139] Ibidem, s. 53.

Dominuje kauczuk (13,8% w 2013 r.), ale duży udział mają także produkty chemiczne (11,7%), polimery etylenu (10,5%), maszyny do automatycznego przetwarzania danych (9,7%), produkty z kauczuku (8,5%) oraz tapioka (7,4%)[140]. Chińczycy eksportują na rynek tajski przede wszystkim komputery i części komputerowe, elektronikę, urządzenia domowe, urządzenia mechaniczne, produkty chemiczne, a także żelazo i produkty stalowe. W przeciwieństwie do większości państw regionu, handel chińsko-tajlandzki jest więc relatywnie zrównoważony. Jest to jeden z czynników wzmacniających po stronie Tajlandii chęć rozwijania wzajemnych stosunków gospodarczych i niską percepcję ryzyka wystąpienia negatywnych reakcji społeczeństwa na ekspansję interesów gospodarczych Chin (tym bardziej, że na handlu korzystają w dużym stopniu tajscy rolnicy)[141].

Tabela 47. Napływ chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Tajlandii w latach 2003-2013 (w milionach USD)

Rok	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
FDI	-	-	18.36	28.19	17.89	22.09
Rok	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	
FDI	169.05	633.43	20.92	598.46	938.86	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: Bank of Thailand, http://www2.bot.or.th (15.10.2020).

Inaczej niż w handlu, aktywność inwestycyjna podmiotów z ChRL w Tajlandii znacznie przewyższała podobne zaangażowanie Tajów na rynku chińskim. W tym czasie nastąpił przede wszystkim napływ chińskich inwestycji do Tajlandii. Z ograniczonego zaangażowania na początku XXI wieku (według danych Bank of Thailand praktycznie brak inwestycji w latach 2003-2004), chiński kapitał osiągnął pułap inwestycji na poziomie 939 milionów USD rocznie (rekordowy rok 2013 – patrz: tabela 47). Chińczycy w Tajlandii inwestują głównie w obszarze: rolnictwa i przemysłu rolnego, biopaliw, OZE, minerałów, ceramiki, tekstyliów i odzieży, metalurgii oraz maszynerii. Zwykle są to inwestycje w ramach *joint-venture* z podmiotami tajskimi[142].

[140] Wen Zha, *Personalized Foreign Policy Decision-making and Economic Dependence: A Comparative Study of Thailand and the Philippines' China Policy*, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 37, No. 2 (2015), s. 260.
[141] Shen Hongfang, *The Economic Relations*…, op. cit., s. 53-55.
[142] Ibidem, s. 56.

Rozwój współpracy gospodarczej objął nie tylko aktywność handlową i inwestycyjną, ale także wprowadzanie i usprawnianie mechanizmów stymulujących je. Przykładowo, w 2012 r. Chiny i Tajlandia zawarły wartą 325 miliardów bahtów umowę swapową, umożliwiającą rozliczenia transakcji handlowych w renminbi[143]. Brak możliwości inwestycji w strategiczne z punktu widzenia chińskich interesów aktywa, takie jak surowce i infrastruktura energetyczna, sprawia, że dla ChRL rynek tajlandzki ma przede wszystkim znaczenie czysto biznesowe – bez komponentu bezpośredniego przełożenia na interesy państwowe.

W końcowym etapie badanego czasokresu Chiny większy nacisk we wzajemnych stosunkach ekonomicznych stawiały na opisany już element rozwoju sieci transportowej łączącej południowe prowincje ChRL z kontynentalną Azją Południowo-Wschodnią. W 2007 r. ChRL, Tajlandia oraz Laos podpisały memorandum w sprawie budowy mostu na Mekongu, łączącego Chiang Khon w Tajlandii z Huay Xai w Laosie. Most ten jest częścią Drogi Krajowej nr 3, będącej kluczowym komponentem Korytarza Północ-Południe[144]. Po zmianie generacyjnej chińskich władz priorytetem[145] stała się budowa infrastruktury kolejowej. W październiku 2013 r. w Pekinie premier Li Keqiang i premier Y. Shinawatra podpisali memorandum o pogłębionej współpracy w obszarze rozwoju kolei (tzw. porozumienie „żywność za kolej"). Tajlandia zadeklarowała chęć importu z ChRL technologii i pociągów do budowy szybkiej kolei na odcinku między Nong Hai (północna Tajlandia) a dystryktem Phachi w pobliżu Bangkoku. W budowie partycypować miała China Railway Company. W zamian Chińczycy zobowiązali się do zwiększenia importu tajskiego ryżu z 200 tysięcy do 1 miliona ton rocznie, a także importu 200 tysięcy ton kauczuku[146].

Chiny sukcesywnie rozwijają również zdolności „miękkiego" oddziaływania na politykę Tajlandii. Dotyczy to między innymi studiów i szkoleń dla oficerów tajskiej armii prowadzonych na Narodowym Uniwersytecie Obronnym ChAL-W[147]. Wykształceni w chińskiej myśli wojskowej i mówiący po mandaryńsku (dotychczas

[143] A. Freedman, *Malaysia, Thailand*…, op. cit., s. 112.
[144] S. Manarungsan, *Thailand-China Cooperation*…, op. cit., s. 350.
[145] Jeszcze silniej eksponowanym po ogłoszeniu „sztandarowej" Inicjatywy Pasa i Szlaku.
[146] Inicjatywę tę opóźnij kolejny przewrót wojskowy, który zakończył rządy Y. Shinawatry. O dużym priorytecie, jaki przykładali do niej Chińczycy świadczy późniejszy rozwój sytuacji, o czym w dalszej części rozdziału. Zob.: Wen Zha, *Personalized Foreign Policy*…, op. cit., s. 253-254.
[147] C. Chinwanno, *Thai-Chinese Relationship*…, op. cit., s. 23.

dotyczyło to niewielkiego odsetka tajskich żołnierzy) oficerowie mogą w przyszłości wpływać pośrednio na proces dalszej konsolidacji współpracy dwustronnej, szczególnie jeśli wziąć pod uwagę tradycyjną rolę armii w polityce wewnętrznej Tajlandii. ChRL finansuje także rozwój sieci Instytutów Konfucjusza, których obecnie funkcjonuje w Tajlandii 16 (obok 11 Klas Konfucjusza)[148].

Chiny wzmacniały swój wizerunek pewnego partnera i odpowiedzialnego mocarstwa także poprzez reakcję na sytuacje kryzysowe. W 2011 r. państwo chińskie dostarczyło Tajlandii duży pakiet pomocowy w związku z powodziami, które nawiedziły to państwo[149]. W kontekście szeroko rozumianego *soft power* należy także zaznaczyć, że ChRL mogła liczyć w Tajlandii na wewnętrzny lobbing ze strony chińskiej mniejszości, inaczej niż np. w przypadku Indonezji, gdzie zaangażowanie lokalnych Chińczyków i osób pochodzenia chińskiego stanowiło czynnik ryzyka. W Tajlandii pozytywne postrzeganie chińskiej mniejszości, a jednocześnie jej duży odsetek wśród przedstawicieli elit politycznych i biznesowych stanowiły element wzmacniający korzystne dla Chin nurty w polityce wewnętrznej i międzynarodowej[150].

Jak wskazano we wcześniejszej części pracy, dla ChRL polityka wobec Tajlandii miała istotne znaczenie w kontekście całościowo rozumianej strategii regionalnej. Opisana efektywna i wielopłaszczyznowa współpraca na polu politycznym, gospodarczym i bezpieczeństwa skutkowała w latach 2003-2013 korzystnym dla Chin oddziaływaniem tego państwa na struktury ASEAN. ChRL nie miała możliwości wywierania na państwo tajlandzkie takiej presji, jaką była w stanie wywrzeć podczas szczytu ASEAN w Phnom Penh w 2012 r. na Kambodżę (więcej w rozdziale III pracy). Mogła jednak liczyć na przychylne tajskie stanowisko w sprawie negocjacji handlowych i w niektórych kwestiach politycznych. Jedną z nich był kształt procesu instytucjonalizacji regionalnej współpracy multilateralnej w ramach EAS. Tajlandia wspierała w tym przypadku stanowisko ChRL, która dążyła do „azjatyzacji" EAS i odsunięcia od zaangażowania na tym forum USA[151].

[148] S. Manarungsan, *Thailand-China Cooperation*…, op. cit., s. 352-353; Hanban, http://english.hanban.org/ (31.03.2019).
[149] A. Freedman, *Malaysia, Thailand*…, op. cit., s. 112.
[150] Odnosząc tę kwestię do polityki wewnętrznej wspomnieć należy między innymi doprowadzenie do rezygnacji z organizacji w Bangkoku w 2001 r. międzynarodowego spotkania członków Falun Gong. B. Mathews, *Bangkok's Fine Balance*…, op. cit., s. 4-5; T. Pongsudhirak, *An Unaligned Alliance*…, op. cit., s. 68-69.
[151] J. Fei, *Beyond Rivalry and Camaraderie*…, op. cit., s. 246.

Zwraca się ponadto uwagę, że po objęciu przez Tajlandię w ASEAN funkcji państwa koordynującego (*Coordinator Country* - CC) w 2012 r., państwo to nie zrobiło nic w kwestii ustabilizowania sytuacji na Morzu Południowochińskim. Nie będąc bezpośrednio zaangażowanym w spory i przyjmując retorykę neutralności, Tajlandia była postrzegana jako podmiot, który może odegrać pozytywną, koncyliacyjną rolę. Jej postawa jako CC pokazuje zdaniem części analityków, że *de facto* państwo tajlandzkie traktować należy - także w ASEAN - jako sojusznika ChRL, a nie neutralnego gracza[152].

4. Polityka ChRL wobec Malezji

Podstawowe pryncypia malezyjskiej polityki i zmienne ją warunkujące odróżniają to państwo na tle regionu. Malezja terytorialnie i ludnościowo jest przede wszystkim państwem mniejszym aniżeli Indonezja czy Tajlandia. Jest to jeden z czynników determinujących charakter i główne akcenty malezyjskiej „polityki strategicznego manewrowania".

Od powstania w 1957 r. do połowy lat 70. państwo malezyjskie było *de facto* sojusznikiem Zachodu w zimnowojennej rywalizacji, opierającym swoją politykę bezpieczeństwa na sojuszu z dawnym mocarstwem kolonialnym – Wielką Brytanią. Wycofanie się Wielkiej Brytanii z regionu począwszy od 1971 r., a także zastąpienie bilateralnego Angielsko-Malajskiego Porozumienia Obronnego (*Anglo-Malaya Defence Agreement* - AMDA) szerszym Układem Obronnym Pięciu Sił (*Five Power Defence Arrangements* - FPDA) z udziałem Wielkiej Brytanii, Malezji, Singapuru, Nowej Zelandii i Australii, doprowadziło do przewartościowania głównych założeń polityki zagranicznej państwa malezyjskiego[153].

Zdając sobie sprawę z obiektywnie ograniczonego potencjału, a także kładąc duży nacisk na rozwój gospodarczy, Malezja za główny imperatyw swojej polityki uznaje nieangażowanie się w formalne alianse z wielkimi potęgami w obawie przed

[152] A. Freedman, *Malaysia, Thailand*…, op. cit., s. 112, 117.

[153] FPDA zawiera między innymi zobowiązanie przeprowadzenia „konsultacji" na wypadek agresji wymierzonej w Malezję i Singapur bez zobowiązania podjęcia realnych działań. W tym samym okresie USA, zgodnie z Doktryną Nixona, dążyło do zniwelowania obecności wojsk lądowych w Azji Południowo-Wschodniej, co objęło także wycofanie ich z Tajlandii po przegranej wojnie w Wietnamie. Zob.: Cheng-Chwee Kuik, *Analyzing Malaysia's Changing Alignment Choices, 1971-89*, „Malaysian Journal of History & Strategic Studies", Vol. 37 (2010), s. 32, 39-40; Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia-China Relations: Three Enduring Themes*, [w:] Routledge Handbook of Contemporary Malaysia, M. Weiss (ed.), New York 2015, s. 419.

byciem wplątaną w konflikt mocarstw[154]. Tendencję tę wzmacniają uwarunkowania polityki wewnętrznej i duże znaczenie rozwoju gospodarczego dla utrzymania legitymizacji władzy.

”Strategiczne manewrowanie” Malezji opiera się więc na utrzymaniu politycznego dystansu wobec wielkich potęg oraz równoległej maksymalizacji korzyści ze współpracy gospodarczej, co wzmacnia wsparcie i zaangażowanie w rozwój struktur regionalnych, w tym przede wszystkim ASEAN i instytucji powiązanych. Malezja postrzega je jako element równoważenia i akomodacji rosnącej potęgi Chin, dążąc jednocześnie do zachowania ich strategicznej neutralności[155]. „Akomodacja” i „angażowanie” były także w badanym okresie głównymi cechami polityki Malezji wobec ChRL, co wynikało z przeświadczenia, że ścisłe powiązanie gospodarcze Chin z regionem Azji Południowo-Wschodniej niweluje ryzyko agresywnej dominacji i wykorzystania siły przez ChRL[156]. Przejawia się to także w nacisku na „azjatyzację” stosunków międzynarodowych w regionie, przede wszystkim w odniesieniu do architektury gospodarczo-finansowej, ale także sfery politycznej i bezpieczeństwa.

Wszystkie powyższe elementy stanowiły w badanym czasokresie korzystną bazę, która otwierała rosnącym w siłę Chinom drogę do ekspansji ekonomicznej i konsekwentnego, zrównoważonego budowania wpływów politycznych.

A. Kontekst historyczny

Malezja była pierwszym z państw – członków ASEAN, które nawiązało relacje dyplomatyczne z ChRL. Miało to miejsce w 1974 r., a więc jeszcze w czasie trwania Rewolucji Kulturalnej i zanim doszło do realnych przewartościowań w polityce zagranicznej Chin. Warunkowane było to, jak już wspomniano, wewnętrzną kalkulacją polityków malezyjskich, którzy wobec zmian w architekturze bezpieczeństwa regionu na nowo określili pryncypia polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Malezji, uwzględniające rolę ChRL jako ważnego, obok USA i ZSRR, gracza w regionie[157].

[154] Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia-China Relations*…, op. cit., s. 420.
[155] Cheng-Chwee Kuik, *Analyzing Malaysia's Changing*…, op. cit., s. 34-35.
[156] J. Chinyong Liow, *Malaysia's Post-Cold War China Policy: A Reassessment,* [w:] The Rise of China: The Responses from Southeast Asia and Japan, J. Tsunekawa (ed.), Tokyo 2009, s. 52.
[157] Nie mniej istotne były w tym przypadku także uwarunkowania polityki wewnętrznej. 25% społeczeństwa Malezji stanowią etniczni Chińczycy. Nawiązując stosunki dyplomatyczne z ChRL dominująca w rządzącej państwem koalicji Barisan Nasional Zjednoczona Malajska Organizacja Narodowa (*United Malayan National*

Wcześniejszy okres w relacjach chińsko-malezyjskich cechowała wzajemna wrogość. W latach 1963-1966 tendencje te wzmocniło wsparcie przez ChRL zainicjowanej przez indonezyjskiego prezydenta Sukarno i wymierzonej w Malezję polityki *konfrontasi*[158]. Wobec braku oficjalnych stosunków bardzo ograniczony zakres miał handel – realizowany przede wszystkim z wykorzystaniem chińskich pośredników w Singapurze i Hongkongu[159]. Mimo sygnalizowania przez Malezję możliwości ustanowienia relacji dyplomatycznych jeszcze w 1971 r., ich nawiązanie uniemożliwiał ideologiczny wymiar polityki zagranicznej Chin i wsparcie tego państwa dla Komunistycznej Partii Malajów (*Communist Party of Malaya* – CPM)[160]. W 1971 r. oba państwa porozumiały się jednak w sprawie wznowienia bezpośrednich stosunków handlowych[161]. W tym samym roku w Pekinie otwarta została oficjalnie misja handlowa, będąca na ówczesnym etapie kanałem kontaktów między państwami. Warto odnotować, że w październiku 1971 r. Malezja poparła albański wniosek, ustanawiający ChRL przedstawicielem państwa chińskiego w Radzie Bezpieczeństwa ONZ i wykluczający z niej przedstawicieli Republiki Chińskiej na Tajwanie[162].

Organisation – UMNO) premiera Tun Abdul Razaka dążyła do poszerzenia elektoratu i zagwarantowania sobie kolejnego zwycięstwa w wyborach. W percepcji Malajów budowa relacji z Chinami miała także niwelować ryzyko związane z aktywnością CPM. Zob.: Cheng-Chwee Kuik, *Analyzing Malaysia's Changing*…, op. cit., s. 36-37; J. Saravanamuttu, *Negotiating the Rise of Asia – a Perspective from Malaysia's Relations with India and China*, [w:] The Rise of China and India. A New Asian Drama, Lam Peng Er, Lim Tai Wei [eds.], Singapore 2009, s. 65.

[158] Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia-China Relations*…, op. cit., s. 419.

[159] Zob.: Poon Kim Shee, *The Political Economy of Mahathir's China Policy: Economic Cooperation, Political and Strategic Ambivalence*, „Ritsumeikan Annual Review of International Studies", Vol. 3 (2004), s. 60-61.

[160] Szczególnie wobec wspomnianego wysokiego odsetka etnicznych Chińczyków w społeczeństwie Malezji i ich dominacji w strukturach CPM, która od 1948 r. prowadziła walkę najpierw z brytyjskim rządem kolonialnym, a następnie z siłami rządowymi Federacji Malajskiej i Malezji. Ważnymi czynnikami były także: licząca około 220 000 osób społeczność chińska o formalnym statusie bezpaństwowców, o której lojalność obawiali się Malajowie, a także działalność propagandowa ChRL, w tym przede wszystkim funkcjonowanie nadającej z terenu Chin rozgłośni Malajskiego Głosu Rewolucji. Zob.: J. Chinyong Liow, *Malaysia's Post-Cold*…, op. cit., s. 49-50, 53-54; Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia-China Relations*…, op. cit., s. 418-419.; J. Saravanamuttu, *Negotiating the Rise of Asia*…, . op. cit., s. 62-63.

[161] Należy przy tym zaznaczyć, że państwo malezyjskie z rezerwą podchodziło wówczas do szybkiej intensyfikacji współpracy handlowej. W 1971 r. utworzone zostało państwowe przedsiębiorstwo Pernas Trading Company, które pełniło funkcję nadzorczą wobec firm handlujących z Chinami, samemu stanowiąc dla nich konkurencję. Za pośrednictwem Pernas realizowany był import z ChRL, a firma pobierała 0,5 % cła od każdego towaru. Importerzy musieli wcześniej uzyskać państwowe pozwolenie na zakup dóbr w Chinach. Rozwiązania te były ściśle powiązane z pryncypiami malezyjskiej polityki gospodarczej, faworyzującej *bumipatera* – to jest rdzennych Malajów – wobec mniejszości chińskiej w państwie. Polityka ta była jedną z podstaw tak zwanej Nowej Polityki Ekonomicznej (*New Economic Policy*) przyjętej właśnie w 1971 r. Obowiązywała ona do stycznia 1988 r. A. Hui-Min Ko, *Not for political domination: China's foreign policy towards Vietnam, Singapore and Malaysia in the open era*, PhD thesis, Glasgow, 2010, s. 171-172; Socio-Economic & Environmental Research Institute, *Joint Research Project on Trade, Investment & Economic Cooperation Between China and Southeast Asia: The Case of Malaysia*, http://www.seri.com.my/ (11.12.2019), s. 14.

[162] Kontekst decyzji w sprawie uznania ChRL za przedstawiciela Chin w RB ONZ wynikał zarówno z oceny otoczenia strategicznego (wspomniane ograniczenie obecności państw zachodnich w regionie), jak i powiązanego

Po serii negocjacji na forum ONZ w maju 1974 r. podczas oficjalnej wizyty premiera Malezji Tun Abdul Razaka w Pekinie oba państwa wydały wspólny komunikat w sprawie ustanowienia stosunków dyplomatycznych[163].

Na początkowym etapie relacje między Chinami a Malezją miały ambiwalentny charakter. ChRL stopniowo redefiniowała i racjonalizowała podstawy polityki zagranicznej po okresie Rewolucji Kulturalnej, podczas gdy malezyjscy decydenci konsekwentnie postrzegali Chiny (kontynuujące wsparcie dla CPM[164]) jako główne zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa (mając na uwadze także chiński atak na Wietnam w 1979 r.[165]), z niepokojem obserwując także proces amerykańsko-chińskiego zbliżenia[166]. Nie zmieniły tego oficjalne wizyty: Deng Xiaopinga w Malezji w 1978 r.[167], a także ówczesnego premiera Malezji Tun Husseina w Chinach w 1979 r. Jednocześnie od końca lat 70. coraz wyraźniej widoczny był wzrost bilateralnej współpracy gospodarczej, w tym przede wszystkim rozwijające się relacje handlowe[168].

Tendencje te zostały wzmocnione i uzupełnione o otwarcie polityczne po objęciu stanowiska premiera Malezji przez Mahathira Mohamada, który od 1981 r. sprawował tę funkcję przez kolejne 21 lat. Stosunki między ChRL a Malezją w coraz większym stopniu determinowane były ekonomicznym pragmatyzmem, szczególnie po kluczowych wizytach w Pekinie malezyjskiego ministra spraw zagranicznych Ghazali Shafie w maju 1984 r. oraz premiera Mahathira w listopadzie 1985 r[169]. Jednocześnie

---

z tym poszukiwania wsparcia dla malezyjskiej inicjatywy utworzenia Strefy Pokoju, Wolności i Neutralności (*Zone of Peace, Freedom and Neutrality* – ZOPFAN). Państwa ASEAN podpisały deklarację w sprawie ZOPFAN w Kuala Lumpur 27 listopada 1971 r. Cheng-Chwee Kuik, *Analyzing Malaysia's Changing*…, op. cit., s. 36-38; J. Chinyong Liow, *Malaysia's Post-Cold War*…, op. cit., s. 50; S. Leong, *Malaysia-China Relations: Looking Beyond Fears and Inadequacies*, [w:] Harmony and Development. ASEAN-China Relations, Lai Hongyi, Lim Tin Seng [eds.], Singapore 2007, s. 145-146; J. Saravanamuttu, *Negotiating the Rise of Asia*…, op. cit., s. 65-66.

[163] Cheng-Chwee Kuik, *Analyzing Malaysia's Changing*…, op. cit., s. 37-38.

[164] Chiny konsekwentnie utrzymywały relacje partia-partia jako odseparowane i niezależne od stosunków międzyrządowych. Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia-China Relations*…, op. cit., s. 420-421.

[165] J. Chinyong Liow, *Malaysia's Post-Cold War*…, op. cit. s. 51.

[166] Cheng-Chwee Kuik, *The Essence of Hedging*…, op. cit…., s. 172.

[167] Choć w jej trakcie Deng powtórzył chińskie stanowisko sprzeciwiające się podwójnemu obywatelstwu etnicznych Chińczyków w Malezji i podkreślające konieczność podporządkowania się prawu i władzom państwowym. A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 159.

[168] Cheng-Chwee Kuik, *Analyzing Malaysia's Changing*…, op. cit., s. 45-47.

[169] Malezyjskiemu ministrowi towarzyszyła delegacja 33 przedsiębiorców, a w trakcie spotkania zawarto kilka umów wspartych deklaracjami o możliwym obopólnie korzystnym udziale ChRL w procesie reform gospodarczych Malezji w ramach NEP. Jeszcze większa, bo licząca 130 przedsiębiorców była delegacja handlowa towarzysząca Mahathirowi w kolejnym roku. W trakcie wizyty podpisano miedzy innymi Porozumienie o Unikaniu Podwójnego Opodatkowania, a także porozumienie o współpracy między chińską Radą Promocji Handlu Międzynarodowego oraz Chińsko-Malezyjską Izbą Gospodarczą w Malezji oraz kilka istotnych umów

relacje polityczne stale cechowała podejrzliwość pogłębiana polityką ChRL, w tym między innymi kontrowersjami dotyczącymi polityki wizowej[170] czy działaniami na Morzu Południowochińskim[171].

Zasadnicze zmiany w stosunkach bilateralnych obu państw nastąpiły w okresie postzimnowojennym. Swego rodzaju preludium było podpisanie przez władze Malezji i CPM porozumienia pokojowego w grudniu 1989 r., a także zakończenie działalności nadawanego z terytorium Chin radia Głos Rewolucji Ludowej (mal. *Suara Revolusi Rakyat*). ChRL uchwaliła także ustawę regulującą status Chińczyków poza granicami państwa (w sposób zbieżny z postulatami i oczekiwaniami państw regionu)[172].

Na poziomie gospodarczym symptomem zmiany było podpisanie w 1988 r. pierwszego porozumienia handlowego, w którym państwa zobowiązały się do wzajemnego stosowania Klauzuli największego uprzywilejowania (*Most favoured nation clause* – MFN). Sygnowano także porozumienie o Wzajemnym Wsparciu i Ochronie Inwestycji. Celem implementacji tych postanowień utworzono Chińsko-Malezyjską Wspólną Komisję ds. Gospodarczych i Handlu (*China-Malaysia Trade and Economic Joint Committee*)[173].

Od początku lat 90. oba państwa nawiązały bliższą współpracę, a w 1991 r. w Kuala Lumpur odbyły się pierwsze chińsko-malezyjskie rozmowy ministrów spraw zagranicznych w ramach ustanowionego mechanizmu konsultacji bilateralnych[174]. W kolejnych latach intensyfikacja wzajemnych kontaktów objęła między innymi

dotyczących współpracy gospodarczej. Zob. więcej: A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 172-175.

[170] W 1984 r. wyszło na jaw, że obywatele Malezji narodowości chińskiej podróżują do ChRL z wykorzystaniem specjalnych wiz przyznawanych im przez instytucje chińskie w Hongkongu, a także że są traktowani wówczas jako Chińczycy z zagranicy i podlegają opiece chińskiej Komisji ds. Relacji ze Społecznością Chińską za Granicą.

[171] Zawarte porozumienia objęły: Umowę o Unikaniu Podwójnego Opodatkowania (zawartą w czasie wizyty Mahathira w 1985 r.), Umowę o Transporcie Morskim z 1987 r., Umowę o Bezpośrednim Handlu z 1988 r., Umowę w sprawie Gwarancji Inwestycji z 1988 r., a także Umowę w sprawie Usług Lotniczych z 1989 r. Ponadto w 1988 r. Malajowie zrezygnowali z restrykcyjnej polityki, wymagającej każdorazowej zgody administracyjnej na import towarów z Chin, a także znieśli opłatę administracyjną w wysokości 5% wartości sprowadzanych produktów. Otworzyło to rynek malezyjski dla produktów z ChRL. Malezja utrzymywała przy tym szereg innych restrykcji, których celem była kontrola chińskiej aktywności w tym państwie i kontaktów obywateli Malezji w Chinach. Kontrolowane były między innymi prywatne i służbowe podróże Malezyjczyków do ChRL, a także chińskie publikacje. Cheng-Chwee Kuik, *Analyzing Malaysia's Changing*…, op. cit., s. 49-50.

[172] W tym samym roku ChRL uchwaliła prawo regulującego kwestie obywatelstwa etnicznych Chińczyków zamieszkałych poza granicami państwa. Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia-China Relations*…, op. cit., s. 422; A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 159.

[173] Zob.: Ibidem, s. 175-176; Poon Kim Shee, *The Political Economy*…, op. cit., s. 62.

[174] Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia-China Relations: Three Enduring Themes*…, op. cit., s. 423; Cheng-Chwee Kuik, *The Essence of Hedging*…, op. cit., s. 172.

zniesienie restrykcji w zakresie możliwości podróżowania Malezyjczyków do ChRL (1992 r.), utworzenie Stowarzyszenia Przyjaźni Chińsko-Malezyjskiej (*Chinese-Malaysian Friendship Assocation*; w 1993 r.), a także ustanowienie oficjalnych kontaktów między Komunistyczną Partią Chin (KPCh) a UMNO (w 1994 r.). Znacznie wzrosła także liczba wzajemnych wizyt wysokich rangą przedstawicieli władzy obu państw[175].

W malezyjskiej percepcji Chiny pozostały przy tym potencjalnym zagrożeniem i czynnikiem destabilizującym w regionie - w szczególności mając na uwadze ich aktywność na Morzu Południowochińskim[176]. Malezja, licząc na dalsze korzyści gospodarcze, była jednak inicjatorem korzystnych z punktu widzenia ChRL przedsięwzięć w ramach polityki regionalnej. Chińskie władze wspierały te tendencje, stawiając na rozwój relacji z Malezją zgodny z oczekiwaniami tego państwa. W ten sposób w 1991 r. minister spraw zagranicznych ChRL Qian Qichen na zaproszenie swojego malezyjskiego odpowiednika Abdullaha Ahmada Badawiego po raz pierwszy wziął udział w Spotkaniu Ministerialnym ASEAN. Malezja wspierała także ideę uczynienia z Chin Partnera Dialogu ASEAN, co stało się faktem w 1996 r[177].

Co istotne, ChRL przyjęła wobec Malezji zarówno na poziomie retoryki, jak i podejmowanych działań znacznie łagodniejszy kurs aniżeli wobec innych państw zaangażowanych w spór o przynależność obiektów, wchodzących w skład wysp Spratly. Dotyczyło to przede wszystkim braku reakcji na inicjatywy Malezji, dążącej do wzmocnienia kontroli nad zajętymi obiektami, a także ich gospodarczego wykorzystania. Chiny reagowały w sposób umiarkowany, kiedy w 1991 r. Malezyjczycy rozpoczęli budowę kurortu turystycznego na kontrolowanej przez siebie Swallow Reef, a także nie protestowały, gdy w 1992 r. atol odwiedzili: sułtan Azlan Shah i Królowa Bainun[178]. Podobne umiarkowane reakcje ChRL miały miejsce

[175] A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 162.
[176] Część badaczy zauważa, że poszczególne ośrodki prezentowały niejednolite stanowisko wobec ChRL. O ile rządzący państwem politycy Barisan Nasional akcentowali szanse i możliwości płynące ze współpracy, wojskowi planiści stale podkreślali ryzyka związane ze wzrostem potęgi Chin. Zob.: J. Chinyong Liow, *Malaysia's Post-Cold War*.., op. cit., s. 55-56; 61-62.
[177] Ibidem, s. 75-76; Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia-China Relations*…, op. cit., s. 423.
[178] W tym samym czasie Chiny bardzo agresywnie reagowały na podobne inicjatywy podejmowane przez Wietnam. J. Chinyong Liow, *Malaysia's Post-Cold War*.., op. cit., s. 63; A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 165-166.

w 1999 r., kiedy Malezja wybudowała infrastrukturę na zajmowanych Investigator Shoal oraz Erica Reef[179].

W 1999 r. oba państwa podpisały Wspólną Deklarację ws. Przyszłych Ram Współpracy Bilateralnej, w której podkreślały znaczenie dwustronnych konsultacji w rozwiązywaniu sporów na Morzu Południowochińskim. W dokumencie znalazła się także zapowiedź wieloaspektowej współpracy gospodarczej[180].

W odpowiedzi Malezja, mimo oficjalnej retoryki podkreślającej rolę instytucji multilateralnych w kontekście sporów na Morzu Południowochińskim, w coraz większym stopniu wspierała chińskie stanowisko – w rozumieniu przeniesienia rozmów na płaszczyznę bilateralną, a także blokowania inicjatyw realnego włączenia tego problemu do agendy ASEAN, a tym bardziej umiędzynarodowienia konfliktu w szerszym zakresie[181]. W efekcie na przestrzeni lat malajscy politycy znacznie zmienili retorykę, odrzucając „teorię chińskiego zagrożenia" w regionie i bagatelizując problem narastającej asertywności ChRL na Morzu Południowochińskim. Oba państwa postawiły na rozwój współpracy ekonomicznej, czego efektem był wzrost wolumenu wymiany handlowej, a także inwestycje[182].

Chiny wspierały także widoczną w polityce Malezji dążność do „azjatyzacji" regionalnej architektury współpracy, dostrzegając w tym szansę na wyparcie interesów

---

[179] Zob. więcej nt. malezyjskiej aktywności w archipelagu Spratly: Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia-China Relations*…, op. cit., s. 423; M.Z. Ahmad, M.A. Mohd Sani, *China's Assertive Posture in Reinforcing its Territorial and Sovereignty Claims in the South China Sea: An Insight into Malaysia's Stance*, „Japanese Journal of Political Science", No. 18 (2017), s. 72-74.

[180] Dokument dotyczył szerszego, aniżeli tylko kwestia sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim, kontekstu. Podpisana w Pekinie deklaracja odnosiła się do wcześniejszych wypowiedzi premiera ChRL Li Penga, który w 1997 r. podczas wizyty w Kuala Lumpur podkreślał konieczność wzajemnego szacunku i równego traktowania, pokojowego rozstrzygania sporów, wzajemności, wspólnego rozwoju, wzajemnego wsparcia oraz współpracy. Państwa zadeklarowały także wolę wzmocnienia mechanizmu corocznych konsultacji na szczeblu ministrów spraw zagranicznych, a także chęć utrzymania regularnych spotkań na najwyższym szczeblu. Co istotne, w deklaracji znalazły się także elementy ściśle korelujące z pryncypiami chińskiej polityki zagranicznej, takie jak: zasada nieingerencji w wewnętrzne sprawy państw, prawo do swobodnego określania przez nie własnych systemów społecznych, politycznych i gospodarczych, a także wsparcie dla wielobiegunowego systemu międzynarodowego, również poprzez zmiany w architekturze polityczno-gospodarczej i ustanowienie nowego globalnego porządku. A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 168-169; Poon Kim Shee, *The Political Economy*…, op. cit., s. 64.

[181] Przykładowo, podczas Spotkania Ministerialnego ASEAN w Singapurze w 1999 r. minister spraw zagranicznych Malezji Syed Hamid Albar odrzucił wniosek Filipin, które chciały włączenia kwestii Morza Południowochińskiego w agendę planowanego spotkania ARF. Argumentował przy tym, że problemy bilateralne należy rozwiązywać na płaszczyźnie dwustronnej. J. Chinyong Liow, *Malaysia's Post-Cold War*.., op. cit., s. 55-56; 67-68.

[182] Na przykład w 1999 r. podczas wizyty Mahathira Mohameda w Pekinie podpisano memorandum, w którym Chiny zobligowały się do zainwestowania miliarda USD w budowę fabryki papieru w malezyjskiej prowincji Sabah. Ibidem, s. 74; A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 166.

USA i wzmocnienie własnej pozycji w Azji Południowo-Wschodniej. Dotyczyło to przedstawionej w 1990 r. przez Mahathira Mohamada koncepcji utworzenia Ugrupowania Gospodarczego Azji Wschodniej (*East Asian Economic Caucus* - EAEC), które dla ChRL mogło stać się przeciwwagą dla zainaugurowanej w 1989 r. Wspólnoty Gospodarczej Azji i Pacyfiku (*Asia Pacific Economic Cooperation* - APEC), a jednocześnie szansą na złagodzenie dyplomatycznych i gospodarczych skutków wydarzeń na placu Tiananmen z 1989 r. - poprzez intensyfikację współpracy panazjatyckiej wobec zachodnich sankcji[183].

Tendencje te wzmocnił azjatycki kryzys finansowy z 1997 r., w którym Malezja – tak jak większość państw regionu - doceniła postawę ChRL, która wsparła państwa dotknięte kryzysem, a także nie zdecydowała się na dewaluację renminbi. Malezyjczycy w mocnej retoryce domagali się wówczas reformy azjatyckiej architektury ekonomiczno-finansowej, krytykując Stany Zjednoczone i szeroko rozumiany „Zachód". Oba państwa wspólnie wsparły będące następstwem kryzysu inicjatywy, takie jak stworzenie mechanizmu na wypadek kryzysów walutowych w ramach tzw. Inicjatywy z Chiang Mai[184].

Malezja wyszła także wówczas z inicjatywą wspólnego spotkania państw ASEAN, Chin, Japonii i Korei Południowej, które odbyło się w Kuala Lumpur w grudniu 1997 r., zapoczątkowując formułę ASEAN+3 – w pewien sposób wprowadzającą w życie część założeń, które stały wcześniej za koncepcją utworzenia EAEC[185]. Antyzachodnią retorykę obu państw wspierała idea tak zwanych „azjatyckich wartości", odróżniających je od właściwych demokracjom zachodnim idei demokracji czy praw człowieka. Koncepcje te silnie werbalizowane przez Mahathira Mohameda Chińczycy starali się wykorzystywać na poziomie politycznym w szczególności po wydarzeniach na placu Tiananmen w 1989 r. (opierając na współpracy z państwami Azji

[183] Ostatecznie inicjatywy nigdy nie zrealizowano, także w promowanej przez Malezję w latach 1993-1996 alternatywnej formule EAEC – jako subprocesu w ramach APEC. J. Chinyong Liow, *Malaysia's Post-Cold War*.., op. cit., s. 74; A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 177-180.

[184] J. Chinyong Liow, *Malaysia's Post-Cold War*.., op. cit., s. 76-77; A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 181; Poon Kim Shee, *The Political Economy*…, op. cit., s. 65-66.

[185] Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia-China Relations*…, op. cit., s. 423; A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 181.

dążenia do wyjścia z politycznej izolacji), ale także – w wymiarze pozytywnym – po azjatyckim kryzysie finansowym 1997 r.[186].

B. Interesy i cele Chin

Politykę ChRL wobec Malezji w okresie 2003-2013 kształtowała gospodarcza pragmatyka uzupełniona o umiejętne rozgrywanie „przychylnej neutralności" tego państwa w szerszym wymiarze polityki regionalnej.

Na poziomie politycznym Malezja jest jednym z państw bezpośrednio zaangażowanych w spory terytorialne o wyspy Spratly. Państwo malezyjskie kontroluje osiem obiektów wchodzących w skład archipelagu, roszcząc sobie prawa do jedenastu z nich (zobacz szerzej: rozdział VII). Od połowy lat 80. malezyjski Petronas eksploatuje złoża ropy i gazu w okolicach Swallow Reef – w obszarze, który Malezja uznaje za część swojej EZZ, a Chiny za obszar przynależny im historycznie. Malezyjczycy stworzyli także na Swallow Reef kurort turystyczny[187].

Malezja przyjmuje przy tym znacznie bardziej koncyliacyjną, aniżeli Wietnam czy Filipiny (szerzej w rozdziałach: IV i VII), postawę ukierunkowaną na poszukiwanie porozumienia z państwem chińskim. Dla ChRL generuje to możliwość rozgrywania państw zaangażowanych w konflikt między innymi poprzez uzyskanie wsparcia Malezji dla głównych narracji prezentowanych w sporze.

Tendencję tę można odnieść do szerszego wymiaru polityki regionalnej. Malezja nie jest państwem, które w pełni wesprze interes polityczny Chin w oczekiwaniu na doraźne korzyści polityczne. Często krytyczna wobec szeroko rozumianego Zachodu retoryka i nacisk na „azjatyzację" regionalnej architektury w obszarze ekonomii i bezpieczeństwa są natomiast elementami komplementarnymi z założeniami polityki ChRL, w tym przede wszystkim jej długofalowego celu jakim jest ograniczenie wpływów i obecności Stanów Zjednoczonych w najbliższym otoczeniu. Malezja jest państwem krytycznie odnoszącym się do idei liberalnej demokracji na modłę zachodnią czy praw człowieka jako jednej z wartości stojących u jej podstaw. Negatywnie odnosi się także do koncepcji łączenia pomocy rozwojowej i współpracy gospodarczej

[186] Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia-China Relations*…, op. cit., s. 423; A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 161-162.
[187] Ibidem, s. 164-165.

z czynnikami natury politycznej – takimi jak wyżej wymienione. Elementy te idą w parze ze stanowiskiem i retoryką Chin[188].

Na poziomie gospodarczym Malezja to dla ChRL główny partner handlowy w ASEAN. To także drugi, po Indonezji, największy producent ropy i gazu w regionie Azji Południowo-Wschodniej, a także trzeci największy globalny eksporter gazu skroplonego (*Liquefied Natural Gas* - LNG) i jeden z głównych dostawców LNG dla energochłonnej chińskiej gospodarki[189]. Potwierdzone złoża surowców energetycznych Malezji szacuje się na 3,6 miliarda baryłek ropy naftowej oraz 42 miliardy stóp sześciennych (cf) gazu. Ulokowane są one głównie w złożach *offshore* we wschodniej części Borneo – w prowincji Sarawak. Warto także zaznaczyć, że szacowana wielkość złóż *offshore* znajdujących się na Morzu Południowochińskim – na obszarze, do którego prawa roszczą sobie Malezyjczycy – ocenia się nawet na 8 miliardów baryłek ropy i 80 miliardów cft gazu (najwięcej spośród państw zaangażowanych w spory). Państwo malezyjskie (stan na 2014 r.) produkuje rocznie 30 milionów ton LNG[190].

W wymiarze bezpieczeństwa Malezja jest natomiast, obok Indonezji i Singapuru, państwem leżącym w bezpośredniej bliskości Cieśniny Malakka. Jako takie odpowiada więc za stabilność i bezpieczeństwo handlu międzynarodowego, co bezpośrednio wiąże się z interesami chińskiego mocarstwa handlowego.

C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania

W badanym okresie państwo malezyjskie było jednym z głównych beneficjentów chińskiej „polityki dobrosąsiedztwa". ChRL efektywnie wykorzystywała sprzyjające jej interesom tendencje w polityce Malezji. Chiny mogły przyjąć dzięki temu relatywnie bierną i nastawioną na dyskontowanie korzystnych okoliczności linię w zakresie kształtowania relacji politycznych. Dynamicznie rozwijały się stosunki gospodarcze, co wiązało Malezję ściślej z interesem ChRL i dodatkowo wzmacniało korzystne trendy w polityce tego państwa. Chiny stopniowo inicjowały także współpracę na płaszczyźnie

[188] Ibidem, s. 156-157, 161-162.
[189] Center for a New American Studies, P. Parameswaran, *Playing it Safe: Malaysia Approach to the South China Sea and Implications for the United States*, *https://www.cnas.org* (03.01.2019), s. 4.
[190] Zob. szerzej: U.S. Energy Information Administration, Country Analysis Brief: Malaysia, https://www.eia.gov (02.02.2019), Raport PWC, *The Malaysian Oil&Gas Industry. Challenging times, but fundamentals intact*, https://www.pwc.com (02.02.2019).

bezpieczeństwa, która funkcjonowała jednak w latach 2003-2013 w ograniczonym zakresie.

W pierwszej części badanego okresu państwo chińskie kontynuowało korzystne tendencje z przełomu XX i XXI wieku, uzyskując dyplomatyczne wsparcie Malezji w wybranych obszarach. ChRL pozyskała m.in. przychylność państwa malezyjskiego dla forsowanej przez siebie linii w kwestii sporów na Morzu Południowochińskim. W 2004 r. Chiny i Malezja wydały wspólny komunikat w sprawie dalszego wdrażania postanowień przyjętej dwa lata wcześniej Deklaracji Postępowania Stron ma Morzu Południowochińskim (*Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea* – DOC). Rok później oba państwa wydały podobny komunikat w sprawie pokojowej współpracy w kwestii wykorzystania zasobów Morza Południowochińskiego (w znaczniej mierze wspierający stanowisko ChRL kierunkowane w stronę „odkładania" sporów i promowania wspólnego wydobycia surowców – szerzej w rozdziale VII pracy)[191]. W tym okresie Chińczycy, mimo kilku incydentów o niskiej skali oddziaływania, nie podejmowali żadnych działań w odpowiedzi na prowadzoną przez malezyjski Petronas wespół z międzynarodowymi koncernami eksploatację surowców energetycznych w obszarze tzw. *U-Shaped Line*, kupując przy tym duże wolumeny malezyjskiego LNG[192].

Chiny zdecydowanie zareagowały natomiast na złożony do Komisji Granic Szelfu Kontynentalnego (*Commission on the Limits of the Continental Shelf* - CLCS) wspólny malezyjsko-wietnamski wniosek w sprawie przedłużonego szelfu kontynentalnego w południowej części Morza Południowochińskiego, wystosowując do Sekretarza Generalnego ONZ Ban Ki Moona notę dyplomatyczną oprotestowującą wniosek, a także podkreślającą „historyczne prawa" ChRL do wód akwenu (szerzej: w rozdziale VIII)[193].

Państwo chińskie zaznaczyło w ten sposób granice w jakich było skłonne tolerować sprzeczne z pryncypiami jego polityki inicjatywy Malezji. W tym przypadku stosunkowo „łagodne" zwykle podejście nie mogło objąć elementu częściowego

[191] A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 159, 167-168.
[192] P. Parameswaran, *Playing it Safe*…, op. cit., s. 9.
[193] NUS East Asian Institute, Lim Tin Seng, *Renewing 35 Years of Malaysia-China Relations: Najib's Visit to China*, „EAI Background Brief", No. 460 (2009), http://www.eai.nus.edu.sg (15.10.2020), s. 10-11.

umiędzynarodowienia sporu o status obiektów na Morzu Południowochińskim. Niemniej oba państwa stosunkowo sprawnie wyjaśniły nieporozumienia, a w okresie rządów premiera Malezji Najiba Razaka kontynuowały efektywny rozwój współpracy. W 2009 r. w Pekinie Wen Jiabao oraz Najib Razak podpisali 16 memorandów i porozumień, z których najważniejszym był Malezyjsko-Chiński Plan Wspólnych Działań ws. Strategicznej Współpracy (*Malaysia-China Joint Action Plan on Strategic Cooperation*)[194]. Natomiast w 2013 r. podniesiono rangę relacji bilateralnych do wszechstronnego strategicznego partnerstwa.

Tranzycja władzy w ChRL wraz z końcem badanego czasokresu oznaczała jednak istotne przewartościowania w polityce zagranicznej tego państwa. W 2013 r. Malezja jako ostatnie z państw regionu bezpośrednio odczuła rosnącą asertywność w polityce chińskiej w odniesieniu do sporów na Morzu Południowochińskim. W marcu tego roku cztery chińskie jednostki z okrętem desantowym Jinggangshan pojawiły się w dużej bliskości kontrolowanej przez Malezję James Shoal. Znaczenie tego incydentu było początkowo bagatelizowane, szczególnie po tym jak w październiku tego samego roku stosunki między państwami zostały podniesione do rangi wszechstronnego strategicznego partnerstwa[195]. Jak się miało później okazać polityka Chin w coraz większym stopniu zaczęła przypominać charakterem opisane w poprzedniej części dysertacji „dwutorowe" podejście, w ramach którego asertywnej postawie na Morzu Południowochińskim towarzyszy deklarowana gotowość do rozmów i rozwijania współpracy. Warto przy tym zaznaczyć, że choć ChRL traktowała politykę Malezji względem sporów dot. wód, obiektów i zasobów akwenu znacznie łagodniej aniżeli w przypadku Wietnamu czy Filipin, Chiny nie pozostawały wobec niej całkowicie bierne. Przykładowo, w latach 2008-2012 chińskie jednostki należące zarówno do marynarki wojennej, jak i agencji cywilnych 35 krotnie wpływały w obszar malezyjskiej EEZ w okolicach archipelagu Spratly[196].

Główną osią rozwoju relacji chińsko-malezyjskich były jednak przede wszystkim relacje handlowe. Wynikało to z dużego otwarcia Malezji na handel z ChRL, w którym

[194] Lee Kam Hing, *Malaysia-China Economic Relations: 2000-2010*, [w:] China and East Asia: After the Wall Street Crisis, Lam Peng Er, Qin Yaqing, Yang Mu [eds.], Singapore 2013, s. 242-243.
[195] Zob. Observatory for South-East Asia, Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia Relations With Mayor and Middle Powers*, http://centreasia.eu (10.01.2019), s. 3, 6.
[196] P. Parameswaran, *Playing it Safe*…, op. cit., s. 8.

państwo malezyjskie upatrywało istotnej szansy rozwojowej. Stworzyło to najkorzystniejsze wśród państw regionu środowisko dla wzrostu wzajemnej wymiany handlowej. W latach 2003-2013 jej wolumen wzrósł z 20,127 miliarda USD do 106,08 miliarda USD (patrz: tabela 48). Należy zaznaczyć, że Chiny utrzymują przy tym ujemny bilans handlowy, przy czym dynamika wzrostu importu (z 13,99 miliarda USD w 2003 r. do 60,15 miliarda USD w 2013 r.) jest większa aniżeli dynamika wzrostu eksportu (z 6,14 miliarda USD w 2003 r. do 45,93 miliarda USD w 2013 r.).

Tabela 48. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Malezją w latach 2003-2013 (w 10000 USD)

Rok	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Import	1398641	1817474	2009321	2357243	2869705	3210140
Eksport	614089	808606	1060635	1353707	1768927	2145517
Wymiana handlowa	2012730	2626080	3069956	3710951	4638632	5355657
Rok	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	
Import	3233592	5044680	6213671	5830677	6015279	
Eksport	1963178	2380204	2788598	3652528	4593059	
Wymiana handlowa	5196769	7424884	9002270	9483205	10608338	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: National Bureau of Statistics of China, http://www.stats.gov.cn (17.05.2020).

Struktura handlu między państwami wskazuje na jej intraregionalny charakter. Opierają one wymianę na podobnych produktach, co nie przeszkadza w generowaniu wzajemnych przepływów. Chiński eksport do Malezji pozostaje przy tym bardziej zdywersyfikowany niż import z tego państwa. Chińczycy sprzedają Malezji przede wszystkim układy scalone (13%), komputery (3,8%), sprzęt nadawczy (2,4%), telefony (2,2%) oraz maszyny biurowe (2,2%). Sprowadzają natomiast głównie układy scalone (26%), komputery (6,1%), olej palmowy (6,0%), mieszanki asfaltowe (4,4%), a także rafinowaną ropę naftową (3,9%) i LPG (3,8%)[197].

Znacznie mniejsze znaczenie dla rozwoju gospodarczej współpracy bilateralnej między ChRL a Malezją miała sfera inwestycji. Aktywność inwestycyjna chińskich

[197] Dane na 2014 r.: ISEAS - Yusof Ishah Institute, C. Lee, *Deepening of Malaysia's Economic Ties to China: What Are the Implications ?*, „ISEAS Perspective", No. 69 (2016), *https://www.iseas.edu.sg* (03.01.2019), s. 4.

przedsiębiorstw w Malezji pozostawała relatywnie niska. Wpływ na to miało kilka czynników, w tym przepisy prawne wymagające od zagranicznych inwestorów przynajmniej 30%-owego udziału lokalnych firm należących do *bumiputra*[198]. W efekcie od 2003 do 2012 r. udział Malezji w kontekście ogólnej aktywności inwestycyjnej firm z ChRL w Azji Południowo-Wschodniej spadł z 17,1% do 3,6%. Nie był to więc istotny wektor chińskiego zaangażowania w tym państwie, choć z punktu widzenia Malezji kapitał z Chin pozostaje jednym z głównych źródeł bezpośrednich inwestycji zagranicznych zarówno w sektorze wytwórczym, jak i w usługach[199].

Niewielkie, w porównaniu z innymi państwami regionu dysponującymi złożami surowców naturalnych, było chińskie zaangażowanie w malezyjski sektor ropy i gazu. Dopiero w 2006 r. chińskie konsorcjum Shanghai LNG Company, którego udziałowcami są Shenergy Group (55% udziałów) oraz CNOOC Gas & Power (spółka córka CNOOC – 45% udziałów) zawarło z Petronas wartą 25 miliardów USD umowę na dostawy do 3,03 miliona ton LNG rocznie do terminala LNG w prowincji Zhejiang na okres 25 lat. Pierwszą dostawę zrealizowano po ukończeniu budowy terminala w 2009 r[200].

Istotnym obszarem zaangażowania przedsiębiorstw z ChRL były natomiast projekty rozbudowy infrastruktury. W listopadzie 2008 r. chińskie China Harbor Engineering Company (spółka córka China Construction and Communication Group) oraz malezyjskie United Engineering (spółka córka państwowego funduszu majątkowego Khazanah) rozpoczęły budowę 24-kilometrowego mostu łączącego wyspę Penang z kontynentalną częścią Malezji. Inwestycja sfinansowana została chińskim rządowym kredytem na kwotę 800 milionów USD. W czasie wizyty prezydenta Hu Jintao w Malezji w 2009 r. osiągnięto porozumienie w kwestii realizacji kolejnych inwestycji infrastrukturalnych, w tym: budowy 250 kilometrowej dwutorowej linii kolejowej z Johor Baru na południu Malezji do Gemas[201]. Wspólne inwestycje objęły także budowę tamy Bakun i hydroelektrowni w prowincji Sarawak (inwestycję

[198] Lee Kam Hing, *Malaysia-China Economic*…, op. cit., s. 258-259.
[199] C. Lee, *Deepening of Malaysia's Economic*…, op. cit., s. 4-5.
[200] Reuters, *Malaysia's Petronas announces China LNG deal*, https://uk.reuters.com (20.10.2020); Lee Kam Hing, *Malaysia-China Economic*…, op. cit., s. 260.
[201] Inwestycję wartą 2,5 miliarda USD zrealizowała chińska firma, a głównym źródłem jej finansowania były niskooprocentowane kredyty z ChRL.

realizuje Malaysia-China Hydro JV Consortium), a także budowę tamy Mengkuang. Firmy z Chin wybudują ponadto za 4 miliardy ringgitów (RM) fabrykę papieru w prowincji Sarawak, a także odlewnie aluminium[202].

Wsparciem wymiany handlowej, jak i chińskich inwestycji w Malezji była obecność od kwietnia 2010 r. na rynku malezyjskim Industrial and Commercial Bank of China (ICBC). Chiny i Malezja zawarły także w lutym 2008 r. warte 80 miliardów renminbi (około 11,7 miliarda USD) porozumienie w sprawie swapu walutowego (dla ChRL było to trzecie tego typu porozumienie po wcześniej zawartych umowach z Hongkongiem oraz Koreą Południową), które zostało odnowione w 2012 r[203]. Stymulowaniu aktywności inwestycyjnej służyć miały także wspólne przedsięwzięcia w postaci „bliźniaczych" parków przemysłowych. Quinchou Industrial Park w chińskiej prowincji Guangxi rozpoczął funkcjonowanie jeszcze w 2012 r. Zlokalizowany w Malezji Kuantan Industrial Park otworzono rok później[204].

W badanym okresie istotną płaszczyzną współpracy obu państw były instytucje multilateralne. W tym kontekście, podobnie jak miało to miejsce wcześniej, Chiny mogły liczyć na malezyjskie wsparcie własnej wizji rozwoju regionalnych inicjatyw współpracy multilateralnej w oparciu o ich „azjatyzację", a także marginalizację roli podmiotów spoza kontynentu. Dotyczy to między innymi dyskusji wokół kształtu Szczytów Azji Wschodniej. Koncepcję spotkań przywódców azjatyckich w ramach EAS po raz pierwszy przedstawiła właśnie Malezja w 2004 r., uzyskując przy tym wsparcie ChRL dla tej idei. Pierwszy ze Szczytów odbył się rok później w Kuala Lumpur. Początkowa formuła przewidywała ograniczenie liczby uczestników procesu do państw ASEAN+3 i była silnie wspierana zarówno przez Chiny, jak i Malezję. Na dalszym etapie oba państwa były przeciwne koncepcjom rozszerzenia formatu EAS. Po jego uzupełnieniu o udział Indii, Australii i Nowej Zelandii postulowały one, by rdzeniem procesu budowy wspólnoty państw Azji Wschodniej pozostało ASEAN+3,

[202] Lee Kam Hing, *Malaysia-China Economic*…, op. cit., s. 261-262; Lim Tin Seng, *Renewing 35 Years*…, op. cit., s. 6-7.
[203] A na kolejne trzy lata w 2015 i 2018 r. Lee Kam Hing, *Malaysia-China Economic*…, op. cit., s. 265; Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia-China Relations*…, op. cit., s. 424; Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia Between the United States and China: What Do Weaker States Hedge Against ?*, „Asian Politics & Policy", Vol. 8, No. 1 (2016), s. 165.
[204] Zob.: Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia Relation's With*…, op. cit., s. 5; Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia-China Relations*…, op. cit., s. 424.

a EAS stanowiło jedynie forum dialogu państw regionu (o czym szerzej w rozdziale VI)[205].

Wyżej opisane procesy dotyczące płaszczyzny politycznej i gospodarczej uzupełniał stopniowy rozwój kooperacji w obszarze bezpieczeństwa i współpracy militarnej. Warto przy tym zaznaczyć, że kontakty na tej płaszczyźnie pozostają stosunkowo ograniczone, przede wszystkim w porównaniu z podobną kooperacją między państwem malezyjskim a USA. Niemniej w latach 2003-2013 odnotować należy istotne symptomy, wskazujące na zmianę dotychczasowego sposobu postrzegania przez Malezję roli Chin w porządku regionalnym, a przede wszystkim zagrożeń wynikających z rosnącej potęgi gospodarczo-politycznej ChRL. W swoich wypowiedziach malajscy politycy wielokrotnie krytykowali retorykę budowaną wokół CCT, podkreślając między innymi uwarunkowania historyczne i wskazując na pokojowe fundamenty chińskiej kultury strategicznej. Jakkolwiek oceny te nie zawsze pokrywały się z opiniami malezyjskich wojskowych i ekspertów w dziedzinie obronności, miało to przełożenie na proces budowy podstaw ograniczonej instytucjonalnej kooperacji w obszarze bezpieczeństwa i obronności. W listopadzie 2005 r. oba państwa podpisały pierwsze memorandum dotyczące współpracy w obszarze bezpieczeństwa[206].

Tendencje te wyostrzyły się w okresie pełnienia funkcji premiera Malezji przez Najiba Razaka i przejawiały przede wszystkim w postaci częstszych wizyt i konsultacji zarówno polityków, jak i przedstawicieli armii obu państw. We wrześniu 2012 r. w Kuala Lumpur zainicjowano także mechanizm bilateralnych konsultacji w obszarze obronności i bezpieczeństwa[207]. W październiku 2013 r. w czasie wizyty Xi Jinpinga w Kuala Lumpur zarówno przewodniczący ChRL, jak i N. Razak podkreślali chęć rozszerzenia współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa. Kilka tygodni później malezyjski minister obrony narodowej Hishammuddin spotkał się w Pekinie z chińskim odpowiednikiem – generałem Chang Wanquanem. Obaj podkreślali chęć rozwijania

[205] Cheng-Chwee Kuik, *The Essence of Hedging*…, op. cit., s. 174.
[206] Zob. szerzej: Ibidem, s. 175-176; Ngeow Chow Bing, *Comprehensive Strategic Partners but Prosaic Military Ties: The Development of Malaysia-China Defence Relations 1991-2015*, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 37, No. 2 (2015), s. 272-273.
[207] Konsultacje dotyczą przede wszystkim sfery bezpieczeństwa regionalnego i odbywają się co kilka lat. Drugie spotkanie w ramach mechanizmu miało miejsce w 2015 r. Ngeow Chow Bing, *Comprehensive Strategic Partners…,* op. cit., s. 292-293.

kooperacji, w tym także gotowość do prowadzenia wspólnych ćwiczeń i współpracy przemysłów obronnych[208].

5. Stosunki chińsko-singapurskie

Podobnie jak we wcześniej analizowanych przypadkach, także w odniesieniu do Singapuru czynnikiem silnie wpływającym na kształt i główne akcenty „strategicznego manewrowania" tego państwa jest historycznie ukształtowana kultura strategiczna. Wpływ na nią miał szereg elementów, takich jak: niewielka powierzchnia państwa, położenie geograficzne, a także obawy o długofalowe intencje regionalnych potęg. W konsekwencji stałym komponentem polityki zagranicznej Singapuru – silnie osadzonej w fundamentach politycznego realizmu – jest poczucie braku bezpieczeństwa i swego rodzaju „syndrom oblężonej twierdzy"[209].

Warto zaznaczyć, że w pierwszych dekadach istnienia Singapuru jako niepodległego podmiotu - po uzyskaniu niezależności od Malezji w 1965 r. - państwo to przeciwdziałało tendencjom do postrzegania go na arenie międzynarodowej jako „Trzecich Chin". 75 %-owy udział etnicznych Chińczyków w społeczeństwie Singapuru rodził podejrzenia państw regionu (w tym przede wszystkim sąsiednich Indonezji i Malezji), które obawiały się, że niezależny Singapur stanie się *de facto* reprezentantem interesów ChRL w Azji Południowo-Wschodniej[210].

Singapur uważany jest za klasyczny przykład państwa realizującego „politykę strategicznego manewrowania". Emanacją tego jest konsekwentne rozdzielenie dwóch istotnych płaszczyzn funkcjonowania państwa poprzez pragmatyczne rozwijanie relacji gospodarczych z Chinami, a także silny nacisk na utrzymanie amerykańskiej obecności w regionie oraz ścisłą współpracę z USA w obszarze bezpieczeństwa i obronności. Singapur przykłada także dużą wagę do angażowania w regionie innych graczy, w tym:

[208] Pierwsze ćwiczenia „Peace and Friendship" – w formule ćwiczeń symulacyjnych ChAL-W oraz Malezyjskich Sił Zbrojnych odbyły się w grudniu 2014 r. i dotyczyły symulacji operacji humanitarnych i ratunkowych. Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia Between*…, op. cit., s. 167-168; Ngeow Chow Bing, *Comprehensive Strategic Partners*…, op. cit., 274-275; 293-294.

[209] E. Medeiros, *A New Security Drama in East Asia. The Responses of U.S. Allies and Security Partners to China's Rise*, „Naval War College Review", Vol. 62, No. 4 (2009), s. 45-46; See Seng Tan, *Riding the Chinese Dragon: Singapore's Pragmatic Relationship with China*, [w:] The Rise of China: responses from Southeast Asia and Japan, J. Tsunekawa [ed.], Tokyo 2009, s. 26.

[210] A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 130; Cheng-Chwee Kuik, *The Essence of Hedging*…, op. cit., s. 178-179; See Seng Tan, *Riding the Chinese Dragon*…, op. cit., s. 36-37.

Indii, Australii, Japonii czy Wielkiej Brytanii. Należy przy tym podkreślić, że o ile we wcześniej analizowanych przypadkach poszczególne państwa na przestrzeni lat dokonywały modyfikacji swojej polityki - „przemieszczając się" na osi „strategicznego manewrowania" i zmieniając główne akcenty w stosunkach z ChRL - Singapur utrzymuje konsekwentnie założenia polityki, w której dąży do umiejętnego wykorzystania szans i niwelowania zagrożeń generowanych przez wzrost potęgi gospodarczo-politycznej Chin[211]. Konsekwencją tego jest wspomniany rozwój relacji na płaszczyźnie gospodarczej i dyplomatycznej przy utrzymaniu dużego dystansu wobec ChRL w sferze bezpieczeństwa. Singapur wspiera także regionalne procesy współpracy multilateralnej i dąży do odgrywania istotnej roli w ASEAN[212].

A. Kontekst historyczny

Jak już wspomniano, po uzyskaniu niezależności w 1965 r. Singapur dążył do przeciwdziałania przypisywanej etykiecie „Trzecich Chin". Dla młodego państwa o specyficznej strukturze etnicznej ważna była również budowa odrębnej tożsamości narodowej. Tym większa była intensywność typowych dla regionu obaw o celowe wpływanie przez ChRL na obywateli Singapuru narodowości chińskiej, stanowiących w tym przepadku nie mniejszość, a zdecydowaną większość w państwie. Dotyczyło to także wsparcia ruchów komunistycznych w regionie, wobec których niewielkie państwo, przywiązujące najwyższą wagę do rozwoju gospodarczego i silnego ugruntowania pozycji w handlu międzynarodowym, stawało w zdecydowanej opozycji.

Mimo obiektywnych przeszkód i braku oficjalnych relacji dyplomatycznych oba państwa utrzymywały kontakty od lat 70. Brak stosunków dyplomatycznych nie oznaczał przy tym uznania przez Singapur Republiki Chińskiej na Tajwanie. Singapurczycy już w 1971 r. poparli albańską rezolucję ustanawiającą ChRL przedstawicielem państwa chińskiego w ONZ. Na poziomie politycznym Chiny od

[211] I. Tsung-Yen Chen, A. Hao Yang, *A Harmonized Southeast Asia ? Explanatory typologies of ASEAN countries' strategies to the rise of China*, „The Pacific Review", Vol. 26, No. 3 (2013), s. 282-283; E. Medeiros, *A New Security Drama*…, op. cit., s. 46; Rajaratnam School of International Studies, E. Goh, *Singapore's Reaction to Rising China: Deep Engagement and Strategic Adjustment*, „RSIS Working Papers", No. 67 (2004), https://www.rsis.edu.sg/ (20.10.2020), s. 1-5.

[212] Cheng-Chwee Kuik, *The Essence of Hedging*…, op. cit., s. 176; R. Klingler-Vidra, *The pragmatic 'little red dot': Singapore's US hedge against China*, [w:] IDEAS reports - special report, N. Kitchen [ed.], London 2012, s. 67-70; See Seng Tan, *Riding the Chinese Dragon*…, op. cit., s. 22-24.

drugiej połowy lat 70. dążyły do mitygowania obaw państw regionu o ich próby wpływania na ludność etnicznie chińską. Do tej kwestii odnosił się między innymi Zhou Enlai podczas wizyty ministra spraw zagranicznych Singapuru – Rajaratnama w 1975 r. Na tym samym spotkaniu, które odbyło się w Pekinie Zhou werbalizował chęć nawiązania relacji dyplomatycznych w sytuacji, kiedy Singapur będzie na to gotowy. W listopadzie 1978 r. Singapur był, obok Malezji i Tajlandii, celem wizyty Deng Xiaopinga, poszukującego wówczas politycznego wsparcia dla polityki ChRL wobec Wietnamu, a szerzej w ramach narastającej konfrontacji z ZSRR[213].

Rdzeniem kontaktów między państwami była jednak – szczególnie po rozpoczęciu przez Deng Xiaopinga reform gospodarczych z końcem lat 70. – współpraca gospodarcza. ChRL w bezpośrednim handlu wykorzystywała m.in. port w Singapurze. W grudniu 1979 r. Chiny i Singapur podpisały porozumienie handlowe, w ramach którego Chiny przyznały towarom singapurskim klauzulę największego uprzywilejowania (z której same korzystały *de facto* wcześniej). W 1981 r. oba państwa utworzyły odpowiednio w Singapurze i Pekinie biura handlowe, których zadaniem było stymulowanie wzajemnego handlu. Przed 1990 r. zawarto także szereg umów, między innymi w obszarze: promocji i ochrony inwestycji (w 1985 r.), unikania podwójnego opodatkowania (w 1986 r.), turystyki czy lotnictwa cywilnego. Chińscy i singapurscy przywódcy odbywali także spotkania na wysokim szczeblu. Władze ChRL ceniły sukces ekonomiczny Singapuru i doświadczenia tego państwa w zakresie reform gospodarczych. Kooperację stymulowała konwergencja interesów kładących nacisk na rozwój ekonomiczny Chin i poszukującego nowych kierunków ekspansji gospodarczej, wobec recesji połowy lat 80., Singapuru[214].

Z uwagi na silne osadzenie (mimo formalnej neutralności, która pozwalała choćby na wspomnianą wymianę handlową) polityki Singapuru po stronie państw zachodnich w dobie rywalizacji zimnowojennej, państwo to jako ostatnie w regionie nawiązało oficjalne relacje z ChRL. Doszło do tego w październiku 1990 r., pięć

[213] A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 130-131, 139-142; Lee Lai To, *The Lion and the Dragon: a view on Singapore-China relations*, „Journal of Contemporary China", No. 10 (28), 2001, s. 417.
[214] Ibidem; A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 132-133; Cheng-Chwee Kuik, *The Essence of Hedging*…, op. cit., s. 176.

miesięcy po tym jak na identyczny krok zdecydowała się Indonezja[215]. Nawiązanie stosunków dyplomatycznych nie wiązało się z zasadniczym przełomem we wzajemnych relacjach. Kwestią problematyczną pozostawała współpraca Singapuru z Republiką Chińską na Tajwanie. Jakkolwiek nie oznaczała ona negacji polityki „Jednych Chin", Singapurczycy nie chcieli zrezygnować, w świetle nawiązania formalnych stosunków z ChRL, z wieloletnich dobrych relacji z Tajwanem, które wykraczały poza kooperację gospodarczą, obejmując między innymi - od 1975 r. - coroczne ćwiczenia wojskowe „Starlight Project"[216].

W latach 90. Chiny i Singapur dynamicznie rozwijały natomiast, pod względem ilościowym i jakościowym, współpracę na polu gospodarczym. Dotyczyło to zarówno wzrostu wolumenu handlu, jak i przede wszystkim inwestycji, w przypadku których kluczową rolę odgrywała kooperacja na szczeblu międzyrządowym (do końca XX wieku Singapur stał się czwartym największym inwestorem w ChRL po Hongkongu, Tajwanie oraz USA). Największym z przedsięwzięć była wspólna budowa parku przemysłowego Suzhou (*Suzhou Industrial Park* – SIP) w prowincji Jiangsu[217].

---

[215] Ministrowie spraw zagranicznych obu państw podpisali komunikat w tej sprawie w siedzibie ONZ w Nowym Jorku. Poza czynnikami zewnętrznymi (postępujący demontaż systemu komunistycznego w Europie Wschodniej) istotną rolę odegrały wewnętrzne uwarunkowania polityczne w Singapurze. Państwo to nie obawiało się już w takim stopniu o lojalność będących w zdecydowanej większości etnicznymi Chińczykami obywateli (w Chinach przyjęto przepisy, w ramach których państwo to deklarowało odstąpienie od roszczeń co do zwierzchnictwa nad etnicznymi Chińczykami poza granicami ChRL, którzy posiadają obywatelstwo innych państw, a także wzywało ich do podporządkowania się miejscowym przepisom prawa. Efektywna budowa odrębnej „singapurskiej" tożsamości obywateli ograniczyła także obawy o reakcję międzynarodową wobec wcześniej opisanego postrzegania Singapuru jako „Trzecich Chin". Podobnie jak w przypadku innych państw regionu także Singapur nie wpisał się w kurs państw zachodnich, które ograniczyły swoje stosunki z ChRL po wydarzeniach na placu Tiananmen w 1989 r. Zob.: Lee Lai To, *The Lion and the Dragon*…, op. cit., s. 416-417; A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 135.

[216] Kwestia relacji Singapuru z Tajwanem była przedmiotem negocjacji w 1990 r., a ChRL dążyła do ich zakończenia, w tym przede wszystkim zaprzestania wizyt polityków singapurskich na Tajwanie. W świetle ówczesnych uwarunkowań międzynarodowych (między innymi izolacja międzynarodowa po wydarzeniach na placu Tiananmen) nie były to jednak ofensywne dążenia, o czym świadczyć może zaskakująco koncyliacyjna z punktu widzenia dzisiejszej polityki Chin postawa wobec współpracy z Tajwanem. Singapur zmienił jedynie nazwę Biura Przedstawicielstwa Handlowego Singapuru w Tajpej na Biuro Handlowe Singapuru w Tajpej (adekwatnie Misja Handlowa Republiki Chińskiej w Singapurze zmieniła nazwę na Biuro Przedstawicielstwa Tajpej w Singapurze). Odrzucona została także propozycja rezygnacji z ćwiczeń „Starlight Project" i możliwość wykorzystania przez Singapurczyków w celach ćwiczebnych baz na chińskiej wyspie Hainan. Zob.: Lee Lai To, *The Lion and the Dragon*…, op. cit., s. 417; A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 130-131.

[217] Porozumienie w sprawie budowy SIP podpisano w lutym 1994 r. Z pierwotną propozycją w tej sprawie wyszedł premier Singapuru Lee Kuan Yew, a sam park miał stać się flagowym wspólnym przedsięwzięciem, w ramach którego odbywałby się transfer *know-how* dla chińskich przedsiębiorstw i który otwierałby dla podmiotów z Singapuru drogę na wielki rynek chiński. Wybudowany przez China-Singapore Suzhou Development – *joint venture* Singapore Suzhou Township Development (konsorcjum 24 singapurskich firm pod kontrola rządu, z kluczowym zaangażowaniem Keppel Group) oraz Suzhou Investment Park Corporation - park przemysłowy zajmować miał powierzchnię 70 km^2. Jego pierwsza faza, obejmująca zagospodarowanie 8 km^2 powierzchni, zrealizowana została do 1998 r. Projekt napotkał jednak na liczne przeszkody, także na poziomie politycznym.

Znacznie mniejszą intensywność miał rozwój współpracy na innych płaszczyznach, choć wartym odnotowania jest ustanowienie oficjalnych kanałów komunikacji w sferze obronności. W 1997 r. oba państwa porozumiały się w Pekinie w sprawie regularnych wymian oficerów, a także urzędników i naukowców zajmujących problematyką obronną[218]. Chiny kładły także pewien nacisk na kooperację w dziedzinie edukacji, w tym przede wszystkim wsparcie nauczenia języka chińskiego – między innymi poprzez organizację stażów dla nauczycieli z Singapuru. W 1999 r. podpisane zostało chińsko-singapurskie memorandum w sprawie współpracy w dziedzinie edukacji[219]. W Singapurze otwierane były także Instytuty (do dnia dzisiejszego utworzono ich pięć) i jedna Klasa Konfucjusza[220].

B. Interesy i cele Chin

W latach 2003-2013 oczekiwania ChRL w znacznej mierze pokrywały się z pryncypiami polityki Singapuru. Chińskie interesy formułowane były przede wszystkim na fundamencie potrzeb gospodarczych. Stąd stały rozwój współpracy amerykańsko-singapurskiej, a także podtrzymanie relacji Singapuru z Tajwanem spotykały się z ograniczaną reakcją Chin. Aktywnej polityce ekonomicznej towarzyszyła względna bierność na poziomie politycznym[221].

Poon Kim Shee z Uniwersytetu Ritsumeikan w Kyoto wskazuje sześć elementów, budujących gospodarcze znaczenie Singapuru w optyce ChRL. Pierwszym z nich jest strategiczne usytuowanie geograficzne, a także infrastruktura, które czynią

Miejscowe władze Suzhou skłonne były do promowania konkurencyjnego Parku: Suzhou New District (SND), a SIP przynosiło duże straty. W 1999 r. rządy obu państw podpisały memorandum, które od 2001 r. wprowadzało istotne zmiany w funkcjonowaniu SIP. Posiadający dotychczas większość udziałów w przedsięwzięciu (65% wobec 35% udziału ChRL) Singapur przekazał ich część Chinom (które od tego momentu dysponowały 65% udziałów). Na przestrzeni kolejnych lat SIP z przedsięwzięcia przynoszącego straty stało się źródłem wymiernych profitów, odpowiadając za około 10% PKB całego Suzhou. Lee Lai Too, *The Lion and the Dragon*…, op. cit., s. 421; A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 143-147; Poon Kim Shee, *Singapore-China Special Economic Relations: In Search of Business Opportunities*, „Ritsumeikan International Affairs", Vol. 3 (2005), s. 165-174.

[218] Lee Lai To, *The Lion and the Dragon*…, op. cit., s. 423-424.
Warto przy tym zaznaczyć, że takie inicjatywy miały ograniczony charakter i nie stanowiły jakiejkolwiek formy przełomu, mając na uwadze także rozwijającą się współpracę bilateralną Singapuru i USA, w tym udostępnienie na potrzeby marynarki wojennej Stanów Zjednoczonych (z możliwością obsługi amerykańskich lotniskowców) odnowionej, z przeznaczeniem specjalnie na te uwarunkowania, wojskowej bazy morskiej Changi. Od 1999 r. w Changi co roku zatrzymuje się około 100 okrętów US Navy. Cheng-Chwee Kuik, *The Essence of Hedging*…, op. cit., s. 178; R. Klingler-Vidra, *The pragmatic 'little red*…, op. cit., s. 71-72.

[219] Lee Lai To, *The Lion and the Dragon*…, op. cit., s. 424.

[220] Hanban, http://english.hanban.org/ (13.04.2020).

[221] A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 128.

z niewielkiego państwa hub handlowy i dystrybucyjny o bardzo dużym znaczeniu dla gospodarki eksportowej, którą jest ChRL. Z tego punktu widzenia państwo singapurskie stanowi swego rodzaju „bramę" na rynki Azji Południowo-Wschodniej, co wpisuje się w ukształtowaną już rolę Singapuru jako „pośrednika" w handlu międzynarodowym. Była ona widoczna w szczególności w okresie braku bezpośrednich relacji handlowych Chin z państwami takimi, jak: Indonezja czy Tajlandia. Pozostaje jednak istotna do dziś w innym wymiarze: przede wszystkim w kontekście transferu wysokich technologii do gospodarki chińskiej[222]. Warto przy tym zaznaczyć, że strategiczne usytuowanie Singapuru i rola regionalnego hubu handlowego buduje nie tylko *stricte* gospodarze, ale również geopolityczne znaczenie tego państwa.

Po drugie, Singapur jako „państwo sukcesu gospodarczego" stanowi w pewnym zakresie (przy uwzględnieniu dysproporcji rozmiarów i naturalnej w tej sytuacji trudności z bezpośrednią implementacją rozwiązań w państwie wielkości ChRL) model i inspirację dla Chin. Odnosi się to przede wszystkim do pierwszego etapu reform gospodarczych, ale także badanego czasokresu – w obszarach w których ChRL poszukiwała wzorców do naśladowania. Dotyczy to między innymi kwestii przeciwdziałania korupcji, ale przede wszystkim *know-how* w obszarze prowadzenia biznesu i stymulowania dalszego rozwoju ekonomicznego w warunkach utrzymania ustroju autorytarnego. Warto zwrócić w tym kontekście uwagę na to, że to właśnie w Singapurze ważne wizyty w pierwszej fazie chińskich reform gospodarczych składał w 1978 i 1981 r. Deng Xiaoping[223].

Po trzecie, współpracę ekonomiczną z Singapurem ułatwia bliskość etniczna i kulturowa, a także wykorzystanie języka mandaryńskiego w biznesie[224].

Po czwarte, Singapur daje przedsiębiorstwom z ChRL możliwości w zakresie pozyskiwania środków finansowych potrzebnych dla dalszej modernizacji i ekspansji. Emanacją tego jest duża liczba chińskich firm notowanych na singapurskiej giełdzie (*Singapore Stock Exchange* – SGX)[225].

[222] Poon Kim Shee, *Singapore-China Special*…, op. cit., s. 155-156.
[223] E. Goh, *Singapore's Reaction to Rising*…, op. cit., s. 7; Poon Kim Shee, *Singapore-China Special*…, op. cit., s. 156.
[224] Ibidem.
[225] Ibidem.

Po piąte, na tle Azji Południowo-Wschodniej Singapur jest państwem wyróżniającym się dużą stabilnością polityczną, co czyni z niego przewidywalnego i wiarygodnego partnera, a interesy chińskie nie są narażone na ryzyka związane z perturbacjami politycznymi, tak jak miało to miejsce na przykład w przypadku Indonezji[226].

Szóstym z wymienionych przez Poon Kim Shee czynników - dotyczącym badanego okresu - jest ułatwiająca współpracę komplementarność obu gospodarek. Badacz zwraca uwagę na to, że rozwinięta technologicznie i w zakresie *know-how* gospodarka Singapuru stanowi źródło wyżej wymienionych zasobów dla bazującej na prostszej produkcji z wykorzystaniem taniej siły roboczej ekonomii ChRL[227].

Odnosząc się do wyżej wskazanych czynników zasadnym jest, w opinii autora niniejszej dysertacji, poddanie ich gradacji i wskazanie dwóch kluczowych atrybutów, budujących znaczenie Singapuru w optyce Chin. Jego fundamentem są pierwsze dwa wymienione przez Poon Kim Shee elementy.

„Miasto Lwa" to przede wszystkim regionalny i globalny hub handlowo-dystrybucyjny, na czym zresztą państwo singapurskie opiera w dużej mierze swój model gospodarczy. Determinuje to zarówno gospodarcze, jak i geopolityczne znaczenie tego miasta-państwa. Czwarty z wymienionych przez Shee czynników można natomiast uznać za składową i element infrastruktury wspierającej ten proces.

Singapur to także, w pewnym zakresie, państwo mogące stanowić przykład rozwiązań modelowych dla ChRL. I w tym przypadku piąty z czynników wymienionych przez Shee uzupełnia się z drugim. Dla Chin w modelu singapurskim atrakcyjne są bowiem zarówno dynamiczny rozwój gospodarczy, jak i również fakt, że udało się go osiągnąć przy utrzymaniu autorytarnego systemu rządów i stabilności politycznej. Należy przy tym zaznaczyć, że motywacja ta ma w dużej mierze publicystyczny wymiar, a oba państwa zdają sobie sprawę, że szereg obiektywnych różnic – od wielkości gospodarek począwszy – uniemożliwia przeszczepienie singapurskich rozwiązań systemowych na grunt gospodarki ChRL[228].

[226] Ibidem, s. 156, 160.
[227] Ibidem, s. 157.
[228] Poon Kim Shee, *Singapore-China Special*…, op. cit., s. 163-165.

Dyskusyjnym jest znaczenie trzeciego i szóstego z czynników opisanych przez Shee. Część badaczy zwraca uwagę, że tożsamość etniczna wcale nie była dla Singapurczyków na przestrzeni lat elementem ułatwiającym prowadzenie biznesu w Chinach. Podkreślają oni między innymi istniejące poważne różnice na poziomie aksjologicznym. Singapur to państwo o bardzo niskim poziomie korupcji, dużym znaczeniu procedur i dobrym systemie prawnym, co zupełnie nie pokrywa się z charakterystyką gospodarki chińskiej, czyniąc z bliskości językowej i etnicznej pozorny tylko atut. Z kolei szósty z czynników można odnieść do badanego okresu z uwzględnieniem stopniowego odwracania tendencji. Była to zależność niewątpliwie prawdziwa w 2003 r. Na przestrzeni dekady, wraz z rozwojem gospodarczym, ChRL w coraz większym stopniu nie tylko pozyskiwała z Singapuru *know-how* i technologie, ale też konkurowała z nim na rynkach międzynarodowych.

Tabela 49. Znaczenie Singapuru z punktu widzenia interesów ChRL

Wymiar	
Ekonomiczny	- Strategiczne usytuowanie i infrastruktura, czyniące z Singapuru regionalny hub handlowo-dystrybucyjny. - Singapur jako źródło modelowych rozwiązań gospodarczo-politycznych.
Polityczny	- Kwestia Tajwanu i bliskie relacje singapursko – tajwańskie.
Geopolityczny/strategiczny	- Strategiczne usytuowanie u wschodniego wejścia do Cieśniny Malakka.

Źródło: Opracowanie własne.

Wyżej opisane elementy o charakterze gospodarczym i (częściowo) geopolitycznym uzupełniają czynniki polityczne. W relacjach Singapuru i Chin silnie osadzony jest przede wszystkim problem singapurskiej polityki wobec Tajwanu. Jak już wspomniano, od 1972 r. Singapur konsekwentnie wspiera politykę „Jednych Chin", niemniej utrzymuje przy tym wieloaspektową współpracę z Republiką Chińską. Dla ChRL szczególnie problematyczne są wspomniane już ćwiczenia „Starlight Project", a także regularne spotkania między politykami z Singapuru i Tajwanu. Państwo singapurskie nie ma przy tym zamiaru rezygnować z tych form kooperacji. W przypadku ćwiczeń „Starlight Project" jako istotne czynniki wymienia się między innymi

interoperacyjność z siłami zbrojnymi Tajwanu (podobnie jak wojska singapurskie wykorzystującymi przede wszystkim amerykański sprzęt wojskowy), a także uwarunkowania geograficzne (w większym stopniu odzwierciedlające warunki w singapurskim teatrze działań)[229].

C. Narzędzia politycznego i gospodarczego oddziaływania

Analiza relacji chińsko-singapurskich w latach 2003-2013 pozwala wyodrębnić dwie zasadnicze tendencje. Pierwszą z nich jest dążność do wieloaspektowego rozwoju współpracy, w tym także do jej instytucjonalizacji na różnych płaszczyznach (politycznej, ekonomicznej, bezpieczeństwa). Co istotne, punktem wyjścia i fundamentem kooperacji pozostawały relacje gospodarcze – zgodnie z jasno określonymi i zbieżnymi priorytetami w polityce obu państw. Po drugie, w badanym okresie w polityce ChRL wzmocnieniu ulegały polityczne i strategiczne czynniki kształtowania polityki zagranicznej. Nie był to przy tym proces przeciwstawny i sprzeczny względem pierwszej z wyodrębnionych tendencji. Tak jak miało to miejsce – przy zachowaniu skali – w przypadku innych państw regionu, Chiny łączyły zaostrzenie dyskursu dyplomatycznego z rozwojem współpracy i jej instytucjonalizacją.

Chińczycy na poziomie oficjalnym konsekwentnie realizowali wobec Singapuru założenia polityki regionalnej, w tym dążenie do jej instytucjonalizacji – czego najlepszą egzemplifikacją jest funkcjonująca od 2003 r. Wspólna Rada ds. Współpracy Bilateralnej (*Joint Council on Bilateral Cooperation* - JCBC). JCBC została zainaugurowana przez ówczesnego premiera ChRL Wena Jiabao oraz jego singapurskiego odpowiednika Goh Chok Tonga. W odbywających się regularnie spotkaniach w ramach JCBC uczestniczą przedstawiciele wysokiego szczebla władzy z ChRL i Singapuru. JCBC stanowi przy tym mechanizm ramowy, któremu podporządkowane są inne procesy, obejmujące wymiar współpracy Singapuru z władzami poszczególnych chińskich prowincji. Mowa w tym przypadku o: Radzie Biznesowej Singapur-Shandong (ustanowionej jeszcze w 1993 r.[230]), Komitecie Handlu i Inwestycji Singapur-Syczuan (inauguracja współpracy w 1996 r.), Radzie

[229] A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 136.
[230] Jej celem jest stymulowanie absorpcji kapitału i eksportu wysokotechnologicznej produkcji z prowincji Shandong. Oba podmioty pośredniczą także w procesie wejścia chińskich firm na SGX. Ibidem, s. 149-150.

Gospodarczo-Handlowej Singapur-Liaoning (2003), Radzie Gospodarczo-Handlowej Singapur-Zheijiang (2003), Radzie Gospodarczo-Handlowej Singapur-Tianjin (2007), Radzie Współpracy Singapur-Jiangsu (2007) oraz Radzie Współpracy Singapur-Guangdong (2009)[231].

W ramach JCBC odbywają się także prace Komitetów Sterujących odpowiedzialnych za koordynację kooperacji w odniesieniu do projektów SIP, Tianjin Eco-City[232] czy (od 2015 r.) Inicjatywy Połączenia Chiny-Singapur (Chongqing)[233]. Ponadto wymienione instytucje współpracy na szczeblu prowincji odpowiadają za koordynowanie innych chińsko-singapurskich projektów inwestycyjnych, takich jak: zainaugurowana w 2010 r. inicjatywa Miasta Wiedzy Guangzhou, a także rozpoczęte rok wcześniej przedsięwzięcie Ekologiczno-Wysokotechnologicznej Wyspy Nanjing[234]. Istotny wymiar współpracy między chińskimi prowincjami a Singapurem w badanym okresie uzupełniają przedsięwzięcia takie, jak: „Singapore City" w prowincji Shenyang, a także parki technologiczne podobne do opisanego SIP: Park Przemysłowy Hangzhou-Singapur oraz Park Przemysłowy Chengdu-Singapur[235].

W latach 2003-2013 Singapur w dalszym ciągu był postrzegany przez ChRL przede wszystkim przez pryzmat interesów gospodarczych z uwzględnieniem ich pragmatycznego wymiaru. Państwo to pozostawało dla Chin istotnym źródłem inwestycji zagranicznych, a wraz z nimi dyfuzji *know-how* i technologii. Należy zaznaczyć, że element inwestycji nie stanowił dla Chin w dalekosiężnej perspektywie narzędzia oddziaływania (poprzez ekspansję gospodarczą i obecność na rynku), ani ekspansji w strategicznych sektorach (np. energetycznym). W tym przypadku ChRL

[231] Lye Liang Fook, *Twenty Years of Sino-Singapore Diplomatic Ties: An Assessment*, [w:] China and East Asia: After the Wall Street Crisis, Lam Peng Er, Qin Yaqing, Yang Mu [eds.], Singapore 2013, s. 217-218.
[232] Projekt Tianjin Eco-City to drugi po SIP projekt realizowany przez Chiny i Singapur na poziomie współpracy międzyrządowej. Zainaugurowany został w 2007 r. i opiera się na budowie nowoczesnego „miasteczka przyszłości" na obszarze 30 km^2 w oparciu o zielone technologie i ekologiczne rozwiązania. Zob.: National Library Board, *Sino-Singapore Tianjin Eco-city*, http://eresources.nlb.gov.sg (03.02.2019); The Straits Times, Lim Yan Liang, *Second phase of Sino-Singapore Tianjin Eco-city launched*, https://www.straitstimes.com (03.02.2019).
[233] Projekt – realizowany na poziomie współpracy międzyrządowej - zakłada stworzenie w ramach kooperacji Singapuru i chińskiej prowincji Chongqing hubu transportowego poprzez inwestycje w rozwój kolei, dróg i transport rzeczny na Jangcy przy porcie Guoyan. Hub stanowić ma istotny węzeł logistyczny do dalszego transportu drogą rzeczną, w połączeniu z rozwijanym projektem Południowego Korytarza Transportowego. Zob.: The Straits Times, Chong Koh Ping, *Singapore-Chongqing Logistics hub under Chongqing Connectivity Initiative takes shape*, https://www.straitstimes.com (03.02.2019).
[234] Lye Liang Fook, *Twenty Years of Sino-Singapore*…, op. cit., s. 218-219.
[235] Zhao Hong, *China-Singapore Investment Relations: New Development and Prospect*, [w:] Harmony and Development. ASEAN-China Relations, Hongyi Lai, Tin Seng Lim [eds.], Singapore 2007, s. 125.

zabiegała raczej o kapitał z Singapuru i wspomniane już korzyści z tym związane[236]. W 2013 r. Singapur (również dzięki opisanym wyżej projektom międzyrządowym) stał się największym inwestorem zagranicznym w Chinach. Natomiast dla chińskich firm, w coraz większym stopniu stawiających na ekspansję zagraniczną, singapurska giełda pełni rolę istotnej platformy, pozwalającej na zdobycie kapitału, poszerzenie bazy udziałowców czy promowanie marki. Tym samym Singapur stał się największym w Azji odbiorcą chińskich inwestycji. W 2011 r. podmioty z ChRL odpowiadały za około 7% kapitalizacji SGX. Jednocześnie ich liczba stale rosła: z 85 w 2005 do 154 w 2010 r[237]. Wyrazem gospodarczo-biznesowej pragmatyki ukierunkowanej na stymulowanie wzajemnej kooperacji ekonomicznej było zawarte w 2010 r. między Ludowym Bankiem Chin a Władzami Monetarnymi Singapuru porozumienie w sprawie swapu walutowego, umożliwiającego wymianę do 150 miliardów renminbi oraz do 30 miliardów dolarów singapurskich[238].

Tabela 50. Napływ chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Singapuru w latach 2003-2013 (w milionach dolarów singapurskich)

Rok	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
FDI	22,3	22,7	4,9	16,6	39,8	-
Rok	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	
FDI	-	1,9	168,1	742,4	1 011,4	

- brak danych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: Department of Statistics Singapore, https://www.singstat.gov.sg (15.10.2020)

Podstawowym obszarem współpracy gospodarczej była jednak wymiana handlowa. Singapur przez lata pozostawał głównym partnerem handlowym ChRL w ASEAN, co mając na uwadze rozmiary miasta-państwa pokazuje skalę jego ekonomicznego potencjału. Dla Singapuru z kolei Chiny są trzecim największym partnerem handlowym (patrz tabela 51).

[236] Poon Kim Shee, *Singapore-China Special*…, op. cit., s. 158.
[237] Lye Liang Fook, *Twenty Years of Sino-Singapore*…, op. cit., s. 212; The Diplomat, M. Tai, *Singapore's China Conundrum*, https://thediplomat.com (05.02.2019).
[238] Lye Liang Fook, *Twenty Years of Sino-Singapore*…, op. cit., s. 214.

W latach 2003-2013 wolumen wzajemnej wymiany handlowej wzrósł z ~19,35 miliarda USD w 2003 r. do blisko 76 miliardów USD rocznie w 2013 r. W tym czasie Chiny zwiększyły eksport na rynek singapurski z ~8,86 miliarda USD do ~45,83 miliarda USD. Wolumen importu zwiększył się przy tym z ~10,48 miliarda USD do ~30,06 miliarda USD. Świadczy to o stopniowym utrwalaniu korzystnych dla ChRL tendencji w zakresie bilansu handlowego.

Tabela 51. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Singapurem w latach 2003-2013 (w 10000 USD)

Rok	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Import	1048485	1399447	1651460	1767262	1752368	2017126
Eksport	886377	1268760	1663226	2318529	2962030	3230581
Wymiana handlowa	1934862	2668207	3314686	4085791	4714398	5247707
Rok	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	
Import	1780393	2472875	2813992	2853078	3006452	
Eksport	3005194	3234723	3557013	4074187	4583187	
Wymiana handlowa	4785587	1780393	6371006	6927265	7589638	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: National Bureau of Statistics of China, http://www.stats.gov.cn (17.05.2020).

O dużym znaczeniu Singapuru dla interesów gospodarczych Chin i udziale tego państwa w łańcuchu dostaw świadczy fakt rozwijania bilateralnej kooperacji równolegle ze współpracą z ASEAN i stopniową implementacją zapisów umowy CAFTA. W październiku 2008 r. oba państwa podpisały bilateralną FTA, która znosiła taryfy na import do Singapuru wszystkich produktów z ChRL począwszy od 2009 r., a także import 97,1 % produktów w przeciwnym kierunku najpóźniej od 2010 r[239]. Było to pierwsze kompleksowe bilateralne porozumienie o wolnym handlu zawarte między Chinami a innym państwem azjatyckim, obejmujące kwestie handlu towarowego, handlu usługami, reguł pochodzenia (*rules of origin*), środków ochrony handlu, norm fitosanitarnych, barier technicznych, procedury celnej, współpracy gospodarczej czy rozwiązywania konfliktów[240].

[239] Rozmowy w sprawie FTA toczyły się od sierpnia 2006 r., a więc już po podpisaniu umowy ws. ustanowienia CAFTA. A. Hui-Min Ko, *Not for political domination*…, op. cit., s. 150-152.
[240] See Seng Tan, *Riding the Chinese Dragon*…, op. cit., s. 40-41.

Podobnie, jak miało to miejsce w innych analizowanych przypadkach, także w odniesieniu do Singapuru polityka ChRL w drugiej części badanego okresu stopniowo ulegała modyfikacjom. Z uwagi na brak bezpośrednich punktów zapalnych nie wiązało się to ze skrajnym zaostrzeniem kursu politycznego. Istotnym czynnikiem stymulującym tę tendencję było jednak zdecydowane stanowisko Singapuru w kwestii sporów na Morzu Południowochińskim, sprzeciwiające się polityce Chin i odwołujące się do konieczności respektowania prawa międzynarodowego i konwencji UNCLOS. Część badaczy zwraca uwagę, że szeroko komentowane wystąpienie ministra spraw zagranicznych ChRL Yanga Jiechi na szczycie ASEAN w 2010 r., choć dotyczyło wszystkich państw - członków organizacji, skierowane było przede wszystkim do Singapuru (szerzej w rozdziale VII dysertacji).

W tym okresie w coraz większym stopniu w definiowanej interesami gospodarczymi polityce ChRL rolę odgrywać zaczęły czynniki polityczne. Pierwszym tego przejawem było zaostrzenie relatywnie łagodnego do tej pory kursu w kontekście współpracy singapursko-tajwańskiej. Od początku badanego czasokresu Chińczycy werbalizowali swoje stanowisko w tej kwestii znacznie bardziej asertywnie aniżeli robili to w latach 90. W lipcu 2004 r. Chiny zareagowały zdecydowanie w kwestii wizyty wicepremiera Singapuru Lee Hsien Loonga na Tajwanie na miesiąc przed objęciem przez niego stanowiska premiera. Wizyta Lee odebrana została jako pogwałcenie polityki „Jednych Chin" i element wsparcia proniepodległościowych sił w Republice Chińskiej. Jeszcze przed wizytą ChRL (która została wcześniej poinformowana o planach Lee) prosiła o jej odwołanie, na co nie zgodzili się Singapurczycy[241]. Chińczycy wywierają także – skutecznie – stałą presję na państwo singapurskie, by to nie angażowało się w rozmowy dotyczące ewentualnego podpisania umowy FTA z Republiką Chińską[242].

[241] Warto przy tym odnotować długi zwyczaj składania przez polityków singapurskich oficjalnie prywatnych, a mających kontekst polityczny wizyt na Tajwanie, sięgający okresu sprzed normalizacji stosunków między ChRL a Singapurem. Lye Liang Fook, *Twenty Years of Sino-Singapore*…, op. cit., s. 219-220; See Seng Tan, *Riding the Chinese Dragon*…, op. cit., s. 38-40.

[242] Między innymi w 1992 r. liderzy obu państw zgodzili się, że te „prywatne" wizyty nie będą miały wpływu na stan relacji bilateralnych między ChRL a Singapurem. Warto zauważyć, że w 2004 r. kontekst wizyty obejmował fakt sprawowania na Tajwanie rządów przez proniepodległościową Demokratyczną Partię Postępu (*Democratic Progressive Party* – DPP). See Seng Tan, *Riding the Chinese Dragon*…, op. cit., s. 38-40.

Drugim z przejawów zaostrzenia kursu ChRL była reakcja na jasno zdefiniowaną politykę Singapuru w obszarze bezpieczeństwa i obronności, w których państwo to zdecydowanie stawia na współpracę z USA, silnie lobbując przy tym za zachowaniem i wzmocnieniem wysuniętej obecności Stanów Zjednoczonych w regionie. Przykładowo, kiedy we wrześniu 2009 r. Lee Kuan Yew podczas spotkania Rady Biznesu USA-ASEAN podkreślił potrzebę zaangażowania USA w Azji celem równoważenia potęgi Chin, zarówno on, jak i państwo singapurskie stały się obiektem ostrych ataków chińskich mediów i internautów[243].

Na płaszczyźnie bezpieczeństwa ChRL i Singapur współpracowały na poziomie symbolicznym, co wpisywało się zarówno w założenia chińskiej „ofensywy czaru" w regionie, jak i polityki Singapuru ukierunkowanej na „wplątywanie" Chin w procesy regionalnej współpracy. Egzemplifikacją tego są odbywane od 2009 r. ćwiczenia chińskich i singapurskich jednostek antyterrorystycznych[244]. Trudno natomiast porównywać ten wymiar kooperacji ze skalą współpracy na linii Singapur – USA[245].

6. Ewolucja polityki strategicznego manewrowania

Dokonując ewaluacji chińskiej strategii wobec państw prowadzących „politykę strategicznego manewrowania" w latach 2003-2013, a także jej wpływu na obserwowane obecnie i antycypowane dalsze zmiany politycznej orientacji państw regionu warto skupić się na dwóch problemach.

Po pierwsze, należy ocenić efekty realizowanej przez Chiny strategii, a na ich podstawie wskazać zasadnicze różnice pomiędzy podmiotami, wobec których była ona implementowana. Po drugie, warto postawić pytanie o możliwość utrzymania w długim terminie „polityki strategicznego manewrowania" przez Indonezję, Tajlandię, Malezję oraz Singapur. W tym przypadku kluczowa jest odpowiedź na pytanie czy „polityka strategicznego manewrowania" jest realną alternatywą dla dotychczas dominujących

[243] Lye Liang Fook, *Twenty Years of Sino-Singapore*…, op. cit., s. 220-222.
[244] Cai Dexian, *Hedging for Maximum Flexibility: Singapore's Pragmatic Approach to Security Relations to the US and China*, „Journal of the Singapore Armed Forces", Vol. 39, No. 2, s. 3.
[245] Choć w 2014 r. Chiny i Singapur podpisały umowę o współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa, obejmującą między innymi spotkania na wysokim szczeblu, konsultacje, wspólne ćwiczenia i trening czy wizyty wojskowych, współpraca na tej płaszczyźnie pozostaje ograniczona a sama umowa ma raczej wymiar symboliczny. European Union Institute for Security Studies, E. Pejsova, *China's Rise: The View from Singapore, https://www.iss.europa.eu* (03.01.2019).

modeli „równowagi sił" i *bandwagonningu* czy też stanowi tylko etap przejściowy, po którym państwa będą zmuszone do wyboru konkretnych strategicznych opcji.

Punktem wyjścia do odpowiedzi na tak postawione pytania jest „usytuowanie" poszczególnych podmiotów w szerokim spektrum zachowań, wchodzących w zakres „strategicznego manewrowania" – zgodnie ze sformułowanym przez Cheng-Chwee Kuika i przytoczonym w pierwszej części rozdziału modelem.

Należy zaznaczyć, że przez większą część badanego okresu politykę ChRL rozpatrywać można w kategoriach skoordynowanej inicjatywy, która miała na celu przeciwdziałanie czynnikom tworzącym niepewność państw regionu wobec wzrostu chińskiej potęgi, a w konsekwencji stojącym u podstaw „polityki strategicznego manewrowania" jako emanacji odrzucenia możliwości „dołączenia do silniejszego" (nieprzypadkowo Evelyn Goh w pracy z 2004 r. działania ChRL opisywała jako *counter-hedging*[246]). W tym kontekście polityka Chin przyniosła najbardziej wymierne rezultaty - w rozumieniu odwrócenia biegunów w polityce zagranicznej państwa – w przypadku Tajlandii. Sojusznik traktatowy USA i kluczowe ogniwo amerykańskiej polityki „przywracania równowagi" stał się w tym okresie *de facto* aliantem ChRL, mimo podpisania jeszcze w 2012 r. ze Stanami Zjednoczonymi dokumentu *Joint Vision Statement for the Thai-U.S. Defense Alliance*. Miało to swoje bezpośrednie odzwierciedlenie w konsekwentnie zacieśnianej współpracy w obszarze bezpieczeństwa i obronności. Tym bardziej, że istotne decyzje Tajlandii w obszarze kooperacji z USA podejmowane są przez pryzmat ich potencjalnego wpływu na stosunki z Chinami[247]. Państwo to nie wsparło między innymi kluczowej dla Stanów Zjednoczonych

[246] Zob.: E. Goh, *Singapore's Reaction to Rising*…, op. cit., s. 7.

[247] Znamiennym tego przykładem była decyzja w sprawie wykorzystania przez Narodową Agencję Aeronautyki i Przestrzeni Kosmicznej (*National Aeronautics and Space Administration* – NASA) lotniska U-Tapao do badań zmian klimatu. Amerykanie inicjatywę w tej sprawie podjęli w marcu 2012 r. W czerwcu 2012 r. kwestia ta stała się przedmiotem dużych kontrowersji, w tym oskarżeń o chęć zwiększenia w ten sposób przez Amerykanów militarnej obecności w regionie, a nawet prowadzenia działań szpiegowskich wymierzonych w Chiny. Mimo wstępnej zgody, wskutek nacisków opozycyjnej Partii Demokratycznej, odbyła się debata parlamentarna w tej sprawie, choć USA bazę wykorzystywały wcześniej wielokrotnie i w dużo bardziej zaawansowanych działaniach, a podpisane między państwami w 1983 r. porozumienie nie wymaga zgody parlamentu do udzielenia pozwolenia na wykorzystanie infrastruktury U-Tapao, a jedynie notyfikacji do Królewskich Tajlandzkich Sił Zbrojnych. Po tym jak Tajlandczycy udzielili warunkowej zgody, wymagającej akceptacji przez parlament, w sierpniu 2012 r., Amerykanie wycofali swój wniosek. W 2015 r. Tajlandczycy odmówili Stanom Zjednoczonym użycia U-Tapao w operacji zwiadowczej monitorowania sytuacji ludności Rohinja. Samoloty USA mogły jedynie wykorzystać przestrzeń powietrzną Tajlandii, eskortowane przez jednostki tajlandzkie. Zob.: P. Busbarat, *„Bamboo Swirling*…, op. cit., s. 246-249; I. Storey, *Thailand's Post-Coup Relations*…, op. cit., s. 11-12.

inicjatywy Partnerstwa Transpacyficznego, udzielając przy tym jednoznacznego poparcia projektowi RCEP (*Regional Comprehensive Economic Partnership* - szerzej w rozdziale VI)[248].

Przedstawione w rozdziale tendencje miały swoją kontynuację po okresie 2003-2013, a w szczególności po kolejnym zamachu stanu w Tajlandii w 2014 r. Po tym jak armia z generałem Prayutem Chan-O-Cha zakończyła rządy Yingluck Shinawatry, Amerykanie - podobnie jak miało to miejsce w 2006 r. - zamrozili pomoc wojskową i sprzedaż broni dla państwa tajlandzkiego, obniżyli także rangę stosunków dyplomatycznych z Tajlandią i ograniczyli swoje zaangażowanie w coroczne ćwiczenia Cobra Gold, wywierając dyplomatyczny nacisk na jak najszybsze przywrócenie mechanizmów demokratycznych. ChRL, tak jak w 2006 r., udzieliła politycznego wsparcia juncie, podkreślając zasadę nieingerencji w wewnętrzne sprawy innych państw[249]. W tym samym roku na zaproszenie Tajlandii chińscy żołnierze (personel medyczny) po raz pierwszy wzięli udział w ćwiczeniach Cobra Gold, a oba państwa przeprowadziły pierwsze w historii wspólne ćwiczenia wojsk powietrznych pod nazwą Falcon Strike 2015[250]. Niedługo potem, w lipcu 2015 r., rząd Tajlandii ogłosił chęć zakupu w ChRL trzech okrętów podwodnych S26-T klasy Yuan, a także 28 czołgów VT4[251]. W tym samym roku Tajlandczycy zdecydowali się na wydalenie do Chin ponad stu ujgurskich uchodźców[252].

W tym kontekście ewolucja relacji chińsko-tajskich przypomina w pewnym zakresie rozwój stosunków Chin z Mjanmą w okresie po przejęciu władzy w tym państwie przez wojskową juntę. Scenariusz budowania relacji patron-klient w zakresie w jakim dotyczyło to Mjanmy jest mało prawdopodobny z uwagi na obiektywne

[248] P. Busbarat, *„Bamboo Swirling*…, op. cit., s. 249-251; I. Storey, *Thailand's Post-Coup Relations*…, op. cit., s. 19.
[249] Ibidem, s. 14-15.
[250] Bangkok Post, Wassana Nanuam, *China to join Cobra Gold military drills for first time*, https://www.bangkokpost.com (20.10.2020); Reuters, *Chinese, Thai air forces to hold first joint exercise*, https://www.reuters.com (20.10.2020); The Straits Times, Tan Hui Yee, *China makes modest debut at Cobra Gold*, https://www.straitstimes.com (20.10.2020).
[251] W przypadku VT4 Tajlandia kontynuowała zamówienia w ChRL, kupując ostatecznie 49 maszyn tego typu. Nikkei Asian Review, M. Macan-Markar, *Thailand mends US military ties after post-coup tilt to China*, https://asia.nikkei.com (20.10.2020); T. Pongsudhirak, *An Unaligned Alliance*…, op. cit., s. 71-72; P. Busbarat, *„Bamboo Swirling*…, op. cit., s. 235.
[252] I. Storey, *Thailand's Post-Coup Relations*…, op. cit., s. 16; The Diplomat, R. Potter, *Why Thailand Returned the Uyghurs*, https://thediplomat.com (20.10.2020).

uwarunkowania odróżniające sytuację Tajlandii od tej, która miała miejsce w Mjanmie (bliskie relacje z USA i potęgami regionalnymi – w tym przede wszystkim Japonią[253], potencjał gospodarczy, otwarcie na światową gospodarkę). Niemniej sytuując Tajlandię w spektrum rozwiązań polityki „strategicznego manewrowania" najbardziej adekwatną jej formą jest w tym przypadku „ograniczony *badwagonning*", z elementami „ekonomicznego pragmatyzmu". Przy czym obecne tendencje, wykorzystywane przez państwo chińskie, uwypuklają w coraz większym stopniu pierwszy z wymiarów. Na poziomie regionalnym Tajlandia w badanym okresie z państwa o zrównoważonym rozkładzie wektorów polityki zagranicznej stała się sojusznikiem ChRL na płaszczyźnie politycznej i bezpieczeństwa, pogłębiając przy tym zależność gospodarczą, między innymi przez ścisłe powiązanie tajlandzkiego projektu Wschodniego Korytarza Ekonomicznego (*Eastern Economic Corridor* -EEC) z Inicjatywą Pasa i Szlaku oraz związanymi z nią inwestycjami[254].

Chiny zaczynają przy tym wykorzystywać uzyskane przewagi, co objawia się między innymi nieobecnym wcześniej we wzajemnych relacjach politycznych silnym naciskiem na realizację istotnych z chińskiego punktu widzenia projektów, takich jak budowa szybkiej kolei do granicy z Laosem[255]. Pongphisoot Busbarat, nawiązując do wspomnianej metafory polityki zagranicznej Tajlandii jako „trzciny uginającej się na wietrze", słusznie wskazuje że w obecnych uwarunkowaniach należy mówić raczej

[253] South China Morning Post, Lee Jeong-ho, *Why Thailand could be the big winner as China and Japan start to work together*, https://www.scmp.com (20.10.2020).
[254] Zob. więcej na temat EEC: Eastern Economic Corridor, https://www.eeco.or.th/en (03.11.2019).
[255] Gdzie linia łączyłaby się z budowaną linią z Kunmingu do Laosu. Negocjacje w sprawie realizacji projektu toczą się od 2010 r. i były kilkukrotnie zakłócane zmianami wewnętrznymi w tajlandzkiej polityce. W 2011 r. podpisano memorandum w sprawie utworzenia spółki joint-venture z 51-procentowym udziałem Tajów, która miała być odpowiedzialna za realizację projektu. Porozumienie straciło ważność wraz z rozwiązaniem tajskiego parlamentu w 2011 r. Następnie w 2012 i 2013 r. podpisano memoranda w sprawie studium wykonalności i szkolenia tajlandzkiego personelu. W 2014 r. zostały one jednak zablokowane przez sąd konstytucyjny. W tym samym roku, już po przejęciu władzy przez juntę, podpisano kolejne memorandum, w myśl którego ChRL ma wybudować liczące w sumie 867 kilometrów odcinki szybkiej kolei z prowincji Nongkhai do Bangkoku i dalej do wschodniej granicy morskiej Tajlandii. Chiny mają przy tym udzielić Tajlandii kredytu, który spłacony zostanie częściowo w firmie dostaw produktów rolnych: ryżu i kauczuku (tzw. porozumienie „kolej za ryż"). W kolejnych latach projekt stał się jednak przedmiotem dalszych kontrowersji wokół sposobu jego finansowania (Tajowie zdecydowali się na finansowanie z pomocą krajowych źródeł, co było między innymi efektem wyraźnie niekorzystnej w opinii wielu obserwatorów propozycji ChRL), skali (liczba trakcji), docelowej prędkości, a także dalszego zaangażowania Chin (docelowo miały otrzymać także prawo wykorzystania ziemi, na której będzie realizowana inwestycja, jak i ziem przyległych do stacji na okres 50 lat). Dalsze problemy na poziomie logistycznym sprawiły, że ChRL zdecydowała się na polityczny nacisk, czego przejawem był miedzy innymi brak zaproszenia delegacji z Tajlandii na spotkanie szczytu „Pasa i Szlaku" w 2017 r.. P. Busbarat, *China's 'Shame Offensive"*…, op. cit., s. 4-8; The Diplomat, S. Crispin, *China-Thailand Railway Project Gets Untracted*, https://thediplomat.com (20.10.2020).

o „trzcinie wirującej na wietrze" (*bamboo swirling in the wind*). Ma przy tym na uwadze sposób formułowania polityki Tajlandii, która nie jest wynikiem dalekosiężnego myślenia strategicznego i opiera się na reagowaniu *ad hoc* na pojawiającą się presję zewnętrzną[256]. Po 2017 r. rządząca państwem junta zdała sobie zresztą sprawę z ryzyka związanego z pogłębiającym się uzależnieniem od ChRL, dążąc do „odnowienia" współpracy z USA i kierując większy nacisk na kooperację z regionalnymi potęgami (Japonia)[257]. Dla Chin najważniejszym jest jednak fakt, że Tajowie nie wsparli inicjowanych przez USA regionalnych inicjatyw wymierzonych w Chiny[258].

Drugim z państw, w których strategia polityczna ChRL odniosła wymierne rezultaty jest Malezja. Chiny umiejętnie budowały relacje z tym państwem, wykorzystując synergię własnych interesów oraz zbieżnych z nimi pryncypiów polityki malezyjskiej, której kluczowym aspektem jest zapewnienie wzrostu gospodarczego. Obecne w polityce Malezji elementy, takie jak: krytyka względem „wartości zachodnich" czy nacisk na „azjatyzację" stosunków regionalnych także stanowiły podatny grunt dla realizacji celów ChRL. Choć wpisana w kulturę strategiczną Malezji „neutralność" uniemożliwia formalne związanie tego państwa na płaszczyźnie politycznej, bliskość geograficzna i siła oddziaływania gospodarczego w coraz większym stopniu sytuują to państwo w sferze oddziaływania politycznego Chin, przesuwając je z trzeciego do drugiego kręgu strategicznego oddziaływania.

Potwierdza to reakcja Malezji na bardziej asertywną politykę ChRL po okresie 2003-2013, przede wszystkim w odniesieniu do sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim. Pozwala ona przypuszczać, że państwo to nie jest gotowe na podjęcie radykalnych kroków i zdecydowane przeciwstawienie się polityce Chin, nawet gdy bezpośrednio uderza ona w jego interesy. Mowa tu przede wszystkim o świadomym bagatelizowaniu wrogich aktów ze strony chińskich jednostek[259]. Kolejne incydenty,

[256] P. Busbarat, *„Bamboo Swirling*…, op. cit., s. 235.
[257] M. Macan-Markar, *Thailand mends US military*…, op. cit; The Diplomat, P. Parameswaran, *Japan, Thailand Eye Stronger Security Ties*, https://thediplomat.com (20.10.2020).
[258] I. Storey, *Thailand's Post-Coup Relations*…, op. cit., s. 20-21.
[259] W styczniu 2014 r. doszło do kolejnego incydentu, gdy w okolicach James Shoal ponownie pojawiły się chińskie okręty. W czerwcu 2015 r. okręt Chińskiej Straży Przybrzeżnej (*China Coast Guard* – CCG) zaobserwowany został w odległości 84 nm od Sarawaku – w pobliżu Luconia Shoal. W marcu 2016 r. przez malezyjskie wody przy Luconia Shoal przepłynęło natomiast ponad sto chińskich jednostek rybackich. The Diplomat, P. Parameswaran, *Around 100 China Ships Encroaching Malaysia's Waters: Minister*,

choć spotkały się z bardziej zdecydowaną reakcją władz malezyjskich (wcześniej w podobnych sytuacjach Malajowie nie komentowali ich nawet publicznie), nie zmieniły głównych założeń polityki Malezji[260].

Także intensyfikacja kontaktów bilateralnych z USA, w tym szeroko komentowana wizyta prezydenta Baracka Obamy w Kuala Lumpur (pierwsza wizyta prezydenta USA od 1966 r.), w trakcie której oba państwa podpisały umowę o wszechstronnym partnerstwie strategicznym, nie stanowiły elementu budowania mocniejszej przeciwwagi dla relacji z ChRL[261]. Malezja w dalszym ciągu unika konfrontacji na Morzu Południowochińskim, dążąc do angażowania Chin – zarówno na poziomie multilateralnym, jak i bilateralnym. Władze malezyjskie zapowiedziały wprawdzie intensyfikację patroli w okolicach Luconia Shoal, niemniej znaczenie relacji gospodarczych z ChRL jest dla nich na tyle duże, że są gotowe zaakceptować obecność chińskich jednostek na wodach oddzielających kontynentalną i wyspiarską część państwa. Świadczy o tym kontynuacja dotychczas obranej polityki, w tym między innymi zainicjowanie wspólnych ćwiczeń marynarek wojennych obu państw pod nazwą „Peace and Friendship", które odbywają się od 2014 r[262]. To także Malajowie byli stroną dążącą do łagodzenia najpoważniejszego kryzysu we wzajemnych stosunkach w XXI wieku, który nastąpił w związku z katastrofą lotu pasażerskiego MH370[263]. Cheng-Chwee Kuik zwraca uwagę, że okoliczności w jakich odbywa się proces stopniowej instytucjonalizacji współpracy z ChRL na polu bezpieczeństwa może

https://thediplomat.com (20.02.2019); The Diplomat, *Malaysia Responds to China's South China Sea Intrusion*; https://thediplomat.com (20.02.2019); Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia Relation's With*…, op. cit., s. 2-3.

[260] Jeszcze we wrześniu 2013 r. minister obrony Malezji Hishamuddin ogłosił plany wyodrębnienia w ramach armii nowej formacji – piechoty morskiej, a także utworzenia nowej bazy morskiej w odległości 80 km od Sarawaku. Ngeow Chow Bing, *Comprehensive Strategic Partners*…, op. cit., s. 296-297; M.Z. Ahmad, M.A. Mohd Sani, *China's Assertive Posture*…, op. cit., s. 94-95.

[261] Zob.: P. Parameswaran, *Playing it Safe*…, op. cit. s. 7.

[262] W 2014 r. przyjęły one jedynie formę gry wojennej, od 2015 r. obejmują natomiast wspólne ćwiczenia żołnierzy obu państw. The Diplomat, P. Parameswaran, *Malaysia, China Begin First Joint Military Exercise*, https://thediplomat.com (20.02.2019); The Diplomat, P. Parameswaran, *China, Malaysia to Hold First Ever Joint-Live Troop Exercise*, https://thediplomat.com (20.02.2019); Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia Between*…, op. cit., s. 171-172.

[263] Dwie-trzecie pasażerów lotu stanowili obywatele ChRL. Zdarzenie wywołało wściekłość chińskich mediów i opinii publicznej, wpływając na stan relacji bilateralnych między Chinami a Malezją. Zob.: NBC News, *Missing MH370*:, https://www.nbcnews.com (04.03.2019), The Straits Times, *'Under Siege' Malaysians hit back at China over MH370*, https://www.straitstimes.com (04.03.2019).

świadczyć o rosnącej gotowości Malezji do rozwoju bardziej wszechstronnego, długoterminowego partnerstwa z Chinami[264].

Także niespodziewana zmiana władzy po wyborach w 2018 r.[265] i ponowne objęcie urzędu premiera przez Mahathira Mohamada nie wpłynęły na zasadnicze kierunki polityki zagranicznej Malezji. Choć pierwsze decyzje rządzącej Pakatan Harapan wskazywały na możliwość bardziej asertywnego kursu wobec ChRL[266], na dalszym etapie Malezja kontynuowała obrany wcześniej kurs[267].

Wobec powyższego za nurty wyznaczające charakter malezyjskiego „strategicznego manewrowania" należy uznać: „gospodarczy pragmatyzm", „ograniczony bandwagonning" oraz „wiążące angażowanie". Wszystkie trzy tendencje stanowiły dla Chin korzystny grunt dla realizacji własnych celów politycznych zarówno w wymiarze bilateralnym (stopniowe przyciąganie Malezji do własnej strefy wpływów), jak i multilateralnym (wykorzystanie przychylności tego państwa dla wzmocnienia pozycji regionalnej)[268]. Należy przy tym zaznaczyć, że malezyjska polityka „strategicznego manewrowania" jako element balansowania potęgi ChRL w większym stopniu aniżeli współpracę z USA rozpatruje zacieśnienie kooperacji w ramach ASEAN. Malezja od zakończenia zimnej wojny była przeciwnikiem wysuniętej obecności wojsk

[264] Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia Between*…, op. cit., s. 157-158.
[265] Rządząca Malezją koalicja Barisan Nasional z dominującą UMNO straciła władzę na rzecz opozycyjnej koalicji Pakatan Harapan.
[266] Dotyczy to między innymi anulowania części przetargów istotnych z punktu widzenia chińskiej Inicjatywy Pasa i Szlaku: połączenia kolejowego East Coast Rail Link (ECRL) oraz rurociągów: Multi-Product Pipeline oraz Trans-Sabah Pipeline. Decyzje powiązane były z tak zwanym skandalem 1Malaysia Development Berhad (1MDB) i wyprowadzeniem około 700 milionów USD z rządowej spółki na prywatne konta Najiba Razaka – co w znacznej mierze przyczyniło się do przegranej Barisan Nasional w wyborach. Co więcej, według informacji ujawnionych przez Wall Street Journal na początku 2019 r., Chińczycy oferowali rządowi N. Razaka pomoc w ratowaniu 1MDB. Wkrótce potem Malezyjczycy zawarli umowy na realizację istotnych dla Chin projektów infrastrukturalnych (wspomniane ECRL i Trans-Sabah Pipeline), z udziałem chińskich firm, na korzystnych dla nich warunkach i za pieniądze z chińskich banków. The Diplomat, B. Berger, *Malaysia' Canceled Belt and Road Initiative Projects and the Implications for China*, https://thediplomat.com (25.02.2019); The Star, *Icy Malaysia-China Relations Set to Thaw*, https://www.thestar.com.my (03.03.2019).
[267] Odnosi się to między innymi do konsekwencji anulowania przetargu na budowę ECRL. W kwietniu 2019 r. władze Malezji ogłosiły, że kluczowy z punktu widzenia interesów Chin projekt infrastrukturalny zostanie zrealizowany za kwotę 107 miliardów USD (44 miliardy ringgitów - to jest dwie trzecie pierwotnie zakładanych kosztów). Zob.: Stratfor, *Back in Power, Malaysia's Prime Minister Moves Away From China*, https://worldview.stratfor.com (04.03.2019); The Washington Post, R.J. Heydarian, *Malaysia's bold play against China*, https://www.washingtonpost.com (04.03.2019); The Diplomat, P. Parameswaran, *Is New Malaysia's China-US Balance Changing Under Mahathir* ?, https://thediplomat.com (04.03.2019); South China Morning Post, B. Jaipragas, *Malaysia to go Ahead with China-backed East Coast Rail Link*, https://www.scmp.com (12.04.2019).
[268] Zob.: Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia Between*…, op. cit., s. 166.

USA w regionie Azji Południowo-Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem jej kontynentalnej części[269].

Inaczej ma się rzecz w odniesieniu do państw znajdujących się geograficznie w trzecim kręgu strategicznego oddziaływania ChRL: Indonezji i Singapuru. W pierwszym przypadku wielkość wyspiarskiego terytorium, dogodne położenie geograficzne, a także potencjał ludnościowy i gospodarczy generują możliwości przeciwstawienia się chińskiej presji. Uwarunkowania historyczne i kultura strategiczna Indonezji pozwalają przypuszczać, że państwo to byłoby skłonne do wsparcia (nawet bez zawarcia formalnego sojuszu, co zaprzeczałoby ideologicznym fundamentom polityki zagranicznej Indonezji) formującej się koalicji antychińskiej.

Tym bardziej, że Chińczycy zrealizowawszy w badanym okresie podstawowe cele polityczne: odbudowując wzajemne relacje i „wygrywając" neutralność Indonezji na kluczowych odcinkach, znacznie zaostrzyli dyskurs wobec tego państwa, ze szczególnym uwzględnieniem konfliktu wokół statusu wód okalających Wyspy Natuna. Eskalacja konfliktu wokół indonezyjskiej EEZ nastąpiła w 2016 r[270].

Działania Chin, poza tym, że wpisują się w szerszy trend obejmujący wzrost asertywności w polityce wobec państw regionu, wynikać mogą także z racjonalnych

[269] J. Chinyong Liow, *Malaysia's Post-Cold*…, op. cit., s. 60.

[270] W marcu 2016 r. CCG „odbiła" przechwyconą wcześniej przez indonezyjską jednostkę zwalczenia nielegalnego rybołówstwa łódź rybacką Kway Fey 10078. Chińczycy odrzucili oskarżenia Indonezji o naruszenie ich suwerenności. W maju i czerwcu 2016 r. doszło do kolejnych incydentów, w których okręty indonezyjskiej marynarki wojennej zajęły chińskie łodzie rybackie. Podczas drugiego z nich Indonezyjczycy mieli oddać do chińskich rybaków strzały, w efekcie czego jeden z nich miał zostać raniony. Incydenty te spotkały się z ostrą reakcją dyplomatyczną ChRL, żądającą uwolnienia rybaków, co zaostrzyło relacje dyplomatyczne między państwami. W październiku 2016 r. lotnictwo ChRL przeprowadziło największe w historii manewry w obszarze Wysp Natuna. W lipcu 2017 r. władze Indonezji oficjalnie ogłosiły zmianę nazewnictwa południowych obszarów Morza Południowochińskiego wokół Wysp Natuna na Morze Północnonatuńskie (*North Natuna Sea*).
Postawa Chin związana jest między innymi ze zdecydowaną polityką prezydenta Indonezji Joko Widodo, walczącego z nielegalnymi połowami obcych jednostek na wodach Indonezji. J. Widodo zainicjował politykę zatapiania przechwyconych jednostek prowadzących nielegalny połów. Choć przez dłuższy okres Indonezja unikała zatapiania jednostek chińskich, w maju 2015 r. wraz z czterdziestoma innymi jednostkami (m.in. z Filipin, Wietnamu i Tajlandii) zatopiono zatrzymany w 2009 r. chiński statek Gui Xei Yu 12661, co spotkało się z ostrą reakcją ze strony ChRL. Zob. szerzej: The Diplomat, P. Parameswaran, *Explaining Indonesia's 'Sink the Vessel' Policy Under Jokowi*, https://thediplomat.com (21.10.2020); The Diplomat, P. Parameswaran, *Indonesia Sinks First Vessel From China Under Jokowi*, https://thediplomat.com (21.10.2020); The Diplomat, B. Hellendorf, T. Kellner, *Indonesia: A Bigger Role in the South China Sea ?*, https://thediplomat.com (21.10.2020); The Diplomat, A. Panda, *South China Sea: Indonesian Military Stages Massive Natuna Sea Exercise*, https://thediplomat.com (21.10.2020), The Diplomat, A. Panda, *Indonesia Summons Chinese Ambassador After South China Sea Stand-Off Near Natuna Islands*, https://thediplomat.com (21.10.2020), The Diplomat, *South China Sea: Indonesian Navy Fires at and Arrests Chinese Fishermen*, https://thediplomat.com (21.12.2018), The Diplomat, *A Third 2016 Natuna Stand-Off Highlights Growing Indonesia-China Tensions*, https://thediplomat.com (21.10.2020); The Diplomat, P. Parameswaran, *Why Did Indonesia Just Rename Its Part of the South China Sea ?*, https://thediplomat.com (21.10.2020).

kalkulacji względem możliwości bliższego związania Indonezji z interesami ChRL. Mimo jakościowej poprawy stosunków dwustronnych, a także budowy instytucjonalnych fundamentów dalszej współpracy państwo to świadomie stara się ograniczać ryzyko regionalnej hegemonii Chin. Indonezja – jako państwo gospodarz – zaprosiła między innymi do udziału w spotkaniu EAS w Dżakarcie w 2011 r. Stany Zjednoczone oraz Rosję, co jednoznacznie należy traktować jako świadome działanie wymierzone w chińskie interesy.

Chiny, zdając sobie sprawę z roli jaką odgrywa w regionie Indonezja, będą jednak prawdopodobnie dążyć do dalszego wzmacniania relacji dwustronnych. Bieżąca koncepcja polityki zagranicznej Indonezji w dobie prezydentury Joko Widodo tworzy korzystne uwarunkowania do budowy synergii z interesami ChRL w ramach realizacji Inicjatywy Pasa i Szlaku. W tym kontekście promowana przez Jokowi idea Indonezji jako „światowego morskiego centrum" (*global maritime fulcrum*) może zostać wykorzystana jako platforma do współpracy między innymi na polu inwestycyjnym[271].

Polityka „strategicznego manewrowania" w optyce indonezyjskiej opiera się przede wszystkim na komponencie „gospodarczego pragmatyzmu", a także, co zrozumiałe przy roli jaką odgrywa ASEAN i fora pokrewne w polityce Indonezji, „wiążącego angażowania". Należy także wskazać elementy „odrzucenia dominacji" (wzmiankowane działania na forum EAS). Indonezja – w przeciwieństwie chociażby do Malezji – stara się jednak realizować własne interesy i agendę, odrzucając możliwość przyjęcia polityki *bandwagonningu*, nawet w jej ograniczonej wersji.

Nieprzypadkowo w sferze obronności państwo indonezyjskie konsekwentnie stawia na współpracę z państwami zachodnimi, o czym świadczy m.in. brak znaczących zakupów uzbrojenia z ChRL pomimo utrzymywanego w latach 1999-2006 embarga na sprzedaż broni ze Stanów Zjednoczonych, które spowodowane było polityką Indonezji w kwestii Timoru Wschodniego[272].

[271] Ogłoszona w 2015 r. koncepcja Joko Widodo podkreśla strategiczne ulokowanie Indonezji na przecięciu Oceanów: Spokojnego i Indyjskiego, a także kontrolę nad najważniejszymi globalnymi SLOCs, co sytuuje to państwo w centrum pomiędzy wschodnią i zachodnią Azją. W związku z tym Jokowi sformułował pięciopunktową agendę, uwzględniającą priorytetowe cele Indonezji, w tym: odnowienie „kultury morskiej", ochronę i zarządzanie zasobami morskimi, priorytetowe traktowanie inwestycji w infrastrukturę i komunikację morską, dyplomację morską oraz rozwój indonezyjskiej marynarki wojenne.; M. Hamilton-Heart, D. McRae, *Indonesia: Balancing the United States*…, op. cit., s. 20-21.

[272] Indonezja podpisała z Chinami w 2006 r. memorandum o współpracy w dziedzinie rozwoju technologii obronnych, a armia indonezyjska nabyła od ChRL pociski przeciwokrętowe C-802 i C-705, a także przenośne

Singapur – choć z uwagi na wielkość terytorium nie stanowi strategicznie żadnej przeciwwagi dla potęgi Chin - jest państwem, które w największym stopniu otwarcie werbalizuje konieczność utrzymania amerykańskiej obecności w regionie. W tym kontekście warto wskazać na pojawiającą się w opracowaniach dotyczących relacji chińsko-singapurskich terminologię, która „strategiczne manewrowanie" opisuje w opozycji do ChRL (*to hedge against*), co samo w sobie implikuje, że polityczne i strategiczne „miękkie równoważenie" dominuje nad „ekonomicznym bandwagonningiem"[273].

Singapur od samego początku istnienia państwa postrzega przy tym Stany Zjednoczone jako ważne ogniwo regionalnej polityki – element stabilizujący oraz „bezstronnego rozjemcę" (*honest broker*) w odniesieniu do występujących konfliktów i sporów. W badanym czasokresie tendencje te tylko się wzmocniły, obejmując między innymi zawartą w 2004 r. umowę w sprawie utworzenia FTA (Singapur był pierwszym azjatyckim państwem, z którym USA zawarły tego typu bilateralne porozumienie handlowe), podpisane w 2005 r. Strategiczne Porozumienie Ramowe (*Strategic Framework Agreement* - SFA) oraz rozszerzające spektrum współpracy ustanowione przez SFA porozumienie obronne z 2015 r[274]. W przypadku SFA zapisy dotyczące ścisłej kooperacji na polu bezpieczeństwa i obronności czynią, zdaniem niektórych badaczy, Singapur sojusznikiem Stanów Zjednoczonych pod każdym względem, z wyłączeniem formalnego aliansu strategicznego[275]. Istotnym czynnikiem, który należy brać pod uwagę jest przy tym dystans geograficzny i brak sporów terytorialnych, co –

przeciwlotnicze zestawy rakietowe QW-3. Nie były to jednak zakupy świadczące o możliwym przeorientowaniu dotychczasowej polityki Indonezji w tym obszarze. Dodatkowo zakupiony chiński sprzęt w znacznej mierze nie spełniał wymogów jakościowych. Konflikty.pl, P. Behrendt, *Nieudane odpalenie chińskich rakiet*, http://www.konflikty.pl (04.01.2019).

[273] Zob.: See Seng Tan, *Riding the Chinese Dragon*…, op. cit., s. 22-23.

[274] The Diplomat, P. Parameswaran, *US, Singapore Ink New Defense Pact*, https://thediplomat.com (03.01.2019).

[275] Na podstawie zapisów SFA – która była pierwszą od zakończenia zimnej wojny tego typu umową z państwem niebędącym formalnym sojusznikiem USA - Amerykanie uzyskali między innymi możliwość wykorzystania infrastruktury portowej oraz lotniska. W Singapurze ulokowana została siedziba grupy zadaniowej Siódmej Floty odpowiedzialnej za koordynowanie rozmieszczenia jednostek U.S. Navy, a także logistykę (*Commander, Logistics Group Western Pacific* - tzw. Task 73). Wykorzystywana przez amerykańską flotę baza morska w Changdi jako jedyna w regionie posiada także możliwości przyjmowania lotniskowców USA. Na podstawie porozumienia z 2015 r. z terytorium Singapuru odbywają się również loty samolotu zwiadowczego P-8A Poseidon. See Seng Tan, *Riding the Chinese Dragon*…, op. cit., s. 26, 35-36; Congressional Research Service, Emma Chanlett-Avery, *Singapore: Background and U.S. Relations*, *https://crsreports.congress.gov (03.01.2019)*, s. 3-4; Department of State, Agreement between the United States of America and Singapore, 12.07.2005 r, https://www.state.gov (03.01.2019).

podobnie jak w przypadku Indonezji – ogranicza możliwości bezpośredniego starcia z ChRL na poziomie wykraczającym poza spór dyplomatyczny[276]. Tym samym nurtami dominującymi w polityce Singapuru są „pośrednie równoważenie" oraz „odrzucenie dominacji" rozumiane przez pryzmat przeciwstawienia się chińskiej dominacji w regionie oraz utrzymanie w nim silnej obecności USA. Głęboko zakorzeniona w kulturze strategicznej Singapuru pragmatyka generuje również dodatkowe wektory w postaci „gospodarczego pragmatyzmu" (wielopłaszczyznowa współpraca gospodarcza) oraz „wiążącego angażowania" (aktywna kooperacja na forum instytucji o charakterze regionalnym)[277].

Warto zaznaczyć, że opisane powyżej pryncypia polityki Singapuru wraz ze zmianami w polityce Chin w coraz większym stopniu wpływają na relacje bilateralne między państwami, wzmacniając opisane trendy. Widoczne to było przede wszystkim w 2016 r., kiedy Singapur najpierw poparł wyrok Stałego Trybunału Arbitrażowego w Hadze w sprawie pozwu złożonego przez Filipiny (więcej w rozdziale VII), a następnie dążył do uwzględnienia informacji na ten temat w dokumencie końcowym Szczytu Ruchu Państw Niezaangażowanych, który odbył się w Wenezueli. W konsekwencji w listopadzie 2016 r. władze portu w Hongkongu przeszukały kontenerowiec, na którym znajdowało się dziewięć transporterów opancerzonych Terrex i sprzęt wojskowy wracające do Singapuru z corocznych ćwiczeń „Starlight Project" na Tajwanie. Sprzęt został następnie zatrzymany aż do stycznia 2017 r. Następnie Singapur nie otrzymał zaproszenia na odbywające się w maju 2017 r. w Pekinie spotkanie w ramach Forum Pasa i Szlaku[278]. Wydarzenia te pokazują, że ChRL, która z końcem badanego okresu odeszła od wcześniejszego modelu silnej ekonomizacji stosunków bilateralnych z Singapurem, utrwala tę tendencję w polityce zagranicznej.

---

[276] Zob.: See Seng Tan, *Riding the Chinese Dragon*…, op. cit., s. 36.

[277] Zob.: Cheng-Chwee Kuik, *The Essence of Hedging*…, op. cit., s. 177-179; Cai Dexian, *Hedging for Maximum*…, op. cit., s. 5-9; See Seng Tan, *Riding the Chinese Dragon*…, op. cit., s. 42-45.

[278] The Diplomat, M. Tai, *Singapore's China Conundrum*, op. cit., The Diplomat, L. Bos, *Why Is China Playing Hardball With Singapore*, https://thediplomat.com (05.02.2019), The Diplomat, C. Wong, *China Protests Singapore's Military Exercise With Taiwan*, https://thediplomat.com (05.02.2019); The Diplomat, X. Li, *China-Singapore Relations in 2017: Better Than 'Normal'*, https://thediplomat.com (05.02.2019); South China Morning Post, *How Singapore's military vehicles became Beijing's diplomatic weapon*, https://www.scmp.com (05.02.2019), The Straits Times, R. Sim, *Hong Kong to return 9 SAF Terrex vehicles to Singapore: Ministry of Foreign Affairs*, https://www.straitstimes.com (05.02.2019).

Część badaczy słusznie zauważa, że „polityka strategicznego manewrowania" jest nie tyle długofalowym strategicznym wyborem, co taktyką ukierunkowaną na maksymalizację korzyści i utrzymanie możliwie wysokiego stopnia niezależności wobec rywalizacji mocarstw. Jednocześnie odbywać może się jedynie w określonym – względnie pokojowym - otoczeniu międzynarodowym. Zwraca się uwagę na to, że państwa realizujące opisaną w rozdziale strategię w obliczu zaostrzenia się rywalizacji chińsko-amerykańskiej i nieuniknionego wówczas nacisku politycznego, gospodarczego, a nawet militarnego będą zmuszone określić swoją długofalową orientację strategiczną i opowiedzieć się po jednej ze stron.

Przeprowadzona w rozdziale analiza pozwala szacować prawdopodobieństwo ich wyborów. Warto podkreślić malejące szanse zawiązania strategicznego sojuszu Stanów Zjednoczonych z państwami drugiego kręgu strategicznego oddziaływania, tj. Tajlandią i Malezją. Ekonomiczna pragmatyka polityki malezyjskiej, a także strategiczne kalkulacje Tajów nakazują przyjąć, że najprawdopodobniej państwa te byłyby skłonne dołączyć do „obozu chińskiego".

W przypadku Malezji symptomy takich zachowań widoczne były w badanym okresie między innymi w kwestii działań na Morzu Południowochińskim. Wykazały one gotowość do daleko idących kompromisów w imię utrzymania korzystnych relacji gospodarczych z Chinami. Stosunki z USA, w tym współpraca w obszarach bezpieczeństwa i wojskowym[279], nie stanowią dla państwa malezyjskiego w długiej perspektywie rdzenia do budowy trwałego sojuszu, którego charakter musiałby mieć wymiar antychiński. Neutralność polityki Malezji w obliczu zaostrzenia chińsko-amerykańskiej rywalizacji w coraz większym stopniu jest na korzyść ChRL.

Z kolei Tajlandia może być skłonna, tak jak wielokrotnie wcześniej w swojej historii, do odwrócenia aliansów i uznania chińskiej dominacji w regionie wraz z opuszczeniem go przez Stany Zjednoczone – jako elementów koniecznych dla

[279] Obecna od okresu zimnej wojny, a na poziomie instytucjonalnym znacznie bardziej rozbudowana i złożona aniżeli relacje z ChRL. Malezja dąży do rozwijania tej sfery kontaktów z USA. Od 2011 r. jest uczestnikiem – a nie tak jak wcześniej obserwatorem – ćwiczeń Cobra Gold. Rok wcześniej Malajowie wysłali 40-osobowy kontyngent wojsk do Afganistanu. Malezja bierze także regularny udział w organizowanych przez Amerykanów ćwiczeniach marynarek wojennych państw regionu CARAT (od 1996 r.). Wojska obu państw ćwiczą także w formule dwustronnej, czego przykładem są ćwiczenia „Keris Strike Exercise". Niemniej zacieśnianie relacji z USA nie obejmuje obszarów, w których mogłoby naruszać interesy chińskie, a co za tym idzie generować ryzyko pogorszenia relacji gospodarczych z ChRL. Zob.: Cheng-Chwee Kuik, *Malaysia Between*…, op. cit., 157-158; 163-164; Ngeow Chow Bing, *Comprehensive Strategic Partners*…, op. cit., s. 295-296.

zagwarantowania własnej suwerenności i bezpieczeństwa. Państwo to może więc w przypadku konieczności dokonania strategicznego wyboru opowiedzieć się po stronie Chin i jednoznacznie postawić na politykę *bandwagonningu*.

Tabela 52. Charakter polityki „strategicznego manewrowania" poszczególnych państw regionu w badanym okresie

Państwo	Dominujące tendencje	Docelowy wybór strategiczny
Indonezja	Gospodarczy pragmatyzm (dominujący)	Równoważenie
	Wiążące angażowanie	
	Odrzucenie dominacji	
Tajlandia	Ograniczony bandwagonning (dominujący)	Bandwagonning
	Gospodarczy pragmatyzm	
Malezja	Ograniczony bandwagonnig	Bandwagonning
	Gospodarczy pragmatyzm	
	Wiążące angażowanie	
Singapur	Ograniczone równoważenie (dominujący)	Równoważenie
	Odrzucenie dominacji	
	Gospodarczy pragmatyzm	
	Wiążące angażowanie	

Źródło: Opracowanie własne.

* * *

Rekapitulując rozważania zawarte w rozdziale należy zaznaczyć, że strategiczne wybory państw, których polityka została poddana analizie mogą determinować sukcesy i porażki mocarstw rywalizujących w XXI wieku o narzucenie dominacji (ChRL) bądź utrzymanie silnych wpływów (USA) w regionie Azji Południowo-Wschodniej.

Słuszną wydaje się być przy tym teza, że w dalszej perspektywie państwa prowadzące „politykę strategicznego manewrowania" będą zmuszone do bardziej konkretnego związania swoich strategicznych interesów z jedną z rywalizujących potęg. Sam konstrukt teoretyczny stanowi więc użyteczne narzędzie – pomocne w analizie relacji Chin z państwami regionu, a także pokazujące złożoność i zniuansowanie polityki państw, z których każde na swój sposób dąży do zachowania podmiotowości wobec narastającej rywalizacji mocarstw. O tym, że jest to w pewnym zakresie zachowanie „naturalne" świadczy chociażby analizowana w rozdziale II dysertacji

polityka Mjanmy – także starającej się odbudować alternatywne wektory polityki zagranicznej, po tym jak lata rządów junty wojskowej skrajnie uzależniły to państwo od ChRL.

Analizując efekty polityki Chin należy zaznaczyć, że skuteczność oddziaływania zależna jest w tym wypadku zarówno od czynników obiektywnych (bliskość geograficzna, wielkość terytorium, potencjał gospodarczy), jak i kultury strategicznej poszczególnych państw. Wszystkie podmioty prowadzące „politykę strategicznego manewrowania" to państwa drugiego i trzeciego obszaru oddziaływania ChRL. Nie jest przy tym przypadkiem, że to państwa, których całe terytorium (Tajlandia) lub znaczna jego część (Malezja) znajduje się w kontynentalnej części Azji Południowo-Wschodniej, znajdują się na trajektorii przybliżającej je do chińskiej strefy wpływów (położenie geograficzne Singapuru, przy niedużych rozmiarach tego państwa jest w tym przypadku specyficzne).

Zlokalizowane w trzecim kręgu strategicznego oddziaływania wyspiarskie Indonezja i Singapur zachowują znacznie większą „odporność" na chińskie wpływy. Możliwość wywierania skutecznego nacisku przez ChRL ogranicza zarówno ich położenie i dystans geograficzny, jak i uwarunkowania polityczne. Indonezja i Singapur nie są zaangażowane w spory na Morzu Południowochińskim, a także posiadają historycznie uwarunkowane dobre relacje ze światem zachodnim. Oba państwa dysponują również dużym potencjałem. W przypadku Indonezji warunkuje go wielkość terytorium, potencjał ludnościowy, ale także rola jaką państwo to odgrywa w ASEAN. Z kolei Singapur, mimo niewielkiego terytorium, pełni ważną funkcję w regionalnej architekturze ekonomicznej i finansowej. Wszystkie wyżej wymienione komponenty budują „odporność" tych państw na ewentualny nacisk polityczny i ekonomiczny ze strony Chin.

Rozdział VI
Chiny a zaangażowanie graczy zewnętrznych w Azji Południowo-Wschodniej

Przeprowadzona w poprzednich rozdziałach analiza pozwala na dekompozycję chińskiej strategii regionalnej i jej analizę na poziomie mikro – z uwzględnieniem często pomijanej złożoności i wieloaspektowości stosunków międzynarodowych w Azji Południowo-Wschodniej. Nie oznacza to jednak, że strategia Chin ma wymiar *stricte* fragmentaryczny i budowana jest jedynie na fundamentach relacji bilateralnych. Przeciwnie, region jako konstrukt geopolityczny – wzmocniony procesami regionalnej integracji – odgrywa ważną rolę w długofalowych planach ChRL. Jego kontrola jako obszaru granicznego, a jednocześnie chińskiego „miękkiego podbrzusza" ma szczególnie istotne znaczenie zarówno na poziomie regionalnym (dominacja w najbliższym otoczeniu), jak i globalnym (wymiar rywalizacji z USA).

Chiny – jako wschodzące mocarstwo – postawione są w roli „pretendenta". Na chwilę obecną nie posiadają potencjału pozwalającego na bezpośrednią egzekucję swoich interesów, to jest wyeliminowanie silnych regionalnych wpływów USA. Także pozostali gracze w regionie – przede wszystkim Indie i Japonia – traktują priorytetowo obecność polityczną i gospodarczą w Azji Południowo-Wschodniej, co w dużej mierze jest wynikiem strategicznych kalkulacji ukierunkowanych na ograniczenie potencjalnego zagrożenia ze strony ChRL. W badanym okresie – jak i później – wyraźnie zauważalny jest jednak wzrost asertywności w polityce Chin, przebiegający równolegle z rozwojem potencjału gospodarczego oraz militarnego[1]. Dostrzegalne jest także[2] coraz wyraźniej werbalizowane oczekiwanie uwzględnienia przez państwa regionu interesów bezpieczeństwa ChRL w ich polityce budowy sojuszy i kooperacji w obszarze bezpieczeństwa z podmiotami spoza regionu.

Taki model ewolucji sytuacji w regionie wpisuje się w przedstawione w rozdziale II dysertacji obserwacje Johna Mearsheimera. Twórca teorii realizmu ofensywnego wskazuje, że naturalnym celem każdego wschodzącego mocarstwa jest ustanowienie

[1] The National Interest, J. Mearsheimer, *Can China Rise Peacefully ?*, https://nationalinterest.org (03.03.2019).
[2] Odwołując się między innymi do przedstawionych w dysertacji analiz polityki wobec państw regionu: Filipin, Wietnamu, ale także Tajlandii czy Singapuru.

hegemonii we „własnym" regionie przy uniemożliwieniu głównemu „rywalowi" osiągnięcia podobnej pozycji w jego najbliższym otoczeniu. Dla Chin zarówno historycznie, jak i strategicznie naturalną strefą wpływów pozostaje Azja Południowo-Wschodnia. Ustanowienie dominacji w tym regionie - przez zwiększenie przewagi nad państwami sąsiednimi: Rosją, Indiami czy Japonią, a przede wszystkim wyparcie interesów i obecności Stanów Zjednoczonych - jest więc naturalnym długofalowym celem ChRL.

Główne założenia teorii J. Mearsheimera zawarte w pracy pt. „The Tragedy of Great Power Politics" spotykały się z polemiką w momencie jej opublikowania w 2001 r., a także przez dużą część analizowanego okresu. Chiny realizowały wówczas założenia „polityki dobrosąsiedztwa", silnie eksponując także narracje budowane wokół koncepcji „pokojowego wzrostu" oraz "pokojowego rozwoju" jako antytezę przesłanek leżących u podstaw „teorii chińskiego zagrożenia" (*China Threat Theory* – CTT). Zdawało się to zaprzeczać stawianym przez amerykańskiego badacza tezom o nieuchronnej konfrontacji interesów ChRL i USA[3]. Z biegiem czasu coraz częściej odwoływano się jednak do jego koncepcji w kontekście wzrostu asertywności w polityce zagranicznej Chin, a także zaostrzającej się rywalizacji chińsko-amerykańskiej o wpływy w Azji Południowo-Wschodniej. W debacie istotną i często dyskutowaną kwestią stało się to czy ChRL realizuje w regionie założenia doktryny symilarne do tych, które stały u podstaw ogłoszonej w 1823 r. przez USA i odnoszącej się do zachodniej hemisfery doktryny Monroego[4].

Niezależnie od skali podobieństw do dziewiętnastowiecznej polityki USA, trudna stała się polemika z faktem, że Chiny, jak każde inne mocarstwo, dążą do ograniczenia wpływów innych potęg w swoim najbliższym otoczeniu. Głównym problemem z punktu widzenia interesów ChRL pozostaje wysunięta obecność Stanów Zjednoczonych w regionie Azji Południowo-Wschodniej[5]. Zaangażowanie USA oparte

[3] Zob. Wang Dong, *Is China Trying to Push the U.S, out of Asia ?*, „China Quarterly of International Strategic Studies", Vol. 1, No. 1 (2015), s. 65-66.

[4] Doktryna Monroego stworzona została przez prezydenta Jamesa Monroego oraz Sekretarza Stanu Johna Quincy Adamsa w 1823 r. i ogłoszona w czasie dorocznego przemówienia prezydenta w Kongresie USA. Jej założenia zakładały, że kontynent amerykański nie może być obiektem dalszej kolonizacji ani politycznej ekspansji ze strony państw europejskich. Zob.: The Diplomat, J. Holmes, *China's Monroe Doctrine*, https://thediplomat.com; Stratfor, *China's Dream of It's Own 'Monroe Doctrine'*, https://worldview.stratfor.com (04.02.2019).

[5] P. Godwin, *China As Regional Hegemon ?*, [w:] The Asia Pacific: The Region in Transition, J. Rolfe (ed.), Honolulu 2004, s. 86-87.

jest na sojuszach z okresu zimnej wojny i obejmuje szerokie spektrum procesów w sferze: polityki, gospodarki, obronności i bezpieczeństwa. Ma ono wymiar zarówno multilateralny (współpraca z ASEAN i instytucjami powiązanymi), jak i bilateralny. Stany Zjednoczone utrzymują istotne relacje handlowe i inwestycyjne z większością państw regionu. Są traktatowym sojusznikiem Tajlandii i Filipin (szerzej w rozdziałach: IV oraz V). Silnie współpracują na płaszczyźnie bezpieczeństwa także z Singapurem (gdzie mają możliwość wykorzystania infrastruktury na potrzeby marynarki wojennej i sił powietrznych), a w mniejszym acz istotnym zakresie również z Indonezją (pełny wymiar relacji na poziomie militarnym po zniesieniu embarga w 2005 r.) czy Malezją. Dążą także do umacniania stosunków z pozostałymi państwami regionu, w tym przede wszystkim: Mjanmą (wykorzystanie „odwilży" politycznej w tym państwie po 2011 r.) oraz Wietnamem[6].

W analizowanym czasie tendencja ta ulegała pogłębieniu, ze szczególnym uwzględnieniem okresu po 2011 r., kiedy to w polityce amerykańskiej po raz pierwszy pojawiła się idea „zwrotu ku Azji" (*pivot to Asia*), która wraz z uzupełniającą ją koncepcją bitwy powietrzno-morskiej (*Air-Sea Battle*), później zastąpioną „połączoną koncepcją dostępu i manewru w globalnych obszarach" (*Joint Concept for Access and Maneuver in the Global Commons* – JAM-GC)[7], z wysuniętej obecności Stanów Zjednoczonych na Zachodnim Pacyfiku uczyniła *de facto* rdzeń amerykańskiej strategii globalnej[8]. Już wcześniej USA dążyły jednak do zacieśnienia regionalnych więzi. W 2005 r. Stany Zjednoczone i ASEAN podpisały wspólne oświadczenie o rozszerzonym partnerstwie gospodarczym (*ASEAN-US Enhanced Partnership*). Rok później obie strony zawarły Porozumienie Ramowe ws. Handlu i Inwestycji (*Trade and Investment Framework Agreement* – TIFA). USA jako pierwsze nieazjatyckie państwo

[6] Szerzej na temat zaangażowania USA we współpracę bilateralną z państwami regionu w rozdziałach: III, IV oraz V.

[7] Zob. szerzej na temat przyczyn zmiany nomenklatury i debaty na ten temat: J. Bartosiak, *Pacyfik i Eurazja. O wojnie,* Warszawa 2016, s. 125-133.

[8] Kwestią dyskusyjną pozostaje na ile ideę „zwrotu" udało się faktycznie zrealizować. Należy zaznaczyć, że wprowadzeniu do debaty pojęć „zwrotu ku Azji", a także „przywrócenia równowagi" nie towarzyszyła publikacja jakichkolwiek dokumentów, które precyzyjnie określałyby co dokładnie przewartościowania w amerykańskiej polityce mają oznaczać i czemu mają (co do celu) służyć. Zob. szerzej: Center for Strategic and International Studies, M. Goodman, *China and the U.S. Rebalance to Asia*, Statement before the U.S.-China Economic and Security Commission, *https://www.csis.org/* (04.02.2019); Carnegie Europe, R. Kaplan, *China's Reaction to the U.S. Pivot to Asia*, https://carnegieeurope.eu (04.02.2019).

podpisały również Traktat o Przyjaźni i Współpracy (*Treaty of Amity and Cooperation* - TAC), co było warunkiem pełnego uczestnictwa w Szczytach Azji Wschodniej (*East Asia Summit* – EAS). Od 2012 r. corocznie odbywają się szczyty ASEAN-USA. Stany Zjednoczone zaangażowane są także w dialog w ramach Forum Regionalnego ASEAN (*ASEAN Regional Forum* – ARF - od 1994 r.), EAS (od 2011 r.) i rozszerzoną formułę Spotkań Ministrów Obrony ASEAN (*ASEAN Defence Minister's Meeting Plus* - ADMM Plus - od 2011 r.)[9]. USA prowadzą również ćwiczenia i manewry wojskowe we współpracy z państwami Azji Południowo-Wschodniej. Są ponadto jednym z głównych dostawców sprzętu wojskowego dla wielu państw regionu (patrz: tabela 53)[10].

Tabela 53. Główni dostawcy uzbrojenia i sprzętu wojskowego dla państw Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013 i 2014-2018 (w miliardach USD)

Państwo	**Wartość eksportu**				
	2003-2008	**2009-2013**	**2003-2013**	**2014-2018**	**2003-2018**
Rosja	2,336	4,151	6,487	3,620	10,107
USA	1,409	3,495	4,904	2,031	6,935
Francja	1,352	1,255	2,607	0,801	3,408
Niemcy	0,511	1,431	1,942	0,717	2,659
Chiny	0,277	1,083	1,360	1,037	2.397

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Stockholm International Peace Research Institute, https://www.sipri.org (02.01.2020).

Poza aktywnością USA znaczne i często kolidujące z interesami ChRL zaangażowanie w regionie utrzymują także mocarstwa regionalne: Japonia oraz Indie. Japonia, jako traktatowy sojusznik Stanów Zjednoczonych i kluczowe ogniwo polityki „przywrócenia równowagi", w naturalny sposób postrzegana jest przez pryzmat relacji

[9] Wcześniej – od 1977 r. – USA były partnerem dialogu ASEAN. T. Koh, *The United States and Southeast Asia*, [w:] America's Role in Asia. Asian and American Views, M. Armacost, J. Stapleton Roy, Han Sung-Joo, T. Koh, R. Mohan [eds.], San Francisco 2008, s. 39-40.

[10] Największym dostawcą broni dla państw Azji Południowo-Wschodniej jest Federacja Rosyjska, dla której jest to główny obszar aktywności w regionie. W latach 2003-2013 Rosja sprzedała w Azji Południowo-Wschodniej broń i uzbrojenie warte 6,487 miliarda USD. W tym samym czasie sprzedaż sprzętu amerykańskiego warta była ok. 4,904 miliarda USD. Dla porównania Chiny sprzedały w tym samym czasie sprzęt i uzbrojenie warte 1,360 miliarda USD, z czego jednak ponad 67% stanowił eksport do Mjanmy. W kolejnych latach, mimo nominalnego wzrostu wolumenu sprzedaży uzbrojenia ChRL w regionie, trendy te się utrzymały (patrz: tabela 53). Zob. także: South China Morning Post, M. Tobin, *From Russia with guns: why is Southeast Asia buying arms from Moscow, not Washington ?*, https://www.scmp.com (02.01.2020).

z USA[11]. Zarówno w trakcie, jak i po zakończeniu zimnej wojny japońska obecność w regionie opierała się na tak zwanej Doktrynie Fukudy[12] i miała przede wszystkim charakter ekonomiczny, obejmując handel, inwestycje czy pomoc rozwojową (*official development aid* – ODA). Po zimnej wojnie zaangażowanie japońskie stopniowo obejmowało także kwestie bezpieczeństwa[13]. Tendencje te uwypukliły się w badanym czasokresie. Po reelekcji w 2012 r. japoński premier Shinzo Abe nie tylko wybrał Azję Południowo-Wschodnią za cel pierwszej wizyty zagranicznej, ale w ciągu jednego roku – w latach 2012-2013 odwiedził wszystkie dziesięć państw – członków ASEAN. W odpowiedzi na przewartościowania w polityce Stanów Zjednoczonych S. Abe nawiązał też do koncepcji „Łuku Wolności i Dobrobytu" (*The Arc of Freedom and Prosperity*) i „dyplomacji zorientowanej na wartości" (*value-oriented diplomacy*). Polityka Japonii wobec regionu ma być według jej założeń oparta na uniwersalnych wartościach, takich jak: wolność, demokracja, prawa człowieka, rządy prawa czy gospodarka rynkowa, co ma nadać nowy - niemerkantylny sens japońskiej obecności w regionie[14]. Jednocześnie Japonia deklaruje gotowość udzielenia państwom Azji Południowo-Wschodniej pomocy militarnej (sprzedaż uzbrojenia, wspólne ćwiczenia) oraz rozwojowej, a także rozszerzenia współpracy w obszarze bezpieczeństwa[15].

[11] Zob. J. Cheng, *China's Regional Strategy and Challenges in East Asia*, „China Pespectives", No. 2 (2013), s. 58-59.

[12] Ogłoszona w 1977 r. przez premiera Takeo Fukudę doktryna była odpowiedzią na negatywny wpływ historycznych reminiscencji w regionie i opierała się na następujących fundamentach: 1) Japonia nigdy nie stanie się ponownie potęgą militarną; 2) Japonia będzie rozwijać relacje z państwami Azji Południowo-Wschodniej na bazie szczerego dialogu; 3) Japonia będzie kontynuować dialog z ASEAN na równych zasadach. Zob.: B. Singh, *Japan-ASEAN Relations: Challenges, Impact and Strategic Options*, [w:] *ASEAN at 50: A Look at its External Relations*, Singapore 2017, s. 97; Center for Strategic & International Studies, K. Koga, *Transcending the Fukuda Doctrine. Japan, ASEAN and the Future of Regional Order*, *https://www.csis.org (15.02.2019).*

[13] B. Singh, *Japan-ASEAN Relations*…, op. cit.

[14] Pierwotnie koncepcja „Łuku Wolności i Dobrobytu" sformułowana została przez ówczesnego ministra spraw zagranicznych Japonii Taro Aso w 2006 r. Odnosiła się ona do wizji współpracy Japonii z państwami demokratycznymi w ramach geopolitycznego łuku rozciągającego się od Azji Południowo-Wschodniej do Europy Środkowej. Szereg czynników, w tym utrata władzy przez Partię Liberalno-Demokratyczną (PL-D) na rzecz Partii Demokratycznej (PD) sprawił, że zakładana reorientacja polityki Japonii uległa zawieszeniu. Państwo to wróciło do części jej założeń po ponownym zwycięstwie PL-D i powrocie na stanowisko premiera Shinzo Abe. Polityka Japonii odnosi się jednak w mniejszym stopniu do geopolitycznego wymiaru koncepcji, skupiając się na „dyplomacji opartej o wartości" i koncentrując przede wszystkim na aktywności w Azji Południowo-Wschodniej. Zob.: The German Marshall Fund, T. Taniguchi, *Beyond "The Arc of Freedom and Prosperity": Debating Universal Values in Japanese Grand Strategy*, „Asia Paper Series" (2010), http://www.gmfus.org/ (10.04.2020).

[15] Zob.: Wang Lina, Zhai Kun, *China's Policy Shifts on Sotheast Asia: To Build a „Community of Common Destiny"*, „China Quarterly of International Strategic Studies", Vol. 2, No. 1 (2016), s. 92.93; B. Singh, *Japan-ASEAN Relations*…, op. cit.

Japonia od 2004 r. jest sygnatariuszem TAC. W 2007 r. podpisała z ASEAN Porozumienie o Wszechstronnym Partnerstwie Ekonomicznym (*Japan-ASEAN Comprehensive Economic Partnership*)[16]. Jest także zaangażowana we współpracę na forum ASEAN+3 (*ASEAN Plus Three* – APT; od 1997 r.), ARF, EAS (od 2005 r.) czy ADMM+ (od 2010 r.).

Z kolei z punktu widzenia Indii Azja Południowo-Wschodnia już historycznie stanowiła istotny wektor polityki zagranicznej. Obecnie Indie kontynuują swoje zaangażowanie w ramach tak zwanej „polityki patrzenia na wschód" (*Look East Policy* – LEP) ogłoszonej tuż po zakończeniu zimnej wojny i ukierunkowanej na rozwój współpracy z państwami Azji Południowo-Wschodniej. O ile na pierwszym etapie LEP miała wymiar przede wszystkim ekonomiczny i koncentrowała się na kooperacji z państwami ASEAN, o tyle od początku XXI wieku coraz większy nacisk Indusi kładą na interesy strategiczne, obejmujące nie tylko Azję Południowo-Wschodnią, ale także Azją Północno-Wschodnią – w tym czynnik chiński. Realizacja założeń LEP skutkowała rozwojem współpracy z regionem, ze szczególnym uwzględnieniem słabiej rozwiniętych państw CLMV (Kambodża, Laos, Mjanma, Wietnam)[17]. Indie od 2002 r. mają status partnera dialogu ASEAN. Rok później obie strony podpisały Ramowe Porozumienie o Wszechstronnej Współpracy Gospodarczej, a Indie przystąpiły wówczas także (równolegle z ChRL) do TAC. W 2009 r. Indie i ASEAN zawarły umowę o wolnym handlu (*Free Trade Agreement* – FTA)[18]. Indusi są też zaangażowani w funkcjonowanie pozostałych regionalnych forów współpracy multilateralnej, w tym: ARF (od 1996 r.) i EAS (od 2005 r.).

Przekładając teorię J. Mearsheimera na współczesne uwarunkowania warto zauważyć (co potwierdzają analizy przeprowadzone w poprzednich rozdziałach),

[16] Ibidem.

[17] Założenia leżące u podstaw LEP zostały przedstawione przez ówczesnego premiera Indii Narasimha Rao w czasie wykładu wygłoszonego w Singapurze we wrześniu 1994 r. N. Rao podkreślał w nim historyczno-kulturowe powiązania Indii z regionem i zasadność rozwoju obustronnie korzystnej współpracy. Zob.: S.D. Muni, *India's Look East Policy: The Strategic Dimension*, „ISAS Working Paper", No. 121 (February 2011).
Szczególnie widoczne jest zaangażowanie i próba budowy przez Indie wpływów w będącej dla nich „bramą" do Azji Południowo-Wschodniej, a historycznie częścią Indii Brytyjskich Mjanmie. Zob.: Indian Council for Research on International Economic Relations, S. Pulipaka, *India-ASEAN Connectivity: A Strategic Imperative* [w:] Asia's Arc of Advantage. India, ASEAN, and the US: Shaping Asian Architecture, H.K. Sing, S. Pulipaka [eds.], New Dehli 2013, http://icrier.org (25.12.2019), s. 86-100.

[18] Umowa weszła w życie w styczniu 2010 r. S.D. Muni, *India's Look East Policy*.., op. cit., s. 15-18.

że zaangażowanie graczy zewnętrznych – ze szczególnym uwzględnieniem USA – miało istotne przełożenie na możliwości realizacji długofalowych celów ChRL na poziomie relacji bilateralnych z poszczególnymi podmiotami. Szczególnie państwa realizujące „politykę strategicznego manewrowania", a także regionalni „oponenci" Chin w stymulowaniu i wykorzystywaniu zaangażowania graczy zewnętrznych upatrują szansy na zachowanie własnej podmiotowości wobec narastającej rywalizacji mocarstw. Obecność podmiotów zewnętrznych jako element świadomie wspierany w strategii państw regionu wyraża się nie tylko kontaktach bilateralnych, ale także w instytucjonalnej kooperacji w ramach ASEAN i powiązanych forów współpracy – ARF, APT czy EAS (o czym szerzej w dalszej części rozdziału). W tabeli 54 zestawiono państwa zaangażowane w prace poszczególnych instytucji (z wyszczególnieniem podmiotów zewnętrznych).

Tabela 54. Najważniejsze instytucje regionalnej współpracy multilateralnej – udział podmiotów zewnętrznych

Instytucja	ASEAN + 3	ARF	EAS	ADMM Plus
Członkowie	ASEAN * CHRL Japonia Korea Południowa	ASEAN * ChRL USA Japonia Indie Korea Południowa Australia Kanada Unia Europejska Rosja Nowa Zelandia Papua Nowa Gwinea Mongolia Pakistan Sri Lanka Bangladesz Korea Północna Timor Wschodni	ASEAN * ChRL USA Japonia Korea Południowa Indie Australia Nowa Zelandia Rosja	ASEAN * ChRL USA Japonia Korea Południowa Indie Australia Nowa Zelandia Rosja

Źródło: Opracowanie własne.

Zdając sobie sprawę z obiektywnych uwarunkowań ograniczających możliwość narzucenia politycznej dominacji w Azji Południowo-Wschodniej, Chiny w badanym okresie realizowały politykę „przejściową". Wobec bardzo silnej na poziomie dyplomatycznym, gospodarczym, militarnym, a także szeroko rozumianej *soft powe*r obecności USA w regionie, państwo chińskie dążyło do stopniowego niwelowania różnic potencjału. Polityka ChRL nie była jednak ukierunkowana na konfrontację ze Stanami Zjednoczonymi, czy innymi regionalnymi graczami. W latach 2003-2013 Chińczycy dążyli przede wszystkim do wzmocnienia własnego potencjału w każdej z wymienionych płaszczyzn. Na poziomie retoryki Chiny unikały konfrontacyjnej postawy, podkreślając znaczenie wzrostu gospodarczego i kooperacji ekonomicznej, a także budując narrację wokół inkluzywności regionu Indo-Pacyfiku, w którym jest miejsce dla wszystkich istotnych graczy. Rdzeniem chińskiej polityki była więc z jednej strony aktywna dyplomacja (w tym także dyplomacja gospodarcza) ukierunkowana na zwiększenie wpływów politycznych i ekonomicznych w regionie, z drugiej: konsekwentna modernizacja armii[19]. Operacjonalizacja tych celów opierała się na pewnych założeniach bazowych:

1) Na poziomie politycznym (dyplomatycznym) – na zmianie podejścia do zaangażowania we współpracę multilateralną, co dotyczyło zarówno kooperacji w ramach ASEAN, jak i forsowania korzystnych z punktu widzenia ChRL koncepcji jej rozszerzenia i pogłębiania.

2) Na poziomie ekonomicznym – na stymulowaniu ekspansji gospodarczej (szczegółowo analizowanej w poprzednich rozdziałach), a także tworzeniu instytucjonalnych ram jej rozwoju – przez forsowanie bądź wsparcie korzystnych z punktu widzenia długookresowych interesów Chin projektów.

3) Na poziomie militarnym – ChRL wykorzystywała okres ekonomicznej *prosperity* celem wzmocnienia potencjału militarnego. Co istotne, działania te miały charakter ukierunkowany, a ich celem było przede wszystkim zbudowanie tzw. zdolności A2/AD (*anti-access/area denial*).

[19] S. Jackson, *Does China Have a Monroe Doctrine ? Evidence for Regional Exclusion*, „Strategic Studies Quarterly", Vol. 10, No. 4 (2010), s. 68-71; P. Godwin, *China As Regional Hegemon*…, op. cit., s. 91-92; A. Friedberg, *The Sources of Chinese Conduct: Explaining Beijing's Assertiveness*, „The Washington Quarterly", Vol. 37, No. 4 (2015), s. 142-143.

Powyższe pryncypia miały swoje odzwierciedlenie w publikowanych z początkiem badanego okresu oficjalnych dokumentach. W tym kontekście wymienić należy: ukazujące się cyklicznie Białe Księgi Obronności (*National Defence White Papers*), a także dokument „China's Peaceful Development Road", wyznaczający główne kierunki chińskiej polityki w regionie. Kluczową koncepcją wyznaczającą ramy chińskiej aktywności w Azji Południowo-Wschodniej była także: „Nowa Koncepcja Bezpieczeństwa" (*New Security Concept* – NSC).

1. Działania Chin wobec politycznego zaangażowania graczy zewnętrznych

W latach 2003-2013, ze szczególnym uwzględnieniem pierwszej część tego okresu (do 2009 r.), pryncypia polityki ChRL wyznaczały założenia koncepcji „pokojowego wzrostu" i „pokojowego rozwoju" oraz ściśle z nimi powiązanej „polityki dobrosąsiedztwa". Chińczycy skupiali się przede wszystkim na eksponowaniu retoryki związanej z pokojowym charakterem ich rosnącej potęgi, a także korzyściami, jakie generuje to z punktu widzenia państw regionu (strategia win-win). Rywalizacja o regionalne wpływy oparta była więc nie na konfrontacji z interesami innych potęg, w tym przede wszystkim USA, a na stopniowym wzmacnianiu własnych wpływów politycznych i gospodarczych.

Główne założenia tej polityki określone zostały w opublikowanym w 2005 r. przez Radę Państwa dokumencie „China's Peaceful Development Road"[20]. Podkreślono w nim znaczenie pokojowego środowiska międzynarodowego jako warunku koniecznego dla dalszego rozwoju gospodarczego ChRL. Wartości takie, jak: pokój, otwarcie, współpraca, harmonia, a także dążenie do obopólnych korzyści – wskazano jako fundamenty polityki państwa chińskiego. W rozdziale V dokumentu („Building a Harmonious World of Sustained Peace and Common Prosperity") odniesiono się do

[20] Innym z dokumentów konstytuujących, a właściwie rekalibrujących koncepcję „pokojowego rozwoju" są Białe Księgi „China Peaceful Development" opublikowane w 2011 r. Dokument odwołuje się do podobnych wartości. Odnosi się także szerzej do idei rozwoju ChRL, który ma być rozwojem: naukowym, niezależnym, otwartym, pokojowym, kooperatywnym i powszechnym. Podobnie jak „China's Peaceful Development Road" podkreśla znaczenie pokojowego środowiska międzynarodowego oraz wzajemnego zaufania i wspólnych korzyści, jakie niesie ze sobą rozwój gospodarczy Chin, a także brak ambicji hegemonicznych tego państwa. W większym zakresie odnosi się do wewnętrznych uwarunkowań rozwoju gospodarczego ChRL. Osadza także koncepcję „pokojowego rozwoju" w kontekście historycznym, wskazując, że polityka taka wynika z historycznych tradycji polityki zagranicznej Chin. Zob.: The State Council. The People's Republic of China, *China Peaceful Development*, http://english.www.gov.cn (11.04.2020).

chińskiej wizji stosunków regionalnych i globalnych. Miały być one oparte na fundamentach:

1) Demokracji - w rozumieniu demokratycznej organizacji relacji między państwami, które powinny być oparte na dialogu, komunikacji i współpracy - zgodnie z ideą Karty Narodów Zjednoczonych oraz „Pięcioma Zasadami Pokojowego Współistnienia". Podkreślono znaczenie równego traktowania wszystkich państw niezależnie od ich wielkości i potencjału. Uwypuklono rolę współpracy multilateralnej, negatywnie odnosząc się do możliwości narzucania innym państwom woli silniejszego, a także obrony interesów gospodarczych i bezpieczeństwa kosztem innych.

2) Harmonii – tworzonej przez wzajemne zaufanie, które umożliwia osiągnięcie bezpieczeństwa. Podkreślono konieczność odejścia od zimnowojennej mentalności na rzecz wzajemnego zaufania, budowy korzyści, a także rozwiązywania sporów pokojowymi metodami. Negatywnie odniesiono się do polityki naruszania suwerenności innych państw, ingerencji w ich wewnętrzne sprawy, a także groźby użycia lub użycia siły. Zaakcentowano konieczność kooperacji państw na płaszczyźnie przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa, takim jak: terroryzm, katastrofy naturalne czy kryzysy finansowe.

3) Sprawiedliwości – w rozumieniu równego traktowania państw w ramach postępujących procesów globalizacji gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem interesów państw rozwijających się – co ma pozwolić na wzajemne korzyści i wspólny rozwój gospodarczy.

4) Tolerancji – w odniesieniu do zróżnicowanych w poszczególnych państwach systemów społecznych i modeli rozwoju, przy podkreśleniu znaczenia dialogu między cywilizacjami[21].

Jakkolwiek treść publikowanych przez ChRL dokumentów w dużej mierze zdominowana jest przez elementy propagandowe, zgodne z linią narracyjną Komunistycznej Partii Chin (KPCh), ich analiza pozwala na wskazanie istotnych nurtów w chińskiej polityce. W oficjalnej retoryce Chiny rzadko odnosiły się do aktywności innych państw. W połowie pierwszej dekady XXI wieku ChRL

[21] China.org.cn, China Peaceful Development Road, http://www.china.org.cn (01.03.2019).

skoncentrowana była na ekspansji interesów ekonomicznych i przeciwdziałaniu „teorii chińskiego zagrożenia", do czego konieczne było eksponowanie pokojowych intencji i obopólnych korzyści z rozwoju gospodarczego. Dotyczyło to w szczególności państw leżących w bliskim sąsiedztwie Chin – to jest regionu Azji Południowo-Wschodniej. W publikowanych cyklicznie Białych Księgach Obronności ChRL konsekwentnie wskazywała na politykę tworzenia i wzmacnianie sojuszy jako czynnik destabilizujący regionalne bezpieczeństwo, stosując jednak stosunkowo łagodną retorykę, a nacisk kładąc na inne elementy (o czym szerzej w dalszej części rozdziału).

Eksponowane w oficjalnych dokumentach polityczne wartości należy jednak traktować jako środek do osiągnięcia celów pośrednich, których realizacja pozwoliła na niezakłócone wzmocnienie i konsolidację własnego potencjału na późniejszym etapie. To z kolei umożliwiło w dalszym okresie reewaluację i dostosowania w polityce zagranicznej. Podejmowane działania na polu dyplomatycznym analizować należy więc przez pryzmat ich ciągłości i celów, którym miały służyć. Brak bezpośrednich odniesień nie oznacza także, że działania Chin na tej płaszczyźnie nie uwzględniały elementu rywalizacji o wpływy w regionie. Przeciwnie – także na początku badanego okresu ChRL świadomie realizowała politykę, której celem było osłabienie regionalnych „rywali", ze szczególnym uwzględnieniem Stanów Zjednoczonych. Aktywność Chin obejmowała:

1) Zaangażowanie na poziomie multilateralnym;
2) Inicjatywy, mające na celu osłabienie amerykańskich sojuszy w regionie;
3) Wsparcie korzystnych z punktu widzenia Chin trendów w regionalnej polityce.

W pierwszym przypadku istotna była polityka ChRL wobec postępującej instytucjonalizacji regionalnej współpracy multilateralnej, a także to w jaki sposób Chiny usiłowały pozycjonować się w sposób umożlwiający obronę długofalowych interesów. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że ChRL nie była w żadnym z analizowanych przypadków inicjatorem zmian w regionalnej architekturze instytucjonalnej. Polityka państwa chińskiego sprowadzała się raczej do polityczno-dyplomatycznego wsparcia inicjatyw i formuł współpracy w największym stopniu pozwalających na uzyskanie w nich dominującej pozycji. Ważnym elementem polityki

ChRL było także eksponowanie idei „azjatyzacji" współpracy regionalnej, co miało na celu ograniczenie wpływów USA i ich sojuszników (np. Australia, Nowa Zelandia).

Warto podkreślić, że w badanym okresie jakościową zmianą w polityce Chin było już samo zaangażowanie w debatę na temat kształtu regionalnych struktur współpracy multilateralnej. Wcześniej państwo chińskie z rezerwą podchodziło do kooperacji wielostronnej, upatrując w niej przede wszystkim ryzyk i prób oddziaływania na wewnętrzne sprawy ChRL przez graczy zewnętrznych (ze sceptycyzmem Chiny podchodziły pierwotnie między innymi do idei współpracy w ramach ARF)[22].

ChRL zdawała sobie sprawę, że rdzeniem procesów integracji regionalnej w Azji Południowo-Wschodniej musi pozostać ASEAN. Próba stworzenia nowych, podporządkowanych Chinom struktur zostałaby odebrana przez państwa regionu jako działanie wymierzone w region i wypracowany przez dziesięciolecia model integracji. ChRL dążyła więc do uzyskania korzystnej pozycji w relacjach z ASEAN, z którym w 2003 r. - jako pierwsze państwo spoza organizacji - podpisała TAC. Przez cały badany okres starała się także nie tylko reagować, ale aktywnie uczestniczyć w procesach integracyjnych, jako „pełnoprawny uczestnik", a nie „zewnętrzny obserwator"[23].

Poza pozycjonowaniem się jako najważniejszy partner ASEAN, co samo w sobie miało na celu między innymi wzmocnienie pozycji względem regionalnych aktorów zewnętrznych, Chiny kształtowały regionalną politykę multilateralną w oparciu o dwa komplementarne elementy. Po pierwsze: dążność do zawężenia dominującej formuły współpracy multilateralnej z naciskiem na kooperację w ramach APT. Po drugie: blokowanie inicjatyw, mających na celu poszerzenie formuły

[22] J. Cheng, *China's Regional Strategy*…, op. cit., s. 53-54.

[23] Poza umową CAFTA czy inicjatywą APT przykładem tego są koncepcje piątej generacji chiński przywódców, w tym na przykład: przedstawiona przez premiera Li Keqianga na szczycie ASEAN-Chiny w Bendar Sari Begawan w 2013 r. idea rozwoju współpracy Chiny-ASEAN w ramach „formuły 2+7". Propozycja opierała się na dwóch politycznych fundamentach, którymi miały być: 1) pogłębienie wzajemnego strategicznego zaufania i dobrosąsiedzkiej współpracy obu stron; 2) oparcie współpracy na rozwoju gospodarczym i poszukiwaniu obopólnych korzyści. Fundamenty te miałyby stać się podstawą do kooperacji w siedmiu obszarach, wśród których wymieniono: 1) aktywne negocjacje w sprawie zawarcia traktatu o dobrosąsiedztwie i przyjaznej współpracy; 2) rozpoczęcie negocjacji w sprawie aktualizacji FTA między Chinami a ASEAN; 3) przyspieszenie rozwoju połączeń infrastrukturalnych; 4) wzmocnienie regionalnej współpracy w obszarze finansowym i zapobiegania ryzyka; 5) stałe promowanie współpracy morskiej; 6) wzmocnienie kooperacji w obszarze bezpieczeństwa; 7) wzmocnienie kontaktów międzyludzkich i kulturalnych, a także wymiany w obszarze nauki i technologii. Inicjatywa 2+7 nie miała przy tym swojej instytucjonalnej kontynuacji. Przedstawione przez Li Keqianga pryncypia znalazły natomiast przełożenie na chińską politykę w regionie, w tym współprace w ramach flagowej Inicjatywy Pasa i Szlaku. Wang Lina, Zhai Kun*, China's Policy Shifts*…, op. cit., s. 85.

współpracy z ukierunkowaniem na jej inkluzywność i angażowanie zewnętrznych potęg. Dobrą egzemplifikacją obu tendencji jest przebieg negocjacji w sprawie ostatecznego kształtu i znaczenia Szczytów Azji Wschodniej.

Chiny od końca lat 90. i zainicjowania spotkań ASEAN+3 preferowały kooperację w ramach tej formuły. Wykluczała ona bezpośrednią ingerencję Stanów Zjednoczonych, pozostawiając decyzyjność w gestii państw Azji Południowo-Wschodniej i największych gospodarek Azji Wschodniej. Ponadto na poziomie dyplomatycznym ChRL, z uwagi na potencjał gospodarczy, militarny, a także możliwości rozgrywania wewnętrznych rozbieżności w ramach ASEAN, zyskiwała znaczącą przewagę negocjacyjną. Preferowany przez Chiny rozwój regionalnej współpracy multilateralnej miał bowiem uwzględniać dominującą rolę tego państwa[24].

Z tego względu ChRL konsekwentnie dążyła do ograniczania rozwijanej formuły Szczytów Azji Wschodniej. Będąca swego rodzaju powrotem do opisanej w rozdziale V idei utworzenia Ugrupowania Gospodarczego Azji Wschodniej (*East Asian Economic Caucus* – EAEC) EAS w momencie jej ustanowienia w 2005 r. była przedmiotem intensywnych działań dyplomatycznych zarówno ze strony Chin, jak i innych państw regionu.

Pomysł współpracy w ramach Szczytów Azji Wschodniej zaproponował w 2004 r. podczas szczytu ASEAN+3 premier Malezji Abdullah Badawi. Idea ta znalazła początkowo bardzo silne wsparcie ze strony ChRL, która wobec słabnącego wówczas zaangażowania USA w regionie liczyła na ukierunkowanie procesów rozwoju kooperacji multilateralnej w sposób pozwalający na wzmocnienie własnej pozycji i długofalową ochronę chińskich interesów. Korzystna dla Chin była przede wszystkim „azjatyzacja" współpracy w ramach EAS i wykluczenie z nich państw, będących w stanie (indywidualnie bądź w ramach dyplomatycznego aliansu) stanowić przeciwwagę dla potęgi ChRL[25].

W 2005 r. - w zaproponowanej przez Malezję, a silnie wspieranej przez państwo chińskie koncepcji - EAS powinny ograniczać się do podmiotów tworzących APT.

[24] Zob.: Council on Foreign Relations, J. Kurlantzick, *ASEAN's Future and Asian Integration*, https://www.cfr.org/ (20.03.2019), s. 15-16.
[25] Zob.: Asia-Pacific Center for Security Studies, M. Malik, *China and the East Asian Summit: More Discord Than Accord*, www.apcss.org (15.02.2019), s. 3-4.

Miało to pozwolić na utrzymanie nowej inicjatywy w formule preferowanej przez Chiny. ChRL pozostaje bowiem państwem, które nadaje ton i narzuca agendę spotkań w ramach APT[26]. Na poziomie dyplomatycznym umożliwiałaby to relatywnie słabsza pozycja pozbawionej pewnych sojuszników Japonii. Dlatego nieprzypadkowo to Japonia była inicjatorem i głównym zwolennikiem włączenia do spotkań w ramach EAS innych państw, które z obawą odnoszą się do wzrostu chińskiej potęgi – przede wszystkim Indii, ale także sojuszników USA – Australii i Nowej Zelandii[27].

Mimo dużych wysiłków dyplomatycznych Chinom nie udało się zablokować japońskiej propozycji. Zaakceptowała je większa część państw ASEAN (stanowisko ChRL poparła jednoznacznie właściwie tylko Malezja) - w dużej mierze z obawy przed chińską dominacją. Wówczas Chińczycy podjęli inicjatywę stworzenia w ramach EAS dwóch grup: „rdzenia", którym byłyby państwa APT, a także państw „peryferyjnych", które miałyby być podmiotami „drugiej kategorii": Indii, Australii i Nowej Zelandii. Propozycja ta miała na celu z jednej strony zniwelowanie skutków niekorzystnych dla Chin decyzji, z drugiej ograniczenie roli i możliwości samej inicjatywy EAS – która w takiej formule traciłaby znaczenie polityczne, naturalnie zwiększając wagę preferowanego przez ChRL ASEAN+3. To właśnie APT miała według Chińczyków stać się *spiritus movens* procesów zmierzających do utworzenia Wspólnoty Azji Wschodniej (*East Asian Community*). Chiny silnie eksponowały w swojej retoryce konieczność pozostawienia decyzyjności w kwestii Azji Wschodniej państwom tego regionu, jednoznacznie dając do zrozumienia, że „zaproszone" do struktur EAS Indie, Australia i Nowa Zelandia do niego nie należą i nie powinny nań wpływać na równych zasadach. Stanowisko chińskie popierały w pewnym stopniu Tajlandia, Mjanma i Malezja, a także Korea Południowa. Przeciwne stanowisko zajmowały Indonezja i Singapur. Oczywisty był przy tym element rywalizacji geopolitycznej. ChRL nie chciała bezpośredniego zaangażowania mogących stanowić przeciwwagę dla ich

[26] J. Cheng, *China's Regional Strategy*.., op. cit., s. 57; Raport Center for Strategic & International Studies, *Southeast Asia's Geopolitical Centrality and the U.S. - Japan Alliance*, E. Bower, M. Hiebert, P. Nguyen, G. Poling [eds.], *https://www.csis.org* (14.03.2019), s. 21-22; Raport Asia Society Task Force, *U.S. – East Asia Relations: A Strategy for Multilateral Engagement*, https://asiasociety.org (14.03.2019), s. 16.
[27] M. Malik, *China and the East*…, op. cit; J. Cheng, *China's Regional Strategy*.., op. cit., s. 57.

wpływów Indii. Chińskie – bliskie KPCh - media jednoznacznie wskazywały także na Indie i Australię jako reprezentantów interesów amerykańskich[28].

Finalnie jednak idea EAS rozwijana była przez szesnaście państw, co więcej podjęto decyzję o organizacji kolejnych szczytów przez państwa ASEAN. Odrzucono więc kolejny istotny postulat ChRL, to jest organizację kolejnego spotkania w Pekinie. W reakcji Chiny skoncentrowały się na rozmyciu znaczenia i możliwości EAS, między innymi dokonując zwrotu na poziomie retoryki i przekonując, że inicjatywa powinna mieć możliwie inkluzywny charakter i obejmować wszystkie państwa posiadające interesy w regionie, w tym: Rosję, a może nawet USA[29]. W istocie w 2011 r., kiedy do EAS włączone zostały Stany Zjednoczone oraz Rosja, ChRL nie podejmowała prób zablokowania zaangażowania USA jako pełnoprawnego uczestnika szczytów. O ile pierwotnie widziała ona EAS jako szansę na ograniczenie roli i wpływów regionalnego rywala, o tyle po przyjęciu ich rozszerzonej koncepcji celem Chin stało się maksymalne rozmycie prerogatyw i politycznego znaczenia szczytów, tak by rozszerzenie członkostwa odbywało się kosztem uszczegółowienia i wzmocnienia agendy. W ten sposób realna decyzyjność i wpływ na regionalną politykę i gospodarkę miały pozostać w instytucjach zdominowanych przez ChRL, w tym przede wszystkim APT. Na poziomie EAS zaangażowanie Stanów Zjednoczonych balansowało w pewien sposób dołączenie do inicjatywy bliższej interesom chińskim Rosji[30].

Warto przy tym zauważyć podobną co do idei strategię Chin wobec innych forów kooperacji multilateralnej, w których państwo chińskie nie posiada decydującego wpływu na agendę. ChRL konsekwentnie realizowała politykę ograniczania możliwości decyzyjnych takich instytucji. Przykładem tego jest między innymi APEC, a więc organizacja stworzona i kierunkowana przede wszystkim przez USA. W tym przypadku

[28] M. Malik, *China and the East*…, op. cit.
[29] Ibidem, s. 4-5.
[30] W pewnym stopniu nie pozwalały na to ustanowione w 2005 r. kryteria uczestnictwa w EAS. Państwa, które biorą udział w szczytach muszą spełniać trzy warunki: 1) Być partnerami dialogu ASEAN; 2) Podpisać TAC; 3) Posiadać istotne relacje gospodarcze z ASEAN. Po podpisaniu przez USA w 2009 r. TAC nie było więc formalnych przesłanek dla zablokowania udziału tego państwa w EAS. Niemniej decyzje w tej sprawie muszą każdorazowo podjąć państwa uczestniczące w procesie, czego egzemplifikacją jest brak rozszerzenia Szczytów Azji Wschodniej o Unię Europejską i Kanadę mimo formalnego spełnienia przez nie wyżej wymienionych kryteriów i werbalizowanej chęci uczestnictwa w EAS na pełnych prawach. Zob.: R. Emmers, *The East Asia Summit: On a Road to Somewhere* [w:] Security Architectures Under Threat. The Status of Multilateral Fora, C. Echle, M. Sarmah, P. Rueppel [eds.], Singapore 2017, s. 12-20.

Chiny dążyły do utrzymania obecnej formuły czyniącej z instytucji przede wszystkim forum nieformalnej współpracy gospodarczej i technologicznej oraz dyskusji na temat liberalizacji wzajemnego handlu i inwestycji[31].

Zdając sobie sprawę z trudności w budowaniu pozycji lidera procesów integracji regionalnej, ChRL efektywnie angażowała się natomiast w kooperację na poziomie subregionalnym. Aktywność w ramach inicjatywy Subregionu Wielkiego Mekongu (Greater Mekong Subregion) czy współpracy gospodarczej państw Zatoki Tonkińskiej (Pan-Beibu Gulf Economic Cooperation) umożliwiała rozszerzenie regionalnych wpływów i wzmocnienie chińskiego *soft power* (o czym szerzej w rozdziałach III i IV). Jednocześnie pozwalało to na uniknięcie konfrontowania interesów i wywołania reakcji innych zaangażowanych w regionie potęg, tak jak miało to miejsce w przypadku inicjatyw panazjatyckich[32].

Drugim ze wskazanych wektorów chińskiej polityki ukierunkowanej na osłabienie politycznych wpływów graczy zewnętrznych w regionie Azji Południowo-Wschodniej była dążność do stopniowego osłabiania regionalnych sojuszy, w tym przede wszystkim aliansów amerykańskich. Polityka ta w badanym okresie przybierała wymiar pozytywny, jak i negatywny.

W wymiarze pozytywnym odnosiła się do „polityki dobrosąsiedztwa" i konsekwentnego rozwoju dobrych, wieloaspektowych relacji z państwami regionu, a w efekcie ich stopniowego „przyciągania" w sferę wpływów ChRL. Przykładem skutecznej realizacji takiej polityki jest proces budowania i wzmacniania relacji bilateralnych z Tajlandią – szczegółowo opisany w rozdziale V niniejszej pracy.

W wymiarze negatywnym chińskie inicjatywy ukierunkowane były na konfrontację z państwami, utrzymującymi sojusznicze relacje z graczami zewnętrznymi – przede wszystkim ze Stanami Zjednoczonymi. Egzemplifikacją takiej polityki były opisane w rozdziałach III i VII niniejszej dysertacji agresywne działania wobec Filipin. Dla Chin, poza realizacją konkretnych interesów (przede wszystkim w kontekście toczących się sporów terytorialnych), pośrednim, ale istotnym celem było podważenie skuteczności amerykańskich gwarancji bezpieczeństwa dla państwa filipińskiego[33].

[31] J. Cheng, *China's Regional Strategy*…, op. cit., s. 55.
[32] Ibidem, s. 65.
[33] Zob. szerzej: A. Friedberg, *The Sources of Chinese Conduct*…, op. cit., s. 144-146.

W efekcie końcowym ChRL była w stanie siłowo narzucić Filipińczykom korzystne dla siebie rozwiązania, bez zdecydowanej interwencji USA. Czynnik ten należy uznać za ważny, mając na uwadze również przewartościowania w filipińskiej polityce, które nastąpiły po 2016 r., a które odpowiadają interesom chińskim.

Dodatkowym elementem, wzmacniającym politykę osłabiania regionalnych sojuszy z udziałem podmiotów zewnętrznych było wsparcie korzystnych z punktów widzenia ChRL trendów, podkreślających potrzebę „azjatyzacji" polityki w Azji Południowo-Wschodniej. W sferze oficjalnej retoryki w badanym okresie chińskie władze podkreślały otwartość i gotowość do kooperacji w ramach tzw. „otwartego regionalizmu" (*open regionalism*), zaznaczając że obecność aktorów zewnętrznych jest korzystna i w pełni akceptowana przez Chiny. Jednocześnie jednak chińscy eksperci i oficjele wskazywali na problem, jakim jest amerykańska współpraca i sojusze z państwami azjatyckimi (w tym: m.in. Filipinami), nie pozwalające na rozwiązanie problemów Azji przez państwa azjatyckie[34].

Zgodne z tą linią i stojące w opozycji do oficjalnych deklaracji są zarówno opisane działania i inicjatywy dyplomatyczne ukierunkowane na korzystne z punktu widzenia ChRL kształtowanie procesów regionalnej współpracy multilateralnej, jak i dążenie do „azjatyzacji" regionalnej architektury finansowej i gospodarczej – w szczególności po 1997 r. (o czym szerzej w kolejnym podrozdziale). Należy przy tym zaznaczyć, że z biegiem lat Chińczycy w coraz większym stopniu pozwalali sobie na werbalizację oczekiwań w zakresie wyłączenia graczy zewnętrznych z kluczowych procesów regionalnych. Najlepszą egzemplifikacją tego trendu jest zaproponowanie przez Xi Jinpinga na czwartym szczycie Konferencji o Interakcji i Środkach Budowy Zaufania w Azji (*Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia* – CICA) w 2014 r. założeń nowej regionalnej architektury bezpieczeństwa, odwołującej się do idei „azjatyzacji" stosunków regionalnych. Koncepcja ta, stopniowo konkretyzowana w kolejnych dokumentach państwowych, na poziomie publicystyki określana jest jako „Nowa Azjatycka Koncepcja Bezpieczeństwa" (*New Asian Security*

[34] W dyskursie chińskich instytucji badawczych i analitycznych retoryka taka widoczna jest już na początku badanego czasokresu, jeszcze zanim w szerszym zakresie pojawiła się w oficjalnym dyskursie politycznym. Zob.: S. Jackson, *Does China Have*…, op. cit., s. 69-70.

Concept), a więc idea będąca kontynuacją i „następczynią" funkcjonującej od przełomu XX i XXI wieku NSC[35].

Tabela 55. Polityka ChRL a osłabianie pozycji podmiotów zewnętrznych na płaszczyźnie dyplomatycznej

Płaszczyzna zaangażowania	**Operacjonalizacja**
Zaangażowanie na poziomie multilateralnym	- Dążenie do ograniczenia formuły EAS do państw APT oraz wykluczenia z niej graczy zewnętrznych.
Osłabianie amerykańskich sojuszy w regionie	- Wymiar pozytywny: rozwój relacji z państwami regionu, ze szczególnym uwzględnieniem współpracy gospodarczej. - Wymiar negatywny: rozbijanie amerykańskich sojuszy w regionie poprzez wykazanie ich nieskuteczności.
Wsparcie korzystnych z punktu widzeniach ChRL trendów w regionalnej polityce	- Wsparcie dla idei „azjatyzacji" regionalnych stosunków międzynarodowych.

Źródło: Opracowanie własne.

2. Reakcja ChRL na ekspansję gospodarczą państw spoza regionu

Ekspansja ekonomiczna, rozumiana przede wszystkim przez rozwój handlu, stanowiła w latach 2003-2013 główne narzędzie budowy pozycji ChRL w Azji Południowo-Wschodniej. Stąd rywalizacja o regionalne wpływy ogniskowała się między innymi w debacie i inicjatywach dyplomatycznych dotyczących konkurencyjnych wobec siebie projektów gospodarczych. Należy przy tym zaznaczyć, że dotyczyło to przede wszystkim drugiej części badanego okresu. Do 2011 r. Chińczycy przede wszystkim konsekwentnie wzmacniali swój udział w międzyregionalnej wymianie handlowej. Chińskie przedsiębiorstwa, choć w różnym zakresie, stopniowo zwiększały także swoje zaangażowanie inwestycyjne w Azji Południowo-Wschodniej. Głównym założeniem polityki ChRL było przekonanie

[35] Z uwagi na tytuł wystąpienia Xi Jinpinga na szczycie CICA w 2014 r. Chińska propozycja znalazła swoje uszczegółowienie w publikowanych później Białych Księgach Obronności, ale także dokumencie „China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation". Zob.: Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, *New Asian Security Concept For New Progress in Security Cooperation*, https://www.fmprc.gov.cn (18.06.2019).

państw regionu, że rozwój gospodarczy Chin stanowi dla nich szansę na własny rozwój, a nie zagrożenie bezpieczeństwa[36].

Realizowana w badanym okresie „ofensywa czaru" miała swoją podstawę w uwarunkowaniach azjatyckiego kryzysu finansowego z 1997 r. Chińczycy, dzięki korzystnej dla państw regionu polityce (czego egzemplifikacją była między innymi wspominana w poprzednich rozdziałach rezygnacja z dewaluacji renminbi, ale także doraźna pomoc gospodarcza), dążyli do wykreowania obrazu „odpowiedzialnego udziałowca" (*responsible stakeholder*), ograniczając zasięg oddziaływania „teorii chińskiego zagrożenia" i kreując korzystne warunki do dalszej ekspansji gospodarczej.

Warto zaznaczyć, że już na kanwie kryzysu z 1997 r. ChRL promowała inicjatywy oparte na „azjatyzacji" regionalnych relacji ekonomicznych. Egzemplifikacją tego są utworzone wówczas instytucje współpracy o charakterze *stricte* azjatyckim, to jest: Inicjatywa Chiang Mai i Inicjatywa Azjatyckiego Rynku Obligacji (*Asian Bond Market Initiative*)[37]. Jednocześnie Chińczycy, zdając sobie sprawę z relatywnie słabszej wówczas pozycji, nie poparli japońskiej propozycji utworzenia Azjatyckiego Funduszu Monetarnego (*Asian Monetary Fund* - AMF), obawiając się że instytucja ta wzmocniłaby regionalne wpływy Japonii[38].

W odniesieniu do Azji Południowo-Wschodniej symbolicznym przełomem w polityce ChRL, a także swego rodzaju preludium do mającej nastąpić w kolejnych latach ekspansji, było podpisanie w 2002 r. porozumienia w sprawie utworzenia CAFTA[39]. Należy przy tym zauważyć, że to aspekt gospodarczy odgrywał kluczową rolę w zaangażowaniu Chin na płaszczyźnie multilateralnej. O ile w sferze

[36] Zob.: J. Cheng, *China-ASEAN Economic Co-operation and the Role of Provinces*, „Journal of Contemporary Asia", Vol. 43, No. 2 (2013), s. 315.

[37] Zob.: European Centre for International Political Economy, R. Sally, *Regional Economic Integration in Asia: The Track Record and Prospects*, „ECIPE Occasional Paper", No. 2 (2010), *https://ecipe.org,* s. 11-12.

[38] Głównym oponentem utworzenia AMF były USA, które obawiały się osłabienia międzynarodowej architektury finansowej, w której decydująca rolę odgrywają instytucje z Bretton Woods, w tym przede wszystkim Międzynarodowy Fundusz Walutowy. Niemniej Chiny z diametralnie innych pobudek wsparły w tym aspekcie stanowisko Stanów Zjednoczonych, co odbiegało od głównych tendencji w ówczesnej polityce ChRL (między innymi: intensyfikacji współpracy państw azjatyckich, czy utworzenia formuły APT). Zob.: S. Hamanaka, *Trans-Pacific Partnership versus Regional Comprehensive Economic Partnership: Control of Membership and Agenda Setting,* „ADB Working Papers Series on Regional Economic Integration", No. 146 (2014), s. 15-16; Peterson Institute for International Economics, F. Bergsten, *China and Economic Integration in East Asia. Implications for the United States,* „Policy Brief*"*, No. 3 (2007), *https://www.piie.com (14.08.2019), s. 170.*

[39] O politycznych konotacjach inicjatywy CAFTA jako elemencie wsparcia regionalnej „ofensywy czaru" zob. szerzej: G. Nugroho, *An Overview of Trade Relations between ASEAN States and China*, [w:] FTA No rekishi riron genjo, T. Shimizu [ed.], Tokyo 2015, s. 183-185.

bezpieczeństwa ChRL przede wszystkim mitygowała zagrożenia własnych interesów, o tyle w sferze gospodarczej zainteresowana była instytucjonalizacją i akceleracją współpracy.

Od początku badanego okresu chińska polityka miała przy tym doktrynalną podstawę w ideach „pokojowego wzrostu" i „pokojowego rozwoju". Chiny na poziomie retoryki konsekwentnie koncentrowały się na eksponowaniu obopólnych korzyści i wspólnego interesu w rozwoju wzajemnej wymiany handlowej, unikając przy tym bezpośredniej rywalizacji z USA na polu bezpieczeństwa[40]. W kolejnych latach udział towarów chińskich w ogólnym wolumenie handlowym ASEAN znacząco rósł kosztem towarów z państw takich, jak: USA czy Japonia. Zwraca uwagę akceleracja tego procesu po 2008 r., a więc na kanwie globalnego kryzysu finansowego. Podobnie jak po 1997 r. ChRL skutecznie wykorzystała wówczas problemy ekonomiczne państw rozwiniętych i dobrą kondycję własnej gospodarki. Dane te obrazuje tabela 56[41].

Tabela 56. Wzrost udział Chin w regionalnej wymianie handlowej w latach 2004-2013 (w miliardach USD)

Państwo	**Rok**				
	2004	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Chiny	89,158	113,427	140,180	171,102	196,706
USA	136, 022	**153,965**	161,196	178,178	185,203
UE	132,120	140,776	161,011	**187,333**	207,831
Japonia	**143,355**	153,867	**161,873**	173,268	**214,725**
Korea Południowa	40,617	48,024	56,229	61,250	78,313
Indie	17,758	23,052	29,037	38,399	49,304
Państwo	**Rok**				
	2009	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**
Chiny	**178,049**	**235,514**	**294,989**	**319,390**	**351,583**
USA	148,668	181,241	198,110	199,803	205,313
UE	171,317	203,935	240,119	242,680	246,534
Japonia	160 956	218 927	256 411	264 459	240 431
Korea Południowa	74,722	101,999	124,750	131,468	134,864
Indie	39,171	56,726	74,232	71,252	68,269

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ASEAN: ASEAN Stats, https://data.aseanstats.org (02.01.2020).

[40] Wang Dong, *Is China Trying*…, op. cit., s. 65-67.
[41] Zobacz także: dane dotyczące wymiany handlowej z poszczególnymi państwami regionu w rozdziałach III-V.

Uwarunkowania chińskiej polityki wobec ekspansji gospodarczej państw spoza regionu sprowadzają się więc przede wszystkim do wykorzystania naturalnych przewag i stopniowego budowania wpływów ekonomicznych w najbliższym otoczeniu jako konsekwencji dynamicznego rozwoju gospodarczego. Chiny dostrzegały przy tym globalne megatrendy, które wobec zablokowania procesu liberalizacji międzynarodowej wymiany handlowej w ramach Światowej Organizacji Handlu (*World Trade Organization* – WTO) przeniosły debatę na temat znoszenia barier handlowych na poziom regionalny. Podpisanie umowy w sprawie utworzenia CAFTA nie było równoznaczne z porzuceniem dalszych inicjatyw pogłębiania regionalnej integracji w sposób wzmacniający pozycję ChRL i osłabiający wpływy graczy zewnętrznych. Polityka Chin w mniejszym aniżeli dotychczas stopniu była wymierzona w interesy Japonii (wspomniany *casus* utworzenia AMF), której inicjatyw rosnąca w potęgę ChRL nie traktowała jako bezpośredniego zagrożenia własnych interesów. Udział państwa japońskiego we wszelkich projektach dotyczących Azji Wschodniej był oczywisty, a dla Chin większym wyzwaniem stawało się przeciwdziałanie inicjatywom będącym pochodną interesów i zaangażowania USA[42]. Podobnie jak w przypadku projektów o charakterze politycznym, także w zakresie dyplomacji gospodarczej polityka ChRL charakteryzowała się pewnymi stałymi elementami.

Po pierwsze, w negocjacjach dotyczących możliwości rozwoju i instytucjonalizacji gospodarczej współpracy multilateralnej w regionie Chiny dążyły do zawężenia członkostwa i „azjatyzacji" formuły kooperacji. Tak jak miało to miejsce na poziomie dyplomatycznym w odniesieniu do Szczytów Azji Wschodniej, także w tym przypadku preferowanym przez ChRL modelem była formuła ASEAN+3, pozwalająca na uzyskanie dominującej pozycji negocjacyjnej w relacjach z Japonią i państwami ASEAN, przy braku innych amerykańskich sojuszników (Australia, Nowa Zelandia), a także mogących częściowo równoważyć potęgę Chin Indii. Znalazło to odzwierciedlenie w inicjatywie rozpoczęcia prac nad umową o Strefie Wolnego Handlu Azji Wschodniej (*East Asia Free Trade Agreement* – EAFTA). Propozycja

[42] Warto przy tym zaznaczyć, że Japonia dynamicznie reagowała na inicjatywy polityczne Chin, w umowach handlowych dostrzegając element rywalizacji o ekonomiczno-polityczne wpływy w regionie. W tym kontekście wskazać można między innymi na będące reakcją na umowę CAFTA intensywne negocjacje w sprawie podpisania z ASEAN umowy o wszechstronnej współpracy gospodarczej.

przedstawiona została na forum APT w listopadzie 2004 r. i była przede wszystkim inicjatywą ChRL[43]. W kwietniu 2005 r. odbyły się pierwsze prace, których wyniki przedstawiane i omawiane były w ramach spotkań ministrów gospodarki APT (*ASEAN+3 Economic Ministers Meeting* – APT EMM)[44].

Tak jak miało to miejsce w przypadku EAS, także w tej sytuacji konkurencyjną koncepcję w postaci Wszechstronnego Partnerstwa Gospodarczego w Azji Wschodniej (*Comprehensive Economic Partnership in East Asia*) przedstawiła w 2006 r. – na spotkaniu ministrów gospodarki państw ASEAN+6 (*ASEAN+6 Economic Ministers Meeting* – APS EMM) - Japonia. W ramach CEPEA Japończycy zaproponowali włączenie do prac nad porozumieniem handlowym o panazjatyckim charakterze także: Indii, Australii i Nowej Zelandii. W 2009 r. prace nad EAFTA i CEPEA odbywały się równolegle i znajdowały się na podobnym etapie[45]. Chiny preferowały formułę umożliwiającą w większym zakresie narzucanie korzystnych z punktu widzenia własnych interesów rozwiązań. Dlatego CEPEA z udziałem silnych gospodarczo i politycznie Indii, a także uważanej za amerykańskiego sojusznika Australii nie odzwierciedlała ich dążeń. O tym, że budowa regionalnych wpływów była istotnym elementem polityki ChRL świadczy także proponowana agenda rozmów. Inicjatywa EAFTA skupiała się na handlu towarowym, pomijając kwestie takie, jak: ochrona własności intelektualnej czy ograniczenie barier inwestycyjnych. Ich włączenie do rozmów wzmacniałoby pozycję bardziej rozwiniętej gospodarki japońskiej, wprowadzając przy tym elementy sprzeczne z ówczesnym chińskim modelem rozwoju (jak deregulacja czy liberalizacja przepisów inwestycyjnych w ChRL)[46].

Po drugie, podyktowany wyżej opisywanymi czynnikami sceptycyzm wobec szerszego w wymiarze geograficznym i bardziej kompleksowego pod kątem agendy projektu CEPEA w naturalny sposób przekładał się na brak zainteresowania inicjatywami, które wzmacniałyby pozycję głównego „rywala" o hegemonię w regionie

[43] Sang Chul Park, *RCEP versus TPP with the Trump Administration in the USA and the Implications for East Asian Economic Cooperation*, „Entrepreneurial Business and Economic Review", Vol. 5, No. 4 (2017), s. 138-139.
[44] S. Hamanaka, *Trans-Pacific Partnership*…, op. cit., s. 10; S. Bobowski, *An Insight Into Asian Trade Regionalism: Japan's Double Membership in the Exclusive Games of TPP and RCEP*, „Review of Asian and Pacific Studies", No. 40 (2015), s. 153-155.
[45] S. Hamanaka, *Trans-Pacific Partnership versus…,* op. cit., s. 10; Sang Chul Park, *RCEP versus TPP*…, op. cit., s. 139-140.
[46] Zob.: S. Hamanaka, *Trans-Pacific Partnership*…, op. cit., s. 10.

– to jest Stanów Zjednoczonych. Stąd ChRL z rezerwą podeszła do propozycji Rady Doradczej ds. Biznesu APEC (*APEC Business Advisory Council* – ABAC), która w 2004 r. zaproponowała rozpoczęcie rozmów na temat zawarcia umowy o wolnym handlu Azji i Pacyfiku (*Free Trade Agreement of Asia-Pacific* – FTAAP). Na szczycie APEC w Hanoi w 2006 r. pozytywnie do idei utworzenia FTAAP odniósł się ówczesny prezydent USA George W. Bush. Chiny nie brały jednak pod uwagę udziału w rozmowach na temat szerokiego porozumienia, w którym liderem i podmiotem o decydującym wpływie na finalny kształt współpracy byłyby Stany Zjednoczone. Szczególnie jeśli wziąć pod uwagę liczbę i charakter państw zaangażowanych we współpracę w ramach APEC. Chińczycy nie odrzucili wówczas oficjalnie propozycji amerykańskiej, dążąc jednak do odłożenia w czasie negocjacji[47].

Elementem, który przyczynił się początkowo do ewolucji, a następnie (już po 2013 r.) redefinicji istotnych założeń polityki ChRL były zmiany w polityce USA. Wraz z początkiem drugiej dekady XXI wieku i pojawieniem się w polityce amerykańskiej idei „zwrotu ku Azji"/„przywrócenia równowagi", to handel i współpraca gospodarcza miały stać się swego rodzaju instytucjonalną „kotwicą dalekowschodnią"[48], która powinna pozwolić Amerykanom na utrzymanie regionalnych wpływów, mimo obiektywnego wzrostu ekonomicznej i militarnej potęgi Chin. W polityce Stanów Zjednoczonych wiązało się to z akceleracją negocjacji w sprawie zawarcia umowy Partnerstwa Transpacyficznego (*Trans-Pacific Partnership* - TPP)[49]. Mimo oficjalnych

[47] Wśród czynników, które w 2006 r. budziły wątpliwości ChRL wymienić należy przede wszystkim obawy przed wykorzystaniem FTAAP jako instrumentu budowy wpływów amerykańskich. Znaczenie jednak miały także czynniki elementy takie, jak: unikanie porozumień handlowych o złożonej, wykraczającej poza handel towarowy formule, a także możliwość udziału w porozumieniu Tajwanu – z uwagi na charakter uczestnictwa Republiki Chińskiej w APEC. Zob.: F. Bergsten, *China and Economic Integration*…, op. cit., s. 172-173; S. Hamanaka, *Trans-Pacific Partnership*…, op. cit., s. 15-16.

[48] Odwołując się do pojęcia „kotwicy dalekowschodniej" sformułowanego przez Zbigniewa Brzezińskiego w jego najbardziej znanej pracy pt. „Wielka Szachownica". Z. Brzeziński terminu tego używał w rozumieniu politycznego oparcia interesów i zaangażowania USA w azjatyckiej części Eurazji. W opublikowanej w 1997 r. pracy jako optymalne rozwiązanie w tym zakresie wskazał on budowę amerykańsko-chińskiego konsensusu politycznego, uwzględniającego zarówno rosnącą potęgę regionalną Chin, jak i geopolityczny interes obu państw. Ewolucja stosunków międzynarodowych w regionie na przestrzeni kolejnych dwóch dekad uczyniła jednak z regionalnej rywalizacji z ChRL oś amerykańskiej polityki w tej części świata. Stąd pojęcie „kotwicy dalekowschodniej" należy rozumieć przez pryzmat polityki ukierunkowanej na ograniczenie skutków wzrostu potęgi Chin. Zob.: Z. Brzeziński, *Wielka Szachownica*, Warszawa 1999, s. 153-196.

[49] Idea utworzenia TPP sięga lat 90. XX wieku i rozmów handlowych Chile oraz Nowej Zelandii. Oba państwa nie osiągnęły wówczas porozumienia. W 2005 r. Chile, Nowa Zelandia, Singapur oraz Brunei zawarły umowę Transpacyficznego Strategicznego Partnerstwa Gospodarczego (*Trans-Pacific Strategic Economic Partnership* – TSEP). W 2008 r. USA wyraziły gotowość włączenia się w rozmowy tzw. P4 (zawarta umowa, która weszła w życie w 2006 r. przewidywała kontynuację procesu między innymi w obszarze inwestycji i usług finansowych),

deklaracji o politycznie neutralnym i ściśle gospodarczym charakterze inicjatywy, część wypowiedzi polityków amerykańskich potwierdzała strategiczny wymiar TPP. Tym bardziej, że mimo oficjalnie otwartej dla nowych państw formuły, jej kompleksowość (uwzględnienie, poza handlem towarowym, elementów takich, jak: przepływ usług, polityka inwestycyjna, problematyka ochrony własności intelektualnej i ochrony środowiska, a także praw pracowniczych) czyniła uczestnictwo w niej ChRL niemożliwym[50].

TPP, choć chińscy decydenci nie werbalizowali tego bezpośrednio, postrzegane było jako element strategii powstrzymywania Chin[51]. W konsekwencji negocjacje w sprawie umowy pobudziły zainteresowanie państwa chińskiego inicjatywami, których realizacja mogłaby mitygować ryzyko osłabienia jego wpływów w regionie kosztem USA. Przede wszystkim ChRL złagodziła swoje stanowisko w kwestii umowy o wolnym handlu, która skupiałaby państwa Azji Południowo-Wschodniej i Azji Wschodniej. Chiny wykorzystały w tym kontekście inicjatywę ASEAN. Organizacja na bazie koncepcji EAFTA i CEPEA wyszła z pomysłem szerszej regionalnej umowy handlowej, której sygnatariuszami byłyby państwa posiadające bilateralne FTA z ASEAN. W listopadzie 2011 r. na szczycie ASEAN na Bali sformułowana została

co stało się jeszcze w tym samym roku. Jednocześnie włączenie się w proces i przejęcie inicjatywy przez Stany Zjednoczone przyczyniło się do skokowego wzrostu zainteresowania dołączeniem do umowy państw regionu. Elementem wyróżniającym TPP był bardzo szeroki zakres porozumienia, znacznie wykraczający poza klasyczne porozumienia handlowe (do których należy zaliczyć zarówno CAFTA, jak i negocjowane RCEP). Partnerstwo Transpacyficzne reguluje kwestie kluczowe dla współczesnej gospodarki, w tym między innymi: przepływ usług, politykę inwestycyjną, problematykę ochrony własności intelektualnej i ochrony środowiska, a także praw pracowniczych. Część ekspertów zwraca przy tym uwagę, że dzięki temu TPP miało stać się swego rodzaju wzorcem porozumień handlowych w XXI wieku, mając na uwadze problemy negocjacji Rundy Doha na forum WTO. Co więcej, dzięki przyjęciu takiej formuły USA, mimo formalnych deklaracji otwarcia inicjatywy na nowych członków, zamykały możliwość dołączenia do porozumienia Chin, w których uwarunkowania polityki ekonomicznej i specyfika samej gospodarki (w tym między innymi problem funkcjonowania przedsiębiorstw państwowych (*State-Owned Enterprises* – SOEs)), uniemożliwiały spełnienie restrykcyjnych wymogów TPP.
W październiku 2015 r. dwanaście państw (USA, Japonia, Malezja, Singapur, Brunei, Wietnam, Australia, Nowa Zelandia, Peru, Chile, Meksyk, Kanada) odpowiadających za 40% globalnego PKB osiągnęło porozumienie w sprawie finalnego kształtu umowy Partnerstwa Transpacyficznego. Kluczowa dla polityki amerykańskiej, a co za tym idzie dla układu sił w regionie inicjatywa, zastopowana została decyzją prezydenta USA Donalda Trumpa, który 23 stycznia 2017 r. ogłosił wycofanie się Stanów Zjednoczonych z umowy. Zob. szerzej: D. Ganz, *The TPP and RCEP: Mega-Trade Agreements for the Pacific Rim*, „Arizona Journal of International & Comparative Law", Vol. 33, No. 1 (2016), s. 59-63; Centrum Studiów Polska-Azja, A. Zwoliński, *Skutki wycofania się USA z TPP*, http://www.polska-azja.pl (11.04.2019); Fan He, Panpan Yang, *China's Role in Asia's Free Trade Agreements*, „Asia & the Pacific Policy Studies", Vol. 2, No. 2 (May 2015), s. 417-418; S. Bobowski, *An Insight Into*…, op. cit., s. 151-153; J. Wilson, *Mega-Regional Trade Deals in the Asia-Pacific: Choosing Between the TPP and the RCEP ?*, „Journal of Contemporary Asia", Vol. 45, No. 2 (2015), s. 148-149.

[50] Sang Chul Park, *RCEP versus TPP*…, op. cit., s. 142-143.

[51] Zob.: Ibidem, s. 139-140.

propozycja utworzenia Regionalnego Wszechstronnego Partnerstwa Gospodarczego (*Regional Comprehensive Economic Partnership* - RCEP)[52]. Rok później – w listopadzie 2012 r. – na szczycie ASEAN+6 w Phnom Penh oficjalnie zdecydowano o rozpoczęciu rozmów w tej sprawie, a same negocjacje rozpoczęły się na początku 2013 r. Z punktu widzenia Chin zgoda na formułę ASEAN+6 była rozwiązaniem korzystniejszym, aniżeli przejęcie przez USA inicjatywy w sprawie rozwoju regionalnej współpracy handlowej. Ponadto wśród chińskich decydentów rosło przeświadczenie o sile gospodarczej ChRL, której nie jest w stanie zagrozić nie tylko Japonia, ale także udział w projekcie kilku państw stanowiących gospodarczą i polityczną przeciwwagę dla Chin[53].

Kim Tae-Kyung z Narodowego Uniwersytetu w Seulu zwraca uwagę, że wsparcie udzielone przez Chińczyków inicjatywie państw ASEAN, jaką jest RCEP, ma przede wszystkim charakter polityczny i należy je wiązać bezpośrednio z regionalną rywalizacją o wpływy. Kim wymienia trzy motywacje, którymi w swojej polityce kierowała się ChRL:

1) Intensyfikacja zaangażowania Stanów Zjednoczonych w regionie Azji i Pacyfiku. Chodzi w tym przypadku zarówno o ogólny wymiar amerykańskiej polityki „przywrócenia równowagi", jak i bardziej konkretny faktor, którym było zaangażowanie USA w inicjatywę TPP. Po włączeniu w projekt TPP Stanów Zjednoczonych oraz Japonii Chiny podjęły skuteczne dyplomatyczne, zakulisowe starania o intensyfikację rozmów w sprawie RCEP. Chińczycy (co odpowiada opisanym we wcześniejszej części rozdziału ogólnym pryncypiom regionalnej strategii) starali się przy tym unikać przedstawiania RCEP jako projektu kontradyktoryjnego względem

[52] International Studies Association, Kim Tae-Kyung, *China's Strategic Advocacy for RCEP: Three-fold Motivations Analysis*, Paper prepared for the International Studies Association Global South Caucus Conference, Singapore 2015, https://www.isanet.org/ (18.05.2019), s. 14-15; G. Wignaraja, *The Regional Comprehensive Economic Partnership. An Initial Assessment*, [w:] New Directions in Asia-Pacific Economic Integration, Tang Guoqiang, P. Petri [eds.], Honolulu 2014, s. 94-95.

[53] Warto zaznaczyć, że dla ASEAN TPP, w którym uczestniczyć miała tylko część państw – członków Stowarzyszenia (Singapur, Malezja, Brunei, Wietnam) także stanowiła projekt potencjalnie podważający kluczową rolę organizacji w procesach integracji regionalnej na kontynencie azjatyckim (tzw. *ASEAN Centrality*). Stąd zbieżność interesów z ChRL, skutkująca między innymi inicjatywą RCEP. Kim Tae-Kyung, *China's Strategic Advocacy*…, op. cit., s. 10-11; Sang Chul Park, *RCEP versus TPP*…, op. cit., s. 139.
Zob. także szerzej na temat historycznych uwarunkowań rozmów w sprawie RCEP: Economic Research Institute for ASEAN and East Asia, Y. Fukunaga, I. Isono, *Taking ASEAN+1 towards the RCEP: A Mapping Study*, „ERIA Discussion Paper Series", No. 2 (2013), *www.eria.org (13.05.2019)*, s. 5-6; S. Bobowski, *An Insight Into*…, op. cit., s. 157-158.

TPP i ukierunkowanego na eliminowanie interesów amerykańskich. Zamiast tego dążyli do przedstawienia go jako inicjatywy ASEAN, podkreślając jednocześnie jej inkluzywny i otwarty charakter, a także możliwość dołączenia doń wszystkich państw azjatyckich i części zainteresowanych państw Indo-Pacyfiku. Miało to stanowić ważną różnicę względem wprowadzającego restrykcyjne i niemożliwe do zaakceptowanie dla części państw regionu warunki TPP[54].

2) Wewnętrzna debata na temat regionalnej i globalnej roli ChRL.
Elementem uzupełniającym zewnętrzne uwarunkowania polityki Chin była w tym przypadku wewnętrzna debata na temat roli, jaką państwo to, wobec wzrostu swojej potęgi, powinno odgrywać w stosunkach międzynarodowych. Proces ten należy rozumieć dwojako. Po pierwsze, jako biurokratyczne wsparcie ze strony instytucji, dostrzegających w inicjatywie korzystnego wpływu na gospodarkę. Po drugie, jako efekt debaty naukowej ze szczególnym uwzględnieniem ośrodków bliskich kręgom decyzyjnym w polityce ChRL[55].

3) Chińskie relacje z sąsiednimi państwami.
Rozumiane jako chęć wzmocnienia pozycji w regionie i narzucenia korzystnej dla własnych interesów gospodarczych, politycznych i strategicznych agendy poprzez przyjęcie norm i formuły właściwej państwom ASEAN. W tym rozumieniu działania ChRL odpowiadają motywacjom opisanym w pierwszej części rozdziału. Wsparcie inicjatywy ASEAN i dalszy rozwój regionalnej współpracy ekonomicznej pozwalają Chinom na konsekwentne wzmacnianie pozycji, przy ograniczaniu oddziaływania tzw. „teorii chińskiego zagrożenia" na strategiczne wybory państw Azji Południowo-Wschodniej[56].

Wyżej opisane trendy w polityce ChRL potwierdza równoległe zaangażowanie się Chin w negocjacje w sprawie porozumień handlowych o mniejszym zakresie, aczkolwiek istotnym znaczeniu. Mowa tu przede wszystko o rozmowach z Japonią (która do negocjacji dotyczących TPP dołączyła dopiero w 2013 r.) oraz Koreą Południową (która nie zgłosiła akcesu do TPP). Przyspieszyły także toczące się od

[54] Kim Tae-Kyung, *China's Strategic Advocacy*…, op. cit., s. 9-11.
[55] Zob. szerzej: Ibidem, s. 11-13.
[56] Ibidem, s. 13-15.

2009 r. studia nad zawarciem trójstronnej FTA między tymi państwami (*China-Japan-Korea Free Trade Agreement* – CJK FTA). W maju 2011 r. na szczycie, w którym wzięli udział przywódcy Chin, Japonii i Korei podjęto decyzję o sfinalizowaniu do końca 2011 r. wstępnych badań (wobec wcześniej planowanego ukończenia ich w 2012 r.). Jeszcze w listopadzie 2011 r. na kolejnym spotkaniu trójstronnym Chiny, Japonia i Korea zdecydowały o rozpoczęciu rozmów w sprawie CJK FTA[57].

Część badaczy zauważa, że zarówno wsparcie RCEP, jak i akceleracje rozmów w sprawie CJK FTA[58] należy traktować jako reakcję na włączenie się USA w rozmowy dotyczące utworzenia TPP. Dla ChRL najważniejszym było zachowanie kontroli nad kształtem regionalnej architektury ekonomicznej, w tym wyłączenie Stanów Zjednoczonych z najważniejszych gremiów. Utrzymanie dotychczasowej polityki skutkować mogło pozostaniem Chin na peryferiach tych procesów (w przypadku wejścia w życie TPP i braku alternatywnej struktury z ChRL jako kluczowym jej uczestnikiem). Stąd kwestią drugorzędną stały się dla Chin wcześniejsze obawy o utratę pozycji lidera regionalnych procesów na rzecz Japonii (przy rozszerzeniu agendy rozmów w sprawie negocjowanych FTA), a także sprzeciw wobec włączenia do rozmów Indii[59].

Warto zaznaczyć, że równolegle ChRL zaangażowała się w rozmowy w sprawie aktualizacji i poszerzenia współpracy w ramach CAFTA. Podjęła także, co można odczytywać jako element równoważenia inicjatyw amerykańskich, bilateralne rozmowy na temat FTA z będącą amerykańskim sojusznikiem Australią, a także negocjacje w sprawie porozumienia inwestycyjnego z Kanadą[60]. Obok rozmów o CJK FTA

[57] Negocjacje zainicjowane zostały w listopadzie 2012 r., niemal równolegle z ogłoszeniem decyzji w sprawie rozpoczęcia rozmów w sprawie umowy RCEP i sześć miesięcy po zawarciu przez Chiny, Japonię i Koreę Południową trójstronnego porozumienia w sprawie inwestycji. Zob.L Y. Fukunaga, I. Isono, *Taking ASEAN+1 towards*…, op. cit., s. 5-6; Kim Tae-Kyung, *China's Strategic Advocacy*…, op. cit., s. 13-15.

[58] Tym bardziej, że do dnia dzisiejszego nie udało się osiągnąć porozumienia w sprawie utworzenia CJK FTA. Intensywność dyplomacji gospodarczej ChRL na tej płaszczyźnie wyraźnie zmalała po wycofaniu się USA z TPP, kierując się w stronę innych projektów, w tym przede wszystkim BRI i powiązanych inicjatyw. To samo dotyczy bilateralnych rozmów w sprawie FTA z Japonią.

[59] Kim Tae-Kyung, *China's Strategic Advocacy*…, op. cit., s. 11-12.

[60] W rozmowach z Australią Chińczycy osiągnęli porozumienie w listopadzie 2014 r. Z kolei w październiku 2014 r. w życie weszła umowa o wzajemnej promocji i ochronie inwestycji zagranicznych między ChRL a Kanadą. Zob.: Zha Daojiong, *China's Economic Diplomacy. Focusing on the Asia-Pacific Region*, „China Quarterly of International Strategic Studies", Vol. 1, No.1 (2015), s. 96-97.

jednocześnie rozpoczęła także osobne negocjacje w sprawie bilateralnej umowy FTA z Koreą Południową[61].

Schemat 5. Potencjalni członkowie TPP, RCEEP oraz CJK FTA a także udział państw ASEAN w proponowanych umowach FTA

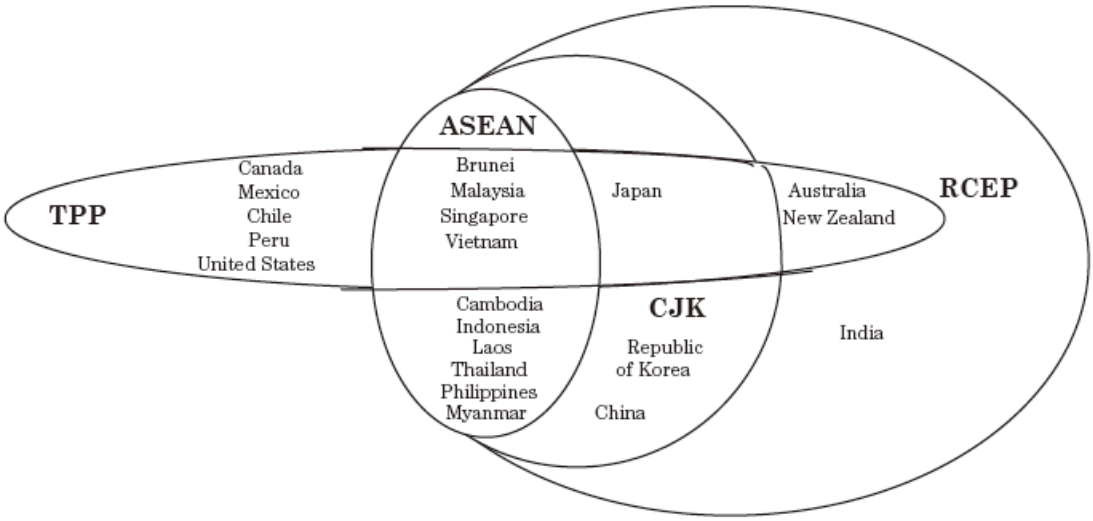

Źródło: S. Bobowski, *An Insight Into Asian Trade Regionalism: Japan's Double Membership in the Exclusive Games of TPP and RCEP*, „Review of Asian and Pacific Studies", No. 40 (2015), s. 150.

O ile wyżej opisane działania mają charakter przede wszystkim reaktywny, koniec badanego okresu i tranzycja władzy w KPCh zwiastowały okres wyraźnych przewartościowań i zasadniczej zmiany w polityce ChRL. Na poziomie nie tylko gospodarczym, ale przede wszystkim geoekonomicznym i geopolitycznym wiązało się to z ogłoszeniem tzw. Inicjatywy Pasa i Szlaku (*Belt and Road Initiative*). Jej składowa - Morski Jedwabny Szlak XXI wieku (*XXI Century Maritime Silk Road*) to projekt skierowany przede wszystkim do państw Azji Południowo-Wschodniej. Jego założenia zostały przedstawione po raz pierwszy w czasie wystąpienia Xi Jinpinga w parlamencie indonezyjskim w październiku 2013 r. Podczas tej przemowy Xi zaproponował także utworzenie Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych (*Asian Infrastructure*

[61] Porozumienie z Koreą Południową Chiny osiągnęły w listopadzie 2014 r. (FTA obowiązuje od 20 grudnia 2015 r.). Fan He, Panpan Yang, *China's Role in*…, op. cit., s. 416-417; S. Bobowski, *An Insight Into*…, op. cit., s. 155-156.

Investment Bank), którego celem jest finansowanie projektów infrastrukturalnych, a także wspieranie połączeń intraregionalnych i integracji gospodarczej[62].

3. Polityka Chin wobec współpracy militarnej państw Azji Południowo-Wschodniej z graczami zewnętrznymi

Problematykę polityki Chin wobec współpracy wojskowej państw Azji Południowo-Wschodniej z podmiotami zewnętrznymi analizować należy szerzej aniżeli przez pryzmat kontaktów na płaszczyźnie wojskowej i bezpieczeństwa. Poza elementem reagowania na procesy, które mają miejsce Chiny antycypowały bowiem potencjalne przyszłe zagrożenia, a także dążyły do uzyskania przewag uniemożliwiających szersze militarne zaangażowanie graczy zewnętrznych w przyszłości. W latach 2003-2013 coraz bardziej widoczne w polityce ChRL było postrzeganie regionalnej obecności USA jako elementu wymierzonego w chińskie interesy. Szczególnie problematyczne dla Chin są amerykańskie sojusze (obejmujące Filipiny oraz Tajlandię), które są elementem umożliwiającym Stanom Zjednoczonym wysuniętą obecność w regionie (szerzej na ten temat w rozdziałach IV i V)[63]. Ważna jest w tym kontekście także kooperacja amerykańsko-singapurska, jak również zacieśnienie współpracy USA i Wietnamu.

Na poziomie oficjalnych dokumentów znalazło to odzwierciedlenie w publikowanych cyklicznie Białych Księgach Obronności. Każdy z dokumentów opublikowanych w latach 2003-2013 wskazywał – w różnym zakresie – obecność i sojusze militarne USA jako zagrożenie interesów bezpieczeństwa ChRL i regionalnej stabilności. Warto przy tym zaznaczyć, że w badanym okresie wykorzystywany w dokumentach język był relatywnie łagodny, a w części z nich nie wskazywano nawet z nazwy konkretnego państwa (patrz: tabela 57)[64].

---

[62] G. Suri, *China's 21st Century Maritime Silk Road: Old String with New Pearls ?*, [w:] Strategic Discourse on the People's Republic of China. Military, Power and Politics, G. Banerjee [ed.], New Dehli 2017, s. 74-77.

[63] Należy przy tym zaznaczyć, że kluczową rolę w tym kontekście pełnią amerykańskie bazy w Japonii, Australii, a także infrastruktura na Guam. Bezpośrednia kooperacja z państwami Azji Południowo-Wschodniej odgrywa mniejszą rolę.

[64] Co uległo zmianie na późniejszym etapie, mając na uwadze przede wszystkim język i retorykę zawartą w opublikowanej w 2015 r. „Strategii Wojskowej Chin", a także dokumencie „China's National Defence in the New Era" z 2019 r. W dokumencie „China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation" z 2017 r., poza wskazaniem aktywności USA jako problemu regionalnego bezpieczeństwa, podkreślono, że „małe i średnie państwa nie muszą i nie powinny stawać po stronie któregokolwiek z dużych państw". Zob.: The State Council of The People's Republic of China, *China's Military Strategy*, http://english.www.gov.cn (13.12.2019); The State Council of The People's Republic of China, *China's National Defense in the New Era*, http://english.www.gov.cn

Tabela 57. Regionalne sojusze i aktywność podmiotów zewnętrznych w Białych Księgach Obronności ChRL w latach 2004-2013

2004	„USA modyfikuje i wzmacnia obecność w regionie przez wzmocnienie sojuszy militarnych i przyspieszenie rozmieszczenia elementów systemów obrony przeciwrakietowej (…)".
2006	„Zachodzą korekty w układzie strategicznym i sferze relacji między głównymi potęgami w regionie. Stany Zjednoczone przyspieszają zmiany w rozmieszczeniu sił wojskowych w celu zwiększenia militarnych możliwości w regionie Azji i Pacyfiku. USA i Japonia wzmacniają swój sojusz wojskowy, dążąc do integracji na poziomie operacyjnym (…)". „Praktyka niewielkiej liczby państw, które wzmacniają sojusze militarne, uciekając się do użycia siły lub groźby jej użycia w stosunkach międzynarodowych stanowią nowe trendy, które utrudniają wysiłki na rzecz poprawy bezpieczeństwa międzynarodowego".
2008	„(…) USA zwiększają strategiczną koncentrację i obecność w regionie Azji i Pacyfiku, w dalszym ciągu wzmacniają strategiczne sojusze, dokonując korekty obecności wojskowej i wzmacniając możliwości militarne (…)". „Niektóre z głównych potęg modyfikują strategie wojskowe i bezpieczeństwa, zwiększając wydatki obronne, przyspieszając transformację sił zbrojnych, rozwijając zaawansowane technologie wojskowe, sprzęt i systemy uzbrojenia (…)"
2010	„Stany Zjednoczone wzmacniają regionalne sojusze wojskowe, a także zwiększają swoje zaangażowanie w regionalne problemy bezpieczeństwa"
2013	„Niektóre państwa wzmacniają sojusze militarne w regionie Azji i Pacyfiku, zwiększając swoją obecność militarną, przyczyniając się do zwiększenia napięcia w regionie (…)".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: The State Council of The People's Republic of China, Białe Księgi Obronności 2004, *China's National Defense in 2004*, http://english.www.gov.cn (13.12.2019); The State Council of The People's Republic of China, Białe Księgi Obronności 2006, *China's National Defense in 2006*, http://english.www.gov.cn (13.12.2019); The State Council of The People's Republic of China, Białe Księgi Obronności 2008, *China's National Defense in 2008* http://english.www.gov.cn (13.12.2019); The State Council of The People's Republic of China, Białe Księgi Obronności 2010, *China's National Defense in 2010*, http://english.www.gov.cn (13.12.2019), The State Council of The People's Republic of China, Białe Księgi Obronności 2013, *The Diversified Employment of China's Armed Forces*, http://english.www.gov.cn (13.12.2019).

Determinantą polityki Chin w wyżej wskazanym kontekście jest więc ograniczenie zagrożeń, wynikających z regionalnego militarnego zaangażowania USA, a jej celem przeciwdziałanie utrzymaniu przez Stany Zjednoczone wysuniętej obecności w regionie, pozwalającej na podjęcie w przypadku kryzysu lub konfliktu zbrojnego efektywnej interwencji wojskowej.

(13.12.2019);); The State Council of The People's Republic of China, *China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation*, http://english.www.gov.cn (13.12.2019).

ChRL realizuje tę politykę na dwa sposoby. Pierwszym jest konsekwentne „testowanie" sojuszy USA poprzez podejmowanie agresywnych działań wobec amerykańskich aliantów i państw rozwijających współpracę ze Stanami Zjednoczonymi. Chiny robią to w ramach opisanej w rozdziale IV „taktyki salami", w chińskich pracach i publicystyce określanej jako „taktyka kapusty". Dotyczy to przede wszystkim polityki wobec Filipin, ale także Wietnamu czy Singapuru. ChRL generuje kryzysy we wzajemnych relacjach w skali, w której nie występuje zagrożenie ich przeistoczenia się w pełnoskalowy konflikt zbrojny. Poza stopniowym uzyskiwaniem kolejnych koncesji poprzez realizację polityki „faktów dokonanych", Chiny poddają w wątpliwość zakres i sens istnienia relacji sojuszniczych z USA, które nie są w stanie podjąć bezpośredniej interwencji po stronie własnych aliantów. Japońscy eksperci działania takie określają, jako „wyzwanie szarej strefy" (*grey-zone challenge*). Zauważają, że polityka ta angażuje środki takie, jak: presja i przymus polityczny wsparte potęgą militarną, a także działania wojskowe (bądź jedno i drugie jednocześnie) ukierunkowane na ustanowienie nowych faktów (przykładem może być zajęcie obiektów na Morzu Południowochińskim czy budowa na nich infrastruktury), bez bezpośredniego uderzania w amerykańskie wojska czy sojusznicze zobowiązania USA[65]. Najlepszym tego przykładem w badanym okresie są opisane w pracy relacje z Filipinami. W ten sam nurt polityki wpisują się działania realizowane bezpośrednio wobec amerykańskich sił obecnych w regionie, czego egzemplifikacją był incydent z udziałem okrętu rozpoznawczego USS Impeccable, który w marcu 2009 r. został otoczony przez chińskie jednostki na wodach neutralnych Morza Południowochińskiego[66].

[65] Działania takie, jak zauważa część badaczy, stanowią przy tym integralną część strategii budowy pozycji w regionie. Odnosząc się do strategii regionalnej ChRL Xi Jinpinga, M. Nacht, S. Lederman oraz J. Beeston wymieniają cztery główne wektory chińskiej polityki: 1) pogłębienie gospodarczego zaangażowania w regionie; 2) zwiększenie zaangażowania politycznego, którego celem jest zrozumienie przez państwa regionu interesów i oczekiwań ChRL; 3) militarna asertywność – w szczególności w odniesieniu do spornych obszarów morskich; 4) modernizacja armii ukierunkowana na ochronę interesów morskich i szlaków handlowych (testowanie amerykańskich sojuszy zostało przy tym wskazane jako integralny element tego wektora działań). Center for Global Security Research, M. Nacht, S. Lederman, J. Beeston, *Strategic Competition in China-US Relations*, „Livermore Papers on Global Security", No. 5 (2018), *https://cgsr.llnl.gov* (10.11.2019), s. 15-16.

[66] Zob.: D. Bennet, *An Analysis of the China's Offshore Active Defense and the People's Liberation Army Navy*, „Global Security Studies", Vol. 1, Issue 1 (2010), s. 126-127.

Docelowo realizacja takiej polityki wymierzona jest nie tylko w sojusze z udziałem Stanów Zjednoczonych, ale w szerszym wymiarze w państwa regionu zainteresowane współpracą z USA. Wykazanie słabości amerykańskich gwarancji bezpieczeństwa ma być elementem uzmysławiającym przywódcom państw Azji Południowo-Wschodniej, że w dłuższej perspektywie muszą oni uwzględniać interesy bezpieczeństwa ChRL w swojej polityce. Lepszym, a właściwie jedynym korzystnym dla nich rozwiązaniem ma być więc bliższa kooperacja z Chinami i przyjęcie strategii *bandwagonningu* (szerzej: rozdział V dysertacji), nawet jeśli wiązać się to będzie z daleko idącym podporządkowaniem interesom ChRL na polu bezpieczeństwa[67].

Drugi z wektorów realizacji przez Chiny polityki „wypychania" militarnej obecności Stanów Zjednoczonych z regionu Azji Południowo-Wschodniej opiera się na skokowym wzmocnieniu własnej potęgi wojskowej. Poza opisanymi działaniami reaktywnymi, ukierunkowanymi na osłabienie i rozbicie amerykańskich sojuszy, ChRL wprowadzała w życie także elementy długofalowej strategii, której celem jest zmiana regionalnego układu sił. Chodzi o wdrażanie przez państwo chińskie założeń tak zwanej strategii A2/AD (*Anti-Access/Area Denial*). Należy przy tym zaznaczyć, że często spotykane polskie tłumaczenie „strategia antydostępowa" stanowi uproszczenie pojęcia, na którego definicję składają się dwa elementy[68]. Pierwszym z nich jest „blokada dostępu" (*anti-access*) rozumiana jako działania, skutkujące utrudnieniami w rozmieszczeniu sił przeciwnika w teatrze działań, powstrzymaniem możliwości ich operowania z określonych lokalizacji w obrębie teatru działań, a także zmuszeniem ich do operowania z obszarów bardziej oddalonych od miejsca konfliktu aniżeli preferowane[69]. Drugim z elementów jest „blokada terytorium" (*area-denial*), czyli działania, których celem jest powstrzymanie swobody działania wroga w obszarze znajdującym się pod bezpośrednią kontrolą[70]. Jacek Bartosiak, odnosząc się do przedmiotowego pojęcia *stricte* z punktu widzenia polityki Stanów Zjednoczonych

[67] I. Fivelstad, G. Lai, *The Role of the China's Anti-Access and Area-Denial Concept as an Answer for United States' Air-Sea Battle Model in the Pacific Region*, „Security Forum", Vol. 1., No. 2 (2017), s. 29; RAND Corporation, R. Cliff, M. Burles, M. Chase, D. Eaton, K. Pollpeter, *Entering the Dragon's Lair. Chinese Antiaccess Strategies and Their Implications for the United States*, Santa Monica 2007, *https://www.rand.org* (13.10.2019), s. 77-78.
[68] Stąd na potrzeby dysertacji wykorzystywany będzie akronim A2/AD.
[69] Tłumaczenie własne za: R. Cliff, M. Burles, M. Chase, D. Eaton, K. Pollpeter, *Entering the Dragon's Lair*…, op. cit., s. 11-12.
[70] Tłumaczenie własne za: Ibidem, s. 7-8.

i możliwości projekcji siły na Pacyfiku, definiuje je jako: „zdolności związane ze skutecznym uniemożliwieniem (anti-access) swobodnego dostępu do stałych miejsc dyslokacji i wysuniętych baz amerykańskich w danym regionie oraz te zdolności, które uniemożliwiają rażenie ruchomych celów (area-denial) w teatrze operacji, przede wszystkim sił morskich USA, co uniemożliwia, względnie utrudnia siłom zbrojnym USA, gwarantowi istniejących zasad i norm ładu międzynarodowego, wykonanie skutecznej projekcji siły”[71].

Pojęcie strategii A2/AD wywodzi się z literatury anglosaskiej i w znacznej mierze wykorzystywane jest w analizach za punkt wyjścia przyjmujących perspektywę interesów amerykańskich. W pracach chińskich badaczy za odpowiednik A2/AD uznać można pojęcie „Aktywnych Strategicznych Kontruderzeń po Zewnętrznych Liniach” (*Active Strategic Counterattacks on Exterior Lines* – ASCEL). Koncepcja ASCEL, sformułowana w 2001 r. przez generała Peng Guangjiana z Akademii Spraw Wojskowych (*Academy of Military Science* - AMS) Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej, uwzględniona została w „Wiedzy o Strategii Wojskowej” - podręczniku doktrynalnym AMS. ASCEL koncentruje się co do idei na zagadnieniach związanych z przeprowadzeniem „uderzenia wyprzedzającego” na oddalone bazy operacyjne przeciwnika, co do istoty będąc koncepcją bardzo zbliżoną do A2/AD[72].

Implementacja przez ChRL założeń ASCEL była przedmiotem licznych analiz i badań[73]. Jest ona ściśle związana z opisaną już w pracy koncepcją łańcuchów wysp. Chiny zdecydowanie zintensyfikowały działania ukierunkowane na wzmocnienie swoich możliwości operacyjnych w pierwszym, a następnie drugim łańcuchu wysp po „kryzysie tajwańskim” z 1996 r[74]. W latach 2003-2013 ChRL konsekwentnie wdrażała założenia ASCEL, których kluczowym elementem były inwestycje i rozwój systemów

[71] J. Bartosiak, *Pacyfik i Eurazja. O wojnie*, Warszawa 2016, s. 577.
[72] Zob.: J. Bartosiak, *Pacyfik i Eurazja*…, op. cit., s. 193-195; Institute for International Policy Studies, J. Fukuda, *Countering China's Anti-Access/Area Denial Capabilities*, „IIPS Quarterly”, Vol. 6, No. 1, http://www.iips.org/ (19.10.2019), s. 1; Si-Fu Ou, *China's A2/AD and Its Geographic Perspective*, „Asia Pacific Research Forum”, No. 60 (2014), s. 93-97.
[73] Ich pogłębienie nie jest celem niniejszej dysertacji w związku z czym w podrozdziale przedstawiony zostanie jedynie zarys problematyki.
[74] Jako inne wydarzenie, które przyczyniło się do akceleracji modernizacji chińskich sił zbrojnych wymienia się Operację Pustynna Burza z 1991 r. i sprawność z jaką Amerykanie zrealizowali postawione sobie cele. Zob.: Raport Congressional Research Service, R. O'Rourke, *China Naval Modernization: Implications for U.S. Navy Capabilities*, https://crsreports.congress.gov/ (20.12.2019), s. 7.

uzbrojenia. Widoczna była przy tym swego rodzaju „punktowość" chińskiej modernizacji wojskowej, która była ukierunkowana na multiplikację relatywnych przewag Chin i maksymalizację przewidywanych słabości USA w potencjalnym konflikcie zbrojnym[75].

Najwięcej uwagi chińskie władze i wojskowi planiści poświęcają rozwojowi zdolności w zakresie operacji informacyjnych i działaniom w cyberprzestrzeni, rozwojowi technologii rakiet dalekiego zasięgu, obronie przeciwrakietowej, nawodnym i podwodnym operacjom morskim, a także działaniom w powietrzu i kosmosie oraz zintegrowanemu systemowi obrony powietrznej. Na poziomie *stricte* militarnym jako najistotniejszy element chińskiej strategii należy wskazać rozwój wojsk rakietowych. Za podstawowy komponent zdolności antydostępowych uznaje się także flotę okrętów podwodnych oraz lotnictwo zdolne do przenoszenia przeciwokrętowych pocisków manewrujących oraz balistycznych[76]. Od końca 2013 r. za integralny element realizacji koncepcji ASCEL należy uznać proces budowy sztucznych wysp i rozbudowy infrastruktury na wyspach i obiektach akwenu Morza Południowochińskiego (o czym szerzej w rozdziale VII dysertacji)[77]. W tabelach 58 oraz 59 przedstawiono kluczowe inwestycje i zakupy ChAL-W, a także realizowane programy ściśle związane z realizacją założeń ASCEL.

[75] Zob. S. Rajaratnam School of International Studies, M. Raska, *Conceptualising the A2/AD Debate: Perspectives, Responses and Challenges* [w:] Countering Anti-Access/Area Denial Challenges. Strategies and Capabilities, RSIS Event Report, https://www.rsis.edu.sg (20.12.2019), s. 4; R. Cliff, M. Burles, M. Chase, D. Eaton, K. Pollpeter, *Entering the Dragon's Lair*…, op. cit., s. 28.

[76] Zob. szerzej: M. Nacht, S. Lederman, J. Beeston, *Strategic Competition in China-US*…, op. cit., s. 60-61; K. Christensen, *Strategic Developments in the Western Pacific: Anti-Access/Area Denial And The Airsea Battle Concept*, „Journal of Military and Strategic Studies", Vol. 14, Issue 3 (2012), s. 14-16.

[77] Zob.: M. Nacht, S. Lederman, J. Beeston, *Strategic Competition in China-US*…, op. cit., s. 80-81; S. Rajaratnam School of International Studies, R. Bitzinger, *Chinese A2/AD Capabilities and the US Third Offset Strategy*, [w:] Countering Anti-Access/Area Denial Challenges. Strategies and Capabilities, RSIS Event Report, https://www.rsis.edu.sg (20.12.2019), s. 4.

Tabela 58. Nowe systemy uzbrojenia ChAL-W w latach 2003-2013

Marynarka wojenna		
Okręty nawodne		
Jednostki	**Rodzaj uzbrojenia**	**Uwagi**
Type 001 „Liaoning”	Lotniskowiec klasy Admirał Kuzniecow	- Pierwszy chiński lotniskowiec. - Nabyty od Ukrainy w 1998 r. radziecki Varyag. - Wprowadzony do służby w 2012 r. - W 2019 r. do służby wprowadzono także jednostkę własnej produkcji typu 002 „Shandong”. - Od 2015 r. w budowie lotniskowiec typu 003; Planowane wprowadzenie do służby w 2023 r.
Type 051C „Luzhou”	Niszczyciel rakietowy obrony przeciwlotniczej	- W latach 2006-2007 wprowadzono do służby dwie jednostki.
Type 052B „Luyang I”	Niszczyciel rakietowy	- W służbie od 2004 r. (dwie jednostki).
Type 052C „Luyang II”	Niszczyciel rakietowy obrony przeciwlotniczej	- W służbie od 2004 r. - W latach 2004-2013 do służby weszły 4 z 6 jednostek klasy Luyang II. - Od 2014 r. na stan MW ChAL-W wprowadzana jest ich większa wersja – Type 052D (Luyang III).
Projekt 956EM Sowriemiennyj	Niszczyciel rakietowy	- Sprzęt produkcji rosyjskiej w służbie w MW ChAL-W od 1999 r. (w sumie 4 jednostki). - W roku 2006 wprowadzono do służby dwie jednostki. - Wyposażone w rosyjskie pociski SS-N-22 Sunburn.
Type 053H3 „Jiangwei II”	Fregata rakietowa	- 2 z 8 użytkowanych jednostek wprowadzono do służby w 2005 r. - Jednostka de facto patrolowa o ograniczonych możliwościach w zakresie zwalczania OP wroga czy obrony powietrznej.
Type 054 „Jiangkai I”	Fregata rakietowa	- Dwie jednostki wprowadzone do służby w latach 2005-2006.
Type 054A „Jiangkai II”	Fregata rakietowa	- W służbie od 2008 r. - W latach 2008-2013 wprowadzono do służby 16 z 30 jednostek.
Type 056 „Jiangdao”	Korweta	- 8 z 48 jednostek wprowadzono do służby w 2013 r. - W wariancie 056A jako broń do zwalczania okrętów podwodnych.

Marynarka wojenna		
Okręty nawodne		
Jednostki	**Rodzaj uzbrojenia**	**Uwagi**
Type 022 „Houbei”	Kuter rakietowy	- Ok. 60 jednostek wprowadzonych do służby w 2004 r.
Type 071 „Yuzhao”	Okręt desantowy – transportowiec	- 3 z 6 jednostek wprowadzono do służby w latach 2007-2012.
Type 072 „Yuting III”	Okręt desantowy – do przewozu pływających jednostek lądujących	- 9 z 15 jednostek wprowadzonych do służby w latach 2003-2005.
Type 081 „Wochi”	Trałowiec	- Jedyna jednostka wprowadzona do służby w 2007 r.
Type 082II „Wozang”	Trałowiec	- 2 jednostki wprowadzone do służby w 2005 i 2011 r.
Type 903/903AA „Fuchi”	Okręt zaopatrzeniowy	- 2 jednostki wprowadzone do służby w 2004 r., kolejne dwie w 2013 r.
Type 904A „Dayun”	Okręt magazynowy	- Jedna z jednostek wprowadzona do służby w 2007 r.
Okręty podwodne		
Jednostki	**Rodzaj uzbrojenia**	**Uwagi**
Type 093/093A/093B „Shang”	SSN; OP o napędzie atomowym;	- 9 jednostek w służbie od 2006 r.
Type 094/094A „Jin”	SSBN; OP o napędzie atomowym, przenoszący pociski balistyczne	- 6 okrętów wprowadzonych do służby w 2007 r.
Type 636M „Kilo”	SSN; konwencjonalny OP o napędzie diesel-elektrycznym	- 8 jednostek wprowadzonych do służby w latach 2003-2007. - OP produkcji rosyjskiej wyposażone w supersoniczne pociski przeciwokrętowe 3M-54E Klub (SS-N-27B Sizzler).
Type 035 „Ming”	SSN; konwencjonalny OP o napędzie diesel-elektrycznym	- Ostatnie jednostki wprowadzone do służby w 2003 r.
Type 039 „Song”	SSN; konwencjonalny OP o napędzie diesel-elektrycznym	- 14 jednostek w służbie. - Produkcja do 2006 r. (wersje 039G oraz 039G1), później zastąpiona przez bardziej zaawansowane OP Type 039A.
Type 039A „Yuan”**	SSN; OP myśliwski o napędzie diesel-elektrycznym	- 18 jednostek w służbie od 2006 r. - Przeznaczone do zwalczania OP oraz jednostek powierzchniowych wroga.

Lotnictwo		
Jednostki	**Rodzaj uzbrojenia**	**Uwagi**
Chengdu J-10	Myśliwiec wielozadaniowy czwartej generacji	- Pierwsze egzemplarze w siłach powietrznych w 2003 r.
Shenyang J-11B	Myśliwiec wielozadaniowy czwartej generacji	- Na wyposażeniu chińskiej armii od 2007 r. - Wykorzystywany przez siły powietrzne i marynarkę wojenną. - Bazujący na technologii rosyjskiego Su-27.
Shenyang J-15	Myśliwiec wielozadaniowy czwartej generacji	- Na wyposażeniu chińskiej armii od 2013 r. - Wykorzystywany przede wszystkim przez marynarkę wojenną, w tym na wyposażeniu lotniskowców. - Bazujący na technologii rosyjskiego Su-33.
Shenyang J-16	Myśliwiec wielozadaniowy generacji 4,5	- W produkcji od 2012 r.; W służbie prawdopodobnie od 2013 r. - Bazujący na technologii rosyjskiego Su-27.
Chengdu J-20	Myśliwiec wielozadaniowy piątej generacji	- Prototyp w 2011 r. - Wprowadzone do służby w 2016 r.
Su-30MKK	Myśliwiec wielozadaniowy	- Dostawy z Rosji w latach 2000-2004. - Na wyposażeniu sił powietrznych i marynarki wojennej.
Il-78	Powietrzny tankowiec	- Trzy używane maszyny nabyte w 2012 r. od Ukrainy.
KJ-200	Statek powietrzny wczesnego ostrzegania (AEWAC)	- Na wyposażeniu sił powietrznych oraz marynarki wojennej ChAL-W.
KJ-500	AEWAC	- Na wyposażeniu sił powietrznych ChAL-W.
KJ-2000	AEWAC	- Na wyposażeniu sił powietrznych ChAL-W.
Changhe WZ-10	Śmigłowiec szturmowy	-
Harbin Z-19	Lekki śmigłowiec bojowy	-
Pociski balistyczne		
Jednostki	**Rodzaj uzbrojenia**	**Uwagi**
DF-16	Pocisk średniego zasięgu	- Zasięg: 800-1000 km.
DF-21C	Pocisk średniego zasięgu	- Maksymalny zasięg: 1700 km.
DF-21D	Pocisk przeciwokrętowy	- W publicystyce przedstawiany jako „zabójca lotniskowców”. - Maksymalny zasięg: 1450 km.

Pociski balistyczne		
Jednostki	**Rodzaj uzbrojenia**	**Uwagi**
DF-31A	Pocisk międzykontynentalny	- Zasięg: do 11 200 km. - Przystosowane do przenoszenia pocisków nuklearnych i termonuklearnych.
JL-2	Pocisk międzykontynentalny	- Wersja DF-31 przeznaczona dla marynarki wojennej. - Na wyposażeniu OP klasy „Jin”.
Pozostałe		
Jednostki	**Rodzaj uzbrojenia**	**Uwagi**
CJ-10/DH-10	Pocisk manewrujący ziemia-ziemia	- Wystrzeliwany z platform naziemnych. - Zasięg: do 1500 km.
YJ-100	Pocisk przeciwokrętowy	- Wersja CJ-10 przeznaczona dla niszczycieli Type-55 lub w wersji powietrze-ziemia bombowców H-6. - Zasięg: do 800 km.
CJ-20	Pocisk manewrujący powietrze-ziemia	- Wersja CJ-10 przenoszona przez bombowce H-6.
YJ-62	Pocisk przeciwokrętowy	- Zasięg: do 400 km. - Na wyposażeniu nowszych jednostek.
PL-12	Pocisk powietrze-powietrze	- Naprowadzany radarowo pocisk o zasięgu do 70 km. - Na wyposażeniu sił powietrznych ChAL-W.
KD-88	Pocisk manewrujący powietrze-ziemia	- Zasięg: do 200 km. - Na wyposażeniu bombowców JH-7A.
HN-3	Pocisk manewrujący	- Wystrzeliwany, w zależności od wariantu, z ziemi, okrętów nawodnych lub OP. - W zależności od wariantu zasięg: od 2200 do 3000 km.
C-704	Pocisk przeciwokrętowy	-
LS PGB **LT PGB** **FT PGB**	Bomby kierowane.	- W różnych wariantach.
Dong-Neng 2	Pocisk antysatelitarny	-
YJ-63	Pocisk powietrze-ziemia	-
TL-6/TL-10 Skydragon	Pocisk przeciwokrętowy	-

* W tabeli nie uwzględniono systemów uzbrojenia rozwijanych lub zakupionych po 2013 r., w tym: m.in. myśliwców Su-35, samolotów transportowych Xi’an Y-20, niszczycieli rakietowych Type 052D klasy „Luyang III”, pocisków balistycznych DF-17, pocisków międzykontynentalnych DF-5B oraz DF-41, pocisków balistycznych średniego zasięgu DF-26, rakiet balistycznych średniego zasięgu przystosowanych do

przenoszenia hipersonicznych głowic szybujących DF-17, rakiet przechwytujących HQ-19, a także zakupionego od Federacji Rosyjskiej systemu obrony przeciwrakietowej S-400 Triumf.

** Często oznaczane także jako Type-41 z uwagi na daleko idące modyfikacje względem okrętów klasy „Song".

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: K. Christensen, *Strategic Developments in the Western Pacific: Anti-Access/Area Denial And The Airsea Battle Concept*, „Journal of Military and Strategic Studies", Vol. 14, Issue 3 (2012); V. Anand, *Trends in Chinese Military Modernisation: Implications and Responses*, [w:] *Strategic Discourse on the People's Republic of China. Military, Power, and Politics*, G. Banerjee [ed.], New Delhi 2017; Sinodefence, http://sinodefence.com (13.01.2020).

Tabela 59. Programy realizowane przez ChRL w związku z budową zdolności A2/AD (w latach 2003-2013)

Program	**Uwagi**
Potencjał satelitarny	- Budowa własnego systemu nawigacji – Beidou. - 132 operacyjne satelity w 2014 r. (48 przeznaczonych dla armii) - drugi największy po USA potencjał globalny. - Inwestycje w rozwój technologii kwantowej łączności satelitarnej.
Broń antysatelitarna	- Pierwszy udany test w 2005 r.
Rozwój zdolności C4ISR	- Inwestycje w technologie kwantowe, w tym kryptografię kwantową.
Wojna cybernetyczna	- Rozwój zdolności w zakresie prowadzenia cyberataków na strategiczną infrastrukturę wroga, w tym systemy C4ISR. - Inwestycje w rozwój technologii superkomputerów, a także w badania nad sztuczną inteligencją. - Utworzenie Sił Wsparcia Strategicznego (*Strategic Support Force*) – odpowiedzialnych za prowadzenie działań w cyberprzestrzeni, a także w kosmosie*.
Broń hipersoniczna	- Pierwszy test głowicy szybującej DF-ZF (WU-14) w styczniu 2014 r.
Systemy radarowe	- Radary pozahoryzontalne (Over The Horizon - OTH). - Prace nad radarem kwantowym.
Broń elektromagnetyczna	- Prace nad bronią mikrofalową wysokiej mocy (*High Power Micro-Wave Weapon* - HPW), a także bronią opartą na wykorzystaniu impulsu elektromagnetycznego (*Electromagnetic Pulse Weapon* – EMP).
System obrony rakietowej	- Prace nad systemem obrony przed atakiem balistycznym GMD (*Ground-based Midcourse Defense*); Udane testy interceptorów w 2010 i 2013 r.

Rodzaj sił zbrojnych	Uwagi
Rozbudowa infrastruktury	- Rozwój bazy Yalong na wyspie Hainan. - Budowa infrastruktury wojskowej na wyspach Paracelskich i Spratly (pasy startowe na Fiery Cross, Subi Reef oraz Mischief Reef).

****** Siły Wsparcia Strategicznego jako osobny rodzaj sił zbrojnych utworzone zostały w 2015 r., a więc już po badanym czasokresie. Równolegle utworzono także, na bazie dotychczasowego II Korpusu Artylerii, Siły Rakietowe ChAL-W jako osobny rodzaj sił zbrojnych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: V. Anand, *Trends in Chinese Military Modernisation: Implications and Responses*, [w:] Strategic Discourse on the People's Republic of China. Military, Power, and Politics, G. Banerjee [ed.], New Delhi 2017.

Całokształt polityki ChRL warto analizować przez pryzmat opisanych w rozdziale V dysertacji zagadnień związanych z realizacją przez państwa regionu polityki „strategicznego manewrowania". W polityce części z nich (przede wszystkim Singapuru, ale także Malezji i Indonezji) angażowanie graczy zewnętrznych na polu wojskowym i bezpieczeństwa stanowi istotny wektor zabezpieczający je przed ryzykiem związanym ze wzrostem potęgi Chin. ChRL zdaje sobie sprawę z tego, że jej rosnący potencjał staje się katalizatorem bliższej współpracy militarnej państw Azji Południowo-Wschodniej z USA, ale także Japonią czy Indiami. Przed Stanami Zjednoczonymi otwiera to natomiast możliwości utrwalenia i wzmocnienia strategicznej obecności w regionie.

Tymczasem osiągnięcie przez Chiny swego rodzaju „masy krytycznej" uniemożliwiającej USA skuteczną interwencję w regionie, podobnie jak opisana w podrozdziale polityka stopniowego rozbijania amerykańskich sojuszy, ma docelowo uzmysłowić państwom Azji Południowo-Wschodniej konieczność respektowania chińskich interesów bezpieczeństwa. Operacjonalizacja koncepcji ASCEL i jej pełna implementacja związana jest bowiem ze wspomnianą już w pracy i stanowiącą podstawę polityki morskiej ChRL koncepcją łańcuchów wysp i powiązanej „aktywnej obrony wybrzeża" (*active offshore defense*). Zgodnie z jej teoretycznymi ramami stworzonymi w 1982 r. przez admirała Liu Huaqing, dążenie do „odepchnięcia" militarnej obecności Stanów Zjednoczonych z regionu Azji Południowo-Wschodniej przebiega etapowo. W badanym okresie budowa zdolności antydostępowych pozwalała Chinom na stopniowe tworzenie przewagi w ramach tzw. „pierwszego łańcucha wysp" –

rozciągającego się od Kuryli, przez archipelag Ryukyu, Tajwan i Borneo do Filipin - oddalonych od 200 do 700 mil morskich od wybrzeża ChRL. Dalszy rozwój chińskiej marynarki wojennej wiąże się natomiast z ustanowieniem kontroli w obszarze „drugiego łańcucha wysp" (od Wysp Ogasawara, przez Guam do Indonezji – to jest do 1800 mil morskich od wybrzeża), a następnie z budową floty oceanicznej sensu *stricto* (*blue water navy*)[78]. Wzmocnienie kontroli nad poszczególnymi obszarami ma stopniowo ograniczać a docelowo uniemożliwić USA projekcję siły i swobodę manewru w morskim teatrze działań Azji Południowo-Wschodniej. Pozbawiając Stany Zjednoczone takiej możliwości Chiny doprowadzą do faktycznego przewartościowania skuteczności amerykańskich sojuszy, zasadniczo ograniczając państwom regionu swobodę podejmowania strategicznych decyzji, naruszających w jakikolwiek sposób interesy ChRL[79].

Równolegle Chiny konsekwentnie dążą do rozwijania kooperacji wojskowej z podmiotami w regionie. Jeszcze w latach 1999-2000 ChRL podpisała wspólne deklaracje o współpracy na płaszczyźnie bezpieczeństwa ze wszystkimi państwami ASEAN z wyjątkiem Mjanmy, z którą już wcześniej łączyła je bliska kooperacja wojskowa. Z Tajlandią, Indonezją, Wietnamem, Singapurem i Filipinami Chiny utrzymują ponadto instytucjonalny dialog w dziedzinie bezpieczeństwa[80]. Elementem tej polityki były także wspólne ćwiczenia ChAL-W z armiami państw Azji Południowo-Wschodniej. Forsowanie takich inicjatyw było widoczne w polityce ChRL szczególnie w drugiej części badanego okresu. Należy przy tym podkreślić, że efektywność inicjatyw ukierunkowanych na współpracę w dziedzinie bezpieczeństwa była niewielka. Miały one zwykle ograniczony charakter: zarówno w rozumieniu agendy prowadzonych dialogów, jak i zakresu wspólnych ćwiczeń. Chiny nie były także „konkurencyjne" dla państw regionu jako dostawca uzbrojenia, z wyłączeniem państw, które z przyczyn politycznych lub prawnych nie mogły pozyskiwać go z innych źródeł (Mjanma, Kambodża, Laos, a po 2006 r. także Tajlandia).

[78] Zob.: Si-Fu Ou, *China's A2/AD*…, op. cit., s. 87-88.
[79] Według planów Marynarki Wojennej ChAL-W cel ten miałby zostać osiągnięty do 2050 r. Zob. szerzej: D. Bennet, *An Analysis of the China's*…, op. cit., s. 128-129; G. Suri, *China's 21st Century*…, op. cit., s. 73-75.
[80] G. Wacker, *Security Cooperation in East Asia. Structures, Trends and Limitations*, „SWP Research Paper", May 2015, s. 21.

Warto przy tym zaznaczyć, że dla ChRL sama inicjacja instytucjonalnej kooperacji z państwami Azji Południowo-Wschodniej w obszarze bezpieczeństwa stanowi swego rodzaju jakościową zmianę. Na dłuższą metę jest to także element mitygujący agresywną politykę w innych obszarach, zarówno w rozumieniu środków budowy zaufania, jak i tworzenia zachęt dla państw regionu, dla których kooperatywna polityka wobec Chin wiązać się może z pewnymi korzyściami.

* * *

W latach 2003-2013 polityka ChRL względem graczy zewnętrznych w Azji Południowo-Wschodniej przechodziła ewolucję. Dostrzegalne są jej dwa etapy. Początkowo Chiny wykorzystywały siłę swojej gospodarki celem stopniowego umacniania własnej pozycji w regionie i etapowego, nieofensywnego zmniejszania wpływów podmiotów zewnętrznych. W drugiej części badanego okresu ChRL prowadziła przede wszystkim politykę reaktywną, odpowiadając na wzrost aktywności graczy zewnętrznych, w tym przede wszystkim USA, ale także wspierającej ich politykę Japonii. Przez ten czas fundamenty chińskiej polityki oparte były niezmiennie na świadomości własnych ograniczeń, stąd Chiny unikały bezpośrednio konfrontacyjnej postawy ukierunkowanej na narzucenie dominacji w regionie i eliminowanie interesów innych potęg. Jak zauważa J. Mearsheimer polityka taka nie świadczy jednak w żaden sposób o braku ambicji hegemonicznych i nie zaprzecza chęci ustanowienia dominacji w regionie. Jest to natomiast narzędzie, które umożliwia względnie niezakłócony wzrost gospodarczy do momentu, w którym regionalna hegemonia staje się *fait accompli*[81]. W istocie w okresie rządów przywódców „czwartej generacji" ChRL przede wszystkim akumulowała zasoby, wzmacniając potęgę gospodarczą, polityczną i militarną.

Chiny stopniowo lecz konsekwentnie osłabiały jednak w swojej polityce funkcjonujące od lat 90. pryncypia, zdaniem niektórych badaczy odchodząc nie tylko od założeń „polityki dobrosąsiedztwa", ale także dengowskiej doktryny 24 znaków stworzonej jeszcze na przełomie lat 70. i 80[82]. Nieprzypadkowo po 2013 r. wraz

[81] J. Mearsheimer, *Can China Rise*…, op. cit.
[82] Zob. M. Cook, *China's Power Status Change. East Asian Challenges for Xi Jinping's Foreign Policy*, „China Quarterly of International Strategic Studies", Vol. 1, No. 1 (2015), s. 112-113.

z objęciem i konsolidacją władzy przez tzw. „piątą generację" chińskich przywódców tendencje te uległy tylko uwypukleniu.

Zasadnym jest postawienie pytania o przyczyny obserwowanych przewartościowań w chińskiej polityce zagranicznej. W rozdziale III dysertacji zwrócono uwagę na to, że polityka ChRL wobec regionalnych „oponentów" była jednocześnie polityką ich „antagonizacji", a Chiny realizując interesy w perspektywie krótkofalowej osłabiają swoją pozycję pod kątem długofalowych celów polityki regionalnej. Edward Luttwak określił to zjawisko terminem „autyzmu wielkiego państwa" (*great-state autism*), wskazując jako jego przyczynę problemy z właściwą interpretacją zmiennych polityki wewnętrznej i zagranicznej. W przypadku ChRL podłożem strategicznego „autyzmu" miałyby być z jednej strony wewnętrzne zagrożenia reżimu (konieczność utrzymania twardej linii w polityce zagranicznej z uwagi na społeczne oczekiwania), z drugiej historycznie uwarunkowana dominacja na kontynencie azjatyckim (a więc element kultury strategicznej)[83].

Malcolm Cook zwraca uwagę na to, że rosnąca asertywność polityki Chin pod rządami przywódców „piątej generacji" jest czynnikiem poddającym w wątpliwość trzy filary, na których państwo chińskie budowało w badanym czasokresie retoryczne podstawy swojej polityki zagranicznej. Filarami tymi były: 1) krytyka i formalne odrzucenie polityki hegemonicznej; 2) przedstawianie rozwoju ekonomicznej współpracy bilateralnej i regionalnej integracji gospodarczej jako elementów sprzyjających budowaniu lepszych relacji na płaszczyźnie strategicznej; 3) nadzieje na budowę nowego azjatyckiego porządku regionalnego z ograniczonym wpływem USA i ich sojuszników[84].

Wydaje się jednak, że w tym przypadku analiza polityki ChRL skoncentrowana *stricte* na regionie Azji Południowo-Wschodniej nie pozwala uchwycić całokształtu czynników ją warunkujących. W badanym okresie chińska polityka przechodziła ewolucję, której główną osią było stopniowe uznanie mocarstwowej roli Chin w systemie globalnym. Odejście od polityki unikania konfrontacji i widoczny wzrost asertywności wynikać mogą więc po prostu ze zmiany przez chińskie władze oceny

[83] A. Friedberg, *The Sources of Chinese Conduct*…, op. cit., s. 136-137.
[84] M. Cook, *China's Power Status*…, op. cit., s. 106.

relatywnej potęgi państwa[85]. Odwołując się do tez J. Mearsheimera, ChRL uznała, że jej potęga pozwala na egzekwowanie interesów w regionie, a regionalny układ sił nie wymaga od niej dalszego „ukrywania własnych możliwości". Strategiczne wybory Chin podejmowane są w coraz większym stopniu przez pryzmat rywalizacji mocarstwowej z USA, a polityka wobec regionu Azji Południowo-Wschodniej w większym aniżeli dotychczas zakresie była jej pochodną. ChRL, która w okresie rządów przywódców tzw. „czwartej generacji" nie werbalizowała bezpośrednio obiekcji względem strategicznych wyborów podmiotów regionalnych, a także zainteresowanych obecnością w nim graczy zewnętrznych, w coraz większym stopniu dąży do respektowania przez państwa Azji Południowo-Wschodniej jej żywotnych interesów.

Ma to bezpośrednie przełożenie na główne idee i doktryny determinujące chińską politykę zagraniczną i bezpieczeństwa. W badanym czasokresie Chiny, zdając sobie sprawę z własnych słabości, świadomie dążyły do unikania konfrontacji i łagodzenia wizerunku. Doktrynalną emanacją tej polityki były: koncepcje „pokojowego rozwoju", „harmonijnego świata", „polityka dobrosąsiedzka", a także Nowa Koncepcja Bezpieczeństwa. Stopniowo w polityce ChRL pojawiły się i zaczęły dominować nurty, które na późniejszym etapie zostały zwerbalizowane w ideach „chińskiego marzenia" i „wielkiego odrodzenia narodu chińskiego". W wymiarze regionalnym eksponowanymi pojęciami stały się: „wspólnota przeznaczenia" (*community of common destiny*)[86], a także Nowa Azjatycka Koncepcja Bezpieczeństwa (*New Asian Security Concept* – NASC)[87] – będące w prostej linii ewolucją wcześniej wymienionych założeń

[85] A. Friedberg, *The Sources of Chinese Conduct*…, op. cit., s. 143.

[86] Termin ten po raz pierwszy użyty został jeszcze przez ówczesnego przewodniczącego ChRL Hu Jintao w 2012 r. *stricte* w kontekście budowy relacji z państwami sąsiadującymi. W okresie rządów Xi Jinpinga jego rozumienie zostało rozszerzone, a samo pojęcie stopniowo uzupełnia ideę „pokojowego rozwoju" jako paradygmat chińskiej polityki zagranicznej. Idea „wspólnoty przeznaczenia" podkreśla kluczowe znaczenie tzw. „dyplomacji peryferyjnej" i stosunków z sąsiadami w polityce zagranicznej Chin. The Diplomat, J. Mardell, *The 'Community of Common Destiny' in Xi Jinping's New Era*, https://thediplomat.com (02.01.2020); Ośrodek Studiów Wschodnich, M. Kaczmarski, *Jedwabna Globalizacja. Chińska Wizja Ładu Międzynarodowego*, „Punkt Widzenia", Nr 60 (2016), https://www.osw.waw.pl/pl (30.12.2019), s. 14.

[87] Idea NASC po raz pierwszy zawarta została w wystąpieniu Xi Jinpinga na forum czwartej konferencji na temat współdziałania i budowy środków zaufania w Azji (*Conference on Interaction and Confidence Building Measures* – CICA) w maju 2014 r. W swoim wystąpieniu Xi przedstawił cztery elementy składowe NASC, którymi są: 1) wspólne bezpieczeństwo; 2) kompleksowe bezpieczeństwo; 3) kooperatywne bezpieczeństwo; 4) zrównoważone bezpieczeństwo. NASC w swojej treści jest w znacznej mierze powtórzeniem założeń stojących u podstaw NSC. W większym stopniu bezpośrednio werbalizuje i kładzie nacisk na elementy konstytuujące *de facto* chińską wizję regionalnej architektury bezpieczeństwa. Chodzi przede wszystkim o ścisłe powiązanie regionalnego bezpieczeństwa z rozwojem gospodarczym, ale także ideę budowy architektury bezpieczeństwa Azji przez państwa azjatyckie wraz z bezpośrednią krytyką polityki budowy sojuszy (Chińczycy na poziomie retoryki

doktrynalnych. Szczególnie ta druga bezpośrednio łączy się z kierunkami chińskiej polityki opisanymi w rozdziale. O ile NASC w dużej mierze odwołuje się do wartości wskazanych w NSC, o tyle jakościową zmianę stanowi jasne wskazanie na konieczność budowy regionalnej architektury bezpieczeństwa przez państwa azjatyckie, co w naturalny sposób wyklucza podmioty zewnętrzne. W przypadku NSC Chińczycy podkreślali znaczenie pokojowego środowiska międzynarodowego dla wspólnego rozwoju, NASC stanowi natomiast w gruncie rzeczy ofertę korzyści na polu gospodarczym i bezpieczeństwa w zamian za uszanowanie strategicznych interesów ChRL w regionie. Wskazuje przy tym na istniejący system amerykańskich sojuszy w regionie jako czynnik uniemożliwiający budowę wspólnego dobrobytu[88].

Na poziomie gospodarczym odpowiednikiem wyżej opisanych tendencji były przewartościowania widoczne od 2013 r. Przede wszystkim Chiny odeszły od polityki reaktywnej, bo za taką należy uznać opisane działania będące odpowiedzią na amerykańską inicjatywę Partnerstwa Transpacyficznego. Proces ten odbywał się na drodze ewolucyjnej. Najpierw ChRL zmieniła retorykę względem samego TPP, deklarując ostrożną otwartość na dołączenie do porozumienia[89]. Dołączenie do TPP mogło zniwelować negatywne z punktu widzenia Chin polityczne skutki samego przedsięwzięcia. Zmiana narracji świadczyła ponadto o rosnącym przeświadczeniu o ekonomicznej sile państwa chińskiego, która pozwala na przezwyciężenie problemów wynikających z konieczności szybkiego przeprowadzenia reform strukturalnych. Na poziomie międzynarodowym Chiny zdecydowały się jednak na dalsze kroki,

sprzeciwiają się zawieraniu aliansów, przeciwstawiając im pojęcie partnerstwa i budowy wspólnych korzyści). Zob.: Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, *New Asian Security Concept For New Progress in Security Cooperation*, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/ (30.12.2019); Wang Dong, *Is China Trying*…, op. cit., s. 76-77; Kim Tae-Kyung, *China's Strategic Advocacy for RCEP*…, op. cit., s. 16-17.

[88] The Diplomat, D. McCaughrin, *What Does China's 'New Asian Security Concept' Mean for the US ?*, https://thediplomat.com (30.12.2019); The Diplomat, T. Heath, *China and the U.S. Alliance System*, https://thediplomat.com (30.12.2019).

[89] W maju 2013 r. na stronach chińskiego Ministerstwa Handlu pojawiło się oświadczenie jego rzecznika, informujące o gotowości ChRL do przeanalizowania korzyści, przeszkód i możliwości dołączenia Chin do TPP. Odbywało się to równolegle do planowania wewnętrznych reform gospodarczych, których wdrożenie stopniowo likwidowałoby elementy wykluczające udział państwa chińskiego w porozumieniu (polityka wobec SOEs czy ochrona praw własności intelektualnej). Warto zaznaczyć, że Chiny rozpoczęły wówczas realizację pilotażowych projektów, w których testowały planowane reformy. Mowa tu przede wszystkim o Szanghajskiej Pilotażowej Strefie Wolnego Handlu (*Shanghai Pivot Free Trade Area*), ale także podobnych projektach realizowanych w Qianhai, Tianjin, Zhejiang i Gaundongu. Zob.: M. Lewis, *The TPP and the RCEP (ASEAN+) as Potential Paths Toward Deeper Asian Economic Integration*, „Asian Journal of WTO & International Health Law and Policy", Vol. 8 (2013), s. 372-374; Zha Daojiong, *China's Economic* Diplomacy…, op. cit., s. 91-94, 98-99; Fan He, Panpan Yang, *China's Role in*…, op. cit. s. 420-423.

ukierunkowane nie na przeciwdziałanie ryzykom, ale uzyskanie przewagi. Zainaugurowana w 2014 r. Inicjatywa Pasa i Szlaku oraz będące jej wsparciem Fundusz Jedwabnego Szlaku (*Silk Road Fund*)[90] oraz AIIB stanowią już swego rodzaju preludium do próby stworzenia nowej globalnej architektury gospodarczej, alternatywnej dla utrzymywanej od połowy XX. wieku i odpowiadającej interesom amerykańskim struktury opartej na systemie z Bretton Woods[91].

W kontekście analizowanych w rozdziale procesów znamiennym tego przykładem jest przejęcie inicjatywy w ramach odrzuconej pierwotnie koncepcji FTAAP. Niemal równolegle z propozycjami BRI, a także utworzeniem AIIB Chiny powróciły do idei Umowy o Wolnym Handlu Azji i Pacyfiku, w której to one – a nie tak jak wcześniej USA – miałyby pełnić kluczową rolę. Warto zaznaczyć, że platformą do negocjacji FTAAP jest APEC - uważana za instrument amerykańskiej polityki w Azji. Tymczasem ChRL, postulując utworzenie FTAAP na korzystnych dla niej zasadach pozycjonuje się jako lider regionalnej integracji ekonomicznej. Jednocześnie ogranicza ryzyka związane z zawiązaniem się bliższej kooperacji między częścią państw regionu w ramach formuły wykluczającej Chiny – w taki sposób w jaki miało to robić TPP[92]. Tym samym Chiny dążą do swego rodzaju „przejęcia" idei FTAAP, a także jej integracji z BRI w sposób pozwalający na ustanowienie regionalnej

[90] O utworzeniu Funduszu Jedwabnego Szlaku dysponującego funduszami w wysokości 40 miliardów USD przewodniczący KPCh Xi Jinping poinformował w listopadzie 2014 r. - rok po ogłoszeniu projektu OBOR/BRI – w czasie odbywającego się w Nankinie szczytu APEC. Zob.: S. Chan, *The Belt and Road Initiative: Implications for China and East Asian Economies*, „The Copenhagen Journal of Asian Studies", Vol. 35, No. 2 (2017), s. 55-56.

[91] Sama koncepcja OBOR/BRI była przy tym w momencie jej ogłoszenia bezpośrednio związana ze zwiększonym regionalnym zaangażowaniem USA. Szczególnie jej „morski" komponent, a więc „Morski Jedwabny Szlak XXI wieku" koncentruje się na Azji Południowo-Wschodniej, a pierwotnie stanowić miał odpowiedź na inicjatywę TPP czy „zwrot ku Azji"/"przywrócenie równowagi" w ich szerokim rozumieniu. BRI zbudowana jest na silnych komponentach: geopolitycznym i geoekonomicznym. Potwierdzają to priorytety Inicjatywy Pasa i Szlaku koncentrujące się na projektach infrastrukturalnych i budowie infrastrukturalnych połączeń (*connectivity*), umożliwiających integrację ekonomiczną rynku chińskiego z gospodarkami państw Azji, Europy i Afryki. Azja Południowo-Wschodnia pełni przy tym kluczową rolę w chińskiej polityce, a planowany rozwój infrastruktury transportowej ma docelowo ściśle uzależnić rozwój gospodarczy i wzrost dobrobytu państw regionu od współpracy z ChRL. Zob.: Lowy Institute for International Policy, P. Cai, *Understanding China's Belt and Road Initiative,* https://www.lowyinstitute.org (17.10.2019), s. 5-6; Zha Daojiong, *China's Economic Diplomacy*…, op. cit., s. 100-101; *S. Chan, The Belt and Road Initiative…, s. 55-56.*

[92] Zob. Fan He, Panpan Yang, *China's Role in Asia's* …, op. cit., s. 421; Zha Daojiong, *China's Economic Diplomacy*…, op. cit., s. 100.

Należy także zaznaczyć, że idea utworzenia FTAAP pozostawała w tle dyskusji wokół negocjacji TPP oraz RCEP. Część komentatorów wskazywała, że FTAAP należy traktować jako ostateczny cel integracji gospodarczej w regionie, a TPP i RCEP stanowić powinny drogi do jego osiągnięcia. Zob.: S. Urata, *A Stages Approach to Regional Economic Integration in Asia Pacific. The RCEP, TPP, and FTAAP*, [w:] New Directions in Asia-Pacific Economic Integration, Tang Guoqiang, P. Petri [eds.], Honolulu 2014, s. 120-121.

dominacji. FTAAP mogłaby przy tym stanowić naturalne rozwinięcie RCEP, które w przypadku realizacji takiego scenariusza byłoby celem pośrednim, a jednocześnie podstawą do negocjacji szerszego porozumienia[93].

Ideą przewodnią tego procesu jest przedstawiona przez Xi Jinpinga podczas szczytu APEC w Pekinie w 2014 r. koncepcja „Marzenia Azji i Pacyfiku" (*Asia-Pacific Dream*), odwołująca się bezpośrednio do wykorzystywanej na użytek polityki wewnętrznej idei „Chińskiego Marzenia" (*Chinese Dream*). Powyższe należy uznać za element wsparcia na poziomie dyplomacji publicznej i budowy tzw. *soft power* forsowanych przez Chiny od przełomu lat 2013 i 2014 projektów. Jak zauważa Anke Berndzen, w swoim wystąpieniu Xi zaprosił wszystkie państwa do „wejścia na pokład pociągu chińskiego rozwoju", co pośrednio implikuje, że mają one wybór między akceptacją chińskiego przywództwa, a opóźnieniem gospodarczym względem innych państw regionu[94].

W latach 2003-2013 ChRL konsekwentnie realizowała swoją strategię także na poziomie wojskowym, opierając się z jednej strony na próbach rozerwania amerykańskich sojuszy, z drugiej na budowie własnych zdolności antydostępowych. O ile w badanym okresie skutkiem chińskiej polityki były przeciwne do oczekiwanych tendencje (to jest świadome angażowanie USA przez państwa Azji Południowo-Wschodniej w politykę regionalną), Chiny nie zamierzają odejść od przyjętych założeń. Do opisanej w rozdziale „taktyki salami" dodają element pozytywny, który ma uwypuklić możliwe korzyści dla państw uznających strategiczne interesy ChRL. W stosunkach z Filipinami, które do 2016 r. przewodziły polityce pogłębiania sojuszu

[93] Do października 2019 r. państwa negocjujące RCEP zakończyły 14 z 20 rozdziałów negocjacji. Mimo początkowej dynamiki wyraźnie spowolniły one wskutek trudności z osiągnięciem porozumienia w części obszarów negocjacyjnych (dotyczy to przede wszystkim stanowiska Indii, które nie chcą zgodzić się na proponowane rozwiązania w zakresie ceł importowych). Zob.: The Diplomat, L. Hunt, *How Close Is RCEP to Reality ?*, https://thediplomat.com (16.10.2019), East Asia Forum, R. Mahadevan, A. Nugroho, *RCEP must move forward, with or without India*, https://www.eastasiaforum.org (03.10.2019); R. Brown, *A New Leader in Asian Free Trade Agreements ? Chinese Style Global Trade: New Rules, No Labor Protection*, „Pacific Basin Law Journal", Vol. 35, No. 1 (2017), s. 21-22.

[94] Zob. szerzej na temat „nowego" chińskiego soft power i elementów się nań składających: A. Berndzen, *The „Asia-Pacific Dream": Is China Using Economic Integration Initiatives as Ideological Weapons ? – On the Link Between Free Trade Agreements, Soft Power and „Universal Values"*, „Jounal of China and International Relations", Vol. 5, No. 1 (2017).

ze Stanami Zjednoczonymi, przykładem tego jest między innymi dopuszczenie filipińskich rybaków do połowów w obszarze zajętej w 2012 r. Płycizny Scarborough[95].

Mając na uwadze powyższe, badany okres należy więc traktować jako swego rodzaju etap przejściowy i preludium do opisanych inicjatyw, które są już egzemplifikacją dokonanych w czasie przewartościowań i nowej autoidentyfikacji ChRL w systemie międzynarodowym. Chiny stopniowo zdawały sobie sprawę z tego, że pasywność i oparte na myśli Deng Xiaopinga „ukrywanie potencjału" może znacząco osłabiać ich pozycję i możliwość realizacji regionalnych interesów w perspektywie długofalowej.

Zakończenie tego etapu, zmiana władzy w Chinach i rozpoczęcie rządów przez przedstawicieli tzw. „piątej generacji" chińskich przywódców z Xi Jinpingiem na czele oznaczały zwrot w polityce ChRL i przejęcie przez to państwo inicjatywy na poziomie wyznaczania agendy regionalnych procesów. W świetle zmiany polityki amerykańskiej administracji Donalda Trumpa, w tym wycofania się USA z TPP, prawdopodobieństwo realizacji przez Chiny postawionych celów należy uznać za wysokie[96]. Nie można przy tym wykluczyć ustanowienia przez ChRL na pewnym etapie własnej wersji Doktryny Monroego w odniesieniu do regionu Azji Południowo-Wschodniej, a przynajmniej jej kontynentalnej części. Dotychczasowa ewolucja chińskiej polityki w regionie wskazuje na coraz wyraźniej werbalizowane oczekiwanie podporządkowania się przez państwa regionu interesom Chin, a także niezadowolenie z silnej obecności USA[97]. Kontynuacja obecnych trendów skutkować będzie możliwością egzekwowania przez ChRL swoich roszczeń.

---

[95] T. Bonds, J. Predd, T. Heath, M. Chase, M. Johnson, M. Lostumbo, J. Bonomo, M. Mane, P. Steinberg, *What Role Can Land-Based, Multi-Domain Anti-Access/Are-Denial Forces Play in Deterring or Defeating Aggression*, Santa Monica 2017, *https://www.rand.org* (13.10.2019), s. 47-48.

[96] Mimo prób rewitalizacji porozumienia TPP, będących przede wszystkim inicjatywą Japonii. Państwo japońskie wobec wycofania się Stanów Zjednoczonych dąży do przejęcia roli lidera regionalnych procesów rozwoju współpracy gospodarczej. Deklaracje takie, na krótko po decyzji prezydenta D. Trumpa złożył japoński premier Shinzo Abe. W listopadzie 2017 r. Japonia i Nowa Zelandia poinformowały o woli kontynuowania rozmów bez obecności USA. Podczas spotkania w Japonii 11 państw, które wynegocjowały wcześniejsze porozumienie zadeklarowało wolę dalszej pracy nad umową, której oficjalna nazwa to Wszechstronne i Progresywne Porozumienie dla Partnerstwa Transpacyficznego (*Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership* - CPTPP). R. Brown, *A New Leader in Asian*…, op. cit., s. 27-29.

[97] Xi Jinping w swoich wypowiedziach zaznacza, że „niekorzystnym" dla Azji jest utrzymywanie przez państwa azjatyckie sojuszniczych relacji z „podmiotami trzecimi". Część chińskich badaczy jednoznacznie wskazuje przy tym, że regionalne alianse USA są wymierzone bezpośrednio w Chiny. Zob.: T. Bonds, J. Predd, T. Heath, M. Chase, M. Johnson, M. Lostumbo, J. Bonomo, M. Mane, P. Steinberg, *What Role Can*…, op. cit., s. 19-21.

Rozdział VII
Polityka ChRL wobec regionalnych „punktów zapalnych”

Politykę Chińskiej Republiki Ludowej wobec „punktów zapalnych” w Azji Południowo-Wschodniej analizować należy w szerszym kontekście regionalnej oraz globalnej polityki państwa chińskiego. Istniejące w regionie spory o charakterze: terytorialnym (w odniesieniu do wysp i obiektów Morza Południowochińskiego), jak i polityczno-ekonomicznym (w kontekście statusu akwenu oraz wykorzystania jego żywych i nieożywionych zasobów) wpisują się w szerszy wymiar geopolitycznych interesów Chin. Wszystkie dotyczą strategicznego z uwagi na przebiegające przezeń morskie szlaki handlowe (*Sea Lines of Communication* – SLOC) i handel międzynarodowy Morza Południowochińskiego. Jest to akwen kluczowy z punktu widzenia politycznych, gospodarczych i militarnych interesów ChRL, co skutkuje rosnącą determinacją i asertywnością Chin w ich obronie. Znamiennym jest fakt, że w przeciwieństwie do innych państw regionu zaangażowanych w spory terytorialne o przynależność obiektów akwenu oraz ich pochodne (np. prawo do eksploatacji zasobów naturalnych czy prawo połowu), ChRL akcentuje nie tyle roszczenia do poszczególnych obiektów, co do znacznej części basenu Morza Południowochińskiego jako takiego[1].

Morze Południowochińskie stanowi półzamknięty akwen[2] o powierzchni około 3,5 miliona km^2. Dostęp do jego wód posiadają: ChRL, Wietnam, Filipiny, Malezja, Brunei oraz Indonezja, a także Republika Chińska (Tajwan). Na powierzchni morza

[1] Przy podobnym stanowisku Republiki Chińskiej na Tajwanie. W tym przypadku, ze względu na uwarunkowania historyczne, źródła roszczeń obu państw są identyczne, o czym szerzej w dalszej części rozdziału.

[2] W myśl Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 1982 r. „morze zamknięte lub półzamknięte” oznacza zatokę, zbiornik morski lub morze otoczone przez dwa lub więcej państw i połączone z innym morzem lub oceanem wąskim ujściem albo składające się w całości lub w przeważającej części z mórz terytorialnych i wyłącznych stref ekonomicznych dwóch lub więcej państw nadbrzeżnych (art. 122 konwencji). Warto także zaznaczyć, że w myśl art. 123 tej samej konwencji państwa położone nad morzami zamkniętymi lub półzamkniętymi powinny współpracować ze sobą w wykonywaniu swoich praw i obowiązków, przewidzianych przez (…) konwencję. W tym celu dążą one, bezpośrednio lub za pośrednictwem właściwej organizacji regionalnej, do: (a) koordynacji działań związanych z gospodarowaniem żywymi zasobami morza, ich zachowaniem, badaniem i eksploatacją; (b) koordynacji wykonywania swoich praw i obowiązków w zakresie ochrony i zachowania środowiska morskiego; (c) koordynacji swojej polityki badań naukowych i podejmowania, gdy jest to celowe, wspólnych programów badań naukowych na danym obszarze; (d) zapraszania, gdy jest to celowe, innych zainteresowanych państw lub organizacji międzynarodowych do współpracy w stosowaniu postanowień (…) artykułu. Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, Dz.U.02.59.543 (07.04.2020). Zob. szerzej nt. implikacji prawno-międzynarodowych: S. Bateman, *Regime Building in the South China Sea – current situation and outlook*, „Australian Journal of Maritime and Ocean Affairs”, Vol. 3 (1), 2011, s. 28-29.

i pod taflą wody znajdują się setki niezamieszkanych małych wysp, skał, raf, płycizn, atoli i wysp koralowych, tworzących cztery grupy: wyspy Spratly, Wyspy Paracelskie, Wyspy Pratas, a także Macclesfield Bank. Wyspy Pratas oraz Macclesfield Bank nie są i nie były przedmiotem sporów między Chinami i państwami regionu[3]. W tym przypadku prawa do Wysp Pratas, znajdujących się pod faktyczną kontrolą Tajwanu, rości sobie także ChRL, niemniej z uwagi na politykę „Jednych Chin" wpisuje się to w szerszy kontekst relacji między ChRL a Republiką Chińską na Tajwanie[4]. Pozostałe wymienione grupy wysp: Spratly oraz Paracele, a także znajdująca się w wyłącznej strefie ekonomicznej (*exclusive economic zone* – EEZ) Filipin Płycizna Scarborough są natomiast przedmiotem sporów terytorialnych z państwami Azji Południowo-Wschodniej.

Podstawą chińskich roszczeń w odniesieniu do wszystkich punktów spornych na Morzu Południowochińskim jest tzw. „linia w kształcie litery „U" (*U-Shaped Line*)[5]. Na

[3] Część źródeł błędnie wskazuje w odniesieniu do Macclesfield Bank na roszczenia terytorialne Filipin. Kwestia ta jest jednak złożona. Filipiny nie zgłaszają pretensji do Macclesfield Bank (nie znajduje się on także w granicach filipińskiej EEZ), tocząc z Chinami konflikt terytorialny o przynależność oddalonej o 170 nm Płycizny Scarborough. Sama płycizna w optyce ChRL wchodzi jednak wraz z Macclesfield Bank i innymi strukturami w skład archipelagu Zhongsha, do którego Chiny roszczą sobie prawo, co generuje przestrzeń sporu z Filipinami (szerzej w dalszej części rozdziału).

[4] Zou Keyuan, *China's U-Shaped Line in the South China Sea Revisited*, „Ocean Development & International Law", No. 43 (2012), s. 19.

[5] W pracach zachodnich analityków i naukowców często używa się także terminu „linia dziewięciu kresek" (*Nine-Dash Line*). Występują także inne określenia odnoszące się zwykle do kształtu i formy linii, takie jak np.: *cow tongue* (szczególnie w pracach wietnamskich badaczy), *dotted line* czy *dashed line*. Także w literaturze polskojęzycznej najczęściej wykorzystuje się określenie „linia dziewięciu kresek" (zob. np: Raport Centrum Studiów Międzynarodowych, *Morze Południowochińskie: serce potencjalnego konfliktu w Azji*, www.csm.org.pl (02.10.2020)). Na potrzeby niniejszej pracy zastosowanie znajdzie angielskie określenie *U-Shaped Line*. Termin „linia dziewięciu kresek" zawiera w sobie pewną nieścisłość i wymaga wyjaśnienia. Na stworzonej w 1947 r. przez Republikę Chińską mapie znajdowało się jedenaście kresek. Dopiero pod koniec lat 50. XX wieku ChRL „usunęła" dwie kreski wyznaczające granicę na wodach Zatoki Tonkińskiej. Nie wyjaśniono oficjalnie powodów tej decyzji, niemniej było to spowodowane najprawdopodobniej przekazaniem Wietnamowi zwierzchności nad wyspą Bai Long Wei (wiet. *Bach Long Wi*). Tajwan pozostał przy tym przy pierwotnie wykorzystywanych mapach uwzględniających linię składającą się z jedenastu kresek. Tymczasem w czerwcu 2010 r. w Chinach opublikowano „zaktualizowaną" mapę państwa, na której do „linii 9 kresek" dodano na północnym wschodzie dodatkową kreskę – na wschód od terytorium Republiki Chińskiej, co ma prawdopodobnie podkreślać stanowisko ChRL w sprawie statusu Tajwanu (patrz: mapa 6). Mapa przygotowana została przez Sinomap Press. Jedyna w Chinach instytucja odpowiedzialna za przygotowanie map podlega bezpośrednio Państwowemu Urzędowi ds. Pomiarów i Map (*State Bureau of Surveying and Mapping*), co oznacza że opublikowanie mapy wraz z wprowadzonymi zmianami musiało uzyskać przychylność chińskich decydentów. Tym bardziej, że od 2012 r. „linia dziesięciu kresek" znajduje się na mapie ChRL widniejącej w chińskich paszportach. Zob.: Zou Keyuan, *China's U-Shaped Line*…, op. cit., s.18, M. Shen-Ti Gau, *The U-Shaped Line and a Categorization of the Ocean Disputes in the South China Sea*, „Ocean Development & International Law", No. 43 (2012), s. 58-60, M. Lanteigne, *The South China Sea in China's Developing Maritime Strategy*, [w:] Power Politics in Asia's Contested Waters. Territorial Disputes in the South China Sea, E. Fels, Truong-Minh Vu [eds.], Heidelberg 2016, s. 104-105; The Washington Post, I. Tharoor, *Could this map of China start a war ?*, www.washingtonpost.com (02.10.2020), The Diplomat, H. Kazianis, *China's 10 Red Lines in the South China Sea*, www.thediplomat.com (02.10.2020); GMA Network, M. Del Callar,

przedstawianych przez Chiny mapach dziewięć kresek wyznacza obszar wód stanowiących, według stanowiska chińskich władz, suwerenne terytorium ChRL. Obszar w kształcie litery „U" obejmuje około 90% całkowitej powierzchni akwenu. Znacząco wykracza on poza granice wód terytorialnych Chin wyznaczonych na podstawie przepisów prawa międzynarodowego regulowanych konwencją o prawie morza (*United Nations Convention on the Law of the Sea* - UNCLOS) z 1982 r. ChRL rości sobie tym samym prawa do wysp i zasobów znajdujących się w granicach wód terytorialnych i EEZ państw regionu[6].

Mapa 6. Chińskie roszczenia terytorialne na Morzu Południowochińskim. Mapa dołączona do noty werbalnej skierowanej przez Stałą Misję ChRL przy ONZ do Sekretarza Generalnego ONZ 7 maja 2009 r.

Źródło: United Nations, https://www.un.org (17.10.2020).

China's New '10-dash line map' eats into Philippine territory, http://www.gmanetwork.com (02.10.2020), The Strategist, E. Graham, *China's new map: just another dash ?*, https://www.aspistrategist.org.au (02.10.2020).

[6] Congressional Research Service, R. O'Rourke, *Maritime Territorial and Exclusive Economic Zone (EEZ) Disputes Involving China: Issues for Congress*, https://fas.org (15.10.2020 r.), s. 25.

Mapa 7. Opublikowane przez Sinomap Press mapy Chin z 2010 roku

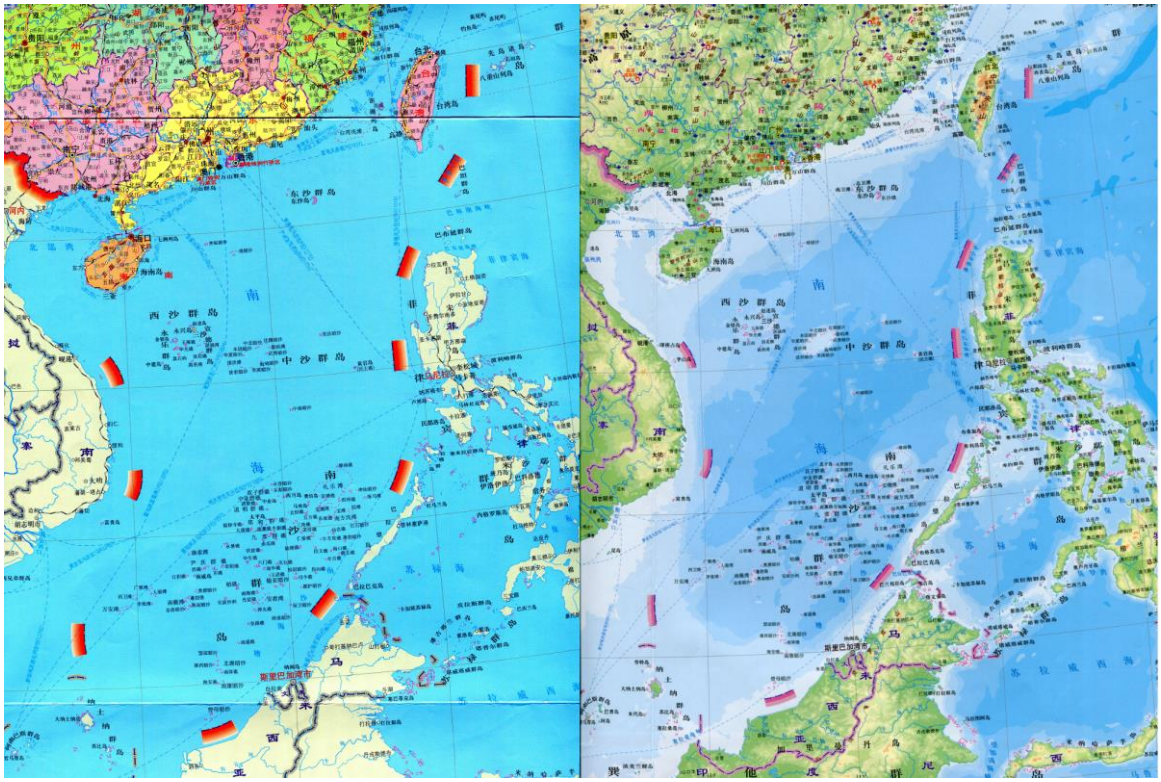

Źródło: The Strategist, https://www.aspistrategist.org.au (02.10.2020).

ChRL swoje roszczenia opiera na „historycznych prawach" do wód akwenu[7]. Odwołuje się przy tym do retoryki zainicjowanej już w pierwszej połowie XX wieku, przed objęciem władzy w państwie przez partię komunistyczną. Sama *U-Shaped Line* po raz pierwszy pojawiła się na mapie stworzonej w 1914 r. przez chińskiego kartografa Hu Jinjie (uwzględniała jedynie Wyspy Pratas i Wyspy Paracelskie). W 1935 r. Komitet ds. Badania Map Lądowych i Morskich Republiki Chińskiej opublikował nazwy 132 wysepek i raf składających się na cztery archipelagi Morza Południowochińskiego. Dołączona do publikacja mapa nie uwzględniała jednak *U-Shaped Line* jako granicy morskiej Chin. W 1947 r. chińskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zmieniło oficjalne nazwy wysepek na Morzu Południowochińskim i formalnie poddało je pod

[7] W ramach artykułowania oficjalnego stanowiska powołanie się na „historyczne prawa" pojawiło się między innymi w Nocie Werbalnej skierowanej 14 kwietnia 2011 r. przez Stałą Misję ChRL przy ONZ do ówczesnego Sekretarza Generalnego ONZ Ban Ki Moona w odpowiedzi na notę werbalną wystosowaną przez Filipiny. W przesłanej nocie strona chińska informuje, że „(…) Chińska suwerenność i związane z nią prawa i jurysdykcja nad obszarem Morza Południowochińskiego opierają się na bogatej historii i dowodach prawnych". Tłumaczenie własne: United Nations, CML/8/2011, www.un.org.
Zob. więcej o chińskiej narracji dot. „historycznych praw": Li Dexia, Tan Keng Tat, *South China Sea Dispute: China Has Evidence of Historical Claims*, „RSIS Commentary", No. 165 (August 2014).

administrację Specjalnego Regionu Hainan. Jednocześnie przygotowano na użytek wewnętrzny mapę lokalizacji wysp znajdujących się na akwenie. W lutym następnego roku MSW oficjalnie opublikowało Atlas Jednostek Administracyjnych Republiki Chińskiej, w którym znalazła się mapa wskazująca na morską granicę Chin na Morzu Południowochińskim. Po raz pierwszy pojawiła się na niej *U-shaped line* – składająca się wówczas z jedenastu kresek linia (w pierwotnej pracy Hu Jinjie była ona ciągła), której początek na południu wyznaczał czwarty stopień szerokości geograficznej północnej i James Shoal. Od tego momentu zarówno ChRL, jak i Republika Chińska odnoszą się do tej linii jako podstawy roszczeń terytorialnych[8].

Warto przy tym podkreślić, że na poziomie międzynarodowym Chiny po raz pierwszy oficjalnie powołały się na *U-shaped line* dopiero w 2009 r. 7 maja 2009 r. w odpowiedzi na złożone do Komisji Granic Szelfu Kontynentalnego (*Commission on the Limits of the Continental Shelf* - CLCS): wniosek Wietnamu w sprawie przedłużonego szelfu kontynentalnego w północnej strefie Morza Południowochińskiego, a także wspólny wietnamsko-malezyjski wniosek odnoszący się do statusu południowej części akwenu, Chińczycy wystosowali do ówczesnego Sekretarza Generalnego ONZ Ban Ki Moona dwie noty dyplomatyczne oprotestowujące inicjatywy Wietnamu i Malezji. Do not załączono mapę Morza Południowochińskiego z *U-shaped line* (wówczas składającą się z dziewięciu kresek) jako podstawą wynikających z „historycznych praw" roszczeń ChRL[9].

O rosnącym znaczeniu problemu statusu Morza Południowochińskiego w polityce Chin świadczy fakt, że niedługo po wyżej opisanej polemice na forum ONZ ChRL rozważała podniesienie rangi statusu akwenu do jednego z tzw. *core national interests*, obok kwestii Tybetu czy statusu Tajwanu. Chiński rząd nigdy jednak nie potwierdził – ani werbalnie, ani tym bardziej w oficjalnym dokumencie – pojawiających się wówczas w mediach informacji[10].

Odnosząc się do istoty konfliktów w regionie należy zaznaczyć, że Chiny roszczą sobie prawa nie tylko do wysp i wysepek na Morzu Południowochińskim, ale także do

[8] Zou Keyuan, *China's U-Shaped Line*…, op. cit., s. 19.
[9] Tłumaczenie własne: United Nations, CML/17/2009, www.un.org.
[10] S. Burgos Cecares, *China's Strategic Interests in the South China Sea. Power and Resources*, London and New York 2014, s. 112-113.

przyległych wód wraz z dnem i zasobami znajdującymi się pod nim[11]. Ma to swoje przełożenie na politykę morską ChRL, a także pozostałych państw zaangażowanych w spory. Oficjalnie Chińczycy nie odrzucają przy tym konwencji UNCLOS, której stroną są od 1994 r., jako podstawy regulowania morskich sporów terytorialnych. Większość badaczy zaznacza, że zapisy konwencji nie pozwalają na rozwiązanie konfliktów z uwzględnieniem złożonych i często niejednoznacznie formułowanych stanowisk państw w nie zaangażowanych. Jak wskazuje w swojej analizie Gregory Poling z Centre for Strategic & International Studies, jedynie niewielka część roszczeń do wód akwenu dotyczy EEZ bądź rozszerzonego szelfu kontynentalnego, dla których punktem odniesienia byłaby linia brzegowa państw zaangażowanych w spór. Punktem wyjścia dla wysuwanych roszczeń są natomiast obecne na akwenie struktury lądowe[12]. W sytuacji, w której państwa regionu – w tym przede wszystkim Chiny – roszczą sobie do nich historyczne prawa i na tej podstawie formułują swoje postulaty, rozwiązanie sporów na bazie UNCLOS nie jest możliwe[13].

Przed przejściem do analizy poszczególnych „punktów zapalnych" w regionie należy zaznaczyć, że dla ChRL (inaczej niż dla innych państw Azji Południowo-Wschodniej zaangażowanych w spory) działania w tej sferze mają charakter zintegrowany. Wynikają z tych samych przesłanek, którymi są przedstawione w niniejszym podrozdziale długofalowe strategiczne interesy i cele państwa. Odnosząc się zarówno do konfliktów terytorialnych o archipelag Spratly, Wyspy Paracelskie i Płyciznę Scarborough, jak i do szerszego wymiaru polityki morskiej, należy mieć na

[11] Część badaczy wyciąga na podstawie tego wniosek o faktycznych roszczeniach do całego akwenu Morza Południowochińskiego, co stanowi pewne uproszczenie problemu.

[12] Należy podkreślić, że jedynie niewielka część z nich – wchodzących w skład zarówno archipelagu Spratly, jak i Wysp Paracelskich – może zostać uznana za wyspy w świetle zapisów UNCLOS. Aby dana struktura mogła zostać uznana za wyspę musi: 1) permanentnie znajdować się ponad taflą wody; 2) stwarzać warunki do jej zamieszkania bądź prowadzenia działalności gospodarczej. Wówczas może ona być podstawą roszczeń dotyczących wyznaczenia EEZ bądź granic szelfu kontynentalnego. Warto przy tym zaznaczyć, że wg. zapisów konwencji za wyspę uznana może być jedynie naturalnie uformowana struktura.
Jeśli dana struktura spełnia pierwszy z warunków, nie spełniając drugiego z nich – w świetle prawa międzynarodowego jest nie wyspą, a skałą (*rock*). Obiekty takie nie mogą być podstawą roszczeń dotyczących EEZ lub szelfu kontynentalnego, a jedynie punktem wyjścia do wyznaczania wód terytorialnych. Struktury nie wypełniające żadnego z dwóch wymienionych wymogów (*low-tide elevations*) nie mogą generować roszczeń terytorialnych co do obszarów morskich. Państwa nie mogą ponadto rościć sobie praw do suwerenności nad nimi *per se*. Państwa mogą je kontrolować jedynie w ramach sprawowania suwerennej kontroli nad szelfem kontynentalnym. Zob. Art. 121 UNCLOS, http://www.un.org (11.02.2020).

[13] Zob.: Raport CSIS, G. Poling, *The South China Sea in Focus. Clarifying the Limits of Maritime Dispute*, New York 2013, s. 18.

uwadze, że prowadzona analiza dotyczy specyficznych odcinków określonej, całościowej polityki.

1. Istota sporów terytorialnych w Azji Południowo-Wschodniej – główne założenia chińskiej polityki

Istotę analizowanych sporów terytorialnych analizować należy przez szerszy pryzmat znaczenia akwenu, na którym się one koncentrują. Wskazując ich przyczyny wymienić należy przede wszystkim czynniki: geopolityczny i ekonomiczny. Przy czym to aspekty geopolityczne odgrywają decydującą rolę[14]. Ich znaczenie potęguje narastająca rywalizacji geopolityczna między Chinami a Stanami Zjednoczonymi, a także nowe paradygmaty, w tym opisana w rozdziale I pracy koncepcja obszaru Indo-Pacyfiku jako koherentnego i całościowego pola rywalizacji geopolitycznej i geoekonomicznej. W tym kontekście usytuowanie Morza Południowochińskiego jako „bramy" pomiędzy wodami Pacyfiku i Oceanu Indyjskiego nabiera szczególnego znaczenia.

Przyjmując za punkt wyjścia interes ChRL znaczenie basenu Morza Południowochińskiego wynika z następujących czynników:

1) Położenia na nim kluczowych z punktu widzenia handlu międzynarodowego SLOC. Obecna struktura wymiany międzynarodowej z Chinami jako globalnym mocarstwem handlowym sprawia, że przez Morze Południowochińskie biegnie odcinek najprawdopodobniej najważniejszej na świecie drogi handlowej pierwszej połowy XXI wieku - szlaku łączącego Singapur z Azją Północno-Wschodnią. Wolumen handlu realizowanego z wykorzystaniem tej trasy przewyższył bowiem wartość wymiany handlowej na trasie między Rotterdamem a Nowym Jorkiem, który przez ponad sto lat stanowił najważniejszy globalny SLOC. Przez Morze Południowochińskie przebiega dwie trzecie azjatyckich szlaków handlowych[15]. Dla uzależnionej od handlu morskiego ChRL przebiegające przez obszar morza SLOC są nie tylko kluczową arterią, dzięki

[14] Zob. m.in. analizę polityki ChRL wobec sporów o Spratly i Wyspy Paracelskie w latach 70. oraz w pierwszej połowie lat 80.: Chi-Kin Lo, *China's Policy Towards Territorial Disputes. The Case of the South China Sea Islands*, London and New York 1989, s.186-195.

[15] E. Fels, Truong-Minh Vu, *Understanding the Importance of the Disputes in the South China Sea*, [w:] Power Politics in Asia's Contested Waters. Territorial Disputes in the South China Sea, E. Fels, Truong-Minh Vu [eds.], New York 2016, s. 4.

której państwo kontynuuje bezprecedensowy wzrost gospodarczy, ale także strategiczną słabością. Brak możliwości sprawowania kontroli nad tymi szlakami czyni Chiny państwem podatnym na ryzyko celowego ich zablokowania[16].

Jak zauważa Jacek Bartosiak w swojej książce pt. „Pacyfik i Eurazja. O wojnie", Cieśnina Malakka z punktu widzenia interesów ChRL jest co najmniej tak samo ważna, jak Kanał Panamski dla Stanów Zjednoczonych. Dążenie do opanowania podejść do cieśniny (tj. środkowo-zachodniej i południowej część Morza Południowochińskiego), a następnie samej cieśniny stanowi przy tym swego rodzaju emanację procesu transformacji z potęgi regionalnej w potęgę globalną[17].

Mapa 8. Szlaki handlowe w regionie Indo-Pacyfiku i Morza Południowochińskiego

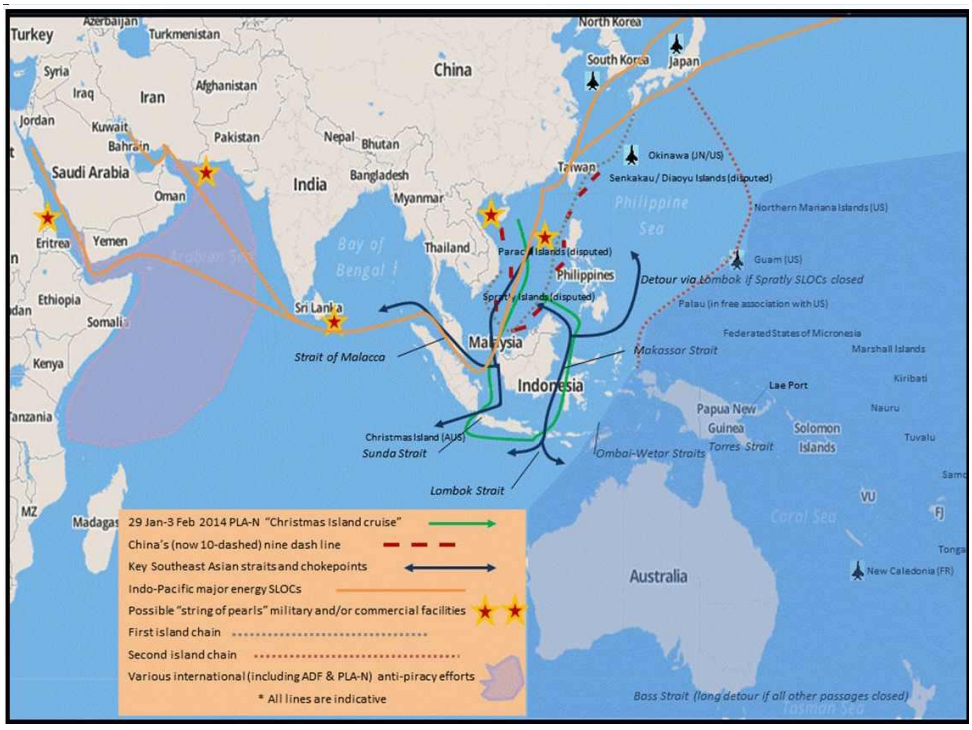

Źródło: The Strategist, K. Claxton, *China's sea lines of communication—implications for the South Pacific ?*, https://www.aspistrategist.org.au (04.05.2020).

[16] S. Burgos Cecares, *China's Strategic Interests*…, op. cit., s. 5.
Cześć analiz wskazuje przy tym na obiektywne trudności, z którymi wiązałyby się organizacja i utrzymanie blokady dostaw surowców naturalnych do ChRL przez Cieśniną Malakka. W tym kontekście wymienia się między innymi: możliwość wystąpienia problemów logistycznych z uwagi na konieczność odsyłania i kontroli zatrzymanych statków i ich załóg, przymus odróżnienia jednostek transportujących surowce do Chin od tych, które transportują surowiec do innych państw azjatyckich, potencjalne ryzyka ekologiczne, które mogłyby wystąpić np. w przypadku zatopienia tankowca z ropą, możliwość fałszowania dokumentów i obchodzenia blokady, ale także ewentualność ominięcia blokady z wykorzystaniem tras przez cieśniny Sundajską i Lombok, a nawet szlaku z opłynięciem Australii. Zob. szerzej: G. Collins, W. Murray, *No Oil for the Lamps of China ?*, „Naval War College Review", Vol 62., No. 2 (2008).
[17] J. Bartosiak, *Pacyfik i Eurazja. O wojnie*, Warszawa 2016, s. 461-463.

2) Zlokalizowanych na Morzu Południowochińskim złóż surowców energetycznych, a także łowisk. Czynnik ten jest istotny dla energochłonnej chińskiej gospodarki. Możliwość eksploatacji surowców u wybrzeży ChRL byłaby także czynnikiem ograniczającym ryzykowną zależność Chin od dostaw ropy naftowej tankowcami z regionu Bliskiego Wschodu i Afryki – szlakami kontrolowanymi przez Marynarkę Wojenną USA. Chińczycy traktują zasoby Morza Południowochińskiego jako potencjalnie ważne nowe źródło surowców leżące w bliskim sąsiedztwie. Kwestia ta jest monitorowana przez władze ChRL przynajmniej od 1989 r., kiedy to „China Geology Newspaper" opublikowało wyniki badań Ministerstwa Zasobów Naturalnych i Geologii, według których pod dnem Morza Południowochińskiego znajdować się może ok. 18 milionów ton ropy naftowej i innych surowców naturalnych (znamiennym jest, że rok wcześniej doszło do starć z Wietnamem, po których Chińczycy zajęli część obiektów wchodzących w skład archipelagu Spratly). W ramach nowszych szacunków wymienić można dane podawane przez Amerykańską Agencję ds. Energii (*U.S. Energy Information Agency* – EIA), chińskie Chinese National Offshore Oil Company (CNOOC) oraz amerykańską agencję naukowo-badawczą U.S. Geological Survey (USGS). EIA w 2013 r. oceniała, że na obszarze wokół wysp Spratly znajdować się może około 11 miliardów baryłek ropy (*barrel* – bbl) oraz 190 bilionów ft^3 (*cubic feet* – Tcf) gazu ziemnego[18]. CNOOC w listopadzie 2012 r. szacowało, że pod dnem Morza Południowochińskiego w nieodkrytych złożach znajdować się może nawet 125 miliardów bbl i 500 bilionów ft^3 gazu ziemnego. Z kolei USGS w ramach zrealizowanego w 2012 r. projektu „World Petroleum Resources Assessment Project" oszacowało znacznie ostrożniej, że nieodkryte zasoby Morza Południowochińskiego obejmować mogą od 5 do 22 miliardów bbl oraz od 70 do 290 bilionów ft^3 gazu[19].

[18] Dane EIA obejmują zarówno potwierdzone, jak i przypuszczalne zasoby surowców i bazują na pozytywnym scenariuszu (*high-end estimate*) oceny zasobów surowcowych akwenu. U.S. Energy Information Administration, *South China Sea*, https://www.eia.gov (03.05.2020), s. 2.

[19] Dane sumaryczne odnoszące się do szacowanych zasobów wyodrębnionych na obszarze Morza Południowochińskiego geologicznych prowincji. Podawane szacunkowe dane obejmują zasoby prowincji: Song Hong Basin, Phu Khanh Basin, Cuu Long Basin, Pearl River Basin, Nam Con Son Basin, South China Sea Platform, Greater Sarawak Basin, Baram Delta/Brunei Sabah Basin, Palawan Shelf Basin oraz Malay Basin. Wartości minimalne oznaczają przynajmniej 95% szans na wystąpienie zasobów w oszacowanych rozmiarach. Z kolei wartości maksymalne oznaczają odpowiednio 5% szans na odkrycie złóż o szacowanych rozmiarach. Ibidem; USGS, *World Petroleum Resources Assessment Project*, https://energy.usgs.gov (03.05.2020).
Część prac bazujących na danych USGS podaje inne dane, co wynika z przyporządkowania wydzielonych geologicznych prowincji do umownego obszaru Morza Południowochińskiego. Zob. np. opracowanie Nicka

Niezależne badania nie potwierdzały optymistycznych szacunków. Przykładowo, w ocenie firmy konsultingowej Wood Mackenzie zasoby Morza Południowochińskiego szacować należy na ok. 2,5 miliarda bbl ropy naftowej[20].

Warto podkreślić dużą rozbieżność powyższych szacunków. Opierają się one przede wszystkim na ocenach geologicznych. Bardziej wiarygodne dane oparte np. o badania sejsmiczne nie są dostępne. Tym samym realne, wydobywalne zasoby ropy i gazu, znajdujące się pod dnem Morza Południowochińskiego nie są znane. Przy uwzględnieniu dodatkowych czynników, w tym przede wszystkim: potrzebnej technologii, kosztów wydobycia i rynkowych cen surowca, wydobycie z dużej części złóż jest prawdopodobnie niemożliwe lub nieopłacalne[21].

Tabela 60. Szacowane zasoby surowcowe Morza Południowochińskiego

Instytucja	Rok	Zasoby ropy naftowej	Zasoby gazu ziemnego
Ministerstwo Zasobów Naturalnych i Geologii	1989	18 milionów ton	
CNOOC	2012	125 mld bbl	500 bln ft^3
USGS*	2012	5-22 mld bbl	70-290 bln ft^3
EIA**	2013	11 mln bbl	190 bln ft^3

***** Dane szacunkowe dot. niepotwierdzonych zasobów

** Dane szacunkowe dot. potwierdzonych i prawdopodobnych zasobów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych EIA, USGS oraz CNOOC.

Często pomijanym w dyskusji a wartym odnotowania elementem są bardzo bogate i od wieków ważne z punktu widzenia bezpieczeństwa żywnościowego państw akwenu łowiska, które obejmować mogą nawet 10% światowych zasobów ryb i produktów morskich (między innymi: tuńczyk, makrela, ostrolin, ryby rafy koralowej, krewetki). Według chińskich danych wartość zasobów biologicznych regionu szacować można na około bilion USD. Pięć z ośmiu największych globalnych producentów

Owena i Clive Shofield nie uwzględniające w wyliczeniach prowincji Malay Basin: N. Owen, C. Schofield, *Disputed South China Sea hydrocarbons in perspective*, „Marine Policy", No. 36 (2012), s. 809-822.

[20] U.S. Energy Information Administration, *South China Sea*…, op. cit. s. 2.

[21] Zob.: S. Burgos Cecares, *China's Strategic Interest*…, op. cit., s. 24-25, 75, 110; N. Owen, C. Schofield, *Disputed South China*…, op. cit., s. 813; Szerzej nt. potencjalnych problemów z wydobyciem: C. Schofield, *Dangerous Ground. A Political Overview of South China Sea*, [w:] Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative management regime, S. Bateman, R. Emmers [eds.], New York 2009, s. 16-17.

krewetek to państwa nadbrzeżne Morza Południowochińskiego. Rybołówstwo pozostaje dla nich istotną gałęzią gospodarki i źródłem miejsc pracy dla liczącej około 300 milionów populacji, zamieszkującej poszczególne państwa regionu. W Chinach dochody z rybołówstwa generują nawet 3% PKB, a ich roczna wartość to 279 miliardów USD (1,732 biliona RMB). Zatrudnienie w sektorze znajduje od 7 do 9 milionów rybaków (a z uwzględnieniem powiązanych branż nawet 14 milionów osób), pracujących na około 450 tysiącach statków. Szacuje się, że akwen zapewnia około połowy zapotrzebowania mieszkańców populacji nadbrzeżnej na białko[22].

Warto zaznaczyć, że to aktywność rybaków wykorzystywana jest, zarówno przez Chiny, jak i inne państwa zaangażowane w konflikty na Morzu Południowochińskim, do realizacji celów politycznych. Polityka w tym obszarze jest także często zarzewiem sytuacji konfliktowych, a nawet poważnych kryzysów politycznych w relacjach bilateralnych (o czym szerzej w dalszej części rozdziału). Część analityków i ekspertów zwraca jednak uwagę, że aktywność na polu rybołówstwa jest nie tylko przyczyną, ale niekiedy także narzędziem generującym konflikty. Zauważa się, że wyczerpujące się zasoby żywe akwenu stają się realnie przedmiotem rywalizacji państw nadbrzeżnych. Ich znaczenie będzie także wzrastać wraz z procesem wyczerpywania się zasobów, który ciężko będzie zahamować przy nadmiernej eksploatacji, a także braku racjonalnej i skoordynowanej z pozostałymi regionalnymi graczami polityki. Już w 2008 r. niemal całość zasobów rybnych akwenu była wyczerpana (około 25%), nadmiernie eksploatowana (około 25%) lub w pełni wykorzystywana (około 50%). Zakłada się, że od tego czasu sytuacja uległa pogorszeniu[23]. Co więcej, problemy z połowami na wodach przybrzeżnych sprawiają, że lokalni rybacy decydują się często na aktywność w bardziej oddalonych od brzegu obszarach – w tym tych będących bezpośrednio

[22] The Diplomat, A. Greer, *The South China is Really a Fishery Dispute*, https://thediplomat.com (25.03.2020); C. Schofield, *Dangerous Ground. A Political*…, op. cit., s. 17-18; D. Rosenberg, *Fisheries management in the South China Sea*, [w:] Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative management regime, S. Bateman, R. Emmers [eds.], New York 2009, s. 61-62; U.S. Army War College, Strategic Studies Institute, C. Bouchat, *Dangerous Ground: The Spratly Island and U.S. Interests and Approaches*, http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil (12.05.2020), s. 4.

[23] A. Greer określa nawet interesy regionalne ChRL przez pryzmat trzech „P": *politics, petroleum, proteins*. A. Greer, *The South China*…, op. cit.; Raport National Intelligence Council, *The Future of Indian Ocean and South China Sea Fisheries: Implications for the United States*, https://www.dni.gov (05.04.2020), s. 16-18.

przedmiotem sporu między państwami regionu, co jest czynnikiem pośrednio zwiększającym ryzyko wystąpienia niebezpiecznych incydentów[24].

3) Narastającej strategicznej rywalizacji ChRL i Stanów Zjednoczonych. Polityka Chin to zarówno konsekwencja rosnącej potęgi państwa chińskiego, w naturalny sposób dążącego do ustanowienia strefy wpływów w najbliższym otoczeniu geograficznym, jak i emanacja narastającej geopolitycznej i geostrategicznej rywalizacji z USA. Obecność tych ostatnich, jako gwaranta wolności żeglugi bezpośrednio u granic ChRL, spotyka się ze zdecydowanym oporem ze strony Chin. Wielu chińskich, ale także zachodnich badaczy zwraca uwagę na to, że dla ChRL narzucenie kontroli nad akwenem jest tym samym, czym dla USA było podporządkowanie sobie wód Morza Karaibskiego w XX w. Jest to warunek konieczny dla ustanowienia hegemonii w regionie, a tym samym uzyskania strategicznego celu, jakim jest ostateczne wyparcie z niego interesów amerykańskich. Jak zauważa Nalanda Roy, jeśli Chińczykom uda się rozstrzygnąć konflikty terytorialne na swoją korzyść i ustanowić *de facto* własną kontrolę nad wodami Morza Południowochińskiego, będzie to oznaczało rozszerzenie jurysdykcji terytorialnej o tysiąc mil morskich w głąb Oceanu Spokojnego. W konsekwencji ChRL ustanowi kontrolę nad „morskim sercem" Azji Południowo-Wschodniej, dalece zmieniając na swoją korzyść regionalne (należałoby dodać, że tym samym globalne) uwarunkowania strategiczne[25].

Element rywalizacji mocarstwowej z USA traktować należy nie tyle jako osobny czynnik, a element komplementarny, nakładający się i wzmacniający opisane wcześniej motywacje w postaci kontroli nad SLOC i zasobami naturalnymi Morza Południowochińskiego. Nadający im również dodatkowe, kluczowe z punktu widzenia dalekosiężnych strategicznych interesów państwa, znaczenie. Dla Chin geopolityczne i geostrategiczne implikacje kontroli nad wodami akwenu są przy tym od dłuższego czasu elementem długofalowych planów strategicznych. Wpisują się we wspomniane w rozdziałach I i VI niniejszej pracy koncepcje admirała Liu Huaqina skoncentrowane wokół idei pierwszego i drugiego łańcucha wysp. Podporządkowanie sobie spornych

[24] C. Bouchat, *Dangerous Ground*…, op. cit., s. 4.
[25] N. Roy, *Dragon – Elephant Relationship in the South China Sea Imbroglio*, „Journal of Third World Studies", Vol. XXXII, No. 1 (2015), s. 184.

terytoriów na Morzu Południowochińskim, a w konsekwencji narzucenie pozostałym graczom kontroli całego akwenu, oznaczać będzie realizację idei wyjścia poza Pierwszy Łańcuch Wysp (część Japonii i wyspy Riukiu, Półwysep Koreański, Tajwan, Filipiny, Indonezja) i przesunięcia linii obrony na Drugi Łańcuch Wysp (wyspy Bonin, Mariany, Guam, Karoliny). Temu celowi służy opisana w rozdziale VI budowa tzw. Zdolności A2D2 – (*anti-access/area-denial*)[26]. Jak zauważa Jacek Bartosiak, Morze Południowochińskie to dla Chin pierwsza przeszkoda, którą muszą pokonać, by „wypychać" oddziaływanie Marynarki Wojennej USA z regionu[27].

Schemat 6. Czynniki warunkujące znaczenie akwenu Morza Południowochińskiego w polityce ChRL

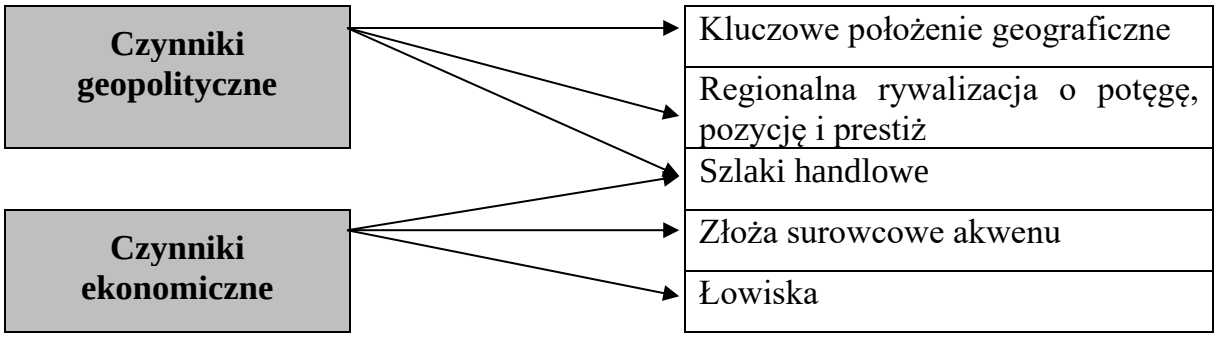

Źródło: Opracowanie własne.

Peter Dutton z U.S. Naval War College w 2011 r. wskazywał na trzy cele, które stoją za chińską polityką w regionie, mając przy tym na uwadze przede wszystkim kontekst rywalizacji o terytorium i zasoby Morza Południowochińskiego. Zdaniem badacza są to[28]:

1) Regionalna integracja – w rozumieniu zbieżnym z opisanymi w rozdziale II pracy koncepcjami „pokojowego wzrostu"/"pokojowego rozwoju". Autor wskazywał wówczas, że zdaniem części komentatorów polityka ta i stanowiące jej podstawę inicjatywy na polu współpracy gospodarczej i infrastrukturalnej są elementem strategii „dojrzałego owocu", w ramach której Chińczycy dążą świadomie do zamrożenia sporów i stworzenia korzystnego środowiska regionalnego, w którym będą mieli swobodę

[26] Zob.: K. Sato, *China's „Frontiers": Issues Concerning Territorial Claims at Sea – Security Implications in the East China Sea and the South China Sea (Part II)*, „Eurasia Border Review", Vol. 3, No. 2 (2012), s. 80-81; M. Lanteigne, *The South China Sea*…, op. cit., s. 103-104.
[27] J. Bartosiak, *Pacyfik i Eurazja*..., op. cit., s. 462-463.
[28] P. Dutton, *Three Disputes and Three Objectives: China and the South China Sea*, „Naval War College Review", Vol. 64, No. 4 (2011), s. 55-58.

rozwijania potencjału gospodarczego i militarnego. Zdają sobie przy tym sprawę, że czas działa na ich korzyść. W momencie osiągnięcia odpowiednio wysokiego poziomu rozwoju będą w stanie realizować bardziej agresywną politykę ukierunkowaną na egzekwowanie roszczeń terytorialnych. W ten sposób sporne wyspy i obszary akwenu wpadną w ich ręce jak „dojrzały owoc" spadający z drzewa. W najgorszym przypadku państwo chińskie uzyska znaczną część spornych obszarów i wysp. Warto podkreślić, że ewolucja polityki ChRL w regionie w ostatnich latach potwierdza, że była to w dużej mierze trafna diagnoza. Element ten zostanie szerzej omówiony w dalszej części niniejszego rozdziału.

2) Kontrola nad zasobami – rozumiana przez pryzmat zabezpieczenia dostępu do żywych i nieożywionych zasobów Morza Południowochińskiego, w tym przede wszystkim złóż węglowodorów i bogatych łowisk.

3) Poprawa bezpieczeństwa – poprzez stworzenie morskiej strefy buforowej, chroniącej główne skupiska ludzkie, ośrodki handlowe i kulturalne ChRL zlokalizowane w przybrzeżnym pasie pacyficznym. Morze Południowochińskie jest w tym kontekście najważniejszym z punktu widzenia geopolitycznych i geostrategicznych możliwości ChRL akwenem, obok Morza Wschodniochińskiego i Morza Żółtego[29].

2. Status prawny Morza Południowochińskiego i zasoby akwenu

Starcie interesów w basenie Morza Południowochińskiego nie dotyczy jedynie sporów o przynależność terytorialną obiektów się na nim znajdujących, co stanowi często popełniany na poziomie analitycznym błąd. Z punktu widzenia polityki ChRL punktem wyjścia formułowanych roszczeń i jednocześnie właściwym tłem analizy poszczególnych sporów dotyczących akwenu są wysuwane roszczenia dotyczące statusu prawnego Morza Południowochińskiego, a także jego żywych (rybołówstwo) i nieożywionych (surowce naturalne) zasobów. Wszystkie z wymienionych elementów

[29] Dla mocarstwa o charakterze lądowo-morskim, jakim są Chiny, jest to element szczególnie istotny. Z punktu widzenia geografii i historii obszary zamieszkiwane przez Chińczyków Han mają swoje tereny buforowe, chroniące przed ewentualnym atakiem lądowym. Są to tereny Mongolii, Mandżurii, Tybetu i Sinciangu, odgradzające „jądro" państwa chińskiego od potencjalnych wrogów zewnętrznych: Indii na zachodzie, państw Azji Południowo-Wschodniej na południowym wschodzie, a także Rosji od strony północnych stepów. Morze Południowochińskie aż do pierwszego łańcucha wysp pozostaje więc głównym obszarem zagrożenia dla najważniejszych z politycznego i gospodarczego punktu widzenia obszarów państwa. Zob.: S. Burgos Cecares, *China's Strategic Interest*…, op. cit., s. 5-6.

są przy tym ze sobą powiązane, a na poziomie formułowania i implementacji polityki chińskiej stanowią elementy jednego szerszego procesu. Jest to integralna część polityki ChRL realizowanej zarówno na poziomie relacji bilateralnych, jak i na forum instytucji multilateralnych.

Początkowa faza i większa część badanego czasokresu to etap, w którym Chiny realizowały w Azji Południowo-Wschodniej tzw. „ofensywę czaru", przekładając na sferę stosunków regionalnych założenia koncepcji „pokojowego rozwoju". Miało to bezpośrednie przełożenie na stanowisko ChRL w kwestii statusu Morza Południowochińskiego i jego zasobów. Na poziomie relacji regionalnych symbolem tej polityki było podpisanie w 2002 r. Deklaracji Postępowania Stron na Morzu Południowochińskim (*Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea* – DOC). Dopiero w drugiej fazie rządów przywódców tzw. „czwartej generacji" – od 2009 r. począwszy – w chińskiej polityce dominować zaczął element asertywnego egzekwowania formułowanych roszczeń.

W opinii autora dysertacji w latach 2003-2013 - zarówno w okresie deeskalacji, jak i stopniowego eskalowania konfliktów zwrócić należy uwagę na czynnik konsekwentnego wdrażania elementów świadomie obranej polityki. Stanowi to pewien kontrast do wcześniejszego etapu, kiedy polityka ChRL w większym stopniu opierała się na działaniach reaktywnych. W latach 90. Chiny w pełni zdawały sobie sprawę ze znaczenia akwenu. „Zabezpieczały" także swoje roszczenia poprzez kształtowanie odpowiednich wewnętrznych przepisów prawnych, uzasadniających „historyczne" prawa[30]. Do realizacji określonych interesów dążyły jednak raczej na poziomie działań *ad hoc*, co generowało często problemy w relacjach z państwami regionu.

Dopiero badany czasokres (2003-2013) to moment, w którym Chińczycy wdrożyli w życie przemyślaną strategię – początkowo silnie tkwiącą w sformułowanej jeszcze przez Deng Xiaopinga „doktrynie 24 znaków", a z biegiem czasu odzwierciedlającej zmiany w głównych założeniach polityki zagranicznej ChRL.

[30] W 1992 r. uchwalono Ustawę ChRL o morzu terytorialnym i przyległej strefie. W 1998 r. w życie wyszła Ustawa ChRL o wyłącznej strefie ekonomicznej i szelfie kontynentalnym. Ustawa z 1992 r. podkreśla suwerenność Chin nad wszystkimi grupami wysp Morza Południowochińskiego. Jednocześnie sugeruje ona, że także strefy przyległe znajdują się pod jurysdykcją chińską, czyniąc z Morza Południowochińskiego *de facto* morze terytorialne ChRL. Z kolei druga z ustaw zaznacza, że rozwój legislacji w wymiarze międzynarodowym nie podważa historycznych praw Chin. Zob.: Project 2049 Institute, K. Broderick, *Chinese Activities in the South China Sea. Implications for the American Pivot to Asia*, https://project2049.net (15.05.2020), s. 2.

Przełom XX i XXI wieku jest więc okresem, w którym działania Chin w odniesieniu do Morza Południowochińskiego przybrały ustrukturyzowaną i teleologiczną formułę.

A. Status akwenu

Odnosząc się do kluczowej kwestii statusu akwenu Morza Południowochińskiego, należy podkreślić, że dla ChRL podstawą formułowanego stanowiska pozostaje *U-Shaped Line*. Żadna z inicjatyw, w której Chiny wzięły udział w badanym okresie nie wiązała się z ewentualnością przyjęcia innej podstawy rozwiązania konfliktów na poziomie deklaratywnym, a tym bardziej prawnym. O ile na przykład Wietnam kierując do CLCS oficjalne wnioski wydaje się brać pod uwagę możliwość rewizji swojej polityki i przesunięcia akcentów w kierunku szerszego umocowania roszczeń w zapisach UNCLOS, o tyle ChRL nie rozpatruje możliwości przyjęcia tego rodzaju kompromisu, podkreślając że historyczne prawa państwa chińskiego nie stoją w sprzeczności z przepisami konwencji.

Odzwierciedleniem tego są wszelkie oficjalne wystąpienia prezentujące chińskie stanowisko w sprawie statusu Morza Południowochińskiego, które poza suwerennością nad znajdującymi się na nim obiektami odnoszą się do przyległych wód, dna akwenu, a także znajdujących się pod nim zasobów. Przykładowo, w przesłanych w 2009 r. do CLCS notach Chińczycy podkreślili, że: „posiadają niezaprzeczalną suwerenność nad wyspami Morza Południowochińskiego, przyległymi wodami, a także korzystają z suwerennych praw i jurysdykcji nad tymi wodami, jak również dnem morskim i znajdującymi się pod nim zasobami (…). Chiny konsekwentnie podtrzymują powyższe stanowisko, które jest powszechnie znane społeczności międzynarodowej”[31].

Innym istotnym czynnikiem konfliktogennym związanym ze statusem akwenu jest fakt ograniczania przez Chiny regulowanego zapisami UNCLOS prawa nieszkodliwego przepływu, obowiązującego na wodach terytorialnych i wodach archipelagowych. ChRL oczekuje każdorazowego wniosku o wyrażenie zgody na wpłynięcie okrętu na chińskie wody terytorialne, co więcej rozszerza ten wymóg na obszar EEZ[32]. Działania Chin wymierzone są przy tym nie tylko w aktywność państw

[31] Tłumaczenie własne: United Nations, CML/17/2009, www.un.org (09.04.2020).

[32] Należy zaznaczyć, że Chiny nie są jedynym państwem, które w ramach wewnętrznego prawodawstwa dąży do ograniczenia prawa nieszkodliwego przepływu na własnych wodach terytorialnych. W mniejszym stopniu działania takie podejmował w badanym czasokresie także Wietnam, który wymaga wcześniejszej notyfikacji

regionu, ale także graczy zewnętrznych, w tym przede wszystkim najaktywniejszej w regionie floty USA. Przykładowo, 9 marca 2009 r. doszło do konfrontacji amerykańskiego okrętu pomocniczego USNS Impeccable z chińskimi jednostkami. Operujący na wodach międzynarodowych, w odległości 113 kilometrów od wyspy Hainan okręt został otoczony przez pięć jednostek: okręt zwiadowczy marynarki wojennej ChRL, dwa trawlery, łódź patrolową administracji rybołówstwa oraz okręt oceanograficzny. Chińczycy oskarżyli jednostkę amerykańską o prowadzenie działań szpiegowskich w ich EEZ, zaznaczając że mieli prawo podjąć działania w zgodzie z chińskim prawem i regulacjami. Z kolei w czerwcu tego samego roku chiński okręt podwodny zderzył się z ciągniętym przez amerykański niszczyciel USS John McCain sonarem. Obie strony oficjalnie uznały jednak to wydarzenie za wypadek[33].

Na poziomie prób uregulowania statusu Morza Południowochińskiego najistotniejszym wyznacznikiem polityki ChRL w badanym czasokresie było konsekwentne odrzucenie rozwiązań, mogących osłabić pozycję negocjacyjną państwa chińskiego. Dotyczyło to także na pozór ugodowej polityki realizowanej do 2009 r. Chiny dążyły przede wszystkim do blokowania możliwości realnego przeniesienia konfliktów na poziom negocjacji multilateralnych. Chińczycy byli skłonni zgodzić się na formułę *quasi* multilateralną tam, gdzie jej wykorzystanie nie wiązało się z konkretnymi ustępstwami i deklaracjami, generując przy tym pozytywny efekt wizerunkowy. Przykładem tego jest wspomniane podpisanie w 2002 r. DOC – mającego wymiar przede wszystkim symboliczny i nie generującego zobowiązań na poziomie prawnomiędzynarodowym. Część badaczy podkreśla, że jakkolwiek pozytywnie odebrany przez państwa regionu, był to przede wszystkim krok ukierunkowany na utrzymanie *status quo* w momencie, w którym ChRL obawiała się amerykańskiego zaangażowania w Azji Południowo-Wschodniej. Decydując się na podpisanie DOC państwo chińskie nie tyle sygnalizowało gotowość do rozwiązania problemów, co raczej

w przypadku wpłynięcia okrętów wojennych w obszar wód terytorialnych i strefy przyległej (Ustawa o prawie morza z 2012 r. wymienia w tym kontekście tylko wody terytorialne). Zob.: Center for International Security Studies, Jingdong Yuan, *Emerging maritime rivalry in the South China Sea: territorial disputes, sea-lane security, and the pursuit of power*, (https://sydney.edu.au), s. 32-34; Zou Keyuan, *Innocent passage for warships: The Chinese doctrine and practice*, „Ocean Development & International Law", No. 29 (1998), s. 206; Law of the Sea of Vietnam, http://vietnamlawmagazine.vn (25.08.2020).

[33] L. Buszyński, *Rising Tensions in the South China Sea: Prospects for a Resolution of the Issue*, „Security Challenges", Vol. 6, No. 2 (Winter 2010), s. 92-93.

zdecydowało się na niegroźne dla własnej pozycji defensywne posunięcie ukierunkowane na utrzymanie sytuacji patowej w dłuższym okresie[34]. Chiny od początku lat 90. i przez cały analizowany okres uczestniczyły także w organizowanych co roku z inicjatywy Indonezji spotkaniach warsztatowych poświęconych problematyce Morza Południowochińskiego. W przedsięwzięciu, które miało przede wszystkim konferencyjny charakter brali także udział m.in. przedstawiciele Tajwanu (obok wszystkich państw ASEAN z wyłączeniem Tajlandii i Kambodży). Choć dotyczyły one szeroko rozumianej tematyki wykorzystania zasobów Morza Południowochińskiego, w żadnym stopniu nie podejmowały się rozstrzygnięcia analizowanych w rozdziale konfliktów, dzięki czemu udział Chin nie generował daleko idących konsekwencji, pozwalając przy tym na budowę pozytywnego, koncyliacyjnego wizerunku[35].

Stałym elementem chińskiej polityki jest więc nacisk na rozwiązania bilateralne. ChRL stara się przy tym „rozgrywać" państwa regionu, czego dobrym przykładem w badanym czasokresie jest wsparcie chińskiej narracji przez Malezję – w opozycji do postulatów Wietnamu i Filipin. Działania takie ułatwiają Chinom sprzeczne interesy i roszczenia pozostałych państw, które ChRL umiejętnie wykorzystuje. Chodzi tu przede wszystkim o Wietnam, który tak jak Chiny rości sobie prawa do wszystkich obiektów wchodzących w skład wysp Spratly i Paraceli[36]. ASEAN jako organizacja, której stanowisko współtworzą państwa członkowskie również przyjmuje w kwestiach spornych ambiwalentną postawę. Przykładem tego jest jej stanowisko w sprawie przedstawionego w 2011 r. projektu ustanowienia Strefy Pokoju, Wolności, Przyjaźni i Współpracy (*Zone of Peace, Freedom, Friendship and Cooperation* – ZoPFFC). Inicjatywa Filipin wspierana przez Wietnam opierała się na wydzieleniu spornych terytoriów Morza Południowochińskiego i utworzeniu z nich obszaru współpracy państw zaangażowanych w konflikty, zarządzanego przez specjalnie utworzoną w tym celu agencję. W obawie przed reakcją Chin, zdecydowanie

[34] L. Buszyński, *Rising Tensions in*…, op. cit., s. 88.
[35] Zob. szerzej: I. Townsend-Gault, *The contribution of the South China Sea Workshops. The importance of a functional approach*, [w:] Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative management regime, S. Bateman, R. Emmers [eds.], New York 2009, s. 189-205.
[36] L. Buszyński, *Rising Tensions in*…, op. cit., s. 94-95.

sprzeciwiających się rozwiązaniom multilateralnym, których platformą byłoby ASEAN, organizacja nie zdecydowała się na prace nad ZoPFFC[37].

Odrzucając możliwość rozwiązań multilateralnych Chińczycy zdecydowanie przeciwstawiają się możliwości przeniesienia debaty na temat statusu Morza Południowochińskiego na forum ASEAN. Równie mocno oponują przeciwko jakiejkolwiek ingerencji podmiotów zewnętrznych, w tym przede wszystkim USA. Najbardziej widoczne było to w 2010 r., kiedy to w odpowiedzi na rosnącą asertywność w polityce ChRL Stany Zjednoczone zintensyfikowały swoje zaangażowanie w regionie. Chiny zdecydowanie reagowały na szeroko komentowane wystąpienie ówczesnej sekretarz stanu Hillary Clinton, która na spotkaniu Forum Regionalnego ASEAN (*ASEAN Regional Forum* – ARF) w lipcu 2010 r. zaproponowała rozpoczęcie w ramach ASEAN multilateralnych rozmów na temat sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim, podkreślając znaczenie wolności żeglugi, wolnego dostępu do wspólnych zasobów morskich oraz przywiązanie do zasad prawa międzynarodowego. Wystąpienie to, jak i wcześniejsze wypowiedzi ówczesnego sekretarza obrony USA Roberta Gatesa w trakcie spotkania w ramach Dialogu Shangri La w maju 2010 r., spotkały się z ostrą reakcją polityków chińskich. Ich konsekwencją były także symboliczne działania, takie jak zatknięcie przez okręt podwodny ChRL w sierpniu 2010 r. flagi na dnia Morza Południowochińskiego. We wrześniu 2010 r. rzecznik chińskiego MSZ ostrzegł przedstawicieli USA i ASEAN przed jakąkolwiek formą wypowiedzi dotyczących akwenu[38]. Znamiennym jest przy tym fakt, że w odpowiedzi na opisane wydarzenia postępował proces redefiniowania przez Chiny pryncypiów regionalnej polityki w kontraście do przyjętej wcześniej linii.

B. Eksploatacja zasobów Morza Południowochińskiego

Stanowisko w sprawie statusu Morza Południowochińskiego determinuje także chińską politykę w obszarze zagospodarowania żywych i nieożywionych zasobów akwenu. W badanym okresie Chiny wielokrotnie protestowały przeciwko jakiejkolwiek aktywności państw regionu związanej z eksploatacją znajdujących się pod dnem Morza

[37] Zob.: IRASEC, F.-X. Bonnet, *Geopolitics of Scarborough Shoal*, „Irasec's Discussion Papers", No. 14 (2012), www.irasec.com (04.06.2020), s. 25.
[38] Zob.: R. Weitz, *Nervous Neighbours. China Finds a Sphere of Influance*, „World Affairs", Vol. 173, No. 6, March/April 2011, s. 10-11.

Południowochińskiego surowców naturalnych. Przykładowo, w 2006 r. ministerstwo spraw zagranicznych ChRL wystosowało oficjalny protest przeciwko naruszeniu chińskiej suwerenności, po tym jak konsorcjum firm, w skład którego weszły: PetroVietnam, malezyjskie Petronas Carigali, Singapore Petroleum, a także American Technology poinformowało o odkryciu nowych podmorskich złóż gazu u wybrzeży północnego Wietnamu, na zachód od wyspy Hainan. Ambasador Chin na Filipinach zgłaszał z kolei obiekcje po tym, jak filipińskie Forum Energy Philippines Corporation rozpoczęło przygotowania do eksploatacji złóż ropy w pobliżu Reed Bank, znajdującego się 100 kilometrów na zachód od wyspy Palawan w filipińskiej EEZ[39].

ChRL podejmowała, także przed rokiem 2009, dyplomatyczne kroki mające na celu powstrzymanie pozostałych państw zaangażowanych w spór przed eksploatacją zasobów naturalnych akwenu. Przykładowo, w połowie pierwszej dekady XXI wieku, kiedy Wietnam podejmował inicjatywy ukierunkowane na wydobycie złóż ropy naftowej, Chiny ośmiokrotnie (w latach 2006-2007) kierowały dyplomatyczny sprzeciw bezpośrednio do zagranicznych firm naftowych zaangażowanych w prace wydobywcze i rozwojowe. Dotyczyło to między innymi protestów kierowanych w 2006 r. do indyjskiego Oil and National Gas Corporation (ONGC), kooperującego z wietnamskim PetroVietnam na blokach w basenie Phu Khanh, a także w 2007 r. do brytyjskiego BP, planującego zaangażowanie w budowę gazociągu w basenie Nam Can Son. Odnotować warto także groźby skierowane do przedstawicieli Exxon Mobile, po tym jak amerykański koncern zawarł wstępne porozumienie z PetroVietnam w sprawie projektów wydobywczych na Morzu Południowochińskim. W kontekście działań podejmowanych wobec Exxon Mobile i BP Chińczycy grozili zachodnim firmom negatywnymi z punktu widzenia ich interesów w ChRL konsekwencjami. W przypadku BP polityka ta odniosła skutek w postaci sprzedaży przez Brytyjczyków udziałów w spornych blokach[40].

Na poziomie deklaratywnym Chiny wspierają ideę wspólnej eksploatacji zasobów Morza Południowochińskiego. Propozycje ukierunkowane na realizację wspólnych inicjatyw ChRL formułowała już w latach 90. XX wieku. W badanym

[39] L. Buszyński, *Rising Tensions in…,* op. cit., s. 89-90.
[40] M.T. Fravel, *China's Strategy in the South China Sea*, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 33, No. 3, s. 301-303; L. Buszyński, *Rising Tensions in*…, op. cit., s. 90.

okresie jedyną wiążącą umową dotyczącą wspólnych działań na wodach akwenu było jednak, opisywane już w rozdziale IV, porozumienie o wspólnych badaniach sejsmicznych (*Joint Marine Seismic Undertaking* – JMSU). We wrześniu 2004 r. chińskie i filipińskie przedsiębiorstwa państwowe podpisały porozumienie obejmujące przede wszystkim prace badawcze w obszarze roszczeń filipińskich. Wobec protestów obawiającego się izolacji Wietnamu rok później do porozumienia dołączyło PetroVietnam. JMSU obowiązywało do 2008 r., kiedy to nie zostało przedłużone wskutek wewnętrznych uwarunkowań polityki filipińskiej. W tym kontekście zauważyć należy, że z punktu widzenia Chin wsparcie idei wspólnej eksploatacji zasobów nie musi oznaczać znaczących ustępstw. Wody, które mogłyby zostać objęte formą wspólnej eksploatacji to przede wszystkim obszary przybrzeżne pozostałych państw regionu, które nie roszczą sobie praw do obecności na wodach w bezpośrednim sąsiedztwie ChRL. Stąd udzielenie takich koncesji sankcjonuje w pewnym stopniu chińską obecność i roszczenia, nie generując przy tym podobnych ustępstw po stronie Chin[41].

Poza działaniami na polu dyplomatycznym ChRL podejmuje także inicjatywy oparte na wprowadzeniu i egzekwowaniu instrumentów prawno-administracyjnych. Dotyczy to zarówno legislacji uzasadniającej chińskie roszczenia i podejmowane działania, jak i budowy oraz rozwoju struktur administracyjnych umożliwiających wprowadzenie przyjętych założeń. Na poziomie wewnętrznej legislacji istotnym narzędziem były, opisane już w poprzedniej części pracy, wprowadzane i konsekwentnie wykorzystywane przez Chiny okresowe zakazy połowów na spornych wodach akwenu. Od 1999 r. państwo chińskie wprowadza corocznie w okresie letnim zakaz połowów na północno-zachodnich wodach Morza Południowochińskiego - najczęściej w okresie od maja do sierpnia. Obowiązywanie zakazu prowadzi często do incydentów z udziałem jednostek wietnamskich i filipińskich[42].

Tego typu rozwiązania stanowią bazę dla działań, w których realizacji pomagają posiadane narzędzia w postaci infrastruktury instytucjonalno-administracyjnej. W tym

[41] Zob.: G. Poling, *The South China Sea*…, op. cit., s. 3.
[42] Hai Dang Vu, *A Bilateral Network of Marine Protected Areas Between Vietnam and China: An Alternative to the Chinese Unilateral Fishing Ban in the South China Sea*, „Ocean Development & International Law", No. 44 (2013), s. 146.

przypadku wykorzystywane środki odnoszą się przede wszystkim do sfer: rybołówstwa, oraz eksploatacji zasobów surowcowych akwenu:

a) Rybołówstwo

Czynnik ten wiąże się z imperatywem zwiększenia możliwości kontroli wód, do których prawa rości sobie państwo chińskie. Najważniejszym z podmiotów aktywnych w tej sferze w badanym okresie było Biuro Administracji Rybołówstwa Regionu Morza Południowego (*South Sea Region Fisheries Administration Bureau* - SSRFAB, chiń. *nanhaiqu yuzhengju*), będące częścią Biura Administracji Rybołówstwa (*Bureau of Fisheries Administration*), funkcjonującego w ramach Ministerstwa Rolnictwa. W związku z tym jednostki SSFRAB dokonywały zatrzymań obcych jednostek i ich załóg. Przykładowo, w 2008 i 2009 r. wyrzuciły one z wód, które uważają za chińskie terytorium odpowiednio 135 i 147 jednostek, z których większość stanowiły jednostki wietnamskie. Na bazie wprowadzonych przepisów w 2009 r. SSRFAB zatrzymało 33 jednostki z Wietnamu, a w 2010 r. kolejnych siedem. Co więcej, według źródeł wietnamskich między 2005 a 2010 r. Chińczycy zatrzymali 63 jednostki i 725 marynarzy z tego państwa[43].

b) Wydobycie węglowodorów

Główną instytucją oddziałującą w tym obszarze było China Marine Surveillance Force (MSF, chiń. *haijian budui*). Do jej zadań należało „zabezpieczenie praw i interesów morskich" rozumianych przez egzekwowanie chińskiego prawa dotyczącego tej sfery. Od 1999 r. w ramach MSF funkcjonował oddział odpowiedzialny za obszar Morza Południowochińskiego. Od 2006 r. jej jednostki odbywały regularne patrole, których celem była ochrona praw ChRL do spornych obiektów akwenu. W maju 2011 r. to jednostki MSF przecięły kable operującego około 120 mil morskich od środkowego Wietnamu statku badań sejsmicznych Binh Minh 2, należącego do PetroVietnam. W tego typu działania zaangażowane były także inne jednostki, a nawet zwykłe łodzie rybackie[44]. Przykładowo, w czerwcu 2011 r. chińska łódź rybacka

[43] M.T. Fravel, *China's Strategy*…, op. cit., s. 303-305.

[44] Warto zaznaczyć, że wspomniane „jednostki rybackie" nie działają poza kontrolą państwa chińskiego. Chiny posiadają tradycję wykorzystywania tego typu dozbrojonych jednostek w działaniach o charakterze policyjnym i nie tylko. Członkowie tzw. „milicji morskiej" są odpowiednio szkoleni, a część badaczy zwraca uwagę na to, że szczególnie na Morzu Południowochińskim stanowią oni swego rodzaju pierwszą linię obrony. W ostatnich latach ChRL wydaje się stawiać zresztą na budowę państwowej floty rybackiej także na potrzeby „milicji

w asyście dwóch statków SSFRED przecięła kable norweskiej jednostki Viking 2, pracującej na zlecenie Vietnam National Oil and Gas Group (VNOGG) na południe od wybrzeża Wietnamu. Wszystkie wymienione incydenty miały miejsce na krótko po rozpoczęciu przez Filipińczyków i Wietnamczyków działań w obszarze, do którego roszczenia terytorialne zgłaszają Chiny. Wyłączając incydent z udziałem Viking 2, reakcja chińskiego MSZ, podkreślającego że aktywność chińskich jednostek była w pełni uzasadniona, wskazuje na brak przypadkowości i pełną akceptację władz państwowych dla tego typu działań[45].

Jednocześnie w kontekście instytucjonalno-administracyjnej bazy działań podejmowanych przez ChRL należy zwrócić uwagę na fakt funkcjonowania w badanym czasokresie rozbudowanej i rozproszonej struktury instytucjonalnej, w ramach której obowiązki różnych instytucji nakładały się na siebie. Mając na uwadze część przypadków, w których rząd centralny odmawiał przyjęcia odpowiedzialności za aktywność chińskich jednostek, stanowiło to na swój sposób wygodne tło dla podejmowania bardziej asertywnych działań, bez brania przez władze centralne odpowiedzialności za nie. Aktywność na wodach Morza Południowochińskiego prowadziły bowiem jednostki minimum pięciu różnych agencji rządowych, w tym: podległa Ministerstwu Ziemi i Zasobów Państwowa Administracja Oceaniczna, podlegająca Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego Straż Przybrzeżna, znajdujący się w strukturach Ministerstwa Rolnictwa Departament Nadzoru Rybołówstwa, Administracja Bezpieczeństwa Morskiego podlegająca Ministerstwu Transportu, a także Urząd Celny. Wszystkie wymienione instytucje posiadały własne łodzie patrolowe i inne jednostki operujące na wodach akwenu. Nie było przy tym jasne czy w świetle tego dążyły one w jakikolwiek sposób do koordynowania swojej działalności[46]. Dodatkowo władze prowincjonalne i municypalne na obszarach nabrzeżnych dysponowały własnymi jednostkami odpowiedzialnymi za ochronę miejscowych rybaków. Część badaczy przypuszcza, że mogły one podejmować

morskiej", co umożliwia m.in. jej sprawniejsze kierowanie w rejon zapotrzebowania (wcześniej musiała ona najczęściej wynajmować łodzie od rybaków bądź firm). Zob.: CNA Analysis & Solutions, A. Ericksen, C. Kennedy, *China's Maritime Militia*, [w:] Becoming a Great „Maritime Power": A Chinese Dream, M. McDevitt (ed.), https://www.cna.org/ (03.05.2020), s. 62-83.

[45] M.T. Fravel, *China's Strategy*…, op. cit., s. 306-307.

[46] K. Sato, *China's „Frontiers"*…, op. cit., s. 79-80.

działania na własną rękę, licząc między innymi na uzyskanie wsparcia władz centralnych dla swoich interesów[47].

Opisany stan rzeczy wraz z wykorzystaniem rozproszonej struktury instytucjonalnej był typowy dla badanego okresu. W 2013 r. Chińczycy zdecydowali się na konsolidację różnych podmiotów posiadających kompetencje w zakresie bezpieczeństwa morskiego w ramach Państwowej Administracji Oceanicznej. Finalnym tego efektem było utworzenie zunifikowanej, wzmocnionej ilościowo i technologicznie chińskiej Straży Przybrzeżnej[48].

W swoich działaniach Chiny opierały się świadomie, jak wskazano powyżej, na wykorzystaniu jednostek cywilnych. W latach 2003-2013 komponent czysto militarny pełnił raczej funkcję wspierającą i uzupełniającą realizowaną przez ChRL strategię. Odgrywał także istotną rolę na poziomie oddziaływania psychologicznego. W tym kontekście wyodrębnić należy dwa wektory jego rozwoju:

a) Modernizacja Floty Morza Południowego

W badanym czasokresie Chińczycy konsekwentnie zwiększali możliwości Floty Morza Południowego (*South Sea Fleet* – SSF), obejmującej zasięgiem swoich działań akwen Morza Południowochińskiego. Jakkolwiek SSF przez dekady prezentowała niższy poziom wyposażenia i możliwości technologicznych niż jednostki Floty Morza Północnego oraz Floty Morza Wschodniego, ChRL konsekwentnie zwiększała jej możliwości operacyjne. Chińczycy od 2008 r. wprowadzali do służby w SSF najnowsze okręty, a także przesunęli doń nuklearne okręty podwodne z Floty Północnej[49]. Zainwestowano także w infrastrukturę dla SSF, w tym przede wszystkim rozbudowano bazę morską Yulin w okolicy Sanya na Wyspie Hainan[50].

[47] Zob.: M. Yahuda, *China's New Assertiveness in the South China Sea*, „Journal of Contemporary China", Vol. 22, No. 81 (2013), s. 453-454.
[48] M. Lanteigne, *The South China Sea*…, op. cit., s. 112.
[49] M.T. Fravel, *China's Strategy*…, op. cit., s. 307-308, J. Bartosiak, *Pacyfik i Eurazja*…, op. cit., s. 223-224.
[50] Głównym celem rozbudowy bazy, umożliwiającej m.in. obsługę atomowych okrętów podwodnych klasy Jin, a także budowę nowych doków dla okrętów nawodnych, było zwiększenie możliwości w zakresie nuklearnego odstraszania oraz rozmieszczenia rosnącej liczebnie floty. Niemniej ulokowanie infrastruktury na najbardziej wysuniętej na południe chińskiej prowincji odzwierciadla wzrost możliwości chińskiej floty w kontekście sporów na Morzu Południowochińskim i stanowi istotny sygnał dla innych państw zaangażowanych w konflikty. Obawy pogłębia fakt, że znaczna część bazy powstała pod ziemią, co uniemożliwia jej stałe monitorowanie z wykorzystaniem satelit. M.T. Fravel, *China's Strategy*…, op. cit., s. 308-309; N. Roy, *Dragon – Elephant Relationship*…, op. cit., s. 185.
Zob. także szerzej na temat infrastruktury znajdującej się na Hainan, w tym radarów dalekiego zasięgu i stacji wywiadu elektronicznego: B.A. Elleman, *Maritime territorial disputes and their impact on maritime strategy.*

b) Patrole i ćwiczenia floty na Morzu Południowochińskim

Regularnie prowadzone patrole i ćwiczenia na spornym akwenie były głównym sposobem demonstracji przez Chiny rosnących możliwości Marynarki Wojennej Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej (ChAL-W). Jakkolwiek brak jest dostępnych precyzyjnych danych dotyczących ilości i charakteru ćwiczeń chińskiej floty, ich częstotliwość w badanym okresie wzrosła. Przykładowo, w 2006 r. grupa zadaniowa Floty Południowej złożona z czterech niszczycieli i fregat, wspierana przez pomocniczą jednostkę pływającą prowadziła ćwiczenia na wodach spornego akwenu. Z kolei w listopadzie 2008 r. grupa zadaniowa złożona z pięciu okrętów opłynęła w ramach prowadzonych ćwiczeń Morze Południowochińskie, pokonując odległość 5 tysięcy nm i zatrzymując się w miejscach będących obiektem sporu z państwami regionu. Seria ćwiczeń chińskiej SSF miała miejsce w 2010 r. W marcu tego roku grupa zadaniowa Floty Morza Północnego, składająca się z niszczyciela, trzech fregat, zbiornikowca i okrętu ratunkowego wypłynęła z Qingdao i zakończyła trening na rafie Fiery Cross, wchodzącej w skład wysp Spratly. Z kolei w lipcu 2010 r. SSF zorganizowała szeroko zakrojone ćwiczenia z wykorzystaniem ostrej amunicji na Morzu Południowochińskim, w których udział wzięły najnowocześniejsze jednostki wszystkich trzech flot wchodzących w skład marynarki wojennej ChAL-W. Kilka miesięcy później, w listopadzie 2010 r. SSF przeprowadziła ćwiczenia Jiaolong-2010, w trakcie których trenowano desant z wykorzystaniem ponad 100 okrętów, okrętów podwodnych, samolotów i 1 800 żołnierzy piechoty morskiej[51].

Wyżej opisane pryncypia i instrumentarium polityki Chin w odniesieniu do akwenu jako takiego bezpośrednio przekładają się na politykę ChRL w kwestii sporów *stricte* terytorialnych. W tym kontekście analizowane działania odnoszą się do szerszego spektrum konfliktów na Morzu Południowochińskim i są wzajemnie ze sobą powiązane. Zostanie to zaprezentowane w dalszej części rozdziału na przykładzie sporów o wyspy Spratly, Paracele i Płyciznę Scarborough.

A historical perspective, [w:] Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative management regime, S. Bateman, R. Emmers [eds.], New York 2009, s. 46-47.

[51] M.T. Fravel, *China's Strategy*…, op. cit., s. 309-310, NY Times, M. Wines, *China Stages Naval Exercises*, https://www.nytimes.com (01.06.2020).

3. Spór o wyspy Spratly

Spór o Wyspy Spratly skupia w sobie dynamikę i ewolucję sytuacji politycznej wokół wysp, wysepek i innych obiektów zlokalizowanych na Morzu Południowochińskim. W przypadku konfliktów o Wyspy Paracelskie, a od 2012 r. także o Płyciznę Scarborough Chinom, przy zastosowaniu polityki faktów dokonanych, udało się narzucić odpowiednio Wietnamowi oraz Filipinom swoją wolę i ustanowić faktyczną kontrolę nad spornymi obiektami. Konflikt o wyspy Spratly pozostaje natomiast sporem żywym, a przy tym bardzo skomplikowanym. Angażuje on sześć państw regionu, które swoje roszczenia opierają na różnych przesłankach, a często także na różnych interpretacjach tych samych przesłanek. Z uwagi na powyższe czynniki konflikt o archipelag pozwala, z analitycznego punktu widzenia, uchwycić istotę chińskiej gry politycznej na Morzu Południowochińskim, w tym cele jakie stawie sobie ChRL, a także siły i środki, za pomocą których te cele realizuje.

Jakkolwiek konflikt o archipelag angażuje sześć państw, aktywność poszczególnych podmiotów nie jest równoważna. W istocie spór o Spratly to przede wszystkim konflikt Chin, Wietnamu i Filipin. Na wyraźnie mniejszą skalę są weń zaangażowane Malezja i Republika Chińska na Tajwanie. Zupełnie bierną postawę przyjmuje natomiast Sułtanat Brunei. Relacje ChRL z Wietnamem i Filipinami z silnym wyeksponowaniem wpływu jaki ma na nie polityka państwa w kwestii sporu wokół wysp archipelagu przedstawiono w rozdziale IV dysertacji. W rozdziale V uwzględniono ten faktor w analizie relacji chińsko-malezyjskich. Celem niniejszego rozdziału jest natomiast uchwycenie i analiza istoty chińskiej strategii, jej ewolucji w ramach badanego czasokresu, narzędzi realizacji krótko-, średnio- oraz długofalowych celów politycznych. Wreszcie możliwość stworzenia na podstawie wymienionych czynników prognozy dalszej ewolucji sytuacji wokół regionalnych „punktów zapalnych".

A. Przedmiot sporu i tło historyczne

Archipelag Spratly (chiń. *Nansha Qundao*[52]; wietn. *Truong Sa*; tag.: *Kapuluan ng Kalayaan*) zlokalizowany jest w południowo-wschodniej części akwenu Morza

[52] W dosłownym tłumaczeniu: Archipelag Południowych Piasków.

Południowochińskiego, około 900 mil morskich na południe od chińskiej wyspy-prowincji Hainan, 230 mil morskich na wschód od wietnamskiego portu Nga Trang, 120 mil morskich na zachód od filipińskiej wyspy Palawan oraz 150 mil morskich na północny zachód od malezyjskiego stanu Sabah (patrz: mapa 8). Żadna z wysp i obiektów nie jest stale zamieszkiwana, wszystkie są przy tym zbyt małe by stać się celem niezależnego, stałego osadnictwa. Wszystkie państwa zaangażowane w konflikt, z wyjątkiem Brunei, utrzymują na kontrolowanych przez siebie wyspach garnizony wojskowe[53].

Mapa 9. Wyspy Spratly – położenie

Źródło: The World Factobook, https://www.cia.gov (01.04.2020).

Archipelag składa się z kilkuset[54] wysp, wysepek, atoli, raf i innych obiektów[55] (w tabeli 61 wymieniono te kontrolowane przez poszczególne państwa), rozciągających się na około 500 mil morskich z północy na południe i 400 mil morskich ze wschodu na

[53] United Nations, Nguyen Dong Manh, *Settlement of disputes under the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea. The case of the South China Sea dispute*, www.un.org (27.01.2020), s. 9; K. Sato, *China's „Frontiers"*…, op. cit., s. 72.

[54] Różne źródła podają liczbę od 170 do 700 obiektów. Wysoki stopień rozbieżności danych wynika z dużego zróżnicowania obiektów i niejasnych kryteriów klasyfikacji. Zob.: M. Lanteigne, *The South China Sea*…, op. cit., s. 101; Nguyen Dong Manh, *Settlement of disputes*…, op. cit., s. 9.

[55] Mając na uwadze duże zróżnicowanie form wchodzących w skład archipelagu Spratly na potrzeby niniejszej pracy wykorzystywane będzie określenie „obiekty" (jako odpowiednich angielskiego *features*) w przypadkach, w których opisywane struktury nie są wyspami zgodnie z prawnomiędzynarodową definicją zawartą w UNCLOS.

zachód. Większość obiektów znajduje się w całości pod wodą w trakcie przypływu, a spośród wysp, które stale znajdują się ponad powierzchnią wody największą jest kontrolowana przez Tajwan Itu Aba o powierzchni zaledwie 0,43 km[56].

Tabela 61. Obiekty wchodzące w skład archipelagu Spratly, ich prawnomiędzynarodowy status oraz państwa je kontrolujące[57]*

Państwo	L.p.	Obiekt	Stan podczas przypływu	Państwo	L.p.	Obiekt	Stan podczas przypływu
ChRL	**1.**	Subi Reef (chiń. *Zhubi Jiao*)	pod wodą	**Wietnam**	**1.**	Southwest Cay (wiet. *Song Tu Tay*)	nad wodą
	2.	Gaven Reef (chiń. *Nanxun Jiao*)	pod wodą		**2.**	South Reef (wiet. *Da Nam*)	pod wodą
	3.	Hughes Reef (chiń. *Dongmen Jiao*)	pod wodą		**3.**	Petley Reef (wiet. *Nui Thi/Da Thi*)	pod wodą
	4.	Johnson South Reef (chiń. *Chigua Jiao*)	pod wodą		**4.**	Sand Cay (wiet. *Son Ca*)	nad wodą
	5.	Fiery Cross Reef (chiń. *Yongshu Jiao*)	pod wodą		**5.**	Namyit Island (wiet. *Nam Yet*)	nad wodą
	6.	Cuarteron Reef (chiń. *Huayang Jiao*)	pod wodą		**6.**	Discovery Great Reef (wiet. *Da Lon*)	pod wodą
	7.	Mischief Reef (chiń. *Meiji Jiao*)	pod wodą		**7.**	Sin Cowe Island (wiet. *Sinh Ton*)	nad wodą
Filipiny	**1.**	Northeast Cay (tag. *Parola*)	nad wodą		**8.**	Collins Reef (wiet. *Co Lin*)	pod wodą
	2.	Thitu Island (tag. *Pag-asa*)	nad wodą		**9.**	Lansdowne Reef (wiet. *Len Dao*)	pod wodą
	3.	Loaita Cay (tag. *Panata*)	pod wodą		**10.**	Sin Cowe East Island (wiet. *Sinh Ton Dong*)	nad wodą
	4.	Loaita Island (tag. *Kota*)	nad wodą		**11.**	Ladd Reef (wiet. *Da Lat*)	pod wodą

[56] Przytoczone dane nie uwzględniają prowadzonych przez państwa regionu, w tym przede wszystkim Chiny, prac mających na celu sztuczne zwiększenie powierzchni wysp archipelagu celem budowy na nich cywilnej i wojskowej infrastruktury.

[57] W źródłach znaleźć można bardzo zróżnicowane, a często niedokładne i sprzeczne informacje nt. kontroli przez poszczególne państwa zaangażowane w konflikt obiektów wchodzących w skład archipelagu Spratly. W niniejszej pracy wykorzystano dane z maja 2016 r. na podstawie opracowania i metodyki Alexandra Vuvinga. Badacz dokonał klasyfikacji w oparciu zarówno o dostępne dokumenty, analizę zdjęć satelitarnych, jak i wywiad bezpośredni. Podstawowym kryterium jest realna kontrola danego państwa nad analizowanym obiektem – przede wszystkim z utworzonych specjalnie w tym celu posterunków. W części przypadków za wystarczające uznano inne przesłanki (regularne patrole floty na Irving Reef i Dallas Reef, czy platformy obserwacyjne na sześciu płyciznach kontrolowanych przez Wietnam). Zob.: The Diplomat, A. Vuving, *South China Sea: Who Occupies What in the Spratlys ?*, https://thediplomat.com (27.03.2020).

Państwo	L.p.	Obiekt	Stan podczas przypływu	Państwo	L.p.	Obiekt	Stan podczas przypływu
Filipiny	**5.**	West York Island (tag. *Likas*)	nad wodą	**Wietnam**	**12.**	Spratly Island (wiet. *Truong Sa/Truong Sa Lon*)	nad wodą
	6.	Flat Island (tag. *Patag*)	nad wodą		**13.**	West Reef (wiet. *Da Tay*)	pod wodą
	7.	Nanshan Island (tag. *Lawak*)	nad wodą		**14.**	Central Reef (wiet. *Truong Sa Dong*)	pod wodą
	8.	Second Thomas Shoal (tag. *Ayungin*)	pod wodą		**15.**	East Reef (wiet. *Da Dong*)	pod wodą
	9.	Commodore Reef (tag. *Rizal*)	nad wodą		**16.**	Pearson Reef (wiet. *Phan Vinh*)	nad wodą
	10.	Irving Reef (tag. *Balagtas*)**	pod wodą		**17.**	Alison Reef (wiet. *Toc Tan*)	pod wodą
Malezja	**1.**	Swallow Reef (mal. *Layang-Layang*)	nad wodą		**18.**	Cornwallis South Reef (wiet. *Nui Le*)	pod wodą
	2.	Ardasier Reef (mal. *Ubi*)	pod wodą		**19.**	Pigeon/Tennant Reef (wiet. *Tien Nu*)	pod wodą
	3.	Mariveles Reef (mal. *Mantanani*)	pod wodą		**20.**	Barque Canada Reef (wiet. *Thuyen Chai*)	pod wodą
	4.	Erica Reef (mal. *Siput*)	pod wodą		**21.**	Amboyna Cay (wiet. *An Bang*)	nad wodą
	5.	Investigator Shoal (mal. *Peninjau*)	pod wodą		**22.**	Vanguard Bank (wiet. *Bai Tu Chinh*)****	pod wodą
	6.	Dallas Reef (mal. *Laya*)***	pod wodą		**23.**	Rifleman Bank (wiet. *Bai Vung May*)****	pod wodą
Tajwan	**1.**	Itu Aba Island	nad wodą		**24.**	Prince of Wales Bank (wiet. *Bai Phuc Tan*)****	pod wodą
					25.	Prince Consort Bank (wiet. *Bai Phuc Nguyen*)****	pod wodą
					26.	Grainger Bank (wiet. *Bai Que Duong*)****	pod wodą
					27.	Alexandra Bank (wiet. *Bai Huyen Tran*)****	pod wodą

* Status poszczególnych obiektów wchodzących w skład archipelagu Spratly pozostaje kwestią sporną. W wielu przypadkach nie ma także pewności w kwestii tego czy pozostają one ponad powierzchnią wody w czasie przypływu. W niniejszej pracy za

punkt wyjścia przyjęto informacje uwzględnione w projekcie National University of Singapore – oparte głównie na analizie zdjęć satelitarnych.

****** Na Irving Reef nie znajdują się żadne stałe struktury i instalacje, niemniej część źródeł potwierdza, że filipińska marynarka wojenna jest przygotowana do jej obrony.

*** Dallas Reef nie jest miejscem stałej dyslokacji wojska, niemniej malezyjska marynarka wojenna może regularnie wizytować obiekt z oddalonej o 3 mile morskie Ardasier Reef (podobna sytuacja występuje w przypadku Flat Island i Filipin). Część źródeł jako zajmowane przez Malezję wymienia jeszcze Royal Charlotee Reef (mal. *Semarang Berat Besar*) oraz Louisa Reef (mal. *Semarang Berat Kecil*). Nie ma jednak dowodów no jakąkolwiek ich kontrolę ze strony Malajów.

******** Wymienione obiekty to płycizny, na których Wietnamczycy zbudowali łącznie 14 platform obserwacyjnych, liczących od 100 do 250 m^2. Autorzy nie wszystkich opracowań klasyfikują je jako przynależne do archipelagu Spratly. Taka metodyka stosowana jest jednak między innymi przez chińskich badaczy.

Źródło: The Diplomat, A. Vuving, *South China Sea: Who Occupies What in the Spratlys ?*, https://thediplomat.com (27.03.2020), Center for Strategic & International Studies, G. Poling, *South China Sea In Focus. Clarifying the Limits of Maritime Disputes*, https://www.csis.org/ (03.04.2020); NUS Satellite Research Project on Insular Geographic Features in the South China Sea, https://cil.nus.edu.sg (27.06.2020).

Roszczenia do wszystkich obiektów wchodzących w skład archipelagu zgłaszają: ChRL, Tajwan oraz Wietnam. Z kolei do części z nich: Filipiny, Malezja oraz Brunei[58] (patrz tabela 62 i 63). Całość obszaru morskiego, na którym znajduje się archipelag w ocenach chińskich zajmuje około 800 km^2 i obejmuje 38% akwenu Morza Południowochińskiego[59].

[58] M. Lanteigne, *The South China Sea*…, op. cit., s. 101.
[59] K. Sato, *China's „Frontiers"*…, op. cit., s. 72.

Mapa 10. Zakres terytorialny roszczeń poszczególnych państw akwenu Morza Południowochińskiego

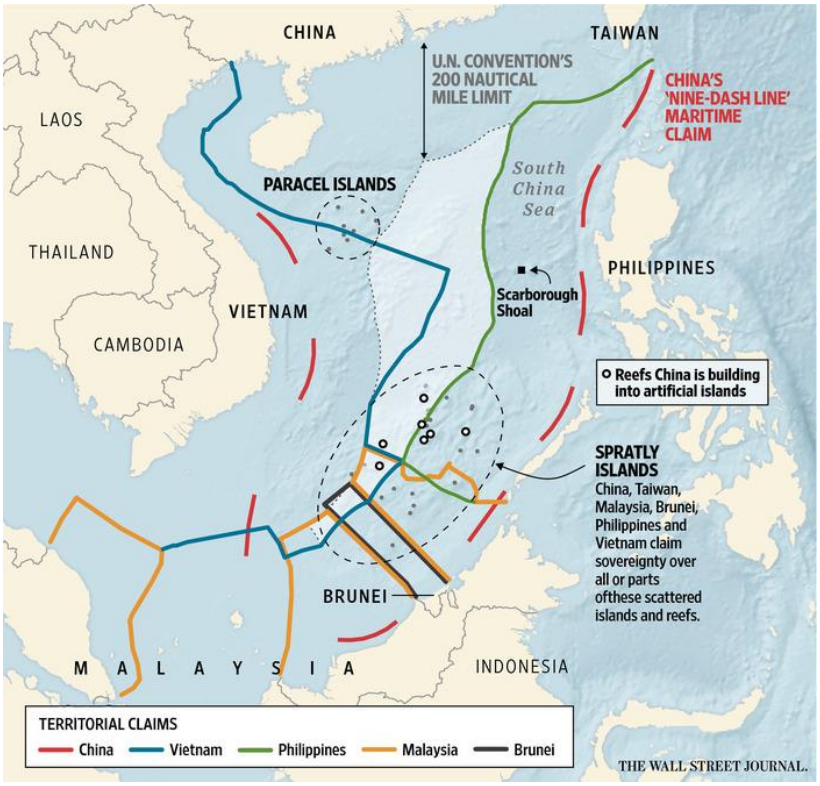

Źródło: The Wall Street Journal, https://www.wsj.com/ (05.05.2020).

Wyspy Spratly znajdują się na obszarze geologicznej Platformy Morza Południowochińskiego, skupiającej dużą część szacowanych zasobów surowcowych akwenu. Według szacunków USGS na tym spornym obszarze i pod dnem wód go okalających znajduje się od 764 do 5380 milionów bbl oraz od 4 609 do 32 381 miliardów ft^3 gazu ziemnego[60]. Warto jednak zaznaczyć, że przynależność terytorialna wysp może się przekładać na prawo do ustanowienia EEZ. W związku z tym konflikt o Spratly dotyczy także przyległych i zasobniejszych w surowce prowincji geologicznych: Greater Sarawak Basin, Palawan Shelf Basin oraz Baram Delta/Brunei Sabah Basin, a co za tym idzie większej części zasobów naturalnych Morza Południowochińskiego. Niemiej, jak już wspomniano, eksploatacja złóż surowców energetycznych nie jest zaawansowana. Pierwsze próby w tym zakresie podjęły w latach 70. Filipiny, wydobywając we współpracy z koncernami amerykańskimi ropę naftową w okolicach Reed Bank (który uznaje się za najbardziej obiecujące pod tym względem

[60] USGS, *World Petroleum Resources*…, op. cit.

miejsce w obszarze wysp Spratly). Aktywne na polu wydobycia ropy są także: ChRL, Wietnam i Malezja[61].

Obszar, na którym znajdują się wyspy z historycznego punktu widzenia pełnił przede wszystkim funkcję nawigacyjną. Nazywany był przez marynarzy „niebezpieczną ziemią" (*dangerous ground*) ze względu na zagrożenie, jakie stanowiły dla statków niezbadane obiekty. Dlatego historycznie statki handlowe unikały centralnych obszarów Morza Południowochińskiego, wybierając przybrzeżne szlaki wzdłuż Wietnamu lub wzdłuż zachodnich Filipin i przez Morze Sulu. Wymienione trasy były dobrze znane i kartograficznie udokumentowane, podczas gdy wody w okolicach Spratly pozostawały miejscem nieznanym i niebezpiecznym. Dopiero zachodni kupcy zdecydowali się na eksplorację tego obszaru na potrzeby rozwoju handlu między Chinami i Indiami. W 1821 r. Brytyjska Admiralicja opublikowała pierwszą mapę tych terenów. Od 1843 r. na cześć brytyjskiego kapitana, który odkrył i zajął jedną z wysp archipelag nosi swoją nazwę. W latach 1847-1933 Korona Brytyjska rościła sobie prawa do Spratly Island i Amboyna Cay (chińscy władcy dynastii Qing oficjalny protest w tej sprawie złożyli dopiero w 1877 r.). Dokładniejsze dane kartograficzne (umożliwiające stosunkowo bezpieczne przejście przez archipelag) pojawiły się dopiero w latach 1935-1937. Z nawigacyjnego punktu widzenia wyspy Spratly do dziś uważane są za obszar niebezpieczny dla żeglugi[62]. Jednocześnie należy zaznaczyć, że z uwagi na opisane już zasoby łowisk na okolicznych wodach przez setki lat aktywni byli lokalni rybacy, a żaden z historycznych organizmów państwowych czy *quasi*-państwowych nie rościł sobie praw do wysp archipelagu[63].

Dopiero w latach 30. XX wieku można mówić o względnie dokładnych danych dotyczących licznych raf i nisko położonych wysp archipelagu. Wtedy też stał się on, na niewielką skalę, obiektem rozgrywki i rywalizacji politycznej między państwami. W 1933 r. władze Indochin Francuskich zajęły dziewięć wysp, w tym największą: Itu Aba - gdzie utworzono centrum serwisowe. W tym samym roku zarówno wyspy Spratly, jak i Paracele zostały włączone do terytorium Indochin Francuskich. Od

[61] Zob. więcej: C. Bouchat, *Dangerous Ground*…, op. cit., s. 5-6.
[62] B. Womack, *The Spratlys: From Dangerous Ground to Apple of Discord*, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 33, No. 3 (2011), s. 373; Thanh-Dam Truong, Karim Knio, *The South China Sea and Asian Regionalism. A Critical Realist Perspective*, wersja elektroniczna, 2016, s. 40,42.
[63] P. Dutton, *Three Disputes*…, op. cit., s. 59.

1939 r. i w trakcie wojny na Pacyfiku wyspy wykorzystywane były jako baza okrętów podwodnych przez marynarkę wojenną Japonii (formalnie podlegały jurysdykcji gubernatora generalnego okupowanego przez Japończyków Tajwanu). Po zakończeniu działań wojennych pretensje do całości archipelagu zgłaszały zarówno Chiny (początkowo rządzona przez Czang Kaj-Szeka Republika Chińska, a po zwycięstwie komunistów w wojnie domowej w 1949 – ChRL), jak i Wietnam. Stopniowo roszczenia terytorialne do części obiektów formułowały kolejne państwa (patrz: tabela 62).

W 1988 r. w odpowiedzi na budowę rok wcześniej przez Chiny instalacji na Fiery Cross Reef (chiń. *Yonhsu Jiao*), doszło do zbrojnego incydentu z udziałem ChRL i Socjalistycznej Republiki Wietnamu. Wietnam uznał opisane działania za akt naruszający jego wody terytorialne, wysyłając w okolice jednostki marynarki wojennej, zajmując pobliskie obiekty morskie i żądając wycofania się jednostek chińskich. Spotkało się to z odpowiedzią strony ChRL, w wyniku której floty wojenne obu państw starły się w okolicach South Johnson Reef (chiń. *Chigua Jiao,* wiet. *Da Gac Ma*). W wygranym przez Chińczyków starciu zginęło lub zaginęło siedemdziesięciu czterech wietnamskich żołnierzy. Samo wydarzenie można uznać za cezurę wyznaczającą nowy etap rywalizacji o kontrolę nad archipelagiem i okalającymi go wodami. Dopiero z końcem lat 80. Chiny ustanowiły bowiem fizyczną obecność na wyspach archipelagu, w sposób jednoznaczny podkreślając swoje prawa do nich poprzez wykorzystanie siły. W 1992 r. ChRL podjęła także pierwszą próbę eksploatacji ropy naftowej w obszarze wysp – w okolicach Vanguard Bank wiercenia rozpoczęła, w kooperacji ze stroną chińską, amerykańska firma Crestone. Wcześniej, w tym samym roku, doszło także do niewielkiej potyczki z marynarką wojenną Wietnamu, po tym jak chińskie wojska wylądowały i zajęły nieokupowaną przez nikogo Three Headed Rock w bliskim sąsiedztwie „wietnamskiej" Sin Cowe East Island[64].

[64] Zob. więcej: M. Lanteigne, *The South China Sea*…, op. cit., s. 101; C. Bouchat, *Dangerous Ground*…, op. cit., s. 5, 10-11.

Tabela 62. Stanowisko i stan posiadania państw zaangażowanych w spór o wyspy archipelagu Spratly

Państwo	Stan posiadania	Roszczenia	Podstawa roszczeń
Brunei	0	1 rafa (Louisa Reef)	- UNCLOS (szelf kontynentalny, EEZ).
Chiny	13	- Cały archipelag. - Przyległe wody wraz z dnem i znajdującymi się pod nim zasobami.	- Historyczne prawa sięgające czasów dynastii Yuan (1271-1368 – polityczna kontrola) oraz Ming (1368-1644 – ekonomiczna eksploatacja). - U-Shaped Line.
Filipiny	21	57 obiektów	- UNCLOS (EEZ, szelf kontynentalny). - „Odkrycie i zajęcie" części wysp archipelagu - wyprawa Thomasa Clomy z 1956 r. - Oficjalne roszczenia rządów Filipin od 1978 r.
Malezja	7	12 obiektów	- „Odkrycie i zajęcie" części wysp archipelagu. - UNCLOS - szelf kontynentalny.
Tajwan	2	- Cały archipelag. - Przyległe wody wraz z dnem i znajdującymi się pod nim zasobami.	- Historyczne prawa – argumentacja tożsama z argumentacją ChRL. - U-Shaped Line.
Wietnam	27	- Cały archipelag.	- Historyczne prawa: Wietnam jako państwo, które pierwsze odkryło i nazwało obiekty archipelagu (okres rządów króla Le Tanh Tonga – 1460-1497). - Stopniowa zmiana retoryki i oparcie części roszczeń na UNCLOS – szelf kontynentalny.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: H. Djalal, *The South China Sea. The Long road towards peace and cooperation*, [w:] Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative management regime, S. Bateman, R. Emmers [eds.], New York 2009; U.S. Army War College, Strategic Studies Institute, C. Bouchat, *Dangerous Ground: The Spratly Island and U.S. Interests and Approaches*, http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil (12.05.2020).

B. Główne pryncypia i narzędzia realizacji polityki ChRL

Roszczenia ChRL opierają się na opisanej wcześniej *U-Shaped Line,* a państwo chińskie pretensje do wchodzących w skład archipelagu obiektów opiera na tzw. „historycznych prawach". Chińczycy argumentują, że wyspy Spratly stanowią historycznie część chińskiego terytorium, odwołując się do politycznej kontroli z czasów dynastii Yuan (1271-1368 r.) oraz ekonomicznego wykorzystania z czasów dynastii Ming (1386-1644 r.). Pozostałe podmioty zaangażowane w spór, swoje stanowisko budują na podobnych przesłankach (Tajwan, Wietnam), „odkryciu i efektywnej jurysdykcji (Filipiny) lub zapisach UNCLOS pozwalających na eksploatację zasobów w ich EEZ (Malezja, Brunei)[65]. W tabeli 62 zestawiono ze sobą roszczenia poszczególnych państw.

Na początku badanego okresu, pokrywającego się ze szczytową fazą tzw. „ofensywy czaru" ChRL, spór o wyspy Spratly - podobnie jak inne regionalne „punkty zapalne" - świadomie odsunięty został na dalszy plan. Chiny unikały podejmowania działań, które mogłyby przyczynić się do pogorszenia ich wizerunku w Azji Południowo-Wschodniej. Od 2009 r., ze szczególnym uwzględnieniem okresu od 2011 r., konflikt nabierał jednak nowej dynamiki, a w polityce ChRL w coraz większym stopniu dominowała asertywna postawa i dążenie do ochrony chińskich roszczeń.

Należy zaznaczyć, że jakkolwiek postawa Chin w kontekście sporu o wyspy Spratly nie była jednolita, Chińczycy konsekwentnie utrzymywali pryncypia swojej polityki, które za Nalanda Royem określić można jako politykę „Trzech Nie". Niezależnie od bieżącego stanu stosunków regionalnych ChRL:

1) Nie precyzuje swoich roszczeń terytorialnych – realizując politykę „strategicznej niejednoznaczności" pozostawiawia sobie pole politycznego manewru.

2) Nie godzi się na rozwiązanie sporu na poziomie negocjacji multilateralnych.

3) Nie godzi się na umiędzynarodowienie sporu[66].

Warto przy tym zwrócić uwagę na istotne cechy charakterystyczne chińskiej dyplomacji, wpisujące się w kanon działań na Morzu Południowochińskim *per se*:

[65] C. Bouchat, *Dangerous Ground*…, op. cit., s. 24-37.
[66] N. Roy, *Dragon – Elephant Relationship*…, op. cit., s. 183.

1) Chińczycy konsekwentnie podtrzymują, że są otwarci na negocjacje. Jednocześnie odrzucają możliwość podjęcia rozmów multilateralnych, podkreślając że wszelkie kwestie sporne powinny zostać wyjaśnione w drodze negocjacji bilateralnych. Wiedząc, że zdające sobie sprawę ze znacznej dysproporcji sił na korzyść ChRL państwa regionu nie będą skłonne do przyjęcia takich warunków, zdobywają czas niezbędny do konsolidacji i wzmocnienia własnych możliwości[67].

2) Chiny zdecydowanie reagują na polu dyplomatycznym na wszelkie inicjatywy państw zaangażowanych w spór, stojące w sprzeczności z jej oficjalnym stanowiskiem. Najczęściej instytucją podejmującą działania jest chińskie ministerstwo spraw zagranicznych[68].

Wyżej wymienione pryncypia wpisują się w ramy interesującej analizy polityki ChRL, którą przeprowadził M. Taylor Fravel. W opublikowanym w 2011 r. artykule odniósł się on do szerszego kontekstu roszczeń wobec akwenu Morza Południowochińskiego, w związku z czym przedstawione tezy obejmują całokształt analizowanych w rozdziale i silnie powiązanych ze sobą „punktów zapalnych". M.T. Fravel wskazał, że każde państwo prowadzące spory terytorialne może przyjąć jedną z trzech strategii:

1) Strategię współpracy – charakteryzującą się wykluczeniem możliwości użycia siły, bądź groźby jej użycia i opartą albo na uznaniu możliwości przekazania kontroli nad spornym terytorium albo na porzuceniu roszczeń.

2) Strategię eskalacji – opierającą się na stosowaniu dyplomatycznego nacisku dla uzyskania oczekiwanych efektów negocjacyjnych bądź na siłowym zajęciu spornego terytorium.

3) Strategię odwlekania – w ramach której państwa podtrzymują roszczenia terytorialne, nie odwołując się do użycia siły, ale też odrzucając możliwość ustępstw. Strategia ta opiera się na utrzymaniu sporu, nie jego rozwiązaniu[69].

W opinii M.T. Fravela od momentu utworzenia ChRL państwo to opierało swoją politykę na strategii odwlekania, cyklicznie uruchamiając elementy strategii eskalacji.

[67] M.T. Fravel, *China's Strategy*…, op. cit., s. 300.
[68] Ibidem, s. 300-301.
[69] Ibidem, s. 296-297.

W odniesieniu do konfliktu o Spratly chodzi o starcia z Wietnamem w 1988 r.[70] i zajęcie Mischief Reef (konflikt z Filipinami) pod koniec 1994 r[71]. Po okresie agresywnej polityki, która skutkowała wzmocnieniem obecności Chin w obszarze archipelagu, ale także aktywizacją pozostałych państw uczestniczących w sporze, ChRL powróciła do strategii odwlekania. M.T. Fravel wskazuje przy tym na stopniową ewolucję czynników determinujących wybór przez państwo chińskie takiej, a nie innej polityki. Do końca lat 80. wynikała ona przede wszystkim ze świadomości własnych słabości – w tym przede wszystkim ograniczonego potencjału chińskiej marynarki wojennej. Po charakteryzującym się agresywnymi działaniami okresie 1988-1994 czynnikiem determinującym politykę ChRL było natomiast dążenie do konsolidacji i umocnienia regionalnej pozycji, czemu nie służyła konfrontacyjna polityka[72].

W swoich działaniach Chiny odwoływały się do podobnego zestawu instrumentarium, jak w wyżej opisanym kontekście sporów o status i zasoby akwenu. ChRL traktuje zresztą Morze Południowochińskie i znajdujące się na nim obiekty jako jeden teatr działań, przy uwzględnieniu pewnego zniuansowania wynikającego ze specyfiki poszczególnych obszarów konfliktu.

---

[70] M. Taylor Fravel odnosząc się całościowo do sporów terytorialnych dotyczących akwenu Morza Południowochińskiego wymienia jeszcze zajęcie w 1974 r. wysp grupy Crescent w archipelagu Paraceli. W opinii autora niniejszej pracy konflikt ten, jak i aktywność Chin w połowie lat 70. mają jednak swoje specyficzne uwarunkowania i niekoniecznie wpisują się jako element przemyślanej całościowej koncepcji działań ukierunkowanych na ustanowienie kontroli nad całym akwenem. Chińskie agresywne działania z połowy lat 70. nie stanowiły komponentu tej samej rozgrywki politycznej, co zapoczątkowana z końcem lat 80. i trwająca do drugiej połowy lat 90. eskalacja konfliktu w odniesieniu do archipelagu Spratly. Polityka Chin uwarunkowana była wówczas przede wszystkim stanem bilateralnych relacji z Wietnamem, a także układem sił i konfliktami osadzonymi w realiach zimnowojennych (relacje Chiny – ZSRR). Ralph Emmers zwraca nawet uwagę na to, że militarna konfrontacja z Wietnamem z marca 1988 r. (jakkolwiek bez wątpienia zmieniała układ sił w obszarze archipelagu) nie wywołała dużych obaw państw ASEAN, wpisując się raczej w ich percepcji w politykę izolowania Wietnamu (wówczas poza organizacją), którą wspierały. Dopiero zajęcie Mischief Reef, nie wiążące się z przeprowadzeniem działań militarnych, ale bezpośrednio naruszające interes należących do ASEAN Filipin miało poważne konsekwencje w skali regionu. Tym samym nie można mówić o następujących po sobie fazach eskalacji i deeskalacji konfliktu jako pewnej powtarzalnej prawidłowości. Model ten ma zastosowanie w skali mikro – co opisano w rozdziale IV pracy i co zostanie rozwinięte w dalszej części niniejszego rozdziału. Nie odnosi się jednak do regionalnych megatrendów. Zob. R. Emmers, *The de-escalation of the Spratly dispute in Sino-Southeast Asian relations*, [w:] Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative management regime, S. Bateman, R. Emmers [eds.], New York 2009, s. 129-130.

[71] W 1994 r. Chiny rozpoczęły na Mischief Reef budowę instalacji militarnych – najpierw drewnianych, a następnie wykonanych z trwalszych materiałów. Spotkało się to z dużym sprzeciwem Filipin – co w szerszym wymiarze opisano już w rozdziale IV pracy. Zob. więcej m.in.: M. Lanteigne, *The South China Sea*…, op. cit., s. 101; C. Chang, *Southeast Asia and South China Sea Dispute*, [w:] Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative management regime, S. Bateman, R. Emmers [eds.], New York 2009, s. 98-99;.

[72] M.T. Fravel, *China's Strategy*…, op. cit., s. 299.

Chińskie działania dyplomatyczne, zarówno w odniesieniu do całości akwenu, jak i znajdujących się na nim obiektów, wpisują się w przedstawioną w rozdziale IV pracy dwutorową politykę, nazywaną niekiedy strategią „mów i bierz" (*talk and take*). Opiera się ona na łączeniu gotowości do kooperacji na poziomie deklaratywnym z asertywną postawą i polityką „faktów dokonanych" (już poza sferą dyplomacji) w praktyce. Ostateczne cele ChRL są przy tym jasno określone, a okresowe „uspokajanie sytuacji" czy „wygaszanie konfliktu" ma na celu jedynie zdobycie czasu i uniknięcie bezpośredniego, dużego starcia zbrojnego, które zarówno od strony politycznej jak i gospodarczej nie leży w interesie Chin[73]. W przypadku Spratly w badanym czasokresie takie podejście było szczególnie widoczne w jego schyłkowej fazie, kiedy ChRL rozpoczęła realizację polityki budowy na obiektach archipelagu sztucznych wysp i infrastruktury (o czym w dalszej części rozdziału).

Warto zaznaczyć, że na poziomie samego konfliktu o Spratly Chiny powstrzymywały się przed eskalacją sporów również w fazie rosnącej asertywności. Opisana już skomplikowana sytuacja wokół wysp, w tym przede wszystkim kontrola poszczególnych obiektów przez pozostałe państwa regionu sprawiają, że w latach 2003-2013 nie dochodziło zwykle do bezpośrednich incydentów w obszarze archipelagu. Tego typu wydarzenia miały miejsce przede wszystkim w odniesieniu do obszarów morskich akwenu. W kontekście sporu o Spratly miały one charakter incydentalny. Zaangażowane w nie były jednostki tych samych formacji, które aktywne były także w działaniach na pełnym morzu. Podejmowane działania miały także często szerszy kontekst i stanowiły element demonstracji w odniesieniu do całego akwenu. Przykładem tego była wspomniana już w poprzedniej części rozdziału inicjatywa z listopada 2008 r., w ramach której grupa zadaniowa okrętów marynarki wojennej ChAL-W opłynęła akwen Morza Południowochińskiego. Nieprzypadkowo chińskie jednostki zatrzymały się wówczas na większości kontrolowanych przez Chiny obiektów Spratly: Fiery Cross, Subi Reef, Cuarterton Reef, Gavin Reef oraz James Shoal. Podobna sytuacja miała miejsce w marcu 2010 r., gdy grupa zadaniowa Floty Morza Północnego zakończyła trening na rafie Fiery Cross[74].

[73] Zob.: rozdział IV, s. 22-26, 34-35, 47.
[74] M.T. Fravel, *China's Strategy*…, op. cit., s. 309-310, M. Wines, *China Stages Naval*…, op. cit.

Niektóre działania widoczne w ostatniej części badanego czasokresu stanowiły natomiast element demonstracji siły *stricte* w odniesieniu do archipelagu Spratly. Na przykład w marcu 2011 r. dwie chińskie jednostki MSF wykonywały niebezpieczne manewry w pobliżu filipińskiego statku badań sejsmicznych MV Veritas Voyager, zmuszając go do opuszczenia obszaru w pobliżu Reed Bank[75].

Najważniejszą z instytucji odpowiedzialnych za egzekwowanie prawa ChRL do wysp Spratly była w latach 2003-2013 podległa SSRFAB Grupa Administracji Rybołówstwa Morza Południowego (*China South Sea Fisheries Administration Contingent*, chiń. *zhongguo nanhai yuzheng zongdui*), której statki operowały na wodach wokół Wysp Paracelskich i wysp Spratly. Prowadziła ona regularne patrole w celu egzekwowania chińskiego prawa w zakresie rybołówstwa (np. limitów połowowych), udzielała pomocy i wsparcia chińskim jednostkom rybackim operującym na spornych wodach akwenu, a także powstrzymywała obce jednostki przed aktywnością na wodach, które Chińczycy uważają za swoje terytorium. Główna odpowiedzialność w zakresie podejmowanych ofensywnych działań skupiała się więc na jednostkach cywilnych[76].

Wśród narzędzi realizacji celów polityki ChRL wobec sporu o Spratly uwzględnić należy także komponent militarny. Chiny utrzymują stałą obecność niewielkiej liczby jednostek (najczęściej mniejszych i starszych) na największych kontrolowanych przez siebie obiektach, takich jak: Fiery Cross i Mischief Reef. Od około 2005 r. marynarka wojenna ChRL prowadzi także regularne patrole na spornych wodach. Ich liczba i częstotliwość nie są znane[77].

Na końcowym etapie badanego czasokresu w chińskiej polityce kluczową rolę odgrywać zaczął inny element - o wymiarze *quasi*-militarnym. Chodzi tu o szeroko komentowaną rozbudowę infrastruktury na wyspach Spratly, która przyczynia się do daleko idącej zmiany geostrategicznego układu sił w regionie, budząc obawy zarówno graczy regionalnych, jak i zewnętrznych potęg, w tym Stanów Zjednoczonych. Warto zauważyć, że nowa jest w tym przypadku skala i zakres podejmowanych działań. Chiny już wcześniej dążyły bowiem do wykreowania możliwości wykorzystania

[75] M.T. Fravel, *China's Strategy*…, op. cit., s. 306-307.
[76] Ibidem, s. 303-305.
[77] Ibidem, s. 309-310.

kontrolowanych obiektów celem wzmocnienia swojej pozycji nie tylko w kontekście analizowanych sporów, ale także w odniesieniu do szerszego wymiaru równowagi sił i rozgrywki geopolitycznej w regionie[78].

Należy zaznaczyć, że dopiero w okresie następującym po dekadzie 2003-2013 element zagospodarowania obiektów akwenu nabrał kluczowego znaczenia. Chodzi o prowadzoną przez ChRL politykę budowy sztucznych wysp[79] i umieszczania na nich infrastruktury o znaczeniu militarnym. Od września 2013 r. (działania w obszarze Cuarterton Reef) Chińczycy powiększyli w ten sposób terytorium siedmiu kontrolowanych wysp i obiektów w archipelagu Spratly o ponad 3 000 akrów. Na powstałych powierzchniach w obszarze: Cuarterton Reef, Fiery Cross, Gaven Reef, Hughes Reed, Johnson South Reef, Mischief Reed i Subi Reef utworzyli hangary, lotniska, punkty dowodzenia oraz systemy sensorów[80]. W tabeli 63 przedstawiono siły poszczególnych państw dyslokowane na obiektach archipelagu Spratly, a także wybudowaną na nich infrastrukturę.

[78] Z końcem lat 80. dotyczyło to stacji radarowej utworzonej na Fiery Cross. W dalszej kolejności prosta infrastruktura i anteny do komunikacji satelitarnej pojawiły się na innych kontrolowanych przez Chiny obiektach w tym: South Johnson Reef i Subi Reef. Od 1995 r. Chińczycy rozbudowywali także instalacje na zajętej wcześniej Mischief Reef. Odnosiło się to już nie tylko do anten satelitarnych i prostych drewniano-betonowych konstrukcji, ale także: mola, lądowiska dla helikopterów i stanowisk artylerii przeciwlotniczej. B.A. Elleman, *Maritime territorial disputes*…, op. cit., s. 48-49.

[79] Działania te opierają się na transporcie budulca z dna morskiego na powierzchnię obiektów, tak aby utworzyć nowe obszary lądowe i umożliwić ich zagospodarowanie. Warto zaznaczyć, że nie istnieje prawno-międzynarodowa definicja „sztucznej wyspy". Niemniej przytoczona już w rozdziale definicja wyspy - podkreślająca, że jest to „ukształtowany w sposób naturalny obszar lądu (…)" – wskazuje, że z prawnomiędzynarodowego punktu widzenia inicjatywy podejmowane przez ChRL nie mają skutku co do zmiany statusu poszczególnych obiektów wchodzących w skład archipelagu. W UNCLOS pojawiają się pojęcia zarówno „sztucznej wyspy", jak i „instalacji i konstrukcji" budowanych przez państwa. Konwencja wskazuje możliwość ustanowienia wokół nich „strefy bezpieczeństwa o uzasadnionych rozmiarach, w obrębie których może ono stosować odpowiednie środki w celu zapewnienia bezpieczeństwa zarówno żeglugi, jak i sztucznych wysp, instalacji i konstrukcji". Podejmowane przez Chińczyków działania, ich cele, jak i sposób realizacji (zgodnie z zapisami konwencji „budowa sztucznych wysp, instalacji i konstrukcji powinna być w należyty sposób ogłoszona, a także powinny być utrzymane stałe środki ostrzegające o ich obecności") stoją jednak w sprzeczności z zapisami UNCLOS. Zob.: Art. 60 UNCLOS, http://www.un.org (13.04.2020); D. Andreeff, *Legal Implications of China's Land Reclamation Projects in the Spratly Islands*, „International Law and Politics", Vol. 47:855 (2014-2015).

[80] The Diplomat, S. Stashwick, *Perpetual Stalemate: China Can Neither Be Dislodged From the South China Sea Nor Control It*, https://thediplomat.com (05.04.2020).

Tabela 63. Siły poszczególnych państw dyslokowane na obiektach archipelagu Spratly, a także wybudowana na nich infrastruktura

Państwo	Siły zbrojne	Infrastruktura
Brunei	Brak	Brak
ChRL	- Posterunek wojskowy na Cuarterton Reef; - Garnizon na Gaven Reef; - Garnizon na South Johnson Reef; - Garnizon wojskowy na Mischief Reef; - Ok. 200 osobowy garnizon na Subi Reef.	- Dwa lądowiska dla helikopterów, falochrony i latarnia morska na Cuarterton Reef; - Pas startowy na Fiery Cross Reef; - Platforma dostawcza, stanowiska karabinów, radar i sprzęt komunikacyjny oraz latarnia morska na Gaven Reef; - Posterunek, falochrony oraz latarnia morska na Hughes Reef; - Posterunek, sprzęt komunikacyjny, przystań i latarnia morska na South Johnson Reef; - Latarnia morska na Mieschief Reef; - Posterunek, antena satelitarna, lądowisko dla helikopterów, radar oraz latarnia morska na Subi Reef.
Filipiny	- Około 500 żołnierzy na zajmowanych obiektach.	- 1300 m pas startowy na Thitu Island – od 1981 r.
Malezja	- Około 70 żołnierzy na zajmowanych obiektach.	- Lotnisko na Swallow Reef – wykorzystywane w celach militarnych i komercyjnych – 600 m pas startowy.
Tajwan	- Jednostki straży przybrzeżnej na Itu Aba (od 2000 brak wojska).	- 1000 m pas startowy na Itu Aba – od 2008 r.
Wietnam	- Około 600 żołnierzy w 29 lokalizacjach.	- 600 m pas startowy na Spratly Island.

Źródło: D. Andreeff, *Legal Implications of China's Land Reclamation Projects in the Spratly Islands*, „International Law and Politics", Vol. 47:855 (2014-2015), s. 865-878.

Tabela 64. Przypadki użycia lub groźby użycia przez stronę chińską siły na akwenie Morza Południowochińskiego w latach 2003-2013

Data	Wydarzenie
9 VII 2007	- Chiński okręt wojenny atakuje wietnamski statek rybacki w pobliżu wysp Spratly, raniąc pięciu wietnamskich rybaków.
III 2009	- Chińskie jednostki podejmują szereg agresywnych działań wobec operującego w pobliżu wyspy Hainan amerykańskiego okrętu zwiadowczego USS Impeccable.
VI 2009	- Zderzenie chińskiego okrętu podwodnego z ciągniętym przez amerykański niszczyciel USS John McCain sonarem.
2009	- Według wietnamskich mediów Chińczycy zatrzymali lub zajęli w sumie 33 wietnamskie jednostki i 433 członków załóg, z których wielu szukało schronienia przed silnymi sztormami na Wyspach Paracelskich w sierpniu i październiku 2009 r.

Data	Wydarzenie
VIII 2010	- Chiński okręt podwodny umieszcza flagę ChRL na dnie Morza Południowochińskiego.
2010	- Chińskie jednostki przecinają kable wietnamskiej jednostce prowadzącej prace nad wytyczeniem granicy szelfu kontynentalnego na potrzeby przygotowywanego raportu dla ONZ.
2010	- W opublikowanym raporcie wietnamskie władze informują o zatrzymaniu przez Chińczyków w pobliżu spornych terytoriów w sumie ok. 30 wietnamskich łodzi i 200 rybaków.
25 II 2011	- Siły zbrojne Filipin informują o ostrzelaniu przez chińską fregatę rakietową trzech filipiński łodzi rybackich w pobliżu atolu Jacksona.
2 III 2011	- Rząd Filipin informuje o groźbie zaatakowania przez dwie chińskie łodzie patrolowe filipińskiego statku badań sejsmicznych MV Veritas Voyager w pobliżu Reed Bank.
V 2011	- Chińskie statki przecinają kable wietnamskiego statku badań sejsmicznych Binh Minh 2 w obszarze uznawanym przez Wietnam za EEZ.
21-24 V 2011	- Chiński morski okręt zwiadowczy w asyście okrętów marynarki wojennej rozładowuje materiały budowlane w pobliżu zajmowanych przez Filipiny West York Island i Flat Island.
26 V 2011	- Trzy chińskie okręty zwiadu morskiego zaatakowały i przecięły kable wykorzystywane przez wietnamski statek do badań sejsmicznych, uniemożliwiając dalsze prowadzenie badań w obszarze tzw. Bloku 148 (około 600 km morskich na południe od Hainan i 120 km od wybrzeża Wietnamu).
31 V 2011	- Trzy chińskie okręty marynarki wojennej użyły broni celem przepędzenia czterech wietnamskich statków rybackich w obszarze wysp Spratly.
9 VI 2011	- Chiński statek rybacki w asyście dwóch okrętów administracji rybołówstwa zaatakował i przeciął kable statku do badań sejsmicznych Viking 2, pracującego na zlecenie Vietnam National Oil and Gas Group (VNOGG) w obszarze uznawanym przez Wietnam za EEZ.
17 VI 2011	- Chiny demonstracyjnie wysyłają swój największy okręt patrolowy Haixun 31 w podróż do portu w Singapurze przez sporne obszary Morza Południowochińskiego.
5 VII 2011	- Chińscy żołnierze atakują kapitana i załogę, a następnie wypędzają wietnamską jednostkę z okolic Wysp Paracelskich.
22 II 2012	- Wietnam informuje o użyciu przez Chińczyków siły w celu zatrzymania 11 wietnamskich rybaków usiłujących znaleźć schronienie przed sztormem na Wyspach Paracelskich. Ambasada ChRL odrzuca oficjalny protest.
23 III 2012	- Chińczycy zatrzymują 21 wietnamskich rybaków w okolicach Wysp Paracelskich, żądając 11 000 USD za ich uwolnienie.
IV-VII 2012	- Po trzymiesięcznym impasie jednostki filipińskie opuszczają Płyciznę Scarborough, nad którą kontrolę *de facto* ustanawiają Chińczycy.
VI 2012	- Chińczycy otwierają międzynarodowe przetargi na eksploatację 9 bloków znajdujących się w obszarze uznawanym przez Wietnam za EEZ.
XI 2012	- Chińskie statki ponownie przecinają kable wietnamskiego statku badań sejsmicznych Binh Minh 2 w obszarze uznawanym przez Wietnam za EEZ.

Data	Wydarzenie
XI 2012	- Władze chińskie wydają pozwolenie policji prowincji Hainan na wejście na pokład i przeszukiwanie jednostek znajdujących się na spornych terytoriach Morza Południowochińskiego.
2012	- Według przewodniczącego wietnamskiego związku rybaków chińskie instytucje zatrzymały około 300 rybaków z prowincji Quang Ngai w Wietnamie.
20 III 2013	- Niezidentyfikowana chińska jednostka wystrzeliła flary w stronę wietnamskiej łodzi rybackiej w okolicach Wysp Paracelskich. Władze Wietnamu skierowały do ambasady ChRL oficjalny protest.
5 XII 2013	- Statek pomocniczy chińskiej marynarki zmusza amerykański krążownik USS Cowpens do zmiany kursu celem uniknięcia zderzenia. Incydent ma miejsce na wodach międzynarodowych.
2013	- Według informacji Vietnam Fishing Society na przestrzeni roku dziesiątki wietnamskich jednostek rybackich zostało wypędzonych, staranowanych bądź ostrzelanych, Chinczycy niszczyli także narzędzia połowowe a także konfiskowali połowy.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Le Hong Hiep, *Vietnam's Pursuit of Alliance Politics in the South China Sea*, [w:] Power Politics in Asia's Contested Waters. Territorial Disputes in the South China Sea, E. Fels, Truong-Minh Vu [eds.], New York 2016, s. 275; Van Pham, *The Use or Threat of Force in the South China Sea Disputes Since 1945: A Timeline*, [w:] Power Politics in Asia's Contested Waters. Territorial Disputes in the South China Sea, E. Fels, Truong-Minh Vu [eds], New York 2016, s. 523-537.

4. Konflikt o Wyspy Paracelskie

W porównaniu do sporów o przynależność obiektów należących do archipelagu Spratly, konflikt o Paracele przybiera i przybierał w badanym czasokresie znacznie niższą intensywność. Obejmował przede wszystkim działania na płaszczyźnie dyplomatycznej oraz cykliczne incydenty z udziałem jednostek operujących na wodach przyległych do spornych obiektów, gdzie Chiny regularnie demonstrują swoją suwerenność.

Należy także zaznaczyć, że z faktycznego punktu widzenia ChRL od ponad 40 lat sprawuje pewną i niczym niezagrożoną kontrolę nad wyspami. Konflikt o Paracele jest wreszcie konfliktem *de facto* bilateralnym. Podobnie jak ma to miejsce w przypadku sporu o Płyciznę Scarborough, oficjalnie swoje pretensje do tych obiektów zgłasza także Tajwan. Zajmuje jednak przy tym postawę bierną, nie mając woli politycznej ani

realnych możliwości (prawnych, politycznych, gospodarczych, militarnych) odegrania poważniejszej roli.

A. Przedmiot sporu i tło historyczne

Wyspy Paracelskie (chiń. *Xisha Qundao*[81], wiet. *Hoang Sa*) znajdują się w północnozachodniej części akwenu Morza Południowochińskiego około 185 nm od wybrzeża Wietnamu i około 165 nm od chińskiej wyspy-prowincji Hainan. To łańcuch ok. trzydziestu[82] nisko położonych wysp koralowych, który składa się z dwóch oddalonych od siebie o około 70 kilometrów mniejszych grup – wysp grupy Crescent na zachodzie (składa się na nią pięć głównych obiektów: Robert Island, Duncan Island, Palm Island, Drummond Island oraz Pattle Island) i wysp grupy Amphitrite na wschodzie (Woody Island, Rocky Island, South Island, Middle Island, North Island oraz Tree Island), a także innych odizolowanych wysp, raf i płycizn rozrzuconych w niewielkiej odległości od wspomnianych grup (między innymi Money Island i Triton Island oddalone o około 10 kilometrów od grupy Crescent oraz Lincoln Island na wschód od grupy Amphitrite)[83].

Geograficznie Paracele rozciągają się na obszarze 105 nm z północnego wschodu i wyspy Tree Island na południowy wschód - do wyspy Triton Island, a także 100 nm z północnego zachodu (North Reef) na północny wschód (Herald Bank). Archipelag zajmuje około 2 nm^2 powierzchni lądowej i około 13 nm^2 powierzchni morskiej. Geologicznie znajduje się na głębokości od 1000 do 2000 metrów pod poziomem morza (p.p.m.) i jest przedłużeniem azjatyckiego szelfu kontynentalnego. Pas wód głębokich (około 3000 metrów p.p.m.) oddziela go na północy od Chin i chińskiej wyspy Hainan[84].

Największa z wysp – Woody Island – ma około 1,8 kilometra długości, a także 1,1-1,2 kilometra szerokości. Wszystkie wyspy i obiekty archipelagu pozostawały niezamieszkane, a osadnictwo na nich utrudnia między innymi ostry sezon

[81] W polskim tłumaczeniu: „Zachodnie Piaski".
[82] Podobnie jak ma to miejsce w przypadku Spratly, dostępne dane różnią się od siebie z uwagi na mnogość występujących obiektów i trudności w ich klasyfikacji. Źródła dot. Wysp Paracelskich podają od 30 do 130 obiektów.
[83] M. Chemillier-Gendreau, *Sovereignty over the Paracels and Spratly Islands*, Boston 2000, s. 16.
[84] U.S. Army War College, Strategic Studies Institute, C. Bouchat, *The Paracel Islands and the U.S. Interests and Approaches in the South China Sea*, http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil (14.06.2020), s. 3.

monsunowy[85]. Obszar jest jednak co roku odwiedzany w określonych porach przez rybaków, ponadto Chiny wybudowały infrastrukturę wojskową, obejmującą między innymi pas startowy na Woody Island i stację nasłuchową na pobliskiej rafie[86], a w ostatnich latach zainicjowały budowę administracji i osadnictwo cywilne[87].

Mapa 11. Wyspy Paracelskie - położenie

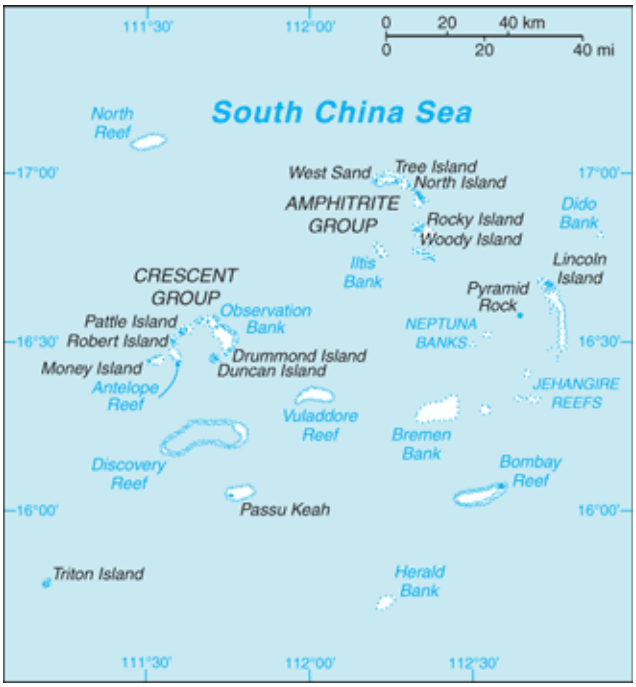

Źródło: The World Factbook, https://www.cia.gov (04.06.2020).

Tabela 65. Obiekty wchodzące w skład archipelagu Wysp Paracelskich oraz ich prawnomiędzynarodowy status

Grupa	L.p.	Obiekt	Stan podczas przypływu	Grupa	L.p.	Obiekt	Stan podczas przypływu
Amphitrite (chiń. Xuande Qundao; wiet. Nhóm An Vinh)	**1.**	West Sand (chiń. *Xi Shazhou*; wiet. *Cốn Cát Tây*)	pod wodą	**Crescent (chiń. Yongle Qundo; wiet. Nhóm Lưỡi Liềm)**	**1.**	Pattle Island (chiń. *Shanhu Dao*; wiet. *Đảo Hoàng Sa*)	nad wodą
	2.	Tree Island (chiń. *Zhaoshu Dao; wiet.* Đảo Cây)	nad wodą		**2.**	Robert Island (chiń. *Ganquan Dao*; wiet. Đảo Hữu Nhật)	nad wodą

[85] C. Bouchat, *The Paracel Islands*…, op. cit., s. 49-50.
[86] S. Tonneson, *The Paracels: The „Other" South China Sea Dispute,* Paper presented at the South China Sea Panel, International Studies Association, Hong Kong Convention, 26-28 July 2001, s. 3.
[87] Zob.: Foreign Policy, J. Chiu, *China's Secret Weapon on Disputed Island: Beer and Badminton*, https://foreignpolicy.com (02.06.2020).

Grupa	L.p.	Obiekt	Stan podczas przypływu	Grupa	L.p.	Obiekt	Stan podczas przypływu
Amphitrite (chiń. Xuande Qundao; wiet. Nhóm An Vinh)	**3.**	North Island (chiń. *Bei Dao*; wiet. *ĐảoBắc*)	nad wodą	**Crescent (chiń. Yongle Qundo; wiet. Nhóm Lưỡi Liềm)**	**3.**	Money Island (chiń. *Jinyin Dao*; wiet. Đảo Quang Ảnh)	nad wodą
	4.	Middle Island (chiń. *Zhong Dao*; wiet. *Đảo Trung*)	nad wodą		**4.**	Drummond Island (chiń. *Jingquing Dao*; wiet. *Đảo Duy Mộng*)	nad wodą
	5.	South Sand (chiń.*Nan Shazhou*; wiet. *Cốn Cát Nam*)	nad wodą		**5.**	Duncan Island (chiń. *Chenghang Dao*; wiet. *Đảo Quang Hoà*)	nad wodą
	6.	Woody Island (chiń. *Yongxing Dao;* wiet. *Đảo Phú Lâm*).	nad wodą				
	7.	South Island (chiń. *Nan Dao; wiet. Đảo Nam*)	nad wodą				
Pozostałe	**1.**	Bombay Reef (chiń. *Langhua Jiao*, wiet. *Đá Bông Bay*)	pod wodą	**Pozostałe**	**6.**	North Reef (chiń. *Bei Jiao*, wiet. *Đá Bắc*)	nad wodą
	2.	Bremen Bank (chiń. *Binmei Tan*; wiet. *Bãi Châu Nhai*)	Pod wodą		**7.**	Passu Keah Island (chiń. *Panshi Yu*, wiet. *Đá Bạch Quy*).	nad wodą
	3.	Discovery Reef (chiń. *Huaguang Jiao*, wiet. *Đá Lối*)	pod wodą		**8.**	Triton Island (chiń. *Zhongjian Dao*, wiet. *Đảo Tri Tôn*)	nad wodą

Grupa	L.p.	Obiekt	Stan podczas przypływu	Grupa	L.p.	Obiekt	Stan podczas przypływu
Pozostałe	**4.**	Iltis Bank (chiń. *Yinshuo Tan*; wiet. *Bãi Bình Sơn*)	pod wodą	**Pozostałe**	**9.**	Vuladdore Reef (chiń. *Yuzhuo Jiao*, wiet. *Đá Chim Yến*).	pod wodą
	5.	Lincoln Island (chiń. *Dong Dao*, wiet. *Đảo Linh Côn*).	nad wodą		**10.**	Didu Bank (chiń. *Xidu Tan*; wiet. *Bãi Gò Nói*)	pod wodą
	6.	Neptuna Bank (chiń. *Beibianlang*; wiet. B*ãi Thuỷ Tề*)	pod wodą		**11.**	Jehangire Bank (chiń. *Zhanhan Tan*; wiet. *Bãi Quảng Nghĩa*)	pod wodą

Źródło: Center for Strategic & International Studies, G. Poling, *South China Sea In Focus. Clarifying the Limits of Maritime Disputes*, https://www.csis.org/ (03.04.2020); M.Chemillier-Gendreau, *Sovereignty over the Paracels and Spratly Islands*, Boston 2000, s. 162; Centre for International Law. National University of Singapore, https://cil.nus.edu.sg (03.04.2020).

Ekonomiczne znaczenie Wysp Paracelskich i wód je okalających jest na dzień dzisiejszy ograniczone. W przeciwieństwo do wysp Spratly, ani w obszarze archipelagu, ani pod dnem morskim wód przyległych nie stwierdzono występowania istotnych konwencjonalnych złóż węglowodorów. W obszarze wód przyległych nie występują złoża ropy naftowej. Szacowane potencjalne zasoby gazu ziemnego są niewielkie, a ich wydobycie ekonomicznie nieopłacalne[88]. Wstępne badania potwierdziły natomiast możliwość występowania istotnych złóż klatratów metanu[89]. W przypadku uzyskania technologii umożliwiającej ich wydobycie i wykorzystanie na masową skalę, byłby to istotny czynnik zmieniający znaczenie Wysp Paracelskich na geoekonomicznej mapie Morza Południowochińskiego. Warto przy tym zaznaczyć, że jednym z państw, które

[88] C. Bouchat, *The Paracel Islands*…, op. cit., s. 7.
[89] Ibidem; Zob. więcej nt. klatratów metanu i ich potencjalnego wpływu na energetykę XXI w.: Cire.pl, J. Balcewicz, *Klatraty metanu przyszłością świata*, https://www.cire.pl (01.07.2020).

inwestuje duże środki w badania nad nową, potencjalnie rewolucyjną technologią jest ChRL[90].

Najważniejszym z ekonomicznych zasobów Wysp Paracelskich i wód przyległych są bogate łowiska. Stein Tonneson wskazuje przy tym, że ze względu na skaliste dno większe łodzie rybackie wolą jednak unikać obszaru archipelagu, w obawie przed utratą narzędzi połowowych[91].

Paracele są także źródłem nawozów naturalnych w postaci zawierającego fosforany ptasiego guana[92]. Ponadto Chińczycy podejmują obecnie działania zmierzające do wykorzystania archipelagu jako destynacji turystycznej, o czym szerzej w dalszej części rozdziału[93].

Jakkolwiek gospodarcze znaczenie Wysp Paracelskich jest na dzień dzisiejszy ograniczone, należy odnotować ich duże znaczenie strategiczne w całościowym kontekście rywalizacji na Morzu Południowochińskim. Tworzą je kluczowe z punktu widzenia globalnego handlu szlaki przechodzące przez akwen Morza Południowochińskiego, potencjalne zasoby surowców energetycznych, jak i strategiczne ulokowanie w bliskiej odległości od południowego wybrzeża ChRL oraz środkowej części Wietnamu. Clarence Bouchet z U.S. Army War College podkreśla, że Paracele strategiczną rolę w percepcji bezpieczeństwa Chin - w odniesieniu do zagrożenia atakiem ze strony morza - uzyskały wraz z zakończeniem wojny chińsko-francuskiej w 1885 r., po której Wietnam stał się francuskim protektoratem, a Francuzi wybudowali na wyspach latarnię morską, wysuwając oficjalne roszczenia terytorialne do archipelagu (szerzej o historycznym kontekście w kolejnych akapitach)[94].

---

[90] Bankier.pl, *Chiny rozpoczęły wydobywanie metanu z klatratu spod dna morskiego*, https://www.bankier.pl (04.07.2018); BBC, *China claims breakthrough in mining „flammable ice*", https://www.bbc.com (04.07.2020); Chemistry World, Hepeng Jia, *China opens up new energy front as it succeeds in tapping gas hydrates*, https://www.chemistryworld.com (04.07.2020); OilPrice.com, T. Paraskova, *Can „Fire Ice" Replace Shale ?*, https://oilprice.com (04.07.2020).

[91] M. Chemillier-Gendreau, *Sovereignty over the Paracels*…, op. cit., s. 6.

[92] Ibidem, s. 5, 18-19.

[93] C. Bouchat, *The Paracel Islands*…, op. cit., s. 11-12.

[94] Autor przytacza w tym kontekście dane jednego z chińskich naukowców, który wskazał, że między rokiem 1840 a 1949 na Chiny przypuszczono 479 ataków od strony morza, z czego 84 z nich stanowiły kluczowy kierunek natarcia. Zbudowało to świadomość potrzeby zabezpieczenia chińskiego „przedpola" od strony morza, a Wyspy Paracelskie – jako struktury najbliższe granic ChRL spośród tych znajdujących się na Morzu Południowochińskim – odgrywają istotną rolę. C. Bouchat, *The Paracel Islands*…, op. cit., s. 13.

Obecnie, poza wspomnianym elementem obronnym, Paracele mogą mieć dla Chin także znaczenie w kategoriach ofensywnych. S. Tonneson dowodzi, że tylko w takim wymiarze kontrola nad archipelagiem stanowi istotny ze strategicznego punktu widzenia zasób, wskazując że będąc kontrolowane przez słabsze państwo wyspy nigdy nie były traktowane przez agresora jako istotna przeszkoda dla planów ofensywnych (wymienia w tym kontekście oceny amerykańskie z okresu wojny na Pacyfiku, a także brytyjskie z lat 50. i 60. XX wieku)[95]. Wyspy wraz ze znajdującymi się na Woody Island pasem startowym i stacją wywiadu elektronicznego mogłyby odegrać ważną rolę w przypadku ewentualnego pełnoskalowego konfliktu zbrojnego między ChRL a Wietnamem[96]. C. Bouchet wskazuje także na szersze możliwości wykorzystania wysp archipelagu, w tym przede wszystkim infrastruktury na Woody Island. Zaznacza, że znajdująca się na wyspie stacja nasłuchowa pozwala objąć swoim działaniem cały akwen Morza Południowochińskiego, w tym także: Filipiny oraz Malezję. Podkreśla także, że Paracele mogą stanowić istotny pierwszy punkt w ramach realizacji strategii „sznura pereł" – szerzej opisanej w rozdziale I dysertacji. Z tej perspektywy Wyspy Paracelskie ze stale rozbudowywaną infrastrukturą stanowić mogą swego rodzaju „niezatapialny lotniskowiec", pozwalający między innymi na monitorowanie i przeciwdziałanie regionalnej aktywności USA, w tym ewentualnemu wsparciu jakiego Stany Zjednoczone mogłyby udzielić Tajwanowi lub innym państwom regionu[97]. W ten sposób archipelag wpisuje się w szerszy kontekst chińskiej strategii A2/AD.

Z historycznego punktu widzenia Paracele, podobnie jak wyspy Spratly, kojarzone były przede wszystkim z zagrożeniem - jako rejon niebezpieczny dla żeglugi. Znane były miejscowym rybakom, którzy obszar wysp i wód przyległych odwiedzali w poszukiwaniu żółwi i pierza, a także w celu splądrowania wraków[98]. Jednym z nich był francuski okręt Amphirite, który zatonął w 1698 r. i od którego swoją nazwę wzięła jedna z dwóch grup wysp. Żadne z państw nie rościło sobie jednak wówczas pretensji do wysp archipelagu. Dopiero w 1816 r. cesarz Annamu Giu Long z dynastii Nguyen ogłosił suwerenność swojego państwa nad nimi (wcześniej, na początku XVII w.

[95] S. Tonneson, *The Paracels: The „Other"*…, op. cit., s. 7.
[96] Ibidem.
[97] C. Bouchat, *The Paracel Islands*…, op. cit., s. 19.
[98] S. Tonneson, *The Paracels: The „Other"*…, op. cit., s. 4.

utworzono przedsiębiorstwo, którego zadaniem była eksploatacja i obrona wysp). Przez kolejne dekady Wietnam kontrolował wyspy, co przejawiało się przede wszystkim ustanowieniem monopolu na przeszukiwanie wraków w poszukiwaniu wartościowych dóbr[99].

Z końcem XIX wieku Wietnam stał się protektoratem Francji. Do początków XX wieku aktywność wokół wysp przejawiało kilka państw (m.in. Niemcy, Francja i Chiny). Żadne z nich nie rościło sobie jednak oficjalnych pretensji do suwerenności nad nimi. W 1920 r. japońska firma Mitsui Bussan-Kaisha podjęła próbę eksploatacji znajdujących się na Paracelach zasobów fosforanów, wcześniej uzyskując zgodę Francuzów. Od lat 20. XX wieku Francja sprawowała morską i celną kontrolę nad archipelagiem. Francuzi nie protestowali kiedy w marcu 1921 r. cywilny gubernator Guangdongu ogłosił włączenie przez miejscowych militarystów Wysp Paracelskich do podprefektury Yai Hien (Wyspa Hainan)[100].

Dopiero w marcu 1925 r. Generalny Gubernator Indochin ogłosił, że zarówno Wyspy Paracelskie, jak i Spratly stanowią terytorium francuskie. Francuzi zaznaczyli swoje roszczenia w 1931 r., po tym jak Chiny rozpoczęły na nich eksploatację zasobów guana. W 1938 r. Francja zdecydowała się na okupację wysp, tworząc w latach 1938-1939 dwie delegacje administracyjne. Działania państwa francuskiego były przede wszystkim odpowiedzią na wzrost potęgi Japonii, która w 1936 r. zajęła dużą część Chin. Na części z obiektów obecni byli już jednak wówczas żołnierze japońscy, w związku z czym do 1945 r, Paracele okupowane były z jednej strony przez oddziały francusko-wietnamskie, z drugiej wojska japońskie[101]. W 1945 r. archipelag zajęli w całości Japończycy, którzy okupowali go do maja 1946 r. Wówczas kontrolę nad Paracelami przejął na kilka miesięcy francuski pluton piechoty. Po jego wycofaniu Woody Island zajęta została między listopadem 1946 r. a styczniem 1947 r. przez oddziały Republiki Chińskiej, które swoje działania prowadziły pod pretekstem rozbrajania wojsk japońskich. Spotkało się to z oficjalnym protestem Francuzów, po którym francusko-wietnamski oddział utworzył garnizon na Pattle Island. W kolejnych

[99] M. Chemillier-Gendreau, *Sovereignty over the Paracels*…, op. cit., s. 35-36; S. Tonneson, *The Paracels: The „Other"*…, op. cit., s. 4.
[100] Lokalny rząd w Guangdongu nie był uznawany ani przez ówczesne zachodnie potęgi, ani przez rząd centralny w Chinach. Zob.: M. Chemillier-Gendreau, *Sovereignty over the Paracels*…, op. cit., s. 35-36.
[101] S. Tonneson, *The Paracels: The „Other"*…, op. cit., s. 4-5.

latach zarówno Republika Chińska, Chińska Republika Ludowa (od 1949 r.), a także kolejne rządy wietnamskie (wspierane przez Francuzów, a później – w przypadku Republiki Wietnamu – przez USA) potwierdzały swoje roszczenia do archipelagu[102]. W 1950 r. doszło do ewakuacji z zachodnich wysp grupy Amphitrite żołnierzy Republiki Chińskiej, którzy zostali zastąpieni garnizonem z ChRL. Z kolei w 1956 r. Francja oficjalnie przekazała kontrolę nad wyspami wschodniej grupy Crescent (Pattle Island) żołnierzom z Wietnamu Południowego (już wcześniej – w 1950 r. - uznała zwierzchność lokalnych władz wietnamskich nad archipelagiem)[103].

Swoiste *status quo* trwało do 1974 r. W styczniu tego roku konflikt uległ zaostrzeniu wskutek między innymi podejmowanych przez przegrywający wojnę domową Wietnam Południowy inicjatyw, w tym kontraktów na wydobycie ropy. Między 19 a 20 stycznia 1974 r. miały miejsce starcia o Duncan Island w grupie Crescent. Chińskie wojska zbombardowały pozycje Wietnamczyków, a następnie wyparły wietnamskich żołnierzy i zajęły sporne terytorium[104]. Od tego czasu ChRL sprawowała faktyczną kontrolę nad Wyspami Paracelskimi[105] rozbudowując stopniowo znajdującą się na wyspach infrastrukturę[106]. Wokół Paraceli dochodziło przy tym do incydentów, między innymi w 1979 i 1982 r., kiedy Chińczycy zatrzymywali w okolicach wysp wietnamskich żołnierzy[107].

---

[102] Wyjątkiem o dużym znaczeniu dla współczesnego dyskursu było stanowisko Demokratycznej Republiki Wietnamu (DRV) w czasie drugiej wojny indochińskiej. Z uwagi na uwarunkowania polityczne i istotne wsparcie ChRL w toczącej się wojnie domowej przedstawiciele DRV kilkukrotnie potwierdzali przynależność Wysp Paracelskich oraz Spratly do Chin. Po pokonaniu sił Wietnamu Południowego i utworzeniu Socjalistycznej Republiki Wietnamu (SRW) wietnamscy komuniści przejęli jednak wcześniejszą retorykę władz Republiki Wietnamu, podkreślając przynależność archipelagu do państwa wietnamskiego. Zob.: Ibidem, s. 5.

[103] W literaturze znaleźć można sprzeczne informacje nt. dokładnych terminów przejęcia przez poszczególne podmioty polityczne kontroli nad obiektami wchodzącymi w skład archipelagu. Np. C. Bouchat wskazuje 1954 jako rok ustanowienia przez żołnierzy Wietnamu Południowego kontroli nad wyspami grupy Crescent. Zob.: M. Chemillier-Gendreau, *Sovereignty over the Paracels*…, op. cit., s. 37-42; C. Bouchat, *The Paracel Islands…*, op. cit., s. 14.

[104] Należy zaznaczyć, że to Wietnamczycy jako pierwsi wysłali w obszar grupy Crescent oddziały komandosów, dwa kutry, niszczyciel eskortowy i trałowiec w celu wyparcia uzbrojonych chińskich łodzi rybackich. Z kolei Karim Knio i Thanh-Dam Truong zaznaczają, że chińska operacja zajęcia Paraceli przygotowywana była przez kilka wcześniejszych miesięcy, a opisane starcia nie miały spontanicznego charakteru. Zob. szerzej nt. incydentu z 1974 r.: C. Bouchat, *The Paracel Islands*…, op. cit., s. 15-16; Thanh-Dam Truong, Karim Knio, *The South China Sea*…, op. cit., s. 55-56; K. Sellars, *Rocking the Boat: The Paracels, The Spratlys, and the South China Sea Arbitration*, „Columbia Journal of Asian Law", Vol. 30:221, s. 223-236.

[105] M. Chemillier-Gendreau, *Sovereignty over the Paracels*…, op. cit., s. 44-45.

[106] Budowę fortyfikacji na Woody Island rozpoczęto w 1959 r., a od 1971 r. ChRL konsekwentnie rozbudowuje infrastrukturę. W 1993 r. na Woody Island powstał pas startowy, którego długość wynosi obecnie 2 500 metrów. S. Tonneson, *The Paracels: The „Other"*…, op. cit., s. 6.

[107] C. Bouchat, *The Paracel Islands*…, op. cit., s. 16.

B. Pryncypia i narzędzia realizacji polityki

Chiny uznają Wyspy Paracelskie, jako wchodzące w obszar *U-Shaped Line*, za nieodłączną część chińskiego terytorium na mocy przysługujących im historycznych praw do archipelagu. Swoje roszczenia opierają na przedstawianych dowodach historycznych, mających świadczyć o kompleksowym i stałym wykorzystaniu wysp, sięgającym starożytności i rządów dynastii Han (206 r. p.n.e.- 220 r. n.e.). Jako przykłady efektywnej kontroli nad Paracelami Chińczycy wymieniają ich sponsorowaną przez państwo eksploatację, regularne patrole na wodach przyległych, a także liczne badania naukowe. Odnosząc się do historycznych argumentów Wietnamu wskazują na to, że państwo wietnamskie w okresie, z którego wyprowadza ono swoje prawa do wysp pozostawało wasalem Chin, w związku z czym nie mogło ustanowić suwerenności nad archipelagiem wbrew interesom chińskim[108].

Wietnam prezentuje podobne stanowisko, wskazując na wielowiekowe tradycje niepodważanej przez inne państwa ekonomicznej eksploatacji wysp i efektywną kontrolę nad nimi od początku XIX wieku (w 1816 r. w czasach rządów cesarza Gia Longa z dynastii Nguyen na wyspach zatknięto wietnamską flagę)[109]. Z kolei Republika Chińska na Tajwanie oficjalnie rości sobie prawa do wysp archipelagu na bazie argumentacji tożsamej z tą stosowaną przez ChRL. W sporze przyjmuje jednak postawę bierną i nie jest weń bezpośrednio zaangażowana (patrz: tabela 66).

Tabela 66. Spór o Wyspy Paracelskie – stanowisko poszczególnych państw

Państwo	Treść i podstawa roszczeń
ChRL	- *U-Shaped line.* - „Historyczne prawa" do całego archipelagu Wysp *Xisha*, sięgające czasów dynastii Tang i Song.
Wietnam	- „Historyczne prawa" do całego archipelagu Wysp Hoang Sa, wynikające z ustanowienia suwerenności nad nim między XV a XVII wiekiem. - „Efektywna kontrola" od początków panowania dynastii Nguyen (początek XIX wieku). - Przekazanie a następnie przejęcie od francuskiego państwa kolonialnego praw do wysp.

[108] Zob. szerzej na temat stanowiska ChRL, a także polemiki z przedstawianymi przez Chińczyków argumentami: Center for Naval Analyses, R. Pedrozo, *China versus Vietnam: An Analysis of the Competing Claims in the South China Sea*, https://www.cna.org/ (12.07.2020), s. 64-108.
[109] Zob. szerzej na temat stanowiska Wietnamu: R. Pedrozo, *China versus Vietnam*…, op. cit., s. 37-64; 116-130.

Państwo	Treść i podstawa roszczeń
Tajwan	- *U-Shaped line*. - „Historyczne prawa" do całego archipelagu Wysp *Xisha*, sięgające czasów dynastii Tang i Song. - Bierna postawa w kwestii sporu.

Źródło: Opracowanie własne.

Jak już wspomniano, od 1974 r. ChRL sprawuje pełną i efektywną kontrolę nad Paracelami. Niedługo po zajęciu wysp grupy Crescent państwo chińskie rozpoczęło rozbudowę na nich infrastruktury celem umocnienia faktycznej kontroli. W badanym czasokresie Chiny konsekwentnie kontynuowały tę politykę adekwatnie do dynamiki procesów politycznych związanych ze sporami dotyczącymi całości akwenu Morza Południowochińskiego, a także w szerszym wymiarze - w regionie Azji Południowo-Wschodniej. ChRL zgodnie z bieżącą linią podejmowała działania wzmacniające zwierzchność nad wyspami, bądź unikała ich, stawiając na pierwszym miejscu kwestie wizerunkowe (*soft power*) i dobre relacje z państwami regionu. Opierała przy tym swoje działania na strategii unikania bądź eskalacji (choć z przyczyn obiektywnych nurty te nie były tak widoczne jak w przypadku sporu o Spratly). Aktywność Chin przyjmowała przy tym dwojaką formę:

1) Inicjatyw ukierunkowanych na wzmocnienie faktycznej i wizerunkowej kontroli nad wyspami.

2) Działań wymierzonych w kontestujący obecny *status quo* Wietnam, co obejmuje także reakcje na inicjatywy SRW.

W pierwszym przypadku wskazać należy działania podejmowane na poziomie polityczno-prawnym, ekonomicznym i militarnym (w szerokim rozumieniu pojęcia). Warto przy tym podkreślić, że kluczowe inicjatywy Chińczycy podjęli przed badanym czasokresem (wspomniana budowa bazowej infrastruktury).

Na poziomie polityczno-prawnym ChRL konsekwentnie odwołuje się do tego samego instrumentarium, które ma zastosowanie w odniesieniu do pozostałych sporów dotyczących statusu Morza Południowochińskiego i znajdujących się na nim obiektów. Stanowisko wynikające z faktycznej kontroli nad wyspami Chiny wzmocniły wcześniej przez wewnętrzne prawodawstwo (ustawy z 1992 i 1998 r.). W końcowym etapie

badanego okresu Chińczycy przeszli do aktywnej fazy działań. Istotnym było przede wszystkim rozszerzenie administracyjnej kontroli poprzez utworzenie w 2012 r. Sansha – miasta o statusie prefektury z administracją na Woody Island, które formalnie obejmuje kontrolą administracyjną wszystkie wyspy Morza Południowochińskiego[110].

Oficjalne stanowisko ChRL werbalizowane cyklicznie w oficjalnych oświadczeniach i wypowiedziach chińskich polityków (patrz: podrozdziały dotyczące istoty sporów terytorialnych w regionie a także wysp Spratly) obejmuje każdorazowo wszystkie obiekty i wody przyległe akwenu Morza Południowochińskiego. Dotyczy więc także Paraceli. Chińczycy część działań podejmowali także w odpowiedzi na inicjatywy wietnamskie. Przykładem tego jest między innymi wspomniane podniesienie w czerwcu 2012 r. statusu miasta Sansha tego samego dnia, w którym Wietnam uchwalił ustawę o prawie morskim, w której podtrzymał roszczenia terytorialne do wysp Spratly i Wysp Paracelskich[111].

W swoich działaniach Chińczycy silnie eksponują efektywną kontrolę nad archipelagiem, czego kluczowym elementem jest stałe zasiedlenie Woody Island, na której od kilkudziesięciu lat zamieszkuje grupa około tysiąca ludzi. Składa się ona przede z personelu wojskowego, cywilnej obsługi, a także rybaków, dla których jest to zwykle tymczasowy pobyt[112]. Z końcem badanego czasokresu Chiny w większym wymiarze skupiły się natomiast na wykorzystaniu wysp na potrzeby gospodarki (co ma na celu między innymi wzmocnienie ich pozycji w kontekście zapisów UNCLOS[113]). Przykładem takich działań była organizacja, przy współudziale państwa, wyjazdów turystycznych na wyspy archipelagu. Rejsy turystyczne na Wyspy Paracelskie znalazły się w ofercie chińskiej firmy Haihang Group w maju 2013 r[114]. W tym samym czasie Chińczycy zbudowali na wyspie między innymi nowy port głębinowy, instalację do

[110] C. Bouchat, *The Paracel Islands*…, op. cit., s. 41-42.
[111] Ibidem, s. 42.
[112] Ibidem, s. 50.
[113] Chodzi o wspomniane w pierwszej części rozdziału warunki uznania danej struktury geologicznej za „wyspę" w świetle zapisów UNCLOS. By struktura mogła zostać za nią uznana: 1) musi permanentnie znajdować się ponad taflą wody; 2) stwarzać warunki do jej zamieszkania bądź prowadzenia działalności gospodarczej.
[114] Do 2016 r. w wycieczkach, których programowi nadawano także „patriotyczny" charakter wzięło udział około 23 tysiące chińskich turystów, a z końcem tego roku uruchomiono codzienne loty z ChRL na Woody Island. Zob.: BBC, *China to open disputed Paracel islands to tourism*, https://www.bbc.co.uk (02.07.2020); East Asia Forum, A. Chubb, *Patriotic tourism in the South China Sea*, http://www.eastasiaforum.org (02.07.2020); The New York Times, J. Perlez, Yufan Huang, *China Promoting Tourism for Disputed Paracel Islands*, https://www.nytimes.com (02.07.2020).

odsalania wody morskiej, elektrownię słoneczną o mocy 500 kW oraz instalację oczyszczania wody ze śmieci i odpadów na potrzeby odwiedzających Paracele, a także powiększonego garnizonu[115].

Chiny konsekwentnie rozbudowują na Wyspach Paracelskich infrastrukturę umożliwiającą wykorzystanie ich położenia w celach militarnych, a także zbierania informacji wywiadowczych. Na wyspach archipelagu znajdują się między innymi anteny umożliwiające ich wykorzystanie w celach militarnych[116]. Na Woody Island Chińczycy umieścili prawdopodobnie radar precyzyjnego podejścia, a także radar obserwacji nawodnej dalekiego zasięgu. Od lat konsekwentnie rozbudowują infrastrukturę w postaci pasa startowego na Woody Island (gotowego do obsługi także większych jednostek, w tym bombowców) oraz infrastruktury portowej na Duncan Island. Prawdopodobnie od połowy lat 90. na Rocky Island w pobliżu Woody Island działa natomiast stacja wywiadu elektronicznego (*signal intelligence* – SIGINT)[117].

Na poziomie działania Chiny koncentrowały się więc w badanym okresie na inicjatywach potwierdzających ich efektywną kontrolę nad Wyspami Paracelskimi. Warto zaznaczyć, że w pierwszej jego części unikały podejmowania aktywności mogących negatywnie oddziaływać na stan regionalnych stosunków. Kontrolując archipelag od kilkudziesięciu lat nie musieli obawiać się polityki Wietnamu i ewentualnej niekorzystnej zmiany *status quo* – tak jak ma to miejsce w przypadku konfliktu o Spratly. Stan ten trwał do 2009 r. Od tego momentu ChRL, stopniowo zaostrzając swoją politykę, coraz bardziej zdecydowanie reagowała na aktywność wietnamskich rybaków na wodach przyległych i w obszarze archipelagu. Przykładem tego są incydenty, które miały miejsce od 2009 r., a w szczególności od 2011 r. (patrz: tabela 64). I tak w 2009 r., według wietnamskich mediów, Chińczycy zatrzymali lub zajęli w sumie 33 wietnamskie jednostki i 433 członków załóg, z których wielu szukało na Wyspach Paracelskich schronienia przed silnymi sztormami w sierpniu i październiku 2009 r. W lipcu 2011 r. chińscy żołnierze zaatakowali wietnamską załogę

[115] C. Bouchat, *The Paracel Islands*…, op. cit., s. 50.
[116] 16 anten znajduje się na Paracelach już od lat 80. XX wieku. Różne źródła identyfikują je jako stację fal ultrakrótkich, antenę do obsługi satelity telekomunikacyjnego lub radar wczesnego ostrzegania. B.A. Elleman, *Maritime territorial disputes*…, op. cit., s. 47.
[117] Ibidem, s. 47-48.
Należy zaznaczyć, że chińskie działania w zakresie rozbudowy infrastruktury na Wyspach Paracelskich przybrały większą dynamikę po 2013 r.

i kapitana statku, a następnie wypędzili jednostkę z SRW z okolic archipelagu. W lutym 2012 r. Wietnam poinformował o użyciu przez Chiny siły w celu zatrzymania jedenastu wietnamskich rybaków usiłujących znaleźć schronienie przed sztormem na Paracelach. Natomiast w marcu 2012 r. Chińczycy zatrzymali 21 rybaków z Wietnamu w okolicach wysp, żądając 11 000 USD za ich uwolnienie. Z kolei w marcu 2013 r. niezidentyfikowana chińska jednostka wystrzeliła flary w stronę wietnamskiej łodzi rybackiej w okolicach archipelagu. Należy zaznaczyć, że podobnie jak miało to miejsce w przypadku wysp Spratly, ChRL konsekwentnie stara się odsunąć na dalszy plan marynarkę wojenną ChAL-W, do działań wykorzystując przede wszystkim jednostki cywilne.

Powyższe incydenty wpisywały się czasowo w zmianę optyki i bazowych założeń polityki Chin w kontekście statusu akwenu Morza Południowochińskiego oraz znajdujących się na nim obiektów. Uzupełnione o opisane aktywne działania w zakresie budowy infrastruktury i możliwości ekonomicznego wykorzystania wysp, znaczyły koniec okresu „ofensywy czaru" i preludium do obserwowanej po 2013 r. polityki opartej na asertywnym egzekwowaniu chińskich interesów w regionie.

5. Napięcia wokół płycizny Scarborough

A. Przedmiot sporu i tło historyczne

Podobnie jak analizowany w poprzednim podrozdziale przypadek Wysp Paracelskich i inaczej aniżeli konflikt o wyspy Spratly, spór o Płyciznę Scarborough ma wymiar *de facto* bilateralny. Formalnie pretensje do atolu zgłasza także Republika Chińska na Tajwanie, opierając swoje roszczenia na przesłankach zbieżnych z tymi wykorzystywanymi przez ChRL, zachowując jednak bierną postawę i eksponując postulaty współpracy podmiotów zaangażowanych w spory o przynależność obiektów na Morzu Południowochińskim[118].

Przedmiotem konfliktu jest łańcuch raf i skał formujących trójkąt otaczający lagunę o powierzchni około 150 km^2 i głębokości 10-20 metrów. Pięć skał pozostaje nad powierzchnią wody w czasie przypływu, z czego najwyższe z nich znajdują się na

[118] Zob. szerzej na temat stanowiska Tajwanu: Shawn Shawn-fawn Kao, *Scarborough Shoal Dispute, China's Assertiveness, and Taiwan's South China Sea Policy*, „International Journal of China Studies", Vol. 5, No. 1 (2014).

wysokości około 3 metrów nad poziomem morza (n.p.m.). Płycizna Scarborough (przez Filipińczyków nazywana Płycizną Panatag bądź Bajo de Masinloc, przez Chińczyków Wyspą Huangyan) jest największym atolem na Morzu Południowochińskim. Zlokalizowana jest około 123 nm (220 kilometrów) na zachód od prowincji Zambales, znajdującej się na największej wyspie archipelagu filipińskiego – Luzon, około 170 nm na wschód od Macclesfield Bank, a także 472 nm od wybrzeży ChRL. Płycizna położona jest na północ od wysp Spratly, w obszarze EEZ Filipin (patrz: mapa 12)[119].

Mapa 12. Płycizna Scarborough - położenie

Źródło: The Straits Times, https://www.straitstimes.com (02.07.2020).

Na wodach przyległych atolu nie stwierdzono występowania złóż surowców energetycznych. Ekonomiczne znaczenie obszaru i jego wód przyległych tworzą bogate łowiska, od dekad eksploatowane zarówno przez filipińskich, jak i chińskich rybaków[120]. Szczególnie ważne są one dla Filipińczyków z prowincji: Zambales, Bataan oraz Pangasinan, dla których są głównym źródłem utrzymania[121].

[119] Zob.: Shawn Shawn-fawn Kao, *Scarborough Shoal Dispute*…, op. cit., s. 158; F.-X. Bonnet, *Geopolitics of Scarborough*…, op. cit., s. 3-4; Bing Bing Jia, *A Preliminary Study of The Title to Huangyan Island (Scarborough Reef/Shoal)*, „Ocean Development & International Law", No. 45 (2014), s. 360; L. Bautista, *The Philippine Claim to Bajo de Masinloc in the Context of South China Sea Dispute*, „Journal of East Asia & International Law", No. 2 (2013), s. 501.

[120] Shawn Shawn-fawn Kao, *Scarborough Shoal Dispute*…, op. cit., s. 158.

[121] Szacuje się, że potencjał łowisk to około 5,021 milionów ton rocznie. W części prac (m.in. Lowella Bautisty z University Wollongong oraz Francois-Xaviera Bonnet z Institute de Recherche Sur l'Asie du Sed-Est

Płycizna Scarborough i kontrola nad nią niesie ze sobą także implikacje polityczne oraz strategiczne. Jak już wspomniano, znajdujący się na linii ważnych dla Filipin SLOC atol jest uważany przez Chiny za część archipelagu Zhongsha Qundao. Stanowi przy tym jedyną formację, której struktury pozostają w czasie przypływu ponad powierzchnią wody. Dla ChRL uznanie suwerenności Filipin nad płycizną, bądź „wyłączenie" jej z listy obiektów wchodzących w skład Wysp Zhongsha (powszechne w optyce innych państw) oznacza brak możliwości ustanowienia zwierzchnictwa nad Zhongsha Qundao (Macclesfield Bank) zgodnie z literą prawa międzynarodowego. Tym samym podważa narrację budowaną wokół *U-Shaped line* i historycznych praw Chin na Morzu Południowochińskim. Z tego samego powodu w swojej nomenklaturze ChRL nazywa płyciznę „wyspą", mając na uwadze, że jedynie obiekty będące wyspami umożliwiają wyznaczenie EEZ i prawo do eksploatacji wód oraz zasobów dna morskiego[122]. W przypadku uznania Płycizny Scarborough za odrębną formację geologiczną Wyspy Zhongsha, zgodnie z przepisami prawa międzynarodowego zawartymi w konwencji UNCLOS, nie mogą być przedmiotem jurysdykcji żadnego państwa. Podlegają wówczas kontroli podmiotów, w których EEZ się znajdują, będąc objęte reżimem prawnym morza otwartego[123].

Kontrola nad Płycizną Scarborough daje także Chinom potencjalne możliwości rozbudowy infrastruktury, w sytuacji w której podjęłyby się one działań podobnych do tych realizowanych w odniesieniu do Spratly (budowa sztucznych wysp). Część

Contemporaine) znaleźć można także informację nt. potencjalnych zasobów kobaltu i siarczków, a także konkrencji polimetalicznych pod dnem morskim w okolicach płycizny. Informacje te nie są jednak podparte konkretnymi źródłami, a tym bardziej wynikami badań. Nieścisłość może wynikać z uwzględnienia potencjalnych zasobów podmorskiego Płaskowyżu Benham (*Benham Rise*; przez Filipińczyków nazywanego Płaskowyżem Filipińskim - *Philippine Rise*), będącego przedłużeniem szelfu kontynentalnego Filipin na wschód od wyspy Luzon. Obszar ten poza unikalnymi rafami i bogatymi łowiskami zawierać może istotne zasoby w postaci bogatych w kobalt powierzchni żelazomanganowych, hydrometalicznych termalnych rud siarczkowych (wykorzystywane m.in. w przemyśle lotniczym), a także klatratów metanu, mogących stanowić w przyszłości istotne alternatywne źródło energii. Płaskowyżem Benham, jakkolwiek ONZ potwierdziło jego przynależność do szelfu kontynentalnego Filipin, interesują się Chiny. Nadały one w lutym 2018 r. pięciu formacjom wchodzącym w jego skład chińskie nazwy, a w 2017 r. przeprowadziły prawdopodobnie badania dna morskiego. Zob.: L. Bautista, *The Philippine Claim*…, op. cit., s. 503; Foreign Service Institute, Republic of Philippines, *The Philippine Rise*, http://www.fsi.gov.ph (05.07.2020), Gazeta Prawna, *Filipiny: Zgoda na badanie podmorskiego Płaskowyżu Benham*, http://www.gazetaprawna.pl (05.07.2020); GMA News, *China registers names for 5 undersea features in Benham Rise*, http://www.gmanetwork.com (05.07.2020).

[122] Zob.: L. Bautista, *The Philippine Claim*…, op. cit., s. 504.
Obiekty będące skałami generują jedynie prawo do ustanowienia strefy wód terytorialnych o zasięgu 12 nm o czym szerzej we wcześniejszej części rozdziału.

[123] F.-X. Bonnet, *Geopolitics of Scarborough*…, op. cit., s. 5; Zou Keyuan, *Scarborough Reef: A New Flashpoint in Sino-Philippine Relations ?*, „IBRU Boundary and Security Bulletin", Summer 1999, s. 76.

badaczy zwraca uwagę na ewentualne konsekwencje utworzenia w obszarze płycizny bazy morskiej, która mogłaby stać się komunikacyjnym i wywiadowczym *hubem* w bliskim sąsiedztwie Luzon, pozwalając ChRL na nadzór i kontrolę północnych odcinków SLOC z Singapuru do Hongkongu oraz z Manili do Hongkongu. Francois-Xavier Bonnet zaznacza przy tym, że taki projekt – ukierunkowany na rozwój możliwości prowadzenia działań wywiadowczych – łatwo byłoby „ukryć" pod pretekstem budowy niezbędnej infrastruktury na potrzeby chińskich rybaków (podobnie jak miało to miejsce w przypadku działań Chin w odniesieniu do znajdującej się w archipelagu Spratly Mischief Reef)[124].

Tabela 67. Czynniki warunkujące znaczenie Płycizny Scarborough

Czynniki ekonomiczne	- Bogate łowiska.
Czynniki polityczne	- Status Wysp Zhongsha (Macclesfield Bank) i wiarygodność narracji opartej na *U-Shaped line*.
Czynniki strategiczne	- Możliwość budowy infrastruktury w bezpośrednim sąsiedztwie Filipin. - Możliwość budowy infrastruktury do prowadzenia działań wywiadowczych i głębokiego rozpoznania.

Źródło: Opracowanie własne.

Z historycznego punktu widzenia Płycizna Scarborough nie odgrywała istotnej roli i aż do lat 90. XX wieku nie znajdowała się w orbicie politycznego zainteresowania państw regionu. Przez wieki, podobnie jak inne obiekty na Morzu Południowochińskim, obszar ten rozpatrywany był głównie przez pryzmat niebezpieczeństw, jakie stwarzał dla żeglugi. Pierwsze badania i prace kartograficzne prowadzone były dopiero przez mocarstwa kolonialne w XIX wieku, a ich celem było rozpoznanie niezbadanych dotychczas obszarów na potrzeby handlu – głównie opium i herbatą. Wcześniej, we wrześniu 1748 r. na wodach płycizny zatonęła przewożąca herbatę brytyjska łódź Scarborough. Od nazwy wraku płycizna przyjęła później swoją dzisiejszą, uznawaną międzynarodowo nazwę. Kilka lat później, w 1800 r., rządzący na Filipinach Hiszpanie (nazywający atol płyciną Maroona) wysłali na ten obszar z Manili z pierwszą ekspedycją badawczą fregatę Santa Lucia. Jej rezultaty opublikowano w 1808 r., jednocześnie zmieniając stosowane przez Hiszpanów nazewnictwo na do dziś

[124] Ibidem, s. 7.

wykorzystywane przez Filipiny *Bajo de Masinloc*. Dalsze badania atolu prowadzili między innymi Brytyjczycy w ramach wysłanej w 1866 r. ekspedycji. Należy jednak zaznaczyć, że aż do XX wieku Płycizna Scarborough nie znajdowała się w zainteresowaniu ani kolonialnych potęg, ani państw regionu – w tym Chin. Ówczesne praktyki nie obejmowały ponadto możliwości ustanowienia jurysdykcji nad tego typu - znajdującymi się na pełnym morzu - formami geologicznymi[125].

W latach 1937-1938 atol przez krótki okres znajdował się w zainteresowaniu zależnej od USA Wspólnoty Narodów Filipin (*Commonwealth of Philippines*). Nie wystosowano jednak oficjalnych roszczeń w stosunku do obszaru między innymi ze względu na obawy zwrócenia na tę strukturę uwagi poszerzających zdobycze terytorialne w Azji Japończyków. Wcześniej, w 1935 r., Płycizna Scarborough (w chińskiej transkrypcji *Si ge ba luo jiao*) po raz pierwszy pojawiła się na chińskich mapach – jako część składowa grupy wysp *Nansha*, w którą weszły także m.in. takie struktury, jak: Macclesfield Bank czy Druro Bank. Od 1947 r. *Nansha Qundao* jest oficjalną chińską nazwą wysp Spratly. Płycizna Scarborough (Wyspa Huangyan) wchodzi natomiast w interpretacjach Chin w skład archipelagu Zhongsha, przy czym w 1947 r. nadano jej początkowo chińską nazwę *Minzhu Jiao* (pol. Rafa Demokracji)[126].

W okresie zimnej wojny żadne z państw nie formułowało oficjalnych roszczeń wobec spornego atolu. Z punktu widzenia ChRL można mówić jedynie o stale powtarzanych oficjalnych deklaracjach dotyczących przynależności Wysp Xisha, Nansha i Zhongsha – opisanych już we wcześniejszych podrozdziałach i nie wymieniających z nazwy Płycizny Scarborough. Należy brać przy tym pod uwagę kontekst rywalizacji zimnowojennej i bezpośrednią bliskość płycizny do bazy amerykańskiej marynarki wojennej Subic Bay, z której Amerykanie wycofali swoje siły dopiero w 1992 r. Filipińczycy prowadzili natomiast od lat 60. XX wieku działania wymierzone w zwalczanie przemytu (m.in. papierosów) z obszarów Chin, Makao czy Hongkongu, dla którego atol był istotnym punktem logistycznym (m.in. w 1963 r. zbombardowano znajdującą się w jego obszarze infrastrukturę wykorzystywaną przez przemytników). Ani ChRL, ani Tajwan nie wysuwały oficjalnie zastrzeżeń co do

[125] F.-X. Bonnet, *Geopolitics of Scarborough*…, op. cit., s. 8-9.
[126] Ibidem, s. 10-11, 18-19; Zou Keyuan, *Scarborough Reef*…, op. cit., s. 71-72.

podejmowanych przez Filipiny aktywności[127]. W obecnym sporze Filipińczycy zaznaczają między innymi fakt umieszczenia w 1965 r. filipińskiej flagi na płyciźnie, a także budowę w tym samym roku małej latarni morskiej, która została później odbudowana przez marynarkę wojenną Filipin w 1992 r[128].

Zainteresowanie płycizną ze strony Chin pojawiło się po raz pierwszy w 1978 r., kiedy Biuro Trzęsień Ziemi i Administracja Oceaniczna wysłały na atol misję badawczą. W 1983 r. po raz pierwszy w chińskiej nomenklaturze pojawiła się nazwa Huangyan Dao. Wreszcie w 1997 r. Płycizna Scarborough stała się realnym obiektem sporu między ChRL a Filipinami. Stało się to po tym jak 1 maja 1997 r. filipińska marynarka wojenna zatrzymała finansowaną przez Chiny międzynarodową amatorską grupę krótkofalowców, a następnie grupę 21 chińskich rybaków[129].

Incydent z 1997 r. mógł mieć swoje źródło w dwóch następujących po sobie wydarzeniach. Pierwszym z nich było wejście w życie w 1994 r. przepisów konwencji UNCLOS, które stworzyły nowe z punktu widzenia prawnomiędzynarodowego tło konfliktu. Drugim było zajęcie przez Chińczyków w 1995 r. Mischief Reef, co można uznać za źródło bardziej zdecydowanej i asertywnej postawy Filipin, obawiających się podobnych działań ChRL w swoim najbliższym otoczeniu. Warto przy tym zaznaczyć, że wydarzenia z 1997 r. miały charakter incydentalny i nie wywołały szerszych konsekwencji politycznych, tym bardziej że miały miejsce w okresie prezydentury Fidela Ramosa oraz dobrych bilateralnych relacji Chin z Filipinami (o czym szerzej w rozdziale IV dysertacji).

Po przeprowadzonych działaniach Filipińczycy ponownie umieścili na atolu filipińska flagę. ChRL wystosowała oficjalny protest, podkreślając swoją suwerenność nad płycizną. Spotkało się to z reakcją Filipin, które w czerwcu 1997 r. oficjalnie uznały Płyciznę Scarborough za wchodzącą w skład terytorium Republiki Filipińskiej. Nie doszło do dalszej eskalacji sporu. Od 1997 r. cyklicznie dochodziło do przypadków przepędzenia przez okręty filipińskiej marynarki wojennej chińskich łodzi rybackich. Z drugiej strony Chińczycy regularnie odbywali na okolicznych wodach patrole.

[127] F.-X. Bonnet, *Geopolitics of Scarborough*…, op. cit., s. 19-20.
[128] Huy Duong, *The Scarborough Shoal Dispute: Legal Issues and Implications*, [w:] South China Sea Disputes. The Flashpoints, Turning Points And Trajectories, K. Yang Razali [ed.], Singapore 2017, s. 36.
[129] Ibidem.

Początkowo przeprowadzały je jednostki marynarki wojennej ChAL-W, od 1999 r. sukcesywnie zastępowane w tej roli przez jednostki MSF[130].

B. Pryncypia i narzędzia realizacji polityki ChRL

Chiny uważają Płyciznę Scarborough (Wyspę Huangyan) za wchodzącą w skład Macclesfield Bank, co odbiega od powszechnie przyjętej interpretacji, w ramach której płycizna stanowi odrębną formację geologiczną. ChRL rozszerza przyjęte w wymiarze międzynarodowym rozumienie obszaru Macclesfield Bank. W istocie zamienne stosowanie nazw angielskiej i chińskiej (Wyspy Zhongsha) jest elementem mylącym. W rozumieniu Chin Macclesfield Bank stanowi *de facto* wraz z innymi obiektami, takimi jak: Płycizna Scarborough, Płycizna Truro (chiń. *Xianfa Ansha*), Płycizna Saint Esprit (chiń. *Shenhu Ansha*), Płycizna Dreyera (chiń. *Zhongnan Ansha*) czy Płycizna Heleny (chiń. *Yitong Ansha*)[131] archipelag Wysp Zhongsha. Stanowisko takie należy uznać za kontrowersyjne w świetle prawa międzynarodowego. Zwraca się uwagę na fakt, że Płycizna Scarborough jest znacznie oddalona (o około 170 nm) od Macclesfield Bank i obiektów sąsiadujących. Pewne kontrowersje, o czym już wspomniano, może także budzić nazewnictwo. Nie jest bowiem wyspą w rozumieniu prawa międzynarodowego Wyspa Huangyan/Płycizna Scarborough, a tym bardziej pozostałe obiekty wchodzące w skład archipelagu Zhongsha, które stale znajdują się pod powierzchnią wody (nawet w czasie odpływu)[132].

[130] Zob.: Bing Bing Jia, *A Preliminary Study*…, op. cit., s. 363.
[131] F.-X. Bonnet, *Geopolitics of Scarborough*…, op. cit., s. 5; Zou Keyuan, *Scarborough Reef*…, op. cit., s. 71.
[132] Zob.: R. Beckman, *Scarborough Shoal: Flashpoint for Confrontation or Opportunity for Cooperation ?*, [w:] South China Sea Disputes. The Flashpoints, Turning Points And Trajectories, K. Yang Razali [ed.], Singapore 2017, s. 32-33.

Mapa 13. Geografia roszczeń terytorialnych ChRL

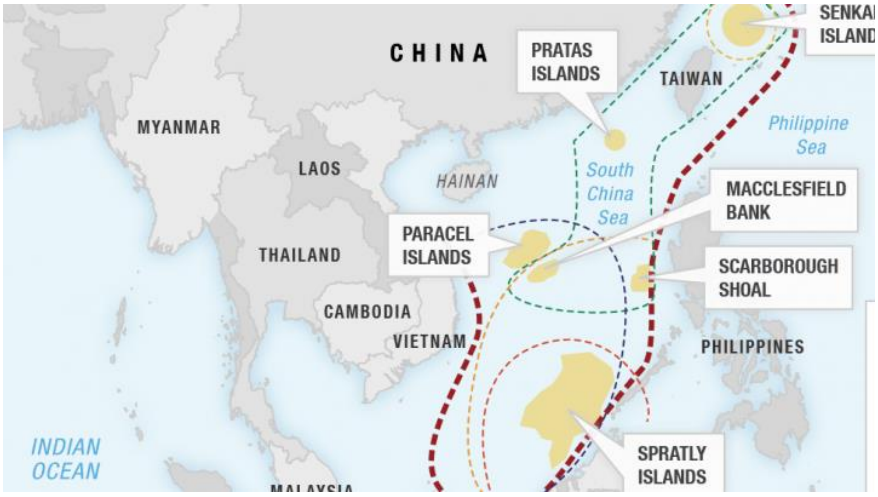

Źródło: Publika, www.publika.md (05.07.2020).

ChRL konsekwentnie broni swojego stanowiska, co pozwala włączyć spór o Płyciznę Scarborough do narracji budowanej wokół roszczeń dotyczących wysp i obiektów akwenu Morza Południowochińskiego. W tym kontekście Chiny zaznaczają, że od 1951 r., kiedy to władze ChRL po raz pierwszy oficjalnie zwerbalizowały stanowisko w kwestii przynależności Wysp Nansha (Spratly), Xisha (Paracele), Dongsha (Pratas) i Zhongsha (Macclesfield Bank), wszystkie deklaracje dotyczące czterech wyżej wymienionych archipelagów dotyczyły także Płycizny Scarborough. To istotny element chińskiej polityki, mając na uwadze fakt, że spór o Scarborough jest elementem stosunkowo nowym i istniejącym w gruncie rzeczy, od lat 90. XX wieku.

Zgodnie z powyższym Chiny swoje roszczenia opierają, podobnie jak ma to miejsce w przypadku Spratly i Wysp Paracelskich, na „historycznych prawach" i *U-Shaped Line* - obejmującej swoim zasięgiem także sporny atol. ChRL zaznacza, że Wyspa Huangyan była integralną częścią cesarstwa chińskiego przynajmniej od okresu rządów dynastii Yuan i przeprowadzonych w latach 1271-1368 badań, których efektem było wyznaczenie granic cesarskich Chin. Tym samym prawa do atolu oraz przyległych wód przysługują Chinom z tytułu odkrycia i wielowiekowej kontroli nad obiektem i całym przyległym obszarem. Na tej podstawie Chińczycy odrzucają roszczenia Filipin[133]. Te swoje postulaty wyprowadzają z praw przysługujących im z tytułu „odkrycia i zajęcia" obiektów, stanowiących wcześniej „rzecz niczyją" (łac. *res nullius*).

[133] Zob. prezentacja chińskiej narracji: Bing Bing Jia, *A Preliminary Study*…, op. cit.

Filipińczycy podkreślają w związku z tym „efektywną kontrolę" i „efektywną jurysdykcję" nad Płyciznę Scarborough od momentu uzyskania niepodległości w 1946 r. Prawo do eksploatacji zasobów wód w obszarze płycizny wyprowadzają natomiast z praw przysługujących im z tytułu ustanowienia EEZ, zaznaczając że sam obiekt nie jest wyspą w rozumieniu prawa międzynarodowego i nie może być punktem odniesienia przy wyznaczaniu granicy EEZ[134].

Tabela 68. Spór o płyciznę Scarborough – stanowisko poszczególnych państw

Państwo	Treść i podstawa roszczeń
ChRL	- *U-Shaped line*. - „Historyczne prawa" sięgające czasów dynastii Yuan. - Wyspa Huangyan jako część archipelagu Zhongsha – jedyna struktura pozwalająca na utrzymanie roszczeń do archipelagu przy uwzględnieniu zapisów UNCLOS.
Filipiny	- „Odkrycie i zajęcie" obszaru płycizny (traktowanego jako obszar lądowy). - „Efektywna kontrola" i „efektywna jurysdykcja" od 1946 r. - Możliwość eksploatacji zasobów wód przyległych wynikająca z praw przysługujących z tytułu ustanowienia EEZ. - Płycizna Scarborough traktowana jako odrębny byt geologiczny i „skała" w rozumieniu przepisów UNCLOS.
Tajwan	- *U-Shaped line*. - „Historyczne prawa" sięgające czasów dynastii Yuan. - Wyspa Huangyan jako część archipelagu Zhongsha – jedyna struktura pozwalająca na utrzymanie roszczeń do archipelagu przy uwzględnieniu zapisów UNCLOS. - Bierna postawa w kwestii sporu.

Źródło: Opracowanie własne.

Charakteryzując narzędzia realizacji celów wykorzystywane w polityce ChRL należy podkreślić przedstawiony we wcześniejszych fragmentach rozdziału charakter sporu. Konflikt o Płyciznę Scarborough jest problemem stosunkowo „nowym", istniejącym *de facto* od 1997 r., a od tego momentu „zamrożonym" i wtórnym w stosunku do sporów o Wyspy Paracelskie i, przede wszystkim, wyspy Spratly. Pod kątem „obecności" konfliktu o płyciznę na poziomie międzynarodowym odnotować należy jedynie uchwalenie przez filipiński Kongres w 2009 r. tzw. Republic Act

[134] Zob. szerzej na temat filipińskiej narracji i postulatów: L. Bautista, *The Philippine Claim*…, op. cit.

No. 9522. Dokument regulujący kwestię linii brzegowej Filipin wskazywał, że Płycizna Scarborough znajduje się poza granicami głównego archipelagu, podlega jednak prawu wysp zgodnie z zapisami UNCLOS. Został on później podpisany przez prezydent Filipin Glorię Macapagal Arroyo[135].

„Zamrożeniu", przy istotnej zmianie *status quo* konflikt uległ także od 2012 r. i incydentu, do którego odniesiono się już częściowo w rozdziale IV niniejszej pracy. Działania ChRL w trakcie i po wydarzeniach z 2012 r. stanowić mogą natomiast przedmiot analizy w zakresie narzędzi wykorzystywanych przez Chiny w warunkach konfliktu w bilateralnych relacjach z Filipinami (inaczej aniżeli ma to miejsce w złożonym i skomplikowanym sporze o wyspy Spratly).

8 kwietnia 2012 r. obecność ośmiu chińskich statków rybackich zakotwiczonych w lagunie Płycizny Scarborough została wykryta przez filipiński samolot zwiadowczy i potwierdzona przez znajdujący się w pobliżu okręt marynarki wojennej BRP Gregorio del Pilar. 10 kwietnia, według relacji strony filipińskiej, z okrętu wysłana została grupa abordażowa, która w trakcie przeprowadzonej na łodziach inspekcji odkryła duże ilości nielegalnie odłowionych korali, japońskich krabów pacyficznych i żywych rekinów. Aresztowanie rybaków uniemożliwiła interwencja dwóch chińskich jednostek MSF – Zhongguo Haijian 75 oraz Zhongguo Haijian 84. Celem deeskalacji Filipińczycy wycofali BRP Gregorio del Pilar, zastępując go dwiema jednostkami cywilnymi, należącymi do straży przybrzeżnej oraz Biura ds. Rybołówstwa i Zasobów Wodnych (*Bureau of Fisheries and Aquatic Resources* – BFAR). Chiny zdecydowały się natomiast na eskalację napięcia sprowadzając na sporny obszar jednostkę Yuzheng 310 – największy z posiadanych okrętów patrolowych, należący wówczas do jednostek podporządkowanych Biuru Zarządzania Rybołóstwem (*Fisheries Law Enforcement Command* - FLEC), wyposażony między innymi w karabiny maszynowe, działka i elektroniczne sensory. W obszarze Płycizny Scarborough zaczęły pojawiać się kolejne chińskie statki rybackie, których w szczytowym momencie impasu – w maju 2012 r. – było tam około osiemdziesięciu. Obie strony znalazły się wówczas na granicy konfrontacji militarnej. W lipcu 2012 r. z uwagi na informacje pogodowe i zbliżający się tajfun jednostki filipińskie wycofały się z rejonu płycizny, pozostawiając atol pod

[135] F.-X. Bonnet, *Geopolitics of Scarborough*…, op. cit., s. 21.

faktyczną kontrolą ChRL. Niedługo potem – w sierpniu 2012 r. – z obszaru wycofali się chińscy rybacy. Chińczycy zamontowali jednak wcześniej u ujścia płycizny bariery łańcuchowe uniemożliwiające dostęp jednostkom z Filipin, a chińskie jednostki cywilne rozpoczęły od września 2012 r. regularne patrole wód w obszarze spornego atolu[136].

Wydarzenia mające miejsce przed, w trakcie, a przede wszystkim po incydencie pozwalają wyodrębnić najważniejsze narzędzia realizacji polityki w odniesieniu do sporu o Płyciznę Scarborough. W opinii autora, z uwagi na wskazane już w rozdziale czynniki, należy założyć, że chińskie działania miały w tym przypadku przede wszystkim charakter *ad hoc*. Wpisywały się w pryncypia towarzyszące polityce ChRL w działaniach na Morzu Południowochińskim w badanym czasokresie. Chiny jednoznacznie odrzucały możliwość przeniesienia sporu na grunt negocjacji multilateralnych, co było główną przyczyną pierwszego w historii przypadku nieuchwalenia przez ASEAN oficjalnego komunikatu końcowego po szczycie w Phnom Penh w lipcu 2012 r.[137]. Wykluczały także możliwość internacjonalizacji konfliktu, czego emanacją jest zdecydowane odrzucenie jurysdykcji Stałego Trybunału Arbitrażowego w Hadze, po tym jak Filipiny złożyły oficjalny wniosek do Trybunału w styczniu 2013 r.

Jednocześnie wydarzenia na Płyciźnie Scarborough mogą uchodzić za symboliczny koniec chińskiej „ofensywy czaru" w regionie Azji Południowo-Wschodniej. Jako takie stanowią swego rodzaju preludium do zasadniczej zmiany w polityce ChRL, która nastąpiła po przejęciu władzy przez tzw. „piątą generację przywódców".

W sporze o Płyciznę Scarborough Chiny postawiły na cztery elementy:

1) Politykę faktów dokonanych w jej najbardziej dosłownej formie.
2) Bezpośrednie wykorzystanie zależności gospodarczej celem wywarcia wpływu politycznego.
3) Element oddziaływania psychologicznego, w tym realną groźbę wywołania konfliktu zbrojnego.

[136] Zob. opis incydentu z kwietnia-lipca 2012 r.: Ibidem, s. 5; L. Bautista, *The Philippine Claim*…, op. cit., s. 519.
[137] Zob.: Reuters, Prak Chan Thul, S. Grudgings, *SE Asia meeting in disarray over sea dispute with China*, https://www.reuters.com (04.07.2020).

4) Zignorowanie reakcji społeczności międzynarodowej i prymat interesu narodowego nad normami prawa międzynarodowego.

W odniesieniu do polityki faktów dokonanych można mówić o pierwszym z posunięć, którego naturalną kontynuacją jest opisany we wcześniejszej części rozdziału proces budowy sztucznych wysp, stanowiący jednostronną zmianę *status quo* na Morzu Południowochińskim. Ponad dwumiesięczny impas wokół Płycizny Scarborough skutkował ustanowieniem faktycznej kontroli ChRL nad atolem, włącznie z odcięciem filipińskich rybaków od tradycyjnych obszarów połowów. Niezależnie od dalszych negocjacji i ustępstw strony chińskiej (np. w kontekście przywrócenia możliwości połowów), Chiny nawet bez stałej fizycznej obecności swoich jednostek kontrolują Płyciznę Scarborough. To od nich zależy jakie działania podejmą w związku z tym w przyszłości, mając na uwadze także ewentualność budowy sztucznej wyspy i ulokowania na niej infrastruktury w bliskim sąsiedztwie Wyspy Luzon[138].

O bezpośrednim wykorzystaniu narzędzi nacisku ekonomicznego wspomniano już w czwartym rozdziale dysertacji. W trakcie impasu wokół Płycizny Scarborough w 2012 r. Chiny zdecydowały się na ustanowienie *quasi*-sankcji wymierzonych w istotne z punktu widzenia gospodarki Filipin sektory. Chodzi tu o opisane już embargo na import bananów, a także ograniczenia ruchu turystycznego. Wprowadzone obostrzenia objęły tymczasowy zakaz importu filipińskich bananów, którego wartość wyniosła w 2011 r. 60 milionów USD, czyniąc z ChRL trzeci najważniejszy rynek zbytu dla producentów z Filipin – kluczowy dla funkcjonowania gospodarki stanu Davao. Straty generowane przez embargo (nałożone formalnie ze względu na niespełnianie przez produkt norm fitosanitarnych) oszacowano na 34 miliony USD. Jednocześnie odwołano 80 zorganizowanych wycieczek chińskich turystów na Filipiny, generując w maju 2012 r. straty szacowane na milion USD (Chiny to czwarty pod względem wielkości rynek sprzedaży usług turystycznych dla Filipin)[139].

[138] O poważnych obawach z tym związanych zob.: The Diplomat, R. Kipler, *Why China Might Seek to Occupy Scarborough Shoal*, https://thediplomat.com (01.07.2020); Center for Strategic & International Studies, G. Poling, Z. Cooper, *Developing a Scarborough Contingency Plan*, https://amti.csis.org (01.07.2018), The Diplomat, A. Panda, *South China Sea: Is China Considering Construction Work at Scarborough Shoal Again ?*, https://thediplomat.com (01.07.2018), The Independent, C. Mortimer, *China to build on disputed shoal in South China Sea*, https://www.independent.co.uk (01.07.2020).
[139] Zob.: Shawn Shawn-fawn Kao, *Scarborough Shoal Dispute*…, op. cit., s. 172; także: rozdział IV.

Analizując przyczyny i przebieg zdarzeń z 2012 r. warto uwzględnić także ich tło. Shawn Shawn-fawn Kao zwraca uwagę na treści, które pojawiły się w chińskiej prasie jeszcze przed podjęciem przez ChRL agresywnych działań. 29 września 2011 r. w kontrolowanym przez władze Chin anglojęzycznym „Global Times" ukazał się opublikowany pod pseudonimem Long Tao (czyli w wolnym tłumaczeniu „Fala Smoka") artykuł pt. „Time to teach those around South China Sea a lesson" - przedrukowywany i komentowany później w prasie chińskiej i międzynarodowej[140]. Zawierający postulaty odejścia od dotychczasowej polityki i siłowego narzucenia przez ChRL rozwiązań sporów na Morzu Południowochińskim jest niekiedy traktowany jako preludium do działań, które nastąpiły w kolejnych miesiącach[141]. Celem Chin było pokazanie Filipińczykom, że są gotowi do konfrontacji, która w obliczu przytłaczającej przewagi militarnej ChRL mogłaby się skończyć katastrofalnie dla Filipin, nawet w kontekście krótkiego konfliktu zbrojnego o ograniczonej skali. Nie zmienia tego fakt utrzymania dotychczasowej praktyki niewykorzystywania jednostek marynarki wojennej ChAL-W. To istotny element polityki Chin, które angażowały dobrze uzbrojone nowoczesne jednostki cywilne należące do takich instytucji, jak: MSF czy FLEC - od 2013 r. zintegrowane w ramach Chińskiej Straży Przybrzeżnej. Czynnik ten opisano już w odniesieniu do sporów o archipelag Spratly i Wyspy Paracelskie[142].

Narzucenie kontroli nad Płycizną Scarborough pozwoliło jednocześnie podważyć możliwość ingerencji w ewentualny konflikt po stronie Filipin USA, które (poza reakcją na poziomie dyplomacji) przyjęły raczej bierną postawę, tym samym potwierdzając, że spory na Morzu Południowochińskim nie są objęte w ich percepcji postanowieniami podpisanego w 1951 r. Traktatu o wzajemnej obronie (*Mutual Defence Treaty*). W ten sposób ChRL wspierała inicjatywy ukierunkowane na rozbicie amerykańskich sojuszy w regionie (co opisano w rozdziale VI dysertacji). O tym, że Chińczycy w swojej perswazji są skuteczni świadczą także wypowiedzi filipińskich

[140] Zob.: Global Times, Long Tao, *Time to teach those around South China Sea a lesson*, http://www.globaltimes.cn (26.06.2020).
[141] Zob.: Shawn Shawn-fawn Kao, *Scarborough Shoal Dispute*…, op. cit., s. 154-155.
[142] F.-X. Bonnet, *Geopolitics of Scarborough*…, op. cit., s. 27.

polityków, w tym prezydenta Rodrigo Duterte, któremu wytyka się zbyt „miękkie" stanowisko w kwestii działań podejmowanych przez Chiny[143].

Czynnikiem potwierdzającym zdecydowany i przemyślany charakter działań ChRL jest świadome odrzucenie możliwości rozwiązania sporów zgodnie z literą prawa międzynarodowego. Świadczy o tym bezprecedensowa, zdecydowana odmowa w lutym 2013 r. (Filipiny złożyły oficjalny wniosek miesiąc wcześniej) uczestnictwa w postępowaniu przed Stałym Trybunałem Arbitrażowym w Hadze, a po opublikowaniu wyroku w lipcu 2016 r. - odrzucenie i odmowa stosowania się do jego postanowień[144]. Chiny w 2012 r. świadomie i celowo ignorowały także wprowadzone przez siebie rozwiązania, które w zamyśle miały doprowadzić do deeskalacji sytuacji. Chodzi tu o obopólnie wprowadzony przez ChRL i Filipiny sezonowy zakaz połowów. Chiny wprowadziły 13 maja 2012 r. jednostronnie obowiązujący przez dwa i pół miesiąca zakaz połowów, który objął Płyciznę Scarborough. Identyczny jednostronny zapis wprowadziły 16 maja 2012 r. Filipiny. Mimo to, już z końcem maja Chińczycy rozmieścili w spornym obszarze trzy kolejne jednostki MSF, ochraniające dziesięć chińskich łodzi rybackich. Władze ChRL przyznały, że około 20 chińskich łodzi prowadziło w tym okresie połów w strefie objętej zakazem, nie podjęły jednak przy tym żadnych kroków mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku[145].

Rekapitulując, analizowane wyżej tendencje, jakkolwiek nie są reprezentatywne dla polityki chińskiej w badanym czasokresie, stanowią istotny punkt wyjścia do analizy ewolucji polityki ChRL zapoczątkowanej w końcowej fazie rządów przywódców tzw. „czwartej generacji" i znaczącej rozwijaną od 2013 r. nową strategię państwa chińskiego. Część analityków zachodnich analizując przebieg i dynamikę sporu wokół Płycizny Scarborough obawia się przy tym, że może on w przyszłości stanowić model polityki Chin na Morzu Południowochińskim. Budzi to szczególną obawę Stanów

[143] Zob.: CNN, A. Lingao, *Duterte: We can't stop Chinese structures on Panatag Shoal*, http://cnnphilippines.com (01.07.2020).

[144] W swoim postanowieniu Trybunał orzekł, że Płycizna Scarborough może być punktem odniesienia do wyznaczenia strefy morza terytorialnego, nie pozwala jednak – nie będąc wyspą – na ustanowienie EEZ. W związku z tym nielegalnym jest zablokowanie tradycyjnej aktywności filipińskich rybaków od 2012 r. Trybunał zaznaczył przy tym, że podobnie ocenić należałoby hipotetyczne działania ze strony Filipin i że nie posiada on uprawnień do rozstrzygania problemu suwerenności nad atolem. Zob.: Permanent Court of Arbitration, *The South China Sea Arbitration (The Republic of the Philippines v. The People's Republic of China)*, https://pca-cpa.org (04.07.2020).

[145] Shawn Shawn-fawn Kao, *Scarborough Shoal Dispute*…, op. cit., s. 160.

Zjednoczonych, dla których podobne działania mogą oznaczać znaczące osłabienie pozycji na kluczowym z punktu widzenia geopolitycznej rywalizacji z Chinami akwenie[146].

* * *

Poprzez realizację od początku XXI wieku i przez większą część badanego okresu „ofensywy czaru" w regionie Chiny skutecznie „usypiały" lęki państw Azji Południowo-Wschodniej związane z tzw. „teorią chińskiego zagrożenia" (*China Threat Theory* – CTT) i obawami przed narzuceniem przez silniejszego sąsiada rozwiązań siłowych w odniesieniu do spornych terytoriów. Znajduje to odzwierciedlenie w praktyce politycznej podmiotów w regionie, ale też publikacjach z końca pierwszej dekady XXI wieku. Przykładowo, Ralf Emmers podkreślał, że po okresie napięć w latach 90. XX wieku nastąpiła deeskalacja konfliktu uważanego do niedawna za główny „punkt zapalny" w regionie, a jej punktem kulminacyjnym było uruchomienie negocjacji multilateralnych na poziomie ASEAN i podpisanie w 2002 r. Deklaracji Postępowania Stron na Morzu Południowochińskim[147].

W szczytowym okresie „ofensywy czaru" Chińczycy przyjęli stosunkowo bierną postawę. Ich działania miały reaktywny charakter i stanowiły najczęściej odpowiedź na inicjatywy pozostałych podmiotów zaangażowanych w spory dotyczące statusu Morza Południowochińskiego. ChRL zdawała sobie przy tym sprawę, że w obliczu wzrostu potencjału własnej marynarki wojennej i postępującego ograniczania wpływów amerykańskich w regionie utrzymanie *status quo* działa na jej korzyść. Świadczy o tym faktyczne zatrzymanie na początkowym – „pokojowym" etapie (lata 2003-2009) procesów multilateralnych. O ile podpisanie DOC w 2002 r. wskazywało na możliwość wypracowania wielostronnego rozwiązania satysfakcjonującego strony konfliktu, o tyle od 2003 r. Chiny w sposób jednoznaczny podkreślały, że spory terytorialne dotyczące obiektów znajdujących się na Morzu Południowochińskim, a także wód i zasobów akwenu muszą zostać rozwiązane w ramach negocjacji i porozumień bilateralnych[148]. Przeświadczenie to znajduje odzwierciedlenie w analizach części badaczy, którzy

[146] Zob.: The National Interest, E. Ratner, *Learning the Lessons of Scarborough Reef*, http://nationalinterest.org (06.07.2020).
[147] R. Emmers, *The de-escalation*…, op. cit., s. 131-138.
[148] K. Sato, *China's „Frontiers"*…, op. cit., s. 78-79.

politykę ChRL w tym okresie rozpatrują właśnie przez pryzmat „odkładania" sporów (*shelving the disputes*) i eksponowania na pozór korzystnych dla wszystkich, ale *de facto* działających na korzyść państwa chińskiego rozwiązań, takich jak wspólne wydobycie (*conducting joint development*)[149]. Wpisuje się to we wspomnianą w pierwszej części rozdziału, a sformułowaną przez P. Duttona koncepcję „strategii dojrzałego owocu", będącą operacjonalizacją jednego z trzech głównych celów polityki ChRL w odniesieniu do Morza Południowochińskiego, jakim jest specyficznie rozumiana „regionalna integracja"[150].

R. Emmers słusznie zauważał, że źródła i przyczyny deeskalacji nie miały umocowania w zmianie uwarunkowań brzegowych, ani wprowadzeniu realnych mechanizmów zarządzenia i rozwiązywania konfliktów. Zamiast tego wynikały ze splotu korzystnych czynników wewnętrznych i regionalnych, wśród których badacz wymieniał: zmianę sposobu postrzegania Chin przez elity polityczne państw Azji Południowo-Wschodniej, ograniczone możliwości projekcji siły na Morzu Południowochińskim przez chińską marynarkę wojenną, akcesję Wietnamu do ASEAN, powstrzymanie się władz państwowych od stymulowania nastrojów nacjonalistycznych w społeczeństwach regionu, ograniczone udowodnione złoża surowców energetycznych w basenie Morza Południowochińskiego, a także powściągliwość i ograniczone zaangażowanie albo ingerencję USA w problemy regionu. R. Emmers zaznaczał przy tym, słusznie jak się okazało, że odwrócenie części tych procesów skutkować może ponowną eskalacją sporów[151].

ChRL nie zrezygnowała z wcześniej wysuwanych roszczeń. Konsekwentnie podkreślała swoje prawa do wysp i obiektów Morza Południowochińskiego, jednocześnie zwiększając możliwości narzucenia własnej jurysdykcji nad wodami akwenu i nie dopuszczając do wzmocnienia pozycji pozostałych państw zaangażowanych w konflikt[152]. Co więcej, pod koniec badanego okresu państwo chińskie ponownie przeszło od realizacji strategii odwlekania do strategii eskalacji.

[149] Lee Lai To, Chen Shaofeng, *China and joint development in the South China Sea. An energy security perspective*, [w:] Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative management regime, S. Bateman, R. Emmers [eds.], New York 2009, s. 159-160.
[150] P. Dutton, *Three Disputes*…, op. cit., s. 55-58.
[151] R. Emmers, *The de-escalation*…, op. cit., s. 131-138.
[152] Ibidem.

W lipcu 2009 r. podczas roboczej konferencji Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Chin (KPCh) dotyczącej polityki zagranicznej poza podkreśleniem znaczenia chińskiego *soft power* zwracano uwagę na konieczność reinterpretacji dotychczasowej polityki z ukierunkowaniem na obronę interesów ChRL. Zawierało to postulat przesunięcia akcentów w kierunku bardziej aktywnej postawy w kwestiach spornych[153]. Symptomy tej zmiany odnotowywano już w latach 2009-2011, mając na uwadze m.in. coraz śmielej artykułowane roszczenia Chin do całego obszaru Morza Południowochińskiego. Po spotkaniu ARF w 2010 r., w trakcie którego Stany Zjednoczone i państwa regionu werbalizowały obawy co do polityki ChRL, Chińczycy ostatecznie przeszli do strategii eskalacji. Dalsze posunięcia, obejmujące przede wszystkim ustanowienie faktycznej kontroli nad Płycizną Scarborough w 2012 r., a także konsekwentną budowę sztucznych wysp i rozbudowę infrastruktury wojskowej na kontrolowanych obiektach od 2013 r., wskazują na świadome odejście od strategii odwlekania. Chiny od drugiej dekady XXI wieku realizują asertywną a nawet agresywną politykę, w swoich działaniach znacznie wykraczając poza ramy, w których poruszały się w poprzednim okresie.

Analiza R. Emmersa dobrze wpisuje się w ramy koncepcyjne sformułowane przez M.T. Fravela i przedstawione we wcześniejszej części rozdziału. Można mówić o pewnej komplementarności prac obu badaczy. W obu przypadkach chodzi przy tym o prace, które powstały w środkowej lub końcowej fazie badanego czasokresu – kiedy Chiny bądź nie przejawiały jeszcze symptomów „nowej" asertywnej polityki (R. Emmers), bądź ledwie ją sygnalizowały (M.T. Fravel). W okresie 2003-2013 zawiera się zresztą pełen cykl – proces deeskalacji w pełni odpowiadający wymogom realizacji strategii odwlekania, przez pierwsze symptomy zmiany przyjętej linii, po eskalację konfliktu od początku drugiej dekady XXI wieku. Chińczycy, podobnie jak miało to miejsce wcześniej w sytuacji znacznego pogorszenia wizerunku i wzrostu obaw państw regionu, decydowali się zresztą od 2013 r. na gesty mające świadczyć o dobrej woli i gotowości do współpracy. Przykładem tego były między innymi: zgoda na negocjacje z ASEAN nt. Kodeksu Postępowania Stron na Morzu Południowochińskim

[153] M. Yahuda, *China's New Assertiveness*…, op. cit., s. 447.

(*Code of Conduct for the South China Sea* - COC)[154], a także zniesienie blokady Płycizny Scarborough dla filipińskich jednostek[155]. Niemniej analiza chińskiej polityki w latach 2003-2013 świadczy o tym, że takie działania stanowią jedynie element kontrolowanego spowolnienia realizacji przyjętej strategii, po tym jak ChRL udało się już uzyskać znaczące koncesje i zdobyć przewagę nad pozostałymi graczami zaangażowanymi w spór.

Większość badaczy zajmujących się problematyką stosunków międzynarodowych w regionie podkreśla wskazany powyżej element świadomego odwlekania przy stopniowym przesuwaniu inicjatywy i przewagi w stronę rosnącej globalnej potęgi, jaką jest ChRL. Pomagać ma w tym opisana już w pierwszej części rozdziału polityka „strategicznej niejednoznaczności" oparta na niezajmowaniu konkretnego, sprecyzowanego stanowiska w kwestii konfliktów. Pozwala to na dużą elastyczność w działaniu i kształtowanie stanowiska w zależności od bieżących potrzeb. Najbardziej wyrazistym tego przykładem jest *U-Shaped line*, będąca podstawą roszczeń terytorialnych Chin, które jednocześnie nigdy nie sprecyzowały czego dokładnie owe roszczenia dotyczą[156].

Po 2009 r., a w szczególności od 2011 r. Chińczycy odeszli od polityki zachowania pozorów (*keeping low-profile*), coraz bardziej otwarcie dążąc do uzyskania konkretnych koncesji (*striving for achievments*)[157]. Część badaczy, jak opisano to w rozdziale IV, chińskie działania początku drugiej dekady XXI wieku określa jako politykę „mów i bierz", co uwypukla ich istotną cechę – szczególnie widoczną w drugiej

[154] W 2013 r. ChRL po wielu latach blokowania inicjatywy zgodziła się na rozpoczęcie rozmów z ASEAN nt. COC. Nie sprecyzowano przy tym czy dokument miałby, idąc za postulatami państw ASEAN, wiążącą moc prawną. Nie wyjaśniło się to także w sierpniu 2017 r., kiedy to obie strony ogłosiły w Manili porozumienie w zakresie ustalenia ram przyszłego COC. Jakkolwiek wydarzenie to zostało pozytywnie odebrane zarówno przez państwa ASEAN, jak i społeczność międzynarodową, nie generuje *de facto* jakościowej różnicy. Co więcej, blisko trzyletni proces negocjacji dokumentu „pośredniego" (rozmowy rozpoczęły się w 2014 r.) dał Chinom czas na dalszą realizację polityki faktów dokonanych, w tym kluczowego elementu jakim jest stopniowa militaryzacja akwenu Morza Południowochińskiego. Zob.: ISEAS - Yusof Ishah Institute, I. Storey, *Assessing the ASEAN-China Framework for the Code of Conduct for the South China Sea*, „ISEAS Perspective", No. 62 (2017).

[155] Nie wiąże się to z utratą bądź ograniczeniem przez Chiny kontroli nad płyciznę. Zob.: New York Times, R. Paddock, *Chinese Vessels Leave Disputed Fishing Grounds in the South China Sea*, https://www.nytimes.com (25.08.2020); South China Morning Post, R. Heydarian, *How the Scarborough Shoal came back to haunt China-Philippines relations*, https://www.scmp.com (25.08.2020).

[156] G. Poling, *The South China Sea*…, op. cit., s. 2; P. Gewirtz, *Limits of Law in the South China Sea*, „East Asia Policy Paper", No. 8 (May 2016), s. 11.

[157] Zhou Fangyin, *Between assertiveness and self-restraint: understanding China's South China Sea Policy*, „International Affairs", 92:4 (2016), s. 873-874.

części badanego okresu. Chodzi o równoległą realizację inicjatyw zmieniających na korzyść ChRL układ sił na akwenie i stałe podkreślanie na poziomie dyplomacji gotowości do dialogu oraz poparcia dla pokojowych rozwiązań. Eksperci, odnosząc się do wspomnianej już zapoczątkowanej w 2013 r. polityki budowy sztucznych wysp, chińskie działania określają także jako „politykę salami" (*salami slicing*) lub (takie określenie pojawia się w pracach chińskich) „strategię kapusty" (*cabbage strategy*). Charakteryzuje je bowiem stopniowe przejmowanie kontroli nad spornymi terytoriami poprzez narzucenie własnej kontroli nad akwenem jako takim[158]. Robert Haddick na łamach „Foreign Policy" określa tę politykę jako „powolną akumulację pomniejszych działań, z których żadne nie stanowi *casus belli*, ale które dodane do siebie przyczyniają się z czasem do istotnej strategicznej zmiany"[159]. Odnosi się on przy tym do wydarzeń, które miały miejsce w roku 2012 – utworzenia miasta Sansha oraz ustanowienia kontroli nad Płycizną Scarborough. Termin „polityka salami" w podanym rozumieniu stał się jeszcze bardziej adekwatny na późniejszym etapie, kiedy z końcem 2013 r. Chińczycy zainicjowali politykę budowy sztucznych wysp na Morzu Południowochińskim[160].

Koniec badanego okresu oznaczał więc finalne przewartościowanie chińskiej polityki w kwestii regionalnych „punktów zapalnych". Zarówno ostatnie miesiące przywództwa Hu Jintao (na które wpływ miała już niewątpliwie gotowa do przejęcia władzy „piąta generacja przywódców"), jak i początek rządów Xi Jinpinga pokazują, że opisane tendencje mają charakter stały i wynikają z uświadomionej i celowościowej zmiany polityki. Wydarzenia, takie jak: incydent przy Płyciźnie Scarborough czy późniejsza budowa sztucznych wysp i infrastruktury na spornych obiektach pokrywały się w czasie z silnym wyeksponowaniem znaczenia „polityki morskiej" ChRL i dążenia do wzmocnienia morskiej potęgi Chin. W czasie obrad 18. Kongresu KPCh w listopadzie 2012 r. Hu Jintao podkreślał potrzebę debaty nad sformułowaniem pryncypiów chińskiej strategii morskiej, zaznaczając że powinna ona „(…) pozwolić na:

[158] K. Broderick, *Chinese Activities*…, op. cit., s. 7.
[159] Tłumaczenie własne: Foreign Policy, R. Haddick, *Salami Slicing in the South China Sea*, https://foreignpolicy.com (24.08.2020).
W rozdziale VI opisano ten proces z wykorzystaniem nomenklatury stosowanej przez japońskich naukowców, którzy określają go terminem „wyzwania szarej strefy" (*grey-zone challange*).
[160] Ibidem; Center for International Relations & Strategic Studies, M. Quintos, *Artificial Islands in the South China Sea and Their Impact on Regional (In)Security*, „FSI Insights", Vol. II, No.2 (March 2015), https://think-asia.org (24.08.2020), s. 7.

zwiększenie możliwości eksploatacji zasobów morskich, wzmocnienie i rozwój gospodarki morskiej, ochronę ekologicznego środowiska morskiego, stanowczą ochronę praw i interesów morskich ChRL oraz uczynienie z Chin potęgi morskiej”[161]. Podobne tezy, ze szczególnym uwzględnieniem konieczności ochrony „morskich praw i interesów” (co właściwie bezpośrednio odnosi się do sporów na Morzu Południowochińskim) pojawiły się w opublikowanej w maju 2015 r. - więc już w okresie rządów przywódców „piątej generacji” - „Chińskiej Strategii Militarnej”.

Zdecydowanie werbalizowana gotowość obrony „morskich praw i interesów” to kolejny czynnik pozwalający zakładać kontynuację przez Chiny asertywnego kursu. Może ona przy tym stanowić naturalną ewolucję „polityki salami”. Część analityków adekwatnego modelu przyszłej chińskiej polityki upatruje w przebiegu incydentów przy Płyciźnie Scarborough z 2012 r. Uzyskanie pełnej kontroli nad spornym atolem przy wykorzystaniu dobrze wyposażonych cywilnych jednostek i realizacja celów bez konieczności użycia siły została przez część publicystów, ale także chińskich oficjeli określona jako „model Scarborough”. Zaznaczają oni, że w przypadku rosnącej dysproporcji potencjałów ChRL i pozostałych państw regionu może okazać się on wzorem dla rozwiązania na przykład sporu o wyspy Spratly[162].

W dalszej perspektywie Chiny mogą kontynuować bardziej zdecydowany kurs, prowadząc - na co zwraca uwagę Janusz Symonides - politykę na wzór amerykańskiej „dyplomacji kanonierek” z przełomu XIX i XX wieku[163]. Kwestią otwartą pozostaje to, jaka będzie skala i granice chińskiej asertywności. Wydaje się, że pozostaną one odwrotnie proporcjonalne do regionalnych wpływów USA. Wraz ze spadkiem możliwości oddziaływania Stanów Zjednoczonych Chiny będą coraz bardziej skłonne do stosowania rozwiązań siłowych. W odniesieniu do Morza Południowochińskiego

[161] Zob.: Raport CNA Analysis & Solutions, M. McDevitt, *Becoming a Great „Maritime Power”: A Chinese Dream*, https://www.cna.org/ (03.05.2020), s. 1-2.

[162] The Diplomat, T. Moss, *China's Not-So-Hard Power Strategy*, https://thediplomat.com (21.08.2020); The National Interest, E. Ratner, *Learning the Lessons…*, op. cit.

[163] J. Symonides, *Spory terytorialne na Morzu Południowochińskim. Czy powrót „dyplomacji kanonierek”*, „Stosunki Międzynarodowe”, nr 2, t. 46 (2012), s. 33-58. „Dyplomacja kanonierek” to „polityka Stanów Zjednoczonych realizowana w XIX i na początku XX w., zwłaszcza wobec małych republik Ameryki Środkowej. Polegała na wysłaniu niewielkich okrętów wojennych (kanonierek), przeznaczonych do patrolowania i ostrzeliwania wybrzeży nieprzyjacielskich, na wody terytorialne państw Ameryki Środkowej w celu wywarcia na ich władze nacisku politycznego (…). *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, C. Mojsiewicz [red.], Wrocław 2004, s. 170.

istotną zmienną poszerzającą dostępne ChRL instrumentarium byłoby wprowadzenie nad obszarem akwenu tzw. Strefy Identyfikacji Obrony Powietrznej (*Air Defence Identification Zone* – ADIZ), na wzór tej, którą Chiny ustanowiły nad Morzem Wschodniochińskim. W przypadku zastosowania takiego środka ChRL wymagałaby identyfikacji od wszystkich samolotów przelatujących nad wodami Morza Południowochińskiego[164].

Zauważyć należy, że Chińczycy przygotowują instrumentarium potrzebne do faktycznego wdrożenia ADIZ w momencie podjęcia decyzji politycznej w tej sprawie. Sprowadza się to przede wszystkim do stopniowej militaryzacji Spratly. Najważniejszym jest w tym przypadku opisany w rozdziale proces budowy sztucznych wysp i rozbudowy infrastruktury na obiektach archipelagu. Potencjalnie pozwoli to Chinom na sprawną realizację operacji z wykorzystaniem jednostek sił powietrznych i marynarki wojennej, w tym: stałe patrole obszarów spornych, a także prowadzenie misji bojowych. Jest to także w szerszym wymiarze istotny element realizowanej strategii A2/AD (o czym szerzej w rozdziale VI)[165].

ChRL zdecydowała się również na rozmieszczenie nowoczesnych systemów pocisków przeciwokrętowych, a także pocisków ziemia-powietrze na Fiery Cross, Mischief Reef oraz Subi Reef. Podobny sprzęt dyslokowano również na Woody Island w archipelagu Paraceli. Wcześniej na Spratly Chińczycy rozmieścili sprzęt zagłuszający systemy komunikacyjne i radarowe[166]. W ten nurt działań wpisuje się także wspomniana - rozpoczęta w 2013 r. - reforma instytucjonalna oparta na konsolidacji podmiotów podległych dotychczas różnym ministerstwom[167]. Integracja struktur w ramach

[164] Zob.: The National Interest, *Why China Could Declare a South China Sea ADIZ Right About Now*, https://nationalinterest.org (25.08.2020); The Telegraph, N. Connor, *China threatens to impose air defence zone on disputed area of South China Sea*, https://www.telegraph.co.uk (24.08.2020).

[165] Inicjatywa ChRL ma w tym przypadku bezprecedensowy charakter, mając na uwadze jej skalę. Poszczególne państwa zaangażowane w spór, takie jak: Malezja (na Swallow Reef) czy Wietnam (Ladd Reef, Pearson Reef, London Reef, Discovery Great Reef) już wcześniej podejmowały na niewielką skalę działania na kontrolowanych obiektach. Także aktywność Chin od końca 2013 r. spowodowała podobną odpowiedź ze strony Wietnamu (około 200 000 m^2 sztucznych terytoriów na Sand Cay i West Reef), a także Tajwanu (działania na Itu Aba). Zob. szerzej: Raport Congressional Research Service, B. Dolven, J. Elsea, S. Lawrence, R. O'Rourke, I. Rinehart, *China Land Reclamation in the South China Sea: Implications and Policy Options*, www.crs.gov (30.08.2020); M. Quintos, *Artificial Islands in the South*…, op. cit.

[166] Zob.: CNBC, A. Macias, *China quietly installed defensive missile systems on strategic Spratly Islands in hotly contested South China Sea*, https://www.cnbc.com (25.08.2018); The Wall Street Journal, M. Gordon, *China Installed Military Jamming Equipment on Spratly Islands, U.S. Says*, https://www.wsj.com (25.08.2020).

[167] Podległe Państwowej Administracji Oceanicznej MSF, Milicja Morska (Maritime Police) kontrolowana przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego, Administracja Bezpieczeństwa Morskiego (Maritime Safety

nowoutworzonej Chińskiej Straży Przybrzeżnej (*China Coast Guard* - CCG) pozwala na lepszą kontrolę jej aktywności przez aparat centralny, przy poprawie alokacji środków na rozwój CCG, której głównym zadaniem jest przeciwdziałanie przestępstwom na wodach terytorialnych Chin. ChRL „pozbawia się" w pewnym zakresie argumentu braku kontroli nad działaniami realizowanymi niezależnie przez chińskie instytucje wykonujące swoje zadania na akwenie Morza Południowochińskiego. W przypadku otwartej już asertywnej polityki ukierunkowanej na ochronę roszczeń ważniejsze wydaje się jednak usprawnienie i zacieśnienie nadzoru nad posiadanym instrumentarium[168]. Podjęte inicjatywy pokazują, że wprowadzenie ADIZ traktowane jest przez Chiny jako bardzo prawdopodobne rozwiązanie.

Nie ulega przy tym wątpliwości, że siłowe narzucenie przez ChRL państwom regionu zwierzchnictwa zarówno nad zlokalizowanymi na Morzu Południowochińskim obiektami, wodami przyległymi, jak i znajdującymi się pod dnem zasobami – tożsame z wyrugowaniem interesów amerykańskich – byłoby równoznaczne z ustanowieniem pełnej regionalnej hegemonii. Rozwiązanie takie oznaczałoby także zmianę w systemie międzynarodowym, w której Chiny poprzez narzucenie hegemonii w „swoim" regionie stałyby się równorzędną wobec USA potęgą, gotową do podjęcia rywalizacji w innych częściach świat

Administration - MSA) podlegająca Ministerstwu Transportu, FLEC podległe Ministerstwu Rolnictwa oraz kontrolowana przez Urząd Celny policja antyprzemytnicza. Zob.: M. Masuda, *China's Maritime Strategy and Maritime Law Enforcement Agencies*: *Quest for a Maritime Power*, [w:] Beyond the Hub and Spokes. Australia-Japan Security Cooperation, W. Tow, T. Yoshizaki [eds.], Tokyo 2014, s. 65-66.

[168] ChRL nie pozbawia się tych możliwości całkowicie, mając na uwadze opisany wcześniej charakter funkcjonowania tzw. „milicji morskiej" i kontrolowanego przez instytucje państwowe politycznego ich wykorzystania.

Zakończenie

Przeprowadzona w kolejnych rozdziałach pracy analiza polityki Chińskiej Republiki Ludowej wobec Azji Południowo Wschodniej w latach 2003-2013 wskazuje na kluczowe znaczenie tego regionu z punktu widzenia geopolitycznych, gospodarczych i strategicznych interesów ChRL. Jednocześnie dekompozycja regionalnej strategii Chin w okresie rządów tzw. „czwartej generacji przywódców" i skupienie analizy na poziomie relacji bilateralnych pozwalają uchwycić i zrozumieć długofalowe cele polityki państwa chińskiego wobec regionu. Przede wszystkim umożliwia to zrozumienie różnic między celami a środkami, które prowadzić mają do ich osiągnięcia. O ile cele pozostają niezmienne w długim okresie, o tyle środki służące ich realizacji odpowiadają bieżącej ocenie własnego potencjału, a także rozkładu sił w systemie międzynarodowym.

W rozdziale I dysertacji określono czynniki przesądzające o rosnącej roli Azji Południowo-Wschodniej w globalnej polityce XXI wieku. Wskazano między innymi na fakt, że to uwarunkowania geopolityczne i rywalizacja potęg były zmiennymi przesadzającymi o wyodrębnieniu tego regionu jako odrębnego bytu geopolitycznego w drugiej połowie XX wieku. Także w okresie zimnej wojny stosunki międzynarodowe w regionie były wypadkową konfliktu mocarstw.

Obecnie również to przede wszystkim wzrost polityczno-gospodarczej potęgi ChRL i narastająca rywalizacja mocarstwowa z USA decydują o znaczeniu Azji Południowo-Wschodniej dla kształtowania się współczesnego ładu międzynarodowego. Koncentracja politycznej, ekonomicznej i militarnej potęgi w Azji sprawia, że to ten kontynent stał się swego rodzaju centrum walki geopolitycznej na początku XXI wieku. Efektem tego było wprowadzenie do debaty naukowej, a następnie sfery politycznego planowania poszczególnych państw nowych strategii, za punkt odniesienia przyjmujących Azję i stosunki międzynarodowe na tym obszarze. Przykładem jest zyskująca coraz szersze zastosowanie koncepcja regionu Indo-Pacyfiku, łączącego i integrującego akweny oceanów Indyjskiego i Spokojnego jako jeden „teatr" skonsolidowanych działań.

Wyrazem podobnych tendencji w polityce Chin jest tak zwana strategia „dwóch oceanów". Jej korzenie sięgają połowy pierwszej dekady XXI wieku, a koncentruje się ona na długofalowych planach rozwoju marynarki wojennej, która docelowo powinna zapewnić ChRL z jednej strony dominację na kluczowych ze strategicznego punktu widzenia wodach Zachodniego Pacyfiku (czego wyrazem jest dążenie do budowy *blue-water navy* i ustanowienia dominacji w strefie tzw. Pierwszego Łańcucha Wysp), z drugiej bezpieczeństwo i kontrolę szlaków handlowych na Oceanie Indyjskim (czego operacjonalizacją jest tzw. strategia „sznura pereł"). Taka ewolucja percepcji środowiska międzynarodowego determinuje kluczową rolę, jaką dla Chin pełni w kontekście interesów geopolitycznych Azja Południowo-Wschodnia. Region ten, jako swego rodzaju „pomost" między wodami Oceanu Indyjskiego i Pacyfiku, przekształca się w geograficzne centrum wyłaniającego się nowego regionalnego ładu i główne pole rywalizacji między mocarstwami.

Dla ChRL zarysowane powyżej geopolityczne i strategiczne znaczenie Azji Południowo-Wschodniej uzupełnia jej rosnąca rola gospodarcza, a także wpływ na realizację celów polityki bezpieczeństwa państwa. W pierwszym przypadku podkreślić należy potencjał ludnościowy i dynamikę wzrostu gospodarczego, które w połączeniu z relatywnie niskim jeszcze poziomem rozwoju ekonomicznego i dochodów czynią z regionu atrakcyjny i perspektywiczny rynek zbytu, a także obszar ekspansji chińskich przedsiębiorstw. W drugim przypadku kluczową rolę odgrywa bliskość geograficzna, która sprawia, że ewolucja regionalnego środowiska bezpieczeństwa ma bezpośrednie przełożenie na bezpieczeństwo chińskich granic i interesy ekonomiczne ChRL. Mowa tu między innymi o kwestiach takich, jak: terroryzm, piractwo morskie, ale także nietradycyjnych aspektach bezpieczeństwa: bezpieczeństwie żywnościowym (dostęp do obszarów połowowych), ekologicznym, zdrowotnym czy niekontrolowanych migracjach (szczególnie w odniesieniu do relacji z Mjanmą). Osobnym czynnikiem, ponownie sprowadzającym się do narastającej rywalizacji mocarstwowej, jest obecność w regionie innych potęg, w tym przede wszystkim Stanów Zjednoczonych, co w coraz większym stopniu traktowane jest przez Chińczyków jako żywotne zagrożenie interesów państwowych.

Powyższe elementy determinują zarówno strategiczne cele Chin, jak i instrumentarium, którym państwo to posługuje się realizując swoją politykę w Azji Południowo-Wschodniej (co zostało poddane szczegółowej analizie w rozdziałach II-VII).

W rozdziale II pracy zwrócono uwagę na problem błędnego utożsamiania celów regionalnej polityki ChRL z metodami służącymi ich realizacji. Konsekwencją tego jest analizowanie chińskiej polityki w regionie przez pryzmat „pokojowych" idei, pozornie definiujących cele Chin szczególnie w pierwszej części badanego okresu. Konstrukty takie, jak: polityka dobrosąsiedzka, koncepcje „pokojowego wzrostu" i „pokojowego rozwoju", czy idea „harmonijnego świata" miałyby w tym ujęciu wyznaczać faktyczne cele polityki ChRL w wymiarze regionalnym. Jak wykazano, w istocie stanowiły one przede wszystkim narracyjne tło realizacji celów definiowanych przez strategiczne interesy Chin, w tym przede wszystkim szerszy kontekst znaczenia Azji Południowo-Wschodniej w strategii wschodzącego mocarstwa. Nie wynikały one z realnych przewartościowań chińskiej polityki, a były jedynie taktyczną odpowiedzią na uświadomione słabości i obiektywne przeszkody w narzuceniu własnych interesów w najbliższym otoczeniu.

Faktyczne cele polityki ChRL w regionie osadzone są głęboko w ramach klasycznej *realpolitik*, a warunkowane nieuniknionym starciem interesów mocarstwa dominującego (USA) i wschodzącej potęgi. Dla Chin Azja Południowo-Wschodnia stanowi naturalną, historyczną strefę wpływów utraconą w okresie „stulecia narodowego poniżenia". Jej restauracja jest integralnym elementem procesu przywrócenia państwu „należnej" pozycji w systemie międzynarodowym, co warunkuje w znacznej mierze chińską kulturę strategiczną. W pracy, odwołując się do koncepcji amerykańskiego badacza Johna Mearsheimera, przedstawiono podstawowy długofalowy cel polityki ChRL, jakim jest ustanowienie hegemonii we „własnym" regionie jako warunek podjęcia ze Stanami Zjednoczonymi realnej rywalizacji o przywództwo w systemie międzynarodowym. Na podstawie tego wyprowadzono cele pośrednie, obejmujące dążność do ograniczenia zaangażowania *per se* i całkowitej atrofii obecności strategicznej USA oraz ustanowienie strefy chińskich wpływów w Azji Południowo-Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem jej kontynentalnej części.

Operacjonalizacją tych zamiarów jest narzucenie regionalnej dominacji rozumianej jako możliwość wyznaczania państwom regionu akceptowalnych granic zachowań i wyborów – tak, by nie mogły one kolidować z istotnymi interesami Chin.

Schemat 7. Faktyczne i deklarowane cele polityki ChRL wobec Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013

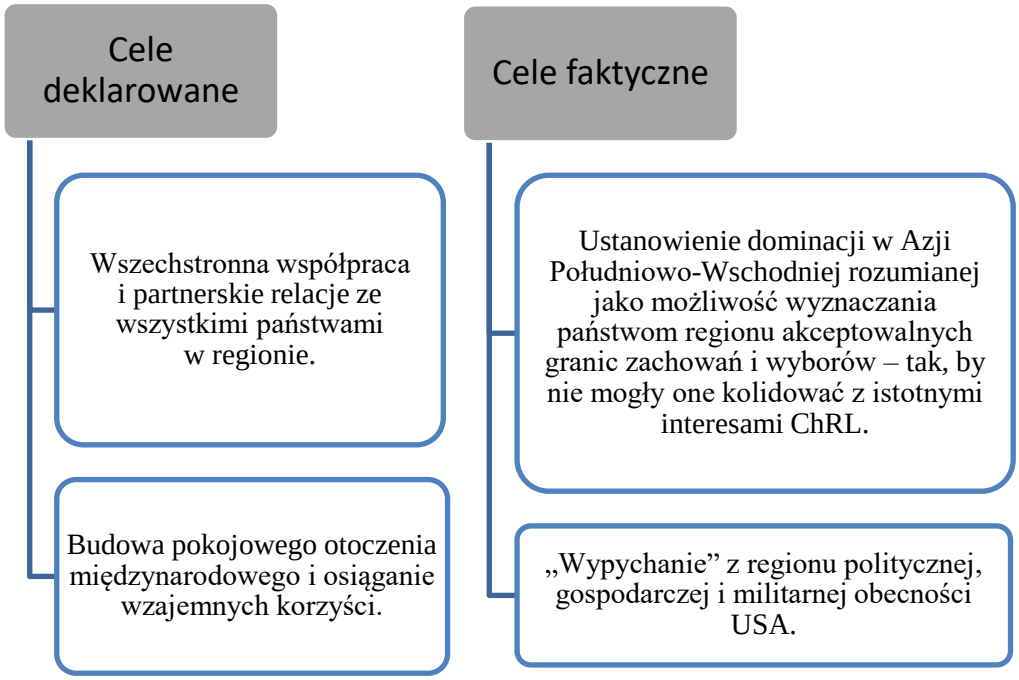

Źródło: Opracowanie własne.

Nie było to w badanym okresie równoznaczne z przyjęciem agresywnej i konfrontacyjnej linii w polityce zagranicznej. W istocie w latach 2003-2013 Chiny, zdając sobie sprawę z własnych obiektywnych słabości, unikały bezpośredniej konfrontacji ze Stanami Zjednoczonymi. Konsekwencją tego było osłabienie znaczenia narzędzi militarnych i „twardej siły" kosztem oddziaływania dyplomatycznego i przede wszystkim ekonomicznego. W badanym okresie ekspansja gospodarcza stała się podstawowym instrumentem wzmacniania pozycji ChRL. Skuteczna dyplomacja miała natomiast przyczynić się do budowy korzystnych uwarunkowań politycznych dla jego implementacji.

Chińska polityka w regionie miała przy tym holistyczny charakter i uwzględniała wykorzystanie szerokiego spektrum narzędzi o charakterze dyplomatycznym, gospodarczym, militarnym, a także w ramach tzw. *soft power*. Głównym instrumentem oddziaływania w sferze ekonomii był rozwój wymiany handlowej z państwami regionu

- stopniowo uzależniający Azję Południowo-Wschodnią od handlu z Chinami. Warto także odnotować element aktywności inwestycyjnej, a także pomocy rozwojowej, które przy mniejszej dynamice ekspansji koncentrowały się zwykle na kluczowych z punktu ChRL państwach i branżach. Egzemplifikacją tego jest duże zaangażowanie w projekty wydobycia i transportu surowców (m.in. w Mjanmie, Malezji i Indonezji), a także szeroko rozumiany sektor energetyczny (Kambodża, Laos). Polityka wobec Mjanmy i Kambodży stanowi natomiast dobry przykład wykorzystania pomocy rozwojowej w celu pogłębienia uzależnienia od Chin autorytarnych reżimów rządzących w tych państwach, a w konsekwencji uzyskania narzędzi wpływu politycznego, wymuszających wsparcie przez nie chińskich interesów na arenie międzynarodowej (przede wszystkim na forum ASEAN).

Badany okres w polityce ChRL, a w szczególności jego pierwsza część, określany jest często w literaturze jako „ofensywa czaru" (*charm offensive*). Chiny na poziomie dyplomatycznym eksponowały pokojowe zamiary, a także wzajemne korzyści, jakie zarówno dla nich, jak i Azji Południowo-Wschodniej niesie dynamiczny rozwój gospodarczy ChRL. Zdając sobie sprawę ze znaczenia stabilnego, pokojowego otoczenia międzynarodowego, a także przeciwdziałając skutkom oddziaływania tzw. „teorii chińskiego zagrożenia", państwo chińskie stworzyło efektywne narracje wzmacniające kierowany do regionu przekaz. Należy jednocześnie zaznaczyć, że narzędzia stanowiące *novum* w polityce zagranicznej Chin, takie jak: wykorzystanie na szerszą skalę instrumentów *soft power*, czy otwarcie na współpracę multilateralną z ASEAN i instytucjami powiązanymi stanowiły jedynie czynnik wsparcia bardziej tradycyjnego instrumentarium polityki zagranicznej. Nie świadczyły one o całkowitym przewartościowaniu bazującej tradycyjnie na stosunkach dwustronnych regionalnej strategii. Kooperacja multilateralna pozostała elementem wtórnym i funkcją interesów formułowanych przede wszystkim na poziomie relacji z poszczególnymi państwami i wobec konkretnych problemów, wspierając przy tym regionalną agendę ChRL przede wszystkim w aspekcie budowy korzystnych uwarunkowań ekspansji gospodarczej. Jednocześnie Chiny kreowały w ten sposób dodatkowe instrumenty pozwalające na wykorzystanie wewnętrznych podziałów i różnic w polityce państw ASEAN,

zachowując wpływ na agendę organizacji i nie odżegnując się od polityki *divide et impera* w sytuacjach, w których wymagały tego żywotne interesy państwa.

Jakkolwiek ChRL unikała w swoich działaniach zastosowaniai groźby użycia siły jako narzędzi osiągania celów politycznych (co nie oznacza, że zupełnie zrezygnowała z tej formy oddziaływania), kontynuowała bezprecedensowy rozwój własnego potencjału militarnego, ze szczególnym naciskiem na budowę tzw. zdolności A2/AD. W ten sposób Chiny wzmacniały swoją pozycję wobec państw regionu, czyniąc z biegiem lat ich zaangażowanie we współpracę z USA bardziej ryzykownym.

Schemat 8. Narzędzia realizacji celów polityki ChRL wobec Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013

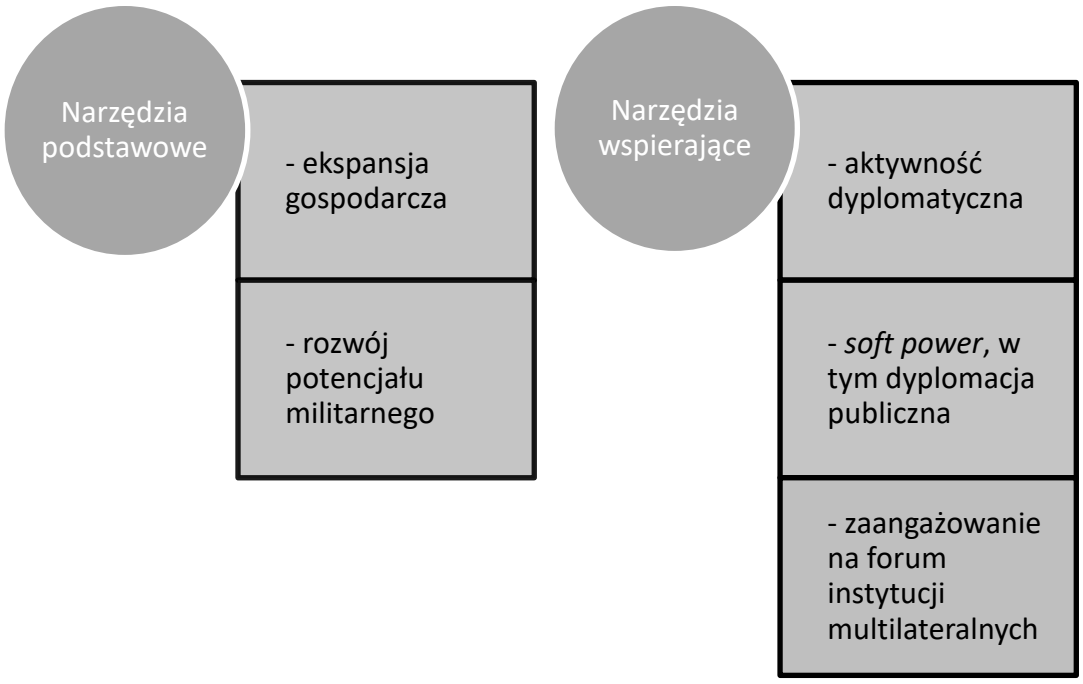

Źródło: Opracowanie własne.

Jak już wspomniano, podstawowym kanałem realizacji polityki zagranicznej pozostała dla ChRL sfera stosunków bilateralnych z państwami Azji Południowo-Wschodniej. Chiny, mimo relatywnie spójnego instrumentarium budowy regionalnych wpływów, prowadziły zdywersyfikowaną i zróżnicowaną politykę wobec poszczególnych podmiotów w regionie. W rozdziałach III-V poddano szczegółowej analizie relacje Chin odpowiednio z regionalnymi „sojusznikami", regionalnymi „oponentami", a także państwami prowadzącymi „politykę strategicznego manewrowania". Przeprowadzona w rozdziale III analiza stosunków ChRL

z regionalnymi „sojusznikami" pozwoliła na sformułowanie trzech istotnych wniosków. Po pierwsze, relacje Chin z określanymi często jako regionalni alianci: Mjanmą, Kambodżą i Laosem nie wykazują cech sojuszu zgodnie z klasycznymi definicjami tego pojęcia, a charakter dwustronnych stosunków lepiej oddaje model sojuszu asymetrycznego, w tym w szczególności stanowiące jego specyficzną formę relacje patron-klient.

Po drugie, ChRL wykorzystywała sprzyjające jej interesom uwarunkowania międzynarodowe celem bądź budowy, bądź umacniania wpływów politycznych. W każdym z analizowanych przypadków, ze szczególnym uwzględnieniem stosunków z Mjanmą i Kambodżą, elementem inicjującym bliższą współpracę z Chinami była polityka autorytarnych reżimów wobec czasowego bądź trwałego ostracyzmu ze strony społeczności międzynarodowej. ChRL sprawnie wykorzystywała pojawienie się geopolitycznej „próżni", oferując dyplomatyczny „parasol ochronny" na forum instytucji międzynarodowych, a także doraźne korzyści gospodarcze (pomoc rozwojową, inwestycje w infrastrukturę, niskooprocentowane kredyty i pożyczki). Z biegiem czasu prowadziło to do silnego uzależnienia słabo rozwiniętych państw od Chin, co ograniczało z czasem ich możliwości politycznego manewru i redefinicji polityki zagranicznej bez ryzyka narażenia się na poważne tego konsekwencje w przypadku naruszenia chińskich interesów.

Po trzecie, z punktu widzenia ChRL relacje z państwami-klientami mają instrumentalną formę. W sferze ekonomicznej przejawia się to w ekspansywnej polityce inwestycyjnej, odpowiadającej przede wszystkim bieżącemu zapotrzebowaniu chińskiej gospodarki. Co istotniejsze, Chiny oczekiwały od państw klienckich wsparcia ich interesów politycznych na forum regionalnym i międzynarodowym. Dotyczyło to w szczególności kształtowania agendy ASEAN i uniemożliwienia przyjęcia przez organizację spójnej linii politycznej, a w konsekwencji umiędzynarodowienia sporów na Morzu Południowochińskim.

Stosunki ChRL z regionalnymi „oponentami", będące przedmiotem analizy w rozdziale IV pracy, dotyczą relacji z dwoma państwami bezpośrednio zaangażowanymi w konflikty terytorialne o przynależność wysp i obiektów Morza Południowochińskiego, stanowią więc funkcję polityki Chin w odniesieniu do

istniejących sporów. Wietnam i Filipiny z uwagi na swoje położenie geograficzne stoją na przeszkodzie ustanowieniu przez ChRL kontroli nad wodami tego strategicznego akwenu. Jednocześnie konieczność ograniczenia zakresu oddziaływania „teorii chińskiego zagrożenia" wymagała od Chińczyków wstrzymania asertywnych i agresywnych działań, które miałyby przełożenie nie tylko na relacje z Wietnamem i Filipinami, ale także całokształt stosunków w regionie, generując także większe pole do zaangażowania USA i potęg regionalnych (Japonia, Indie) przy relatywnie mniejszym wówczas potencjale Chin. Wobec tego szczególnie pierwsza część badanego okresu charakteryzowała się „wygaszeniem" istniejących konfliktów i wyraźnym skupieniem na pozytywnej agendzie relacji dwustronnych. Warto przy tym zaznaczyć, że polityka ChRL wobec regionalnych „oponentów" miała w latach 2003-2013 przede wszystkim charakter reaktywny. Chińczycy zwykle reagowali na niekorzystne z punktu widzenia ich interesów inicjatywy Wietnamu i Filipin. Jednocześnie należy zwrócić uwagę na swego rodzaju odseparowanie kwestii spornych od możliwości rozwoju stosunków bilateralnych z państwami zaangażowanymi w te spory terytorialne. Dla Chin asertywna postawa w tym aspekcie nie wykluczała możliwości rozwijania współpracy z Wietnamem i Filipinami w innych obszarach, przede wszystkim w sferze gospodarczej. Co więcej, ChRL świadomie dążyła do ściślejszego „związania" tych państw na poziomie ekonomicznym tak, by eskalacja sporów z Chinami generowała dla nich realne ryzyko poniesienia szkód gospodarczych. W konsekwencji w drugiej części badanego okresu ChRL prowadziła dwutorową politykę, w której utrzymaniu politycznego dialogu i tworzeniu środków budowy zaufania, a także instytucjonalizacji współpracy towarzyszyła polityka „faktów dokonanych" i asertywne działania na Morzu Południowochińskim. Zjawisko to, określane jako polityka „mów i bierz", stanowiło jeden z charakterystycznych elementów chińskiej strategii w drugiej części badanego okresu. Innym było zastosowanie tzw. „taktyki salami" (przez Chińczyków nazywanej „taktyką kapusty", a Japończyków „wyzwaniem szarej strefy"). ChRL zwykle celowo generowała kryzysy we wzajemnych relacjach w skali, w której nie występowało zagrożenie ich przeistoczenia się w pełnoskalowy konflikt . W ten sposób realizując „politykę faktów dokonanych" uzyskiwała kolejne koncesje, poddając w wątpliwość zakres i sens istnienia stosunków sojuszniczych i współpracy militarnej

z USA, które nie były w stanie podjąć bezpośredniej interwencji wojskowej w obliczu zagrożenia żywotnych interesów swoich sojuszników.

We wszystkich analizowanych przypadkach ważnym czynnikiem pozostawała polityka graczy zewnętrznych, w tym przede wszystkim głównego rywala Chin o dominującą pozycję w regionie – tj. Stanów Zjednoczonych. Element ten został poddany wieloaspektowej analizie w rozdziale VI pracy. Niezależnie od pozytywnej agendy polityki ChRL i eksponowanej narracji podkreślającej obopólne korzyści, czynnik ten w znacznej mierze determinował co do celu chińską strategię regionalną. Bieżąca ocena własnego potencjału, a w konsekwencji możliwości bezpośredniej egzekucji interesów determinowała jedynie sposób w jaki państwo chińskie dążyło do „wyparcia" interesów innych potęg. Stąd w badanym okresie nacisk na wzmocnienie potencjału ekonomicznego i militarnego oraz eksponowanie retoryki budowanej wokół inkluzywności regionu przy unikaniu politycznej, gospodarczej, a tym bardziej militarnej konfrontacji z USA. Podstawą polityki wypierania Stanów Zjednoczonych z Azji Południowo-Wschodniej były działania pośrednie, takie jak forsowanie korzystnych z punktu widzenia Chin rozwiązań w zakresie rozwoju regionalnej architektury współpracy multilateralnej. ChRL wspierała przede wszystkim ideę „azjatyzacji" stosunków międzynarodowych w regionie, co znalazło przełożenie w debacie na temat roli i formuły kooperacji w ramach ASEAN+3 czy Szczytów Azji Wschodniej. Chiny naciskały na zawężenie grona państw, które miałyby tworzyć rdzeń współpracy multilateralnej w regionie tak, by zachować dominującą pozycję, a co za tym idzie możliwość skutecznego forsowania własnych interesów, przy jednoczesnym ograniczeniu oddziaływania graczy zewnętrznych. Najlepszym tego przykładem było chińskie stanowisko w kwestii EAS, a także późniejsze działania mające na celu mitygowanie skutków niekorzystnych dla ChRL rozwiązań (przyjęcie inkluzywnej formuły i zaangażowanie USA oraz ich sojuszników) poprzez rozmycie prerogatyw i politycznego znaczenia ten instytucji.

Stąd intensyfikacja zaangażowania Stanów Zjednoczonych w Azji Południowo-Wschodniej w drugiej części badanego okresu stanowiła realne zagrożenie dla powodzenia przyjętej przez ChRL strategii „pełzającego" narzucenia regionalnej dominacji. Dążenie do utrzymania przez USA pozycji w regionie poprzez rewitalizację

sojuszy, zaangażowanie gospodarcze, modyfikację pryncypiów polityki zagranicznej i doktryny wojennej, a także wzrost zaangażowania w bilateralną i multilateralną współpracę z podmiotami w regionie stanowiło duże wyzwanie, utrudniając ochronę chińskich interesów.

Chiny były więc zmuszone dokonać stopniowej modyfikacji obranej strategii. Trend ten był widoczny w debacie na temat rozwoju i instytucjonalizacji gospodarczej kooperacji multilateralnej w regionie, w której ChRL musiała uwzględnić przeciwdziałanie wymierzonej w ich interesy idei utworzenia Partnerstwa Transpacyficznego. Polityka Chin ewoluowała więc w tym aspekcie od forsowania współpracy w formule ASEAN+3 (w ramach koncepcji Strefy Wolnego Handlu Azji Wschodniej jako projektu konkurencyjnego względem proponowanego przez Japonię bardziej inkluzywnego Wszechstronnego Partnerstwa Gospodarczego w Azji Wschodniej) po wsparcie „kompromisowej" koncepcji Regionalnego Wszechstronnego Partnerstwa Gospodarczego (RCEP) - jako przeciwwagi dla TPP. ChRL zdawała sobie bowiem sprawę, że zachowanie kontroli nad kształtem architektury ekonomicznej regionu stanowić może czynnik decydujący dla powodzenia obranej strategii. Wobec tego drugą część badanego okresu charakteryzuje odejście od reaktywnej polityki w kierunku bardziej proaktywnej postawy w zakresie kształtowania regionalnej agendy.

W swojej polityce wypierania interesów USA z Azji Południowo-Wschodniej Chiny dążyły także do „rozbijania" amerykańskich sojuszy. Działania te miały zarówno wymiar pozytywny, jak i negatywny. Pierwszy przypadek odnieść można do Tajlandii, w wypadku której rozwój kooperacji politycznej, gospodarczej i w obszarze bezpieczeństwa skutkował osłabieniem skuteczności i realnego znaczenia sojuszu tajsko-amerykańskiego. Egzemplifikacją drugiego przypadku było wspomniane testowanie amerykańskich gwarancji bezpieczeństwa celem wykazania ich nieskuteczności, co odnosi się do relacji z Filipinami (wspomniany brak zdecydowanej reakcji Stanów Zjednoczonych skutkował między innymi ustanowieniem przez ChRL faktycznej kontroli nad Płycizną Scarborough).

Ostateczne powodzenie strategii wypierania amerykańskich interesów z Azji Południowo-Wschodniej zależne jest od dwóch elementów o krytycznym znaczeniu. Po pierwsze, od „wygrywania" rywalizacji o wpływy w państwach pozycjonujących się

jako neutralne (aspekt lądowy). Po drugie, od skuteczności działań ukierunkowanych na „wypychanie" militarnej obecności USA w regionie, co wiąże się przede wszystkim ze statusem Morza Południowochińskiego (aspekt morski).

Wobec pierwszego z wymienionych czynników kluczowego znaczenia nabierają stosunki Chin z państwami prowadzącymi „politykę strategicznego manewrowania", które były przedmiotem analizy w rozdziale V dysertacji. Państwa te, odrzucając przeciwstawne sobie modele „równowagi sił" i „dołączania do silniejszego", poszukują rozwiązań pośrednich. Unikają jednoznacznego wsparcia interesów jednej z potęg, dążąc przy tym do wielopłaszczyznowego „wciągnięcia" w regionalną politykę innych istotnych graczy (przede wszystkim Japonii i Indii). Jednocześnie to zdolność do „przyciągania" i włączenia w strefę chińskich wpływów podmiotów, które z balansu między wpływami mocarstw i dyfuzji potęgi w regionie czynią *clue* polityki zagranicznej jest czynnikiem decydującym w procesie ustanowienia regionalnej dominacji. Szczególnie biorąc pod uwagę, że to właśnie te państwa - Indonezja, Tajlandia, Malezja oraz Singapur - posiadają znacznie większe możliwości strategicznego manewru bez narażania się na bezpośrednie zagrożenie ze strony ChRL. Znaczne różnice między nimi, uwzględniające zarówno czynniki obiektywne (dystans geograficzny, wielkość terytorium, potencjał gospodarczy i militarny), jak i historycznie ukształtowaną kulturę strategiczną skutkowały zróżnicowaniem charakteru prowadzonej przez nie „polityki strategicznego manewrowania" na poziomie balansu między skłonnością do współpracy, a mitygowaniem skutków wzrostu polityczno-gospodarczej potęgi Chin. Wymuszało to elastyczność po stronie państwa chińskiego, którego politykę wobec Indonezji, Tajlandii, Malezji i Singapuru łączy cel, ale już niekoniecznie wykorzystywane instrumentarium oddziaływania.

Mimo opisanych w rozdziale V trudności, szczególnie widocznych w momencie powrotu ChRL do bardziej asertywnego dyskursu w relacjach bilateralnych, efekty polityki Chin wobec państw prowadzących „politykę strategicznego manewrowania" w badanym okresie należy uznać za korzystne. Dotyczy to w szczególności stosunków z Tajlandią i Malezją. W pierwszym przypadku sojusznik traktatowy USA i ważne ogniwo amerykańskiej polityki „przywrócenia równowagi" stał się faktycznym aliantem ChRL, respektującym kluczowe interesy bezpieczeństwa Chin w swojej

polityce zagranicznej, a także zacieśniającym współpracę w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności. Sojusz amerykańsko-tajski z uwagi na brak realnego przełożenia na możliwość projekcji interesów Stanów Zjednoczonych w kontynentalnej części Azji Południowo-Wschodniej ulegał stopniowej atrofii. Także Malezja z kulturowo i historycznie zakorzenionym merkantylizmem i tendencją do ekonomizacji polityki zagranicznej, a także naciskiem na „azjatyzację" regionalnej architektury współpracy znalazła się w sferze silnego oddziaływania gospodarczego i politycznego ChRL, pogłębiając przede wszystkim zależność na kluczowej dla tego państwa płaszczyźnie ekonomicznej. Państwo to kontynuowało „dryf" w stronę drugiego kręgu strategicznego oddziaływania, ograniczając własne możliwości strategicznego manewru.

Choć w odniesieniu do Indonezji i Singapuru chińska strategia nie przyniosła porównywalnych skutków, także w tym przypadku efekty polityki Chin w latach 2003-2013 należy ocenić jako wymierne. ChRL udało się przede wszystkim znacznie poprawić historycznie trudne stosunki bilateralne z ważnym graczem w regionie, jakim jest Indonezja, zbudować instytucjonalne fundamenty dalszej współpracy z tym państwem, a także „wygrywać" indonezyjską neutralność w kluczowych aspektach regionalnej polityki, przede wszystkim w kwestii sporów dot. wysp i obiektów Morza Południowochińskiego. Z historycznego punktu widzenia względna neutralność polityki Indonezji stanowi korzystny z punktu widzenia interesów Chin trend. Z kolei relacje z Singapurem obejmują przede wszystkim pragmatyczny, ekonomiczny wymiar. Choć spośród państw prowadzących „politykę strategicznego manewrowania" Singapur w największym stopniu stawia na elementy „ograniczonego równoważenia" i bliską współpracę wojskową z USA, dla ChRL najważniejsze są korzyści z kooperacji gospodarczej. Ta pozostaje niezakłócona, tym bardziej, że oba państwa nie posiadają wielu płaszczyzn konfliktu, a Singapur z przyczyn obiektywnych (wielkość państwa, ludność) posiada ograniczone możliwości odgrywania decydującej roli w regionalnym układzie sił.

Tabela 69. Skuteczność polityki ChRL wobec państw Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013

Państwo	Ewolucja stosunków bilateralnych w latach 2003-2013
Mjanma	- Próba dywersyfikacji przez Mjanmę wektorów polityki zagranicznej po 2011 r., między innymi wskutek zbyt silnego uzależnienia od Chin (z perspektywy czasu – nieudana).
Kambodża	- Pogłębienie zależności od ChRL na płaszczyźnie gospodarczej i politycznej. - Wsparcie narracji Chin na forum ASEAN kosztem interesów państw regionu.
Laos	- Pogłębiona zależność gospodarcza od ChRL. - Rosnąca presja polityczna i brak realnych alternatyw w polityce zagranicznej (z wyłączeniem warunkowanych historycznie stosunków z Wietnamem).
Wietnam	- Narastanie animozji w relacjach chińsko-wietnamskich w drugiej części badanego okresu wskutek asertywnych działań ChRL w kontekście sporów na Morzu Południowochińskim. - Równoległa instytucjonalizacja współpracy i tworzenie kanałów komunikacji na poziomie dyplomatycznym.
Filipiny	- Narastanie animozji w relacjach chińsko-filipińskich w drugiej części badanego okresu wskutek asertywnych działań ChRL w kontekście sporów na Morzu Południowochińskim. - Ustanowienie przez Chiny faktycznej kontroli nad Płycizną Scarborough; Podważenie skuteczności sojuszu filipińsko-amerykańskiego. - Złożenie przez Filipiny pozwu przeciwko Chinom do Międzynarodowego Trybunału Arbitrażowego w Hadze.
Indonezja	- „Wygrywanie" neutralności Indonezji w istotnych dla ChRL obszarach, w tym przede wszystkim w kwestii sporów na Morzu Południowochińskim.
Tajlandia	- Wszechstronny rozwój współpracy na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i w obszarze bezpieczeństwa. - Stopniowa atrofia sojuszu tajlandzko-amerykańskiego.
Malezja	- Konsekwentne pogłębianie współpracy gospodarczej, w tym przede wszystkim rozwój wymiany handlowej. - „Ciche" wsparcie przez Malezję chińskiej narracji w kwestii sporów na Morzu Południowochińskim (nacisk na rozwiązanie konfliktu na poziomie relacji bilateralnych). - Zbieżność narracji w kwestii ewolucji regionalnych instytucji współpracy multilateralnej – nacisk na „azjatyzację" stosunków międzynarodowych w Azji-Południowo-Wschodniej.
Singapur	- Dobre relacje koncentrujące się na ekonomicznym wymiarze współpracy. - Stopniowe zaostrzenie przez Chiny retoryki w kwestiach politycznych (między innymi w odniesieniu do relacji z Tajwanem i USA). - Rozwój singapursko-amerykańskiej współpracy na płaszczyźnie militarnej; Silne wsparcie Singapuru dla amerykańskiej obecności w regionie.

Źródło: Opracowanie własne.

Drugim z czynników decydujących w strategii wypychania z Azji Południowo-Wschodniej interesów USA jest skuteczność chińskich dążeń do ustanowienia kontroli nad strategicznym akwenem Morza Południowochińskiego. Ich realizacji służyć miała konsekwentna rozbudowa i wzmocnienie potencjału własnej armii, które przyjęły ukierunkowany, punktowy charakter i nastawione były przede wszystkim na budowę tzw. zdolności A2/AD (przy czym Chińczycy odwołują się raczej do pojęcia ASCEL – Aktywnych Strategicznych Kontruderzeń po Zewnętrznych Liniach). W zamierzeniu Chin rozwój możliwości militarnych ma pozwolić im na osiągnięcie swego rodzaju „masy krytycznej" uniemożliwiającej Stanom Zjednoczonym skuteczną interwencję w regionie, a co za tym idzie uzmysłowić państwom Azji Południowo-Wschodniej konieczność respektowania interesów bezpieczeństwa ChRL.

Powyższe elementy wskazują na fundamentalne znaczenie prowadzonych sporów dot. przynależności wysp i obiektów Morza Południowochińskiego. Jednym z głównych celów wspomnianego wyżej rozwoju zdolności militarnych w ramach koncepcji ASCEL było zwiększenie możliwości operacyjnych na tym akwenie. Na jego wodach koncentrują się wszystkie konflikty terytorialne ChRL z państwami Azji Południowo-Wschodniej.

W rozdziale VII dysertacji zwrócono uwagę na kluczowe geopolityczne znaczenie Morza Południowochińskiego, którego kontrola i wyparcie zeń floty amerykańskiej stanowią warunek *sine qua non* realizacji strategii wyjścia poza Pierwszy Łańcuch Wysp. Stąd z punktu widzenia polityki Chin spory o przynależność wysp i obiektów akwenu mają zintegrowany charakter. Celem ChRL jest bowiem nie tyle rozstrzygnięcie na swoją korzyść każdego z nich, co ustanowienie strategicznej kontroli nad obiektami, wodami przyległymi i dnem morskim w obrębie tzw. *U-Shaped Line*. W praktyce oznaczałoby to narzucenie jurysdykcji na całym morzu. W badanym okresie Chiny, z pobudek tożsamych z tymi, które skutkowały brakiem konfrontacyjnej polityki wobec obecności USA w regionie, postawiły początkowo na politykę odwlekania, minimalizując ryzyko eskalacji konfliktów na etapie budowania wizerunku „odpowiedzialnego mocarstwa". Polityka państwa chińskiego miała wówczas reaktywny charakter i obejmowała przede wszystkim próby blokowania eksploatacji znajdujących się na akwenie złóż surowców naturalnych, przy jednoczesnej rozbudowie

potencjału Floty Morza Południowego, wzmocnieniu możliwości operacyjnych wykorzystywanych formacji cywilnych oraz cyklicznych demonstracjach siły. Od 2009, a w szczególności od 2011 r. ChRL przeszła do fazy eskalacji, ustanawiając faktyczną kontrolę nad Płycizną Scarborough i umacniając swoją pozycję w ramach sporu o przynależność wysp Spratly. Natomiast przez cały badany okres Chiny konsekwentnie blokowały możliwość umiędzynarodowienia konfliktu, a także przeniesienia go na forum negocjacji multilateralnych. Umożliwiało to umiejętne „rozgrywanie" państw Azji Południowo-Wschodniej, w tym wykorzystanie relacji z regionalnymi „sojusznikami" (*de facto* klientami), a także bardziej ugodowej polityki Malezji. W ten sposób ChRL zapobiegała szerszemu zaangażowaniu w spory ASEAN, a także odegraniu istotnej roli przez USA.

Wydarzeniem obrazującym prawdopodobny przyszły model polityki Chin wobec konfliktów na Morzu Południowochińskim był incydent na Płyciźnie Scarborough z 2012 r. Jego przebieg oraz wykorzystane instrumentarium („polityka faktów dokonanych"; bezpośrednie wykorzystanie zależności gospodarczej; element oddziaływania psychologicznego, w tym realna groźba wywołania konfliktu zbrojnego; zignorowanie reakcji społeczności międzynarodowej i prymat interesu narodowego nad normami prawa międzynarodowego; wykorzystanie dobrze wyposażonych cywilnych jednostek) mogą zdaniem części badaczy stanowić wzór przyszłych działań ChRL w odniesieniu do sporów terytorialnych na akwenie (stąd pojawiające się określenie „model Scarborough"). Wraz z zapoczątkowaną w 2013 r. polityką rozbudowy infrastruktury na kontrolowanych przez siebie obiektach w archipelagu Spratly i na Paracelach Chiny przeszły do aktywnej fazy egzekwowania roszczeń terytorialnych.

Powyższy wywód stanowi jednocześnie odpowiedź na postawione we wstępie pracy pytania badawcze. Potwierdzają one celowość sformułowanych hipotez badawczych. ChRL w istocie konsekwentnie dąży do wzmocnienia strefy wpływów na obszarze Azji Południowo-Wschodniej. W badanym okresie proces ten postępował mimo deklarowanej „pokojowej" agendy polityki regionalnej, szczególnie widocznej w pierwszej jego części. Jednocześnie czynnikiem determinującym obrany przez Chiny kurs była rywalizacja o wpływy w regionie ze Stanami Zjednoczonymi warunkowana narastającym konfliktem mocarstw w szerszym, globalnym wymiarze. Realizacja przez

ChRL celu, jakim jest ustanowienie dominacji w Azji Południowo-Wschodniej równoznaczna będzie z uzyskaniem pozycji hegemonicznej we „własnym" regionie jako warunku *sine qua non* podjęcia z USA realnej rywalizacji o „przywództwo" w systemie międzynarodowym (do czego odniesiono się w rozdziałach II i VI pracy). Będąca jednym z warunków osiągnięcia tego celu kontrola nad akwenem Morza Południowochińskiego rzutowałaby zasadniczo także na układ sił w kluczowym dla ładu międzynarodowego XXI wieku regionie Indo-Pacyfiku, prowadząc do „wypchnięcia" Stanów Zjednoczonych poza Pierwszy Łańcuch Wysp i dekompozycji amerykańskiego systemu sojuszy bilateralnych w Azji (w odniesieniu do aliansów z Tajlandią i Filipinami, ale także Tajwanem). Otworzyłoby to Chinom drogę do podważenia pozycji USA jako głównego gwaranta wolności żeglugi i bezpieczeństwa globalnych morskich szlaków komunikacyjnych. W dalszej perspektywie mogłoby to prowadzić do konsekwentnej konsolidacji potęgi państwa chińskiego, w tym także do pokojowej lub siłowej unifikacji z Tajwanem, a także przeniesienia rywalizacji mocarstwowej ze Stanami Zjednoczonymi w obszar tradycyjnych wpływów amerykańskich. Wobec tego ustanowienie przez ChRL wyłącznej strefy wpływów w Azji Południowo-Wschodniej zmieniłoby układ sił nie tylko w Azji, ale także w wymiarze globalnym.

Jednocześnie właściwy polityce mocarstwowej wzrost asertywności w działaniach Chin w naturalny sposób wywołuje reakcję obronną państw regionu, dążących do mitygowania negatywnych skutków rozwoju polityczno-gospodarczej potęgi ChRL. Widoczny przede wszystkim w stosunkach z regionalnymi „oponentami" dualizm polityki chińskiej tworzy specyficzny dysonans na poziomie osiągania celów krótko- i długoterminowych. Nawet przy uwzględnieniu reaktywnego charakteru działań ChRL przez większą część okresu 2003-2013 podejmowane wobec Wietnamu i Filipin inicjatywy pogłębiają występujące w relacjach bilateralnych antagonizmy, dyfundując na całokształt regionalnych stosunków międzynarodowych. Tym samym polityka wobec regionalnych „oponentów" była też polityką antagonizującą państwa regionu i w pewnej mierze podważającą całość strategii politycznej opartej na akcentowaniu pokojowych zamiarów i obopólnych korzyści. Szczególnie biorąc pod uwagę, że tendencje te siłą rzeczy generowały USA dogodne warunki do wzmocnienia

obecności w regionie. Z jednej strony ukazuje to dylemat przed jakim stoją Chiny, traktujące kwestię przynależności wysp i obiektów Morza Południowochińskiego jako jeden z żywotnych, strategicznych interesów. Z drugiej strony pozwala wyznaczyć pewne ramy kształtowania polityki ChRL, która nie jest skłonna do daleko idących kompromisów, jednoznacznie oczekując od państw Azji Południowo-Wschodniej uznania i podporządkowania się własnym interesom w sferze bezpieczeństwa. Wówczas jest w stanie oferować im wymierne korzyści ze współpracy gospodarczej. Jest to ważny element chińskiej kultury strategicznej i strategii politycznej.

Przeprowadzone analizy potwierdzają także, że Stany Zjednoczone, a także potęgi regionalne (Japonia, Indie) nie mają zamiaru pozwolić Chińczykom na realizację ofensywnych założeń strategii w regionie. Skuteczność chińskiej „ofensywy czaru" w pierwszej części badanego okresu była jednym z elementów stojących u źródeł amerykańskiej polityki „zwrotu ku Azji" i „przywrócenia równowagi". Także Japonia i Indie dokonały modyfikacji swojej polityki zagranicznej, pozycjonując Azję Południowo-Wschodnią w centrum politycznej i gospodarczej aktywności. Starcie interesów i eskalacja sporów na płaszczyźnie geopolitycznej i ekonomicznej wydają się przy tym nieuniknione. O ile ekspansja Chin w wymiarze lądowym i zdominowanie kontynentalnej części regionu może skierować inicjatywę USA w kierunku morskich państw Azji Południowo-Wschodniej i umocnienia obecności w Azji Północno-Wschodniej, o tyle ekspansja w wymiarze morskim i próba narzucenia kontroli nad strategicznym także z punktu widzenia globalnych interesów Stanów Zjednoczonych Morzem Południowochińskim musi wywołać zdecydowaną reakcję tego państwa. Sytuacja taka przeniosłaby rywalizację mocarstwową w regionie z obszaru rywalizacji geopolitycznej i geoekonomicznej w strefę bezpośredniego starcia interesów, nie wykluczając przy tym ryzyka wybuchu konfliktu zbrojnego.

Uzyskane rezultaty badań nie mogą wyczerpywać całokształtu problematyki dotyczącej chińskiej polityki wobec Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013. Ze względu na przyjętą w rozprawie perspektywę badań, silnie osadzoną w realistycznym paradygmacie stosunków międzynarodowych, mocno koncentrują się one na bilateralnym wymiarze polityki Chin, mniej uwagi poświęcając zaangażowaniu ChRL na poziomie multilateralnym. Z tego samego powodu charakterystyka chińskiej

polityki wobec zaangażowania graczy zewnętrznych ogniskowała się na polityce tego państwa wobec politycznej, gospodarczej i militarnej obecności w regionie USA, pozostawiając pole do analizy zaangażowania innych graczy zewnętrznych, w tym przede wszystkim mocarstw regionalnych – Japonii i Indii. Ponadto uznanie za punkt wyjścia do rozważań optyki i interesów Chin skutkowało brakiem pogłębionej analizy motywacji, interesów i strategii graczy zewnętrznych. Przyjęta perspektywa badań i koncentracja na aspekcie polityki zewnętrznej ChRL pomija także kontekst wewnętrznych uwarunkowań kształtowania się ram polityki zagranicznej, w tym procesu podejmowania decyzji i wpływu jaki na chińską politykę zagraniczną ma autorytarny reżim polityczny i priorytet, jakim jest dla Komunistycznej Partii Chin utrzymanie władzy w państwie.

Analiza polityki Chin wobec Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013 i wyciągnięte wnioski stanowią jednocześnie asumpt do zrozumienia ewolucji chińskiej polityki w regionie w późniejszym okresie. Objęcie władzy przez „piątą generację przywódców" ChRL wiązało się ze wzmocnieniem tendencji widocznych już w drugiej części badanego okresu, potwierdzając przyjętą diagnozę celów i teleologicznych aspektów kształtowania polityki Chin. Państwo chińskie pod przywództwem Xi Jinpinga dokonało modyfikacji narracji stanowiących bazę polityki zagranicznej, stawiając na idee takie, jak: „chiński sen" czy „wielkie odrodzenie narodu chińskiego", a w odniesieniu do Azji Południowo-Wschodniej wprowadzając konstrukty, takie jak: Nowa Azjatycka Koncepcja Bezpieczeństwa czy „wspólnota przeznaczenia". Zarówno na poziomie retoryki, jak i faktycznych działań politycznych w działaniach ChRL odnotować można więcej elementów właściwych polityce wielkiego mocarstwa. Dotyczy to także odejścia od postawy w znacznej mierze biernej, reaktywnej i skoncentrowanej na utrzymaniu korzystnego dla rozwoju ekonomicznego i rozbudowy potencjału militarnego środowiska międzynarodowego oraz mitygowaniu pojawiających się zagrożeń żywotnych interesów państwa. Chiny w coraz większym stopniu przyjmują aktywną postawę, dążąc do kształtowania najbliższego otoczenia również w sferze instytucjonalnej, o czym świadczą inicjatywy takie, jak: BRI, AIIB, ale także wspomniana w pracy próba „przejęcia kontroli" nad kształtem koncepcji utworzenia Strefy Wolnego Handlu Azji i Pacyfiku. Procesy te mogą być

interpretowane jako pierwsza faza adaptacji instytucjonalnej, będącej odpowiedzią na istotną zmianę w regionalnym i globalnym układzie sił[1]. Rządy „piątej generacji przywódców" charakteryzuje pogłębiająca się asertywność polityki Chin, które w coraz większym stopniu realizują w Azji Południowo-Wschodniej politykę mocarstwową, dążąc do zdecydowanej egzekucji własnych interesów. Na poziomie relacji bilateralnych z państwami regionu egzemplifikacją tego trendu są m.in.: coraz częściej występujące kryzysy w relacjach bilateralnych, wynikające zarówno z konfliktów terytorialnych (np. spór z Indonezją o status wód okalających Wyspy Natuna, kontynuacja konfliktów z Filipinami, Wietnamem i Malezją o status wysp i obiektów na Morzu Południowochińskim), jak i uwarunkowań politycznych (*vide* napięcia w relacjach z Malezją po katastrofie lotu MH270, a także naciski na państwa nie realizujące istotnych z punktu widzenia ChRL inwestycji infrastrukturalnych w oczekiwanym okresie).

Jednocześnie Chiny wzmacniają swoje wpływy gospodarczo-polityczne w państwach regionu. Będąca obecnie głównym narzędziem realizacji tego procesu Inicjatywa Pasa i Szlaku obrazuje jakościową zmianę w polityce ChRL. Chińczycy nie opierają już bowiem polityki budowy wpływów gospodarczych na naturalnych procesach wynikających z potencjału handlowego, przyjmując proaktywną postawę i otwarcie dążąc do bliższego „związania" Azji Południowo-Wschodniej poprzez budowę połączeń infrastrukturalnych i ścisłe powiązanie przyszłego dobrobytu państw regionu z rozwojem ekonomicznych Chin. Nieprzypadkowo w sferze narracji politycznej ChRL odwołuje się obecnie do idei „wspólnoty przeznaczenia", co na poziomie pojęciowym w pewien sposób implikuje nieuchronność chińskiej hegemonii i konieczności dostosowania się przez podmioty w regionie do nieodwracalnych zmian w regionalnym układzie sił.

Globalny kryzys związany z pandemią COVID-19 nie tylko nie osłabił, ale wręcz wzmocnił zarysowane wyżej trendy w chińskiej polityce wobec regionu. Chińczycy po początkowym kryzysie politycznym i wizerunkowym przeszli do dyplomatycznej kontrofensywy w drugim kwartale 2020 r. Głównym jej narzędziem jest pomoc

[1] Adaptacyjna funkcja instytucjonalizacji polega w tej sytuacji – za R. Kuźniarem – na „dostosowaniu nadbudowy - instytucjonalnej (*superstructure*) – do przemian w układzie sił politycznych oraz w rozwoju gospodarczo-cywilizacyjnym. Zob.: R. Kuźniar, *Porządek międzynarodowy. Perspektywa ontologiczna*, Warszawa 2019, s. 131.

gospodarcza, a także dostawy sprzętu medycznego do państw regionu. Wobec ekonomicznych konsekwencji pandemii, w tym przede wszystkim zablokowania ruchu turystycznego, będącego istotnym źródłem dochodów państw Azji Południowo-Wschodniej, chińska pomoc odgrywa bardzo ważną rolę. Jednocześnie przyczynia się do wzrostu wpływów Chin w regionie. Chińczycy, podobnie jak miało to miejsce w badanym okresie (między innymi wobec azjatyckiego kryzysu finansowego w 1998 r.) dążą do wykorzystania sytuacji kryzysowej w celu wyparcia interesów innych potęg i dalszego uzależnienia państw regionu. W tym ujęciu pandemia COVID-19 może być kolejną, po globalnym kryzysie finansowym 2008 r., cezurą wyznaczającą etapy formowania się „poamerykańskiego" lub „pozachodniego" porządku międzynarodowego[2].

Działania ChRL pozostają przy tym swoistą mieszanką gospodarczej aktywności, dyplomatycznych gestów i rosnącej asertywności w kwestiach spornych. W kontekście pierwszego z elementów należy zauważyć, że według danych z pierwszego kwartału 2020 r. państwa ASEAN stały się głównym partnerem handlowym ChRL, wyprzedzając pod względem wolumenu wymiany handlowej zarówno Stany Zjednoczone, jak i Unię Europejską. Obrazuje to zarówno skuteczność chińskiej polityki, jak i znaczenie samego regionu z punktu widzenia interesów Chin. W sferze dyplomacji warto odnotować między innymi powrót – na poziomie deklaratywnym – woli negocjacji w sprawie Kodu Postępowania Stron na Morzu Południowochińskim, choć ChRL nie precyzuje dokładnego terminu (porozumienie miałoby zostać osiągnięte w 2021 r.), formuły rozmów, ani stanowiska negocjacyjnego[3].

Jednocześnie Chiny utrzymują konsekwentnie agresywny kurs w kwestii sporów terytorialnych na Morzu Południowochińskim. Egzemplifikacją tego jest między innymi kolejny kryzys w relacjach z Wietnamem, po tym jak Chińska Straż Przybrzeżna w kwietniu 2020 r. zatopiła na wodach w pobliżu Woody Island wietnamską łódź rybacką (co skutkowało oficjalnym protestem Wietnamu na forum ONZ). W tym

[2] Odwołując się do terminu stworzonego przez amerykańskiego badacza i publicystę Fareeda Zakarię. Na gruncie nauki polskiej (odwołując się do terminu świata „pozachodniego") wykorzystywanego między innymi przez Romana Kuźniara. Zob.: F. Zakaria, *Koniec hegemonii Ameryki*, Warszawa 2009, R. Kuźniar, *Europa w porządku międzynarodowym*, Warszawa 2016, s. 193-212.

[3] Zob. m.in.: M. Chatys, P. Ciborek, D. Mierzejewski, *Globalny i regionalny wymiar polityki zagranicznej Chińskiej Republiki Ludowej*, „Rocznik Strategiczny", 2019/20, s. 290.

samym miesiącu Chińczycy prowokacyjnie utworzyli dwa nowe obszary administracyjne – Xisha oraz Nansha, obejmujące jurysdykcją obszar Wysp Paracelskich oraz Spratly. Z kolei w sierpniu 2020 r. Chińczycy przeprowadzili testy rakietowe u wybrzeży Paraceli, co spotkało się ze zdecydowaną reakcją Stanów Zjednoczonych, które wysłały w obszar wysp dwa lotniskowce oraz bombowiec B-52.

Tendencje te wydają się potwierdzać, że rządy „czwartej generacji przywódców" KPCh były przede wszystkim okresem przejściowym, pozwalającym ChRL na akumulację potęgi bez generowania ryzyka zdecydowanej reakcji społeczności międzynarodowej. Jednocześnie eskalacja rywalizacji postępowała pomimo deklarowanej przez Chiny pozytywnej agendy. Zmiana polityki zagranicznej państwa chińskiego po 2013 r. nie stanowi więc strategicznej wolty, a kontynuację obranej linii w nowych uwarunkowaniach, po reewaluacji własnego potencjału i regionalnego (a także globalnego) układu sił. Zgodnie z postawioną w rozdziale VI pracy tezą chińska polityka w latach 2003-2013 przechodziła ewolucję, w ramach której ChRL stopniowo akceptowała własną rolę mocarstwową w systemie międzynarodowym. Konsolidacja potęgi sprawia, że strategiczne wybory podejmowane są w coraz większym stopniu przez pryzmat rywalizacji mocarstwowej z USA. Polityka wobec Azji Południowo-Wschodniej stanowi natomiast jej pochodną.

W rozdziale VI pracy nawiązano do występujących w debacie naukowej interpretacji wskazujących na możliwość implementacji przez Chiny wobec Azji Południowo-Wschodniej założeń podobnych do dziewiętnastowiecznej amerykańskiej Doktryny Monroego. Rodzi to pytanie o to, na ile ChRL jest w stanie narzucić regionalnym podmiotom przymus respektowania jej interesów bezpieczeństwa w stopniu pozwalającym na ustanowienie wyłącznej strefy wpływów. W tym kontekście warto nawiązać do przedstawionego w rozdziale II dysertacji modelu trzech kręgów strategicznego oddziaływania i wpisanej w niego dynamiki kształtowania się możliwości ustanowienia przez Chiny kontroli nad kluczowymi aspektami polityki zagranicznej państw regionu.

Zaproponowany w pracy model odpowiada ocenie stosunków międzynarodowych w regionie na początku XXI wieku. W analizowanym okresie siła przyciągania wschodzącego mocarstwa, jakim są Chiny, pozwoliła na utrwalenie

strategicznej zależności państw pierwszego kręgu strategicznego oddziaływania i stopniową redukcję możliwości strategicznego wyboru państw drugiego i trzeciego kręgu. W latach 2003-2013 ChRL *de facto* narzuciła prymat własnych interesów w kontynentalnej części Azji Południowo-Wschodniej poprzez rozwój ścisłej i wielopłaszczyznowej kooperacji z Tajlandią, a także budowę bliskich relacji gospodarczych z Malezją. Szczególnie w przypadku Tajlandii mówić można o stopniowym dryfie tego państwa w kierunku pierwszego obszaru oddziaływania. Polityka Malezji jako państwa o ambiwalentnej tożsamości geopolitycznej - rozbitej między kontynentalną i wyspiarską częścią regionu - w coraz większym stopniu dominowana była przez jej kontynentalny komponent. Tendencje te wzmocnić ma czynnik ekonomiczno-infrastrukturalny, czego konceptualnąi instytucjonalną emanacją jest będący składową inicjatywy „Pasa i Szlaku" projekt „Morskiego Jedwabnego Szlaku XXI wieku", a przede wszystkim jego komponent związany z rozbudową sieci regionalnych połączeń infrastrukturalnych (*connectivity*).

Zasadnym jest pytanie na ile elementem wystarczającym do narzucenia kontroli nad analizowanym regionem będzie ustanowienie dominacji w jego części kontynentalnej (wobec historycznie słabszych powiązań Chin z wyspiarską częścią Azji Południowo-Wschodniej). Wydaje się, że błędem jest w tym kontekście uznanie państw trzeciego kręgu strategicznego oddziaływania (Singapur, Filipiny, Indonezja) za obszar znajdujący się poza sferą potencjalnej kontroli ze strony ChRL. Przyjęcie perspektywy historycznej obarczone jest błędem wynikającym ze zmiany geopolitycznej tożsamości Chin. Państwo to, inaczej niż miało to miejsce w przeszłości, w XXI wieku postrzega samo siebie jako mocarstwo globalne *in spe*, a jednocześnie potęgę morsko-lądową, o realnych możliwościach projekcji siły na obszarze Oceanów Indyjskiego i Spokojnego. W tym kontekście ważne wnioski pozwala wyciągnąć zawarta w rozdziale VII pracy analiza polityki chińskiej wobec regionalnych „punktów zapalnych", obejmujących przede wszystkim spór co do statusu Morza Południowochińskiego.

Faktyczne narzucenie kontroli nad akwenem, przy dalszej skutecznej implementacji koncepcji ASCEL, a także budowie *blue-water navy* skutkować może swego rodzaju kompresją geograficznej przestrzeni, która historycznie oddzielała

obszary dzisiejszych Filipin i Indonezji od „Państwa Środka". Uczynienie z Morza Południowochińskiego wewnętrznego morza Chin faktycznie przesunie interesy ChRL głębiej w stronę morskiej części Azji Południowo-Wschodniej, pozycjonując Indonezję, Filipiny i Singapur w sferze bezpośredniego oddziaływania Chin. W naturalny sposób ograniczy to ich możliwość strategicznego manewru i skutkować będzie koniecznością podjęcia kluczowych decyzji dotyczących odpowiedzi na wzrost presji ze strony ChRL.

Powyższe uwarunkowania pozwalają powrócić do postawionego w rozdziale V pracy pytania o to na ile państwa regionu mogą w perspektywie długofalowej realizować politykę „strategicznego manewrowania" jako wybór pośredni między polityką „równowagi sił", a „dołączaniem do silniejszego". Przeprowadzone w pracy analizy wskazują na wysokie prawdopodobieństwo konieczności ostatecznego wyboru przez te podmioty bardziej skonkretyzowanej strategicznej opcji. Wobec nasilającej się presji ze strony Chin mogą być do tego zmuszone także państwa trzeciego kręgu strategicznego oddziaływania, podporządkowując się interesom ChRL bądź dołączając do polityki „równoważenia" chińskich interesów w szerszej koalicji USA i państw Indo-Pacyfiku (Japonia, Australia, Indie). Prawdopodobnym wówczas rozwiązaniem jest przesunięcie się Tajlandii i Malezji w obszar bliskiego wpływu Chin, a także ograniczenie - z uwagi na wspomnianą kompresję przestrzenną - możliwości strategicznego manewru Singapuru i Filipin. Indonezja, z uwagi na swoją wielkość, populację i potencjał gospodarczy, jako jedyne państwo regionu byłaby zdolna do zachowania strategicznej niezależności, przy uwzględnieniu utraty wpływów w zdominowanym przez interesy chińskie ASEAN.

Realizacja takiego scenariusza oznacza negatywną z punktu widzenia państw Azji Południowo-Wschodniej ewolucję regionalnego porządku. Nawiązując do przytoczonej w rozdziale I pracy analizy Ralfa Emmersa, spadek aktywności USA w regionie, przy rosnącej asertywności Chin i stopniowej inercji mechanizmów współpracy regionalnej skutkować może osłabieniem mechanizmów instytucjonalnych i destabilizacją regionalnego środowiska bezpieczeństwa. Umożliwiłoby to ChRL eskalację asertywnej polityki poprzez dążność do zwiększenia wpływu na zasady i normy kooperacji w regionie, restrykcyjne stanowisko wobec agendy współpracy, a także nacisk na wyłączenie z niej podmiotów nieazjatyckich. Z oczywistych powodów

materializacja tego scenariusza zależna jest od szeregu innych czynników, z których kluczowym jest reakcja USA na rosnącą dominację Chin w kontynentalnej Azji Południowo-Wschodniej i przede wszystkim działania państwa chińskiego na Morzu Południowochińskim. Wydaje się jednak, że obecne trendy przyjmują trajektorię wyraźnie niekorzystną dla Stanów Zjednoczonych. Ich pozycję w regionie osłabia kryzys w stosunkach z traktatowymi sojusznikami. Filipiny zgodnie z historyczną prawidłowością i wpisaną w politykę zagraniczną sinusoidalnością rozwijają bliższe relacje z ChRL, do czego przyczynić mogła się, poza czynnikiem osobowym i specyfiką prezydentury R. Duterte, także bierna postawa USA w czasie incydentu na Płyciźnie Scarborough w 2012 roku. Tajlandia konsekwentnie rozwija wielopłaszczyznowe relacje z Chinami, a chińsko-tajlandzkie stosunki bilateralne nie są obarczone czynnikami, które mogłyby zahamować tę tendencję. Tym bardziej, że reorientacja sojuszy jako element pozycjonowania w zmieniającym się międzynarodowym układzie sił wpisana jest w kulturę strategiczną Tajlandii.

Co więcej, politykę Stanów Zjednoczonych wobec regionu charakteryzuje w ostatnich latach brak przewodniej idei, spójności, jasno określonych celów i narzędzi, pozwalających na ich osiągnięcie. USA z własnej inicjatywy wycofały się z będącej kluczowym wektorem polityki „przywrócenia równowagi" inicjatywy Partnerstwa Transpacyficznego, czym znów podważyły swoją wiarygodność w relacjach z państwami regionu. Sformułowana przez administrację prezydenta Donalda Trumpa od 2017 r. koncepcja wolnego i otwartego Indo-Pacyfiku (FOIP) jako podstawy regionalnej polityki USA nie przełożyła się na głębsze zaangażowanie Stanów Zjednoczonych. Co więcej, bezpośrednia konfrontacja i wojna handlowa z ChRL jest raczej czynnikiem zniechęcającym państwa Azji Południowo-Wschodniej, które nie są responsywne na amerykańskie postulaty „twardego" przeciwstawienia się rosnącej potędze i asertywnym działaniom Chin. Tym bardziej, że brak koherentnej polityki i dyplomatyczna marginalizacja regionu (objawiająca się m.in. nieobecnością prezydenta USA czy Sekretarza Stanu na Szczytach Azji Wschodniej) nie uwiarygadnia USA jako wiarygodnego sojusznika i przeciwwagi dla ChRL.

Państwa Azji Południowo-Wschodniej konsekwentnie dążą w większości do utrzymania możliwości strategicznego wyboru poprzez brak jednoznacznego wsparcia

interesów jednej z potęg i politykę wielopłaszczyznowego angażowania innych mocarstw regionalnych (w ostatnich latach objawiło się to m.in. obawami o dalekosiężne skutki współpracy w ramach BRI i czasowym bądź trwałym wycofaniem się części państw z planowanych inwestycji). Szczególnie widoczna, ale też efektywna po 2013 r. była w tym kontekście aktywność Japonii - w ramach strategicznej wizji wolnego i otwartego Indo-Pacyfiku (FOIP – zbieżność nazw nie implikuje tożsamości z amerykańską koncepcją), a także Inicjatywy Jakościowej Infrastruktury (*Quality Infrastructure Initiative* – QII), w ramach której Japończycy realizują w regionie inwestycje infrastrukturalne o wartości porównywalnej, a nawet przewyższającej zaangażowanie Chin w ramach BRI. Na ograniczeniu wpływów chińskich i utrzymaniu silnej obecności w regionie zależy także Indiom. Przyjęta przez premiera Narendre Moriego w 2014 r. „polityka działania na wschodzie" (*Act East Policy* – AEP) miała znamionować bardziej proaktywną postawę i inicjatywę w porównaniu z wcześniej realizowaną „polityką patrzenia na wschód" (*Look East Policy*). Indie w istocie zwiększyły swoje zaangażowanie w realizację projektów infrastrukturalnych, a także współpracę militarną z państwami Azji Południowo-Wschodniej. Ich obecność w regionie osłabiła natomiast decyzja o wycofaniu się w 2019 r. z negocjacji w sprawie zawarcia umowy RCEP.

O ile w krótkim terminie regionalna obecność USA, a także rosnące zaangażowanie Japonii i Indii mogą stanowić czynnik mitygujący naturalne, negatywne z punktu widzenia państw Azji Południowo-Wschodniej konsekwencje wzrostu polityczno-gospodarczej potęgi ChRL, o tyle utrzymanie obecnych trendów skutkować będzie wzmocnieniem mocarstwowych nurtów w polityce Chin i akceleracją dążeń do narzucenia państwom regionu własnych interesów. Należy zaznaczyć, że bliskość geograficzna i dynamika rozwoju gospodarczego stawiają ChRL w uprzywilejowanej pozycji względem głównego rywala w regionie – tj. USA, a tym bardziej wobec pozostałych mocarstw regionalnych. Wobec wielokrotnie wykazanej w dysertacji dyplomatycznej sprawności Chin, objawiającej się umiejętnością wykorzystywania strategicznych okazji i tworzących się politycznych nisz (w ten sposób ChRL wykorzystały skutki azjatyckiego kryzysu finansowego z 1997 r., a także trudną pozycję międzynarodową Mjanmy, Kambodży czy Tajlandii) ustanowienie przez Chiny strefy

wpływów w Azji Południowo-Wschodniej wraz ze wszystkimi tego konsekwencjami – w skali regionalnej i globalnej – jest scenariuszem wysoce prawdopodobnym.

Schemat 9. Możliwość egzekwowania interesów ChRL w Azji Południowo-Wschodniej w 2003 roku

Źródło: Opracowanie własne.

Schemat 10. Możliwość egzekwowania interesów ChRL w Azji Południowo-Wschodniej w 2013 roku

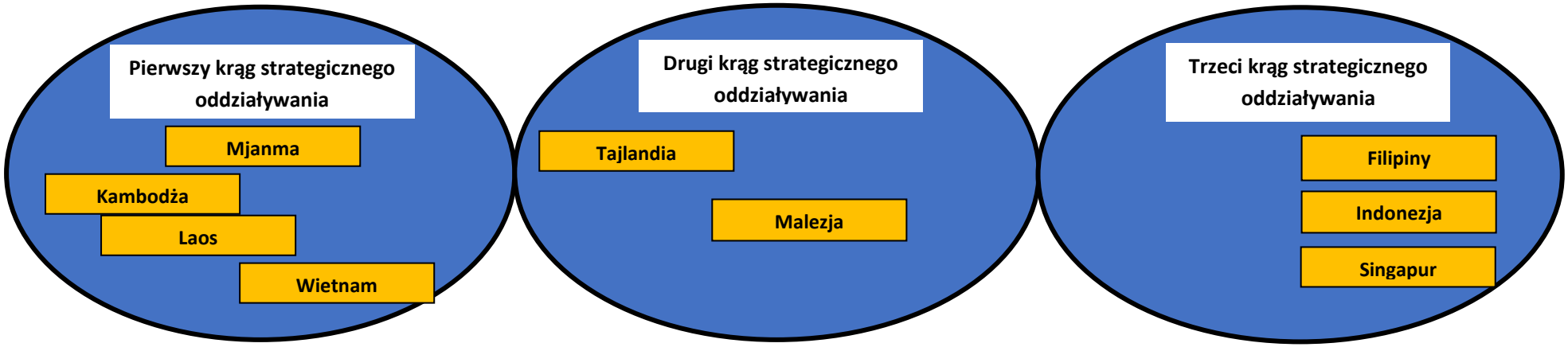

Źródło: Opracowanie własne.

Schemat 11. Możliwość egzekwowania interesów ChRL w przypadku ustanowienia dominacji w regionie Azji Południowo-Wschodniej*

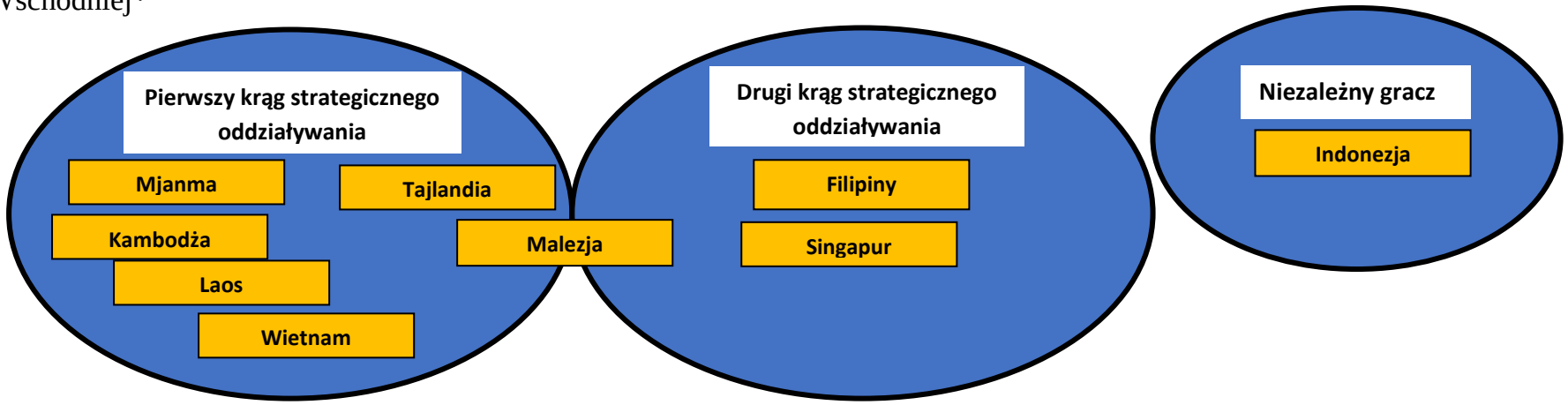

* Narzucenie dominacji rozumiane przez pryzmat ustanowienia wyłącznej strefy wpływów w kontynentalnej części regionu, a także ustanowienie kontroli nad Morzem Południowochińskim

Źródło: Opracowanie własne.

Spis tabel

Tabela 1. Poziom PKB *per capita* według parytetu siły nabywczej w państwach Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2019 (w zaokrągleniu do 1 USD; według bieżącego kursu dolara) 43
Tabela 2. Procentowy przyrost PKB w państwach Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2019 44
Tabela 3. Udział poszczególnych sektorów w wytwarzaniu PKB w państwach Azji Południowo-Wschodniej (stan na 2019 r.) 45
Tabela 4. Populacja państw Azji Południowo-Wschodniej w latach 2013, 2016 i 2019 (w milionach mieszkańców) 46
Tabela 5. Poziom płacy minimalnej w państwach Azji Południowo-Wschodniej w przeliczeniu na USD 47
Tabela 6. Wskaźniki skolaryzacji w państwach regionu Azji Południowo-Wschodniej 47
Tabela 7. Wysokość intraregionalnej wymiany handlowej między państwami ASEAN (w milionach USD i jako procent ogółu wymiany handlowej) w roku 2000, 2006 oraz w latach 2013-2017 49
Tabela 8. Umowy o utworzeniu stref wolnego handlu (FTAs) zawarte między ASEAN i poszczególnymi państwami Azji Południowo-Wschodniej z podmiotami zewnętrznymi 50
Tabela 9. Wysokość wydatków militarnych państw Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2019 (w milionach USD) 55
Tabela 10. Procent PKB przeznaczany przez państwa Azji Południowo-Wschodniej na wydatki militarne w latach 2003-2019* 57
Tabela 11. Częstotliwość aktów piractwa i zbrojnych napaści na najbardziej niebezpiecznych akwenach w latach 2003-2019* 71
Tabela 12. Wzrost udział Chin w regionalnej wymianie handlowej w latach 2004-2013 (w miliardach USD) 89
Tabela 13. Wzrost aktywności kapitału inwestycyjnego z Chin w państwach ASEAN w latach 2003-2013 (w milionach USD) oraz procentowy udział inwestycji z poszczególnych państw 90
Tabela 14. Chińska pomoc zagraniczna dla państw ASEAN w zestawieniu z zaangażowaniem Japonii i USA (w milionach USD) w latach 2003-2013 91
Tabela 15. Podpisane i negocjowane porozumienia o wolnym handlu z udziałem ChRL 92
Tabela 16. Liczba wizyt przedstawicieli ChRL na szczeblu rządowym w państwach ASEAN w latach 2003-2013* 96
Tabela 17. Porozumienia o partnerstwie podpisane z państwami regionu w latach 2003-2013 97
Tabela 18. Poziom wydatków militarnych ChRL w latach 2003-2013 98

Tabela 19. Liczba wizyt wojskowych przedstawicieli ChRL na szczeblu rządowym w państwach ASEAN w latach 2003-2013* 99
Tabela 20. Udział ChRL we wspólnych treningach i ćwiczeniach wojskowych z państwami Azji Południowo-Wschodniej 100
Tabela 21. Liczba Instytutów i Klas Konfucjusza w państwach Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013, a także w 2020 r. 103
Tabela 22. Liczba studentów z państw Azji Południowo-Wschodniej kształcących się na chińskich uniwersytetach w latach 2003-2013 104
Tabela 23. Współpraca ASEAN-ChRL w latach 2003-2013 - kalendarium 106
Tabela 24. Fora współpracy multilateralnej z udziałem Chin i państw Azji Południowo Wschodniej 107
Tabela 25. Elementy budujące silne bądź słabe więzi między państwem-patronem a państwem-klientem 130
Tabela 26. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Mjanmą w latach 2003-2013 (w 10000 USD) 138
Tabela 27. Napływ chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Mjanmy w latach 2004-2013 (w milionach USD)* 140
Tabela 28. Chińskie interesy w Kambodży 148
Tabela 29. Inwestycje zagraniczne w Kambodży w latach 1994-2011 według państwa pochodzenia 153
Tabela 30. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Kambodżą w latach 2003-2013 (w 10000 USD) 154
Tabela 31. Główni partnerzy handlowi Kambodży w latach 2007-2010 155
Tabela 32. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Laosem w latach 2003-2013 (w 10000 USD) 160
Tabela 33. Główni inwestorzy zagraniczni w Laotańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej 164
Tabela 34. Relacje Chiny Wietnam w latach 2003-2013. „Dwutorowość" chińskiej polityki wobec Wietnamu 198
Tabela 35. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Wietnamem w latach 2003-2013 (w 10000 USD) 202
Tabela 36. Napływ chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Wietnamu w latach 2003-2013 (w milionach USD) 203
Tabela 37. Główne źródła inwestycji w Wietnamie w 2011 r., a także w latach 1988-2011* 203
Tabela 38. Zmiany w stosunkach Chiny-Filipiny a czynnik osobowy 211
Tabela 39. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Filipinami w latach 2003-2013 (w 10000 USD) 215
Tabela 40. Napływ chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych na Filipiny w latach 2003-2013 (w milionach USD) 217
Tabela 41. Wymiary polityki strategicznego balansowania 235
Tabela 42. Znaczenie Indonezji z punktu widzenia interesów ChRL 248

Tabela 43. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Indonezją w latach 2003-2013 (w 10000 USD) 252
Tabela 44. Napływ chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Indonezji w latach 2003-2013 (w milionach USD) 254
Tabela 45. Znaczenie Tajlandii z punktu widzenia interesów ChRL 264
Tabela 46. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Tajlandią w latach 2003-2013 (w 10000 USD) 272
Tabela 47. Napływ chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Tajlandii w latach 2003-2013 (w milionach USD) 273
Tabela 48. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Malezją w latach 2003-2013 (w 10000 USD) 288
Tabela 49. Znaczenie Singapuru z punktu widzenia interesów ChRL 299
Tabela 50. Napływ chińskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Singapuru w latach 2003-2013 (w milionach dolarów singapurskich) 302
Tabela 51. Wartość wymiany handlowej między ChRL a Singapurem w latach 2003-2013 (w 10000 USD) 303
Tabela 52. Charakter polityki „strategicznego manewrowania" poszczególnych państw regionu w badanym okresie 317
Tabela 53. Główni dostawcy uzbrojenia i sprzętu wojskowego dla państw Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013 i 2014-2018 (w miliardach USD) 322
Tabela 54. Najważniejsze instytucje regionalnej współpracy multilateralnej – udział podmiotów zewnętrznych 325
Tabela 55. Polityka ChRL a osłabianie pozycji podmiotów zewnętrznych na płaszczyźnie dyplomatycznej 336
Tabela 56. Wzrost udział Chin w regionalnej wymianie handlowej w latach 2004-2013 (w miliardach USD) 338
Tabela 57. Regionalne sojusze i aktywność podmiotów zewnętrznych w Białych Księgach Obronności ChRL w latach 2004-2013 348
Tabela 58. Nowe systemy uzbrojenia ChAL-W w latach 2003-2013 353
Tabela 59. Programy realizowane przez ChRL w związku z budową zdolności A2/AD (w latach 2003-2013) 357
Tabela 60. Szacowane zasoby surowcowe Morza Południowochińskiego 376
Tabela 61. Obiekty wchodzące w skład archipelagu Spratly, ich prawnomiędzynarodowy status oraz państwa je kontrolujące* 394
Tabela 62. Stanowisko i stan posiadania państw zaangażowanych w spór o wyspy archipelagu Spratly 400
Tabela 63. Siły poszczególnych państw dyslokowane na obiektach archipelagu Spratly, a także wybudowana na nich infrastruktura 407
Tabela 64. Przypadki użycia lub groźby użycia przez stronę chińską siły na akwenie Morza Południowochińskiego w latach 2003-2013 407
Tabela 65. Obiekty wchodzące w skład archipelagu Wysp Paracelskich oraz ich prawnomiędzynarodowy status 411

Tabela 66. Spór o Wyspy Paracelskie – stanowisko poszczególnych państw 418
Tabela 67. Czynniki warunkujące znaczenie Płycizny Scarborough 425
Tabela 68. Spór o płyciznę Scarborough – stanowisko poszczególnych państw 430
Tabela 69. Skuteczność polityki ChRL wobec państw Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013 456

Spis map

Mapa 1. Szlaki nawigacyjne w regionie Oceanu Indyjskiego 36
Mapa 2. Korytarze gospodarcze w ramach Inicjatywy Pasa i Szlaku 38
Mapa 3. „Sznur pereł" - budowane przez Chiny porty na Oceanie Indyjskim 40
Mapa 4. Przebieg rurociągów z Mjanmy do Chiny 143
Mapa 5. Projekty infrastrukturalne realizowane w ramach programu Subregionu Wielkiego Mekongu, w tym Korytarz Północ-Południe 162
Mapa 6. Chińskie roszczenia terytorialne na Morzu Południowochińskim. Mapa dołączona do noty werbalnej skierowanej przez Stałą Misję ChRL przy ONZ do Sekretarza Generalnego ONZ 7 maja 2009 r. 369
Mapa 7. Opublikowane przez Sinomap Press mapy Chin z 2010 roku 370
Mapa 8. Szlaki handlowe w regionie Indo-Pacyfiku i Morza Południowochińskiego 374
Mapa 9. Wyspy Spratly – położenie 393
Mapa 10. Zakres terytorialny roszczeń poszczególnych państw akwenu Morza Południowochińskiego 397
Mapa 11. Wyspy Paracelskie - położenie 411
Mapa 12. Płycizna Scarborough - położenie 423
Mapa 13. Geografia roszczeń terytorialnych ChRL 429

Spis schematów

Schemat 1. Zależność między głównymi celami państwa-patrona, a możliwościami kontroli przez niego kształtu relacji z państwem-klientem 128
Schemat 2. Dominujące tendencje w polityce zagranicznej Wietnamu od 1954 r..... 180
Schemat 3. Strategie państwa w obliczu rywalizacji mocarstw – ujęcie tradycyjne.. 228
Schemat 4. Modele polityki zagranicznej państw według kryterium ustosunkowania do rosnącej regionalnej potęgi 236
Schemat 5. Potencjalni członkowie TPP, RCEEP oraz CJK FTA a także udział państw ASEAN w proponowanych umowach FTA 346
Schemat 6. Czynniki warunkujące znaczenie akwenu Morza Południowochińskiego w polityce ChRL 379
Schemat 7. Faktyczne i deklarowane cele polityki ChRL wobec Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013..... 447
Schemat 8. Narzędzia realizacji celów polityki ChRL wobec Azji Południowo-Wschodniej w latach 2003-2013..... 449
Schemat 9. Możliwość egzekwowania interesów ChRL w Azji Południowo-Wschodniej w 2003 roku 470
Schemat 10. Możliwość egzekwowania interesów ChRL w Azji Południowo-Wschodniej w 2013 roku 470
Schemat 11. Możliwość egzekwowania interesów ChRL w przypadku ustanowienia dominacji w regionie Azji Południowo-Wschodniej*..... 471

Bibliografia

Dokumenty i materiały

- A Free and Open Indo-Pacific. Advancing a Shared Vision, U.S. Department of State, https://www.state.gov.
- Agreement between the United States of America and Singapore, 12.07.2005 r, Department of State, https://www.state.gov.
- Agreement on trade and intercourse between Tibet Region of China and India, „United Nations Treaty Series", Vol. 299 (1958).
- Back in Power, Malaysia's Prime Minister Moves Away From China, Stratfor, https://worldview.stratfor.com.
- Białe Księgi Obronności 2004, The State Council of The People's Republic of China, China's National Defense in 2004, http://english.www.gov.cn.
- Białe Księgi Obronności 2006, The State Council of The People's Republic of China, China's National Defense in 2006, http://english.www.gov.cn.
- Białe Księgi Obronności 2008, The State Council of The People's Republic of China, China's National Defense in 2008 http://english.www.gov.cn.
- Białe Księgi Obronności 2010, The State Council of The People's Republic of China, China's National Defense in 2010, http://english.www.gov.cn.
- Białe Księgi Obronności 2013, The State Council of The People's Republic of China, The Diversified Employment of China's Armed Forces, http://english.www.gov.cn.
- Białe Księgi Obronności Australii 2013, Department of Defence, http://www.defence.gov.au.
- Białe Księgi Obronności Australii 2016, Department of Defence, http://www.defence.gov.au.
- Broderick, K., Chinese Activities in the South China Sea. Implications for the American Pivot to Asia, Project 2049 Institute, https://project2049.net.
- Cai, P., Understanding China's Belt and Road Initiative, Lowy Institute for International Policy, https://www.lowyinstitute.org.
- China's Dream of It's Own 'Monroe Doctrine', Stratfor, https://worldview.stratfor.com.
- China's Military Strategy, The State Council of The People's Republic of China, http://english.www.gov.cn.

- China's National Defense in the New Era, The State Council of The People's Republic of China, http://english.www.gov.cn.
- China Peaceful Development, The State Council. The People's Republic of China, http://english.www.gov.cn.
- China Peaceful Development Road, China.org.cn, http://www.china.org.cn.
- China's Peaceful Rise: Speeches of Zheng Bijian 1997-2004, The Brookings Institution, https://www.brookings.edu (17.01.2020).
- China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation, The State Council of The People's Republic of China, http://english.www.gov.cn.
- China's Position Paper on the New Security Concept, Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China,https://www.fmprc.gov.cn.
- Emmers, R., Paper prepared for presentation at a conference entitled "Asia's New Institutional Architecture: Managing Trade and Security Relations in A Post 9/11 World", Berkeley APEC Study Center, University of California at Berkeley, California, December 9-10, 2005, Security Relations and Institutionalism in Southeast Asia, http://basc.berkeley.edu.
- Hiebert, M., China's Relations with Burma, Malaysia, and Vietnam, Testimony before the U.S.-China Economic and Security Review Commission, Center For Strategic & International Studies, https://www.csis.org.
- Fei, J., Beyond Rivalry and Camaraderie. Explaining Varying Asian Responses to China, RAND Corporation, https://www.rand.org/.
- Jackson, K., Changing Relations in the Brave New Asia, China, Thailand, and the US, Wystąpienie przed US-China Economic and Security Commission, Czerwiec 2017, https://www.uscc.gov/.
- Joint Research Project on Trade, Investment & Economic Cooperation Between China and Southeast Asia: The Case of Malaysia, Socio-Economic & Environmental Research Institute, http://www.seri.com.my.
- Goodman, M., China and the U.S. Rebalance to Asia, Statement before the U.S.-China Economic and Security Commission, Center for Strategic and International Studies, https://www.csis.org/.
- Kim, Tae-Kyung, China's Strategic Advocacy for RCEP: Three-fold Motivations Analysis, Paper prepared for the International Studies Association Global South Caucus Conference, Singapore 2015, International Studies Association, https://www.isanet.org.
- Ko, A., H-M., Not for political domination: China's foreign policy towards Vietnam, Singapore and Malaysia in the open era, PhD thesis, Glasgow 2010.

- Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, Dz.U.02.59.543., United Nations, http://www.un.org.
- Kuik, Cheng-Chwee, Malaysia Relations With Mayor and Middle Powers, Observatory for South-East Asia, http://centreasia.eu.
- Kurlantzick, J., ASEAN's Future and Asian Integration, Council on Foreign Relations, https://www.cfr.org/.
- Law of the Sea of Vietnam, http://vietnamlawmagazine.vn.
- Lee, J., Paper Prepared for the International Political Science Association XXII World Congress of Political Science,Madrid, Spain, July 8-12, 2012, Hedging against Uncertain Future: The Response of East Asian Secondary Powers to Rising China, http://rc41.ipsa.org/.
- Malik, M., China and the East Asian Summit: More Discord Than Accord, Asia-Pacific Center for Security Studies, www.apcss.org.
- McDevitt, M., Becoming a Great „Maritime Power": A Chinese Dream, Raport CNA Analysis & Solutions, https://www.cna.org/.
- Mearsheimer, J., Why China's Rise Will Not Be Peaceful ?, http://mearsheimer.uchicago.edu/.
- New Asian Security Concept For New Progress in Security Cooperation, Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, https://www.fmprc.gov.cn.
- Nota werbalna CML/17/2009, United Nations, www.un.org.
- Nota werbalna CML/8/2011, United Nations, www.un.org.
- Parameswaran, P., Playing it Safe: Malaysia Approach to the South China Sea and Implications for the United States, Center for a New American Studies, https://www.cnas.org.
- Pedrozo, R., China versus Vietnam: An Analysis of the Competing Claims in the South China Sea, Center for Naval Analyses, https://www.cna.org/.
- Permanent Court of Arbitration, The South China Sea Arbitration (The Republic of Philippines v. The People's Republic of China). Press Release, https://pca-cpa.org.
- Policy Speech by Prime Minister Shinzo Abe at the Center for Strategic and International Studies, Ministry of Foreign Affairs of Japan, Japan is back, http://www.mofa.go.jp.

- Press Release, Trade/Human Rights: Commission decides to partially withdraw Cambodia's preferential access to the EU market, Komisja Europejska, https://ec.europa.eu.
- Raport Asia Society Task Force, U.S. – East Asia Relations: A Strategy for Multilateral Engagement, https://asiasociety.org.
- Raport Center for Strategic & International Studies, Southeast Asia's Geopolitical Centrality and the U.S.-Japan Alliance, Bower, E., Hiebert, M., Nguyen, P., Poling, G. (eds.), https://www.csis.org.
- Raport CSIS, Poling, G., The South China Sea in Focus. Clarifying the Limits of Maritime Dispute, New York 2013.
- Raport Congressional Research Service, Chanlett-Avery, E., Singapore: Background and U.S. Relations, https://crsreports.congress.gov.
- Raport Congressional Research Service, Dolven, B., Elsea, J., Lawrence, S., O'Rourke, R., Rinehart, I., China Land Reclamation in the South China Sea: Implications and Policy Options, www.crs.gov.
- Raport Congressional Research Service, Dumbaugh, K., China's Foreign Policy: What Does it Mean for U.S. Global Interests ?, https://fas.org.
- Raport Congressional Research Service, O'Rourke, R., China Naval Modernization: Implications for U.S. Navy Capabilities, https://crsreports.congress.gov/.
- Raport Congressional Research Service, O'Rourke, R., Maritime Territorial and Exclusive Economic Zone (EEZ) Disputes Involving China: Issues for Congress, https://fas.org.
- Raport Congressional Research Service, Williams, B., Trans-Pacific Partnership (TPP) Countries: Comparative Trade and Economic Analysis, http://www.fas.org.
- Raport Development Bank of Singapore, Southeast Asia's Growth Potential. Roadmap to 2020, http://www.dbs.com.
- Raport National Intelligence Council, The Future of Indian Ocean and South China Sea Fisheries: Implications for the United States, https://www.dni.gov.
- Raport PWC, The Malaysian Oil&Gas Industry. Challenging times, but fundamentals intact, https://www.pwc.com.
- Raport The United States Studies Centre at the University of Sydney, Hamilton-Heart, M., McRae, D., Indonesia: Balancing the United States and China, Aiming for Independence, ttps://www.ussc.edu.au/.

- Raport United States Institute of Peace, China's Role in Myanmar's Internal Conflicts, https://www.usip.org/.
- Raport U.S.-China Economic and Security Review Commission, Salidjanova, N., Koch-Weser, I., China's Economic Ties With ASEAN: A Country-by-Country Analysis, March 2017.
- Report on China-Laos Cooperation Opportunities under the Belt and Road Initiative in 2018, China Economic Information Service. Xinhua Silk Road Department, silkroad.news.cn.
- Southeast Asia Collective Defense Treaty, The Avalon Project, http://avalon.law.yale.edu.
- Sukma, R., Paper Presented at Conference 'A New Horizon for Japan's Security Policy: Basic Concepts and Framework' – Tokyo, 30 Nov.-01 Dec. 2004, ASEAN, Regional Security and the Role of the United States: a View from Southeast Asia, http://www.iips.org.
- Thayer, C., Paper for the 3rd International Conference on Vietnamese Studies, Hanoi 2008, The Structure of Vietnam-China Relations, 1991-2008.
- Thayer, C., Paper presented on the International Conference on China-US Relations in Global Perspective, Wellington 2015, Not Too Hot, Not Too Cold: A Vietnamese Perspective on China-U.S. Relations.
- The South China Sea Arbitration (The Republic of the Philippines v. The People's Republic of China), Permanent Court of Arbitration, https://pca-cpa.org.
- Tonneson, S., The Paracels: The „Other" South China Sea Dispute, Paper presented at the South China Sea Panel, International Studies Association, Hong Kong Convention, 26-28 July 2001.
- Towards Free and Open Indo-Pacific, Ministry of Foreign Affairs of Japan, https://www.mofa.go.jp/.
- Tuazon, B., The Highs and Lows of Philippines-China Relations: Current Situation and Prospects, Paper from a Lecture for the Guanxi Academy of Social Sciences, Institute of Southeast Asian Studies, April 18, 2014, Center for People Empowerment in Governance, Nanning, www.cenpeg.org.
- Yuan, Jingdong, Emerging maritime rivalry in the South China Sea: territorial disputes, sea-lane security, and the pursuit of power, Center for International Security Studies, (https://sydney.edu.au).

Monografie

- Acharya, A., Constructing a Security Community in Southeast Asia. ASEAN and the Problem of Regional Order, New York 2001.

- Baker, C., Phongpaicht, P., Dzieje Tajlandii, Warszawa 2019.
- Bert, W., The United States, China and Southeast Asian Security. A Changing of the Guard ?, New York 2003.
- Bonds, T., Bonomo, J., Chase, M., Heath, T., Johnson, Lostumbo, M., M., Mane, M., Predd, J., Steinberg, P., What Role Can Land-Based, Multi-Domain Anti-Access/Are-Denial Forces Play in Deterring or Defeating Aggression, Santa Monica 2017, https://www.rand.org.
- Bouchat, C., Dangerous Ground: The Spratly Island and U.S. Interests and Approaches, U.S. Army War College, Strategic Studies Institute, http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil.
- Bouchat, C., The Paracael Islands and the U.S. Interests and Approaches in the South China Sea, U.S. Army War College, Strategic Studies Institute, http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil.
- Brzeziński, Z., Wielka Szachownica, Warszawa 1999.
- Burgos Cecares, S., China's Strategic Interests in the South China Sea. Power and Resources, London and New York 2014.
- Burles, M., Chase, M., Cliff, R., Eaton, D., Pollpeter, K., Entering the Dragon's Lair. Chinese Antiaccess Strategies and Their Implications for the United States, Santa Monica 2007, RAND Corporation, https://www.rand.org.
- Cabestan, J-P., Polityka Zagraniczna Chin. Między integracją a dążeniem do mocarstwowości, Wyd. elektroniczne, Warszawa 2015.
- Chalk, P., Rabasa, A., Rosenau, W., Piggot, L., The Evolving Terrorist Threat to Southeast Asia. A Net Assessment, Santa Monica 2009.
- Chanlett-Avery, E., Lum, T., Manyin, M., Niksch, L., Vaughn, B., Terrorism in Southeast Asia, New York 2009.
- Chemillier-Gendreau, M., Sovereignty over the Paracels and Spratly Islands, Boston 2000.
- Chen, K., China's War With Vietnam, 1979. Issues, Decisions, and Implications, Stanford 1987.
- Collins, A., Southeast Asia. Domestic, Regional, And Global Security Issues, Singapore 2003.
- Collins, A., The Security Dilemmas of Southeast Asia, New York 2000.
- Dosh, J., Vuving, A., The Impact of China on Governance Structure in Vietnam, Bonn 2008.
- Dybczyński, A., Sojusze międzynarodowe, Warszawa 2014.

- Evans, G., A Short History of Laos. The Land in Between, Crows Nest 2002.
- Jean, C., Geopolityka, Wrocław 2003.
- Fijałkowski, Ł., Regionalny wymiar bezpieczeństwa w Azji Południowo-Wschodniej. Normy-instytucje-ład regionalny, Wrocław 2010.
- Fijałkowski, Ł., Polus, A., Azja Południowo-Wschodnia i Australazja w stosunkach międzynarodowych, Wrocław 2006.
- Gacek, Ł., Bezpieczeństwo energetyczne Chin, Kraków 2012.
- Góralczyk, B., Wielki Renesans. Chińska Transformacja i Jej Konsekwencje, wyd. elektroniczne, 2018.
- Grabowska-Lipińska, I. Strategia polityczna Chińskiej Republiki Ludowej wobec krajów Azji Południowo-Wschodniej w latach 1949-1976, Warszawa 1995.
- Guo, Xiaolin, Towards Resolution, China in the Myanmar Issue, Waszyngton 2007.
- Haliżak, E., Stosunki międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku, Warszawa 1999.
- Haliżak, E., *Wspólnota Pacyfiku a Wspólnota Wschodnioazjatycka*, Warszawa 2006.
- Haliżak, E., Zmiana układu sił USA – Chiny a transformacja porządku międzynarodowego, Warszawa 2005.
- Handel, M., Weak States in the International System, London 1990.
- Hensengerth, O., Regionalism in China-Vietnam Relations. Institution-building in the Greater Mekong Subregion, New York 2010.
- Huntington, S., Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego, Warszawa 2011.
- Kaplan, R., Monsun. Ocean Indyjski i przyszłość amerykańskiej dominacji, Wołowiec 2012.
- Kozłowski, K., Geopolityka naftowa Chińskiej Republiki Ludowej, Toruń 2013.
- Kuźniar, R., Europa w porządku międzynarodowym, Warszawa 2016.
- Kuźniar, R, Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki, Warszawa 2005.
- Kuźniar, R., Porządek międzynarodowy. Perspektywa ontologiczna, Warszawa 2019.

- Lanteigne, M., Chinese Foreign Policy. An Introduction, Abingdon, New York 2009.
- Lintner, B., The Rise and Fall of the Communist Party of Burma (CPB), New York 1990.
- Lo, Chi-Kin, China's Policy Towards Territorial Disputes. The Case of the South China Sea Islands, London and New York, 1989.
- Lubina, M., Birma, Warszawa 2014.
- Mahan, A.T., Wpływ potęgi morskiej na historię 1660-1783, tom I, Oświęcim 2013.
- Maung A.M., In the Name of Pauk-Phaw. Myanmar's China Policy Since 1948, Singapore 2011.
- Mohan, R., Samudra Manthan: Sino-Indian Rivalry in the Indo-Pacific, Washington D.C. 2012.
- Morris, J., The Vietnamese Bauxite Mining Controversy: the Emergence of a New Oppositional Conflict, Praca doktorska obroniona przez autora na Uniwersytecie Berkeley, Berkeley, University of California, http://www.berkeley.edu.
- Nawrot, K., Determinanty rozwoju gospodarczego państw ASEAN, Warszawa 2008.
- Nguyen Dong Manh, Settlement of disputes under the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea. The case of the South China Sea dispute, United Nations, www.un.org.
- Nye, J., Soft Power. The Means to Success In World Politics, New York 2004.
- Pehrson, C., String of Pearls: Meeting the Challenge of China's Rising Power Across the Asian Littoral, Strategic Studies Institute, http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil.
- Ramo, J., The Beijing Consensus, The Foreign Policy Centre, https://fpc.org.uk.
- Ravenhill, J., Collective Clientelism, the Lome Convention and North-South Relations, New York 1985.
- Shoemaker, C., Spanier, J., Patron-Client State Relationship: Multilateral Crisis in the Nuclear Age, New York 1984.
- Stuart-Fox, M., A short history of China and Southeast Asia. Tribute, Trade and Influence, Crows Nest 2003.
- Sukma, R., Indonesia and China. The Politics of a Troubled Relationship, New York 1999.

- Tarling, N., Regionalism in Southeast Asia. To Foster the Political Will, New York 2006.
- Thayer, C., Southeast Asia. Patterns of security cooperation, Barton 2010.
- Walt, S., The Origins of Alliances, New York 1990.
- Waltz, K., Struktura teorii stosunków międzynarodowych, Warszawa 2010.
- Weatherbee, D., Historical Dictionary of United States - Southeast Asia Relations, Lanham 2008.
- Weatherbee, D., International Relations in Southeast Asia. The Struggle for Autonomy, Plymouth 2009.
- Zachrisen, O. O., China's political use of economic ties in territorial disputes. A comperative case study of Japan's and the Philippines' reactions, Trondheim 2015.
- Zakaria, F., Koniec hegemonii Ameryki, Warszawa 2009.

Artykuły w pracach zbiorowych

- Anand, V., Trends in Chinese Military Modernisation: Implications and Responses, [w:] Strategic Discourse on the People's Republic of China. Military, Power, and Politics, Banerjee, G., [ed.], New Dehli 2017.
- Arnott, D., China-Burma Relations, [w:] Challenges to Democratization in Burma. Perspectives on multilateral and bilateral responses, Stockholm 2001.
- Beckman, R., Scarborough Shoal: Flashpoint for Confrontation or Opportunity for Cooperation ?, [w:] South China Sea Disputes. The Flashpoints, Turning Points And Trajectories, Yang Razali, K. [ed.], Singapore 2017.
- Bitzinger, R., Chinese A2/AD Capabilities and the US Third Offset Strategy, [w:] Countering Anti-Access/Area Denial Challenges. Strategies and Capabilities, RSIS Event Report, S. Rajaratnam School of International Studies, https://www.rsis.edu.sg (20.12.2019)
- Caballero-Anthony, M., Nontraditional Security, Regionalism, And the State in Southeast Asia, [w:] Transnational Trends: Middle Eastern and Asian Views, Pandya, A., Laipson, E. (red.), Washington 2008.
- Chang, C., Southeast Asia and South China Sea Dispute, [w:] Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative menagement regime, Bateman, S., Emmers, R. [eds.], New York 2009.
- Chirathivat, S., Thailand's Economic Relations With China and Japan, [w:] New Dynamics between China and Japan in Asia: How to Build the Future from the Past ?, Faure, G. [ed.], Singapore 2010.

- Cibulka, F., In Search of the Relevant Past. China and Southeast Asia Fourty Years Ago, [w:] China and Southeast Asia in the Xi Jinping Era, Cheng-Hin Lim, A., Cibulka, F. (eds.), London 2019.
- Djalal, H., The South China Sea. The Long road towards peace and cooperation, [w:] Bateman, S., Emmers, R. [eds.], Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative menagement regime, New York 2009.
- Duong, Huy, The Scarborough Shoal Dispute: Legal Issues and Implications, [w:], South China Sea Disputes. The Flashpoints, Turning Points And Trajectories, Yang Razali, K., [ed.], Singapore 2017.
- Elleman, B. A., Maritime territorial disputes and their impact on maritime strategy. A historical perspective, [w:] Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative menagement regime, Bateman, S., Emmers, R. [eds.], New York 2009.
- Emmers, R., The de-escalation of the Spratly dispute in Sino-Southeast Asian relations, [w:] Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative menagement regime, Bateman, S., Emmers, R. [eds.], New York 2009.
- Emmers, R., The East Asia Summit: On a Road to Somewhere, [w:] Security Architectures Under Threat. The Status of Multilateral Fora, Echle, C., Sarmah, M., Rueppel, P. (eds.), Singapore 2017.
- Ericksen, A., Kennedy, C., China's Maritime Militia, [w:] „Becoming a Great „Maritime Power": A Chinese Dream, M.McDevitt (ed.), CNA Analysis & Solutions, https://www.cna.org/.
- Fels, E., Vu, T.-M., Understanding the Importance of the Disputes in the South China Sea, [w:] Power Politics in Asia's Contested Waters. Territorial Disputes in the South China Sea, Fels, E., Vu, T.-M. [eds], New York 2016.
- Freedman, A., Malaysia, Thailand, and the ASEAN Middle Power Way, [w:], Middle Powers and the Rise of China, Gilley, B., O'Neil, A. (eds.), Washington 2014.
- Gill, B., China's Evolving Regional Security Strategy, [w:] Power Shift. China and Asia's New Dynamics, Shambaugh, D. (ed.), London 2005.
- Godwin, P., China As Regional Hegemon ?, [w:] The Asia Pacific: The Region in Transition, Rolfe, J. (ed.), Honolulu 2004.
- Gruszczak, A., Meandry współczesnego bezpieczeństwa – refleksja nad regionalnymi i globalnymi wyznacznikami ładu międzynarodowego, [w:] Meandry współczesnego bezpieczeństwa. Między regionalizacją a globalizacją, Gruszczak, A. [red.], Kraków 2018.

- Gruszczak, A., Strategiczne aspekty walki z terroryzmem w Unii Europejskiej, [w:] Współpraca policyjna i sądowa w sprawach karnych w Unii Europejskiej. Geneza, struktury, działania, Potorski, R. [red.], Toruń 2011.
- Gu, Xiaosong, The Planning and Challenges of the Pan-Beibu Gulf Economic Cooperation, [w:] China-ASEAN Sub-regional Coooperation. Progress, Problems and Prospect, Li, M., Kwa, C.G. [eds], Singapore 2011.
- Ha, Thi Hong Van, Do Tien Sam, Bangkok Research Center Research Report, Vietnam-China Trade, FDI and ODA Relations (1998-2008) and the Impacts upon Vietnam, [w:] A China-Japan Comparison of Economic Relationship with the Mekong River Basin Countries, Kagami, M. [ed.], No. 1 (2009).
- Hadi, S., Defending ASEAN's „Centrality": Indonesia and the Politics of East Asian Regional Architecture in the Post-American Financial Crisis Era, [w:] China and East Asia: After the Wall Street Crisis, Lam, P. E., Qin, Y., Yang, Mu [eds.], Singapore 2013.
- Klingler-Vidra, R., The pragmatic 'little red dot': Singapore's US hedge against China, [w:] Kitchen, N., IDEAS reports - special report, London 2012.
- Knio, K., Truong, T.-D., The South China Sea and Asian Regionalism. A Critical Realist Perspective, wersja elektroniczna, 2016.
- Koh, T., The United States and Southeast Asia, [w:] America's Role in Asia. Asian and American Views, Armacost, M., Stapleton Roy, J., Han Sung-Joo, Koh, T., Mohan, R. (eds.), San Francisco 2008.
- Kościelniak, K., Stosunki chińsko-wietnamskie po 1945 roku i ich wpływ na bezpieczeństwo wewnętrzne Wietnamu w XXI wieku, [w:] Ewolucja Azjatyckiej Polityki Bezpieczeństwa, Marszałek-Kawa, J., [red.], wersja elektroniczna.
- Księżopolski, K., Rola Azji Południowo-Wschodniej w gospodarce światowej w dobie kryzysu światowego, [w:] Azja Wschodnia i Azja Południowa w stosunkach międzynarodowych, Nakonieczna, J., Zajączkowski, J. (red.), Warszawa 2011.
- Kudo, T., Myanmar's Economic Relations With China: Who Benefits and Who Pays ?, [w:] Dictatorship, Disorder and Decline in Myanmar, Skidmore, M., Wilson, T. [red.], Canberra 2008.
- Kuik, Cheng-Chwee, Malaysia-China Relations: Three Enduring Themes, [w:] Routledge Handbook of Contemporary Malaysia, M. Weiss (ed.). New York 2015.
- Lampton, D., China's Rise in Asia Need Not to Be at America's Expense, [w:] Power Shift. China and Asia's New Dynamics, Shambaugh, D. (ed.), London 2005.

- Lanteigne, M., The South China Sea in China's Developing Maritime Strategy, [w:] Power Politics in Asia's Contested Waters. Territorial Disputes in the South China Sea, Fels, E., Vu, T.-M., [eds.], Heidelberg 2016.
- Lee Kam Hing, Malaysia-China Economic Relations: 2000-2010, [w:] China and East Asia. After the Wall Street Crisis, Lam P. E., Qin, Y., Yang, Mu [eds.], Singapore 2013.
- Leong, S., Malaysia-China Relations: Looking Beyond Fears and Inadequacies, [w:] Harmony and Development. ASEAN-China Relations, Lai Hongyi, Lim Tin Seng [eds.], Singapore 2007.
- Liow, J. C-Y., Malaysia's Post-Cold War China Policy: A Reassessment, [w:] The Rise of China: The Responses from Southeast Asia and Japan, Tsunekawa, J., (ed.), Tokyo 2009.
- Lye, Liang Fook, Twenty Years of Sino-Singapore Diplomatic Ties: An Assessment, [w:] China and East Asia. After the Wall Street Crisis, Lam, P. E., Qin Y., Yang Mu [eds.], Singapore 2013.
- Masuda, M., China's Maritime Strategy and Maritime Law Enforcement Agencies: Quest for a Maritime Power, [w:] Beyond the Hub and Spokes. Australia-Japan Security Cooperation, Tow, W., Yoshizaki, T. [eds.], Tokyo 2014.
- Murphy, A. M., Indonesia Responds to China's Rise, [w:] Middle Powers and the Rise of China, Gilley, B., O'Neil, A., (eds), Washington 2014.
- Nugroho, G., An Overview of Trade Relations between ASEAN States and China, [w:] FTA No rekishi riron genjo, Shimizu, T. [ed.], Tokyo 2015.
- Palanca, E., Philippines-China Relations: „Golden Age of Partnership", [w:] Harmony and Development. ASEAN-China Relations, Lai Hongyi, Lim Tin Seng [Eds.], Singapore 2007.
- Pham, V., The Use or Threat of Force in the South China Sea Disputes Since 1945: A Timeline, [w:] Power Politics in Asia's Contested Waters. Territorial Disputes in the South China Sea, Fels, E., Vu, T.-M. [eds], New York 2016.
- Pulipaka, S., India-ASEAN Connectivity: A Strategic Imperative, [w:] Asia's Arc of Advantage. India, ASEAN, and the US: Shaping Asian Architecture, Sing, H. K., Pulipaka, S. (eds.), New Dehli 2013, Indian Council for Reearch on International Economic Relations, http://icrier.org.
- Raska, M., Conceptualising the A2/AD Debate: Perspectives, Responses and Challenges [w:] Countering Anti-Access/Area Denial Challenges. Strategies and Capabilities, RSIS Event Report, S. Rajaratnam School of International Studies, https://www.rsis.edu.sg.

- Rosenberg, D., Fisheries management in the South China Sea, [w:] Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative menagement regime, Bateman, S., Emmers, R. [eds.], New York 2009.
- Saravanamuttu, J., Negotiating the Rise of Asia – a Perspective from Malaysia's Relations with India and China, [w:] The Rise of China and India. A New Asian Drama, Lam, P. E., Lim, T. W., [eds.], Singapore 2009.
- Savage, V., China's Ascendency: ASEAN States Belt Up and Adapt for the Geopolitical Roller Coaster Ride, [w:] China and Southeast Asia in the Xi Jinping Era, Cheng-Hin Lim, A., Cibulka, F. (eds.), London 2019.
- Schofield, C., Dangerous Ground. A Political Overview of South China Sea, [w:] Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative menagement regime, Bateman, S., Emmers, R. [eds.], New York 2009.
- Shambaugh, D., Return to the Middle Kingdom ? China and Asia in the Early Twenty-First Century, [w:] Power Shift. China and Asia's New Dynamics, Shambaugh, D. (ed.), London 2005.
- Singh, B., Japan-ASEAN Relations: Challenges, Impact and Strategic Options, [w:] ASEAN at 50: A Look at its External Relations, Singapore 2017.
- Swaine, M., China's Regional Military Posture, [w:] Power Shift. China and Asia's New Dynamics, Shambaugh, D. (red.), London 2005.
- Sukma, R., Indonesia's Response to the Rise of China: Growing Comfort amid Uncertainties, [w:] The Rise of China: responses from Southeast Asia and Japan, Tsunekawa, J., [ed.], Tokyo 2009.
- Suri, G., China's 21st Century Maritime Silk Road: Old String with New Pearls ?, [w:] Strategic Discourse on the People's Republic of China. Military, Power and Politics, Banerjee, G. [ed.], New Dehli 2017.
- Sutter, R., China's Regional Strategy and Why it May Not Be Good for America, [w:] Power Shift. China and Asia's New Dynamics, Shambaugh, D. (red.), London 2005.
- Tan, See Seng Riding the Chinese Dragon: Singapore's Pragmatic Relationship with China, [w:] The Rise of China: responses from Southeast Asia and Japan, Tsunekawa, J., [ed.], Tokyo 2009.
- Thayer, C., China's Relations with Laos and Cambodia, [w:] China's Internal and External Relations and Lessons for Korea and Asia, Jung-Ho Bae, Jae H. Ku, [eds.], Seul 2014.
- Thayer, C., Vietnamese Perspectives of the „China Threat", [w:] The China Threat: Perceptions, Myths and Reality, Yee, H., Storey, I. [eds.], New York 2002.

- Thepchatree, P., The Rise of China and India and its Implications for Southeast Asia: The Thai Perspective, [w:] The Rise of China and India. A New Asian Drama, Lam, P. E., Lim, T. W. [eds.], Singapore 2009.

- Urata, S., A Stages Approach to Regional Economic Integration in Asia Pacific. The RCEP, TPP, and FTAAP, [w:] New Directions in Asia-Pacific Economic Integration, Tang Guoqiang, Petri, P. [eds.], Honolulu 2014.

- Wang Gungwu, China and Southeast Asia. The Context of a New Beginning, [w:] Power Shift. China and Asia's New Dynamics, Shambaugh, D. (ed.), London 2005.

- Wignaraja, G., The Regional Comprehensive Economic Partnership. An Initial Assessment, [w:] New Directions in Asia-Pacific Economic Integration, Tang Guoqiang, Petri, P. [eds.], Honolulu 2014.

- Yu-Shek Cheng, J., China's ASEAN Policy in the 1990s: Pushing for Regional Multipolarity, [w:] Multilateral Approach in China's Foreign Policy, Yu-Shek Cheng, J. (red.), Singapore 2017.

- Yu-Shek Cheng, J., Shi, Huangao, From the Path of Least Resistance to Increasing Assertiveness: China's Way of Engagement in Southeast Asia, [w:] Multilateral Approach in China's Foreign Policy, Yu-Shek Cheng, J. (red.), Singapore 2017.

- Zhang, Y., Tang, S., China's Regional Strategy, [w:] Power Shift. China and Asia's New Dynamics, Shambaugh, D. (red.), London 2005.

- Zhao Hong, China-Singapore Investment Relations: New Development and Prospect, [w:] Harmony and Development. ASEAN-China Relations, Lai Hongyi, Lim Tin Seng [Eds.], Singapore 2007.

Artykuły w czasopismach naukowych

- Ahmad, M.Z., Mohd Sani, M.A., China's Assertive Posture in Reinforcing its Territorial and Sovereignty Claims in the South China Sea: An Insight into Malaysia's Stance, „Japanese Journal of Political Science", No. 18 (2017).

- Amer, R., China, Vietnam, and the South China Sea: Disputes and Dispute Management, „Ocean Development & International Law", No. 45 (2014).

- Andreeff, D., Legal Implications of China's Land Reclamation Projects in the Spratly Islands, „International Law and Politics", Vol. 47:855.

- Astarita, C., China's Role in the Evolution of Southeast Asian Regional Organizations, „China Perspectives", No. 3 (2008).

- Ball, D., Security Developments in the Thailand-Burma Borderlands, „AMRC Working Papers", Nr 9 (2003).

- Banaag, M., Cruz, J., Mendoza, R., Uy, I., The Philippines' China Pivot: Yield and Risks, „Ateneo School of Government Working Paper Series", No. 18-009.
- Bateman, S., Naval Modernization in the Asia-Pacific: Regional Security Implications, "CSCAP Regional Security Outlook" 2009-2010.
- Bateman, S., Regime Building in the South China Sea – current situation and outlook, „Australian Journal of Maritime and Ocean Affairs", Vol. 3 (1), 2011.
- Bautista, L., The Philippine Claim to Bajo de Masinloc in the Context of South China Sea Dispute, „Journal of East Asia & International Law", No 2 (2013).
- Beeston, J., Lederman, S., Nacht, M., Strategic Competition in China-US Relations, „Livermore Papers on Global Security", No. 5 (2018), Center for Global Security Research, https://cgsr.llnl.gov.
- Bennet, D., An Analysis of the China's Offshore Active Defense and the People's Liberation Army Navy, „Global Security Studies", Vol. 1, Issue 1 (2010).
- Bergsten, F., China and Economic Integration in East Asia. Implications for the United States, „Policy Brief", Peterson Institute for International Economics, https://www.piie.com.
- Berndzen, A., „The Asia-Pacific Dream": Is China Using Economic Integration Initiatives as Ideological Weapons ? – On the Link Between Free Trade Agreements, Soft Power and 'Universal Values', „Journal of China and International Relations", Vol. 5, No. 1.
- Bitzinger, R., The China Syndrome: Chinese Military Modernization and the Rearming of Southeast Asia, „RSIS Working Papers", Nr 126 (2007).
- Blazevic, J., Navigating the Security Dillema: China, Vietnam, and the South China Sea, „Journal of Current Southeast Asia Affairs", No. 4 (2012).
- Bobowski, S., An Insight Into Asian Trade Regionalism: Japan's Double Membership in the Exclusive Games of TPP and RCEP, „Review of Asian and Pacific Studies", No. 40 (2015).
- Bonnet, F.-X., Geopolitics of Scarborough Shoal, „Irasec's Discussion Papers", No. 14 (2012), IRASEC, www.irasec.com.
- Booth, A., China's Economic Relations With Indonesia: Threats and Opportunities, „Journal of Current Southeast Asian Affairs", Vol. 30, No. 2 (2011).
- Broomfield, E., Perceptions of Danger: The china threat theory, „Journal of Contemporary China", No. 12 (35), 2003.

- Brown, R., A New Leader in Asian Free Trade Agreements ? Chinese Style Global Trade: New Rules, No Labor Protection, „Pacific Basin Law Journal", Vol. 35, No. 1 (2017).
- Busbarat, P., „Bamboo Swirling in the Wind": Thailand's Foreign Policy Imbalance between China and the United States, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 38, No. 2 (2016).
- Busbarat, P., China's 'Shame Offensive": The Omnission of Thailand's Prime Minister from the Belt and Road Initiative Summit 2017, „Perspective", No. 54 (2017), *ISEAS*–Yusof Ishak Institute, https://www.iseas.edu.sg/.
- Buszyński, L., Rising Tensions in the South China Sea: Prospects for a Resolution of the Issue, „Security Challenges", Vo. 6, No. 2 (Winter 2010).
- Cai, Dexian, Hedging for Maximum Flexibility: Singapore's Pragmatic Approach to Security Relations to the US and China, „Journal of the Singapore Armed Forces", Vol. 39, No. 2.
- Ciorciari, J., A Chinese Model for, Patron-Client Relations ? The Sino-Cambodian Partnership, „International Relations of the Asia-Pacific" (2014).
- Ciorciari, J., China and Cambodia: Patron and Client ?, "IPC Working Paper Series", No 121.
- Chan, S., The Belt and Road Initiative: Implications for China and East Asian Economies, „The Copenhagen Journal of Asian Studies", Vol. 35, No. 2 (2017).
- Chang, D., China's View of South Asia and the Indian Ocean, „Heritage Lectures", No. 1163 (2010).
- Chatys, M., Ciborek, P., Mierzejewski, D., Globalny i regionalny wymiar polityki zagranicznej Chińskiej Republiki Ludowej, „Rocznik Strategiczny", 2019/20.
- Chen, I. Tsung-Yen, Yang, A. Hao, A Harmonized Southeast Asia ? Explanatory typologies of ASEAN countries' strategies to the rise of China, „The Pacific Review", Vol. 26, No. 3 (2013).
- Chen, J., China Involvement in the Vietnam War, 1964-69, w: „The China Quarterly" No. 142 (June 1995).
- Chen, S.A., The Development of Cambodia – China Relations and Its Transition under the OBOR Initiative „The Chinese Economy", No. 51 (2018).
- Cheng, J., China-ASEAN Economic Co-operation and the Role of Provinces, „Journal of Contemporary Asia", Vol. 43, No. 2 (2013).
- Cheng, J., China's Regional Strategy and Challenges in East Asia, „China Perspectives", No. 2 (2013).

- Cheng, J., Sino-Vietnamese Relations in the Early Twenty First Century. Economics in Command ?, „Asian Survey", Vol. 51, No. 2 (2011).
- Chew, E., Southeast Asia and the Indian Ocean: Maritime connections across time and space, [w:] ASEAN and the Indian Ocean. Key Maritime Links, Bateman, S., Chan, J., Graham, E. (eds.) „RSIS Policy Papers", 11.2011, http://www.rsis.edu.sg.
- Chinwanno, C., Thai-Chinese Relationship: Security and Strategic Partnership, „RSIS Working Papers", No. 155 (2008), https://www.rsis.edu.sg.
- Chong, T., The Politics behind Cambodia's' Embrace of China, „ISEAS Perspective", No. 59 (2017), ISEAS – Yusof Ishak Institute, https://www.iseas.edu.sg/.
- Chow, J., Easley, L-E., Upgrading Myanmar-China Relations to International Standards, The Asan Institute for Policy Studies, http://en.asaninst.org/.
- Christensen, K., Strategic Developments in the Western Pacific: Anti-Access/Area Denial And The Airsea Battle Concept, „Journal of Military and Strategic Studies", Vol. 14, Issue 3 (2012).
- Chung, C. P., China Approaches to the Institutionalization of Regional Multilateralism, „Journal of Contemporary China", No. 17 (57), 2008.
- Chung, C. P., Southeast Asia-China Relations. Dialectics of „Hedging" and „Counter-Hedging", „Southeast Asian Affairs", 2004.
- Clinton, H., America's Pacific Century, „Foreign Policy", Nov. 2011.
- Collins, G., Murray, E., No Oil for the Lamps of China ?, „Naval War Collage Review", Vol 62., No. 2 (2008).
- Cook, M., China's Power Status Change. East Asian Challenges for Xi Jinping's Foreign Policy, „China Quarterly of International Strategic Studies", Vol. 1, No. 1 (2015).
- Cruz de Castro, R., The U.S.-Philippine Alliance: An Evolving Hedge against an Emerging China Challenge, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 31, No. 3, (2009).
- Li Dexia,, Tan Keng Tat, South China Sea Dispute: China Has Evidence of Historical Claims, „RSIS Commentary", No. 165 (August 2014).
- d'Hooghe, I., The Rise of China's Public Diplomacy, „Clingendael Diplomacy Papers", No. 12 (2007), , https://www.clingendael.
- Dolan, M., Von Riekhoff, H., Tomlin, B., Appel Molot, M., Asymmetrical Dyads and Foreign Policy: Canada-U.S. Relations, „The Journal of Conflict Resolution", Vol. 26, Nr. 3, 1982.

- Dutton, P., Three Disputes and Three Objectives: China and the South China Sea, „Naval War College Review", Vol. 64, No 4 (2011).
- Fan Hongwei, China-Burma Geopolitical Relations in the Cold War, „Journal of Current Southeast Asian Affairs", Vol. 31, No. 1 (2012).
- Feng Zhongping, Huang Jing, European Strategic Partnerships Observatory, China's strategic partnership diplomacy: engaging with a changing world, „EPSO Working Paper", No. 8 (2014), http://www.eufp.eu.
- Fiori, A., Passeri, A., Hedging in Search for a New Age of Non-Alignment: Myanmar between China and the USA, „The Pacific Review", Vol. 28, Iss. 5 (2015).
- Fivelstad, I., Lai, G., The Role of the China's Anti-Access and Area-Denial Concept as an Answer for United States' Air-Sea Battle Model in the Pacific Region, „Security Forum", Vol. 1., No. 2 (2017).
- Friedberg, A., The Sources of Chinese Conduct: Explaining Beijing's Assertiveness, „The Washington Quarterly", Vol. 37, No. 4 (2015).
- Fukuda, J., Countering China's Anti-Access/Area Denial Capabilities, „IIPS Quarterly", Vol. 6, No. 1, Institute for International Policy Studies, http://www.iips.org/.
- Fukunaga, Y., Isono, I., Taking ASEAN+1 towards the RCEP: A Mapping Study, „ERIA Discussion Paper Series", No. 2 (2013), Economic Research Institute for ASEAN and East Asia, www.eria.org.
- Gammeltoft, P., Tarmidi, L., Chinese foreign direct investment in Indonesia: Trends, drivers and impacts, „International Journal of Technological Learning, Innovation and Development", Vol. 6, Iss. 1 -2 (2013).
- Ganesan, N., Bilateral Issues in Myanmar's Policy towards China, Southeast Asian Studies at the University of Freiburg, www.southeastasianstudies.uni-freiburg.de.
- Ganz, D., The TPP and RCEP: Mega-Trade Agreements for the Pacific Rim, „Arizona Journal of International & Comperative Law", Vol. 33, No. 1 (2016).
- Gau, M.Shen-Ti, The U-Shaped Line and a Categorization of the Ocean Disputes in the South China Sea, „Ocean Development & International Law", No 43 (2012), s.58-60.
- Gershman, J., Is Southeast Asia the Second Front ?, „Foreign Affairs", July/August 2002.
- Gewirtz, P., Limits of Law in the South China Sea, „East Asia Policy Paper", No. 8 (May 2016).

- Goh, E., Singapore's Reaction to Rising China: Deep Engagement and Strategic Adjustment, „RSIS Working Papers", No. 67 (2004), Rajaratnam School of International Studies, https://www.rsis.edu.sg/ .
- Goh, E., Understanding „hedging" in Asia-Pacific security, „PacNet", No. 43, August 2006.
- Grinter, L., China, the United States, and Mainland Southeast Asia: Opportunism and the Limits of Power, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 28, No. 3 (2006).
- Gu, Xiaosong, Womack, B., Border Cooperation between China and Vietnam in the 1990s, "Asian Survey", Vol. 40, No. 6, Berkeley 2000.
- Hamanaka, S., Trans-Pacific Partnership versus Regional Comprehensive Economic Partnership: Control of Membership and Agenda Setting, „ADB Working Papers Series on Regional Economic Integration", No. 146 (2014).
- He, Fan, Yang, Panpan, China's Role in Asia's Free Trade Agreements, „Asia & the Pacific Policy Studies", Vol. 2, No. 2 (May 2015).
- Heng, P., Cambodia-China Relations: A Positive-Sum Game ?, „Journal of Current Southeast Asian Affairs", No. 2 (2012).
- Hiep, L. H., The Belt and Road Initiative in Vietnam: Challenges and Prospects, „ISEAS Perspective", No. 18 (2018).
- Hiep, L. H., The Vietnam-US-China Triangle: New Dynamics and Implications, „ISEAS Perspective", Singapore 2015.
- Hornung, J., Japan's Growing Hard Hedge Against China, „Asian Security", Vol. 10, No. 2 (2014).
- Hung, S., China in ASEAN-Led Multilateral Forums, „Maryland Series in Contemporary Asian Studies", No 2 (2006).
- Ikenberry, G. J., Liff, A. P., Racing toward Tragedy ? China's Rise, Military Competiton in the Asia Pacific, and the Security Dillema, „International Security", Vol. 39, No. 2 (2014).
- Jackson, S., Does China Have a Monroe Doctrine ? Evidence for Regional Exclusion, „Strategic Studies Quarterly", Vol. 10, No. 4 (2010).
- Jackson, V., Power, trust, and network complexity: three logics of hedging in Asian security, „International Relations of the Asia-Pacific", Vol. 14 (2014).
- Jarczewska, A., Stany Zjednoczone – dokąd zmierza Ameryka pod przywództwem Donalda Trumpa ?, „Rocznik Strategiczny", 2018/19.

- Jia, Bing Bing, A Preliminary Study of The Title to Huangyan Island (Scarborough Reef/Shoal), „Ocean Development & International Law", No. 45 (2014).
- Kaczmarski, M., Jedwabna Globalizacja. Chińska Wizja Ładu Międzynarodowego, „Punkt Widzenia", Nr 60 (2016), Ośrodek Studiów Wschodnich, https://www.osw.waw.pl.
- Kang, D., Getting Asia Wrong. The Need for New Analytical Framework, „International Security", Vol. 27, No. 4.
- Kao, S. S.-F., Scarborough Shoal Dispute, China's Assertiveness, and Taiwan's South China Sea Policy, „International Journal of China Studies", Vol. 5, No. 1 (2014).
- Khurana, G., Security of Sea Lines: Prospects for India-Japan Cooperation, „Strategic Analysis", No. 1, Vol. 31 (2007).
- Kog, Y., Natural Resource Management and Environmental Security in Southeast Asia: Case Study of Clean Water Supplies in Singapore, „RSIS Working Papers", nr 15 (2001).
- Kosandi, M., Shifting Paradigms and Dynamics of Indonesia-China Relations: Towards the Best Use of Theoretical Eclecticism, „Asian Politics and Policy", Vol. 5, No. 2 (2013).
- Kuik, Cheng-Chwee, Analyzing Malaysia's Changing Alignment Choices, 1971-89, „Malaysian Journal of History & Strategic Studies, Vol. 37 (2010).
- Kuik, Cheng-Chwee, How do Weaker States Hedge ? Unpacking ASEAN states' alignment behavior towards China, „Journal of Contemporary China", March 2016.
- Kuik, Cheng-Chwee. Malaysia Between the United States and China: What Do Weaker States Hedge Against ?, „Asian Politics & Policy", Vol. 8, No. 1 (2016).
- Kuik, Cheng-Chwee, Multilateralism in China's ASEAN Policy: Its Evolution, Characteristics, and Aspiration, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 27, No. 1 (2005).
- Kuik, Cheng-Chwee, The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 30, No. 2 (2008).
- Kuik, Cheng-Chwee, Idris, N. A., Md Nor, A. R., The China Factor in the U.S. „Reengagement" With Southeast Asia: Drivers and Limits of Converged Hedging, „Asian Politics and Policy", Vol. 4, No 3 (2012).
- Kurlantzick, J., A China-Vietnam Military Clash, „Contingency Planning Memorandum", No. 26, Council on Foreign Relations, https://www.cfr.org.

- Kurlantzick, J., China's Charm Offensive in Southeast Asia, „Current History", Vol. 105, Is. 692 (2006), http://www.currenthistory.com.
- Lee, C., Deepening of Malaysia's Economic Ties to China: What Are the Implications ?, „ISEAS Perspective", No. 69 (2016), ISEAS - Yusof Ishah Institute, https://www.iseas.edu.sg.
- Lee, Ji Yun, Hedging Strategies of the Middle Powers in the East Asian Security: The Cases of South Korea and Malaysia, „East Asia" (2017).
- Lee, Lai To, The Lion and the Dragon: a view on Singapore-China relations, „Journal of Contemporary China", No. 10 (28), 2001.
- Lee, Lai To, Chen, Shaofeng, China and joint development in the South China Sea. An energy security perspective, [w:] Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative menagement regime, Bateman, S., Emmers, R. [eds.], New York 2009.
- Lee, P., Chan, G., Chan, Lai-Cha, China's „Realpolitik" Engagement with Myanmmar, „China Security", Vol. 5, No. 1 (2009).
- Lewis, M., The TPP and the RCEP (ASEAN+) as Potential Paths Toward Deeper Asian Economic Integration; „Asian Journal of WTO & International Health Law and Policy", Vol. 8 (2013).
- Li, C., Char, J., China-Myanmar Relations Since Naypyidaw's Political Transition: How Beijing Can Balance Short-term Interests and Long-term Values, „RSIS Working Papers", No 288 (2015).
- Li, J., Menaging Tensions in the South China Sea: Comparing the China-Phillipines and the China-Vietnam Approaches, „RSIS Working Papers", No. 273 (2014).
- Lim, B., The Political Economy of Philippines-China Relations, „PASCN Discussion Paper", No. 99-16.
- Lim Tin Seng, Renewing 35 Years of Malaysia-China Relations: Najib's Visit to China, „EAI Background Brief", No. 460 (2009), NUS East Asian Institute, http://www.eai.nus.edu.sg.
- Lye, Liang Fook, China-Philippine Relations and Xi Jinping's State Visit: Context, Significance and Challenges, „ISEAS Perspective", No. 81 (2018), ISEAS – Yusof Ishak Institute, https://www.iseas.edu.sg/.
- Lye, Liang Fook, China-Philippine Relations: Duterte's China Visit and Prospects for Oil and Gas Exploration, „ISEAS Perspective", No. 80 (2019), ISEAS – Yusof Ishak Institute, https://www.iseas.edu.sg/.
- Mason, R., The United States, the Cold War and Indonesia - People's Republic of China Relations, 1950-1955, „Kemanusiaan", Vol. 23, No. 1 (2016).

- Mearsheimer, J., The Gathering Storm: China's Challenge to US Power in Asia, „The Chinese Journal of International Politics", Vol. 3 (2010).
- Medeiros, E., A New Security Drama in East Asia. The Responses of U.S. Allies and Security Partners to China's Rise, „Naval War College Review", Vol. 62, No. 4 (2009).
- Medeiros, E., Strategic Hedging and the Future of Asia-Pacific Stability, „The Washington Quarterly", Winter 2005-2006.
- Mishra, R., Puspita Sari, I., Indonesia-China Relations: Challenges and Opportunities, „IDSA Issue Brief" (November 2010).
- Mohan, R., Contemporary strategic environment of the Indian Ocean Region: an overview, [w:] ASEAN and the Indian Ocean. Key Maritime Links, Bateman, S., Chan, J., Graham, E. (eds.), "RSIS Policy Papers", 11.2011, http://www.rsis.edu.sg.
- Muni, S.D., India's Look East Policy: The Strategic Dimension, „ISAS Working Paper", No. 121 (February 2011).
- Nabs-Keller, G., Growing Convergence, Greater Consequence: The Strategic Implications of Closer Indonesia-China Relations, „Security Challenges", Vol. 7, No. 3 (2011).
- Narayanan, R., China and Myanmar: Alternating between „Brothers" and „Cousins", „China Report",, Vol.46, No 3 (2010).
- Ngeow, Chow Bing, Comprehensive Strategic Partners but Prosaic Military Ties: The Development of Malaysia-China Defence Relations 1991-2015, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 37, No. 2 (2015).
- Nye, J., Public Diplomacy and Soft Power, „Annals of American Academy of Political and Social Science", Vol. 616 (2008), „Public Diplomacy in a Changing World".
- Ou, Si-Fu, China's A2/AD and Its Geographic Perspective, „Asia Pacific Research Forum", No. 60 (2014).
- Owen, N., Schofield, C., Disputed South China Sea hydrocarbons in perspective, „Marine Policy", No 36 (2012).
- Pang, E., "Same-Same but Different": Laos and Cambodia's Political Embrace of China, „ISEAS Perspective", No. 66 (2017), ISEAS – Yusof Ishak Institute, https://www.iseas.edu.sg/.
- Park, Sang Chul, RCEP versus TPP with the Trump Administration in the USA and the Implications for East Asian Economic Cooperation, „Entrepreneurial Business and Economic Review", Vol. 5, No. 4 (2017).

- Pongsudhirak, T., An Unaligned Alliance: Thailand-U.S. Relations in the Early 21st Century, „Asian Politics & Policy", Vol. 8, No. 1 (2016).
- Quintos, M., Artificial Islands in the South China Sea and Their Impact on Regional (In)Security, „FSI Insights", Vol. II, No.2 (March 2015), Center for International Relations & Strategic Studies, https://think-asia.org.
- Ravindran, M.S., China's Potential for Economic Coercion in the South China Sea Disputes: A Comparative Study of the Philippines and Vietnam, „Journal of Current Southeast Asian Affairs", Vol.31, No. 3 (2012).
- Reeves, J., China's Unraveling Engagement Strategy, „The Washington Quarterly", Vol. 36, No. 4 (2013).
- Reilly, J., China and Japan in Myanmar: Aid, Natural Resources and Influence, „Asian Studies Review", Vol. 37, No. 2 (2013).
- Reilly, B., Southeast Asia: In the Shadow of China, „Journal of Democracy", Vol. 24, No. 1 (2013).
- Roy, D., Southeast Asia and China: Balancing or Bandwagoning ?, „Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs", Vol. 27, No. 2 (2005).
- Roy, N., Dragon – Elephant Relationship in the South China Sea Imbroglio, „Journal of Third World Studies", Vol. XXXII, No 1 (2015).
- Roy-Chaudhury, R., Sullivan de Estrada, K., India, the Indo-Pacific and the Quad, „Survival", Vol. 60, No. 3 (2018).
- Salman, M., Strategic Hedging and Unipolarity's Demise: The Case of China's Strategic Hedging, „Asian Politics and Policy", Vol. 9, No 3 (2017).
- Sally, R., Regional Economic Integration in Asia: The Track Record and Prospects, „ECIPE Occasional Paper", No. 2 (2010), European Centre for International Political Economy, https://ecipe.org.
- Sato, K., China's „Frontiers": Issues Concerning Territorial Claims at Sea – Security Implications in the East China Sea and the South China Sea (Part II), „Eurasia Border Review", Vol.3, No 2 (2012).
- Schweller, R., Bandwagoning for Profit. Bringing the Revisionist State Back In, „International Security", Vol. 19, No. 1 (1994).
- Sellars, K., Rocking the Boat: The Paracels, The Spratlys, and the South China Sea Arbitration, „Columbia Journal of Asian Law", Vol. 30:221.
- Selth, A., Chinese Military Bases in Burma: The Explosion of a Myth, „Regional Outlook Paper", No 10 (2007).

- Shee, Poon Kim, Singapore-China Special Economic Relations: In Search of Business Opportunities, „Ritsumeikan International Affairs", Vol. 3 (2005).
- Shee, Poon Kim, The Political Economy of China-Myanmar Relations: Strategic and Economic Dimensions, „Ritsumeikan Annual Review of International Studies', Vol. 1 (2002).
- Shee, Poon Kim, The Political Economy of Mahathir's China Policy: Economic Cooperation, Political and Strategic Ambivalence, „Ritsumeikan Annual Review of International Studies", Vol. 3 (2004).
- Shekhar, V., ASEAN's Response to the Rise of China: Deploying a Hedging Strategy, „China Report", Vol. 48, No. 3 (2012).
- Shen Hongfang, The Economic Relations between China and Thailand under the Context of CAFTA: An Assessment, „Chinese Studies", Vol. 2, No. 1 (2013).
- Shuto, M., Patterns and views of China's public diplomacy in ASEAN countries: focusing on Confucius Institutes, „Journal of Contemporary East Asia Studies", Vol. 7, No. 2 (2017).
- Southeast Asia: China-Vietnam Confrontation Grows Ever More Apparent, „East Asian Strategic Review 2015".
- Srinivas, A., Sino-Myanmar Oil & Gas Pipelines and their Implications for India, „Global Journal of Finance and Management", Vol.6, No. 9 (2014).
- Storey, I., Assessing the ASEAN-China Framework for the Code of Conduct for the South China Sea, „ISEAS Perspective", No. 62 (2017), ISEAS – Yusof Ishak Institute, https://www.iseas.edu.sg/.
- Storey, I., Thailand's Post-Coup Relations With China and America: More Beijing, Less Washington, „Trends in Southeast Asia", No. 20 (2015), ISEAS – Yusof Ishak Institute, https://www.iseas.edu.sg/.
- Stuart-Fox, M., Laos. The Chinese Connection, „Southeast Asian Affairs", 2009.
- Sukma, R., Indonesia-China Relations. The Politics of Re-engagement, „Asian Survey", Vol. 49, No.4 (2009).
- Sun Yun, China's Strategic Misjudgment on Myanmar, „Journal of Current Southeast Asian Affairs, Vol. 31, No 1 (2012).
- Sun Xuefeng, The efficiency of China's multilateral policies in East Asia (1997-2007), „International Relations in the Asia-Pacific", Vol. 10 (2010).
- Suryadinata, L., Indonesia-China Relations. A Recent Breakthrough, „Asian Survey", Vol. 30, No. 7 (1990).

- Symonides, J., Spory terytorialne na Morzu Południowochińskim, „Armia" nr 12 (2012).
- Symonides, J., Spory terytorialne na Morzu Południowochińskim. Czy powrót „dyplomacji kanonierek", „Stosunki Międzynarodowe", nr 2, t. 46 (2012).
- Tai-Ting Liu, T., Tung-Chiech, T., Swords into plougshares ? China's Soft Power strategy in Southeast Asia and its challenges, „Revista Brasileira de Política Internacional", No. 57 (2014).
- Tan, A., Force Modernization Trends in Southeast Asia, „RSIS Working Papers", nr 58 (2004).
- Tan, D., Chinese Engagement in Laos: Past, Present, and Uncertain Future, „Trends in Southeast Asia", No. 7 (2015).
- Tan, D., „Small is beautiful": Lessons from Laos for the Study of Chinese Overseas, „Journal of Current Chinese Affairs", Vol 41, No. 2.
- Taniguchi, T., Beyond "The Arc of Freedom and Prosperity": Debating Universal Values in Japanese Grand Strategy, „Asia Paper Series" (2010), The German Marshall Fund, http://www.gmfus.org.
- Taylor Fravel, M., China's Strategy in the South China Sea, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 33, No. 3.
- Tea, B., China and Myanmar. Strategic Interests, Strategies and the Road Ahead, „IPCS Research Papers", No. 26 (2010).
- Thayer, C., The Tyranny of Geography: Vietnamese Strategies to Constrain China in the South China Sea, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 33, No. 3 (2011).
- Townsend-Gault, I., The contribution of the Soth China Sea Workshops. The importance of a functional approach, [w:] Security and International Politics in the South China Sea. Towards a cooperative menagement regime, Bateman, S., Emmers, R. [eds.], New York 2009.
- Tran, P. T., Vysotskaya, A., Ferreira-Pereira, L., Vietnam's Strategic Hedging vis-a-vis China: the Roles of the European Union and Russia, „Revista Brasileira De Politica Internacional", No. 56 (1), 2013.
- Vu, Hai Dang, A Bilateral Network of Marine Protected Areas Between Vietnam and China: An Alternative to the Chinese Unilateral Fishing Ban in the South China Sea, „Ocean Development & International Law", No 44 (2013).
- Vuving, A., Strategy and Evolution of Vietnam's China Policy, „Asian Survey", Vol. 46, No. 6 (2006).

- Wacker, G., Security Cooperation in East Asia. Structures, Trends and Limitations, „SWP Research Paper", May 2015.
- Wang Dong, Is China Trying to Push the U.S, out of Asia ?, „China Quarterly of International Strategic Studies", Vol. 1, No. 1 (2015).
- Wang Lina, Zhai Kun, China's Policy Shifts on Sotheast Asia: To Build a „Community of Common Destiny", „China Quarterly of International Strategic Studies", Vol. 2, No. 1 (2016).
- Weitz, R., Nervous Neighbous. China Finds a Sphere of Influance, „World Affairs", March/April 2011.
- Wejkszner, A., Oblicza terroryzmu islamskiego w Indonezji na początku XXI wieku. Casus Dżama'a Islamija, „Przegląd Strategiczny", nr 2 (2011).
- Wegener, M., Lessons From Preah Vihear: Thailand, Cambodia and the Nature of Low-Intensity Border Conflicts, "Journal of Current Southeast Asian Affairs", nr 3 (2011).
- Wilson, J., Mega-Regional Trade Deals in the Asia-Pacific: Choosing Between the TPP and the RCEP ?, „Journal of Contemporary Asia", Vol. 45, No. 2 (2015).
- Womack, B., The Spratlys: From Dangerous Ground to Apple of Discord, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 33, No 3. (2011).
- Wu C., Forging Closer Sino-Indonesia Economic Relations and Policy Suggestions, „Ritsumeikan International Affairs", Vol. 10 (2011).
- Xu Qi, Maritime Geostrategy and the Development of the Chinese Navy in the Early Twenty-First Century, „Naval War College Review", Vol. 59, No. 4, (2006), http://www.usnwc.edu.
- Yahuda, M., China and the Region, „Southeast Asian Affairs", 1985.
- Yahuda, M., China's New Assertiveness in the South China Sea, „Journal of Contemporary China", Vol. 22, No. 81 (2013).
- Ye Jiang, Will China be a „Threat" to Its Neighbours and the World in the Twenty First Century ?, „Ritsumeikan Annual Review of International Studies", Vol. 1 (2002).
- Zha Daojiong, China's Economic Diplomacy. Focusing on the Asia-Pacific Region, „China Quarterly of International Strategic Studies", Vol. 1, No.1 (2015).
- Zha, Wen, Personalized Foreign Policy Decision-making and Economic Dependence: A Comperative Study of Thailand and the Philipiines' China Policy, „Contemporary Southeast Asia", Vol. 37, No. 2 (2015).

- Zhao, H., Sino-Philippines Relations: Moving Beyond South China Sea Dispute ?, „The Journal of East Asian Affairs", Vol. 26, No. 2 (2012).
- Zhou Fangyin, Between assertiveness and self-restraint: understanding China's South China Sea Policy, „International Affaires", 92:4 (2016).
- Zou Keyuan, China's U-Shaped Line in the South China Sea Revisited, „Ocean Development & International Law", No 43 (2012).
- Zou Keyuan, Innocent passage for warships: The Chinese doctrine and practice, „Ocean Development & International Law", No 29 (1998).
- Zou Keyuan, Scarborough Reef: A New Flashpoint in Sino-Philippine Relations ?, „IBRU Boundary and Security Bulletin", Summer 1999.

Artykuły prasowe

- Albert, E., The U.S.-Philippines Defense Alliance, Council on Foreign Relations, http://www.cfr.org.
- Albert, E., Xi Seeks to Boost Belt and Road With Myanmar Visit, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Aung Shin, Launch imminent for crude oil pipeline, Myanmar Times, http://www.mmtimes.com.
- Baker, C., China-Philippines Relations: Cautious Cooperation, Asia-Pacific Center for Security Studies, http://apcss.org.
- Bauxite bashers, The Economist, http://www.economist.com.
- Berger, B., Malaysia' Canceled Belt and Road Initiative Projects and the Implications for China, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Blanchard, B., Duterte aligns Philippines with China, says U.S. has lost, http://www.reuters.com.
- Blumenthal, D., Foreign Policy, Pivoting and rebalancing: The good, the bad, and the ugly, https://foreignpolicy.com.
- Bong, C., Cambodia's Disastrous Dependence on China: A History Lesson, The Diplomat, https://thediplomat.com/.
- Bos, L., Why Is China Playing Hardball With Singapore, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Chandra, A., Lontoh, L., Indonesia - China Trade Relations: The deepening of economic integration amid uncertainty ?, International Institute for Sustainable Development, https://www.iisd.org/.

- Cheng-Hin Lim, A., Laos and the Silk Road Economic Belt – Analysis, Eurasia Review, https://www.eurasiareview.com/.
- Chiu, J., China's Secret Weapon on Disputed Island: Beer and Badminton, Foreign Policy, https://foreignpolicy.com.
- Construction of Cambodia's First Oil Refinery to Start Next Year, The Cambodia Daily, http://www.cambodiadaily.com.
- Courting trouble, The Economist, http://www.economist.com.
- Crispin, S., China-Thailand Railway Project Gets Untracted, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Economy, E., The End of The Peaceful Rise ?, Foreign Policy, https://foreignpolicy.com.
- Forest, D., This New Project Changes The Global Oil Market, OilPrice.com, www.oilprice.com.
- Friedman, G., Stratfor, The PC16: Identifying China's Successors, http://www.stratfor.com.
- Góralczyk, B., *Kambodża: chińskie pole doświadczalne*, Obserwator finansowy, http://www.obserwatorfinansowy.pl.
- Greer, A., The South China is Really a Fishery Dispute, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Hachigian, N., Here's How Trump Can Succeed in Southeast Asia, Foreign Policy, http://foreignpolicy.com.
- Haddick, R., Salami Slicing in the South China Sea, Foreign Policy, https://foreignpolicy.com.
- Heath, T., China and the U.S. Alliance System, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Hellendorf, B., Kellner, T., Indonesia: A Bigger Role in the South China Sea ?, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Heydarian, R.J., How the Scarborough Shoal came back to haunt China-Philippines relations, South China Morning Post, https://www.scmp.com.
- Heydarian, R.J., Malaysia's bold play against China, The Washington Post, https://www.washingtonpost.com.
- Holmes, J., China's Monroe Doctrine, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Hook, L., China Starts Importing Natural Gas From Myanmar, Financial Times, http://www.ft.com.

- Hunt, L., How Close Is RCEP to Reality ?, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Japan's Abe turns to Southeast Asia to counter China, Reuters, http://www.reuters.com.
- Kambodża: Partia rządząca zdobyła 100 proc. miejsc w parlamencie, Rzeczpospolita, https://www.rp.pl.
- Kazianis, H., China's 10 Red Lines in the South China Sea, The Diplomat, www.thediplomat.com.
- Kipler, R., Why China Might Seek to Occupy Scarborough Shoal, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Lee Jeong-ho, Why Thailand could be the big winner as China and Japan start to work together, South China Morning Post, https://www.scmp.com.
- Long Tao, Time to teach those around South China Sea a lesson, Global Times, http://www.globaltimes.cn.
- McCaughrin, D., What Does China's 'New Asian Security Concept' Mean for the US ?, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Sargent, J., Laos to boost power infrastructure, International Construction, https://www.khl.com.
- Smith, A., From Latent Threat to Possible Partner: Indonesia's China Debate, Asia-Pacific Center for Security Studies, https://apcss.org.
- Southeast Asia: A Notch in China's Belt and Road Initiative, Stratfor, http://www.stratfor.com.
- Storey, I., China's Tightening Relationship with Cambodia, http://www.asianresearch.org/.
- Lee, B., Trump's First 100 Days in Asia, The Diplomat, http://thediplomat.com.
- Li, X., China-Singapore Relations in 2017: Better Than 'Normal', The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Łomanowski, A., Chiny szykują kolejną bazę wojskową za granicą, Rzeczpospolita, https://radar.rp.pl/.
- Mardell, J., The 'Community of Common Destiny' in Xi Jinping's New Era, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Marston, H., Has the US lost Myanmar to China ?, The Diplomat, https://thediplomat.com.

- Mathews, B., Bangkok's Fine Balance: Thailand's China Debate, Asia Pacific Center for Security Studies, https://apcss.org.
- Mearsheimer, J., Can China Rise Peacefully ? „The National Interest", https://nationalinterest.org.
- Medcalf, R., The Indo-Pacific: What's in a name ?, http://lowyinstitute.org.
- Moss, T., China's Not-So-Hard Power Strategy, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Page, J., Lubold, G., Deal for Naval Outpost in Cambodia Furthers China's Quest for Military Network, The Wall Street Journal, https://www.wsj.com.
- Pan, E., The Promise and Pitfalls of China's 'Peaceful Rise', https://www.cfr.org.
- Panda, A., Duterte's Gamble on the US-Philippines Alliance, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Panda, A., Reflecting on China's Five Principles, 60 Years Later, https://thediplomat.com.
- Panda, A., South China Sea: Is China Considering Construction Work at Scarborough Shoal Again ?, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Parameswaran, P., Around 100 China Ships Encroaching Malaysia's Waters: Minister, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Parameswaran, P., China, Malaysia to Hold First Ever Joint-Live Troop Exercise, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Parameswaran, P., China's Maritime Confrontation With Indonesia Is Not New, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Parameswaran, P., Explaining Indonesia's 'Sink the Vessel' Policy Under Jokowi, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Parameswaran, P., Is New Malaysia's China-US Balance Changing Under Mahathir ?, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Parameswaran, P., Japan-Philippines Defense Relations Under Duterte: Full Steam Ahead, The Diplomat, http://thediplomat.com.
- Parameswaran, P., Japan, Thailand Eye Stronger Security Ties, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Parameswaran, P., Malaysia, China Begin First Joint Military Exercise, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Parameswaran, P., The Limits of Duterte's US-China Rebalance, The Diplomat, http://thediplomat.com.

- Paramewsaran, P., The Significance of Ending the US-Philippines Visitng Forces Agreement, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Parameswaran, P., US, Singapore Ink New Defense Pact, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Parameswaran, P., Why Did Indonesia Just Rename Its Part of the South China Sea ?, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Parameswaran, P., Why the Philippines' Rodrigo Duterte Hates America ?, The Diplomat, http://thediplomat.com.
- Pejsova, E., China's Rise: The View from Singapore, European Union Institute for Security Studies, https://www.iss.europa.eu.
- PetroChina Yunnan refinery to be operational in June, The China Daily, https://www.chinadaily.com.cn.
- Pomfret, J., U.S. takes a tougher tone with China, Washington Post, http://www.washingtonpost.com.
- Ratner, E., Learning the Lessons, of Scarborough Reef, The National Interest, http://nationalinterest.org.
- Quick guide to China's diplomatic levels, South China Morning Post, https://www.scmp.com.
- Sharman, C., After a China-Vietnam Standoff, Expect a Turn to the US, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Sok Kha, The Belt and Road in Cambodia: Successes and Challenges, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Stashwick, S., Perpetual Stalemate: China Can Neither Be Dislodged From the South China Sea Nor Control It, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Tai, M., Singapore's China Conundrum, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Tajlandia i Kambodża zgodziły się na zawieszenie broni, Polska Times, http://www.polskatimes.pl.
- Tharoor, I., Could this map of China start a war ?, The Washington Post, www.washingtonpost.com.
- Thayer, C., The Tug War Over Cambodia, USNI News, http://news.usni.org.
- The Vanguard Bank stand-off shows China remains undeterred, The Interpreter, https://www.lowyinstitute.org.
- US President Barack Obama in South East Asia visit, BBC News, http://www.bbc.co.uk.

- Vannak, C., Oil refinery construction pushed to 2021, Khmer Times, https://www.khmertimeskh.com.
- Vuving, A., South China Sea: Who Occupies What in the Spratlys ?, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- What is China's belt and road initiative ?, The Economist, http://www.economist.com.
- Why China Could Declare a South China Sea ADIZ Right About Now, The National Interest, https://nationalinterest.org.
- Wong, C., China Protests Singapore's Military Exercise With Taiwan, The Diplomat, https://thediplomat.com.
- Xi in call for building of new "maritime silk road", China Daily, http://usa.chinadaily.com.cn.
- Yu, M. M., South China Sea: Beijing's Strategic Culture is Shaped by History, The National Interest, http://nationalinterest.org.

Strony internetowe

- ASEAN, http://www.asean.org.
- ASEAN Regional Forum, http://aseanregionalforum.asean.org.
- Bangkok Post, https://www.bangkokpost.com.
- Bankier.pl, https://www.bankier.pl.
- BBC, https://www.bbc.com.
- Carnegie Europe, https://carnegieeurope.eu.
- Center for Strategic and International Studies, https://www.csis.org/.
- Centrum Studiów Polska-Azja, http://www.polska-azja.pl.
- Cire.pl, https://www.cire.pl.
- China National Offshore Oil Corporation, http://www.cnoocltd.com.
- China National Petroleum Corporation, http://www.cnpc.com.cn.
- China Petroleum Pipeline Engineering Corporation, http://www.cppe.com.cn.
- CNBC, https://www.cnbc.com.
- CNN, http://cnn.com.
- East Asia Forum, https://www.eastasiaforum.org.
- Gazeta Prawna, http://www.gazetaprawna.pl.
- Global Firepower, http://www.globalfirepower.com.

- Global Times, http://www.globaltimes.cn.
- GMA News Online, http://www.gmanetwork.com.
- Hanban, http://english.hanban.org/.
- Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej, http://ksng.gugik.gov.pl.
- Międzynarodowa Organizacja Morska, http://www.imo.org.
- National Bureau of Statistics of China, http://www.stats.gov.cn.
- NBC News, https://www.nbcnews.com.
- New York Times, https://www.nytimes.com.
- Nikkei Asian Review, https://asia.nikkei.com.
- Oil & Gas Journal, https://www.ogj.com.
- Reuters, http://www.reuters.com.
- Sinodefence, http://sinodefence.com.
- South China Morning Post, https://www.scmp.com.
- Statista. The Statistics Portal, https://www.statista.com.
- The Diplomat, https://thediplomat.com.
- The Economist, http://www.economist.com.
- The Independent, https://www.independent.co.uk.
- The Jakarta Post, https://www.thejakartapost.com/.
- The National Interest, http://nationalinterest.org.
- The Star, https://www.thestar.com.my.
- The Straits Times, https://www.straitstimes.com.
- The Strategist, https://www.aspistrategist.org.au.
- The Telegraph, https://www.telegraph.co.uk.
- The Wall Street Journal, https://www.wsj.com/.
- The World Factbook, https://www.cia.gov.
- Time, http://time.com.
- Transparency International, http://www.transparency.org.
- U.S. Energy Information Administration, https://www.eia.gov.
- U.S. Geological Survey, https://energy.usgs.gov.

- Xinhua, http://news.xinhuanet.com.